СЛИКЕ УЗ ЧЛАНАК: КОНФЕРЕНЦИЈА О РЕПЕРАЖИ ПО ЗВУКУ.

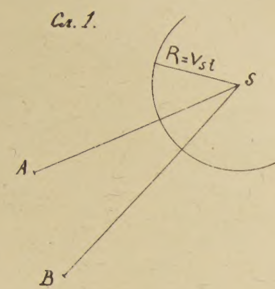

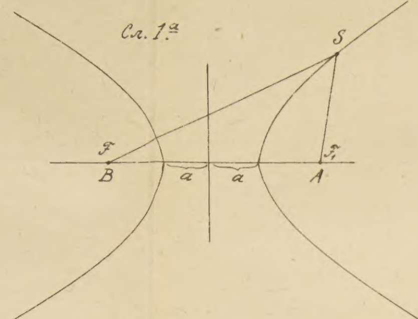

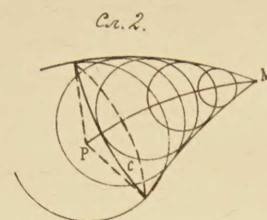

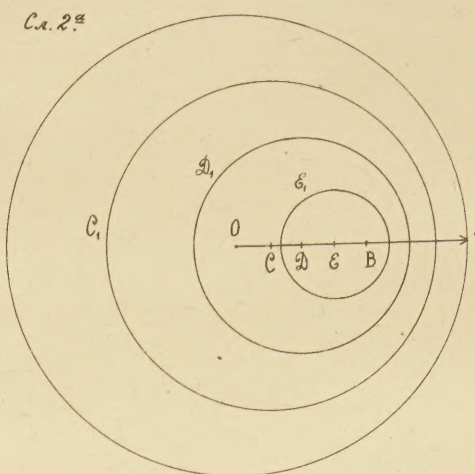

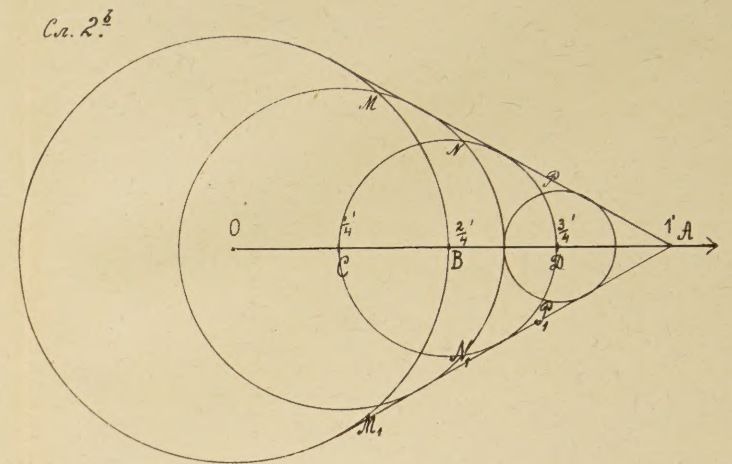

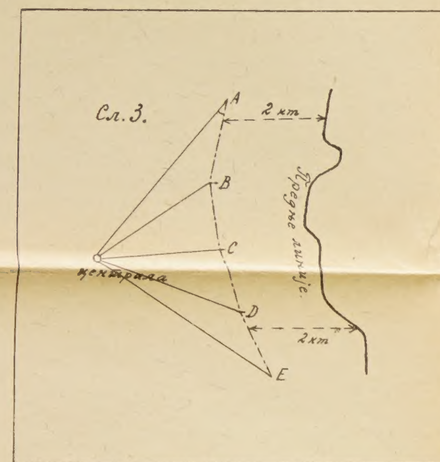

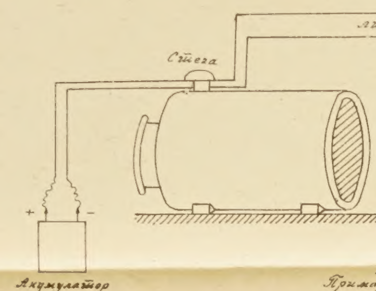

Апарат за прислушкивање

електромагнетна

Прислушкивач

(Изглед споља)

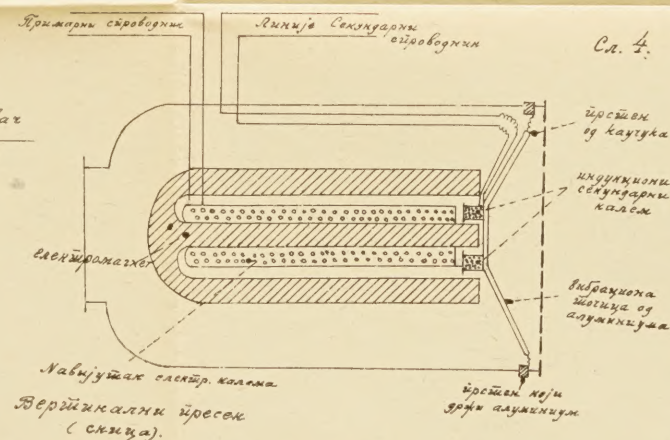

Вертикални пресек

(скица).

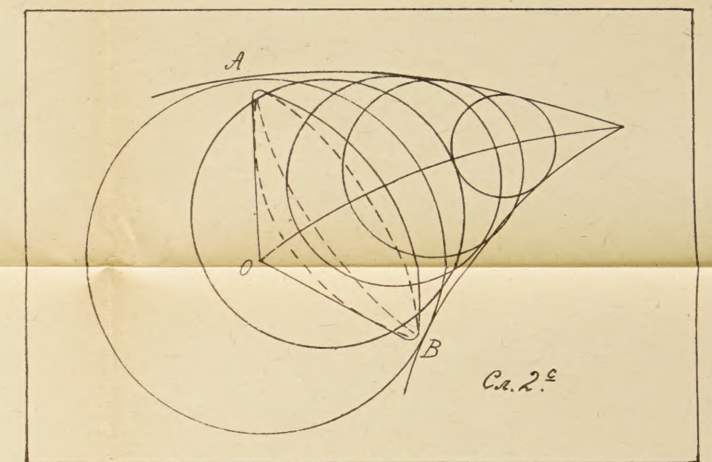

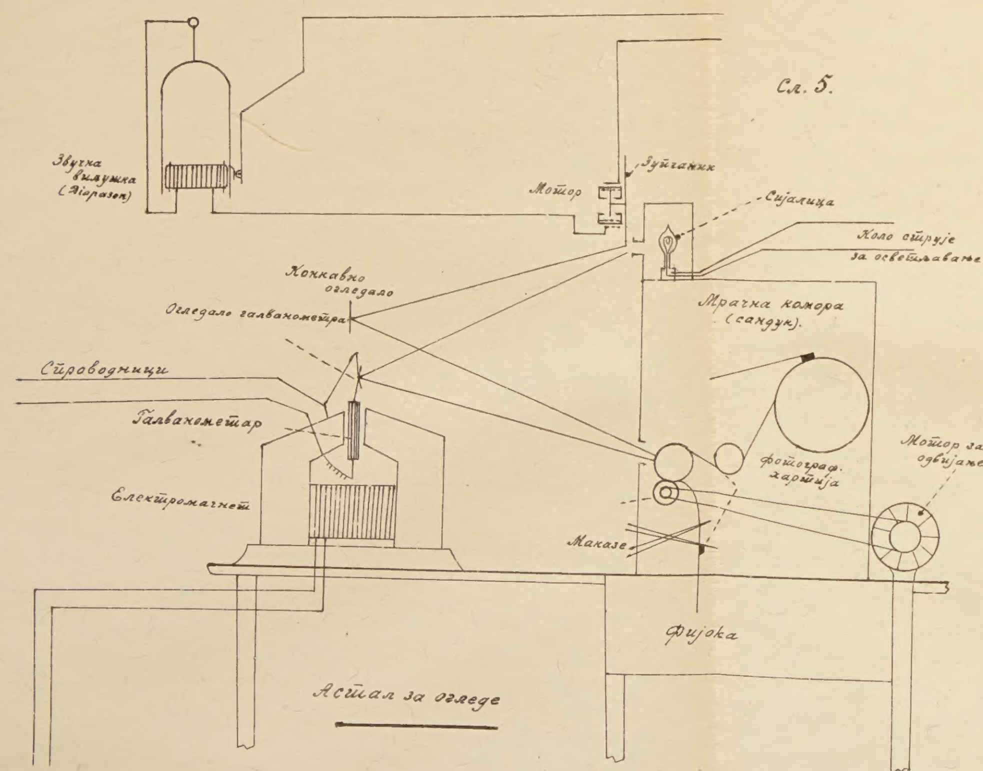

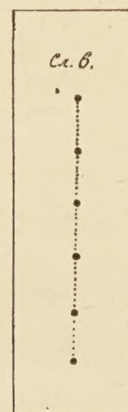

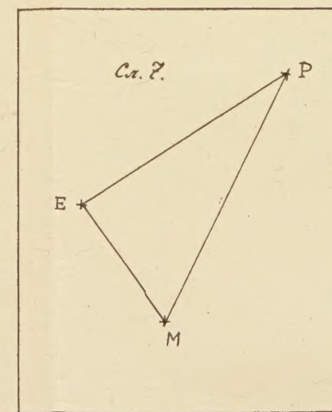

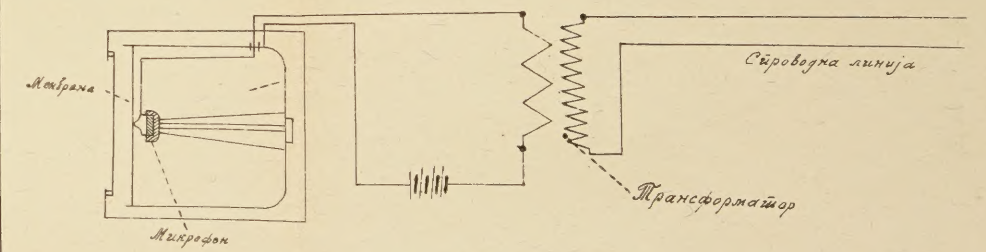

Материјал Т. М. 1916.

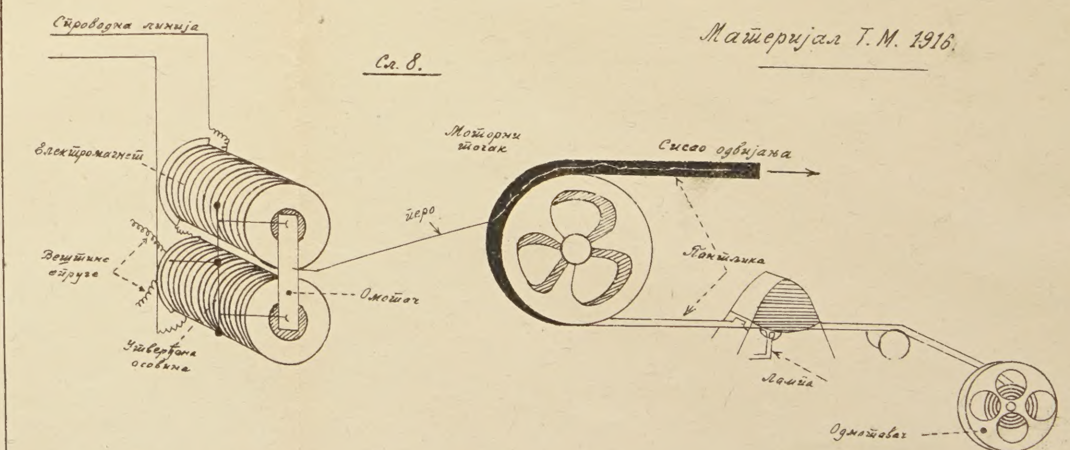

Цртао: Михајло Добровољскиј

Његово Величанство, наш Краљ

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност | Vojaški vestnik | Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:
Годишње . . . . . Дин. 60
За пола године . . . . „ 30
За иностранство:
Годишње . . . . . „ 70

ОГЛАСИ:
Цела страна . . . . Дин. 200
1/2 стране . . . . . „ 100
1/4 стране . . . . . „ 50
1/8 стране . . . . . „ 25
Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 1. и 2. Крагујевац, јануар—фебруар 1925. Година V.

Битка на Брегалници

17.—25. јуна 1913. год.

Стратегиска генеза битке.

Како је стратегиски развој бугарске војске био завршен 15. јуна, међутим се дипломатска расправа спора Бугарске са Србијом и са Грчком још одуговлачила, а дисциплина и здравствене неприлике у бугарској војсци све се више погоршаваху, задајући велику бригу Бугарској Врховној Управи, при том још и добивши подстрека из Беча, — Бугарска Врховна Управа одлучила је, 13. јуна, да предузме енергичан, изненадан, напад на српску и на грчку војску, на спорном земљишту, у циљу, који се види из ове заповести Бугарске Врховне Команде (Бр. 5597. од 15. јуна) команданту IV армије:

„Наређујем да непријатеља најенергичније нападнете на целоме фронту, *не откривајући потпуно нашу снагу и не упуштајући се у дуготрајан бој*, већ се старати да се добро утврдите на Криволаку и даље по десној обали Брегалнице, на коти 550 близу села Штахова (Овче Поље) и на коти близу села Добрева. Препоручујем, да борбу отпочнете ноћу и да пред свануће извршите енергичан напад на целоме фронту. Ова се операција има предузети сутра, 16. јуна, у ноћ“.

Слична заповест издата је и команданту II армије, за напад на Грке.

Тако је дошло до битке на Брегалници, без објаве рата од стране нападне државе, не сачекавши мирно решење спора, на чему се радило.

Из поменуте заповести види се: да је IV армија требала да нападном битком са ограниченим циљем потуче српску војску на фронту од Вардара, дуж Брегалнице и Злетовске реке па до Цар Врха и да стане чврстом ногом на Овче Поље.

Према груписању обостраних снага, све се ово могло достићи, само великом одсудном битком.

Са успешним извршењем овога задатка — разбијањем српске војске, Бугарска је Врховна Управа могла држати да ће се поуздано створити: 1.) Свршен чин победе бугарског оружја, која се је победа могла и не заустављати на овако ограниченом циљу, већ се могла и даље ширити, и, тиме остварити најшире идеале бугарске политике, и, 2.) Пред овим свршеним чином прекидање сваког даљег рада, на дипломатској расправи, која тада постаје илузорном. Евентуално нерасположење Русије, због таквог поступања, бугарско вођство радо замењује са савезничком наклоношћу Аустро-Угарске,

која поразом Србије, у ствари има више да добије и од саме Бугарске (скидање са дневног реда велико-српске и југословенске опасности за Аустро-Угарску). 3.) Подижући на тај начин морал у целој бугарској војсци, војска ће морално оздравити и тиме ће се избећи евентуалне зле последице, у земљи, од могућних нереда и бунта у деморалисаној војсци (Историја бугарске војске од 1913—1918. год. потврђује наклоност њену к побунама). 4.) Док се овај одлучни напад врши са IV армијом, V, III и I армија стоје на старој граници Србије и тиме се показује да Бугарска не напада на неспорно земљиште — на Србију — већ само ради задобијања спорне Македоније. У исто су време ове три армије спремне да отпочну непријатељства, када ситуација ово захте.

Овакве резултате могла је очекивати Бугарска Врховна Управа само потпуно игноришући егзистенцију као и вољу својих непријатеља: Срба и Грка.

И, док се у Софији, после добивених напада на Злетовској реци, у духу примера јапанског из јануара 1904. године, одлучивало да се отпочне рат, без објаве рата, Српска Врховна Управа била је на опрези, али ипак није имала тачних података о времену, и о месту почетка непријатељстава. Ипак се код наших војничких фактора повремено показивала и некаква неизвесност, о чему, на пример говоре и ова карактеристичка факта:

1.) Депеша Начелника Штаба О.Бр. 7391 од 16. јуна (цитирана у одељку „стратегиски развој српске војске“) и

2.) Извештај тадашњег нашег војног изасланика из Софије, Пов. Бр. 58 од 16. јуна, у коме се, између осталог саопштава:

„Поред свега писања о непоколебљивости Бугарске односно Македоније, *јасно се види, да ће Бугари морати пристати на попуштање*, само они се сада свима силама боре да га сведу на што мању меру....

Ово одуговлачење у преговорима иде до некле у рачун Бугарске владе. *Заиста, време утиче на умирење и постепено их припрема и резигнира и за најгоре решење.....*

У штампи се осећа ова два последња дана извесно попуштање у нападима на Србију.......... и док се раније говорило да ће Србија морати попустити пред бугарском песницом *сада се сва нада полаже у Русију, да ће она својим утицајем* сломити отпор Србије.......... *На овај мали преокрет у држању Бугарске* има сигурно утицај званична представка, коју је прекјуче учинио Бугарској влади овдашњи румунски посланик....“

Међутим, онога дана, када је овај извештај у Софији писан, трупе IV и II бугарске армије приступају извршењу заповести за напад, а која је заповест из Софије још раније била издата.

Тако је дошло до битке на Брегалници, изненадно по нас у толико, што се није знао тачно дан, када ће се битка отпочети, иначе изненадан бугарски напад па и ноћни, очекивало је наше више командовање; на то је Врховна Команда већ била упозорила трупе, томе се надала и наша политика (извештај Председника Министарског Савета од 4. јуна Бр. 273).

Поприште Брегалничке битке.

Земљиште на коме се тукла брегалничка битка у 1913. години протеже се од Царева Врха на Осоговској планини па низ његова обадва гребена који се спуштају на југ и на југо-запад по обема странама Злетовске реке до њена ушћа у Брегалницу а одавде по обема обалама ове реке до њена ушћа у Вардар. Како ово земљиште припада непосредно сливу реке Брегалнице, како се при том, на обалама ове реке према Штипу, одиграла и криза битке, то се цео овај земљишни одсек од Цар. Врха па до Вардара, с правом може назвати бојиште Брегалничке битке.

Дужина је овога бојишта у правцу с.-ј. 75 км., ширина му је, пак, у правцу з.-и. од 7 км. (Цар Врх — Руен) до 26 км. (Плавица — Кочане).

Стратегиско-географска важност овога земљишта у томе је, што се на њему преграђује приступ Овчем Пољу из целе Брегалничке операциске зоне, а тако исто и из Струмичке зоне. То је за нас дакле, Брегалничко поприште. По своме стратегиском и по топографском створу, може се поделити на три одсека — бојишта —: *1) Северни (левокрилни) Осоговски. 2) Средњи Злетовско-Брегалнички и 3) Деснокрилни, јужно бојиште.*[1]

Београд. **Војин Ђ. Максимовић**
пуковник
Професор Вој. Академије

[1] Ново дело, које иначе предаје писац на Вишој Школи Војне Академије.

Pobeda problema vazduhoplovstva.

Od vajkada je letenje kroz vazduh bilo jedna od najprivlačnijih ideja i jedan od najinteresantnijih problema. Rešavanjem ovoga problema bavilo se mnogo mislilaca počev od najstarijih vremena, od Dedalosa i Leonarda Davinčija, pa do Lilijentala, braće Rajta, Cepelina i drugih.

U raznim periodima vremena razno su se shvatali ovi problemi, jer su svi počivali na izvesnim idejama bilo naučne bilo praktične prirode.

Svuda tamo, gde je jaka volja bazirala na istrajnosti, gde su praktično izvedeni projekti bili zasnivani na fizičkim zakonima ideje su, makar izgledale i fantastične, uvek gloriozno obećavale, jer su one i ostvarivane konstruktivnim i praktičnim privodjenjem u delo onoga, što se fizičkim zakonima opravdano potvrdilo.

Istina, gubili su se životi, bilo je žrtava u slavu nauke vazduhoplovstva i njenog progresa, ali su baš na kostima tih žrtava i iz krvi njihove ponikla danas osveštena i na praktici dokazana naučna načela vazduhoplovstva.

Vazdušna prostorija u cilju iskorišćavanja za sve vrste vazduhoplovnih sredstava za saobraćaj i vezu ima kako s privatne, tako i sa vojničke i tehničke strane gledišta osobite važnosti, a naročito svoja individualna preimućstva.

Početak XX. veka i decenija, u koju pada vreme svetskoga rata 1914.—1918. g. uzdiže vazdušni saobraćaj do takvog savršenstva, koje naučni svet zadivljuje pa i iznenadjuje, a proste posmatrače začudjuje i zapanjuje.

Kroz vazduh se plovi brodovima, koji su naročito za to udešeni. Zbog toga, što plove kroz vazduh, oni se nazivaju **vazdušnim brodovima, vazdušnim ladjama.** Pa kako se njima plovi po našoj volji, u pravcu koji želimo, oni se nazivaju i **dirižabli.**

Vazdušni brod bazira svoju plovidbu na poternoj sili, na principima aerostatičkog dejstva, jer se vazdušni brod puni jednom vrstom lakih gasova, koji ga čine lakšim od vazduha. Usled ovoga on se izdiže u vis i održava u vazduhu.

Mašina za letenje je u osnovi sasvim nešto drugo nego vazdušni brod. Jer, dok je vazdušni brod opremljen za plovljenje, lakši od vazduha, dotle je mašina za letenje teža od vazduha i pripremljena za letenje, ona svojim krilima uzleće u vazduh i kroz njega leti kao tica. Ovaj uzlet i ceo svoj let bazira na vazdušnim strujama, koje su upravljene prema površinama ovih krila, ili bolje reći ove struje na njih dejstvuju. Ovo se dejstvo vazdušnih struja na površini krila zasniva na **principima aerodinamike.** U slobodnoj lopti imamo jednu vrstu najstarijeg predstavnika vazdušne ladje, jer se uspelo, da jedno takvo telo velike zapremine bude lakše od vazduha i da se podigne na znatnu visinu.

Po napred pomenutom principu aerosta-

tičkom, a po zakonu Arhimedovom, svako telo, u ma kakvoj sredini, istiskuje toliko od supstance te sredine, koliko je teško samo to telo.

Kako jedan kubni metar vazduha teži na srednjoj temperaturi i normalnom barometarskom stanju oko 1.200 kg. to će jedna vazdušna ladja od 12 m. prečnika i 120 m. dužine imati zapreminu oko 13.200 kubnih metara.

Ako se pretpostavi, da je unutrašnjost ladje bez vazduha i zanemarimo težinu materijala, to će poterna sila biti 13.200 x 1.2 = oko 15800 kg. No, kako do danas nije bilo moguće, pa čak ni u buduće neće to biti moguće, da se jedna takva zapremina, ograničena spolja veoma lakom oblogom, učini potpuno bezvazdušnom, te se ona unutra puni jednim po mogućstvu lakim gasom, čiji će se pritisak po mogućstvu tada izjednačiti sa onim, koji spolja opkoljava ovu oblogu, što znači, da će se održati aerostatička ravnoteža.

Kao najzgodniji gas u ovome cilju uzima se prvenstveno vodonik, čiji jedan kubni metar teži oko 0.09 kg. te će s toga ovaj gas smanjiti poternu snagu za 13.200 x 0.09 = 1190 kg., što znači, da je prava poterna snaga 14600 kg. u mesto 15800 kg.

Vodonik se obično upotrebljava za vazdušne ladje za ratne svrhe. No kao laki gas može se upotrebiti i svetleći gas. Najbolji je danas gas helijum (plemeniti gas), koji je potpuno bezopasan, jer se ne pali i ne eksplodira.

No kako svaka vazdušna ladja mora imati: motor sa potrebnom količinom goriva i maziva za kretanje — plovljenje — kroz vazduh, gondole za osmatranje i ljudstvo za poslugu, oblogu ladje i skelet, oko koga se ova obloga zateže, kao i ostale pribore, što sve znatno po težini iznosi, to znači da je korisna poterna snaga mnogo manja, jer se od nje mora oduzeti ova znatna težina.

Pored toga ovde nastaje i druga jedna situacija prilikom penjanja vazdušne ladje u vazduh. Jer, kao što je poznato sa penjanjem u vazduh, gustina vazduha prirodno opada, usled čega opada i sama poterna snaga, koja će najzad i nestati, čim se težina ladje izjednači sa količinom vazduha, koji zapremina ladje iztisne prema Arhimedovom principu.

Da bi se u ovom slučaju vazdušnom ladjom ipak popeli na veću visinu, potrebno je, da se na nju sa strane nameste izvesne površine, slične krilima na aeroplanu, te da ona aerostatičku poternu snagu potpomognu i aerodinamički.

Dok se vazdušna ladja kao lakša od vazduha održava u vazduhu na napred pomenuti način, dotle se aeroplan kao teži održava u položaju za lebdenje vazdušnim strujama, a pokreće naročitom mašinom.

Da to dokažemo poslužićemo se ovim primerom: Svi mi puštali smo zmaj od hartije. Prestavimo za moment tu sliku, pa ćemo odmah doći do ovog zaključka: površina zmaja koji je uvek nagnut pod izvesnim uglom prema horizontu, lebdi u vazduhu kad stojimo u mestu i držimo ga kanapom, a odmah se počinje da kreće paralelno svom prvobitnom položaju, ako se mi pokrenemo, jer onaj ugao nagnuća zadržava uvek isti. No neki put se zanija, te izgleda kao da će pasti, što bi uskoro i bilo, kad ga nebi kanapom držali. Šta je uzrok ovakvom lebdenju, njegovom kretanju i ovom njihanju, padanju?

Uzrok su vazdušne struje, koje nazivamo prosto vetrom. Kad bi površina zmaja bila upravna prema vetru, odnosno ovim vazdušnim strujama, onda bi on prosto gurao ovaj zmaj u onom pravcu u kom se vetar kreće.

Čim je površina zmaja nagnuta pod jednim uglom prema pravcu vetra, dejstvo vetra će se i prema nagnutoj površini zmajevoj pokazati, no s tom razlikom, što se ono razlaže u dve komponente, dve sile i to jedna od njih neka se zove H, imaće pravac vertikalnog dejstva, težeći da digne zmaj u visinu, a druga neka se zove W, dejstvovaće u horizontalnom smislu sa težnjom, da ovaj zmaj gura u suprotnom pravcu, u kome struji vetar. No iz mehanike znamo, da se ni jedno dejstvo ili sila ne vrši u dva pravca, već samo po jednoj srednjoj t. zv. rezultanti.

Ovo je slučaj sa kretanjem zmaja kad je ostavljen sam sebi, ili još bolje reći, kad vetra nema t. j. kad je vazduh miran. No čim bi se mi pokrenuli u izvesnom pravcu odmah će se u tom pravcu pokrenuti i zmaj i to u toliko brže, u koliko se brže i mi krećemo vukući ga naravno kanapom.

Šta se sad dešava? Naravno sličan proces gore navedenom. To jest, površina zmaja AB, održavajući stalno paralelan pravac kretanja prema svom prvobitnom položaju, izazvaće takvo strujanje vazbuha da će se vazduh ispod ove površine zgušnjavati, a nad ovom površinom vazduh će se razredjivati. Usled ovoga poradja se jedna sila D, koja je ozdo upravljena upravno prema površini zmaja AB. I ovde se dešava ono isto, što i gore spomenusmo, t. j. ova se sila D po poznatom zakonu o paralelogramu razlaže u dve kontinente H i W, gde H teži da digne zmaj u vis, a W prestavlja otpor, koji se ima da savlada i koji se sad savladjuje dejstvom vučne snage naše ruke, jer kanapom mi vučemo zmaj pri kretanju. Pri ovome se iskustvu došlo do zaključka, da je sila, kojom vazdušne struje pritiskuju kakvu površinu, jednaka (ravna) proizvodu iz veličine ove površine, kvadrata brzine strujanja vazduha i izvesnog koeficienta koji zavisi od prirode površine i njenog nagiba prema pravcu strujanja vazduha.

Ako sad u mesto kanapa i naše vučne ručne snage metnemo na zmaj jedan motor M, onda ćemo dobiti mesto dečje igračke veštačku ticu sa krutim krilima, koju će kretati mrtvi motori. Ovu mrtvu ticu nazivamo aeroplanom.

Drugim rečima ako mesto zmajeve površine konstruišemo aeroplanska krila pritvrdjena za jedan trup, a mesto ruke i kanapa učvrstimo za ovaj trup motor M sa elisom, onda ćemo na osnovu gornjih aerodinamičkih principa rešiti problem aeroplana, koji će prvim svojim sastavnim delom: svojim motorom i elisom stvarati vazdušne struje i upravljati ih na drugi konstruktivni deo: krila, koja primaju pritisak ovih proizvedenih vazdušnih struja i podignu aeroplan u vis, da poleti kao prava tica. Otuda je po francuskom gledištu, aeroplan francuski zmaj t. j. površina nagnuta malo prema horizontu, koja sama sobom stvara vetar pomoću elise, koju pokreće motor.

Osim ova dva korisna konstruktivna dela: motora sa elisom i krila svaki, aeroplan ima i takve delove koji su pravi balast pri letenju aeroplana, jer predstavljaju mrtav teret, no bez njih se ne može. To su trup i oni konstruktivni delovi, što vezuju krila sa motorom kao i postroj točkova za ateriranje.

Kao što se velikom zapreminom vazdušne ladje pojačava njena snaga nošenja svih sastavnih delova i korisnog opterećenja, isto se tako i površinom aeroplanskih krila pojačava snaga nošenja aeroplana. No ovo povećanje krila ne može da ide do krajnosti, isto tako kao što se ne mogu krila ni suviše smanjivati na štetu korisnog rada aeroplana.

Prema svemu dovde rečenom vazdušna ladja i aeroplan, savladjujući vazdušne prostorije, rešili su teški problem letenja i stavili se u službu jedne nove i naročite vrste saobraćaja, poznate pod imenom: vazduhoplovstva.

Beograd

Pukovnik
Nikola J. Arandjelović
redovni profesor Voj. Akademije.

Тактички задатак

за локално вежбање трупа сарајевског гарнизона 30. октобра 1923. год.

(Карта: Сарајево, разм. 1:25.000).

— Наставак —

Пешадија и ако има три карактеристичне врсте тактичког дејства, ипак њен рад могао би се у нападној борби, јасније представити овако:

А. Кретање пешадије.

Кретање пешадије је једини решавајући фактор и једина сигурна залога за успех.

Кретање пешадије је комбинација свих напора пешадије да се дође до одређеног циља са што мање жртава. Оно представља читав низ разних кретања и дејства која теже да се пешадија постави у погледу снаге, места и времена у најудобнији положај.

Кретање пешадије базира на:

1. Јасном израженом циљу, који треба и мора бити познат свима потчињеним јединицама.

2. Економији снага, где подела средстава треба да је таква, да је пешадија јака на тачкама где се тражи решавајући резултат, а мање јака где се хоће само отпор дати, чиме се врши и постиже концентрација снага и ешелонирање по дубини и подела по ширини.

3. Слободи рада, којом се жели да се остане господар употребе својих снага и не само избегне свако изненађење непријатеља (ваљано обезбеђење и извиђање, добивање и чување контакта с непријатељем, добра и стална веза) већ и створи изненађење непријатељу (стално познавање непријатеља, — тајност спреме, изненадан почетак напада, брзо извршење нападних радњи и довољна снага да се брзина осигура).

Кретање пешадије као и њено развијање по ширини и дубини, преображава се и зависи од дејства непријатељског наоружања и схватања доктрине одбране код непријатеља.

Кретање пешадије обзиром на даљину на којој се налази непријатељ изложено је како нападима и извиђању авијатике непријатеља, тако и дејству непријатељске артилериске ватре и ватре наоружања пешадије, те пешадија мора да се креће са много предострожности.

Пешадија врши постепено прелаз у борбени поредак и појачава предње редове тежећи да употребом нарочито митраљеза и пушко-митраљеза задобије ватрену надмоћност над браниоцем. Задобијање надмоћности често има циљ не толико да нападач мање трпи од ватре заклоњеног браниоца већ *да нападачу да моралног елана да може вршити кретање.*

Кретање пешадије бива дакле на тај начин, што се врши развијање снага по ширини где су поједине ситне јединице често водови, десетине, раздвојене са великим међупросторима и ешанолирање по дубини у више редова. Али и поред свега тога у колико се нападач приближује, ватра браниоца постаје све ефикаснија, те пешадија нападача и поред све жеље да што пре изврши јуриш мора жртвовати своју брзину да би дејство сопствене артилерије појачала дејством свега свога наоружања.

Б. Ватра нападача.

1. *Ватра артилерије.* Ватра артилерије, која је у задатку дата бригади пешадије, одреду, изражена је само у 3 пољске батерије, које имају да својим ваљаним дејством припреме напад. Она треба да поруши одбранбене органе непријатеља, да умањи отпорну моћ његове живе снаге и да спречи његово маневровање и снабдевање.

Ватра артилерије нападача све се више појачава по напредовању пешадије и пре-

твара у густу концентрацију. Она помера своју ватру у скоковима, што је предвиђено и у заповести.

2. *Ватра пешадије.* Ватра пешадије јесте средство којим је пешадија у стању, поред ватре артилерије да дејствује против ватреног система непријатеља.

Ватра пешадије спрема, или још боље дејствујући на непријатеља често до максимума снаге омогућава кретање пешадије. Она је вазда у служби кретања после а и за време које кретање треба да се изврши.

Ватра пешадије има циљ да се постигне надмоћност ватре над непријатељем, коју јој дају, поред артилерије и њена наоружања:

а. *Пушка, карабин.* Пушка, карабин с бајонетом, односно с ножем је индивидуално ручно ватрено оружје пешадије за пешад. борбу.

Пушка, карабин, сматрају се као најпоузданије ручно ватрено оружје пешадије, које се предвиђа у свима борбеним приликама па ма борац био наоружан ма каквим другим наоружањеи. Она је најглавније оружје пешака и поред свега осталог наоружања пешадије, а свакако и остаће главно оружје за прецизно и тачно гађање, за гађање са сваког места, из свих ставова, по сваком времену и у свако доба и на свим даљинама од крајнога домета до удара у прса. Пушка, карабин, с бајонетом, ножем, је оружје које припрема пут за јуриш, које убија; отворено, изненадно, тренутно или у борби у мешавини, ноћу; које забија непријатељу нож у прса.

б. *Пушко-митраљези и лаки митраљези.* Пушко-митраљези и лаки митраљези јесу оружје врло лако, чије дејство замењује заједничко гађање више бораца. Они имају велико ватрено дејство на малим даљинама и добро на средњим. Они су моћнији од пешадиске пушке, карабина, па и од аутоматске кратке пушке и представљају типично оружје борбене десетине.

Пушко-митраљези и лаки митраљези, као изврсно ватрено оружје пешадије, које има велику брзину гађања (пушкомитраљез око 100—120 метака, док лаки митраљез до 400 метака у минуту), велику тачност погађања нарочито на краћим даљинама, које има слабу уочљивост јер се могу лако маскирати и сакрити и јако морално дејство на непријатеља, у стању су, да својом јаком ватром, коју могу да испоље одмах, да при ступању одрже задобивени терен и допуштају да митраљези не пренагле и заузму најпогодније тачке на положају. Те стога се и каже да су: *„пушко-митраљези и лаки митраљези претходница митраљеза"*.

Пушко-митраљези и лаки митраљези представник су брзе аутоматске ватре, јер док је код пушке и карабина потребно за сваки метак поновно окидање, дотле код њих иде аутоматски, држећи само притиснут палац десне руке на обарачи.

Пушко-митраљези и лаки митраљези као ватрено наоружање чете, придати најмањим борбеним јединицама — десетинама и водовима — су *главни носилац ватре у десетини и чине ватрени стожер, око кога се скупљају сви остали борци у десетини.* Стога десетари и сви војници десетине морају бити детаљно и тачно њима упознати, као и да их знају најбоље употребити у борби, на сваком земљишту и у свако доба дана и по сваком времену.

Десетина са пушко-митраљезом, односно са лаким митраљезом, чини једну лаку и при том јаку ватрену јединицу, која је способна и за самостално извршење омањих борбених задатака, као и да својом снажном ватром појача ватру пушака, нарочито на местима, која се не могу тући сопственом артилеријом.

в. *Митраљези.* Митраљези чине највећи ватрени скелет од свих средстава пешадије за израз ватре. Они су *краљ бојног поља*, који се стално умножава и који је најбоље и најсигурније средство од свега наоружања пешадије, за израз ватре, који

својом тачношћу гађања, стабилношћу, снагом, брзином и даљином терања имају највише могућности да дејствују и преко предњих делова без опасности по њих. Њихова даљина терања даје им могућности, да дејствују и из ешелонираног распореда имајући тако већу слободу при избору положаја, да концентришу ватру тамо где највећа потреба захтева као и да дејствују на све тачке, где изгледа да се непријатељ распоредио. Митраљези придати пешадији, веома ојачавају ватрену моћ.

Митраљези дејствујући искључиво својом ватром, могу припремити напад, али никако не могу сами да освоје положај. Они нису за трајну ватру и жилаву борбу, него су нарочито способни, да за кратко време дејствују поразно против видљивих и живих циљева.

Митраљези могу да се употребе на сваком терену, који је приступачан за пешадију. Они се и на бојишту и у домашају непријатељске ватре, користе свима заклонима као и пешадија, и заклони у који би се једва могао један вод пешадије да смести, често могу да послуже за митраљеску чету.

Ватра митраљеза, која је веома брза, прецизна и вазда у рукама старешина постиже свој максимум дејства *бочним гађањем*. Она се употребљава у нападу за непосредно гађање на свим одстојањима, а нарочито мањим и средњим и за непосредним гађањима на средњим и већим одстојањима.

а. Непосредно гађање митраљеза на великим одстојањима биће корисно за тучење циљева, који брзо изчезавају или тачака куда циљ мора да наиђе.

Непосредно гађање спада у дужност батаљонских митраљеских чета и врши се, по наређењу команданта пука или батаљона, или по сопственој инцијативи командира или водника.

Непосредно гађање из митраљеза по својој важности долази на *прво место*, јер је и митраљез као и пушко-митраљез, пушка, карабин и т. д. нераздвојно оружје пешадије.

б. Посредно гађање употребљава се за гађање циљева који се не виде и за нарочите задатке, као што су узнемиравајуће гађање или бараж испред наше пешадије.

Корисно дејство посредног гађања може се добити једино кад се производи у маси, јер се тада већим бројем митраљеза надокнађује растурање зрна на великим одстојањима и немогућност осматрања.

Водити при овоме строго рачуна, да *митраљези нису створени, нити могу да замене артилерију*, нарочито на великим даљинама.

Моћ ватре митраљеза је таква, да би се они и појединце могли употребљавати, али ако митраљез при употреби у критичном моменту, откаже функцију, последице могу да буду врло опасне. Стога употреба појединих митраљеза у редовним приликама није дозвољена, изузев нарочитих случајева, кад је таква употреба неизбежна.

Ватра митраљеза у сравњењу са ватром пушака карабина, равна је ватри вода пешадије, те зато се и каже: *митраљези су на малом простору сконцентрисана пешадија.*

в. *Пешадиска артилерија.* Пешадиска артилерија, која је постала у Светском Рату и која је најмањи преставник артилерије међу сопственим средствима артилерије може да прати пешадију на сваком земљишту и због своје спретности и околности, што се може расклапати на делове, од којих се може сваки лако да носи чак и на леђима војника, може да учествује у свима борбеним приликама. Она је саставни и нераздвојни део пешадије, којој својом ватром много помаже.

а. *Пешадиски топ* разорава митраљезе непријатеља и то нарочито оне, који се виде и које наша артилерија није успела да уништи, а користан је и против трупа, кад их стави под анфиладну ватру, док против земљаних заклона и објеката чини слабо дејство.

б. *Пешадиски мерзер* прати и потпомаже пешадију у моментима блиског циља и гађањем својом кривом путањом допуњује дејство пешадиског топа. Он својом кривом путањом и великом моћи дејства својих зрна, може успешно да гађа заклоњене мете, да дејствује иза мртвих углова и да руши чак и материјалне препреке. Он је врло погодан да претресе све заклоне и рупе изривене од артилериских зрна, као и да поруши и неутралише митраљезе непријатеља. Он је врло способан да појача бараж створен ватром пешадије.

Пешадиска артилерија заједно са пешадијом исто као и митраљези, прати у стопу трупу, креће се по сваком терену, свагда и у свима приликама.

в. *Бомбе.* Бомбе по начину употребе и по саставу могу се поделити на: ручне, пушчане, рововске бомбе са гасовима, где убрајамо и бацаче пламена и најзад бомбе са аероплана.

1. *Бомбе са аероплана* треба сматрати више као допуну наоружања артилерије, јер се употребљавају на циљеве изван домашаја артилерије. Оне поред материјалног дејства понајвише на позадње установе непријатеља, имају и јако морално дејство.

2. *Бомбе са гасовима*, односно бацање гасова у опште на непријатеља може да буде:

а. Бацање гасних таласа, који се пуштају из нарочито направљених челичних судова у виду великих боца, које се постављају у предње ровове и које имају нарочите цеви са сисковима за испуштање гаса, који се истурају испред рова и управљају ка непријатељу и који се ретко употребљавају у нападу.

б. Бацање бомби — бомбардовање артилеријом са специјалним зрнима и бацањем ручних бомби са гасовима.

3. Бацање пламенова, који се бацају из апарата разне величине: *велики*, које су наоружање у рововима прве линије више као стално и *носећи*, које су наоружање пешадије и које носи један војник на леђима.

Бацачи пламена допуњују остала блискоборна борбена средства, нарочито у рововској борби и услед њиховог моралног и физичког дејства, могу учинити драгоцене услуге трупи, која је њима наоружана, што зависи од величине апарата и извежбаности трупе.

Они у нападу могу непријатеља да истерају из рова, да запале препреке, мостове, куће и т. д.

Бацачи пламена употребљавају се начелно офанзивно; они имају јак морални утицај на непријатеља.

4. *Рововске бомбе*, према врсти оружја из кога се бацају више спадају у блискоборно ватрено оружје које замењује дејство артилерије на блиским даљинама и знатно продужава дејство ручних бомби. Њихов је задатак: рушење препречних средстава, траншеја, блокхауза, пушкарница, осматрачница и тучење људства иза заклона.

5. *Пушчане бомбе*, као искључиво блискоборно наоружање пешадије намењене су првенствено против живих циљева непријатеља иза заклона. Оне имају тројако дејство:

а. Морално дејство: због свог убиственог дејства бомба је постала веома важно оруђе у рукама пешака.

б. Рушеће дејство: бомба бачена из пушке нема велику пробојну снагу у земљу (8-12 см.), али њено дејство је ипак доста силно, да може слабе заклоне да поруши, слабе настрешице, маске на пролазима; док више пак бомба које експлодирају једна близу друге чине и озбиљан потрес, који се сталном употребом повећава.

в. Убиствено дејство: бомба приликом експлозије распршти се у извесан број парчади способних да убијају или да онеспособе; њено убиствено дејство веома је знатно. Она бачена из пушке може да експлодира и као шрапнел, чиме се њено дејство потенцира јер се појављује сасвим изненада на свим тачкама.

Бомбе за пушку бацају се на 200—250 м. и веома корисно могу да се употребе: на земљишту каменитом, испресецаном, шумовитом; против ровова пошто има велики упадни угао; у моментима кад је немогуће имати потпору артилерије; за парирање против напада непријатеља.

Бомбе за пушку при нападу продужавају даљину дејства ручне бомбе и омогућавају да се непријатељ и на већој даљини дохвати; нарочито су подесне: при спреми јуриша кад услед близине наша артилерија не може да гађа; за дејство са блока, јединачно или групно и као најуспешније средство за против-нападе.

6. *Ручне бомбе* су индивидуално офанзивно блискоборно ватрено оружје, намењено првенствено против живих циљева, а донекле и за рушење вештачких објеката.

Ручне бомбе поред дејства ефектом, који производи тресак, дим и пламен, распрснуте бомбе дејствују и ударом драмлија и парчади распрснуте бомбе, а у неколико и притиском гасова, који се при експлозији бомбе развијају.

Морално је дејство најјаче, које бачене бомбе производе; према томе и најуспешнија примена ручних бомби биће тамо где се може произвести изненађење.

Ручне бомбе бацају се најдаље до 40 м. Њихова употреба у савременом рату је огромна и веома корисна како у пољској, тако и у планинској и рововској борби.

7. *Револвери, аутомоматски пиштољи*. Револвери, аутоматски пиштољи, јесу такова ватрена оруђа, која се употребљавају само на блиским даљинама, махом испод 25 м.: при јуришу, у борби у мешавини, у борби у саобраћајницама, ноћу и по магли, на шумовитом терену и т. д.

Револвери, аутоматски пиштољи, наоружање су старешина старијих од десетара, као и послуге аутоматских оружја и намењени су поглавито за решење тренутних задатака у блиској борби, те стога сви који га имају, морају бити добро увежбани у: брзом и лаком вађењу оружја из кубуре у свима положајима тела на месту и у кретању, брзом и тачном пуњењу оружја, брзом узимању на „готовс" у свима положајима тела, на месту и у кретању, брзом и тачном изнашању на нишан и нишањењу, брзом и прецизном окидању и брзом пражњењу оруђа.

* * *

Ватра свега наоружања пешадије има циљ да у вези дејства сопствене артилерије, борних кола и авијатике натера браниоца да уђе у заклон и да се на тај начин ватра браниоца неутралише, за време док пешадија нападача врши кретање.

Ватра пешадије, с погледом на њено наоружање може бити:

а. *Даљна ватра* коју махом врше: пешадиска артилерија (топови и мерзери) и аутоматска оруђа (митраљези и пушкомитраљези), често у вези са радом борних кола.

Даљна ватра наоружања пешадије, поред пешад. артилерије и митраљеза, може бити и пушкама и карабинима, када се може рачунати на добро дејство или кад кретање к непријатељу то неминовно изискује.

Даљна ватра наоружања пешадије истиче, да је:

1. Гађање с великих даљина природна последица технике савремене пушке, карабина.

2. Даљна ватра приморава непријатеља да при премештању трупе с једног на други положај прави велики обилазак а тиме успорава и ток свог дејства.

3. Даљна ватра успорава улажење резерве браниоца у I борбени ешелон или их поколеба.

4. Даљна ватра смета и непријатељевој артилерији и доста је корисна за демонстрацију.

5. Даљна ватра натерује браниоца да се покаже и открије свој положај.

Даљна ватра често ће бити потпомогнута поред непрестаног гађања сопствене

артилерије још и непрекидним гађањем рововским оруђима, па и гађањем артилерије са специалним зрнима, ако је зато подесно време. Ватра се може продужити до крајне могућности, пошто свако прекидање иде на штету нападача. При овоме препоручује се сасређивање ватре на важне објекте од стране јединица или група суседних и задњих које нису непосредно упућене на дотични објект.

б. *Блиска ватра* представља последњу припрему за јуриш у којој треба да је ватра најјача и у којој митраљез, пушко-митраљез, лаки митраљез, пушка, револвер, аутоматски пиштољ, карабин, рововске, пушчане и ручне бомбе, налазе највећу примену.

Блиска ватра наоружања пешадије нарочито истиче:

1. Како се даљном ватром војници замарају, махом не нишане, јер тешко циљеве уочавају и гађају под великим полазним угловима, то је боље не гађати са великих даљина, бар до 1 км. од непријатеља.

2. Даљном ватром троши се много муниције, која је највише потребна на блиским даљинама.

3. Даљном ватром због малог брисаног простора знатно се смањује проценат погодака и много спутава офанзива.

4. Даљна ватра одлика је само слабе моралне трупе.

В. **Удар пешадије.**

Удар пешадије на непријатеља круна је целокупне акције кретања и ватре.

Удар пешадије почиње од момента поласка на јуриш и онда, кад је дејство сопствене артилерије и ватре наоружања пешадије достигло такву јачину да представља прави покретни бараж иза кога наступа пешадија и тако упада у ровове браниоца пре него бранилац и дође к себи и употреби оружје.

Удар пешадије, односно извршење јуриша, акт је иницијативе који зависи од непосредног утиска.

То је моменат када индивидуална вредност свакога пешака и њихових старешина добија највећу важност. Све старешине почев од команданта пука који треба да прати кретање својих батаљона и чија је дужност да им осигура сталну и снажну потпору артилерије, па све до водника и десетара, који треба да располажу иницијативом и да осигурају везу са суседним десетинама и по потреби да их потпомажу па најзад и сваки борац, чија интелигенција, присебност и саморадња треба да буде развијене, истичу се нарочито у току ове фазе борбе.

Удар пешадије захтева, да сви учасници у њему, како старешине, тако и сви борци треба да покажу: *највеће напоре, храброст, издржљивост, непрестано узајамно потпомагање и брзо садејство.*

Удар пешадије нарочито истиче поред најобилније примене ручних бомби, употребу хладног оружја јер је оно и данас, у пркос свега усавршавања технике наоружања *најбољи представник оне највише снаге воље, која једина у рату и животу свој циљ постиже.*

Хладно оружје усавршавањем ватреног оружја како нам искуства показују, мање ће се примењивати јер ће смртоносна ватра једне стране натерати морално слабију да положај напусти, односно одрекне се борбе, пре него и дођу до судара прса у прса. Али, тиме се несме и не умањује значај блиске борбе, јер како ће се отерати непријатељ са положаја или одбити напад, ако је непријатељ, презирући ватру свога непријатеља, решен да по сваку цену победи.

Хладно оружје задржаће и даље своју улогу при решењу борбе, нарочито онда, кад су оба непријатеља подједнако јака и подједнако наоружани; *хладно оружје задржаће свој значај све дотле, док год је морални елеменат претежни фактор победе у борби.*

Г. **Експлоатација удара.**

Експлоатација удара, гоњење, је по-

следњи чин борбе. Тек је онда победа потпуна, кад се побеђени гони до крајних граница могућности нападача.

Експлоатација удара врши се ватром што зависи од ситуације, могућности и земљишта.

Пешадија кад успе при нападу да заузме положај непријатеља, моментално се на њему задржава и са задње ивице истог отвара најјачу ватру из свих оруђа свега свога наоружања, нарочито из митраљеза, пушко-митраљеза и лаких митраљеза.

Пешадија врши *гоњење ватром* све дотле, док је непријатељ у сфери дејства ватре и док се, ако нападач нема свежих трупа, не организују нарочите јединице за гоњење покретом.

Пешадија врши *гоњење покретом* у маршевском распореду, или у борбеном распореду што зависи од даљине непријатеља. При овоме нарочито се препоручује, да резерве и позадњи делови у опште буду упућене и да дејствују у бок и позадину одступајућег непријатеља.

Пешадија при гоњењу покретом мора строго водити рачуна о дејству авијатике непријатеља, која је у тим моментима најактивнија, те да се не нагомилава и да вешто користи све заклоне за што боље наступање. Пешадија при гоњењу покретом мора бити веома обазрива те да се сувише не експонира испред позадњих трупа, које иза ње наступају и нарочито да је у вези са придатом јој артилеријом.

Сарајево. Пуковник,
Жив. Ј. Ранковић.

Инжињерија у будућем рату

(Пионири)

Последњи Светски рат 1914—18. године дао нам је богато искуство, изменивши у многоме и саме принципе употребе појединих родова војске.

Инжињерија, као техничка трупа, осетиће у будућем рату највише због тога, што су се стара начела и принципи променули, јер усавршавањем мирнодопске и ратне технике највећи ће се утицај приметити на овоме роду оружја.

Да би овај утицај модерне технике на инжињерију што боље истакли, повући ћемо паралелу између улоге појединих видова инжињерије у прошлим ратовима и улоге ових у будућем рату, специјално при томе имајући у виду нашу инжињерију.

I. Пионири.

За време наших прошлих ратова пионири су били радници за оправку и изградњу друмова и путева. Остале њихове улоге биле су само епизоднога значења. Наши пионири су осталим родовима оружја поправљали постојеће и крчили нове путеве кроз препреке, које нам је стављао непријатељ. Од 100 дивизиских операциских заповести 90 их је наређивало пионирима оправку и крчење путева. Задатке ове врсте наши су пионири извршавали на задовољство претпостављених старешина.

Скоро нигде немамо случаја, да су пионири подизали утврђења другим родовима оружја, па чак нису употребљавани ни за најобичније специјалне и стручне радове — израду и кварење препрека, рашчишћавање предтерена, израду позадњих линија одбране, прихватних положаја, пасивних заклона и пионирских мостова. — А и како су могли вршити ове специјалне радове, кад их прошлих ратова тако рећи нисмо ни имали. Препреке од жица врло смо мало употребљавали, а и наши досадашњи непријатељи слабо су их користили; остале препреке нису скоро ни коришћене.

Рашчишћавање предтерена није скоро ни постојало у појмовима наше ратне вештине. Неколико линија одбране и организовање прихватних положаја у инжињерском смислу познали смо тек после горкога искуства на Солунском фронту у новембру 1916 године; ово исто важи и за пасивне заклоне. До Крфа (крај 1915) наши су дивизиски штабови били у већини прилика

у истом селу, чију је предњу ивицу утврдила пешадија за одбрану.

Да ли ово може остати и у будућем рату, кад је модерна техника увела у употребу поред огромне масе артилерије и митраљеза још и рововска оруђа, бацаче пламена и загушљивих гасова, велику количину аероплана са огромним бомбама, борна кола, а ускоро ће увести електричну енергију огромне јачине, која ће збрисати са лица земље сва жива бића до којих се домогне? — Морамо на ово питање одговорити са: *не, не може!*

Офанзивна техника парираће се само дефанзивном техником; метод уништавања обезснажиће се само методом чувања.

Па шта је то, што ће нас у будућем рату сачувати од масакрирања? То је вештина скривања, маскирања и утврђивања — коју треба да гаје у највећој мери наши пионири. С тога постарајмо се, да унапредимо наше пионире, да их научимо много чему што до сада нисмо знали и употребимо их за време рата за оне послове, за које су као специјалисти и спремани. Оставимо се шаблона: „Пешадија ће се утврдити сопственим средствима на томе и томе положају, артилерија код коте те и те....... *Пионири на оправку и крчење путева одатле дотле*“........, па дајмо и техничкој трупи прилике да примени своју вештину.

У прошле ратове ушли смо са малим бројем пионира по један полубатаљон од две чете на дивизију. На пракси је доказано да је ово премало. Немачки генераллајтнант D. M. Schwarte* проповеда начело, да пешадиска дивизија од 3 пешадиска пука треба да има најмање 6 чета пионира. Ово питање смо правилно решили у садањој нашој ратној формацији, само би требало обратити пажњу, да пуковски окрузи регрутују за пионире зидаре, браваре, дрводеље, рударе, електричаре, лађаре, рибаре и остале техничке занатлије, а не да шаљу земљоделце (што по њиховом „добро копају“), трг. помоћнике и остале који са пионирском техником немају апсолутно никакве везе. Овакви људи потребни су пионирима с тога, што пионири у будућем рату неће бити само копачи земље, те се бавити искључиво напред наведеним најобичнијим спепијалним и стручним радовима, већ права техчичка трупа. У делокруг пионира спадаће још: *израда логорских грађевина, изградња вештачких построја по положајима и путевима од камена, бетона, армираног бетона и гвожђа; састав разних пројеката и извршење мерења; осветљавање рефлекторима мањега калибра, употреба машина јаке струје и минерски радови.*

* У својој књизи: Die Technik im Zukunftskriege. 1923. г. —

Поред већ познатих логорских грађевина из пионирских правила пионири ће у будућем рату бити јако запослени *маскирањем* од погледа са земље и из ваздуха. У будућности ово ће бити једна од главних улога пионира. Онај који се боље маскира и прикрије, осигураће себи већ тиме велики део успеха у рату. У прошлим нашим ратовима нисмо обраћали довољно пажње на маскирање, нарочито од погледа из ваздуха.

Употребом тешких возова код војске — аутомобила за ношење терета и вучу тешких оруђа, најтеже артилерије и у пољској војни, борних кола и жељезница разних врсти, — путеви и вештачки построји треба да буду израђени у будућем рату много солидније но до сада, употребљавајући при томе не само дрво већ и камен, бетон, армиран бетон, гвожђе и челик. С тога пионири мора да буду успособљени, да израђују потребне построје од наведеног материјала.

Састављање пројеката и извршење разних мерења треба да је потпуно познато будућим пионирима, јер извршење радова око подизања солидних построја по положајима и у позадини војске не да се ни замислити без претходне израде пројеката и извршених мерења.

Французи су Версаљским уговором о миру изрично забранили Немцима, да имају у будуће у наоружању код пионира, рефлекторе, јер су им исти за време последњег рата много нашкодили проналазећи их по земљи и у ваздуху. С тога ове корисне справе треба да имају наши пионири у будућем рату. Великим калибрима рефлектора нека и даље рукују рефлекторци, а малим калибрима наоружати наше пионире, који ће у будућем рату учинити велике услуге осталим родовима оружја проналазећи и откривајући по мраку непријатеља, који нас напада и којега ми желимо да нападамо.

Машине јаке струје — динамо машине — за покрет жељезница, електричних бушара, вентилатора, будућих механичких во-

зова, за подавање електричне струје рефлекторима и другим средствима за осветљавање — потребују и стручњаке за руковање њима; те с тога наши пионири треба да се благовремено усврше у познавању, оправци и руковању овим машинама. Будући рат све више уводи ове машине у употребу код војске, сгога су нам и стручњаци све потребнији.

Минерство у нашој војсци било је у прошлим ратовима слабо развијено; сем рушења жељезничких мостова и построја слабо се још шта радило. Наша једина минерска чета у већини прилика оправљала је и крчила путеве.

Будући рат ставља велики задатак минерима. Читајући послератну литературу држава Антанте, Немачке и Аустро Угарске долазимо до убеђења, да је наше минерство било још у повоју и сравнењу са минерским радовима наведених држава за време Светског рата.

Да не би наше минере и будући рат затекао неспремне за њихов посао, треба их брижљивим радом усавршити и подићи на достојну висину, па да знају и они шта су то минска поља, минске галерије, мински и контра мински системи, сув-земне и подводне мине, парирање непријатељског минерског рада и т. д.

Изневши напред задатке наших пионира у будућем рату налазимо, да су много раз гранати и тешки. С тога би их требало ослободити од подизања пионирских мостова, па пренети на понтонире. Рок службе у кадру пак, требало би им продужити на 2 године, јер за $1^1/_2$ годину неће моћи постићи да буду добри и савремени пионири и неће моћи да одговоре свима напред наведеним задацима.

Београд
Главни Генералштаб.

инж. пук.
Ђ. Јорговић

Puško-mitraljez M. 1915.

U toku svetskoga rata, kada se je pojavila hitna potreba, da se jedinice na frontovima snabdu potrebnim brojem lakog automatskog orudja, bile su neke vojske prinuđene, da od svojih teških mitraljeza brzo stvore lake mitraljeze. Tako je kod Nemaca od mitraljeza Maksim M. 08 postao laki mitraljez Maksim M. 08/15, a docnije i M. 08/18, dok je u bivšoj austro-ugarskoj vojsci mitraljez Švarcloze M. 7/12, prosto skinut sa ovoga postolja i postavljen na lako drveno postolje. Ovako upotrebljavan mitraljez dobio je naziv laki mitraljez Švarcloze M. 7/12 — M. 16.

Razumljivo je, da se ovakovom improvizacijom nisu mogla dobiti laka automatska orudja sa svima onim osobinama, koje se traže od takovih orudja. Najveća mana ovih dvaju lakih mitraljeza je ta, što su ta orudja laka samo po svome nazivu, a ne po svojoj težini i pokretljivosti.

Puškomitraljez M. 1915. nije orudje, koje je brzo prepravljeno i improvizirano od nekog težeg orudja, kako je to slučaj sa lakim mitraljezom Švarcloze M. 7/12 — M. 16, i Maksim M. 08/15, već je taj puškomitraljez iz osnova konstruisan sa naročitom težnjom, da bude lak, a opet da mu vatrena moć bude dovoljno snažna.

No i pored toga njegova konstrukcija pokazuje sve znakove užurbane izrade.

Još 1908. g. bio je u fabrici Pito u Francuskoj konstruisan puško-mitraljez, čiji su pronalazači bili artileriski kapetan (Chauchat) i administrativno tehnički oficir (Côntroleur) d' armes) (Suter). Taj puško-mitraljez je nazvan „Puško-mitraljez Pito (C. S.) M. 1908.“ Medjutim na vršenim probama ovo orudje nije dalo zadovoljavajuće rezultate, pa nije bilo usvojeno za naoružanje francuske vojske.

U toku svetskoga rata pojavila je se hitna potreba, da se ponovno pokrene pitanje puško-mitraljeza.

Oba pronalazača puško-mitraljeza M. 1908. Šoša i Site u zajednici sa artileriskim oficirom (Ribeurolles) ponovno su proučili taj

stari model i na njemu izvršili izvesne manje prepravke. Tako je postao puško-mitraljez M. 1915, čija je izrada bila poverena najvećim delom fabričkom preduzeću (Gladiator), a delom i preduzeću (Sidarme) u Saint Etienne-nu u Francuskoj. Taj model puškomitraljeza naziva se takodje i „puško-mitraljez C. S. R. G." po početnim slovima pronalazača i fabrike.

Ovo orudje je podešeno za francuski metak 86 D (am). Mala dužina cevi (446 mm) dozvoljava — da se pri izradi iskoristi od francuske puške M. '86 veliki broj cevi, koje su bile odbačene i rashodovane zbog neispravnosti na ustima cevi ili naduvenosti na prednjem kraju u blizini usta cevi.

Sečenje ovih puščanih cevi na potrebnu dužinu je otpočelo u mesecu martu 1916. g. u fabrici Sent Etijen, gde je u mesecu junu iste godine prepravljeno 150, a u januaru 1917. g. do 800 cevi dnevno, dok je fabrika u Tulu do primirja prepravila 80.000 cevi od puške M. 86 za puško-mitraljez.

U fabrici Gladiator je izbacivano dnevno po 200 puško-mitraljeza. U svemu je ova fabrika izradila do primirja 225.700 puškomitraljeza kalibra 8 mm i 18.000 puškomitraljeza kalibra 7.62 mm za amerikanske trupe, a preduzeće Sidarm je izradilo u tome vremenu 18.600 puško-mitraljeza.

Prema tome je do primirja izradjeno ukupno oko 262.300 puško-mitraljeza.

U momentu primirja bilo je na rukovanju kod francuskih jedinica oko 63.000 puškomitraljeza, a kod ostalih savezničkih vojsaka 65.000 i to kod Amerikanaca 50.000 (od toga 18.000 kalibra 7.62 mm); Belgijanaca 6.900; Grka 3.500; Talijana 600 i kod nas 4.000 puško-mitraljeza. Sem toga je u unutrašnjosti Francuske stajalo na raspoloženju 62.000 ovih orudja.

Iz ovoga proizlazi, da je u toku rata upropašćeno ili palo neprijatelju u ruke preko 70.000 puško-mitraljeza, što je svakako vrlo veliki broj.

Automatski rad puškomitraljeza M. 1915 bazira na neposrednom iskorišćenju pritiska barutnih gasova sa dugačkim trzanjem cevi u nazad i pojačanjem ovoga trzanja pomoću gasne komore na prednjem kraju navlake. Kod najvećeg dela automatskih orudja sa pokretnom cevi, kreće se cev samo vrlo malo; tek za nekoliko milimetara, — u nazad, posle čega se zatvarač odvaja od cevi i sam produžava kretanje do krajnje granice u nazad. Medjutim kod ovoga puškomitraljeza cev se kreće zajedno sa zatvaračem potpuno u nazad. Tek po izvršenom kretanju cevi do krajne granice u nazad, odvaja se cev od zatvarača i povratna opruga ju vraća u prvobitni položaj. Ovo je takozvano dugačko trzanje cevi u nazad.

Čaura francuskog metka je trokonusna, na zadnjem kraju široka i još pri dnu ojačana obodom. Ovakav oblik čaure je uopšte vrlo nezgodan za punjenje okvira, a naročito je ova nezgoda velika za puško-mitraljez M. 1915, jer se kod njega okvir namešta odozdo. Zbog toga je okvir za puškomitraljez morao dobiti nezgodan i vrlo osetljiv, polukružan oblik. Opruga toga okvira mora da potiskuje i izdiže metke u luku na više. Ovakav rad opruge je komplikovan i težak, zbog čega ona brzo slabi.

Kad se uzme u obzir brza i neznatna prepravka nesavršenog puško-mitraljeza M. 1908 na 1915, zatim korišćenje upotrebljenih i rashodovanih cevi od puške M. 86, užurbana i forsirana izrada, dugačko trzanje cevi u nazad, nezgodan oblik čaure i suviše osetljiv okvir, razumljivo je, da ovo orudje mora imati izvesnih mana.

Broj sastavnih delova puško-mitraljeza je uopšte suviše velik. Naročito izmedju stranaka usadnika je smešten veći broj sitnih i osetljivih delova. Uzajamni rad delova je složen, a rasklapanje, sklapanje i izvodjenje obuke sa vojnicima je znatno teže, no kod ostalih savremenih automatskih orudja.

Okvir, kojim se puško-mitraljez puni, je suviše osetljiv. Najmanja iskrivljenost njegovih stranaka, najsitnije strano telo ili nečistoća u njemu i u opšte svaka povreda okvira mogu omesti kretanje delova u okviru i to potiskivanja metaka ili opruge okvira i

tako onemogućiti punjenje. Okvir, i ako je izradjen za 20 metaka, treba puniti najviše sa 19 ili samo sa 18 metaka, jer bi inače opruga okvira mogla tako oslabiti, da bi bilo nemoguće opaliti i prvi metak iz okvira.

Zadnji deo preklapača zadnjeg nišana sa zarezom za nišanjenje je zavrtnjem utvrdjen za prednji deo preklapača. Ovaj zavrtanj lako olabavi, što je na štetu tačnosti pogadjanja.

Zbog užurbane izrade nije vršeno ispitivanje tačnosti orudja u fabrici, kako se to inače redovno radi sa svakim pojedinim orudjem pre no što izadje iz fabrike.

Veliki je nedostatak, što za ovo orudje ne postoje tablice gadjanja sa potrebnim podacima o veličini rasturanja polaznim i upadnim uglovima, veličini ordinanata srednje putanje i probojnosti zrna.

U francuskoj nastavi gadjanja nalazi se o rasturanju puškomitraljeza samo jedna mala napomena, u kojoj se veli: „Pri mitraljeskoj paljbi iznosi rasturanje po širini 12/1000, a rasturanje po visini 9/1000 odstojanja". Znači dakle, da je na odstojanju od 500 m. rasturanje po širini 6 m, po visini 4.5 m, a na odstojanju od 1000 m. iznosi rasturanje po širini 12 m. i po visini 9 m. U uporedjenju sa francuskom puškom M. 1907/15 — M. 16, ovo je rasturanje 10 puta veće no kod te puške. (Rasturanje puške M. 1907/15 — M. 16 na 500 m. je 64/61 cm., a na 1000 m. 1.60/1.30 m.

Rasturanje puškomitraljeza u našim jedinicama je još veće zbog duge upotrebe ovih orudja za vreme i posle svetskog rata.

Trzanje orudja u nazad je jako, pa treba dosta umešnosti i vremena, da se vojniku razbije bojazan od udara u obraz pri gadjanju i da se kod vojnika stvori poverenje u orudje.

Materijal, od kojeg je orudje izradjeno, nije najbolji, pa je lomljenje delova dosta često. Pri tome je najveća nezgoda, što puškomitraljez nema u svome priboru nikakovih rezervnih delova, kako to imaju ostala automatska orudja.

Ne treba izgubiti iz vida, da puškomitraljez M. 1915 ima i dobrih osobina. Srazmerno je lak; težak je nešto preko 9 kgr. Po svojoj spoljašnosti je sličan pušci i nosi se kao puška. Ima regulator paljbe, kojim se reguliše jedinačna ili mitraljeska paljba. Sem toga ovim se regulatorom može orudje ukočiti. Vazdušno hladjenje pomoću hladnika od aluminijuma je dovoljno da spreči suviše jako zagrevanje cevi.

Francuzi se nisu mogli zadovoljiti ovim na brzu ruku konstruisanim i izradjivanim orudjem, pa su radili na tome, da svoje jedinice snabdu boljom i pouzdanijom konstrukcijom puškomitraljeza.

Po izvršenim opitima u toku 1923. god. sa raznim novim modelima rešeno je, da se u naoružanje francuske pešadije uvede puškomitraljez sistema Châtellerault, a puškomitraljez M. 1915 da se izbaci iz naoružanja.

Pored svega napred iznetog treba priznati, da je puškomitraljez M. 1915 za vreme minulog rata dao savezničkim vojskama velikih usluga.

Mi imamo za sada u naoružanju izvestan broj puškomitraljeza M. 1915, pa moramo ovo orudje potpuno i što bolje iskoristiti. Da bi to bilo moguće, dužnost je sviju starešina, da puško-mitraljez M. 1915 dobro upoznaju i da što brižljivije obuče svoje vojnike u poznavanju, rukovanju i upotrebi ovoga orudja. Dobro izvedena obuka kod starešina i vojnika paralisaće sve njegove mane i ogarantovaće njegovu najkorisniju i najuspešniju upotrebu.

Sarajevo.

Pešadiski kapetan
Branko T. Vudjan.

Концентрација артилериске ватре.

Концетрација артилериске ватре значи једновремено и снажно дејство више батерија на ограничену зону циљева.

Јасно је по себи да се снажим и једновременим дејством више батерија постиже много бржи и ефикаснији успех него усамљеном акцијом појединих батерија.

Искуство последњег рата утврђује да је овај начин употребе артилерије најпогоднији за извршење свију њених улога.

Али тај начин дејства није нов. Још Наполеон I. изводио је концентрације ватре своје главне снаге артилериске на изабране тачке где је желео да постигне решење и у томе успевао. И све до појаве брзометног топа концентрација ватре била је свима позната и сматрана је као истина, коју нико није оспоравао.

Али појавом топа од 75 м.м. једна сама батерија ових оруђа могла је на један циљ избацити више зрна, него што би за исто то време учиниле три или четири батерије старих оруђа. Пошто више батерија нису могле једновремено вршити коректуру на исти циљ, батерија, која би прва била готова са коректуром, за много краће време, него што је потребно осталим батеријама за коректуру, могла би избацити толику количину муниције, која се сматрала као довољна да се тај циљ избаци из борбе. Од тада није било више потребе за концетрацијом; батерија је дакле сама за себе била довољно моћно срество и требало је само разне задатке поделити појединим батеријама.

У осталом званични ауторитети прокламовали су високо начело да ће победа припасти оној страни, која буде знала економисати своје батерије и која у последњем моменту буде располагала још са исвесним бројем батерија, када противник буде ангажовао све своје.

Овакво чудно и погрешно схватање о употреби артилерије долазило је отуда, што се пре рата држало да ће имати да се туку само откривене трупе и заштићене само штитовима и слабим рововима, за које циљеве зрна од 75. м.м. беху довољно моћна, за тим што раније снабдевање муницијом није дозвољавало утрошак зрна без рачуна; најзад што се погрешно ценила брзина гађања, која се у пракси могла очекивати од топа 75. за време дужег трајања гађања.

Такво гледиште о употреби брзометне артилерије владало је код Француза, па је пренето и код нас усвајањем француског топа 75; јер као што смо усвајали њихов артилериски материјал, тако смо исто примали и њихове идеје о употреби овог материјала у борби.

За време рововског рата огромна већина артилераца није осећала потребу за отварањем брзе ватре, и дошли су мало по мало до лаганих поступака опсадне војне.

Тачним мерењем даљина и месних углова на плану управљачу и срачунавањем поправака због променљивих атмосферских утицаја, могли су се од првог плотуна добити погодци у зони која је врло близу циља.

Доцније се увидело да поред ових атмосферских утицаја на кретање зрна и његову брзину утичу знатно још и особине серија барутног пуњења као и исхабаност оруђа, па се успело да се и ови утицаји измере и потребне поправке узму у обзир.

После свега тога лако су се могли добити елементи за отварање ватре, чиме се одмах и без коректуре, гађањем просторије по дубини, могао одмах обухватити циљ, чак и невидљив, кога није било потребно означити на земљишту, а на кога се могло припремити гађање још пре почетка борбе.

Према томе без претходне коректуре вршене су концентрације ватре извесног броја батерија на исти циљ, чиме су добивени много већи резултати, него што су слаба дејства, која су до сада давале изоловане акције појединих батерија.

Овакав начин дејства артилерије концентрацијом без преходне коректуре, поред огромног значаја са техничког гледишта чини још већи утицај на тактичке поступке, на начин борбе.

Са техничког гледишта могу се искуством потврдити следеће чињенице:

1. Чак и кад поједине јединице, које учествују у концентрацији, учине погрешке, може се ипак очекивати велика вероватноћа снажног тучења циља.

2. Великим растурањем зрна у разним правцима на тученој просторији повећава се број осетљивих места код непријатеља,

коме је услед тога врло тешко, па често и немогуће да се заштитити од тих случајних зрна.

3. При концентрацији могу се корисно употребити и крајњи домети као и анфиладна гађања, чије је дејство далеко јаче од фронталног.

Са тактичког гледишта имамо ове користи од концентрације ватре:

1. Са повећавањем броја батерија и концентрацијом њихове ватре у релативно кратком времену могу се тући једно за другим многобројни циљеви.

2. Изостављањем непотребних претходних коректура постиже се изненађење, чији је огроман утицај на исход борбе познат.

3. Сада ће бити довољна артилериска припрема од неколико часова, док је раније морала трајати по неколико дана.

4. Командант артилерије може не само предвидети и унапред фиксирати разним групама задатке за извршење, већ и у току саме борбе може производити концентрације на разне тачке где осећа да је то потребно, а што се брзо и лако постиже употребом безжичне телеграфије, ако остале везе попусте.

5. У одсудном тренутку битке главни командант концентрише ватру целокупне или највећег дела своје артилерије на изабратој тачки, чиме постиже бржу и ефикаснију интервенцију, него што би то постигао увођењем старих и гломазних резерава.

Разумљиво је да се за време стабилизације има више времена и могућности да се испуне услови за извођење концентрације ватре, која ће дати одличне резултате само кад се изводи методички са брижљивом припремом и прецизним гађањем.

А неопходни услови за извођење концентрације ватре јесу следећи.

1. Да се свакој артилериској јединици додели одређени део циља.

2. Припрема гађања треба да буде савршена топографски и тактички.

3. Извести организацију група и фронталних веза.

У покретном рату ствар је сасвим другчија, јер борба овде има други карактер; не могу се унапред предвидети разни задатци за извршење и регулисати унапред детаљи њихова извршења. Кад батерије стигну у борбу и кад настане потреба за њиховом што бржом интервенцијом на циљеве који се буду појављивали један за другим, бар што се тиче дивизијске артилерије, ова неће моћи ни мислити на спрему топографских радова, који једини омогућавају припрему гађања, а тиме и концентрацију без реглаже. Тада се могу очекивати у дивизији акције дивизиона више или мање у међусобној координацији; а биће тешко остварити концентрације више дивизиона на исти циљ.

Према томе јасно је да се у покретном рату не могу испунити горе наведени услови за извођење концентрације. Због тога у томе случају припрему гађања треба допунити:

1. Коректуром или преносом ватре, ако се има осматрачница и ако се сме гађати пре почетка операција.

2. Контролом гађања помоћу ваздушног осматрања, ако се не сме гађати пре почетка операција.

Али чим се у покретном рату ситуација стабилизира ма и најмање, батерије ће требати да пожуре и изврше потребне топографске радове, да би у колико је могуће пре, биле у стању да изврше концентрације и учине тиме акцију артилерије моћнијом и ефикаснијом.

Из свега напред реченог лако се даје закључити да ће концентрација артилериске ватре у будуће имати врло значајну улогу у борби и да ће то бити најглавнији начин дејства артилерије као што то ауторитети великих војсака предвиђају.

Призрен.

Милут. И. Стевановић
арт. потпуковник.

Достављајте нам редовно и по могућству са сликама: Описе гарнизона, Официрских Домова, занимљивих догађаја из војничког живота и т. д.

Ruska konjica.

Posvećeno prvom ratnom Komandantu naše konjičke divizije Nj. V. K. Arsenu.

Naša i strana javnost kao po planu sistematski napreže nerve svoje publike vestima o boljševičkoj, o ruskoj vojsci. Jedanput javlja o korenitim reformama koje vojni komesar Trocki, preduzima u crvenoj vojsci, drugi put povećanja avijacije, treći put izveštaje sa velikih manevra na Kavkazu, — nekad o koncentraciji njihovih četa na poljskoj ili rumunskoj granici i. t. d. —

A kao crvena nit provlači se kroz sve te izveštaje i vest o ruskoj konjici i njenom popularnom i hrabrom vodji Budjoniju.

Najnovije vesti o eventualnom budućem sukobu izmedju Rumunije i Rusije, kao i vest o koncentraciji ruskih konjičkih masa na Dnjestru, daju prava, — a i dužnost mi je, — da iznesem ono što znam o toj konjici. —

Pa, pre nego što iznesem nekoliko redaka o toj konjici, iz koje se može zaključiti kakva je već današnja, a kakva će biti buduća ruska konjica, puštam predhodno dopis, koji je poslao u „Berliner Tageblatt" — njegov dopisnik još jula meseca 1916 god. (Br. 351).

NOVA KOZAČKA TAKTIKA.

Nov način napada. — Ideje general-lajtnanta Kelera. — Goli vojnici. — Nadzori francuskih pijonirskih oficira. —

(Telegram ratnog dopisnika „Berliner Tageblatt-a").

„O novoj metodi napada koju upotrebljavaju Rusi u borbama izmedju Dnjestra i Pruta i koja potpuno objašnjava ludačke konjičke juriše protivu zaklonjene pešadije, jedan učasnik saopštio mi je sledeće:

Ruski streljački stroj približi se našim rovovima na 3500 met. i tada strelci, u ležećem stavu, izrade najnužniji zaklon. Dok naša artilerija počne da otvara vatru na pešadiju, dotle se pozadi strelaca pojave kozaci, koji u najvećem karijeru, naslonivši svoje glave na vratove konja projure kroz streljački stroj. Izgleda, kao da kozaci teže da besnim jurišem preskoče sve naše prepreke i rovove. Naravno da naša brza paljba proizvede u masi padanje i smrt. Pravilo je, a i zapovest, da kozaci od jednom, na 1500 met. sjašu pred naše rovove i odmah obrazuju vatreni položaj. Njihovi mali, izdržljivi i dobro dresirani konji, na zapovest legnu i na taj način svojim gospodarima posluže kao živi zaklon. Kozaci su naoružani karabinima i puškama, tako da odmah mogu otvoriti vatru. Na ovaj se način protivnik, jednim skokom, približio za 2000 metara. Sad počinje naša artilerijska vatra na sjahane konjanike, a zaostali protivnički streljački stroj, pokušava da u skokovima predje odstojanje izmedju dosadanjeg položaja i svoje konjičke predhodnice. Jednovremeno iz rezerve nastupa druga, treća i četvrta streljačka linija. Dosta smo puta izbrojili i osam, pa čak i deset, dvanajest i četrnajest streljačkih linija, streljačkih strojeva jedno pozadi drugih. No kako sjahana konjica za svo vreme ovog nastupanja, mora da izdrži u vatri, to se mogu pojmiti ogromni gubitci u ljudstvu i konjima! Često puta kozaci ne mogu da ostanu, bez zaklona i na jednom mestu, na milost i nemilost našim šrapnelima i granatama, već poskaču na svoje konje i u očajanju pojure u naše linije, pri čemu njihovi čupavi konjići, s ludačkom smelošću, žele da velikim skokom preskoče naše prepreke od žica, kao kakvu lesu. Većinom konji se upletu u žice, koje su ruske granate pokidale, i padnu, a jahači postaju žrtve naše odbranbene vatre. Kao osnivač ove nove konjičke taktike napada, važi komandant IX konjičke divizije, general-lajtnant graf Keler, koji je i sam teško ranjen za vreme jednog ovakvog konjičkog juriša (ne daleko od Pistina).

Na sličan način, kao predhodnica koja treba da prokrči put, služe kozaci i pri prelazima preko reka. Izabrani vojnici, oprobani plivači, poskaču u vodu, a oružje i municiju ujedno zavezano, ili metnu na glavu, ili na jednom minijaturnom splavu vuku pored sebe.

Konji plivaju pored golih vojnika. Kad kozaci predju na drugu obalu, onda vrše prepade na našu pozadinu ili pokidaju veze, razoravaju mostove, potkopavaju železničke pruge, ili najzad oslobodjavaju od naših straža fiksirane prelaze preko reka, te tako stvore mogućnost ruskim pijonirima da podignu most. Ovako su grupe kozaka preplivale Prut, Čeremec, Moldavu, Stripu, pa čak i široki Dnjester, i isto tako na severu reku Ikvu, Stir i Stohod (primedba: Pravnici bi se mogli pozabaviti pitanjem, da li ove gole kozake, u smislu medjunarodnog prava treba smatrati kao uniformisane vojnike ili ne.) I sam prelaz vrši se prema novoj i interesantnoj taktici, koju su ruski vojnici naučili od francuskih instruktora. Po neki put prelaze preko reka rukovode lično i francuski oficiri. Pored obala, u zaklonu drveća, ruski pijoniri duž reke pripreme 40 do 50 veoma dugih, jedan metar širokih splavova. Noću se svi ovi splavovi doguraju do vode, i svaki se od njih na oba svoja kraja, priveže uz obalu.

Kako je širina ovih splavova veoma mala, to se za vreme dana, ne mogu ni primetiti, pošto se ne razlikuju od šipražja pored obala. Sledeće noći ruski pioniri odvežu gornje krajeve ovih splavova, dok donji krajevi ostanu utvrđeni uz obalu. Voda ponese slobodne krajeve i najzad se oni pojave na suprotnu obalu, gde se odmah utvrde. Ovo se dešava jednovremeno sa svima splavovima, tako da Rusi jednim udarcem raspolažu sa 40 do 50 ovakih prelaza. Preko ovih mostova projure streljački strojevi i napadnu naše rovove pored obala, na koje ruska artilerija, do ovoga trenutka otvara veoma jaku vatru.

Naravno ovakav sistem prelaza može se upotrebiti samo kod uzanih reka i potoka, ali ipak Rusi još nikad nisu uspeli da nas na ovakav način iznenade."

U Rusiji, velikoj slovenskoj Rusiji, oduvek je bila čast služiti u konjici. Masa konjičkih pukova imali su svoje tradicije i njih se držali i drže se. Uspomena na juriše i pobede svojih starih drugova kozaka i drugih ruskih konjičkih pukova, gordila ih je!

Današnja Budjonijeva konjica sva je sastavljena iz tih starih ruskih konjanika, dopunjena mladjim naraštajem, mladjom im braćom i drugovima. Uspesi Budjonijevi na Krimu i prema Poljskoj još je potencirala njihovu konjičku gordost, i oni će u budućim ratovima leteti po ravnim poljima jurišajući!

Budjoni, bivši narednik Nižegorodskoga puka, hrabar vojnik, a odličan poznavalac konja, proveo je vek u donskim stepama dresirajući konje i boreći se redovno sa svima teškoćama koje samo stepa pruža.

Nižegorodski puk bio je najbolji konjički ruski puk i pripadao je Kavkaskoj diviziji regularne vojske.

Do 1919. god. do Mamontovskog proboja (Mamontov je bio kozački djeneral u Vrangelovi konjici i komandovao je sa 10.000 sabalja. On je prilikom proboja boljševičke vojske dopro bio do na 200 vrsti pred Moskvu), dok su boljševici imali vrlo slabu konjicu.

U tome vremenu odlični carski ruski konjički pukovnik Dalmatov pristupa organizaciji sovjetske konjice sa lozinkom sovjetskih komesara: „Proletari na konje".

Tada je Budjoni bio komandant jednog konjičkog puka, i njegov je puk bio odličan i zbog njegove lične hrabrosti, i zbog toga što su mu svi jahači bili na krvnim konjima, pokupljenim iz ruskih čuvenih ergela.

Pomenuću samo nekoliko ergela iz kojih su boljševici pokupili sve najbolje primerke, da bi kompletirali svoju konjicu sa dobrim konjskim materijalom: Hrenovska u Voronješkoj guberniji, Derkuljska kod Harkova, Provalska kod Novočerkaskog, Gercega Lehtemberškog, Lazarevska u Tambovskoj guberniji, stepske ergele: Koroljkovska, Žerepkova, Sebrakova, Pišvanova i t. d. i t. d.

Time što su izpraznili ergele, da bi snabdeli vojsku, oni su istina stavili pečat na momentalno dalje ergelsko odgajivanje, ali sa obzirom što su konji ipak ostali u zemlji, i što se ta krv nije izgubila, Rusi će u koliko se prilike u njihovoj zemlji budu sredjivale, okrenuti se ponovo podizanju ergela odnosno konjarstva. Plemenitost krvi njihovih

konja, čvrste kosti kozačkih konja, kao i poznata njihova durašnost, za nekoliko godina opet će dati Rusiji prvenstvo u pogledu kvaliteta i kvantiteta konjskog materijala. Sva će razlika biti u tome, što ergele neće nositi stare nazive, već nacionalizirane, nositi naziv koga sovjetskog vodje, što je potpuno indiferentno za buduću Rusku narodnu konjicu.

Vrangelova konjica imala je obične stepske i seoske konje, po kvalitetu dakle lošija od boljševičke konjice.

U oktobru iste godine Budjoni komanduje već sa odredom od nekoliko konjičkih pukova. Ovom prilikom prvi put se oseća njegovo stvarno prisustvo u Voronješkoj guberniji kod Liske, gde komanduje većom konjičkom grupom.

Budjoni lebdi pred očima njegovih konjanika, čiji broj u mirno vreme iznosi 100.000 ljudi.

Budjoni juriša na čelu više od 10 pukova, i probija Vrangelov front, Budjoni sa konjičkim masama grozi Poljskoj armiji.

Budjonija nije dao boljševički režim, već hiljadugodišnje konjičke tradicije, duh i moral slavne ruske konjice. Ne treba zaboraviti konjički juriš većeg stila, konjičkog djenerala grafa Kelera u Bukovini, konjičke juriše djenerala Lešickog, silne nalete konjanika Brusilova, reide djenerala Miščenka u Rusko-Japanskom ratu i. t. d.

Pisac ovih nekoliko redi, bio je sticajem okolnosti u opsadjenom Kijevu 1918 g. Kijevo su branile trupe getmana Skoropadskog, a opsadjivali su ga 4 dana trupe vodje ukrajinskih ustanika, Petljure. Komandant opsade bio je jedan kozački djeneral.

Kod pada Kijeva prvo su ušli u grad konjanici. Pisac je bio očevidac ovog prizora: u grad ulaze konjanici čili i veseli, a konji iztimareni kao da su na paradu došli. To je bila konjica koja je pokupljena po selima iz bivše ruske vojske. Oni su se bez otpora svili u eskadrone, i obrazovali duge konjičke kolone. A kakve će i kolike te kolone izgledati, kad ih Majka Rusija pozove u sveti boj Slovenstva.

Današnjoj ruskoj vojsci je konjica glavna sila, da ne kažem rešavajući faktor. Ko podje na Rusiju, treba da računa na beskrajna ruska polja i silnu rusku konjicu, koja od boja ne bega, koja boj prima. Na koga bude pošla ruska vojska, stajaće njegovoj armiji i njenoj pozadini ruska konjica kao Damaklov mač.

Ruska konjica je demantovala i demantovaće one pisce, koji konjici daju drugostepeni značaj, ili hoće da je prikažu, kao nepotreban rod oružja, koga kao takvog treba predati historiji za njenu arhivu. Jedan pojedini čovek na konju sa izvadjenom sabljom imponuje svakom, a kako tek moraju imponovati hiljade ruskih eskadrona, koji hoće da jurišaju, koji hoće da preplivaju velike reke, koji hoće da iznenade e. t. c. — Imponuju oni i onim gornjim piscima kod zbilje, oni im osporavaju važnost samo kad su sigurni, kad pišu o konjici za pisaćim stolom.

Da svršim ovaj mali članak:

Budjoni, koji se sav predao (a savetovan od starih ruskih carskih konjičkih oficira) organizaciji ruske konjice, sprema na istoku jedan konjički oblak, koji će jednoga dana zamračiti sunce, i u njegovoj senci povesti rusku konjičku masu od nekoliko stotina hiljada konjanika, da saradjuju na staroj slovenskoj ideji, Slaviji.

Budjonijeva konjica i današnja ruska vojska, to su buduće narodne ruske vojske, koje će, kad na Istoku zazori velika slovenska zora, sinuti nam kao sunce koje se radja! A stotine hiljada ruskih konjanika, bez obzira ko ih vodi, (jer će se zlatu kujundžija naći) koncentrisani na Dnjestru, Prutu, Stohodu, e. t. c. pokuljaće kao lava iz vulkana, i teško onome ko stane na put tim talasima od krvi, mesa i gvoždja!

Po zadi ovih ljudskih i konjskih talasa, maršovaće milijuni braće Rusa da izvedu ideju Slavije. Tehnika, hemija, i druge sile, ukloniće se s puta da pozdrave ove osvetnike, a slovenska avijacija na izvršioce bacaće lavorove vence pobede!

Subotica.

konjički pukovnik
Lazar K. Savićević.

О умном раду подофицира.

Тешке и пуне одговорности дужности које падају на подофицире једне војске, на непосредне помоћнике официра траже од њих такође да су потпуно дорасли свом позиву те да могу тим задацима и дужностима одговорити. Последњи рат још је више истакао важност и значај подофицира. Наша војска да би одговорила својој улози која јој је у држави додељена мора да води рачуна и о подофицирском кадру. А она то и чини. Она је њих према садањим захтевима и могућностима осигурала, побољшала им положај, дала им место које треба да заузимају. С друге стране чинећи то њима, она је у праву да од њих опет тражи и савесно испуњавање дужности, верно извршивање свега што им је додељено.

Подофицири као помагачи, непосредне старешине у војсци и својом спремом треба да одговоре савременим захтевима, у научном погледу, који им се налажу. Све тежи и сложенији задаци модерног рата, спремање за дужност у рату, васпитање и обука трупе налажу им да се јаче, преданије одаду свом умном усавршавању.

Ето ово питање: *како ће најбоље подофицир себе усавршити да би и млађе васпитао, обучио, циљ је овог чланка.* У њему желимо да се горњим питањем забавимо. Нашим подофицирима желимо да дамо неколико практичних савета, напомена које су писане у најлепшој намери. И нек их тако приме. Какву спрему треба да има подофицир и којој поглавито да тежи? Војнички је посао тежак како да се схвати тако и да се отправља, Он захтева све силе једног човека. Њему се мора предати сав. Спрема је разноврсна, разнострука јер и не пада на подофициру један посао. Васпитање, обука, администрација, и остало све скопчано с његовим дужностима изискује разнолике способности. А ове колико их нема, подофицир у себи треба да их развије.

Наш подофирир изишавши из школе као млад, неупућен, недовољно још спреман за свој позив дужан је одмах да прионе и да све надокнади, попуни. Командир ће од њега умети да створи себи помоћника, и повераваће му разне дужности, њима ће га оптерећивати а подофицир треба да их са највећом вољом врши. Вршећи пак њих он ће учити свој позив. Ни од чега не треба да узима да је ситница, јер се у њима, баш тим ситницама, састоји то велико дело, војска и војни живот. Унутрашњи ред, колико му је већ познат треба да му буде прва брига и старање да одмени, помогне свог командира и своје водне официре, како би се на њега могли ослонити. Он треба и личним примером да упућује војнике, регруте и да их обучава, да од њих тражи испуњавање дужности онако како то наша правила, прописи и наредбе налажу.

На тај начин одмах почиње његова практична спрема, која му је *најпотребнија* те да одговори дужностима како их трупа и живот у њој тражи. И овде је главна постепеност. Од подофицира се неће одмах све ни тражити. Његове ће претпостављене старешине водити рачуна о томе, знаће да је он још млад, да долази из школе. У задатак ће му стављати само извршивање лаких, схватљивих ствари.

Правила, прописе свог рода оружја, у колико су му још непознати, подофицир треба да се труди да их савлада, научи, да се с њима потпуно упозна. Јер без правила не може ни у колико да одговори оном што се од њега очекује. У правилима је садржана, на крају крајева, сва војна наука, сва суштина знања које му је потребно. Ту је ушло све што је подофициру као и сваком старешини и официру нужно и потребно. Потребна су правила у првом реду ова: ратна служба,

егзерцирна правила, правила службе, опис дотичног рода оружја, наоружање, гимнастика, фортификација и др. У тим је правилима једном речи све и тактика, техника, све и о њима се стара највиша војна управа да буду на висини захтева модерног рата. Њих научити одмах да кажемо, није ни лако ма да није и бог зна како тешко. Неће бити сувише и на одмет ови наши савети и напомене. Они су потекли из познавања подофицира. Ми смо њих гледали те зато знамо како стоји ствар.

Наш подофицир чита, то је неоспорно. Он увиђа и сам колико му то треба. Али често не пази како чита, и не води рачуна да ли ће му то донети користи. Бар то смо уверење из нашег личног посматрања стекли. Он се са правилима у најнужнијем обиму упознао. Њих чим дође у свој пук прочита и онда мисли да их је научио. Вара се. То више мање у пола научено на дохват није довољно; то није њему у крв прешло. Без система, без извесног реда, без плана не може бити ни успеха.

Читаве се књиге о томе пишу, како треба радити. И заиста у томе је велика вештина. Може се много времена изгубити а да се успех не постигне. Лута се и траћи се драгоцено време. И зато је потребна извесна навика. Губити време је. неопростива грешка, каже један истакнут писац, кад говори о томе питању Време је утврђено на сате, па зато би требало да је за све једнако. Време за рад је у осталом кратко. Али познато је и то да се са тако кратким временом могу да учине велика дела само ако се време не расипа. Економија времена је начело свакога успеха. Треба јасно знати да су добро радити и дуго радити две различне ствари да се послужимо речима писца, кога смо већ навели и који у својој књизи даје пуно лепих и поучних практичних савета. *(Жил Пајо: интелектуални рад и воља).* Јер при читању, као и сваком умном раду, може се много уштедети ако се најпре промисли како да се ради. И кад се све предвиди онда треба озбиљно прегнути на посао, треба свесрдно и мушки ухватити по среди посао. И не треба се жустрити, не треба се журити нарочито ако се има више да ради. Не треба се ни преморавати.

А како наши подофицири долазе с јесени у трупу кад се по пуковима распоређују, то ће им најбоље зима и зимске школе за овај њихов рад и усавршававање користити. Кад престане летња обука, кад је прави практичан рад тако рећи завршен онда се у пуку у циљу усавршавања и официра и подофицира отварају потребне школе. Њихово уредно посећивање и похађање у првом се реду захтева. Онда настаје рад, прави, озбиљни умни рад. Нека овде буде узгред споменуто то, да се команданту пука мора на срцу ставити да се најозбиљније позабави зимским школама за подофицире. На то треба обратити озбиљну пажњу, а у њој ће подофицир научити доста: утврђујући раније стечена знања, допунити новим, проширити своје искуство и умни видокруг што ће му и као наставнику, као вођи и старешини само користити. Засебно пак како би ове школе требало по нашем мишљењу организовати, биће на другом месту говора.

Студија, учење правила и прописа који ће се примењивати по доласку регрута тражи да се подофицири најсавесније томе предаду. Без озбиљног схватања и поимања неће никакве резултате моћи у школи постићи. Систематски ићи, редом све прелазити, учити по одељцима како наставник буде захтевао и тражио. Зимски је рад у школама озбиљан, ништа мање од летњег практичног рада у пољу. Овај други само се првим омогућава. Не може се више командовати ако се тај посао не зна: а он се тек учењем постиже. Оно што подофицир научи из књига у школи он то има да приликом обуке у летњој обуци примени у ратној служби, егзерциру и у ком другом занимању.

Разни задаци, предпоставке које могу наступити, што се у рату зове једном речи ситуација, све то у неколико правилске одредбе можда само у другој форми предвиђају. Ето зато их треба знати. Теорија, што обухвата скуп знања потребних подофициру за његов рад, командовање и отправљање његових дужности, помоћи ће му такође за спремање при полагању испита који га очекују. Умни рад му је потребан где год се окрене: без њега не може ни један позив. Свуда се тражи да човек буде што ревнији. То начело никада не треба заборавити. Нас не треба да време прегази. У животу није више довољно да се може проћи са оно нешто знања које се из школе изнесе, већ исто треба допуњавати сталним радом који при томе мора да буде систематичан. Војнички позив није више позив, занат који се ограничава на грубу употребу силе како се држало и мислило можда и сада још. Не. За војнички позив је такођер потребан умни рад и то напрегнути умни рад. Усавршавање технике и борних средстава, увођење машинизма, како то лепо један писац каже, све то захтева да и подофицир буде на висини тих захтева модерног рата. Али да овде проговоримо сада и о његовом личном, општем усавршавању, пошто смо довде претресли стручни, војнички. Друштво тражи да се и војник уме наћи у питањима опште природе и значаја. Те стога се читању не треба да ограничи само на правила већ се оно има протегнути и на остале области знања и наука. Све се је проширило и подофицир нек тражи усавршавање у свему оном што ће му користити и што ће проширити његов видокруг. Пробране књиге, дела опште садржине из науке и забаве, а које су при том препоручене као Издање Српске Књижевне Задруге, Матице Хрватске и Матице Словенске, издања друштва Просвете у Сарајеву и друге корисне књиге из Историје, Географије, где се говори о нашим земљама, описи савремених изуметака и т. д. треба што више да читају. Но још једно нек буде поновљено правило: да се при читању размишља, па ће онда и корист бити већа. Ма каква у осталом да је књига донеће нешто користи само, ако се са пажњом чита, а не овлаш и на дохват.

По пуковима се уводе, установљавају читаонице. Њихову неоспорну корист нико не може потцењивати. Зато треба што више настајати да се одржавају и развијају. Ту треба подофицири бар у зимске дане, кад има и више времена да се нађу да читају, узимају књиге из њих те да њиме богате ум и усавршавају своју спрему. Ми смо то посматрали и приметили смо на жалост да подофицири с ретким изузетцима ове читаонице искоришћују. Њих не може нико натерати да читају у слободном времену, то треба сами да увиде.

Од појимања, схватања, савесног испуњавања дужности од стране подофицира зависи у доброј мери и сигурност, исправност великог државног организма. Познато је да је све то везано једно с другим и само, ако сваки испуњава своју улогу како треба, ако је савесно предан својој служби и ако је врши, тек ће онда и механизам правилно функционисати. Ничија улога није мала и безначајна, него је све од важности. Наређења ће доћи и до подофицира да их он пренесе, да као непосредни старешина буде ту и контролише, како ће се извршавати. Материјална награда руководи сваког човевека. Најзад у људској природи је да се стара те да се његов посао награди онако како и заслужује. То је закон борбе у животу. Држава се сама стара, она је у првом реду позвана да се брине и побринула се је за своје органе. А један од њих је и наш подофицир. Али не треба ни ово сметнути са ума него ваља упамтити: није само та материјална награда за коју треба да се отимамо. Има и других мотива, подстрека. Један је од тих подстрека мирна, задовољна савест да је дужност испуњена, уверење да је учињено и да смо извршили оно што нам дужност

налаже. Сви смо ми чланови једне заједнице у којој својим радом придоносимо општу корист. Лепо име, глас који се стиче поштеним радом, трудом и који остаје и после смрти, ето, то је један велики подстрек. Због тога треба службу савесно вршити, дужности испуњавати, а не само због материјалне награде. И кад тако буде, кад се подофицир стицајем прилика прихвати и другог посла ван војске којој је искрено послужио и у којој је предано радио, онда ће и на новом послу, у новом позиву имати и уважења, поштовања, глас који треба да му буде изнад свега. То се пак, још једном да поновимо на крају нашега излагања, стиче само ваљаним, савесним радом, испуњавањем дужности и поштеним трудом. То треба имати увек на уму, то и подофициру треба да буде као девиза, гесло за цео његов живот.

Београд.

Ђ. Ћирић
пеш. пуковник
Шеф у Инспекцији Пешадије.

Физичко васпитање у војсци.

У новије време почело се много расправљати о преуређењу гимнастичке наставе у војсци. Ово је једно од најважнијих питања код војске и зато су расправе о томе врло потребне. Изложено је већ више гледишта и видели смо, да се сви слажу у том да треба увести соколски систем, али погледи на саму практичну примену тога система у наше касарне обзиром на прилике у њима, нису једнаки Да ли се има применити потпуни систем или га треба скратити, упростити, уједноставити и прилагодити приликама и потребама војника и касарне, о том треба размислити. Из чланка инж. пуковника Душана Ж. Путниковића, нашег опробаног, одличног соколског радника, разабрао сам, да треба увести потпун соколски систем. Он иде чак тако далеко, да треба у касарни подићи вежбаонице, унети све справе, одржати курс за подуку наставника. Код нас су ти предлози илузорни, јер немамо новаца ни за справе, а камо ли за изградњу вежбаоница. Кад би и имали, неби смели овим правцем поћи из чисто тактичних разлога, јер немамо ни људи ни времена за то. Погрешно је мишљење да се са неким кратким течајем дају спремити наставници за тај рад. То је обзиром на огромни материјал потпуно немогуће. Систем наш је пребогат, то је цела наука, и да се скрати незнам како, није га могуће са почетницима ни за месец дана свршити. Наш војник је кроз цео дан запослен и за то време изведе добар део лаке атлетике, вежби на справама и са справама. Ово се код састављања програма гимнастичког рада мора узети у обзир. Некоје ствари, које ми у соколани свршавамо на нарочитим справама, дале би се у касарни можда свршити и на други начин, а да се постигне исти циљ. Ту се треба вратити мајци природи; видети ради чега је поједина гимн. справа уопште настала, па ћемо доћи до уверења, да се гимнастика сељака не мора, а често и не треба да врши на онаким справама које треба грађанин: обртник, чиновник, ђак и т. д. Сељак живи у природи, која му даје изобиља згодних гимнастичких справа и треба их само згодно искористити. Нема онда смисла, те ствари за скупе паре набављати, кад знамо да се и онако неби могле систематски искористити. Ако нам је циљ, да помоћу војске пренесемо наше соколство на село, онда морамо бити практични и учити војнике оно, што ће они моћи у свом селу без икаквих великих потешкоћа провести.

Ја ово замишљам овако: израдити у сваком кругу касарне читав низ запрека и радова, које има војник сваки дан да пређе и савлада у једној, две или више тура. Ту имаду да се такмиче у правилном, окретном и брзом извођењу. Запреке би биле по прилици ове: прескакање јарка, плота, прелажење преко облог брвна, пењање и силажење по лествама, (мердевинама), прелажење вратила висећи на рукама (прелаз испод моста на рукама), да устрчи уз даску 2 м. високо и онда да скочи у дубину, пењање по ужету или ступу, провући се испод запрека или кроз њих и т. д., и код овога настојати да се искористи свих 12 елемената вежби на справама: вис, измене виса и т. д.... спреда и позади. Тим начином можемо заменити све справе, а то је проведиво у сваком и најмањем нашем селу, без велике муке и трошка. На селима би ишло мало теже са дисциплином, без које се ниједан заједнички рад не да замислити, треба дакле развити смисао за дисциплину, ред и заједнички рад. За то ми соколи имамо велико и одлично средство, а то су наше соколске просте вежбе. Ја држим да су ваљано састављене просте вежбе најглавније средство за физичко ојачање; за стварање окретног и спремног војника; за стварање полета и љубави за сваки рад и за оплемењивање његове душе. Већ првог дана, кад их војник почне учити, изваћа он свестрану гимнастику тела. Он гимнастише свестрано, док их не научи, а кад их научи, постаје ускупни час простих вежби право уживање за војника. Уз мале звукове музике ужива он у правилном и складном извођењу вежби онако исто, као кад уз музику игра коло. Не треба команде, не треба псовке, његов понос напред га креће; понос му неда да поквари, да задоцни или да међу толиким друговима буде „бела врана“ или незналица. Ту се учи прецизности, опрезу, ту се сам дисциплинира, ту му се развије амбиција. Ето ту лежи васпитна снага простих вежби и за војнике и за соколе. Ево шта вели познати чешки лекар Др. Ф. Тили о простим вежбама: „Свуд се појављују нови смерови па и у телесној вежби. Данас више не видимо у простим вежбама вежбе деце и стараца, нити приправне вежбе за справе, оне су најјаче средство за постизавање циљева код телесног развоја. Просте вежбе нису зато, да код гледалаца побуде удивљење, него да одгоје људе снажна тела и карактера. Оне су сваком приступачне и најприродније. Ваљано састављене просте вежбе дају потпуни развој тела, узраста и снаге. Вредним и систематским вежбањем простих вежби можемо добити племените осећаје, ојачати вољу и научити да сами себе савлађујемо. Избор вежби, њихова извежбаност и извежбавање имају велики и свестран уплив на душу и тело човека. У недогледно време дочекаћемо и даљни развој и напредак простих вежби, а знатну промену у систему вежбања на справама. Вежбом на справама постиже се додуше одважност, гипкост и снага, али никад није нико размишљао о том, да ли и колико разних вежби на справама користи телу и развитку његове снаге. То је била погрешка целог система, која се мора поправити. Нису нам циљ јавне вежбе и утакмице, него морамо радити на том, да душевно и телесно подигнемо најшире слојеве нашег народа.“

Уз просте вежбе и остало напред изложено, неби заборавили ни на народне јуначке игре, које су нашем народу прирођене и тако би био заступан у мало друкчијем облику цео соколски систем.

Не увлачимо спорт у војску! За почетнике је буквар, а књижевна дела су за човека, који је способан за читање. Спорт је најсавршенији део гимнастике, па је неприродно и убитачно давати гимнастичким почетницима најсавршенији део гимнастике да с њим започне гимнастички рад.

Само оваким једноставним и приступачним начином можемо постићи свој циљ.

Загреб.

Јанко Љуштина
царински ревизор (добровољни наставник гим. загребачког гарнизона).

Наш Министар Војске и Морнарице.

У изборној влади, високим поверењем Њ. В. Краља наименован је за Министра Војске и Морнарице Дивизиски Ђенерал г. Душан П. Трифуновић, пређашњи командант коњичке дивизије у Загребу. Рођен је 1. марта 1880 год. Свршио је Војну Академију са 29. класом. Вишу Школу Војне Академије свршио је у XII класи. Изучавао је организацију војске у Француској. Чин дивизиског ђенерала добио је од чина ђенералштабног пуковника 21. децембра 1923. год.

Највише поверење добио је као најспособнији и најенергичнији ђенерал из генерације ђенералштабних официра. Својим радом и тачношћу и сад претходи примером свима официрима свога Министарства.

Пред њим стоје у раду следећа веома важна и хитна питања на решење и одлуку:

(Формирање V Армиске области, која је веома потребна и корисна по нашу државу с обзиром на њен географско-стратегиски положај;

Формирање штаба коњичког корпуса и III коњичке дивизије;

Каква изванредна компарација у напредовању наше војске:

1912. год. Краљевина Срба имала је 5 дивизиских области и 1 коњичку дивизију;

1914. год. Краљевина Срба имала је 10 дивизиских области и 1 коњичку дивизију;

1924. год. Краљевина Срба, Хрвата и Слове-

наца има 16 дивизиских области, једну гардиску дивизију, 2 коњичке дивизије и 1 приморску дивизију.)

Формирање и наименовање вишег ратног савета, у који ће ући и известан број армиских и дивизиских ђенерала, те ћемо имати ову највишу ратну саветодавну истанцију (сличну савету Маршала у Француској);

Попуњавање празних и непопуњених места шефова одсека у Министарству Војске и Морнарице, на која ће места доћи старији виши официри са вишомспремом;

Реактивирање извесног броја официра, који су пензионисани раније, са старим принадлежностима, а још су по физичким и моралним способностима употребљиви за службу, и т. д.

Постављањем и унапређењем за дивизијаре бригадних Ђенерала: г. г. Н. Томашевића, Д. Лазаревића, М. Димитријевића и пуковника Ј. Јовичића, Господин Министар Војске дао је до знања г. г. официрима да он лично води рачуна о сваком официру, који својим заслугама, својом способношћу и својим трудом и радом на усавршавању заслужује положај и унапређење.

Официри — инвалиди веома су благодарни садањем Господину Министру Војске и Морнарице, што је издејствовао повећање додатака како за њих тако и за породице изгинулих официра. И при доношењу новог Инвалидског Закона Господин Министар Војске и Морнарице следоваће примеру Њ. В. Краља те да инвалиди и породице палих ратника добију и пуно материјално признање од Државе.

О гасном рату.

У последњим бројевима часописа „Војна техника“ изашао је преглед о стању припрема за будући гасни рат у разним страним државама, у колико је јавности познат. Он нам лепо показује, како се грозничаво, и поред Вашингтонског споразума, свуда ради на усавршавању овог борбеног средства.

Наслањајући се на овај факт, може бити да је од интереса да се види, у ком правцу теку струје, које теже да гасни рат даље развију. Јер о томе, да се гасни рат у последњем светском рату налазио тек у свом почетном ступњу, нико и нигде не сумња.

Литература готово свију народа пуна је ове теме, којој „La France militaire“, често посвећује једну рубрику.

У „Bulletin Belge“ тврди пуковник Фастрец, да је 15. јула 1918. г. један заробљени немачки гасни официр изјавио, да су Немци тада увели нови смртоносни гас, по имену „Бели крст“.

Што се тиче данашњих *врста гасова*, то се свуда нарочито интересују за амерички гас „Леви зит“, назван тако по свом проналазачу Левису. Док су Сједињене Североамеричке Државе у Светском рату још у суштини биле упућене на гасну помоћ Француске и под немачким гасним нападима врло много настрадале и пропатиле — 28 од сто од свих американских губитака били су гасни губитци, — то су оне сад за многе европске државе постале искључиво меродавне.

За врло важно сматра се, да се има мешовит гас, који се додатком неког гаса „de camouflage“ не примећује да је отрован, — један гас без мириса, са којим се, по белгијским изворима, много занимају у Питоу код Париза. Као „Идеал“ њонеки уображавају, као што је познато, неки гас, који дејствује на равнотежу човека средством ува, који ће му одузети ум, свест.

Још се напомиње, да је Америка израду и начин дејства „Левизита“ тачно обја-

вила, док све друге државе у утакмици за најјачим отровним гасом ћуте.

Што се тиче употребе гаса у рату, то изјаве именованог белгиског пуковника Фастреца и у последње време познатог француског ђенерала Дебнеја, енглеског мајора Лефебура, американског гасног ђенерала Фриза, Швајцараца Примо и Жака и многих других показују, *да по многом мишљењу од проналаска барута ништа није у стању да толико промени услове рата као гас.*

Они мисле, да ће у будућем рату бити четири главна рода војске: пешадија, артилерија, ваздухопловство и гасови, који су одређени да у борби заједно дејствују, и да ће се тада остварити „апсолутни“ рат, који ће „се без икаква сажаљења водити“. (Клаузевиц разуме наравно под апсолутним ратом нешто сасвим друго, а на име философски појам рата, који има за циљ савлађивање непријатеља, и као такав да је ослобођен свију особености, које се везују за поједини рат).

Ако су се у последњем рату спочетка задовољили са примитивним пуштањем гасова, затим са бацачима гасова и гасним артилериским гранатама, то су се од то доба обратили питању аероплана за бацање бомби.

Није можде без интереса да се чује, шта ђенерал Дебнеј, нови Начелник француског Главног Ђенералштаба, дотле управник ратне школе, каже:

„Ако нови рат почне, аероплани а нарочито гас играће сасвим важну улогу. Успеси ваздухопловства ставиће у опасност најудаљенију позадину и саобраћајне линије непријатеља, а проналасци у области хемије рашириће употребу гасова у толико мери и тако пространо, да се то данас још тешко може представљати“.

Односно дефанзивне употребе гаса наводи „Bulletin Belge“ два случаја из рата 1918. г., који му изгледају значајни за будућност, а на име немачку мартовску офанзиву 1918. г., где су Немци употребили жути крст као бочну заштиту напада, и Кемелску офанзиву, где су пред освојеним циљевима пустили Немци Сенфгасне таласе, који су требали да заштите заузете положаје од противнапада, а свакојако би најпре спречили да се напад даље пренесе.

Ако би се даље развила мисао такве заштите борачких делова војске помоћу гасне препреке, дошло би се до идеје, да се у рововској војни између фронтова два непријатеља на празном простору постави непролазна гасна препрека, која би јаче дејствовала од свих ровова, жичаних сметњи и других препрека рововске војне.

Кроз ову препреку треба потом борна кола заштићена од гаса или аероплани да истуре „осигурања“, која предњим трупама дотурају муницију, храну, материјал сваке врсте и т. д.

Један мисли, да ћемо доиста скоро бити у стању, да трајање дејства таквог гаса, које сад траје највише неколико недеља, толико продужимо, да би смо тврђаве бацили у фурду а у место њих поставили бисмо трајне „превентивне препреке“. Значи, да би такве препреке заштитиле границе јаче, од сваког бетона и сваке вештине старог подизања тврђава.

Од ове помисли до оне, да ће Немачка са својом богатом хемиском индустријом извесно у будућем рату производити такав нови нарочито трајног дејства гас, наравно је код извесних немачких „пређашњих“ непријатеља само мали скок. Ипак су мишљења, да ће победити онај, који у будућем рату буде имао гас, који разорне особине Сенфгаса буде сјединио са дужим трајањем.

Американци, који велику пажњу поклањају *пасивном вођењу гасног рата*, говоре о гасној заштити њихових дугачких морских обала против непријатељских искрцавања.

Један фантастични Белгијанац прихваћа радосно ову идеју и видљиво лако наглашава, да је на тај начин пронађено најпогодније средство да се његова отаџбина,

која хоће само мира и спокојства, херметички затвори од будућег рата.

Али не само на земљи, већ је и у *ваздуху* гасу, по многом мишљењу, додељена велика улога будућности. При *офанзивној* употреби гаса играће, без сумње, аероплани велику улогу. Гасни рат у ваздуху је ипак логично даље развијање гасног рата на земљи и аероплани су очигледно у стању, да гасни рат из уског тактичког оквира пренесу на област стратегиске употребе у смислу ђенерала Дебнеја.

У ваздушном рату је свакојако тешко да се из аероплана, — мисле Швајцарци, који подвлаче изводљивост њихових мисли, — погоди одређени циљ, па би због тога било потребно врло велико простирање гаса по ширини. На тај начин би се могло растурити не само свако прикупљање трупа иза борбеног фронта и дотурање ограничити, већ би се и далеко у позадини у отаџбини рад фабрика и т. д. могао обуставити а становништво великих вароши деморалисати.

У Енглеској су се у рату врло брзо навикли на бомбардовање Лондона помоћу обичних бомби са аероплана. Од сасвим другог дејства био би утисак, да су Немци у место обичних бомби Лондон бомбардовали са бомбама напуњеним сенфгасом, на шта се само очекивало, те да потом и сами уведу у ратовање ново борбено средство против непријатељске позадине.

Наравно да би се појачала и морала би се појачати против таквих непријатељских аероплана за бомбардовање у опште и *одбрана против аероплана* у будућности у великој мери, пошто је артилерија, као што швајцарски писци мисле, у последњем рату у овоме дала слабе резултате (тада је било нужно испалити 7700 артилериских метака, да би се онеспособио један аероплан). Пошто стварање хемиске ваздушне препреке помоћу *гасних облака* тражи врло много муниције, јер гас, тежи од ваздуха, лако пада на земљу, то они препоручују за одбрану против аероплана стварање простих магловитих облака, који би непријатељским авијатичарима за дуже време онемогућавали сваку видљивост.

Нарочито смео замах у употреби ових гасних аероплана узимају мисли италијанског пуковника Амадео Ђуље, који хоће место старе сувоземне војске да постави „аерохемиску војску", која је у стању брзо да реши у корист онога, који је јачи у ваздуху. На њега је дубок утисак направило тобож страшно узбуђење у Венецији у данима Капорето поводом једног напада аероплана.

Чак и један Француз (мајор Паке) означава ове Ђуљеове идеје као фантазије једног Жил Верна. Његова моћ представе задржава се за сад, да мисли на рат који се „искључиво" води у ваздуху. Гасни авијатичари не могу му ипак пешадију потпуно заменути; они нису у стању на крају крајева да освоје земљу, и ако по неки Италијани тобож сматрају монструозни гасни аутобис као једино сигурно победно средство будућности.

Практичнији, а који су и много стварнији ободравају нас руски гасни планови, које — France militaire — који посвећује нарочити интерес односима пређашњег савезника, — коме морамо оставити одговорност за правичност овог тврђења, решило је руско артилериско оделење војно научног комитета, да се за сваки топ, за који се већ налазе двоја мунициска кола за гранате и шрапнеле, додаду још трећа кола за гасно зрно. Као разлог наводи се, да извесни народи заступају гледиште, да свако зрно ма које, мора поред својих *специјалних састојака садржавати и додатак ма које отровне супстанце.*

Тако видимо употребу отровних гасова, уопште отровних материја, свуда у пуном развијању. „Јучерашњи снови, данашње претпоставке и предлози, сутрашње стварности", тако се означују гасна уображења, која иду најдаље и прескачу најближу будућност.

И ипак се питају овде онде, да ли ово оружје, које је по Вашингтонском споразуму забрањено, неће ипак ишчезнути што би боље било. Али одговор стално гласи: „Не, немогуће.“ Тако н. пр. енглески капетан Аулд каже, да се напредак не може уназадити и ако је он по хиљаду пута проклет и ако за њега више нема лека.

Напослетку, један Белгијанац мисли, да је увођење гаса у своје време постало баш једна потреба. У подземним, електрично осветљеним, вештачки вентилираним бетонским тврђавама могли су се „подсмевати“ најтежим артилеријским зрнима, али је само гас могао истерати непријатеља из његових пећина.

Шарл Нордман, белгиски санитетски официр Силвертс и други наглашавају поред тога и многа преимућства гаса, његову лаку израду, његову јевтиноћу и његову употребљивост у свима видовима борбе. Који ће се непријатељ одрећи употребе гаса? пита поменути Силвертс, то би била лудост, самоубиство!

И на тај начин ће се свуда, добро снабдевеним гасним и отровним зрнима, отворено ступити у будући рат и у исто доба покушати да се докаже свету, да нисмо ми криви већ зао непријатељ, за прву употребу овог страшног оружја. —

Од стручних војних књига, које су до сада гасном рату написане, нарочито треба навести на немачком књигу „Хемиски рат“ од Dr Р. Ханелмана и Фр. Бергендорфа са 4 бојадисане карте и многим сликама; Ернст Митлер и син, Берлин. О овој књизи изразила се врло повољно стручна војна књижевност, јер је Dr Ханелман за време светског рата био на положају апотекара корпусног штаба и гасни официр при штабу чувеног 22. корпуса ратних добровољаца (све самих специјалиста и експерименталиста), који је темељно проучио гасну службу на готово свима војиштима. За чисто стручну (хемиску) процену факата сарађивао је Dr Ханелману неутралац и Швеђанин Фр. Бергендорф, који је референт код шведског министарства војске. Књига обухвата 4 велика одељка: I Гасни напад, II Гасна одбрана, III Производење дима и IV Будући рат. Читалац ће се упознати са свима појединостима хемиског ратовања у војничком, војно-историском, хемиском и гаснотехничком правцу. Један критичар ове књиге у Militär-Wochenblatt-у додао је на крају критике ово: и ако су у последњој глави „Развитак хемиског борбеног средства у поратно доба и његов значај за будућност“ писци иступили против претераних гласова о хемиском будућем рату и поставили их на стварну основу, ипак у начину борбе гасног напада из ваздуха лежи колосално угрожавање незаштићене војске и народа. —

Познато је, да и поред Вашингтонских закључака од 7. јануара 1921. г. који су коначно забранили гасни рат и поред споразума о овом питању у комисији (за смањивање наоружања) Савеза народа у мају 1923. год. у Женеви, многе државе ипак грозничаво су заузете гаснотехничким припремама и наоружањима. Због тога није искључено, да у погледу употребе гаса у будућем рату могу наступити изненађења.

Београд.

По немачком извору
Милош Ђ. Станковић,
пуковник.

Употреба дивизиских музика.

Према постојећим прописима постоје дивизиске музике, а за неке гарнизоне и гарнизонске музике. Гарнизоне музике припадају само томе гарнизону, чије су, али *дивизиске*, аналогно, *припадају свима гарнизонима дотичне дивизије, који немају своју, гарнизону, музику.*

Према томе сваки гарнизон, који нема своју гарнизону музику, а припада дивизији која има своју, дивизиску музику — *има права* на ту музику своје дивизије.

Музика постоји за то да увесељава, да разгаљује, да ободрава, — да подиже дух код војника.

Према томе *сваки гарнизон има и потребе* за музиком.

Из та два факта — да сваки гарнизон, који нема своју гарнизону музику, а припада дивизији која има своју дивизиску музику, *има права на ту дивизиску музику* и да *сваки гарнизон има и потребе за музиком* излази да досадањи начин употребе дивизиске музике није *ни праведан* нити је, пак, *целисходан*, и то стога, што дивизиску музику сада редовно и увек уживају само они гарнизони који су у месту седишта штаба дивизије. Сви остали гарнизони треба нарочито да моле. Те молбе за музику веома се тешко и ретко услишавају и има гарнизона који музику своје дивизије добију тек у неколико година један пут.

Ако се овај и овакав начин употребе дивизиске музике хоће да правда немањем материјалне могућности за праведнију и целисходнију употребу — увидеће се да таква одбрана ни у колико не обара факта да је такав начин и *неправедан* и *нецелисходан.*

Ови и овакви закључци сами собом се намећу с тога што дивизиске музике у свему само држава издржава и сав трошак за њих сноси.

Па пошто држава музике издржава, а пошто су и сви гарнизони државни — то је дужност нас старешина да употребу тих музика регулишемо и уредимо тако *да отпадне неправедност* и *нецелисходност.*

А правда и целисходност задовољиће се само тако, ако дивизиске музике буду уживали сви гарнизони дотичне дивизије, који немају своје гарнизоне музике.

Другим речима дивизиске музике треба у свакоме од тих гарнизона да проведу извесно, али одређено и утврђено време тако, да се никада не прави питање око тога да ли који гарнизон може или не може добити музику своје дивизије.

При решавању овога питања две главне ствари долазе у обзир:

1.) *Време* када ће музике у коме гарнизону бити и колико ће се у њему задржати, и

2.) На чији ће терет оне путовати и бити на издржавању за време бављења ван свога сталнога гарнизона.

Време. И за употребу музике постоје два периода: летњи и зимски. Они се међу собом разликују у томе, што у летњем периоду постоје војничке вежбе и ван касарне, а зими само у касарни.

Према томе и музика мора обићи сваки гарнизон и преко лета и преко зиме. Зими, да се употреби за војнике и подофицире у касарни и за официре у њиховим домовима, а лети, осим тога, још и да прати трупе на вежбањима ван касарне.

Кад војници са музиком пролазе кроз варош, они знају да их тада сви посматрају и то им је пријатно и они су тада поноснији. Због тога и они желе музику што чешће.

Кад се, пак, чује музика, онда све потрчи да њу чује, али и да види војску. За то скретање пажње толиких њих на војску само музика има заслуге. Та заслуга није никад била, а данас је најмање за потцењивање.

Према овоме, а с обзиром на број касарни односно јединица у једноме гарнизону, имао би се у штабу дивизије израдити нарочити план и распоред за кретање и бављење музике у појединим гарнизонима у летњем и у зисмком периоду.

У свакоме гарнизону музика би била под контролом команданта места и он би се имао старати о правилној употреби музике нарочито по официрским домовима. Он би имао повести рачуна о томе да музика има довољно одмора како би за употребу била способна. Пут би се имао рачунати као служба.

Кад музика пође на пут по гарнизонима, онда се она у свој стални гарнизон враћа тек по обиласку свих гарнизона.

Издржавање. Обилазак гарнизона и служба у њима има се за музику сматрати као редовна служба музике и она за тај рад не би имала никакве нарочите доплатке. С друге стране, опет, њима та служба не сме причињавати никакве вишкове у издацима. Њих, дакле не сме на томе путу ништа коштати, ни храна ни стан ни пут.

Подвоз железницом или лађом има да се кредитира. Подвоз, тамо где нема ни железнице ни лађе, има да се изврши државним средствима, односно на рачун државе.

Новчана храна оних, који ју уживају за то што имају породицу, остаје им и за време пута, те да не би чланови њихових породица, због њиховог пута, имали какав мањак. Они лично, пак за све време бављења ван свога сталнога гарнизона стављају се на храну у натури.

Стан је увек у касарни.

Према овоме за државну музику, а у циљу задовољења права и потреба државних гарнизона, — држава би имала још само мало нешто преко досадањега трошка, а задовољили би се и правда и потреба и целисходност.

Свет. Савић,
пуковник.

FEUILLETON

ŽRTVA.

Činovnik je u jednom novčanom zavodu sa dobrim sposobnostima i dobrom platom, živeo je vrlo ugodno sa svojom lepom i mladom ženom.

Njegova je ljubav bila neizmerna, ma da je bila podeljena za nju i njegovog mladjeg brata. On sam nije mogao da razlikuje te dve ljubavi, ma da su one u suštini bile iste. Često puta, kada bi joj pričao sa suzama u očima, koliko pati, što mu i brat nije kraj njega, ona bi dodavala smešeći se: činiš me ljubomornom.

Tada bi on bio još većma oduševljen za brata i govorio bi, da će i ona isto tako zavoleti tog nežnog, lepog dečka, koji će se skoro vratiti iz Pariza sa studija. Očekivao je nestrpljivo da mu javi dan svoga povratka u otadžbinu.

Jednoga dana dotrčao je bled od uzbudjenja. Grlio ju je i ljubio i gušio se od suza i radosti, skakao je oko nje kao dete, kome je najzad želja ispunjena.

— Ali, Vlado, ja te ne pojmim, — branila se zbunjeno mlada žena.

Sa mnogo nežnosti, svakog časa prekidan uzbudjenjem, koje je mlazevima naviralo, rekao joj je da Mioljub dolazi iz Pariza.

— Videćeš ga, — govorio je, — videćeš tога plavokosog dečka. Lep je kao Paris' pametan je i nežan.

A kada ga je zapitala, koliko je godina njegovom bratu, doznalo se, da to baš i nije dečko, jer mu je več bila nastala dvadeset četvrta.

Dok je se ona spremala, on je pokušavao da čitanjem ubije nervozu, koja ga je mučila. Ali, to mu nije polazilo za rukom. Bivao je sve većma nestrpljiv.

— Ta, požuri već jednom; danas se izuzetno lagano spremaš, — govorio je, gotovo očajno. Ona ga je, smešeći se, opominjala na strpljivost jer je bilo još dosta vremena do dolaska voza.

Dovezli su se na železničku stanicu. Ona je bila radoznala da pozna toga mladića, o kome joj je njen muž tako mnogo govorio i učinio je do kulminacije radoznalom.

— Nadam se da mi tvoj brat neće oduzeti mnogo od tvoje ljubavi, — govorila je ona ironično.

— Dabogme, ti znaš, koliko te ja volim. Ali, ja imam samo vas dvoje. Moj ceo život bio je samo stradanje. Sada su i za mene nastali časovi sreće. Niko mi više nije potreban, nas troje ćemo učiniti, da nam sreća bude potpuna.

Lokomotiva je uletela s hukom. Simplonski vlak, kojim je putovao njegov brat, prispeo je. On je potrčao i ne osvrćući se na svoju ženu, koja je žurila za njim.

Iz gomile sveta izvukao je jednog mladića i tražio u masi ženu, koja je zaostala.

Kada mu je snaha bila prestavljena, mladić je se ozbiljno naklonio.

— Ne tako, neću; poljubite se!

Mladić je se nasmejao i poljubio u čelo ženu. Osetila je njegove sočne, vrele usne na vrhu svoga čela, tamo, gde je se nestašno jedan jedan pramen crne kose.

Neko prijatno, golicljivo osećanje prožmalo ju je; blago strujanje kroz krv nateralo ju je da pocrveni. Dugim, no rasejanim pogledom posmatrala je njegov viti stas kao u kakve devojke, a njegov zvučan glas još većma ju je bunio.

Dok je on raspoloženo pričao o putu, ona je razmišljala, šta je to u njegovom poljupcu, što je izazvalo kod nje tako čudna osečanja?

Mioljub je s vremena na vreme upućivao po koju misao neposredno svojoj snasi, na šta bi ona odgovarala rasejano, kao da je trgnuta iza sna.

— Šta je tebi? pitao je muž.

— Ništa, učim da upoznam tvoga brata.

* * *

Jedno po podne pošli su obojica na posao. Vlada je se žalio na laku glavobolju. Rastavši se, stariji brat je otišao u kancelariju, a mladji, obišavši dve sporedne ulice, vratio je se kući.

— Ostavljaš me da te dugo čekam, dočekala je snaha devera.

— Znaš da ne mogu da se vratim istim putem, da me ne bi opazio, stoga sam primoran da se zadržim duže, obilazeći kroz sporedne ulice.

— Dosadan mi je, ne mogu duže da ga podnosim. Ovo me pretvaranje tišti, muči... Ja sam srećna samo pored tebe. Bežimo, Mioljube, idimo odavde; dalje od nega, dalje iz ove varoši....

Mladić je se borio. Njegovo vedro čelo, bilo je natušteno.

— Ne, to bi bila njegova smrt. Ja to neću, dugujem mu za svoj život. On me je očuvao, on me je školovao, on mi je brat, otac, mati....

— Ali, mi ovako nikada nećemo imati potpunu sreću.

— Ne, ljubo, ja prezirem sebe, gadim se samoga sebe. Trebalo je da sam bio jači! Ali ti? Ti si tako zavodljiva. Osećam tešku grižu savesti. Mnogo puta sam hteo da kleknem pred njim, da mu sve priznam i da ga molim za oproštaj. To ću i da učinim, on je i plemenit, on će me razumeti.

— Ti to nećeš nikada učiniti, viknula je ona uplašeno. Hajdemo, bežimo odavde! Hajdemo tamo, gde nas niko ne poznaje. Bacila mu se na grudi i ljubila njegove usne požudno i dugo....

— — — — — — — — — — — — —

Jedan bolan krik trgao ih je iz zanosa. Pred njima je stajao Vlada. Njegove oči bludele su, a u njima se ocrtavao vanze-

maljski bol. Lice mu je bilo razvučeno u jedan težak jauk. Duboki jecaj razlegao se kao zvuk posmrtnih zvona kroz polumračnu sobu.

— Vlado, brate, oprosti, jecao je Mioljub, klečeći pred prevarenim bratom, — zaneo sam se... izgubio, strast me je opila, omamila...

Vlada je podigao svoga brata i poljubio ga snažno i grčevito.

* * *

Prevareni muž nije izlazio celo popodne iz sobe. Nastupila je noć, a on je još uvek bio u svojoj sobi. Proveli su noć u strahu i očekivanju.

Pred zoru su čuli pucanj. Potrčali su oboje u njegovu sobu. On je ležao na divanu sa krvavim osmehom na usnama. Ostavio je svega dve reči: budite srećni.

Mladić je obgrlio mrtvo telo svoga brata i plakao dugo.

Ona ga je pustila da se isplače, a kada je on zaćutao već obamrlih živaca, podigla ga je sa bratovljeva leša uz strastan i požudan poljubac.

B. Liparski.

САПУН.

Прелиставајући свој дневник вођен на Солунском фронту, наиђох на један запис који у мени оживе дане које сам са својим митраљеским оделењем провео на положају „Редуту" и успомене на моје храбре и јуначке војнике, а нарочито на једнога од њих, о коме ћу вам сад баш укратко причати.

Тај запис поред осталих садржи и ово: 16. октобра 1916. год. — Редут..... Данас погибе редов митраљ. оделења 16. пешад. пука „Цара Николе II" Милутин Митра Зијака из села Гајтана, среза Јабланичког, округа Врањског.

Ето, то је тај мој војник, о коме ћу вам причати. Он је био храбар као и сви његови другови, па је тако и погинуо. Али ја о његовој храбрости овде нећу говорити, јер је моје перо слабо да га опишем. Ја ћу вам изнети само једну епизоду из његова живота која је довољна да оцрта поштење и образ овога јунака.

Месеца јуна 1916. год. наш је пук био на одморишту у близини Солуна. Код мога митраљеског оделења као и код осталих јединица извођена је обука. Пошто је редов Зијак био јако оронуо са здрављем то га ја поштедим од занимања, стим да за то време врши дужност посилнога код поднаредника, вође митраљеза. Но и ова је служба била тешка за његово оронуло здравље, те буде предложен за боловање и евакуацију у Бизерту. Предлог буде усвојен и дође наређење да се редов Зијак упути за Бизерту.

Како је поменуто наређење морало да се изврши што пре, и да се Зијак одмах по пријему истога укрца у лађу, што је се десило, да је оно њему саопштено једнога јутра баш у тренутку када је он поливао свога поднаредника да се умије.

Ви већ знате добро наш ред у војсци, по коме се хитност наређења све више повећава, у колико се исто више приближује извршиоцима. Тако је и у овоме случају било.

Дежурни подофицир није могао да сачека да Зијак заврши са поливањем свога поднаредника, већ је зациктао: „Бацај ту мањерку, па брже хајде на лађу, она још само на тебе чека, па да крене за Бизерту." И сиромах Зијак, као без душе остави мањерку, опрости се са својим поднаредником, и појури пут друма који је водио ка пристаништу, заборављајући у овој журби да је поднаредников сапун приликом умивања спустио у џеп свога шињела. Прошло је извесно дуже време и Зијак је се на крају крајева укрцао у брод. Када је брод кренуо, Зијак уморен и ослабио,

а обавештен да је на броду најпријатније када се лежи, легао је. Но за његову несрећу легао је баш на ону страну, са које му је био џеп шињела, у коме је оставио сапун, и он одједаред осети да га нешто жуљи. Гурну руку у џеп да избаци тај тврди предмет што га жуљи и на своје велико запрепашћење виде да је то поднаредников сапун. Био је као громом поживарен и помислио је: Шта ће рећи мој поднаредник када види да му га сапун нема. Дошло му је да скаче из лађе и оде натраг у логор да поднареднику преда сапун, но ово је било немогуће, лађа се већ удаљила од обале. И њему оста једино решење: да сапун чува код себе док се поново не врати у своју јединицу, па да га онда преда поднареднику. Овако је и учинио. После више месеци лечења оздравио је, опоравио је се и једнога лепог дана месеца октобра стиже на Солунски фронт у своје митраљеско оделење. Чим је угледао свога командира, испричао му је укратко о своме животу ван јединице и сазнао од истога да је његов поднаредник још у одељењу жив и здрав, одјурио је к њему и предавајући му онај исти сапун који је пре неколико месеци случајно са собом у Бизерту понео и тамо све време чувао, молио је поднаредника да га извини што га је толико време оставио без сапуна. На неколико дана после овога догађаја Зијак са својим митраљезом оде у напад из кога се више није вратио, а када је убрзо затим наш пук освојио непријатељски положај, нашли смо Зијака како укочен погледом у правцу непријатеља, потрбушке лежећи чврсто држи своје ређенике, кутије. Једно непријатељско тане било му је пробило груди.

Ето вам драги читаоци, ко је био Милутин Митра Зијака из села Гајтана.

Па зар да се данашњи наши млади војници не угледају на овај *пример поштења и јунаштва*.

Нека нам он служи за пример и нека је слава редову, борцу, којих је било оваких на хиљаде.

Врање. Пеш. капетан
Михајло Кековић.

КЊИЖЕВНОСТ

La guerre d'hier et l'armée de demain.

(Par lieutenant — colonel Emile Mayer. Paris, Librairie: Garnier, frères)

Рат јучерашњице и војска сутрашњице.

(Од ппуковника Е. Мајер. Париз, књижара: Браћа Гарније.)

Име пишчево познато је још по некојим делима, на која је стручна француска критика свратила пажњу. Читаоци „Ратника“ имали су прилике да се упознају са мислима пишчевим по његовој књизи *Теорија рата и изучавање војне вештине* о којој смо у једној од свезака за пр. годину дали опширнији приказ. У овом свом делу писац претреса и бави се не мање интересантним питањима и проблемима, те је свакако од вредности да се и наша војна публика с њима упозна.

Писац овде заступа мишљење да би била грешка, ако се неби прошлост питала, нарочито најскорија прошлост и ако се доње не би потражиле индикације, обавештења, као и противиндикације по разним питањима. С тога разлога он ће у целој овој књизи развијати на основу оног, како је у прошлом рату било, да би извео закључке како за први будући рат треба. Иначе отвореност с којом приступа расправљању ма кога било питања и овде је заступљена, као и остале особине које га успособљавају за једног од најбољих садањих француских војних критичара и мислилаца.

Требало би дати прилике, довикује писац, сваком да изнесе истину, а не да се затварају уста онима који су видели, онима који су узимали макаквог учешћа у рату. И мало чак биће претерано и необјашњиво, бар нама, кад читамо и ове речи пишчеве: на несрећу тешко је и данас више но икада, обавестити се, дознати истину. Што се тиче последњег рата посебице, окружавају га тајанственошћу колико више могу, то исто са чињеницама које су се збивале, а нарочито узроцима, због којих је произишао. У осталом лаж изазива лаж. Сувише су нас варали, вели, те да се онемогуће средства, да се открије истина.

Развијајући у овом реду мисли, истичући колико је важно проучавати прошлост, писац се пита шта је на пример придонело Немцима за њихове успехе 1864, 1866, 1870 године? Јели то због дубоке студије и изучавања ратне вештине; је ли то због њихове ратне доктрине? Или је томе узрок менталитет уведен прво у масу народа, а по том у војску од стране реформатора 1807 г. ?. Да није то чувени њихов наставник, учитељ, о коме се толико говорило? Или то надмоћност у наоружању? Можда способност ђенералштаба и дух комадовања или његове науке? Или је просто медиокритет противника које су имали против себе? Или је то заборављање, напуштање здравих принципа Наполеонове тактике? Или можда који други узрок. О томе се још дискитује и увек ће се, каже он, дискутовати. С поразом се, врло згодно чини упоређење, као и са смрћу. У већини случајева никаква сумња није наступила. Али колико пута се не може утврдити тачно због чега је болесник умро.

Први одељак књиге, у коме баца општи поглед на минуле догађаје, садржи његове мисли: да је рат узео ток са свим други, а не онако како се мислило и претпостављало и на једној и на другој ратујућој страни. Сви су напори стремили томе брзом решењу, за које су нарочито економисти и финансијери изјављивали потребу. Али узалуд: рат је добио са свим други карактер противно предвиђањима и постојећим теоријама аутора и војних мислилаца.

Но ипак позицијски се рат могао предвидети и по борбама у Трансвалу и Манџурији. Само што знаци непокретности, и ако су одсели у очи, на жалост, како каже писац, духове нису ништа фрапирали, те се је остало при класичној, ранијој идеји о борбама и биткама. Ђенерал Негрије, на кога писац умесно упозорава, писао је 1895. г. ово: „Већа ће разлика бити између будућег рата и оног 1870. г., него што је то било између рата 1870. г. и оних из првог царства. Општа обавеза служења, бездимни барут, као и брзометно оружје иставиће проблеме за које ми не знамо и о којима не слутимо. Почетак рата биће изненађење за цео свет. А победиће онај који се што пре буде снашао.“

И ништа природније од захтева који се поставља, и према захтевима новог рата који ће наступити, што се тражи да војска буде за то приуготовљена на ситуације које могу наступити. За то је пак у првом реду важно и потребно војсковођи *гипкост духа*, *расуђивање*, *моћ одлуке* и најзад *моћ продирања* да се нађе одговарајући лек који треба применити на неко зло.

Вреди поводом овог са неколико речи задржати се и навести што је ђенерал Дебенеј у својој студији *о официру* навео, а тиче се њиховог, француског официра:

„Ратни догађаји су показивали важност, откривали гипкост духа, способност да се наш официр уме прилагодити изненадним потребама битке. Рат је увек био пун изненађења. Најмања промена у регрутовању трупа или у наоружању има такве последице чији замашај збуњује људска предвиђања. Једино искуство то је на бојном пољу, а сва су остала непотпуна. Полигон учи о особинама оружја неког топа; али он је нем, ћути о његовом моралном дејству. Велики маневри дају појам о фронтовима које захтевају масе, али ипак не могу да утврде протезања која могу узети ови фронтови под непредвиђеном акцијом ватре. За официра је важно стећи особину, прилагодити се брзо борбеним поступцима, снаћи се у једној непознатој ситуацији. Она пак, та моћ и особина не импривизује се, већ се стиче вежбањем. 1870 г. наши је (француски) официри нису имали, а 1914. год. практиковали су је у пуној мери. Несрећом научени француски официри доста беху предузели напор рада и за четрдесет три године су га одржавали без престанка, а који им је дао лепе резултате. Овај је посао без сумње и неоспорно заслуга свих. У рату се мора бити на све спреман, и први будући рат може нас изненадити својом краткоћом.“

Осврћући се на наведене речи ђенерала Дебенеја, као неку врсту панегирике о способности њихових официра, писац налази да је ђенерал пропустио приметити да је пластичност интелегенције особина у неку руку тако рећи бескичмена и да она има највише потребу за *чврстином карактера.* И од узајмне везе једне и друге зависи правилност суда. Јер заиста разумети, схватити, је нужно, али је такође нужно, ако не можда још више, да се у рату ослободимо сваке предрасуде и сваког личног схватања и слушати само свој разум и своју савест. Зато пак треба храбрости.

Дотичући се *иницијативе*, каже, да овај прошли рат, позицијски, није давао примере иницијативе. Ово је замерка поглавито на рачун Француза. А одржавање иницијативе није било, а да не произведе резултате које нико не може порицати. Њој се може, изгледа, приписати надмоћност Немаца, о којој су дали доказа. А они више него французи по признању пишчевом, знали су да се прилагоде на прилике са брзином, разумевањем, а за то спремани дугим систематским радом и стрпљивошћу.

Не треба да изненађује ово што писац приступа свима питањима са отвореношћу и слободно износи их, не штедећи можда осећаје својих саплеменика. Јер тек хладним расматрањем, признањем дужним и према непријатељу чак и из успешног рата могу се извући потребне и корисне за будућност поуке. Није ово случај усамљен: Немци су сматрали такође да из рата 1870—71. год. имају научити на својим сопственим грешкама. То су отворено признавали. А на том примеру се и ми, наша војска имамо учити. Неуспешан рат с Бугарима 1885., сад се тек види, користио је доста нашој војсци, нашем официрском хору који се деценијама сећао учињених грешака на Сливници и није се пропуштало да се за догађаје који га чекају озбиљно спреми. Један од услова који су нашем официрском кору предочавали, колико озбиљни задаци на њему леже, по нашем мишљењу је и успомена на поменути рат и осећање дужности да се та љага спере.

Француска стручна критика дотиче се и тугаљивих питања, она их јавно износи и претреса. Немце су порази, недаће после Јене, научили, те су приступили реоргагизацији војске и у том погледу њихова је несрећа имала добре последице. Једно време код њих је био уведен дух слободне дискусије у војсци. Пример је дао Клаузевиц који је остао велики учитељ, непоречан ауторитет и који је формирао и акцијом и делима генерације немачких официра. Велика титула славе маршала Молткеа мање је у томе, што је водио армије из победе у победу, колико што је довео до важности и части нешто заборављену доктрину Клаузевица. Он је не само толерирао, већ и храбрио, изазивао контроверзе, дискусије о стручним професионалним питањима. Тадања Немачка стручна штампа зачуђавала је читаоце независношћу мишљења која је примала. Али Виљем II није знао да остане у духу ове методе. Он се је дао водити фаворитизмом и није поштовао традиције пред којима је његов дед имао заслуге да им се поклони.

А без већег интереса је за нас, што даље писац, упоређујући с француском војском, тврди да је у њој било противно.

Одељак *особље* опширно износи, садржи пишчеве мисли о војнику, разуме се француском војнику, његовој схватљивости, способности за рат, моралним особинама, јунаштву и свему што га чини војником.

Не налазимо ничег новог, што већ у том погледу раније није било речено, а код писаца који су о томе писали...

Осврће се на пешака, артиљерца као и остале родове и специјалне струке, створене у току самог рата. Студирајући француског војника чини паралелу са немачким.

Односно обуке вреди чути његово мишљење. Било је бојазни да ће напредак наоружања због многострукости органа, сложеношћу, деликатношћу учинити посао инструктора тежи, као и војника. А на против показало се друкчије. Не може се правити упоређење између савршенства оруђа и особина радника који треба да се њиме служе.

Француски је војник показао претерану љубав ка отаџбини и одвратност ка антимилитаризму, а нарочито у моментима кад се од њега тражило да покаже и испољи колико мари са своју домовину. То писац с правом подвлачи И као сувишно нама изгледа, што се писац у даљим редовима бави овим питањем, тврдећи да касарна нема другог циља до само да обучи младог војника. Усвајање си-

стема наоружаног народа доноси некорисност да се војсци накалемљује други дух, а не онај дотичног народа, то јест да се војницима проповедају идеје противне онима код грађана. Још можда чудније нам звони, кад писац каже да решетке касарне пуштају ваздух унутра, да новине продиру унутра и врата се отварају, те се војници мешају са својим суграђанима и у току су идеја које владају. Заиста ни једна војска не почива на нечему другом до само љубави према отаџбини, француски се дух разликује, рецимо, од немачког. И победе и порази, успеси, неуспеси друкчије одјекују у души француског војника. Разликују се и дисциплине: ако једна одговара једној војсци, то исто није за другу. Истина дакле и од раније позната, а о којој се мора вечито водити рачуна. Идући даље, писац наводи како су била изненађења због бојазни, баш за њиховог војника: Храброст се је јављала тамо, где се најмање њој надало. Нашло се и реда и здравог смисла, методе и свега што је условљавало победу, тамо где се очекивало да ће се наћи нереда или томе слично. Изненађења су била могућа на сваком кораку.

У својим излагањима о *подофициру*, разуме се њиховом, он се овако изражава: Између официра и војника нема посредника — подофицира — о којима изгледа да рат није дао све податке и обавештења која би се желела Нису с гласни о улози коју су играли нижи чинови, о услугама које су чинили. И на крају изгледа да они између њих који су се знали одликовати зато имају да захвале више личној вредности но професионалној вредности. За тренутак, ако се осврнемо на наше прилике према стеченим искуствима, видећемо да ствар друкчије изгледа. Заслуге подофицира у току ратова су непобитне, те чудно у неколико изгледа тврђење, горе наведено.

За васпитање трупа, о коме писац своје напомене износи, читамо ове мисли одбацујући нешто сентименталне погледе који важе и који су важили. Он каже: Треба се сматрати срећним, ако успемо да стечемо да дисциплина почива на уважењу и дивљењу, а не веровати да треба тражити и полагати на осећаје љубави и личног признања. Према томе треба престати да се држи као главно, нужно да војник буде обучен од оних старешина који ће га и у борбу водити. Он треба да буде послушан свом старешини и у ма којој то прилици било.

*

Рат 1914—1918. г. видео је апотеозу *машинизма*, апотеозу, похвалу која је чак инспирисала неку врсту лирске песме. Али из развијања и важности коју је добио алат, материјал војске, треба ли закључити да је удео човека постао скоро ништаван?

То би било и значило заборавити да је потребан и мозак да се научи, схвати руковање овим алатом. А потребне су руке не само да га у акцију ставе, него још и да га изфабрикују. Али ма како било: наступио је заиста нов ред расматрања који реформатори, огранизатори војске у будуће морају да имају на уму. Једна од најјаснијих лекција, које смо из рата извукли, то је преобраћање вредности која се извршила и благодарећи томе, борац, војник прелази у неку руку тек на друго место. За материјал пак са̂м писац не налази да утиче много и да има дејство. Заиста незгодна, неповољна ситуација морала је наступити и била је произведена извесна морална штета код трупа. Али није зато из тог произилазило у моралу попуштање, какво би се замишљало. Ни у једном моменту није се трпело због инфериорности, у коме се налазило наоружање којим се располагало: као пушке, топови, борна кола. авиони, митраљези, рововска средства, гас, гранате или друго. Неједнакост, разноликост у материјалу нема на морал чак ни у крајњем резултату последице какве су му приписивали. За јачу и бољу рељефност овог питања треба се опоменути из наших ратова и искуства, колико је недостатак муниције утицао на држање трупа и њихов морал с јесени 1914 г.

Као закључак можемо сматрати ова пишчева излагања, која даје као резиме: Из свих контрадикторних расматрања тугаљиво је тражити да се закључци извуку јасни и прецизни. Изгледа да резултује ово, да вредност материјила мало улази, а видели смо ипак да овај материјал има већу вредност у модерном рату. Изгледа да стари модели избачени, вреде колико и усавршени модели и да карактер борбених средстава више вреди негов унутрашњи квалитет.

Расматрања о *организацији* учињена поводом тог питања чисто додирују њихове, француске прилике, те се из тог не

могу извући за нас у већој мери какви корисни закључци и поуке. Као да се није довољна и потребна важност придавала резервама, те писац узвикује: Чекала се опасност којој смо били изложени, па да се разуме да одржана сила народа почива у његовим резервама. Зар нису саме цифре говориле, зар прегледи ефектива нису били довољни да покажу да у часу опасности активна војска не би била друго до најмањи део наоружаног народа? А ипак се упорно само на њу рачунало. Мислило се да ће она брзо учинити и добро свршити главни посао, а трупе другог позива и последње одбране да сврше после остало.

Потребно је овде, закључује писац, да закони и правила то кажу, понова и прокламују, и јасно обележе, а нарочито припреме благовремено поступке као битне за једну војску, те да се још из раније привикне, прилагоди потребама војске и не чекајући да у току рата сама сила створи, производи оно прилагођивање, штетећи на тај начин што га реформише.

Није заиста на одмет понова чути можда ове познате мисли које ће сваком указати што треба: Види се да је питање војне реорганизације везано за различите проблеме. План нове војске захтева, налаже реформу наших нарави са реформом других институција. Политичари, државници, организатори треба да буду на чисто о тачној улози коју војска има да заузме у друштвеном склопу, о уделу који јој пада у општој државној функцији, о жртвама које треба за њу учинити. Људи од заната, колико и како схватају, извлаче се изговором како им годи. То је њихова улога, и зато им не треба замерити. Има случајева кад им треба учинити и изаћи на сусрет, има тек прилика, кад им се треба одупрети. За нас, продужава писац, (Французе) ситуација је, каква је била за Пруску после Јене, са разликом, што је она била тучена, у место да је имала несрећу да буде победоносна. Било би добро с наше стране да уђемо у нас саме и да признамо своје грешке, да отворено признамо и кажемо да су нас наше грешке хиљаду пута доводиле до саме ивице пропасти и да је у нашем рођеном интересу и достојанству тражити, те нам се поправи, побољша оно, што не ваља да постанемо најзад достојни победе.

Не намеће ли се и нама по себи дужност да, и ако смо победиоци према нашим непријатељима у последњем рату, потражимо сопствене грешке и заблуде које су се неминовно морале јављати, те да се на рођеном искуству учимо. Дужност је зато хладној, непристрасној војној критици да се уздиже и да указујући на оно што заслужује, обелодањује, те да се војничке генерације заиста могу стварно поучити из прошлих ратова. У вези је свакако с тим публиковање званичне историје рата, на коју, како по свему изгледа неће се дуго чекати. И ми дакле треба да пођемо трагом великих народа, ратујућих страна, те да из доживљеног личног износимо позитивне и негативне стране наше, а у циљу стварања наше војне науке.

Довде, сматрајући као први, засебан одељак, писац у следећем, а на основу овог што је довде рекао, прелази на други део наслова своје књиге: каква би требала да буде *војска сутрашњице*, дајучи опет зато само главне замисли, главне контуре. Ми ћемо такође, не понављајући већ речено, не задржавајући се опширно, и тај одељак изложити. Писац иде истим редом.

И ако нема савршеног система, већ бољег или горег, тражи се ипак један план, идеја директриса, по којој би се организација једне војске најбоље извела. Свуда, па и овде мора бити одступања, потребних модификација, тако званих компромиса. Треба се руководити, та се жеља и истиче, да се развије што више *индивидуалност* и да се она што боље употреби у интересу колективности, целине, да се на чело постави елита. Једно треба, да се одстране неке дефектиозности и то је све. Али писац тако не мисли: у војној машини има битних органа које треба сматрати као светињу, као нетакнуте, а има других који се могу дотаћи. Не мора да сутрашња организација изгледа као што је јуче. Има шта да се мења у њој, те да боље одговори захтевима времена. Па онда испитује даље проблем, разуме се, све с обзиром на прилике Француске. Сутрашња војска у миру има да да̂ у случају мобилизације снагу, слично оној као што је то дала француска предратна војска. Али, ма да имају исту физиономију, оне ће се разликовати једна од друге у случају кризе као што се разликује лептир од гусенице.

Поставивши ово, треба сматрати више мање да је велики рат, на основу ког се ова искуства и прибирају, показао да

главна дефензивна снага државе треба да буде концентрисана у њеној материјалној сили с једне стране, а с друге у кадровима, бројној снази, чак искључиво у њеним официрима. Војна снага једног народа има као битне циљеве и као минимум што јој се мора поставити, то је да сачува земљу од рата, а по том да евентуално ратује.

Не налазећи нарочито нових и интересантних погледа из разлагања о војнику, а што већ није рекао, ми то изостављамо. На крају одељка о особљу више се задржава (јер га и најважнијим сматра) на питању о официру. То је камен, каже он, темељац целокупне зграде. Официр је позван да у сутрашњем рату заузме главно место и истом треба посветити сву, пуну пажњу. Односно самог избора и производства официра каже се: Не води се увек довољно рачуна о разлици која постоји између мирнодопског командовања, оног у гарнизону и командовања у рату, разлика исте врсте као између маневра и рата. Као да се незна довољно познато правило, истина: да се рефлексија и акција формирају у рату. И ето зашта тај официр сутрашњице, више него онај јуче, треба да даје све гаранције и да испуни све тражене повољне услове, а то је, да улива поверење. Он ће уливати поверење, ако се производи са строгошћу, ако се навикава у размишљању, раду, да располаже оспорном надмоћношћу интелектуалном и моралном. Једном речи, да собом значи нешто и на тај начин ће стећи поштовање и послушност. Иначе овде се читалац среће са доста лепих, здравих мисли изнетих у вези с овим писањем. Но ми се не упуштамо дубље у излагање и оцену пошто се више односи на њихове прилике, те би приказ иначе испао дужи но што смо мислили. Интересантно да писац поставља са свим другу хијерархију официрских чинова. Читаоцу који жели да се свестрано с овим питањем упозна, ми препоручујемо да пажљиво одељке који о томе говоре, прочита.

Враћајући се на материјалну спрему, он изводи како би то питање требало за будућу војску устанити. Али на крају крајева се мора истаћи, више, изнад свега: вредност *карактера* за успех у рату. Споредно је и усавршавање материјала, и број војске и вредност осталих доктрина. Улити храброст одговорности, на пример, корисније је, него побољшати, усавршити механизам затварача или покретне кујне. Систем испита на коме почива подела диплома или пријем у школе може бити добар и одговарати да би се измерила стечена знања, памћење, интелегенција, присуство духа и лакоћа изражавања, војнички поглед, брзина одлучивања, чак и навика за командовање на терену. Али кад треба мерити ове немерљиве количине које се испољавају у такту и гипкости, вештини у руковању с људима, у енергији, исправном психолошком разбору, то се не врши ни писаним саставима, ни испитом на терену, ни разним питањима. Војска сутрашњице одрећиће се ових средстава селекције и оцењивања. Она ће тражити од старешина да гарантују за своје млађе. Један ђенерал који ће ценити свог потчињеног да је достојан да уђе у вишу ратну школу или да врши извесне дужности, да заузме неко место, предложиће га и за њега ће одговарати што је довољно без изузетка.

И пуно још пишчевих разлагања заслужују да се читају, на која нисмо због ограниченог простора могли да укажемо. Указујући на пример да се апсолутна иницијатива, тако потребна у рату, не прима радо у мирнодопском животу. Зар писац заиста нема права јер ће се таквој војсци у збиљи то сутра светити. У рату је контрола немогућа у већини случајева, на више места избијају пишчево незадовољство са њиховом администрацијом, која својим тешкоћама неоспорно мора да се свуда осети па и код нас јер се у том погледу тешко поправља и одвикава од застарелости.

*

Писац сам на крају вели да се од његове књиге не тражи утврђен дефинитиван план. То су само индикације, прости нацрти; да се не сматрају као законске мере које се предлажу. Не! Већ могу да се усвоје према случају, било у парламенту, од стране министра или војних власти. Њему је мало стало до сигурних закључака. Ничег нема *апсолутног*, јер свако правило трпи изузетке.

Као и научници кад изучавају појаву и ход каквог феномена, они посматрају, бележе сва њихова запажања која су учинили, израђују статистику и добијају бројне податке. Па се из тих података издваја укупни утисак, импресија, коју означавају са кривом линијом. Па и она може да не додирне неке од тачака које

су помогле да се она обележи: неке остају с једне, а неке с друге стране те линије, она их дакле не обухвата, додирује. По писцу, његове мисли, излагања, рефлексије то су му биле само директрисе. Али свакако вредне пажње, достојне да буду изнете и нашој читалачкој публици, при чему смо се и руководили, дајући наш приказ. Али још неколико напомена при крају. У кратко је садржина књиге изнета: сâм је простор то ограничавао. У њој су сви војни проблеми од важности дотакнути, претресани природно с обзиром на специјалне прилике које владају у његовој земљи, сви проблеми организације, питања одбране земље, питање официра и подофицира као и остала. Ти су проблеми сада на дневном реду код свих држава и народа, па и код нас, те у толико више смо сматрали да књига заслужује да се на њу скреме пажња. Ма колико да се, кад се књига прочита, добија утисак да је она схваћена у нешто узаном оквиру, обратно ономе, што се према наслову очекивало, ипак неспорно корисна ће бити та излагања, и за нас. Стручна критика у Француској, и то да наведемо, обратила је пажњу јако на ову, тако и раније пишчеве публикације. Читаоцу се оставља да пажљиво пратећи пишчеве мисли оцењује сам, колико се могу примити, те ће тиме обогатити своју личну моћ расуђивања, моћ искуства, стећи боља, правилнија схватања, без којих не би требало да буде, нарочито један војни старешина. Што се тиче, колико та пишчева гирилта могу по оцени писца ових редова да се примене на наше прилике, да нам у чему као образац служе, у самом приказу је на одговарајућим местима то истакнуто у позитивном или негативном смислу.

Београд.

Пуковник
Ђ. Ћирић.

Наша војна књижевност у 1924. год.

Заслуживало би да се засебним опширнијим прегледом и освртом задржимо на свима војним делима која су се у нас у прошлој години јавила. То би било као један резиме целокупног рада из кога би се у исто време видело колико је наша војна књижевност напредовала. Али то би захтевало детаљније улажење посебице у свако дело, тражило оцену, интерпретацију и све остало. Ми се за сад овим чланком ограничавамо да дамо у кратко, шта се све појавило, а без дубљег улагања у предмет.

По броју дела која су се појавила прошле године није тако богато. Неколико дела што су се појавила у свима областима војне науке, вештине, и то већином као плод предавања појединих професора Војне Академије, резултат су њиховог рада у школи Тако од пуковника В. Талића је изашла *Пољска фортификација. Тактика* од ђенералштабног пуковника Лазара Милосављевића, у две свеске која би заслуживала да се засебно прикаже. *Војна Географија, Балканско Полуострво* од пуковника Ж. Ј. Ранковића; *Војна стратегиска географија* од пуковника Живадина Јовановића; *Трупна борбена тактика* од пуковника Гргура Ристића, која је постала на основу предавања у пешадиској официрској школи. Сва ова дела несумњиво садрже најновија искуства из последњег великог рата, износе савремене идеје и принципе који владају у војној науци и књижевности и придонеће доста користи свима који се буду по њима спремали, јер су већином као уџбеници намењени официрима који се имају спремати за разне испите. *Коњица у маневарском рату* од ђенерала П. Живковића заслуживаће да се стручније лице на њој задржи, те да се оцени вредност њена која је неоспорно рађена на богатом искуству из последњег светског рата.

Пуковник Д. Стајић продужава својом *Техничком администрацијом*, која је замишљена на широј основи и намењена официрима по интендантској грани у ширем смислу. *Хипологија* од М. Цветковића и В. Павловића, у нас можда први озбиљнији рад и покушај ове врсте, дочекана је

од стручне критике повољно и попуниће празнину која се осећала.

Историја ратних зараза од В. Станојевића била је приказана с наше стране у овом часопису. Стручњачко перо треба да такође о њој каже свој суд. *Из области тактике артилерије* појавила се студија потпуковника Бож. Х. Илића. Она претреса питање које ће ближе интересовати артилериске официре, али не у мањој мери и осталих родова војске. Савремени напреци на свима пољима захтевају да се редовно прате. *Вештина командовања* у преводу потпуковника Косте Барјактаревића, јесте књига на којој смо се више позабавили у нашем засебном приказу, јер по својим идејама она то заслужује. Овде је само наведено као леп прилог и ако превод у нашој војној књижевности. Из артилерије имамо књижицу о *Извиђачким органима у артилерији* од В. Матића. Потпуковник Ј. Топаловић се јавио свакако за практичне сврхе потребном књигом, јер се бави питањима о којима се у нас није толико писало. То је „*Ауто*"; а вреди чути стручну оцену о самој књизи. Наводимо и *Ауто-Таблице* од потпуковника А. Петринчића и руског пуковника Роста, које засебно такође приказујемо.

Мојим младим друговима искрен савет носи назив књижица ђенерала у пензији М. Николајевића, у којој писац даје корисна, практична и лепа упуства младим официрима што тек излазе из школе и улазе у нов живот. На пољу историје ратова добили смо неколико важних и ваљаних дела, о којима ће баш у овом часопису бити опширније говора. Ђенерал Ж. Г. Павловић дао нам је своју *Битку на Јадру,* дело које је рађено на основу аутентичких извора и по личним белешкама које је он имао, пошто је у то време био начелник Оперативног Одељења Врховне Команде. Наш приказ о истој књизи говори више о њеној вредности.[1] *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књига прва, јесте опсежно дело издање Историског оделења, које је писано једино по званичним водацима и садржи *Церску Битку.* На тај начин ово оделење почиње публиковање грађе и описа наших ратова тако потребних за студију ратне сопствене историје. На ово дело вратићемо се засебно.

Одбрана Вардарске Качанске комуникације јесте дело пуковника у пензији Николе Пејчића. Књига је изазвана и потекла појавом књиге ђенерала П. Бојовића. Она ће пружити свакако доста важног и корисног материјала за операције 1915. године, кад се наша војска имала под онако тешким приликама да бори на неколико фронтова. Нешто књига из области правила и прописа која су изашла током прошле године допуњују овај предмет целокупног рада и напредовања на пољу војне књижевности. Но треба војне часописе и листове навести да би се укупна слика имала. *Ратник*, *Војни Весник*, *Гласник пешадиске школе гађања* и *Војнички гласник*, припомажу доста развићу војне науке и књижевности. *Ратник* продужава у правцу који му је из раније обележен нешто традицијом као и прописом од надлежних. *Војни Весник* прикупља око себе снаге, жељне рада, и труди се да стане на висину једног модерног војног часописа. Заслужује пажњу и публике, јер се у његовим чланцима претресају сва актуелна питања важна по живот и развитак војске. Па и остали наши књижевни часописи поклањали су пажње и доносили радове из области војске. То су *Књижевни Гласник*, *Мисао* и *Нови Живот.* Они су осталу ширу публику упознавали и посвећивали у питања чисто војничка, али која тангирају и интересују и ширу јавност.

То је у главном све што смо добили у прошлој години. Да се закључак какав изведе, он би укратко гласио: Великог замаха није било, али се војна књижевност опет полако развија и вероватно да би се под бољим условима више развијала и боље би одговарала.

Београд. Ђ. Ћ.

[1] Донећемо га у идућој свесци.

„Народна Енциклопедија“.

Циљ је Народне Енциклопедије да, према данашњем стању науке, изнесе све што се зна и има да каже о нашем народу и о територији, на којој он станује, у прошлости и у садашњости, у свима правцима и у сваком погледу.

У Народној Енциклопедији ће, у облику речника, под појединим речима и појмовима, бити приказана наша држава, земљиште, на коме наш народ станује, и целокупан његов живот, историски, културни, политички, економски итд.

Ту ће, по азбучном реду, бити чланци о свима појавама и особинама нашега земљишта и о свима изражајима нашег државног народног живота, у прошлости и у садашњости, затим биографије свих знатнијих наших људи и странаца, који су писали о нама, или су играли ма какву улогу у животу нашег народа.

У Народној Енциклопедији биће приказана историја нашег народа, политичка и културна, затим историја књижевности, цркве, права, уметности, вештина, позоришта, политичких странака, биће чланци о просветним установама, свима друштвима, библиотекама, музејима итд. У Народној Енциклопедији биће приказано целокупно наше државно уређење, саобраћај и војска, затим етнографија, национална економија и финансије (државни приходи, дугови, дефицити, монополи), трговина, занати, банке, фабрике, шуме, рудници, бање итд.

Није нужно доказивати, колико је овако дело потребно и корисно. Да ће оно бити и добро израђено, гарантија је у томе, што су сарадници Народне Енциклопедије наши најбољи научници и стручњаци (њих око 120) из сва три дела нашег народа.

Тако ће наша публика у Народној Енциклопедији наћи све потребне податке о нашој територији и о целокупном животу нашега народа у прошлости и садашњости. Она ће бити слика наше културе и нашег јединства.

Народна Енциклопедија излазиће у свескама по 7 табака. Пошто је већ преко сто сарадника дало своје рукописе, прва ће свеска Народне Енциклопедије изаћи почетком ове године, а остале ће онда излазити редом, у току године.

„Народна Енциклопедија“ излазиће редовито око шеснаест свезака и то свака свеска по 7 штампаних табака (112 стр.) великог октава, почевши од јануара 1925. Свих шеснаест свезака даће две књиге, за које ће претплатници уз малу наплату добити оригиналне корице у платну. *„Народна Енциклопедија“ излази у два посебна издања, једно ћирилицом, а друго латиницом, што ваља код претплате навести.*

Цена *„Народне Енциклопедије“* у претплати износи: *за сваку свеску дин. 40·— без поштарине.*

„Ауто-Таблице“

за прорачун потребне (максималне) количине бензина и мазива за путовања аутомобилом, односно за контролу расхода потрошног материјала у односу на дужину извршеног пута.

Саставили и издали: пуковник (руске војске — избеглица) *Александар Николајевић Рост* и ппуковник *Антон М. Петринчић.*

Ту скоро појавила се књига *„Ауто“* од арт. п.пуковника г. Ј. Топаловића и инжињ. п.поручника С. Ђорђевића, а сада су се појавиле и ове корисне таблице за наше ауто јединице, сопственике аутомобила и шоферски свет, веома прецизно и кратко израђен. на финој хартији. Добро су дошле и треба да је набаве сви који имају посла око аутомобила. Цена 20 динара.

Техничка обрада врло лепа. Књигу радо препоручујемо.

(Књигу „Ауто“ не добисмо на приказ, те је не можемо дотле ни приказивати.

D.

„Наоружање пешадије Краљевине Италије.“

Примили смо ову књигу, коју је написао пешадиски капетан I кл. Г. Бранко Т. Вуђан. Писац је се послужио при овоме

раду потпуно сигурним и поузданим, најновијим подацима из стручних дела, које издаје талијанска Централна Школа (одговара нашој Пешадиској Официрској Школи и Артилериској Школи Гађања) и нових талијанских званичних правила. У књизи су разрађена ова поглавља:

Начела и тежње за преоружање талијанске пешадије;

састав и наоружање талијанских пешачких батаљона новога типа;

остало пешадиско наоружање;

муниција;

талијанска борна кола.

Писац, који нам је већ од раније познат по својим стручним чланцима, нарочито у Пешадиском Гласнику, пружа нам овом књигом драгоцене и врло потребне податке о целокупном стању савремене талијанске пешадије. Нарочито подвлачимо, да је књига илустрована са 35 одличних слика.

Поздрављамо појаву ове књиге и сматрамо, да је она врло потребна и корисна свима нашим старешинама и питомцима војних школа, па ју најтоплије препоручујемо нашим читаоцима.

x.

„Мане и нега коже и косе“.

Познати наш специјалиста за кожне и венеричне болести, г. д-р Лука Ристић у Београду издао је ових дана једно своје ново научно дело о косметици.

Ова књига са 160 страна и 35 слика код нас је потпуна новина. Хигијену коже и косе како је у њој изложена, морали би да знају сви родитељи и сви васпитачи деце, да би престали већ једном да негују ове делове тела по предањима пуним предрасуда, од којих су нека и врло штетна. Врло су интересантни написи о опадању косе, бубуљицама и перути, њихово постојање и лечење. Не мање су важни и други одељци као црвена кожа, прозеби, знојење, боре, пеге, младежи, пудери, крем, вода, сапун, мирис и др. Књига је написана стручно јасно, па ће бесумње врло добро доћи и лекарима и медицинарима, као и сваком ко се заинтересује за праву негу коже и косе. Може се добити код главнога продавца: Књижаре С. Б. Цвијановића у Београду. Кнез Михаилова 16., те у свакој бољој књижари.

Цена је књизи 40 динара (са поштарином 43 динара).

*„Војни Весник“ ангажовао је у 1925. години више наших признатих стручњака, који ће прегледати и спремати рецензије за рубрику **„Књижевност.“***

Ко жели да му се књига прикаже, нека пошаље Уредништву један примерак.

Личне вести.

Унапређени: Јосип Ј. Ивануша, Фрањо М. Жагровић, Исидор Ј. Јакопенац у чин адм. пporучника економ. струке;

Постављени: ваздухопл. ппуковник Јован Д. Јанковић за команданта тех. парка 1. ваздухоплов. пука; пеш. мајор Миливоје Д. Димитријевић за команданта 1. бат. 23. п. п.; адм. мајор Василије Р. Николић—Ђорђевић за вршиоца дуж. помоћника нач. интенд. команде Дунав. Див. Обл.; сан. пуковник Д-р. Миле П. Иличковић за шефа зараз. одел. вој. болнице III. Арм.

обл.; коњ. ппуковник Максим М. Михаиловић за начелника коњ. одел. команде Тимочке дивизиске области; коњ. пуковник Јосип Ф. Водопивец за начелника коњич. одел. команде Дравске Див. Области; инж. ппуковник Драгош М. Ђелошевић за вршиоца дуж. шефа грађевинског одсека Инж.-Тех. Одел. Министарства Вој. и Мор. —

Премештени: капетан 2. кл. Љубомир И. Николић у Пиротски вој. округ; адм. капет 1. кл. Михаило М. Барбуловић за врш. дуж. интенданта у интендантури Морав. Див Обл.; адм. поручник Сима И. Дивјак за врш. дуж. интенданта у интендантури команде IV. Арм. обл.; адм. капет. 1. кл. Драгиша Ђ Ађанин за руков. матер. гарниз. инт. слаг. у Врањи; адм. ппоруч Милан С. Првуловић за руков. у слагалишту у Босилграду; арт. поруч. Станимир Т. Цветановић за врш. дуж. ађутанта 15. арт. пука; адм. поруч. Адолф Ј. Милавец за руков. матер. Савког убој. слагалишта; адм. потпоруч. Илија П. Марић за књиговођу арт. радионице III. Арм. Об.; пеш. ппуков. Божидар Г. Миановић у штаб команде Брегал. див. обл.; адм. мајор Бож. Ј. Несторовић за благ. главне касе Министарства Војске и Морнарице; сан. кап. Д-р Радован Ј. Данић за врш. дуж. шефа хирур. одел. Моравске стал. вој. болнице; адм. поручник Милан П. Звицер за благајника команде Кумановског вој. округа; жандар. поручник Емил Ф. Пангерц за водника Сомборског жанд. вода 2. жанд. пука; адм. капетан I. кл. Стева С. Стевановић за врш. дуж. интенданта у интендантури команде Тимочке Див. Обл.; коњ. ппоручник Предраг А. Стефановић за водника 3. коњ. пука; коњ. поручник Драгослав Р. Петровић за водника Коњичке подофицирске школе; пеш. ппоручник Живорад Т. Марковић за водника пеш. официр. школе; поручник Андреј Ј. Старц на службу извидничкој команди; поручник Иван С. Олива на службу извидничком округу Клинци; пеш. капет. II. кл. Јанко Ј. Хамершак за командира у 5. пеш. пуку; пеш. поручник Јаков С. Ивановић у 35. пеш. пук; пеш. капетан 2. кл. Милан В. Михић у 35. пеш. пук; пеш. капетан 2. кл. Бојан Ј. Јаворац реактивиран, у 35. пеш. пук; пеш. капетан 1. кл. Мирко Х. Паја у 19. пеш. пук; пеш. поручник Богић Р. Влаховић у 35. пеш. пук; пеш. капетан 1. кл. Сава М. Перишић у 48. пеш. пук; пеш. поручник Живојин М. Ристић у 35. пеш. пук; пеш. поручник Војислав Р. Петровић у 35. пеш. пук; пеш. поручник Велимир М. Зарић у 35. пеш. пук; пеш. поручник Стеван Ђ. Перић у 35. пеш. пук; пеш. капетан 1. кл. Стеван П. Николић на службу у штаб II Арм. области; пеш. поручник Јован С. Николић у 10. пеш. пук; пеш. капетан 1. кл. Владисав Ж. Ристић за командира 21. чете граничне трупе; пеш. капетан 1. кл. Отон Р. Винковић у 12. пеш. пук; пеш. капетан 1. кл. Михаило Љ. Бакић у 9. пеш. пук; пеш. кап. 1. кл. Димитрије Ђ. Тошић, реактивиран, у Беловарски вој. округ; пеш. капетан 2. кл. Танасије М. Стојановић, реактивиран, у Белешки вој. окр; пеш. поручник Људевит А. Пауш у 13. пеш. пук; пеш. поручник Миховил И. Жлимен у Вој. Географ. Иститут; пеш. капетан 1. кл. Стеван М. Живковић у Економску Инспекцију; пеш. капетан 2. кл. Цветко М. Обрадовић на службу у ђ-штаб. одел. Мин. Вој. и Мор.; за наставнике јахања у Коњичкој школи: коњ. ппуковник Милан М. Белановић и коњ. капетан 1. кл. Едуард М. Бона—Бунић; коњ. капетан 1. кл. Петар Д. Станковић у 4. коњ. пук; сан. капетан 2. кл. Д-р Всеволд Д. Зверов у Коњичку Школу; пеш. поручник Александар Д. Делијанић у 46. пеш. пук; арт. капетан 1. кл. Чедомир Ж. Андрејевић, реактивиран, у 2. брд. дивизион Зетске Арт. бригаде; арт. капетан 1. кл. Веселин Ж. Стаматовић у 1. пољ. дивизион Дринске Арт. бригаде; пеш. поручник Јосип Ј. Мајетић у 10. пеш. пук; пеш. ппоручник Владислав В. Собек у 15. пеш. пук;

Стављени у пенсију: пеш. пуковник Спиридон Т. Пешић, пеш. ппуковник Вук П. Влаховић; пеш. капетан 1. кл. Милутин М. Живковић и Никола J. Ђорђевић; адм. капетан 1. кл. Вилко Б. Крушњак; пеш. поручник Драгутин М. Јовановић; адм. ппоручник Кузман С. Јанковић; арт. капетан 1. кл. Божидар И. Илић; ваздухопл. капетан 1. кл. Џемил Ф. Циол; виши вој. свештеник Обрад Р. Поповић; пеш. капетан 1. кл. Петар J. Мирановић.—

Читуља: инж. ппоруч. Јосиф С. Јовановић, извршио самоубиство у Нишу; пеш. поручник Михаило Меденица, умро у Пећи; пеш. капетан 1. кл. Митар С. Пауновић, умро у Скопљу: арт. ппоручник Никодије Л. Попадић, умро у Крагујевцу; арт. ппуковник Радивоје М. Радосављевић, умро у Стењевцу; арт. ппоручник Виктор И. Саринић, умро у Котору; арт. ппуковник у пензији Панта С. Трифуновић, умро у Београду. —

БЕЛЕШКЕ

Откривање споменика палим јунацима. 16. новембра пр. г. обављено је у Пријепољу откривање споменика палим ратницима округа Пријепољског.

Споменик је постављен у главној улици пред општинском кућом, где је и пазарно место. Сачињен је од жућкастог гранита у виду пирамиде, 3 метра висине, са натписом: „Погинулим ратницима округа пријепољског од 1912—1918. г.“. На задњој страни стоји: „Споменик је радио вајар Рендић са острва Брача.

Откривању споменика присуствовали су: изасланик Њ. В. Краља, див. ђенерал г. Алекса Стојшић и изасланик Господина Министра Војске и Морнарице пуковник г. Милан Плесничар, командант 48. пешад. пука.

За време откривања споменика почасна чета је испалила три плотуна, а музика је одсвирала посмртни марш. Том су приликом држали говоре: директор гимназије г. Спасић, инжењер г. Стеван Дебељевић, изасланик Њ. В. Краља и изасланик Господина Министра Војске и Морнарице. — Даље, говорили су г. Бокаловић, г. Богдановић, учитељ, и г. Куртовић који је предао споменик општини на чување. Најзад председник општине г. Веселичић прима споменик, поздравља госте и кличе Њ. В. Краљу и Краљевском Дому.

После овога био је дефиле војске и грађанства.

Света је било око 2.000 душа, ма да је време било врло хладно, а било је и снежних сметова.

У 13 ч. био је банкет за учаснике и изасланике, којом је приликом пало више лепих здравица.

У вече, у хотелу Касини, била је свечана забава са комадом А. Шантића „Под маглом“.

Stanbene prilike za oficire, naročito u Beogradu. Teške stanbene prilike koje danas vladaju širom cele zemlje, a specijalno ovde u Beogradu pogadjaju najviše ekonomski slabije društvene slojeve, u koje se na žalost moraju ubrajati i svi državni službenici, pa sa njima zajedno i mi oficiri.

Na otklanjanju ove krize država je vrlo malo učinila. Upravo za rešavanje ovog problema uzet je pogrešan put. Donošenjem raznih zakona nije se ništa učinilo, već se je kriza samo pooštrila.

Uvidjavajući ovu pogrešku Države, Savez Činovničkih Zadruga vodi već više od godinu dana jednu energičnu akciju u cilju podizanja jevtinih i higijenskih stanova za činovnike, dakle akciju koja je jedino u stanju da otkloni krizu u stanovima i svakako da će se i uspeti u tome. Država je obećala

svoju pomoć i nije isključeno da će se u najskorijem vremenu početi sa podizanjem projektovane činovničke kolonije. Da, ali za činovnike; a mi oficiri stanovaćemo i dalje na periferiji, plaćajući svoje stanove kad i kad polovinom svojih prinadležnosti. Da li se u ovome pravcu može što i za nas učiniti? Svakako, samo treba početi. Kao što je kod gradjanskih činovnika inicijativu za ovo uzeo Savez Činovničkih Zadruga, tako za nas može učiniti Oficirska Zadruga, koja sada raspolaže vrlo lepim sredstvima i uživa veliki kredit na Beogradskom novčanom tržištu. Pored toga Oficirska Zadruga mogla bi se u cilju izvodjenja ove zamisli koristiti i reparacijama iz Nemačke na osnovu svojih obaveznica i svojih članova. Država bi svakako pomogla i sa svoje strane izvodjenje ovoga posla, dovoljnim kreditom, a opština davanjem zemljišta, kako je to učinjeno i za gradjanske činovnike.

Iznoseći u kratkim crtama ovu moju misao, želim da čujem i mišljenje ostalih.

B. S. B.

Подофицирски домови. Пошто у престоници има више стотина подофицира, то се осећа јако потреба, како овде тако и по другим великим гарнизонима да подофицири имају своје домове, где би они који су по штабовима и канцеларијама имали и менажу, где би се хранили и не би морали ићи по локалима који су ниског угледа. У тим домовима биле би им читаоница, библиотека, сала за разгаљење празником: као и где би могли давати и своје другарске вечери и забаве. Ови би домови веома корисно утицали на образовање и васпитање подофицирског кадра.

У недостатку Београдског подофицирског дома лично Господин Министар Војске и Морнарице постарао је се за подофицире на служби у Министарству, да се могу хранити у Трпезарији Војне Академије, на чему су подофицири београдског гарнизона веома благодарни Господину Министру Војске и Морнарице. И сами подофицири треба да се и сами помогну: одвајајући месечне улоге за свој дом, а да Државу моле да им дâ земљиште бесплатно. Прегаоцу и Бог помаже.

Желимо да о томе чујемо мишљења подофицира из разних гарнизона.

М. В.

Нови Начелник Економног Одељења. После рата у свима војскама снабдевање војске заузима највидније место у војној управи.

Снабдевање војске код наше државе, где се после рата врши обнова и увећање њено, још је важнија. С тога њина места Начелника Економног Одељења одређују се ђенерали са највишом спремом и одликама домаћинства и газдинства. За Начелника сад је одређен Командант Косовске Дивизиске Области, Дивизиски ђенерал, г. Радован В. Обрадовић.

У финансискиим круговима његова појава и рад јако се цене. Нарочито равномерно располагање кредита лиферантима по процентима активе главне касе, сматра се као изванредно леп пример.

Војне комисије, које ће бити допуњене новим члановима, примају само најсолидније лиферованe артикле, као што је то било пре рата до 1912 године.

Обратиће се велика строгост у поштењу и исправност свих потчињених.

Коњичка Школа. Пошто су све школе официрске у Сарајеву, где су једна с другом у контакту и одредска вежбања раде заједно, коњичка школа вероватно због немања локала и нагомиланости гарнизона, отвара се у Нишу.

Povlastice u vožnji železnicom i parobrodom. — Pre su oficiri, podoficiri, kaplari i redovi imali povlasticu u pola cene. Sada su podoficirima, kaplarima i redovima date povlastice u $^1/_4$ cene.

Novim Pravilnikom date su svima civilnim činovnicima nove povlastice: vožnja u pola cene.

Gospodi oficirima traži se od 1. aprila i naročite legitimacije sa fotografijom za povlasticu vožnje.

Kako u većini drugih država oficiri imaju pravo u $^1/_4$ cene, to bi trebalo izdejstvovati da i naši oficiri u uniformi imaju prava u $^1/_4$ cene, ako ne uvek, a ono bar tri puta godišnje, jer treba imati u vidu da su oni često daleko od svojih domaćih ognjišta i treba da odu do njega bar godišnje, a potrebna su im i lečenja po udaljenim banjama i sanatorijumima, kao i da izvrše nabavku odela kod filijala Oficirske Zadruge, te bar za ove tri prilike godišnje treba da imaju povlasticu u $^1/_4$ cene.

Tako isto oficire treba osloboditi naročitih legitimacija, već da im je dovoljna objava od svoje prvopretpostavljene komande, kao što je to uvek bilo do sada.

Nadamo se da će Gospodin Ministar Vojske i Mornarice izdejstvovati ovu povlasticu kod Gospodina Ministra Saobraćaja.

75. godišnjica Vojne Akademije. 1925. godine na svečan način biće proslavljena Sedamdeset-peto godišnjica Vojne Akademije.

Tom prilikom biće i osvećenje Spomen ploče izginulih klasnih drugova 34—45 klase. U svečanoj sali i kroz aule biće ove spomen ploče sa zapaljenim kandilima, osvetljavajući imena čitave plejade naših slavno palih heroja, koji život položiše: za kralja i Otadžbinu.

Naročita prigodna knjiga spomenica sprema se za ovu veliku proslavu, na koju će uzeti učešća predstavnici državni i vojni, kao i oficiri iz pojedinih klasa.

Broj oficira u našoj vojsci. Po novoj ranglisti za 1924/25. god. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ima u vojsci (suhozemnoj):

Vojvoda	2
Đenerala	107
Pukovnika	316
Potpukovnika	512
Majora	609
Kapetana I klase	1434
Kapetana II klase	534
Poručnika	1073
Potporučnika	2003
Svega	6590

Ношња униформе. Од 1. јануара ове године има се носити прописна униформа према Уредби о Одећи сувоземне војске. Практичност њена најбоље ће се оцртати при самој ношњи одела. За сада пада у очи често облачење мундира, па и у радним данима, с тога износимо на мишљење питања, не би ли наша омиљена ратничка униформа остала за свакидању употребу и ношњу ван службе, јер у њој је оличено: достојанство и скромност. Свечано одело пак да буде само за свечане прилике.

Једна умесна примедба. Поводом учестале појаве да неки од г. г. официра и подофицира мењају име, презиме или обоје, то је пала умесна примедба да у таквим приликама треба да узимају нова имена и презимена која су национална и из повеснице Срба, Хрвата и Словенаца, а не стављају старо име или презиме чија је основа германска, маџарска или јеврејска, а додају само — „ић“.

Апел на јавност и чланство „Јадранске Страже“
са састанка делегата у Загребу.

Делегати свих Главних Одбора Јадранске Страже из земље, сакупљени на конференцији у Загребу дне 3. и 4. новембра 1924., у сврху договора о досадањем раду и смјерницама за будући (нарочито с обзиром на предстојећи Јадрански Конгрес у Београду) — осетили су потребу, да након свестраног и споразумног закључка о добром току наше акције у Домовини и емиграцији учине на све наше досадашње чланове и на сву нашу јавност овај апел.

Наша је акција добро упућена. Прикупила је известан број чланова из свих,

слојева, извјесну своту новца, која јој обезбјеђује минимум опстанка и функционисања, и, изнад свега, стекла је лијеп углед у домаћој и иностраној јавности.

Но, то је у виду оних циљева који пред нама леже још врло мало. Досадањим успјесима није испуњен ни десети дио наших циљева. Није удовољено нити потреби и захтјеву за располагање широким компактним слојевима чланства. Чланови и огранци нису досегли онај број који би имао сачињавати праву снагу Ј. С. у Отаџбини, нарочито ако нашу акцију успоредимо са сличним потхватима других народа, као што је „Navy League" код Енглеза, „Ligue Maritime & Coloniale" код Француза, „Lega navale Italiana" код Талијана и т. д. Да се наша акција узмогне упутити правим стазама свог циља, потребно је прије свега да окупи велик број народа око себе. Тек онда ће моћи да спроводи ефикасно своје циљеве, и да за то има морални наслов.

Стога делегати, претресавши сав досадањи рад свих огранака и донесавши одлуке упоглед практичнијег и лакшег спровођења акције, дошли су до уверења, да је нашој организацији потребно дати још већи замах, појачати је у екстензивном смислу. Потребно је да се наша акција тако популарише да не буде ни једног честитог и родољубивог сина наше отаџбине, који не би био члан „Ј. С.", потребно је, да се организују наши Пододбори и Повјереништва у сваком и најнезнатнијем селу, да се у свакој прилици сабиру новчани прилози за наш фонд. Нека тако разграњеном нашом мрежом продре и у најзабитнији кут наше Отаџбине, и до најзадњег нашег човјека идеја „Ј. С.", која гласи: *Наша поморска свијест.* Море је извор благостања и културног напретка, зато јер веже сваку поморску државу са цијелим свијетом. Стога морамо бити свијесни свог поморског положаја и уочити сву његову важност по наш национални и државни живот.

Кад се развије наша поморска свијест, биће прва и најмучнија етапа пребрђена, а наше ће јавно мишљење постати снажно, компактно и утицајно, те ће с њиме морати да рачунају сви фактори што буду на управи наше земље.

На овај ће начин наша поморска будућност поћи другим путевима. Тад ће моћи да се започне и стварно извршавање друштвених циљева: *Нашој држави треба ратна морнарица као насушни хљеб, јер је њена јадранска граница необрањена.* Нашим поморским и приморским проблемима треба пружити могућност да се ријеши у корист читаве нацијоналне економије, државне снаге и међународног престижа. Нашој култури на приморју и сухоземљу треба преко морских путева дати свјетску вриједност. Нашу Јадранску паробродарску пловидбу треба гајити и подупирати, да се подигне до такве висине, на којој јој неће моћи да пријети концентрација и уништење од страних туђинских држава. Свим тим пријеким потребама нашег поморског живота и будућности моћи ће Јадранска Стража да буде тумачем пред јавности и пред државним факторима, моћи ће да координира иницијативу и енергију приватника са ауторитетом и материјалним средствима државне организације, у правцу да се постигну ријешења тим питањима.

Ако, дакле, извор и почетак читавог тог рада, који се пружа као необрађена њива пред нашим удружењем, лежи у свијести сваког појединог члана и у што већем броју тих чланова, онда се намеће пријека потреба, да тих свијесних појединаца из редова нашег народа окупимо чим више, то јест да редове нашег чланства и наших одбора ојачамо и проширимо.

У том погледу, делегати Гл. Одбора „Ј. С." у земљи — свијесни потпуно и своје властите дужности, да у том правцу дјелују — управљају са овог састанка

ЈАВАН АПЕЛ

на све чланство „Ј. С." и на читаву родољубиву јавност у домовини и у емиграцији.

На нашу јавност, с молбом да подупре у чим већој мјери наше настојање. Нека из редова свих професија, сталежа, племена, вјера и политичких странака ступи чим већ број чланства у редове „J. С.“ Нека барем сваки пети наш сународњак и држављанин буде чланом „J. С.“, која ће са 3 милиона чланова чудеса да направи! Нека у сваком нашем селу никне наш огранак, као жариште наше поморске свијести! Нека се посвуда сабиру новчани прилози на наш фонд.

На досадање пак чланство „J. С.“ управљају сакупљени делегати апел: нека остану једнако вјерни и одани нашој акцији, и нека управо они сами буду најважнији чинитељи појачавања наших редова, тим, што ће о потреби наше акције настојати, увјерити чим шири круг својих знанаца, те их придобити, да буду чланови и помагачи нашег рада.

То су нам, у садањем стадију нашег рада, најнужнији предуслови да узмогнемо прихватити онај значајан задатак који нас још очекује.

Већ наш Јадрански Конгрес, који ће се наредне године садржати у Београду, тебаће да одреди и формулише конкретну јадранску акцију, у којој чека водство, најтежи посао и највећу одговорност управо Јадранску Стражу. На том дакле Конгресу треба да Јадранска Стража иступи као представница чим већег броја Срба, Хрвата и Словенаца и као тумачитељица њихове дубоке, изграђене и практичним радом конкретизоване тежње за поморским ојачањем наше Отаџбине Југославије, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *и за изградњу поморске војне снаге, која је први предуслов свега тога.*

У Загребу, 4. новембра 1924.

Ш. Александер, С. Алфиревић, М. Антонијевић, С. Банић, Д. Башић, Р. Црнић, М. Дебалак, Д. Динчић, А. Данковић, Dr. О. Фетих, Dr. С. Наджи, М. Кулмер, О. Лахман, Dr. П. Марковић, Dr. Р. Марн, М. Николајевић, Dr. М. Нинковић, М. Новаковић, Ђ. Павловић, М. Перичевић, А. Петринчић, Н. Пеурача, С. Пицинић, Д. Ранковић, Ф. Сердарова, С. Сиришћевић, И. Скочанић, Ф. Шојат, Dr. К. Трилер, Б. Трбојевић, М. Викерхаусер, Dr. Иван Зуцон.

У замену примљени листови:

ЈАДРАНСКА СТРАЖА, бр. 2., 1925. г., Сплит, — Ботићева Пољана 2, годишња претплата 100 динара.

НАША КРИЛА, бр. 7., 1924. г., Београд, Милоша Великог ул. бр. 17, излази месечно. Годишња претплата 120 дин.

ČESKOSLOVENSKO — JIHOSLOVANSKA LIGA, Praha II, Mikulandska 7, 3. patro. —

РАТНИЧКИ ГЛАСНИК, Београд, Стара Скупштинска Зграда, излази месечно. претплата 36 дин. месечно. —

ПЕШАДИЈСКИ ГЛАСНИК, орган Пеш. Офиц. Школе. Сарајево, тромесечни вој. лист. —

РАТНИК, издаје Министарство Војске и Морнарице, месечни вој. лист, Београд.

ВОЈНИЧКИ ГЛАСНИК, Београд, издаје Министарство Војске и Морнарице, годишња претплата 24 динара.

SÔDUR, vojni list, Tallin, Esthonie, br. 2., 1925. g.

KARVS, vojni list, Kaunas, Lithuanie. —

MUSU, ŽINYNAS, vojni list, Kaunas, Lithuanie.

VJESNIK OSJEČKE OBLASTI, Osijek, — Gajev Trg. —

ПРИВРЕДНИК, Београд, Студеничка ул. 62. —

НАША ПОШТА

Рубрика на којој сарађују читаоци.

Сваки претплатник преко Војног весника може обзнанити личне вести: веридбу, свадбу, случај смрти и томе подобно у рубрици **„Личне вести“** коју смо отворили. —

Сваки претплатник може саопштити срећан исход поправке свог ранга и томе слично по добивеном решењу Државног Савета, које би интересовале остали војни свет.

Сваки претплатник може саопштити сваки случај, где би из Главне Контроле примио извесна признања новчаних тражења.

Сваки претплатник може саопштити жељу да позна прилике у извесном гарнизону због евентуалног премештаја.

Г. Г. Сарадницима.

Чланци дужи од 4 до 5 штампаних страна, због новог формата, неће се моћи штампати у будуће.

Моле се господа писци, који су већ послали дугачке чланке, да их повуку ради прераде, ако желе да их пласирају у овом листу.

Моле се господа писци, који желе да им се њихове књиге прикажу у рубрици „Књижевност“ да их шаљу на уредништво листа.

Вечери „Војног Весника“.

Како прошле зиме има Официрских Домова који нису приређивали ове вечери, а према одобрењу Госп. Министра Војске и Морнарице Ф. Ђ. Бр. 27383 од 7. јула 1923. г., то се умољавају да нас не забораве сада, како би могли лист олепшати илустрацијама. —

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост.
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

ЊЕНО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉИЦА МАРИЈА
СА ЊЕГОВИМ КРАЉЕВСКИМ ВИСОЧАНСТВОМ
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКОМ ПЕТРОМ

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност | **Vojaški vestnik** | Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.
Адреса: В. Весник, Крагујевац.
АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:
Годишње . . . . . Дин. 60
За пола године . . . . „ 30
За иностранство:
Годишње . . . . . „ 70

ОГЛАСИ:
Цела страна . . . . Дин. 200
$1/2$ стране . . . . „ 100
$1/4$ стране . . . . „ 50
$1/8$ стране . . . . „ 25
Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 3. **Крагујевац, март 1925.** **Година V**

О умном раду официра.

Потребно је одмах, у почетку учинити и истаћи неколико констатација. Наш официрски кор мало чита; мало, недовољно прати своју стручну, војну књижевност. Да ли је то добро, остављамо на размишљање и другима. Додирнувши ову тему, ово у неколико болно место, да будемо нешто опширнији. Чита се онда кад предстоје испити да би се програм савладао, испит положио те да се по том тако омрзнута *теорија* остави на страну. Онда настаје застој и официр се предаје „заслуженом“ одмору. Погледамо ли и осврнемо ли се на оно што је официр дужан да се усавршава, да треба да прати своју науку онда се тек види, шта он чини тим нерадом. Да ли је за савремени рат, који војнику мора увек лебдети пред очима, довољно само оно знање што га изнесе из школе или савладавши само испите које је имао да положи? Уз то, кад узмемо да маса наших официра стицајем прилика, јер зато нису криви, нема свршену какву стручну школу, онда потреба усавршавања још више искаче. На надлежним и позваним заиста лежи и на срцу, и дужност им је да прате рад млађих у том погледу, тај *умни рад*, њихово усавршавање. Јер официри морају располагати најширом спремом. То захтева њихова служба, они треба да имају шире знање из области разних наука и: историје, географије, економије, друштвених наука, пољопривреде, хигијене и др. Официр своју спрему има да стално допуњује, проширује тако, како би свом позиву који у друштву заузима што боље одговорио. Заиста није без разлога речено да је његова спрема непрекидна, она се несме ограничити.

Једно од средстава за то је *читање.* Оно повећава знанствену спрему, која је опет, познато је, један од најважнијих фактора за успех у савременом рату. Војна књижевност у ширем смислу је само огледало стања дотичног кора старешинског, у првом реду официрског. Како се она развија, у ком правцу, какве идеје износи, којих се погледа држи из тог се види да ли тај кор у колико и шта чита. Стагнација показује само застој у опште, духовни немар, а он пак није ни у колико препоручљив.

Идеје су потребне и војнику, јер он више није оно што је био, бар зашта се раније сматрао. Као неминовна потреба се натура да је дужан да иде упоредо са прогресом, који се око њега, у друштву, у науци, свуда једном речи збива и дешава. Ако заостане, те буде прегажен трпеће и он сам, а и посао, дужност којој служи. Ми смо се у кратким потезима на једном другом месту дотакли овог питања с погледом на нашег подофицира, овде то желимо, та своја разлагања, да изнесемо за официра.

Умни рад се, дакле, намеће сваком члану велике заједнице друштва, па и официру, члану једне војске који има тако велику улогу вође и васпитача наоружаног народа. На оном што је наш официр стекао током прошлих ратова, не може се најзад вечито остати и живети. Још има дакле да се иде, диже, ради, зида и ствара, јер га чекају нови задаци, нове улоге у

миру и рату. Нама се намећу неке мисли, размишљања поводом овог питања и ми их желимо својим млађим друговима изнети, стављајући им на срце и душу да се сами тим проблемом најозбиљније позабаве, пошто он то заиста заслужује. У вези је с овим питање о *интелектуалном раду* у опште, и тема би далеко премашала опсег и обим наших излагања која смо хтели да пружимо у овом нашем чланку. Али ради јасности и потпуности не може се ипак преко неких питања прећи. Интелектуални је рад основ вољи у оном смислу како се за војника, човека од акције она схвата. Без њега нема могућности за увећање способности човечијих сила. Оне не могу наћи могућности да се усавршавају ако им основ, темељ није јак, солидан. Ни *воља* која се с разлогом толико истиче, неће много дати једном команданту, војсковођи, старешини у опште ако он, то лице, не располаже солидном спремом знанственом. Удара се гласом у мирнодопском спремању, на важност практичне спреме, али шта ће она ако нема прво теорну као подлогу, а од које се толико безразложно бега и према којој осећамо као неку одвратност. Она је та на којој ће се практична спрема развијати. То треба уочити, упамтити и придржавати се тога.

Рад се стално, непрекидно захтева. Иначе мозак престаје да правилно ради, функционише ако се оставља за дуже време неактиван, забатаљен, ако се не развија. Као и сваки орган, и њега треба развијати, с њим рационално поступати.

Мисао је важна и њена се улога мора знати и у војничким радњама. Она креће, она даје импулса. Та се пак мисао мора неговати. Уму треба дати оно место које он заслужује. Нећемо смети ићи ни у крајност (и тог се такође ваља чувати) али не значи пустити га да се олењи и малакше у нераду. Из оквира овог чланка, ових размишљања, излази, да се дотичемо тога како тај ред треба да тече, и то већ захтева другу посебну студију. Умни рад официра колико се тиче његове спреме има везе посредно и са теоријом рата. Оно је управо њиме обухваћено. У реду мисли изложених поводом књиге *теорија рата* (свеска Ратника јануар и фебруар за 1924. год.) неће бити сувишно позвати се и поновити нека од тамо већ наведених излагања. У колико официр теориски јаче стоји, у толико више одговара тешком задатку и позиву своме. Ратна вештина тражећи нарочите способности, дар, склоности и толико још услова као најважни од ових последњих остаје јој да се примени теорна, знанствена спрема. Поближе која је то спрема, одређује сама та војна наука. Ту неоспорно улазе на првом месту: стратегија, тактика, фортификација, наука о оружју, географија, познавање земљишта и др. Али не занемаривати нипошто једну од најважних наука, нарочито за војничког старешину, науку о *души човечијој* — психологију. Овом су питању, бар у страним литературама, посвећене читаве студије, књиге, и важност је њихова довољно истакнута. Пол Симон, писац који је, чини нам се, исцрпно и темељно, свестрано дао у својој књизи о *обуци официра*, казао је, да је официру најпотребније знање о човеку, јер на њему лежи улога и вође наставника и васпитача. И наши официри, желети би било, да се идејама ове књиге чешће освежавају и надахњују. Она им може бити најбољи путоказ у схватању њихових дужности.

Официри се стално имају занимати проблемима рата, у том правцу непрестано треба да управљају своје мисли. У миру и њихово се памћење има пунити, како један писац каже, подацима најразноврснијим из свих области војне науке да у потребним приликама нађу примене и буду искоришћени.

Размишљање је потребно, а оно је само услов за акцију. Молтке је у своје време казао да се незналица устеже пред одлукама, док човек сигуран у своје знање има куражи да се прихвати. Треба се спремати, треба једном речју *умно* радити.

Треба ли резимирати ова наша излагања? Је ли потребно бити што краћи? Мислимо да смо јасни били и довољно истакли, без опширности, потребу умног рада.

Улога официра као наставника, васпитача и вође наоружаног народа, коме се животи толиких синова у рату поверавају захтева да официр стално прати прогрес, напредак науке у опште. Он мора бити свестрано образован, што се све више временом као захтев поставља. И готово мора се једном престати с тим да војник неке области знања треба да презире. Не, он мора бити у све упућен, све да разуме. Код нас у последње време се, чини нам се, хтело отићи у другу крај-

ност препоручујући, потврђујући као најбољи начин практичну спрему, што се можда погрешно опет од неких могло разумети, да је теорна спрема изгубила важност. Заборавио се други захтев модерног рата: увођење све више, поред осталог, технике, машинизма који тражи још више да се обрати пажња на науку у правом смислу те речи.

Па и сама извежбаност, рутина, како се то зове, постиже се тек дугим умним радом. Расуђивање, моћ размишљања и иницијатива моћи ће се развити само код оног који буде располагао у довољној мери потребним знањем, свима потребним елементима. Јер у колико је сувишна *ерудиција*, и нагомилано, претерано теорисање излишно, на против здрава, солидна теорија се не сме занемаривати и одбацивати. Хармонија ће се сама собом постићи у том тако званом потпуном *интегралном* васпитању, кад се и образовању духа пружи могућност да се развије до потребних граница[1].

Београд. Пуковник

Ђ. Ћирић.

[1] Овај чланак рађен на нешто опширнијој основи, а при том концизно, узевши да говори и претреса о умном раду у опште, није се задржавао те да нарочито истиче потребу у првом реду и очевидну за официра, потребу војничких стручних знања. Она се по себи замишљају да су првенствено најважнија и њима се прво има официр одати, упутити. Али зато треба констатовати, с друге стране, у неку руку небрижљивост наше научне елите да се о значајним делима оригиналног садржаја наше војне науке и књижевности, у нашем најстручнијем часопису, издању Главног Ђенералштаба, у „Ратнику" нису појавиле ни оцене, ни најкраћи прикази који би млађим официрима показали и изнели колико су вредне и заслужне пажње књиге што су се појавиле с циљем да припомогну општем подизању научне, знанствене спреме нашег официрског кора, и које служе још као уџбеници при том. Појава чак дела од значаја за тактичко образовање наше војске остаје незапажена, неспоменута. Стратегија, Тактика, и др. дела писана од официра са ђенералштабном спремом остају критички непропраћена у „Ратнику" те да би се о њиховој вредности могли толико њих жељних уверити и упознати. И посебне студије, дела су ових области војне науке и вештине, пролазе такође скоро незапажена; о њима војна критика не говори, јер извесно као да она и не постоје. Факта, по нашем мишљењу, свакако која зачуђују и пред којима треба мало застати и размислити. Дотакнувши се њих, овако узгред, ми желимо да се у засебном чланку на њих вратимо.

Инжињерија у будућем рату

— Наставак —

II. Понтонири.

Наши понтонири у прошлим ратовима имали су доста деликатних задатака, које су, са малим изузетком,[1] извршили како треба.

Са понтонирским материјалом, који су имали (стари српски пропис) добро су радили, јер им је овај услед своје гломазности одузимао много времена. Тако исто губило се много времена услед споре воловске вуче, јер су тренови били слабо покретни.

У будућем рату понтонири се морају одликовати *великом покретљивошћу*, што ће им дати могућност да изврше брзо и на време своје задатке. Слабо покретљиви трен — са воловском вучом — биће уништен од модерне авијатике још дубоко у позадини, а оно што остане биће дотучено даљнобојним оруђима чим уђе у сферу њиховога дејства. С тога будућа вучна снага понтонирских тренова треба да се састоји из механичких возова или у најгорем случају из коњске запреге.

Понтонирски материјал треба да буде што лакши — сграђен од алуминијума, прецинкованога блеха и лакога дрвета.

Мостови у будућим ратовима треба да се подижу *много брже* него у ранијима. Ово ће се постићи приспособљењем мостовога материјала за брзо подизање и добром обуком стручнога људства. — Јако убитачно дејство авијатике и велика количина даљнобојне артилерије захтевају, да се у будуће мостови подижу по могућству *изван сфере дејства* аероплана и артилерије. Ако је ово немогуће постићи, онда се треба постарати, да у што већој мери неутралишемо дејство ових двају највећих противника понтонирима помоћу наше авијатике и артилерије.

[1] Чевртија 1914.

Ако смо слабији у авијатици и артилерији од непријатеља, што врло вероватно може бити код нас случај у будућем рату, тада се треба користити *тајношћу* и *мраком.* — Тајност ће се постићи тиме, што ћемо се скривено кретати, а скрићемо се ноћу под заштитом мрака и дању *маскирањем* мостових тренова. При подизању мостова треба остати још у већој мери прикривен, јер се ту не може користити покретљивошћу, пошто стојимо у месту. Овде нам највише помаже *мрак.*

Из свега излази, да понтонири треба своју акцију да развијају ноћу и пред зору (при магли), с тога их треба у овоме највише и обучавати.

Маскирање целокупног материјала и места рада при подизању моста треба да је још у већој мери заступљено него при покрету, с тога будући понтонири треба да су исто толико вешти у овоме послу, као и у руковању понтонирским материјалом и подизању мостова.

Истина, да будућа вучна снага тренова — механички возови са моторима — има и један велики недостатак; лупа мотора издаје непријатељу место, где ће се градити мост. Али ово се може избећи, припремивши на извесноме одстојању од места израде моста другу вучну снагу — коње или волове — па благовремено зауставити рад мотора, а тренове превући помоћу ових до места израде моста.

Кад резимирамо све до сада изложено, излази, да је код будућих понтонира најважније:

а) велика покретљивост,
б) брзина рада,
в) осигурање од губитака при раду,
г) тајност,
д) коришћење мраком и
ђ) маскирање.

У нашим прошлим ратовима једино смо обраћали пажњу на коришћење мраком. Остало нам је било, тако рећи, непознато.

Као што напред напоменусмо, понтонири би требали да приме на себе и израду пионирских (брзих) мостова. У овоме морају се обучити тако, да исте подижу за најкраће време користећи поред довученога и сав материјал, који се на лицу места или у близини може наћи.

Поред привремених, треба да знају подизати и оправљати полусталне и сталне мостове од дрвета, бетона, армираног бетона и гвожђа.

Будући понтонири треба да су вешти и у подизању логорских грађевина и потребних фортификациских објеката, нарочито мостобрана ширих и ужих.

Такође понтонири треба да су извежбани и употребом рефлектора мањих калибара, машина јаке струје и минерским радовима, јер и код њих се појављује потреба за свим овим у будућем рату.

Као што се из изложенога види, понтонири имају такође многих и разноврсних задатака, те стога и за њих је потребан исти стручни људски материјал, као и за пионире.

Старешински кадар, нарочито официри, треба да има код пионира и понтонира велику стручну спрему, те га треба благовремено и спремити слањем извесног броја официра у стручне школе на страни и на праксу код модерних војсака. Уредба о слању официра у иностранство изашла је, само је треба реализовати и то што пре.

III. Телеграфисти.

Прошлих наших ратова телеграфисти су са малим изузетком били запослени искључиво подизањем телефонских линија и одржавањем телефонске везе између појединих команада, јединица и установа. Остала средства за везу врло су се ретко употребљавала, те можемо слободно рећи, да је нашим телеграфским оделењима било правилније дати назив: телефонска оделења.

У будућем рату не можемо се задовољити само овом једном врстом везе, јер ће нам ова у најпотребнијим моментима одрећи послушност из простог разлога, што ће дејством метака и бомби као и услед огромне комуникације бити уништена. Данашње тучење просторија артилеријом и осталим оруђима која ову допуњују, као и употреба огромних аеропланских бомби са експлозивом ужаснога дејства уништиће нам телефонске, ваздушне и надземне линије тако, да их више не можемо оправити. Једини спас нам лежи у употреби дубоко укопаних у земљи телефонских каблова, што је опет у покретној војни немогуће извести услед честога мењања места штабова и недостатка у времену.

Будуће везе морају се одржати првенствено средствима, која не потребују линије. Ово нарочито има значаја у покретној војни.

Дакле, везе будућности су: бежична телеграфија и телефонија, сигнална телеграфија (светлосна, звучна и видљива) и телеграфија кроз земљу, за покретну војну. Веза линијама — телеграф и телефон разних врсти долази у обзир код покретне војне тек изван дејства разних оруђа и авиона.

Рововска војна дозвољаваће нам у будућности широку употребу и жичних веза, али само тада, кад будемо имали довољно времена да их укопамо, те на тај начин обезбедимо од кварења. Бежична веза[1] и у овој војни наћи ће широку употребу.

До 1915. године бежична телеграфија у нашој војсци била је тако рећи у повоју, јер су само чињени чедни покушаји примене ове на пракси. У лето 1915. почели смо са неколико бежичних станица (4—5) да радимо, но исте су једва достајале за везу између Врховне Команде и Армија. Тек на Солунском фронту добили смо од Француза бежичне станице у довољном броју, да можемо њима наоружати и дивизије. Коресподенција између станица ипак је била минимална, јер су морзе знаци чинили велику препреку за директно споразумевање између команданата. Бежична телефонија створиће могућност овоме директном споразумевању, што наши команданти много цене, те ће у будућности бежична телефонска станица имати велику привлачну снагу за команданте, па ће напустити свога досадањег љубимца — жични телефон.

Остала бежична средства за везу, пошто ће у будућности служити као допуна и одмена бежичном телефону, треба развијати и вежбати у великом стилу, јер увеличавањем јединица и формација по фронту и иза овога нећемо моћи дати свакоме бежични телефон, већ ћемо мање јединице и установе морати наоружати овим средствима, а код већих јединица и установа морати наоружати овим средствима, а код већих јединица успоставићемо њима резервну везу.

Мана бежичног телефона — да га и непријатељ чује — постепено се уклања модерним проналасцима, те није далеко дан, кад ће се потпупо уклонити. За сада је ова у многоме уклоњена употребом оштрога штимовања и уговорених речи. У осталом свако зло има и своје добро, те ће бојазан да нас непријатељ не слуша у многоме скратити бежичне телефонске разговоре споредније значаја, па ослободити станице за њихову главну сврху — чисто операциске и најкраће говоре.

[1] Овде подразумевамо све врсте веза без жица (проводника).

На основу свега напред изложенога, излази, да наши тетеграфисти треба да се озбиљно вежбају за будући рат не само у подизању и коришћењу свих врсти жичних веза, него и бежичних.

Овде нам се намеће једно питање: да ли ће моћи то да постигну? — Одговор је: неће. А ево из којих разлога:

а) ми до данас још немамо израђених правила и прописа за извођење обуке и употребу бежичних средстава за везу; и

б) немамо самих тих средстава модерног типа. Оно што имамо, све је застарело.

С тога, да би се ставили у ред модерних војсака, треба што пре да уклонимо ове недостатке. То ћемо постићи на тај начин, што ћемо ставити у задатак нашим војним стручњацима, којих имамо довољан број, да израде ова правила и прописе и што ћемо у најкраћем року набавити довољну количину модерних средстава за бежичну везу, те њима наоружати наше трупе.

Ако је немогуће набавити одмах велику количину ових средстава за везу, онда за прво време прибавити барем на потребније за постојеће мирнодопске телеграфске чете, те да се код њих што пре отпочне рад са истима, јер нам оне дају људство за телеграфска оделења, која у себи садрже грб телеграфиста у рату.

Вежбање са преживелим средствима за бежичну везу, која сада имају телеграфске чете, само им одузима драгоцено време, те иста треба што пре избацити из наоружања.

Услед разгранатих задатака телеграфиста, треба их регрутовати из интелигентнијих елемената нашега народа. Узимати првенствено: професионалне телеграфисте и телефонисте — станично особље и линијаше, механичаре, електричаре, шофере, браваре, столаре, лимаре и др. професионалисте. Барем 50% регрута из свакога војног округа, који даје људство за телеграфску чету, треба да је свршило најмање два разреда гимназије. Рок службе у кадру попети им од $1^1/_2$ на 2 године.

IV. Рефлекторци.

У прошлим нашим ратовима ноћ смо врло ретко искористили за извођење операција, те према томе се и потреба за средствима за осветљаваіье није осећала

у толикој мери, као што ћемо се осетити у будућем рату, у коме ће много чешће користити ноћ за извођење нарочито нападних операција, јер ће ове по дану бити у многоме ометане јаким дејством оруђа и авијатике. Нарочито ће ноћне операције користити храбра војска са јаким моралом а малобројном артилеријом и авијатиком према војсци са слабим моралом и много бројном артилеријом и авијатиком.

Ми смо у прошлим ратовима користили нешто мало рефлекторе, док остала средства за осветљавање тек смо упознали на Солунском фронту, добивши их од Француза. Потребе будућег рата диктују нам, да обратимо већу пажњу свима средствима за осветљавање, јер ће ова имати широку употребу, пошто имамо храбру војску са јаким моралом, а сразмерно са нашим суседима слабу артилерију и авијатику.

Наши будући рефлекторци треба да су обучени не само у употреби рефлектора, већ треба да знају руковати и осталим средствима за осветљавање, где долазе: патрони за осветљавање, који се испаљују из специјалних пиштоља; бомбе за осветљавање, које се избацују из рововских оруђа; магнезијумове ватре, које се пале на погодним местима и компримовани кисеоник, којим се упаљеним осветљава околина.

Поред тога, рефлекторци мора да су добро обучени у инсталацији и употреби електричног и карбитског осветлења, те да могу корисно послужити осталим трупама тамо, где се укаже потреба за осветлењем. Будући рат, који императивно налаже уклањање са хоризонта и скривање под земљу наше живе силе и ратнога материјала, даће много прилика рефлекторцима, да покажу своју вештину и у овоме правцу.

У будућности, поред армијских рефлекторских оделења, треба да постоје и дивизиска, јер само армиска неће стићи да испуне све задатке.

Сав ратни материјал рефлектораца треба да се одликује великом покретљивошћу, те да се са њиме може увек на време „стићи и утећи“. — Покретљивост ће се постићи употребом механичких возова (аутомобила) у равном и брежуљкастом терену, а моторциклета и товарне стоке (најбоље мазги) у брдовитом терену.

Има још један задатак, који би се могао ставити у део рефлекторцима, а тај је: Инсталација и руковање оптичким справама у армиским и дивизиским осматрачницама, јер ће они као најстручнији људи у својим командама бити и највештији у руковању овим справама; а нарочито ако се још за време мира обуче у томе.

Људски материјал за рефлекторце треба да је исти онакав као и за телеграфисте; а рок службе у кадру треба да буде 2 године.

—

Да би се обука код свију изложених видова инжињерије могла извести по модерној основи, треба набавити и модерни материјал, не жалећи при томе новаца, јер ће нам се све то по успешном свршетку рата вратити са великим интересом.

За будућност треба да нам је принцип Модерна техника осваја земље и градове и са војском какву ми имамо, добија ратове. —

Београд
Главни Ђенералштаб.

Инж. пуковник,
Ђорђе Јорговић.

Достављајте нам редовно и по могућству са сликама (клишетима): описе гарнизона, официрских домова, занимљивих догађаја из војничког живота и т. д.

АРМИЈСКИ ЂЕНЕРАЛ СТЕВАН ХАЏИЋ
Први Ађутант Њ. В. Краља,

Пређашњи: Министар Војске и Морнарице у три маха и Командант
I Добровољачке Дивизије у Добруџи.

Организација везе артилерије са пешадијом.[1]

Команданти артилерија нарочито већих артилериских јединица увек су уз команданте дотичних здружених јединица, те и веза између њих је лична, а која је пак од свију веза најбоља.

Команданти нижих артилериских јединица: дивизиона, група, или батерија, више су везани за своје јединице због боље управе ватре, те не морају увек бити уз свога команданта одреда, (одсека, колоне), али зато морају стално одржавати везу са њим. То нарочито важи за онај део артилерије који непосредно помаже рад пешадије.

Та веза је од нарочитог интереса по оба рода војске — пешадију и артилерију, и зато ћемо је овде изнети.

За боље објашњење узећемо један пример: одред, јачине од 1 пешадиског пука и једног артилериског дивизиона. Узмимо, да тај дивизион има да потпомаже рад овог пука у нападу. Узећемо и случај да су та два команданта на већем међусобном удаљењу.

Да би се одржала ова веза између пука и дивизиона, односно између њихових командананата, командант дивизиона упутиће команданту пешадиског пука тако-звано „оделење за везу“.

Јачина тог оделења је приближно ова:

1 артилеријски поручник или капетан као вођа оделења,

3—4 подофицира,

6—8 извиђача,

6—8 телефониста,

1—2 сигналне станице,

1—2 оптичке станице,

Око 3 ордонанса.

При упућивању командант дивизиона упознаје вођу овог оделења са: ситуацијом, улогама и задатцима као и местима батериским, затим са утрошком муниције, врстом муниције, начином одржавања везе и са својим местом.

Кад буде вођа са својим оделењем стигао команданту пешадиског пука, он ће се од њега обавестити о: задатку пука, распореду и протезању пука, нападном фронту, о суседним деловима, месту резерве, правцу кретања, плану рада командантовог, детаљно о непријатељском положају, околном земљишту, зонама дејства појединих батерија, као и за батерије суседних одсека, местима батерија, осматрачким тачкама и везама са њима.

Командант пешадиског пука дужан је да по овоме даје детаљна и исцрпна обавештења вођи.

Улога вође оделења за везу је:

да потпомаже и осигурава напад пука,

да обавештава команданта дивизиона о стању код пешадије, о њеним потребама и захтевима,

да олакшава отварање ватре и регулисава гађања,

да обавештава команданта пешадиског пука о помоћи, коју му може пружити дивизион и т. д.

Место вође је код команданта пука, а по једног подофицира са по којим извиђачем одашиље батаљонима у првом борбеном реду, који имају исту функцију у односу на батаљоне, као и вођа према пуку.

Веза између оделења и дивизиона почива на свима пешадиским и на оним, које само оделење подиже.

Та би средства била ова:

а) телефонска линија. Свакојако, да ће пук имати ту линију постављену у назад за линију за командовање. За исту линију везаће се и дивизион. Ако буде могуће, добро је поставити и чисто артиљериску линију између пука и дивизиона. У противном, вођа ће се служити линијом за командовање.

[1] Један чланак као примерак колике величине треба да буду чланци за наш лист. И у будуће писац овог чланка објавиће још који чланак ове врсте, интересантан за наше читаоце.

Са предњим батаљонима одржава везу помоћу пешадиских линија.

У близини непријатеља те су линије дупле.

б) апарати за сигнализацију:

1) оптичким, осигурати везу команданта пешадиског пука и дивизиона.

2) акустичким, за везу батаљона са пуком. Ту везу користе одржачи веза код батаљона са својим вођом одељења. То је чисто пешадиско средство за везу.

3) употребу ракетли регулисати (пешадиско средство за везу)

4) барјачићима,

в) ордонансима на коњима, од пука до дивизиона (артилериско или пешадиско сресто за везу).

г) голубима писмоношама, за везу предњих делова са командантом пешадиског пука, а добро би било да га и артилерија има.

д) псима поштоношама, за везу предњих делова до пука и у назад ка дивизиону (пешадиско средство за везу, а добро би било, да га има артилерија).

Сретства под г) и д) више су за рововску војну, и при борбама јако утврђених положаја.

ђ) пројектилима за убацивање извештаја између батаљона и пука. То сресто користе такође и одржачи везе код предњих батаљона за везу са својим вођом.

е) безжичном станицом пешадиског пука са таквом истом код дивизиона.

Ове везе у потпуности шематички су преставлјене на слици.

— Принципијелно, вођа одељења користи своја стрества за везу са командантом дивизиона, а у оскудици њиховој служи се по дозволи команданта пешадиског пука са пешадиским сретствима за везу. Одржачи веза код предњег батаљона одржавају везу са вођом одељења преко пешад. веза.

Овакво оделење, које се сада препоручује, и ако на први поглед изгледа гломазно и рад са њиме тешко изводљив биће од велике користи само онда, кад оно заиста располаже са потребним бројем обученог људства у тој служби и са потребним материјалом. Та се одељења морају спремити још за време мира, и она морају имати свој кадар. Ако се пак она формирају на брзу руку у рату и без потребног материјала, онда она не само да неће дати користи, већ ће донети штете

Поред овог оделења за везу између пешадије и артилерије, артиљерија одашиље и тако-звана „одељења за осматрање".

Ова се одељења шаљу при нападу, а имају задатак, да у напред изаслата код предњих батаљона при успешном нападу проналазе згодне осматрачнице, да осматрају непријатеља, студирају терен, што пре да се везују са својим командантом артиљерије у цељи да осигуравају континуелност артилериске ватре са старих положаја, а једновремено са тим, да проналазе положаје и осматрачнице за батерије и најзад да прате рад наше пешадије.

Ово је оделење независно, али ипак треба да одржава везу и са пешадијом, као и са артилериским оделењем за везу, јер ће му посао бити знатно олакшан.

Сем ових срестава за одржавања везе са пешадијом и за обавештавање о стању код ње, артилерија се служи за исту сврху и овим сретствима:

1) Артилериским осматрачницама, чиме се добија веза оком,

2) Балонима,

3) Пешадиским аеропланима и

4) Безжичном телеграфијом.

Београд.

Душан Радовановић
арт. потпуковник.

O roku službe u pešadiji.

(JEDNO MIŠLJENJE*)

Teorija, da je vojniku potrebno najmanje dve godine službe u kadru, pa da zaboravi na svoju kuću i da je to krajna granica popuštanja u rokovima, izgleda da je svuda sasma pala.

Može li se rok službe u vojsci smanjiti? Ovo se pitanje ponavlja stalno, i stalno je na dnevnom redu. Smanjivanje roka službe po svome značaju u finansiskom i materijalnom pogledu je od ogromne važnosti. Koristi, koje bi dalo smanjeno služenje u kadru sa gornjih gledišta, očevidno je, jer se izdaci smanjuju. Da li je to moguće i koji je razlog, da se njemu ne pristupa?

Glavni razlozi, koji se navode protiv smanjenja roka službe u kadru jesu: Nemogućnost, da se smanjenim rokom dobije dobro izvežbano ljudstvo. Nemogućnost, da se za kraće vreme dobije disciplinovano i moralno jako ljudstvo. Nemogućnost kratkog služenja sa gledišta izvodjenja nastave, poziva u kadar i vršenja mirnodobske službe.

Kao i u svima problemima posumnjajmo za čas u opravdanost gornjih razloga, a uzećemo za polaznu tačku pešadiju, kao najglavniji i najmnogobrojniji rod oružja. Rokovi službe u pešadiji su kod nas 18 i 9 meseci. Da li bi se mogli skratiti? Razume se skraćenje, koje bi bilo po svome iznosu takvo, da bi zadovoljilo zahteve financijske i ekonomske. Dosadašnji sistem punog i skraćenog roka, po sebi je nepraktičan, jer se nemože izvesti potpuna pravednost, te pored drugih mnogo krupnijih nezgoda izaziva veliku administraciju. S toga bi samo jedan jedinstven rok bio pogodniji.

Koliko bi se pak moglo ići sa smanjivanjem? Po našem mišljenju mogao bi se izvesti sistem jednogodišnjeg služenja u pešadiji i cilj je ovoga članka, da otpočnemo diskusiju, da li bi se mogli obezsnažiti razlozi, koji govore protivu smanjenja roka.

Dobro izvežbano ljudstvo i završetak obuke zavisi pored trajanja roka službe, još i od vremena, koje vojnici stvarno provedu u vršenju službe, od vremena, koje vojnici stvarno provedu na nastavi. Prema tome da li je vreme od jedne nastavne godine, s tom pretpostavkom, da vojnik sve vreme provede samo na nastavi, dovoljno u pešadiji, da vojnik nauči sve što mu je potrebno za službu i da po odsluženju postane spreman rezervist, da ne zaboravi brzo ono, što je naučio? Kad prokontrolišemo koliko vremena pri sadašnjim rokovima službe vojnik stvarno ostane na nastavi, (imajući na umu, da približno jedna polovina ima već skraćeni rok, a polovina od 18 meseci ne izdrži sve vreme na nastavi, jer kod letnih rekruta punog roka, sem nižeg starešinskog kadra (kaplara) ostalo ljudstvo nije na obuci) izlazi, da vojnik ostane na obuci prosečno svega 8—10 meseci. Ovakvo je stanje stvarno i samo letimičan pregled izveštaja o brojnim stanjima i nastavi uverava nas u tačnost gornjeg broja 8—10 meseci. Uzmimo dnevnike gadjanja vojnika u I-oj školskoj godini, uzmimo spiskove odkomande i prikomande.

Jedan puk, koji primi 1300 rekruta, ima oko 700 punog i 600 skraćenog roka. Od ovih 700, pešadiski puk uputiće u sve rashode preko 300 vojnika. Ostaje za drugu školsku godinu u najsretnijem slučaju 400. Od ovih 400 bude u toku godine otpušteno divizijskim rešenjima skraćenog roka do 50. Procenat otpuštanja usled privremene nesposobnosti uzmimo da je 5% od ovih punog roka a to je 20. Dalje uzimanje starešinskog kadra 80—100, vreme provedeno u bolnicama usled dužeg služenja 20. Ostaje 260 redova za drugu nastavnu godinu, što opet znači, da od 1300 rekruta, uzetih godišnje u puk, ostaju 260 vojnika ili 20% od celokupnog broja, koji mogu izdržati celu nastavnu godinu. I da li su pri tome od tih 600 skraćenog roka svi izdržali celu nastavnu godinu? Iz iskustva i mnoge prepiske vidimo, da se i vojnici skraćenog roka moraju uzimati od nastave, pre jedne godine provedene na obuci.

Da li vredi za ovako mali broj, koji stvarno bude na nastavi u drugoj nastavnoj godini, imati naročiti rok? Da li bi se moglo drugim pogodnim načinom stvoriti tih 80% za službu van nastave? Pošto važnost službe, koju vrši gornji procenat vojnika, ne zahteva imperativno, da tu službu vrše izvežbani borci, to nije nemoguće naći načina, da se ova potreba zadovolji. U ovome učinjen je napredak, ma da do sada sa ograničenim uspehom, — stvaranjem neboračkih jedinica, te kada bi se proširio i na sastave pukova, postigao bi se još veći uspeh. Na ime pe-

* Puštamo ovaj članak kao piščevo mišljenje. Rado želimo čuti i druga mišljenja, pošto mislimo da je sadanji zakon to pitanje pravilno regulisao.

Uredništvo.

šadijski puk, mora za sebe stvarati borce i neborce, kako za ratni sastav, tako i mirnodopsku službu. Rok od godine dana, koji bi vojnik proveo neprestano na obuci, zahteva, da pešadiski pukovi ne mogu ljudstvo iz osnovnih jedinica ni zašto upotrebljavati, sem za nastavu. Sve drugo, što je puku potrebno za život, ima puk sam da stvori.

Zamišljamo u puku odvojeno spremanje boraca vojnika, recimo I. klase i boraca II. klase. Prvi bi imali preći celu nastavnu godinu, drugi bi se upotrebljavali sa pomoćne poslove i neizbežive rashode. U drugu klasu bi spadali: zanatlije, kuvari, komordžije, ordonansi, posilni, seizi, čuvari, pisari i značari. Za njih bi rok od jedne godine bio dovoljan, da predju sve grane potrebne nastave, iz kojih bi se mogli dobiti spremne niže starešine (kaplari i rezervni podoficiri), dobre specijaliste za rukovanje mitraljezima, puško-mitraljezima, telefonima, signalima, ordonansi u borbi, ocenjivači odstojanja i t. d. Za vreme mobilizacije rasporedjivali bi se na boračka mesta."

Vojnici druge klase obučavali bi se u najpotrebnijoj pešadiskoj obuci završno sa četnom obukom, vežbali bi se u specijalnim dužnostima za vreme mira i rata, tako bi se izvršila obuka u njezi konja, dužnosti ordonansa, posilnih i seiza, radu i redu u radionici. Oni bi primili svu težinu mirnodobskog „rada“, bili bi korisni po službu i doprineli unapredjenju u ekonomiji puka. Po odsluženju vojnici bi se rasporedjivali na odgovarajuća mesta, za koja su spremni. Na ovaj način dobili bi pukovi obučeno ljudstvo i nebi bilo potrebe da se u ratu odredjuju na njihova mesta drugi. Ovakvim uvodjenjem dobila bi se kontrola i mogli bi se vršiti pregledi nad postignutim uspehom kod prve i druge klase i to pojedinačno. Sem toga, oni koji ne postignu uspeh u prvoj klasi, mogli bi se prevesti u drugu klasu, bar pri upisu u spiskove. Za sve ove pak potrebno je, da pešadiski pukovi imaju zasebnu komandu za vojnike druge klase, — naročitu jedinicu (četu). Da bi se pri ovome postupku sva ogromna administracija u osnovnim jedinicama smanjila, jasno je, jer bi jedan komandir imao sve svoje vojnike u jedinici i zdravstveno stanje bilo bi bolje i disciplina na većem stepenu.

Iz gornjeg izlaganja se može videti, da bi kod ovako formiranog ljudstva, pošto bi oficiri i podoficiri bili zauzeti više nastavom i proveli više vremena kod vojnika i sa njima, disciplina morala bi biti jača nego do sada, te bi tako i rok od godine dana bio dovoljan. Za vaspitanje vojnika imalo bi se više vremena i pokazao bi se veći uspeh, naročito u obuci pismenosti, poljoprivrede i t. d.

Da razmotrimo na koji način bi bilo moguće sačuvati neprekidnost nastave i tako potrebno stalno držanje spremnih kadrovskih trupa za mirnodobske zadatke i za popunu kadrovskih mesta u jediničnim spiskovima. Rok od godine dana sâm po sebi zahteva upućivanje rekruta u kadar u dva puta, jer bi inače kasarna ostala izvesno vreme bez potrebnog ljudstva za redovnu službu. Ovo je može biti najveća nezgoda, a ipak nije nemoguće izvesti. Rekruti bi morali dolaziti dva puta godišnje, u proleće (1. maja) i u jesen (1. novembra). I ako bi ovo dvogubo pozivanje izazivalo poteškoća, ipak nisu nesavladive. Pozivanje u dve partije imalo bi i svoje dobre strane, jer bi se mogle praviti kombinacije i došlo bi se do najboljeg uspeha. Tako bi se mogli u jesen pozivati nepismeni a u proleće pismeni ili bi se u jesen pozivali bolje razvijeni (otporniji) a u proleće slabije razvijeniji, najzad mogli bi pojedini vojni okruzi ili divizijske i armijske oblasti upućivati rekrute jedni u jesen a drugi u proleće; najzad bi se podela rekruta mogla izvesti po naročito ustaljenom planu, koji bi uzeo u obzir sve gornje okolnosti a i druge potrebe u vezi sa transportovanjem i dislokacijom.

Bilo bi malo teže izvesti raspored nastave obzirom da regruti dolaze dva puta u kasarnu, jer se mora težiti, da obe partije budu jednovremeno i u jednakoj meri podučene. Pri gore opisanom načinu nebi ova bojazan predstavljala naročitu nezgodu, pošto bi se brojni odnos jedne partije prema drugoj mogao menjati obzirom na potrebe, brojnost starešinskog kadra i garnizonske prilike. Odnos proljetne partije prema jesenskoj mogao bi biti 1:1=2:1; u koliko bi bilo primljeno više rekruta u proleće (što je podesnije za nastavu) u toliko bi oni svoju obuku, naročito teornu, mogli dopuniti zimskim mesecima i završiti godinu opet praktičnom obukom; u koliko bi jesenskih rekruta bilo primljeno više, to bi se zimska obuka provela za duže vreme, povećala se jedinačna i teorna obuka i ostalo bi proljeće i leto za praktičnu nastavu.

Jedan nastavni plan mogao bi sve obuhvatiti i fiksirati tako, da bi se u glavnom mogla izvesti obuka gotovo svuda zajednički. Ogromna ušteda, koja bi se postigla smanjenjem roka službe u vojsci olakšavala bi budžet i moglo bi imati više starešina, što je za ovaj sistem neophodno potrebno.

Po svemu izlazi, da je jednogodišnji rok službe u vojsci dovoljan, da izvežba borca pešaka, da je jednogodišnji rok dovoljno dug, da vojnika disciplinuje i vaspita za službu. Na mesto produženog šestomesečnog službovanja, mogla bi se pored uvidjanja starešinskog kadra, češćim pozivom rezervista, održati stečena znanja i iskustva. Za sam plan nastave, za koji bi moglo biti više kombinacija, iznosim ovde jednu, koja bi odgovarala gornjem sistemu i zadovoljavala potrebe izvežbanosti i vaspitanja. Godišnji period cele nastave delio bi se po godišnjim vremenima i obuke bi se imale ustaliti po istima. Tako trajanje obuke za sve vojnike bilo bi za četnu školu: novembar, decembar, januar, februar, mart, april, maj, juni i juli; za bataljonsku školu avgust a za pukovsku obuku, manevre i odmor: uredjenje sprema i godišnje čišćenje oružja; septembar i oktobar. Pošto bi četna škola trajala 9 meseci i važila za sve rekrute i proljetne i jesenje, ona bi stvarno morala i mogla imati dva odeljka, koji bi se čas spajali a čas razdvajali

Za koje rekrute.	ZA KOJI MESEC. Novemb.	Decemb.	Januar.	Februar.	Mart April	Maj, Juni i Juli.
Za proljetne rekrute (stare)	Jedinična obuka.			Desetična i vodna. Usavršavanje	Četna obuka	Jedinična i vodna i četna.
Za jesenske rekrute.	Jedinična obuka (Usavršavanje i specijaliziranje.)			Desetična i vodna.	Četna obuka	Specijalne dužnosti i rad grupom desetičnom.

Ovo je samo projekat od kojeg, razume se, može biti savršenijeg; napomenuli smo, da može biti nedostataka. Tako bi se moglo uzeti npr. da za proljetnje rekrute četna škola traje svega tri meseca, što bi bilo nedovoljno. S druge strane, ako se uzme, da bi sve specijalne dužnosti uzeli stari vojnici (jesenski), koji su već završili jednom četnu obuku, bataljonsku i pukovsku i da bi pored njih rekruti brže naučili, nebi to bilo nezgodno. Sem toga dobro izvedena zimska škola u specijaliziranju doprinela bi te bi imali više nastavnika medju redovima, pa bi se za tri meseca mogao postići uspeh. Postoji još mogućnost, da se ova škola produži u avgustu još 15-20-30 dana, ako ne bi bilo manevra, kod detašovanih delova; pa najzad i bataljonska škola je za vojnike produženje četne škole. Na ovaj način pokazuje se sasvim izvodljiv ovaj sistem. Praksa i iskustva bi dalje učinili svoje.

Fiksiranje efektiva osnovnih jedinica preko i ispod kojeg se ne sme ići, neophodno je potrebno za godišnji rok službe. Odstranjenjem jedanput iz trupe svakog iznenadnog odašiljanja, odpuštanja i primanja, dobila bi se stalnost i osigurao bi se najbolji uspeh u radu. Osiguranje efektiva razumemo tako, da, predvidjeni predračunom efektiv u osnovnoj jedinici od recimo 12 kaplara i 120 redova, ne sme se ni u kom slučaju menjati t. j. toliko boraca vojnika I. klase osnovna jedinica mora imati. Svaki nedostatak dopunjuje se odmah rekrutima iz vojnih okruga, svaki suvišak, ako bi ga bilo, prebacuje se od najslabijih u vojnike II. klase. Pošto uvek ima zaostalih rekruta, to obuka tih zaostalih nebi izazivala teškoća kao do sada. Efektiv vojnika II. klase morao bi biti fiksiran bar u svome minimumu i maksimumu. Razlika u brojnom stanju od predvidjenog efektiva pojedinih pukova, mogla bi biti u vojnicima samo II. klase. U tu osnovnu jedinicu vojnika II. klase, otišao bi rashod ljudstva prve klase, tako da bi osnovne jedinice vojnika I. klase bile oslobodjene suvišnih briga i administracije. Podela vojnika I. i II. klase uzeta je samo po suštini. Naziv bi se mogao naći bolji.

Sve navedeno važi za pešadiju. Za artileriju, konjicu, avijatiku i inžinjeriju sličan princip, koji bi se usvojio, mogao bi doprineti boljem i intezivnijem izvodjenju nastave. Da li postoji mogućnost i kod njih za skraćenje rokova, ostavljam drugovima na proučavanje.

Plevlje.

Milan Plesničar
peš. pukovnik.

Распростирање звука.

Ради упознавања закона о ширењу јаких звучних таласа, користиле се раније вулканске провале, а чињена су опажања и приликом јаких динамитских експлозија.

Резултат је био увек тај, да се од извора звука, као од средишта, звучни таласи распростиру готово по једној кружној просторији, на којој се звук добро и чује, а да његова јачина опада са удалењем од извора. Још даље, на извесној зони, не могаше се ништа више чути. Тек на већој даљини, изненада се могаше опет чути звук јасно на извесној зони, док не би са удаљењем најзад све исчезло.

Познавање закона о ширењу јаких звучних таласа има великог научног интереса због тога, што се тачним познавањем тога закона могло посредним путем дознати и закључити о својствима виших ваздушних слојева, који се иначе једва или у опште не могу ничим достићи.

Према томе сасвим је разумљиво, што се распростирање звука од јаке топовске грмљавине у светском рату пажљиво и са интересовањем пратило и испитивало. За повољан рад, додуше, није било сасвим могућности због обуставе сваке везе између противника, али користећи белешке по новинама и разним листовима дошло се ипак до извесних резултата

Из свих ових опажања излази, да простирање звука од топовске грмљавине може бити необично велико, и да овај велики домет није никаква реткост, већ шта више изгледа да је то и правило, само ако је јачина звука довољно велика. На пр. гађања код Анверса чула су се не само у непосредној околини, већ и далеко у западној Немачкој и северној Холандији, на даљини 230 км. Грмљавина код Вердена чула се у Немачкој на даљину око 225 км.

Код свих ових опажања значајно је то, да се у унутрашњости овога круга (полупречника дакле око 220 км.) није чула грмљавина на свима местима. Јасно се запажала два предела, у којима се звук чуо. и који су растављени једним појасом земљишта, у коме се није чуо никакав звук, Тако на пр. приликом гађања Анверса у Белгији звук је се чуо у једном пределу од прилике на 100 км. полупречника око Анверса. Затим је настао појас ширине око 60 км. као нечујна зона, у којој се нигде није чула топовска грмљавина. Изван ове зоне настајала је друга чујна зона, у којој се звук јасно чуо и која се протезала до 230 км. полупречника од извора звука.

Сличне појаве примећене су и приликом гађања на другим местима.

При том нарочито је значајне то, што се друга чујна зона опажала само на једној страни са јасно маркираном унутрашњом ивицом, док се звук упоље постепено губио, то јест друга чујна зона ипак нема облик потпуног прстена.

Баш ово питање било је за време рата теже решити због тога, што су недостајала обавештења са противничке стране. Само је опсерваторија у Безансону, на једно питање о томе, да ли се чула топовска грмљавина Божићних дана 1914. год. приликом бораба у Сундгау, да не може дати никаквог поузданог извештаја о томе; међутим истовремено и на истом удаљењу на источној и југоисточној страни борбеног предела чула се јасно грмљавина.

Ово, као и зона ћутања јесу појаве, које на први поглед чине ствар загонетном.

При оваквом стању ствари, може се извући као сигуран закључак, да се звуци не распростиру само праволинијски, јер би тада било немогуће постојање нечујне и друге чујне зоне.

С друге стране зна се поуздано да је преносник звука само ваздух.

Према томе је сигурно, да се звук простире и по кривим и изломљеним линијама.

Питање је сада, да ли се ти звучни зраци одбијају и савијају земљи услед утицаја температуре и ветра у нижим слојевима ваздуха (тропосфери), или их одбијају слојеви ваздуха у знатно већим висинама (стратофери), који су и по хемиском саставу различити од нижих слојева.

На брзину звука има јаког утицаја ваздушна температура, а на исту брзину нема никаквог утицаја ваздушни притисак. Пошто температура са висином опада, то у извесној мери са висином опада и брзина звука. Тако, док је брзина звука на O° 331 м., на висини од 10 км. где је температура око 50 С, брзина је око 300 м. у секунди. Слично светлосним зрацима, који се при пролазу кроз преноснике раз-

личите густине ломе тако, да њихова путања изгледа искривљена, такође се услед сталног опадања звучне брзине, ломе и криве и звучни зраци у облику параболе. Само ово савијање није конвексно горе, као код светлости, већ конкавно — доле.

Али ово опадање температуре наступа само у најдоњим слојевима ваздушним, у тропосфери, која у нашим географским ширинама достиже висину око 11 км. Изнад те висине, у стратосфери, престаје опадање температуре и влада свуда иста температура, од прилике око 55 С. У стратосфери дакле звучни таласи иду опет прилично праволинијски.

Како на ово простирање звука утичу још и количина влаге, равнине облака, правац и јачина ветра и т. д. то се звучни таласи још више криве, добијају једног момента правац паралелан земљи, а затим наступа и тотална рефлексија, т. ј. зраци почињу савијати земљиној површини.

Ако замислимо један јак извор звука на површини земље, онда ће звучни таласи полазити из њега у свима правцима. Таласи који се простиру паралелно површини земље а кружно од извора звука чуће се до извесне даљине. То је прва чујна зона, у којој се звук чује непосредно. Потом се неће чути никакав звук и тада настаје звучна сенка (нечујна зона).

Ово настојање нечујне зоне на површини земље може бити да и не долази само услед мале јачине таласа који се не могу осетити, већ и због кривине земљине површине (мртав простор), т. ј. извесна тачка на површини земље, која је у истом нивоу са извором звука и која је у нечујној зони, не би била у овој, да је на већој апсолутној висини.

Таласи који иду у висину, према напред реченоме, почеће се на извесној висини савијати, док не наступи тотална рефлексија, када ће почети хитати земљи, где ће се опет чути и тако образовати другу чујну зону, у којој се звук чује посредно, као одјек.

Природно је да ће ова друга зона бити и мања и слабије чујна, јер неће сви таласи тотално рефлектовати, већ само један део. Правац пак ветра одређиваће на којој ће се страни од извора појавити друга чујна зона, а која ће страна бити без ове.

Али ако се ова појава, која на први поглед овако објашњена изгледа природна, испита и рачунски, видеће се да овакво објашњење постајања ових зона не задовољава. Тако оштре границе слојева, какве би морале бити па да проузрокују савијање звучних таласа, могу наступити само у тропосфери. Али ако се и највећа висина за тропосферу, око 11 км. узме као основа за рачун, добиће се и сувише мало удаљење друге чујне зоне од извора, што се не поклапа ни приближно са опажањима.

Сем тога и правилност наступања друге чујне зоне не слаже се са врло честим, управо непрекидним променљивостима граница између слојева.

Све ово наводи на мисао да се сама појава савијања звучних таласа и не доводи у везу са променама у покретима ваздуха, већ им узрок тражити у границама ваздушних слојева, који се стварају услед различитог састава ваздуха. Доњи слојеви су састављени у главном из азота и кисеоника, а горњи већином из водоника. Из разних узрока мора бити да су ове границе прилично оштре на висини од 70 км. На овој граници мора безусловно наступити звучна рефлексија због велике разлике у брзинама, која за ваздух износи 331, а за водоник 1280 м. у секунди.

Кад се узме сада у рачун да тотална рефлекција наступа при упадном углу од 15^{0}, да се зрак не одбија нагло већ настаје постепено савијање, као и због других неких узрока излази, да ће унутрашња ивица друге чујне зоне настати од прилике на 116 км. од извора, а да ће се звук изгубити са свим од прилике на 220 км. од извора.

То су резултати који стоје у приличној сагласности са ранијим опажањима. Тако на пр. приликом једне експлозије у Витиу, унутрашња ивица друге чујне зоне била је на 110 км.; приликом експлозије на Јунгфраубану 140 км.; при гађању Анверса 160 км.; а при гађању Вердена 140 км. И јачина звука на овој унутрашњој ивици друге чујне зоне доста је јака и извештаји је увек означавају као „потмула грмљавина" и томе слично.

Ова разлика између теорије и стварности долази због тога, што су теориска рачунања вршена за мирни ваздух.

Изгледа, дакле, највероватније, да узрок овако великом домету топовске грмљавине треба тражити и у једној врсти одјека, одбијање од доње стране водоничног омотача земљине кугле. На ово нас упућује и сама правилност појаве, коју нам потврђују многе вести о грмљавини, које су у светском рату трајале месецима,

дању и ноћу, те би изузетци од ове правилности били врло ретки.

Према томе, због оскудице извесних потребних опажања у вишим ваздушним слојевима, још се не могу донети сигурни закључци о овоме, као у осталом и још о неким појавама, на пр. о умножавању звука, где се у извесним случајевима произведени прасак утростручи, после пола сата се чују два, и најзад слију у један.

Сем тога вредно је напоменути и то, да је зими, изгледа, максимум чујности, а лети минимум.

Ова опажања сем горњих интереса имали су и имају и практичног значаја, нарочито код нас у војсци, где је дуго нарочито у ратовима 19. века владало правило за везу армија и корпуса у боју: „маршевати на топовску грмљавину". На пр. у ратовима 1815., 1866., као и у 1870. год., више пута су к-дти армија добијали упутства, да по потреби маршују у сусрет топовске грмљавине и учествују у битци. Но често к-дти армија нису по томе поступили и нису стизали да учествују у битци и ако је ова вођена са великим учешћем топова. Када су они тврдили да нису чули никакву грмљавину, нико им није веровао. А међутим они су се налазили управо у нечујној зони.

Интересантни ће бити неколико следећих података о даљини простирања јаких звукова.

Из наших ратова, колико је мени познато, топовска грмљавина код Видина чула се око Крагујевца (160 км.); грмљавина код Битоља 1912. г. чула се лепо код Урошевца (150 км.).

Од горњих опажања најзначајније је прво. Звук, као далека грмљавина од експлозије вулкана Кракату, 26. августа 1883. год. чуо се и на острвима Кајман Брак и на Хаитима, дакле скоро на удаљењу 40000 км. дуж земљине површине, или 12000 км. кроз земљину куглу. Али управо антиподалан положај ових острва према вулкану, указује пре на једну другу нарочиту вулканску појаву у земљиној дубини, више сеизмолошког догађаја. А може бити да има неке аналоге везе и са таласањем светлости и електрицитета. Јер није ретка појава, при погодној констелацији облака, да се при заласку сунца виде зраци, који полазе од места, као да се сунце управо рађа на истоку. А већ је утврђена чињеница да се електрични таласи јаких бежичних станица врло добро чују и хватају на лађама, кад ове доспу у пределе који леже антиподно самој станици, док се исти таласи никако не примећују у пределима који су од прилике на средини између она два места — извора таласа и његовог антипода.

Година	Извор звука	Где се чула грмљавина	Даљина
1883.	Експлозија вулкана Кракатау	Острво Родригец	4775 км.
1915.	Београд арт. ватра	Хајлброн	970
1812.	Св. Винценц вулк. експлозија	Демерара (Енгл. Гујана)	800
1832.	Анверс, арт. ватра	Сакс. Рудне Горе	590
1914.	Таненберг, арт. ватра	Трибсов (Померанија)	450
1847.	Луцерн, арт. ватра	Садник-глава (Корушка)	350
1916.	Верден, арт. ватра	Зигенхајм (Хесен)	338
1914.	Мобеж, арт. ватра	Годалминг (Сурej)	332

Суботица. По немачким податцима

Живојин П. Павловић.
арт. ппуковник.

Пошаљите претплату!
Бесплатна поштанска уплатница приложена је била 1—2 броју.

Komandant puka rekrutima pri njihovom dolasku u kadar.

Junaci!

Znate li vi zašto ste napustili svoje domove i u njima svoje roditelje, braću, sestre i ostale vaše najmilije i najdraže?

Znate li zašto ste skupljeni tako iz raznih krajeva naše lepe, bogate i Bogom blagoslovljene Domovine u ovu veliku ogradu, koja se zove kasarna i u ovu zajednicu koja se zove puk?

Vi znate, junaci, šta je to kuća, dom, porodica ili obitelj.

Vi znate da obitelj sačinjavaju: otac, majka, braća, sestre i drugi najbliži rodjaci.

Vi znate junaci da obitelj — porodica t. j. svi članovi njeni žive ukupno, zajedno u jednoj ili više ograda — kuća na jednom zajedničkom imanju — posedu, koga svi oni zajednički, svako prema svojoj sposobnosti, snazi i znanju obradjuju, neguju i kultivišu da bi im ono donelo sredstva i stvaralo mogućnost za što bolji, što udobniji i zadovoljniji život.

Vi znate da u jednoj obitelji, da u svakoj kući i na svakom posedu i gospodarstvu mora vladati ljubav, sloga i uzajamno poštovanje i poslušnost, ako se želi dobar, srečan i zadovoljan život.

Vi znate da u svakoj kući, u svakoj porodici postoji jedan njen član koji je glava, gospodar kuće i porodice i koga svi drugi članovi moraju bezuslovno da slušaju i svi njegova naredjenja izvršavaju, ako žele dobra i sebi i svima svojim milima i drugima.

Vi znate da je sveta, teška i preteška dužnost toga najstarijeg člana porodice da se brine i stara za red, rad, dobro i sreću cele porodice i svakog njenog člana posebno.

I u koliko je ta kuća, porodica, veća, sa više članova, sa više poseda i blaga, u toliko su dužnosti njenog starešine sve veće i sve teže i da je dobro, sreća i napredak i cele kuće i svakog člana njenog sve bolja, sve veća i sve sigurnija, u koliko, je veća ljubav i sloga izmedju svih članova njenih i u koliko je iskrenija, bezuslovnija i odanija poslušnost svih članova porodice kako prema svima starijima, tako i naročito prema starešini, glavi kuće i porodice.

I najzad znate još i to, junaci, da je svaki član kuće i porodice dužan i pozvan da svima silama svojim, neumorno i neprekidno radi na unapredjenju, poboljšanju, napretku i sreći cele porodice i svakog člana njenog i da hrabro, muški i neustrašimo ustane u odbranu i kuće i porodice, ne žaleći pri tome ni sami život svoj!

Znate li vi svi ovo, junaci, i je li sve ovo ovako, tačno i istinito?

E pa kad vi svi to znate i kad svi potvrdjujete da je to tako i tačno, onda, da vam sad objasnim: gde ste i zašto ste svi vi pokupljeni i sastavljeni, da izvesno duže ili kraće vreme provedete zajedno u ovoj zgradi, u ovoj i ovakvoj zajednici i baš u ovoj varoši.

Šta je to Zavičaj, Otadžbina, Država i Vojska?

Država je, junaci, to isto što i porodica, dom, kuća, samo je to jedna ogromno velika porodica.

I kao što porodicu sačinjavaju članovi, — deca koja su potekla od jednog oca i majke te su za ceo svoj vek vezani jednom krvlju i zadojeni jednim istim mlekom, tako i državu sačinjavaju sinovi jednog i istog naroda kome je jedan i jednak jezik, krv, život i svi običaji u životu, u kući i van kuće, u svima prilikama i okolnostima.

I kao što porodica živi sva skupa zajedno u zajedničkoj kući i na zajedničkoj zemlji, tako isto i članovi jednog i istog naroda žive ili bar žele da žive svi zajedno, jedan do drugoga, na istoj teritoriji, u istoj zemlji, svojoj zajedničkoj zemlji, na kojoj su im radjali i umirali svi njihovi pretci od najstarijih davnina.

E, junaci, eto ta teritorija, ta zajednička zemlja na kojoj od najstarijih davnina žive, radjaju se i umiru svi članovi jednog i istog naroda, naroda jedne krvi, jednog jezika, jednih običaja, jeste i zove se Otadžbina, Postojbina toga naroda.

Kraj, mesto, srez ili okrug u kome su se svi članovi porodica rodili i u kojoj su grobovi pomrlih članova njihovih, jeste i zove se zavičaj, a ujedno skupljeno i prikosnovenim i nikom bezpravnom pristupačnim granicama ogradjeno i po naročitim zakonima uredjeno zemljište jeste i zove se država.

Dakle ono, junaci, što je za svakog člana jedne iste kuće porodica u užem, u malom smislu, to je za sve porodice koje su ponikle iz istog stabla, iz istog naroda: država!

I kao što, junaci, u porodici mora biti reda i poslušnosti, tako isto i u državi, to jest u zajedničkoj porodici celog jednog naroda mora biti reda i rada i sloge i ljubavi, jer isto tako, kako će propasti i propadaju sve male porodice u kojima nema i ne zna se za red, rad, ljubav i slogu, tako su propadale, propadaju i propadaće i najveće narodne porodice — države u kojima nema opšte zajedničke ljubavi i sloge medju svima članovima i svih njih prema opštoj, velikoj i zajedničkoj kući njihovoj, to jest državi — Otadžbini!

I kao što gadni, nenasiti i nemilosrdni zelenaši, lihvori gutaju dobro, imanje, gospodarstvo i blago nesložnih i neposlušnih porodica, isto tako gramzljive, nenasite i nemilosrdne susedne države prisvajaju i prodiruju zajedničko dobro celoga jednog naroda — državu, ako medju članovima njegovim nema i ne caruje ljubav, sloga, bratstvo i bratska odanost, kao i ljubav prema državi!.

Naš narod, junaci, naš zlatni, vredni i čestiti troimeni narod svojom crnom, teškom i tužnom prošlošću najbolji nam je dokaz za to.

Mi smo svi, Srbi, Hrvati i Slovenci, sinovi jednog i istog stabla, jednog i istog naroda, tako reći do juče svi bili roblje i služili tudjini, dušmaninu, mrskom i svirepom Nemcu, Madjaru ili krvoločnom zveru Turčinu samo zato, što medju nama nije bilo ljubavi, sloge, uzajamne odanosti i poznavanja!

Setimo se, junaci, svi mi Srbi, Hrvati i Slovenci jučerašnjice, jučeranjeg dana, našeg robovanja i teške službe mrskom dušmaninu i nikada ne zaboravljajmo, da nam je sreća, spas, život i napredak samo u bratskoj slozi i zajedničkoj ljubavi, kako plemenskoj, tako i prema našoj miloj Domovini!

Ne slušajte i ne verujte glasu onih, ma koji to bili, koji vas uče i pozivaju na zavadu, mržnju, neslogu medjusobnu i na neposlušnost, nered i nerad prema Kralju i Domovini! Ne slušajte ih, jer su nam to najveći dušmani i neprijatelji naši i naših najmilijih i najdražih!

Rekli smo, junaci, maločas, da u svakoj kući, u svakoj porodici, i na svakom poslu i gospodarstvu mora biti jedan najstariji, jedan koji se za sve brine i koji svima zapoveda i koga svi ostali moraju bezuslovno slušati, ako žele dobra, sreće i napretka i sebi i porodici!

Pa kad je tako, kad tako mora biti u porodici svakog od nas, to i tako isto treba i mora da bude i u opštoj zajedničkoj porodici svih nas, u našoj Državi — Domovini.

I kao što je tamo u porodici, otac ili najstariji član kuće i porodice, njen starešina i gospodar, tako je i u Državi najstariji i najveći starešina njen i gospodar, naš Kralj, koga smo svi mi za svoga starešinu i gospodara izabrali i priznali!

Kao što svi članovi porodice imaju dužnost da slušaju, poštuju i pokoravaju se svome ocu — t. j. starešini porodice, dužnost je sveta i uzvišena svih sinova jednog naroda i gradjana jedne države da svoga Kralja i gospodara slušaju, poštuju, i pokoravaju mu se, jer on je od nas samih izabran da predstavlja i da vlada našom opštom, zajedničkom kućom i porodicom — Državom i Domovinom našom!

I, kao što je svaki član porodice pozvan i dužan da za dobro, sreću i napredak njen založi sve svoje sile i napore i da, po potrebi, za nju rado i svoj život dâ, isto je ta-

ko i svaki član države, velike porodice naše, pozvan i dužan da uloži sve svoje moći i svu svoju snagu za dobro, sreću i napredak Domovine i Države svoje i da rado i pevajući i svoj život za nju žrtvuje!

Ali junaci, za borbu za dobro i napredak Domovine i njenu odbranu od neprijatelja nisu podjednako sposobni svi njeni članovi, već neko radi i uradi više, a neko manje, svaki prema svojoj snazi i sposobnostima i kad svi oni rade i urade pošteno i savesno toliko koliko mogu, oni su ispunili svoju najveću i najsvetiju dužnost prema Domovini, koja tada i može i mora da bude sretna i napredna!

Jedna od najvećih i najtežih dužnosti prema Domovini jeste dužnost braniti je od svih njenih neprijatelja, ma koliki oni bili i ma sa koje strane je napadali.

I zato, što je ta dužnost i najveća i najteža, za nju se odabiraju najbolji, najzdraviji i najmladji sinovi Domovine i — — — eto tako je postala vojska, junaci!

Vojska je dakle skup najboljih sinova jednoga naroda kojima je povereno da brane svoju Domovinu od njenih neprijatelja!

Vi ste, dakle junaci, taj ponos i dika svoje domovine u čije je ruke ona predala sudbinu, sreću i život svoj t. j. celoga naroda svoga!

Eto, junaci, zašto ste vi napustili svoje domove i u njima svoje roditelje, braću, sestre, i ostale vaše najmilije i najdraže!

A skupili ste se ovako iz raznih krajeva naše lepe Domovine u ovu veliku ogradu koja se zove kasarna i u ovu zajednicu koja se zove puk, prvo da se međusobno upoznate sa braćom Srbima, Hrvatima i Slovencima, jer će samo iz dobrog poznanstva ponići poverenje, a iz ovoga prava, čista i istinska bratska ljubav, sloga međusobna i prema zajedničkoj kući, vašoj miloj Domovini, našoj divnoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Odmah zatim, skupili ste se u kasarni i puku, da bi ste se naučili zašto se i kako se Domovina ljubi i kako se ona vojnički i sa preziranjem života brani!

I kao što ste u kući imali roditelje i u maloj školi učitelje, koji su vas učili i naučili svemu dobrom, čestitom i plemenitom, tako i ovde, u kasarni, u puku, u vojsci imate svoje roditelje i učitelje u licu svojih starešina oficira i podoficira.

Slušajte, junaci, volite i poštujte svoje starešine, jer vam oni samo dobra žele i jer ćete od njih samo dobro naučiti!

Učite se i trudite se da što brže, bolje i temeljnije poznate i upoznate sve dužnosti vojnika i branioca Domovine, jer će samo tada ona biti snažna, napredna i od sviju i svakoga poštovana i ceo naš narod srećan i zadovoljan, a Nj. V. Naš premili Kralj i Vrhovni Komandant gord i ponosan!

Živio, junaci, naš Vrhovni Komandant, Nj. V. Kralj Aleksandar I ! Živio Njegov svetli Dom!

Živeli junaci i neka vam je srećan vojnički rad i život.!

Prizren.

Pukovnik,
Mil. K. Radovanović.

Новине у Енглеској војсци.

У Енглеској постоји мишљење, да ће једног дана сточна запрега у војсци бити потпуно замењена са механичким возовима, пошто у целом свету рад људских мишића у садејству са машином превазилази све остале снаге.

Велику сметњу чини овом новчано питање, пошто се не може на повишење војног буџета у идућој години рачунати.

У првом реду тежи се да се замена изврши код дивизиских попуњујућих колона што пре. Као возови користиће се тенко-

ви и теретни аутомобили (трактери). Потребна новчана средства добиће се на тај начин што ће се смањити коњица и јахаћа артилерија и ако буде потребе и пешадија, јер у Енглеској већ преовлађује мишљење у вишим командама да су већа коњичка тела непотребна.

У другом реду тежи се замени возова код пешадиских јединица са механичком вучом. Због тога ће се свакој чети доделити 1 велики трактер са потребним бројем ауто-кола. Ови трактери и кола морају имати лаки оклоп. На трактеру ће се носити: лаки митраљези, сва муниција, ручне гранате, кујна и резервна храна, на ауто-колима ће се возити ћебета, шињели и т. д.

Ова ауто-кола при развоју за борбу биће одкачена од трактера, дочим ће трактери снабдевати пешадију при развоју за борбу са лаким митраљезима и муницијом. Један муницијски трактер биће додељен чети за време борбе.

Батаљоном штабу припада: 1 трактер за тешке митраљезе, 1 трактер за пренос извештаја, 1 за одбрану од авијонских митраљеза, 1 за санитетске потребе. Мноштво топова вући ће се трактером. Један део од истих ће се сасвим на оклопљеним аутомобилима монтирати.

Као последња идеја код Енглеза је тежња да се оклопни аутомобили у чети замене са лаким оклопним тенком, који може 1 вод (4 десетине) транспортовати. Задатак (циљ) је ових тенкова да своју пешадију, по могућству, што ближе непријатељу пренесу. Што се тиче управо самих тенкова, они се могу поделити у 2 групе: тешки тенкови са топовима, који иду испред пешадије и против непријатељских тенкова. Лаки тенкови у другом борбеном реду наоружани са митраљезима, а по могућству и бацачима мина, који увек прате своју пешадију. Лаки тенкови имају задатак да униште непријатељска аутоматска оруђа и осматрачнице.

Једна таква специјална модерна дивизија састојала би се из следећих јединица:

а.) 3 мешовите бригаде. Свака бригада састојала би се из: 1 батаљона тешких тенкова (3 чете, свега 12 тенкова; наоружана је са једним топом од 18 фунти или хаубицом од 4.5 поли, 3 лака митраљеза).

б.) 1 батаљон средњих тенкова (3 чете, свега 16 тенкова; наоружање: 1 топ од 3 фунти, 5 лаких митраљеза).

в.) 1 дивизион артилерије на аутомобилима (2 батерије са топовима од 18 фунти, 1 батерија са хаубицама од 4.5 поли, 1 батерија са топовима од 60 фунти, ови последњи на тенку.)

г.) 3 батаљона пешадије на преносним тенковима (сваки батаљон од 4 чете, 4 вода и 4 десетине, 1 вод тешких митраљеза у батаљону.) 1 чета за везу на преносним тенковима, 1 пољска радионица.

д.) 1 батаљон тенкова за гоњење (3 чете, свега 16 тенкова. Наоружање: 1 топ од 3 фунте и 5 митраљеза).

ђ.) Један ескадрон дивизијске коњице;

е.) Једна пионирска чета;

ж.) Један батаљон тенковог мостовског трена;

з.) Дивизиска радионица за оправку тенкова.

ј.) Један дивизиски допунски батаљон, са једном муницијском четом, једном допунском четом за упорну одбрану, 3 пољске болнице.

и.) Један батаљон тенкова, који су са бацачима гасова или топовима са гасним гранатама наоружани.

Верује се да ће једна таква дивизија 60% својега људства моћи на сопственим возовима возити.

Дужина дневнога марша, код једне такве дивизије биће 70—80% већа од садањег износа.

Брзина марша ће се 3—4 пута увећати, док ће се ватрена моћ код топова $3^1/_2$ пута, код мањег оружја 10 пута увећати.

Верује се да ће у будућности бити само 3 (три) врста тенкова:

а.) Лаки и врло брзи тенкови од 7—8 тона са митраљезима и лаким оклопом.

б.) Брзи тенкови од 20 тона са јачим оклопом, 1 топом и неколико митраљеза.

в.) Борбени тенкови од 35—50 тона са једним или више топова од 60 фунти, или хаубица од 6 поли, при чему је брзина тенка обрнуто пропорцијална тежини оклопа и наоружања.

Једна таква будућа *дивизија* вероватно би се састајала из следећих јединица:

а.) 1 батаљон тенкова за извиђање 6—8 тона;

б.) 1 батаљон тенкова за борбу гасовима (са топовима или бацачима гасова);

в.) 2 бригаде брзих тенкова (20 тона);

д.) 1 бригада борбених тенкова (35—50 тона).

г.) Више авијонских ескадра за извиђање и борбу. Операције са оваквом дивизијом захтевају унапред припремљене путеве.

Вежба такве дивизије, замишља се следеће:

За време практичног течаја (у лето) скупиће се цела дивизија на једном заједничком вежбалишту, где ће се са многобројним тенковима и аутомобилима и јединицама укупно вежбати. За време скупног маневра са многобројним тенковима велики ће квар на путевима бити, с тога исти унапред морају бити добро спремљени и солидно израђени.

Резервна војска, која као што је природно мора еволуционирати у смислу механизма, с тога треба да се попуни са великим бројем официра и подофицира, нарочито добро обучених и образованих.

Да би се што раније у еволуцији ратних знања могла играти водећа улога, потребно је да се постигну практични заводи за опит (припремне школе) и заводи за испитивање (истраживање).

Сарајево.

Са немачког
пешад. подпоручник
Андрија Павловић.

FEUILLETON

Са крваве Саве.

(Ратна слика из 1915. године).

По подне борба, лагано али стално биваше све слабија. Изгледало је да се хтела свршити заједно са светлим, но ипак суморним јесењим даном. А пред само вече умукнуше и њихови и наши топови као на дати знак. Пушчана ватра још се чула, али и она немаше ону жестину као за време дана. Са даљине од три-четири километра било је скоро пријатно слушати ритмично пуцање пушке. И сеоска, заостала деца, скупљена на средини „Шора“ пратила су сваки пуцањ сложним узвицима: так-ту, так-ту.

Једино на ади борба се водила са истом упорношћу као и преко дана. Сељаци забринуто говораху: „тамо ври као у котлу“.

Наша је ада као козачка сеча, на њој се вечито бију, она је увек бурна и крвава. Већ је више дана како је Аустријанци најдрскије нападају, али и сам покушај плаћају прескупо, многобројним жртвама. Подводно и мочарно земљиште аде прорасло је ниском густом шумом: врбе, иве и тополе. Ови жбуњеви пуни су плавих непријатељских лешева, који су се већ надули, те се јасно виде са наше обале. Њих нико не купи и не сахрањује. Њихов силни ћесар нема толико моћи да им бар почивалиште прибави, а они умреше за његову велику замисао: украђење дрске Србије!

Ада је постало фатално острво, којим не владају ни наши ни Аустријанци; њиме владају плави мртваци.

Но плава војска и даље засипаше аду врућим железним куглицама. Њима је она врло потребна ради преношења даљих операција на нашу обалу, но синови наше обале не дозвољаваху им да адом овладају и брањаху је као сопствену кућу.

Сваког јутра и вечера доносе отуд, у наше село многобројне рањенике. У школи је смештена болница, која је већ препуна. Јутрос су многе, тешко рањене до-

нели овамо; вечерас ће их сигурно бити и више.

Стајао сам на делу нашег сеоског дворишта и посматрао заходак сунца. Оно се све брже, скоро падајући спуштало Дрини. И најзад западе тамо иза грбина сивих и далеких Босанских планина. Иза њега осташе жућкасто-црвени млазеви светлости, који се разлише скоро по целом небу, треперећи и преливајући се у разне ватрене боје.

Чика Јоца наш стари слуга, приђе ми и пружајући сухи прст своје старе руке на румено небо, рече пророчким гласом: „Видиш синко, небо, сунце предсказује крв. Биће сутра крви, много крви, синко!"

Његов говор прекиде један сељачић који претрча „шором" вичући узбуђено: „рањеници, ево иду рањеници". И ми потрчасмо раскршћу.

Одоздо са дна „шора" иђаше, нама добро позната, вечерња дуга поворка војника — болничара, који на носилама ношаху своје тешко рањене другове. Кретали су се лагано, њима својственим корацима, застајкујући с времена на време да се промену носиоци. Тужну и свечану поворку с једне и друге стране пута, пратио је народ скоро из целог села. Било је ту највише жена и деце и тек по неки часни старац који је испратио своје младиће у рат, а жене и децу склонио код рођака тамо иза гордог Цера. Он остаде да умре у својој кући, немогавши да је напусти.

Рањеника је било много. Оне што беху тешко рањени, ношаху, а остали су водили један другог лагано поред пута, причајући народу како се наши јуначки боре.

Кад поворка стиже до школе, заустави се и народ помагаше војницима да рањенике скину и унесу.

И многе жене, вероватно помишљајући у томе тренутку на своје синове, браћу и мужеве, који се боре тамо на Дунаву, са сузним очима прилазиле су рањеницима, дајући им разне понуде и помажући болничарима, да рањенике сместе у болницу.

Било је рањеника с куршумима у глави, грудима и трбуху. Многима су биле поломљене ноге или руке. Али сви су они били мирни кад су их скидали и превијали, мрштећи једино своје густе лепе обрве, крвљу улепљене. Јаук се нигде није чуо. Овај је народ вековима васпитан да патећи ћути и да буде велики и славан.

Једном је зрно ударило у препоне. Он је себе сматрао за најлакшег рањеника. Љутио се и страшно грдио „Швабе" што га раније „те не могадо још више да им се наплатим".

Од свих тешких рањеника најнесрећнији беше један, сасвим млад, кога је захватио сноп митраљеских зрна и изрешетао на више од десет места. Њему су скоро вирила ребра. Сви су се чудили како још живи. Он је изнемоглим и тихим гласом умирућег тражио воде. Уз пут су га заваравали, говорећи му да немају воде, али је он овде видео у близини бунар и тражио је болно: „воде, воде..... ми дајте."

Лекар му приђе и умирујућим гласом рече да не сме пити. Али он и даље очајнички искаше: „воде...... ах... воде! Тада му лекар узбуђено али убедљиво поче говорити да се умири, воде му не сме дати, јер ће умрети ако буде пио."

— „Па нека..... умрем, ја се не бојим смрти, воде..... ах..... воде!"

Лекар га гледаше тужно борећи се са самим собом, најзад окренувши се нама, саже раменима и лагано и с болом изусти:

— „Дајте му воде."

Моја мајка се брзо саже, подиже крваву главу рањеникову, подносећи му чашу с малином.

Јунак је пио жудно, бечећи своје замагљене очи. Испивши тражио је још. Мајка му насу опет пуну чашу, знајући да је већ иначе крај. Он испи и одахну.

— „Хвала ти добра мајко..... Сад ми је сасвим добро, лакше ћу умрети. И ја.... имам мајку ..." Рекао је то тако болно, да сви присутни проплакаше. И у његовим очима појавише се две крупне мутне сузе.

Наслони своје крваве усне на руку моје мајке и љубљаше је говорећи:

— „Мајко, нано моја, где си.... и ја умирем...“

Лекар се склони, војници окренуше главе, жене гласно зајецаше, и још се више збише око јунака; и њихове сузе падаху на његове крваве груди!

Он се намршти и тешко уздахну гледајући укочено на више. А онда се опет, последњи пут прибра и испрекидно настави.

— „Нека умрем.... не жалим.... само кад Швабе неће прећи у...... нашу Срби..ју. Зар да пале..... као лане..... не....дам ја.. то.........“

Насмеши се чудним самртничким осмехом. Хтеде још нешто рећи, али му реч замре на испуцаним крвавим уснама. Усне се више не хтеше отворити.

Зуби се стегнуше, осмех остаде вечито залеђен. Очи се још више замаглише и изгубише и оно мало животнога сјаја. Слаб трзај пређе овим мученичким телом и онда... свему би крај!

Јунак са обале крваве Саве беше мртав!

— Умре нам великан, снажним али болним гласом рече стари попа.

И као по команди сви присутни, и они што беху око мртвог јунака, и они на крају дворишта, и сељаци и војници скинуше побожно своје капе. Жене у збијеном јату, бледе и измучене тужно и побожно као пред лицем божанства, скрстише руке на груди што одхранише хероје, сагнуше главе земљи и роњаху тешке и очајне сузе.

Попа склопи руке и држи их к небу, молећи скрушено Бога да прими у рај душу палог великана.

Велики, мрки поручник — Црногорац, рањен у десну руку, грицкаше своје велике чупаве бркове, страшно намрштен.

Тишина свечана и трагична!

На тихо Мачванско село силазаше рана, тамна јесења ноћ. Журила је као да је хтела, да што пре сакрије ово свето место од мртвих очију непријатеља ове напаћене земље што се бори за највећу правду — своју слободу.

Наједном кроз ову заједничку тишину природе и људи одјекну подмукли и страшни, свима добро познат, глас мониторског топа. Нико се не помаче с места, не подиже ни главу. Нису се плашили овог гнусног воденог разбојника, који се само под заштитом мрака, мучки привлачи.

Али кад се иза овог убрзо понови други пискутави и дуготрајнији звук, који као да долазаше од нечега што пропада и умире, сви пренуше и задрхташе. Био је то глас црквеног звона у које је ударило зрно бачено са монитора. Оно је под ударцем прсло производећи тужни и последњи самртнички звук.

— „Народе, рече попа узбуђеним и болним гласом, ни светињу нам не штеде. Али Бог правде, осветиће им се за то.“

— А наше лепо звоно последњи пут је огласило своју смрт и уједно смрт великог српског хероја! И оно, као и овај јунак, пало је славно бранећи веру, као и они што је пао у борби за веру, Краља и Отаџбину.

Окренувши се опет мртвом јунаку, попа свечаним гласом изговори ове речи:

— „Спавај мирно верни ратниче народа свог. Благословљена нека је душа твоја у пољанама рајским.“ Ту попу полише тешке мушке сузе. Он скиде са својих груди крст и украси њиме јунакове груди, па пољубивши га побожно у чело удаљи се у ноћ тихо као сенка...

Војници и остали народ, прилажаху редом и целивајући крст, са сузама праштаху се од славно погинулог великана.

То опраштање трајало је до дубоко у ноћ, праћено урнебесним експлозијама топовских зрна са монитора. Месец пун и сјајан посматрао је све ово и журио по своме плавом неизмереном путу, чудећи се и дивећи се овоме храброме народу незнајући му имена..

Београд.

Бора Чупић.
пporучник,

КЊИЖЕВНОСТ

**Рат Србије са Аустро-Угарском 1914. — Прва књига.
Битка на Јадру августа 1914. год. —**

Написао Живко Г. Павловић ђенерал у пензији. Графички Завод „Макарије" 1924. год.

Док се до сада у нашој војној литератури поглавито говорило и писало, у колико се то односи бар на Церску битку, без ослонца на званичне, веродостојне податке, каткад и без дубљег улажења у факта, тек са појавом дела ђенерала г. Павловића о овој битци, објављивањем података из првих извора ратног архива добијамо могућност, да уђемо у суштину ствари и да нам истина ближе буде. И што је највећа одлика овог дела, то је критичко излагање богатог материјала који је лежао неискоришћен и необјављен у архиви. Ово је пак, неоспорно, огроман и богат материјал, на основу кога ће нам историчари изнети, написати нашу недавну, а славну ратну прошлост. Јер се архивском грађом дају драгоцени подаци који ће нам оживети слику прошлости ако не апсолутно потпуно верну и истоветну, а оно што ближу стварности. Овакве историје писане од стручњака имају још уз то ту предност и одлику, што пружају материјала за стратегиске, тактичке и друге научне студије на којима ће будући нараштаји војнички имати да заснивају и утемељују теорну спрему добијену у стручним школама.

Није дакле чудо, да је појава дела ђенерала г. Живка Павловића, једног од наших најпризнатијих аутора и члана Академије Наука у војничким круговима очекивана и дочекана са оправданим нестрпљењем. Дело је написано по аутентичним изворима, а и по ратним белешкама пишчевим, јер је он био на важним положајима тадање Врховне Команде, као начелник Оперативног оделења, а после помоћник Начелника штаба Врховне Команде, на којима је неоспорно могао да зна све важније одлуке и заповести које су издаване и у чији је рад само известан број лица могао бити посвећен.

Књига излаже операције првог периода рата, битку на Јадру или нешто нам познатију под именом битку на Церу. Давши прво у почетку збијено, али не у кратко потребан преглед политичких догађаја који су довели до рата нашег с Аустро-Угарском, другим речима све што је претходило од Берлинског Конгреса до објаве рата 1914. год., писац по том прелази на саму битку, да нам до детаља изложи све њене перипетије, припремне радње и даље њен целокупан развој и ток. Излагање је вршено хронолошким начином, и по пишчевом можда мишљењу најбољим. За сваки нам се дан битке посебице даје ситуација са излагањем, почевши за Врховну Команду, поједине армије редом и њихове саставне дивизије да се заврши са излагањем детаља, боја. Ситуација је изложена у заповестима, директивама које су потчињеним издаване, и извештајима који су од ових добијени. Код тога се најбоље види ток догађаја дотичног дана, ток операције с наше стране да се на крају прегледа пружи и излагање, како га непријатељ од своје стране износи, јер се писац при писању, састављању, служио и њиховим ауторима на основу Бечког ратног архива.

Подаци су, да поновимо, обилни, у великом броју поређани тачно по времену и тако да се најбоље њихова веза узрочности може ухватити, ако се само мало пажљиво чита и удуби у ствар. Но, то је

баш тражило да се с друге стране материјал нешто претрпава и да се није могло донекле избећи, у овом случају неминовно понављање. Ово је било неизбежна последица тог начина. Но што се тиче јасности и прегледности (услови који су као што је познато потребни у пословима ове врсте) оне су по нашем мишљењу сачуване и потпуно задржане.

А то излагање операција по данима, нама се чини, да је писца одвело и усвојеном начину прегледа догађаја ка целом овом војишту. Хоћемо рећи, писац не оставља да засебно износи и говори о бојевима око Шапца, пошто је претходно свршио с оним што се догађало на Церу, већ их све увршћава у битку на Јадру. Начелно писац има право што тако чини, јер су они и временом и узрочно у тесној вези. Али би по нашем мишљењу, одвојивши их, слика била рељефнија, пунија, јаснија и прегледнија. Ово важи и за споредно југо-западно војиште Вишеградско, где је оперисала Ужичка војска, чији нам се рад само посве сумарно додаје уза сваки дан битке на Јадру. Ово је у осталом чисто техничко питање, које суштину ништа не мења.

Што даје пишчевом раду, овако богатом у материјалу, нарочиту вредност његовом излагању, то је његова оцена, суд стручан и непристрасан за рад сваке армије. Он не пропушта да баци свој поглед критички, а који базира на освештаним начелима војне науке. Те у толико ће читаоцу ти догађаји пропраћени макар и у кратко критички, са оценом битке пред његове очи искочити и јасније се урезати.

Но на целокупну битку писац, свршивши са њеним излагањем, још једном после на крају баца укупан осврт. То је по његовим речима синтеза, а то је за војника и најпоучнији део, где су изнете цифре губитака, добитака, утрошка муниције и осталог што је потребно за студију. Следује и укупан поглед на битку на Јадру. У њему се упоређује наш и непријатељски план битке. Писац има једну одлику што није опширан, то још више повећава остале добре стране. Пишчева запажања и оцене, концизно, јасно и збијено изнете, убеђују и освајају читаоца. Он је у својим оценама, види се, опрезан и труди се да буде савестан, што ће још више подићи вредност књизи. Где даје свој суд о командном елементу, официрском кору, Аустро-Угарске војске, налазимо да је правилно поступио, служећи се и изневши шта баш један њихов ђенерал Краус, о томе каже. Мишљење дакле, које је плод личног и дубоког проучавања и зрелог искуства. Те странице заиста заслужује да се прочитају и на њима вреди да се читалац-војник мало више заустави ради поуке које му оне могу у изобиљу пружити. И о нашој (Српској) војсци ради потпорности такође писац наводи и мишљење противника, истог мало пре наведеног аутора који је у својим делима после рата показао отворено оцену о нашем војнику, која је у колико стручна толико по нас и ласкава.

Карте приложене делу олакшавају и омогућавају читаоцу да боље прати догађаје о којима се опширно, стручно и критички говори.

Понова нам се намеће да се овде забавимо питањем, на које смо се више пута, баш и у овом часопису, навраћали. Није се довољно у нас, од стране мероданих фактора, историји *наших* ратова, како то она заслужује, придавала. Да то кажемо имамо повода и основа. Једна је празнина сада попуњена. Књига г. ђенерала Павловића треба да привуче сву нашу пажњу. А потребно је баш наша ратна искуства првенствено износити, пошто их сада у изобиљу имамо, о њима писати, претресати и онда се тек обазирати на за нас другостепене студије које се тичу битака и операција на страним, туђим, и за нас мање важним фронтовима. „Ратник“, наш стручни часопис, као да је у том погледу склон да имајући друга гледишта, друкчије чини.

Обиље чланака за ове три последње године о биткама на западном и источном европском ратишту, даје нам права да горњу замерку учинимо.

Битка на Јадру је, рекосмо, већ богата и по обиму, материјалу, детаљима тактичким, по поукама које се дају извући. Очекивати и следеће обећање, сваке које су на реду. А желети је да и учесници који су имали удела у описаним догађајима буду изазвани, колико се њих тиче, да пруже можда потребне накнадне белешке, исправке, допуне што ће све ићи у прилог истини и употпуњавању описаних догађаја. Све је ово потребно за нашу сопствену војну науку која ће базирати највише на нашој ратној историји, на коју се писац ових редова често навраћао и чију вредност и значај није престајао да истиче.

Да завршимо. Кад се цела књига макар само прелиста, разгледа, колико материјала она садржи, видеће се енергија, воља и уложен труд пишчев који се мора истаћи. Она пружа за стручне студије официра, жељних усавршавања, широко поље, те му баш они имају у првом реду благодарити јер је њих писац највише задужио, напором којим је засведочио своју љубав према војној књижевности.

Ђ. Ћирић.

Veština komandovanja.

Napisao Andre Gave. Sa francuskog četvrtog izdanja preveo major Kosta M. Barjaktarević, Beograd. (Delo je nagradila Francuska Akademija Nauka).

Delo u novom izdanju na našem jeziku, ostalo je od strane kritike gotovo nezapaženo. Ali ako po sebi, po svrhi i nameni s kojom je pisano, to nije zaslužilo. U oglasu kojim prevodilac objavljuje pojavu ovog dela, naglašeno je i istaknuto kojim se pitanjima knjiga bavi: ona ne pretresa pitanja komandovanja iz oblasti Strategije i Taktike, već samo one činjenice koje upravo obrazuju snagu i moć vojničkog starešine.

Principi komandovanja, zaista veštine, kako je ona svoj naziv i dobila, moraju se koliko iz knjiga toliko isto možda i više iz života same prakse učiti. Knjiga bi davala upustva, pravac, a ostalo bi imalo da to ličnost, dar, sprema dopune. Ni škola ne može da spremi, ako nije dara za to. Službom, bližim, upravo stalnim dodirom sa životom vojnika, bavljenjem u kasarni, studijom duše vojničke tek se uspeva u tome, da se može za nekog reći: ume da komanduje. Jedan instinkt koji se radja, i posle samo razvija. Starije naše generacije oficira, slobodno se može kazati, već su sposobnije da mogu prisvojiti sebi gornju osobinu. Za mladje generacije ostaje da se tek uče na primerima iz naših prošlih ratova, stečenim i ličnim svojim iskusstvom. Dakle, tu veštinu tek imaju sticati. To pak nije ni osobito tako teško, nije nepostižimo. Odmah da kažemo, da će im gore navedeno delo u tome mnogo pomoći. Ono je u tom cilju i pisano. Korisno je osloniti se na principe što su u knjizi navedeni, jer će biti manje lutanja. Pisac daje upravo zlatna pravila i ona se ukazuju kao veoma potrebna oficiru, da ih čita, da o njima razmišlja i da se po njima upravlja. Sama kritika i ovde je neophodna. Tek sopstvenim razmišljanjem, razborom ipak treba primiti i odbacivati. Ovaj se način kao jedino opravdan po našem mišljenju nameće mladom oficiru. Bez samokritike, mi naglašavamo, ni uspeha neće biti. Oficir će jedino umnim radom, u širem smislu te reči, moći obogatiti svoj intelekat koji mu kao riznica služi u upravljanju životom. Njim će on obogatiti svoju tako zvanu teornu spremu, koja mu je kao osnovica za vršenja njegovih profesionalnih dužnosti, njegovog poziva.

Delo spada u red onih moralnih spisa

kojima strane literature obiluju, naročito Engleska i Francuska. Njegovu vrednost dokazuje i to, što je nagradjeno od strane Francuske Akademije nauka.

Na demokratskom osnovu shvatanja o ulozi vojske o državi knjiga je po načinu, kako je zamišljena, napisana potpuno u skladu sa duhom i našeg naroda. Gledišta zaista se ne razlikuju. Jedan baš profesionalni, ako hoćemo i vojnik užih, da se tako izrazimo, pogleda potpuno će njene poglede i misli usvojiti.

Francuski duh, karakter, odlike i sve u opšte rečeno tog naroda, najbolje našem odgovara. Nema tu sitnogorenja, one pedantnosti koja bi smetala. Pisca je zadahnjivao jedan viši osećaj dužnosti koji ga je prevodio kroz celo delo.

I do kraja prevodeći svoje ideje pisac se spušta često i do detalja, sve u cilju da mladog oficira uputi da mu pokaže pravi put kojim treba da radi, te da što bolje nauči tu veštinu komandovanja.

Te moralne pouke o dužnosti, da se opet na njih vratimo, izložene tek tako. oživljene onom živošću i plemenitim, višim osećajima, koji su nadahnjivali pisca daju pravu vrednost knjizi. To je preporučuje, to joj upravo cenu i vrednost podiže. Po tim dragocenim savetima, po poukama, koje će izcrpsti iz nje. Ova kniga zaslužuje da se nadje na stolu svakog našeg oficira, iz koje će s vremena na vreme, ali redovno, posle zanimanja, s večeri ili u koje drugo vreme za njega najzgodnije, čitati, osvežiti i učvršćavati se u istinskom pojmanju dužnosti, uloge svoje kao vodje, vaspitača naroda i starešine.

Prevod je lep i odlikuje se korektnošću, jasnoćom, što nije mala odlika. Zato i zaslužuje da bude čitana ova knjiga.

Glavni Djeneralštab kome je prevod bio poslat na pregleg i ocenu, dao je lepo, pohvalno i laskavo mišljenje.

Knjiga neka je i s naše strane toplo preporučena.

Đ. Đ.

Srbija i njeni saveznici.

— (Dogadjaji s jeseni 1915. god.) — Napisao div. djeneral Mil. J. Nikolajević. — Predgovor. — Postanak Solunskog Fronta. — Francusko-Engleske simpatije prema Bugarima. — Pogreške diplomacije Četvornog Sporazuma. — Ciljevi bugarske politike. — Moj rad na ovom pitanju. — Beograd. Štamparija Saveza Profesion. Zanatlijskih Udruženja — Kosmajska 20. — 1923. Cena 25 dinara.

Srbija je 1915. godine bila ostavljena sama sebi i došli su crni dani Golgote. Istorija najbolje uči! Dobro je da se tajanstveni zastor sa vojno-diplomatske tajne digne i pogleda istini u oči, zato pročitajte ovu valjanu knjigu.

Pisac je ovo delo posvetio svome sinu Borivoju M. Nikolajeviću, svršenom maturantu — dobrovoljcu, od rana u ratu preminulom. —

Муслимани наше крви у Јужној Србији.

Од Dr Јов. Хаџи Васиљевића. Београд, Штампарија „Св. Сава“ — Бранкова 16, 1924. године. Цена 10 динара.

Садржај: О потурчивању нашега народа у опште. — Попис наших потурчењака у Јужној Србији. — Како је текло потурчивање. — Узроци потурчивања нашега народа. — Време потурчивања наших потурчењака.

Једна интересантна књига, пуна историјских и статистичких дата. Обраћамо пажњу наших читалаца, нарочито који служе у II и III Армијској Области, на ову књигу, ради боље оријентације тамошњег живља.

Календар народне одбране

за 1925. годину. Београд, Графички институт „Народна Мисао“.

У лепој, јединственој опреми, са богатом и особито пробраном садржином, са сликом на челу Њ. В. Краља, Краљице са Престолонаследником и пок. Краља Петра Ослободиоца, као и са сликама других наших заслужних људи, јунака и људи од пера и изгледа из свих делова наше отаџбине, недавно је изашао из

штампе овај календар. То ће бити у правом смислу књига за народ. У шест одељака ушло је у овај календар толико пробраних чланака из свих области просветног, културног, привредног, друштвеног и у опште народног живота да ће имати интереса и добро доћи свима редовима нашега народа. Од почетка до краја књиге ређају се и нижу имена наших најбољих књижевника, просветних и јавних раденика чији су чланци ушли. Сви су они, схватајући велику важност и улогу народне одбране за наш народ и отаџбину, придонели по један део да књига буде што достојнија циља и задатка; сви су ударили по један камен, прилог за лепу ову зграду народног календара, чијим ће се мислима и идејама имати да загревају и одушевљавају сви слојеви нашег троименог народа.

Треба само прелистати књигу, па видети какво благо она само садржи. Ништа није пропуштено, ништа није изостављено. Мали простор листа не дозвољава нам да се на њој више задржавамо, а она то заслужује. Ова књига треба да продре у што већем броју и у редове војске, од војника до старешине, јер ће ту сви наћи здраве, пробране за себе духовне хране. А цена јој је 20 динара.

„Врзино Коло“

Роман. Написао Бранимир Ћосић.

У издању Цвијановићеве „Модерне Библиотеке“ у Београду изишла је ових дана нова књига младог, талентованог Бр. Ћосића. — Поред сарађивања у београдским часописима: „Мисли“, доцније и у „Срп. Књ. Гласнику,“ Бранимир Ћосић издао је две своје збирке, прву „Приче о Бошковићу“ (1924. год.), коју је наша критика примила са симпатијама, и сада роман „Врзино Коло“. „Врзино Коло“ лежи као одличан наслов са саму садржину књиге. Појављују се ту многа лица звана и незвана, уплићу се и мрсе, да би било и могло да буде врзино коло. А дешава се једног лета у Дубровнику, те је лирско расположење Ћосића достигло врхунац сликарског усхита. Поред многих имена и карактера „Врзино Коло“ истакло је најјаче Лену Љотић, јунакињу романа, која је скоро на свима местима изванредно дата. Г. Ћосић, да напоменемо, има утицаја од Руса и то оно што је најлепше од њих, остало му је трага. Много му је био учитељ Чехов са Тургењевом, а то је добро и ретко када скоро сви данашњи млади окрећу главу западу.

Књига је технички врло брижљиво опремљена и за сваку је препоруку и од публике сада зависи да ли ће се Ћосићево одушевљење правилно и лепо схватити. (Цена је књизи 20. — дин.).

Вести из Гарнизона.

Скопље.

За време свог последњег бављења у Јужној Србији, *Краљ* се поред осталог интересовао и питањем официрских и чиновничких станова, нарочито станова за официре. Његова је жеља да се чиновницима који служе на југу осигурају здрави и јевтини станови, јер би онда у те крајеве одлазили и они којима је то сада била можда једина сметња.

По Краљевој жељи, Министарство Финансија одобрило је кредит од осам милиона динара, који ће се употребити на *подизање Официрског Дома у Скопљу* и на *грађење станова за официре скопског гарнизона.* Официрски Дом подићи ће се на месту Бурмали Џамија, која је сада срушена. Дом ће служити и за друге сврхе: за предавања, конференције, забаве хуманих удружења и т. д.

Што се тиче грађења станова за чиновнике грађанског реда, министар финансија унеће у буџет за ову годину један већи кредит, из кога ће се подизати

станови првенствено по окружним варошима: Битољу, Охриду, Штипу, Приштини и тако даље. Тај кредит одржаваће се, изгледа, у буџету све дотле док се у Јужној Србији не реши питање здравих станова за чиновнике.

В. Весник доноси ову радосну живо-творну вест о питању, о коме он тако дуго пише и предлаже ефикасне мере, радује се, што се ова прека потреба оствaрује, и с дубоком благодарношћу кличе: Живео наш Краљ и Високи Врховни Командант!

Скопљанац

Lične vesti.

UNAPREĐENI: u čin peš. potpukovnika Sima P. Đukanović, Eduard J. Boroš i Franjo V. Malčak; u čin adm. pporučnika inž. - tehn. struke narednik Radisav A. Stanković; u čin stručnog potporučnika u mornarici Josip M. Degoricija.

POSTAVLJENI: konj. pukovnik Dimitrije J. Čemerikić za komandanta 1. konj. puka; konj. ppukovnik Dušan S. Isaković za vrš duž. komandanta 7 konj puka; konj ppukovnik Ivan E. Branovački za vrš. duž. komandanta konj. podofic. škole; konj. ppukovnik Života M. Todorović za načelnika konj. odelenja komande Potiske diviziske oblasti; peš. ppukovnik Mihailo S. Golubović za vrš. duž. načelnika štaba peš. oficirske škole; peš major Miloš N. Branković za komandanta bataljona u 18. peš. puku; inž. ppukovnik Vojislav L Petrović za vrš. duž šefa fortifikaciskog odel. Inž. - Tehn. odel. Min. Vojske i Mornarice; inž. ppukovnik Dušan J. Gložanski za vrš. duž. načelnika inž. odel. komande Jadranske div. oblasti; inž. major Ilija M. Golović za komandanta inž. bataljona komande Boke Kotorske; đeneralštabni pukovnik Dušan T. Simović za vrš. duž. pomoć. načelnika odelenja za vazduhoplovstvo Min. Voj. i Mor.; peš. ppukovnik Stavra A. Hadži-Antonović za vojnog izaslanika u Tirani; reaktivirani san. ppukovnik Dr Dragoljub P. Mratinković za načelnika san. odel. komande Bregalničke div. oblasti; đeneralštabni ppukovnik Ljubomir P. Stefanović za vojnog izaslanika u Pešti.

PREMEŠTENI: art. kapetan 1. kl. Milić Đ. Lukić za vrš. duž. upravnika Dunav. art. radionice; konj. ppukovnik Sava S. Radosavljević u 3. konj. puk; konj. kapetan 1. kl. Ljubomir Stoilović za vrš. duž. komandira Dravskog vozar. eskadrona; konj. pporučnik Vladimir J. Rogoz u 8. konj puk; peš. kapetan 2. kl. Marko S. Velimirović na službu u intend. komande Kosovske div. oblasti; konj. kapetan 1. kl. Marko K. Čičin u 4. konj puk; peš. kapetan 1. kl. Sreten J. Petrović u Administrativnu školu; adm kapetan 1. kl. Ranko J. Živković u Administrativnu školu; adm. kapetan 2. kl. Dr Stanko M. Ilić za vrš. duž. intendanta dministrativne Škole; adm. kapetan 1. kl. Slavko B. Tučen u Administrativnu Školu; peš. pporuč. Velibor P. Milošević u Administrativnu Školu; peš. kapetan 1. kl. Dragoljub K. Stojanović u 21. peš. puk; peš. kapetan 2 kl. Mihailo D. Stefanović u 50. peš. puk; peš. major Borivoje A. Marković u Administrativnu Školu; peš. poruč. Simon Đ. Vučetić u peš. puk Kraljeve Garde; peš. poruč. Gligorije Đ Đorđević u 2. peš. puk; peš kapetan 2. kl. Nemanja Z. Stojković u 34. peš. puk; peš. poručnik Aleks. R Zdravković u 35. peš. puk; peš. kapetan 1. kl. Aleks. M. Živković u Ađutantsko odel. Min. Voj. i Mor.; peš. pporučnik Radoslav L. Pantić u 18. peš. puk; peš. pporučnik Aleksa L. Damnjanović u 5. peš. puk; peš. poručnik Borisav B Janković u Peš. Ofic. Školu; peš. pporučnik Milan M Borović u 12. peš. puk; peš. pporučnik Dragoljub A. Gavrilović u 24. peš. puk; peš. kapetan 1 kl. Pavao J. Begović u Peš. Ofic. Školu; peš. kapetan 2. kl. Blaža M. Begović u 31. peš. puk; konj. poručnik Čedomir V. Riznić u 3. konj. puk; peš. kapetan 1. kl. Eden. E. Pribiš u 8. peš. puk; peš. pporučnik Predrag S. Matić u 18. peš. puk; div đeneral Živan G. Mitrović na službu u štab I Arm. oblasti; peš. kapetan 1. kl. Ivan V. Šimpf u Somborski vojni okrug.

STAVLJENI U PENZIJU: žandar. major Jevrem D. Milošević; peš. ppukovnik Ljubomir N. Đoković; konj. ppukovnik Jovan S. Gvozdić; adm. poručnik Petar M Radaković; žand. pporučnik Danilo B. Blagojević; žand. kapetan 1. kl. Anton A. Peteln; žand. pporučnik Perar Đ. Marjanović.

ČITULJA: Nedžib Ibrahimov Hazandarević, aktivni artiljeriski potporučnik, umro je noću od 1. na 2 mart ove od. kod svoje kuće u Sarajevu, a sahranjen je 2. marta na muslimanskom groblju na Kovačima.

Pokojni Nedžib rodio se 1901. godine 15. septembra u Visokom, blizu Sarajeva od oca Ibrahima i matere Raseme, rođene Sokolović.

Svršio je osnovnu školu i 7 razreda gimnazije u Sarajevu, pa je zatim 1. novembra 1921. godine

stupio u Nižu Školu Vojne Akademije, koju je sa vrlo dobrim uspehom završio 1923. godine, kada je i 7. septembra unapređen u čin artiljeriskog poručnika.

Od unapređenja bio je vodnik 2. poljskog diviziona 6-og artiljeriskog puka, a od 14. juna 1924. god. određen je za vodnika 2. čete pirotehničkog bataljona, gde je sve do smrti bio.

Po verskom običaju muslimana, mrtvo telo pokojnog Nedžiba položeno je u begovu džamiju i odatle u 12·30 časova krenuo se je sprovod, bez vojne muzike na groblje. Nošen je na rukama i u mesto kape i sablje, na sanduku je bio pričvršćen samo fes. Ispraćen je do groba od svojih rođaka i prijatelja — muslimana, kao i od oficirskog kora sarajevsko .

БЕЛЕШКЕ

Лични додатак на скупоћу. Услед врло великих цена свима животним намирницама које данас владају у опште, а нарочито овде у Београду, с обзиром на члан 3. и 4. Прописа о додацима на скупоћу Д. Г. Бр. 42300 од 10 априла 1924. год. којим је грађанским чиновницима I категорије по групама дат већи лични додатак на скупоћу но официрима — (а док међутим г. г. официри су у тежим околностима од грађанских чиновника,) — то би требало да се лични додатак на скупоћу г. г. официрима за текућу буџетску годину повећа с погледом на напред изложено стање које је сваким даном све неснотљивије.

Ради бољег објашњења предњег, изводимо следећи преглед, из кога се види разлика која постоји у додатку на скупоћу. На пример:

Грађански чиновници I категорије имају:

I) 7, 8 и 9 група	месечно	1100·—
II) 5 и 6	„	1200·—
III) 3 и 4	„	1300·—
IV) 1 и 2	„	1500·—

А официри:

I) Потпоручник, поручник и капетан II класе	840	т. ј мање	260 Дин.
II) капетан I класе и мајор	900	„	300 „
III) Потпуковник и Пуковник	960	„	340 „
IV) Ђенерал	1140	„	360 „

Р. М.

Додатак за стан. Услед врло великих цена кућним киријама које владају у опште, а нарочито у Београду и другим великим гарнизонима, које доводе г. г. официре — а нарочито млађе — до немогућности да плаћају и држе пристојне станове, који би бар приближно одговарали њиховом чину и положају (ова ће се околност нарочито појачати од 1. маја тек. год као дана престанка Закона о заштити кираџија), то у вези члана 278. Закона о Устројству Војске и Морнарице:

„Министарски Савет ће споразумно са Финансиским Одбором Народне Скупштине, за места, у којима су стално цене изузетно велике, увећати редовну станарину. У погледу увећања ове станарине ова се места деле на три класе: у првој класи увећава се редовна станарина са 30%, у другој са 20%, а у трећој са 10%.“

Станарине официра требало би у новој буџетској години повећати. Р. М.

Нова реорганизација Министарства Војске и Морнарице. Одређена комисија од стране Господина Министра ради на новој уредби. Говори се да ће бити установљене дирекције под којим ће стајати више оделења на пр: Техничка (Инжињерско-Артилериско'; Снабдевања (Економско и Контролно); Ђенералштаб; Генерални инспектор наставе и т. д.

Увешће се у живот Контролно Оделење, као и обновиће се Инвалидско Оделење, што је и жеља самим инвалидима да се о њима стара Војска.

Производство нових Ђенерала. Очекује се унапређење извесног броја оних пуковника, који су испунили услове још прошле године.

Дактилографкиње у Министарству Војске и Морнарице биће замењене од 1. априла подофицирима, ђацима — војницима и инвалидима.

Ношња униформе. На питање, покренуто с наше стране, о ношењу униформе, добили смо овај одговор:

Мундир треба носити само у најсвечанијим приликама, као што цивили носе фрак; међутим за празнике, позориште, концерте, матине-а, соаре-а и т. д. треба увести црне панталоне и чакшире (код коњице црвене), са блузом затворено плавом (као што носе официри пешадиске гарде), односно отворено плаве (као и боја мундира) за официре коњичке и вахдухопловне. Уз ово за све родове војске увести црну пелерину

Рад на просветним законима у Министарсву Просвете. У Министарству Просвете решено је да се одмах приступи озбиљном раду на реорганизацији наставе у земљи и да се већ једаред изврши унификација просветног законодавства у нашој отаџбини.

Ко од официра има деце на школовању, зна како муку мучи, кад га преместе из покрајине, јер се свуда друго учи. Деца рамљу, а новац се троши на књиге.

Чак ни књиге у Београду по гимназијама нису исте, па ни у једној гимназији по оделењима.

„Једна настава у земљи, једно учило, једна књига“.

Копирајте Војску и тако радите, то је једини добар излаз.

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Vojaški vestnik

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.
Адреса: В. Весник, Крагујевац.
АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:
Годишње . . . . Дин. 60
За пола године . . . . . . „ 30
За иностранство:
Годишње . . . . „ 70

ОГЛАСИ:
Цела страна . . . . Дин. 200
1/2 стране . . . . „ 100
1/4 стране . . . . „ 50
1/8 стране . . . . „ 25
Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 4. Крагујевац, април 1925. Година V

Битка на Брегалници

17.—25. јуна 1913. год.

(Наставак чланка оштампаног у 1.—2. свесци 1925. г.)

А. — Северни део.

Северни део овог попришта на простору од изнад села Злетова (искључно Злетово) припада масиву Осоговске планине, то је Осоговски одсек. На њему су тактичка тежишта: „*Цар Врх*“, (2104) „*Каменита Чесма*“ (1882) и „*Ретки Буки*“ (1775); од ових најважније је „*Цар Врх*“, као највиши део и главни топографски чвор Осоговске планине, од кога се радијално спуштају пет моћних планинских гребена у разне стране.

„Цар Врху“, изводили су са бугарске стране свега три приступа: а.) од „Руена“ (највиши врх на Осоговској планини), по уском гребену (500 м.) дугачком 6 км., одбрана је овога приступа лака, нарочито за време летње јасне прегледности; б.) од „Китке“ (к. 1901), удаљене 4 км. од Цар Врха, уским гребеном (до 600 м.), под успоном, одбрана је овога приступа са Цар Врха лака као и оног од Руена; в.) од „Камените Чесме“, удаљене 2800 метара, одбрана се отежава, ако непријатељ напада, у исто време, по правцима а.) и б.) (са Руена и са Китке). „Каменита Чесма“ саставни је део, у тактичком смислу, одсека „Цар Врх“, са којим чини крајњи левокрилни део фронта нашег распореда на Брегалници. Са „Камените Чесме“ туче се приступ Цар Врху — са Китке; сем тога на њој се затвара.

„Цар Врх“ има, у јасно летње доба огромну прегледност у све правце, те је подесан и као осматрачница на целоме Брегалничкоме фронту, јер се са њега, помоћу добрих оптичких средстава, добро може да осматра долина Брегалнице од ушћа Криве Лакавице па до Царева Села, дакле, део обостраног I битачног распореда и позадина бугарске Кочанске групе IV армије (7. и 12. дивизија).

Врх „Ретки Буки“ (к. 1775), удаљен 2·5 км. од „Цар Врха“ — образује крајње десно крило одсека „Цар Врх“ јачајући његову одбрану према Кочанском кланцу, са југоистока тако исто и са јужне стране.

„Ретки Буки“ имао је падине обрасле шумом, због чега је његова одбрана била сведена на блиски предтерен, а непријатељски напад био је најлакши на овај део одсека. Преко овога се положаја непријатељ спушта у изворни део Злетовске реке, у позадину Камените Чесме и Цар Врха. Због тога је држање у нашој власти положаја „Ретки Бука“ било од велике важноси по одржање одсека „Цар Врха“.

Комуникација одсека „Цар Врх“ водила је у три правца: а.) преко Чатал Чесме, коте 1520 и Близанске планине Кратову, или б.) од Чатал Чесме планином Лисац — Кратову или Страцину и в.) од Чатал Чесме у долину Криве Реке, на друм Крива Паланка, Страцин, код села Конопнице.

Сва су ова три комуникациска правца

били, у почетку рата, тешки планински, пешачки, путеви — стазе — са великим успонама, тако, да је саобраћај по њима био спор и тежак.

Општа је пролазност овога одсека попришта, за већа оперативна тела, јако ограничена. Дуж гребена се могу вршити покрети и развијања, међутим попречно кретање, преко дубоких јаруга растројава и заморава, нарочито на шумовитим деловима.

Од држања одсека „Цар Врх" (са „Каменитом Чесмом") у нашој власти зависи одржање целог Осоговског планинског комплекса, на нашој страни, а од овога зависи стабилност не само левог крила наше Брегалничке армиске групе, већ и целог Блегалничког битачног фронта, и, у исто време и стабилност Криворечког операциског фронта. Падом одсека „Цар Врх" непријатељ лако силази преко планина „Лисца" и „Буковца" — Кратову и Страцину, а десном обалом Злетовске реке — Св. Николи на Овчем Пољу, појављује се дакле пред утврђене прихвате Црни Врх — Диклерски положај.

Овај одсек био је врло моћан ослонац за наше наступање са њега у правцима: Кочанима и ка Царевом Селу.

Велика шумовита обраслост планинских падина које од „Ретких Бука" прате Злетовску реку обема њеним обалама, чини Осоговски одсек, од Ретки Бука па до близу села Злетова, на дужини 14 км.. незгодним за одбрану, уопште, због испресецаног карактера и због непрегледности. С тога, као још и из разлога, што је од „Ретких Бука" граница између нашег и бугарског поседа силазила на Злетовску реку, наша одбрана на Осоговском одсеку јужно „Ретких Бука", морала се повући на десну обалу Злетовске реке на плански гребен „Буковац" (Близанска планина) — к. 1520, 5.5 км. западно од Ретких Бука. Овај јужни шумовити део Осоговског одсека био је, иначе, пролазан само за брдске формације слабијег састава. Код упорног држања целог одсека Цар Врх, Близанске планине и коте 1520 овај шумовити део Осоговског одсека, није за нас могао бити ни од каквог пресудног значаја, јер се прелазом у наступање са Цар Врха и Ретких Буки, Кочанима, непријатељу на шумовитом делу Осоговског одсека грозило у позадини.

Бугарски део овога бојишта био је на гребенима: Китке и на Кочанскоме гребену, а по том је прелазио на Лопенску косу испред Ретких Бука и даље је ишао преко Зелопрадске планине спуштајући се ка Рајчанском Риду. Овај бугарски положај био је, по непријатеља, врло незгодан у односу на наш одсек Цар Врх, према коме је, јер је јако командован и добро тучен како са Цар Врха, тако и са Камените Чесме и са Ретких Бука.

Као нападни ослонац овај положај могао би дати користи само код ваљане артиљериске спреме и при изненадном нападу, јачим снагама. Но, за смештај знатне артиљериске масе, на овоме земљишту, није било услова.

И као одбранбено бојиште, оно је врло хрђаво, јер је командовано и при том међусобно јако раздвојено дубоким клисурастим долинама Кочанске реке и њених притока.

Стратегиски значај левога крила Брегалничког попришта Осоговског одсека — састоји се у стварању оперативне слободе нашим армијама на Брегалници, најпре, у одбрани спорне територије, на самој граници њеној, а по том за прелаз у наступање у правцима Кочане и на Царево Село; сем тога држањем овога крила даје се чврст ослонац распореду I армије на граничном делу Криворечког операциског фронта, а кроз то се постиже и заштита спорне територије на — Криворечкоме операциском правцу, који је врло важан и осетљив за целокупну нашу одбранбену снагу на левој обали Вардара.

Б. — Средњи део битачног попришта.

Средњи део битачног попришта пружа се на југ од линије Плавица — село Злетово — Кочане па до линије: ушће р. Азмака у Брегалницу, по том узводно Брегалницом, до утока у њу Кризе Лакавице и, за тим, доњим током ове речице.

Са запада овај део бојишта граничи линија: Плавица — Црни Врх — Богословац. Са истока границу чини линија Кочане с. Теранци – гребен Асарик — кота 620, јужно од Штипа.

Средњи део битачног попришта, предвојен је рекама Злетовском и Брегалницом тако, да је земљиште западно од ових река било у нашој власти — српски део бојишта, док је земљиште од ових река било у рукама Бугара.

Овај део попришта има, у главноме, два одсека, бојишта: 1.) *Злетовски*, по

ПОЧИВШИ ПРВИ ВОЈВОДА
РАДОМИР ПУТНИК

обема обалама Злетовске реке и 2.) *Брегалнички* по обема обалама ове реке до јужне границе овог средњег дела попришта.

1.) На Злетовском бојишту тактичко је тежиште на утврђеном одсеку Плавица — Црни Врх — Грамада (10 км. фронта). Повученост овога бојишта, за 10 км. од граничне линије, Злетовске реке, као и велика повученост његова у односу на Осоговско бојиште, чинило је, да је, и ако у топографском смислу најјачи део на Злетовском бојишту, у смислу тактичком, овај део Злетовског бојишта имао је значаја само као утврђени прихват, како према Злетовској реци, тако, и према целом Осоговском делу попришта. Међутим, за упорну одбрану наше територије, што је лежало у основи задатка наше војске у овоме рату, одсудан оперативни значај добијало је земљиште на непосредној десној обали Злетовске реке, на гребенима, који се од Црног Врха, Плавице и од Близанске планине, спуштају ка Злетовској реци. Ових гребена има шест, раздвојени су међу собом дубоким долинама планинских речица: Древенске, Ратовичке, Пештерске и Барбаревске.

Дужина и ширина ових гребена расте ка југу (северни гребен широк испод 1 км., а јужни на линији села Лезово — Судић широк је 6.5 км.; међутим апсолутна висина њихова, просечно је иста.

Првих пет од ових гребена завршавају се према Злетовској реци, чинећи тамо погодне пешадиске положаје за одбрану прелаза у тесној долини ове реке.

Ови гребени, закључно са Дреничким, на своме завршном делу, на Злетовској реци, јако су доминирани са источне обале ове реке, са Рајчанског Рида, те због тога они не чине самосталан и јак одбранбени одсек за примање битке на њему, већ су више положај за предње, обезбеђујуће делове. Због тога је цело Злетовско бојиште, са наше стране, све до линије Црни Врх — Градиште тако рећи, пред-терен, односно гласија овог главног одбранбеног одсека, Злетовског бојишта, добро тучена са овога на даљину крајњег топовског домета. Пролазност је овога земљишта у свима правцима добра, и за веће јединице. Уздужне долине поменутих потока и речица згодни су правци за прикривене покрете на овоме, иначе, прегледном земљишту.

На овим гребенима важни су топографски ослонци: гребен „Костомар“ или „Дренек“ (к. 750), западно од села Дренека, и Црвени брег, источно од Дренека, и то како за прихват наших предњих делова, при њиховом повлачењу са Злетовске реке, тако и као ослонац непријатељу у његовом наступању ка Црном Врху. Због мале ширине (у правцу з.-и.) а код њихове знатне дужине (с. з.-ј. и.) ови су гребени подеснији за борбене радње које се изводе у правцу з.-и. и обрнуто. Удаљени, пак, 6 5 км. од темена Црног Врха, они су у тактичком смислу, потчињени Црном Врху, јер су отуда тучени артиљеријом (са Црног Врха и његових огранака: Грамаде и Сеоске Корије).

Крајњи, пак, јужни, комплекс ових гребена између Барбаревске реке и Овчег Поља, независан је од Црног Врха, те се њиме лакше може да изврши наступање са истока на запад, у обилазак овога важног топографског и тактичког тежишта, у разрез између њега и Градишта и даље Куманову, у позадину Страцина. За одбрану Овчег Поља против бугарског наступања од доњег тока Злетовске реке (од Кочана), овај исти комплекс врло је подесан нарочито на своме југоисточном делу, на коме гребен: кота 550 — кота 650, са продужењем од ове коте гредом Пештера (источно од села Д. Трогерци) чине одличан бранички положај фронтом ка Рајчанском Риду, на дужини 8 км. и удаљен од овога 11—12 км. т. ј. изван највећег тадашњег топовског домета. Овај део Злетовског бојишног одсека, потпуно затвара долину доњег тока Злетовске реке на правцу од Кочана Овчем Пољу. Због тога је положај к. 550 — к. 650 — Д. Трогерци, праг Овчег Поља на Кочанској капији; његов, пак, део код села Д. Трогераца спона је са суседним Овчепољским положајем, на десној обали Брегалнице.

На бугарској страни Злетовског бојишта, најважнији је тактички објекат Рајчански Рид, планински комплекс (кота 880), средње планинске висине, као крајњи јужни изданак Осоговске планине на левој обали Злетовске реке.

Рајчански Рид је потпуно самосталан и јак тактички положај, са фронтовима: на запад, на југ, на исток (према Кочанима), а, у неколико и на север. Западна страна Рајчанског Рида спушта се стрмено и у неколико полутераса ка Злетовској реци.

Са великим видокругом и командовањем, Рајчански Рид је одличан запречни положај нашем наступању са одсека Црни Врх Градиште — Кочанима. У вези са десним крилом Штипског положаја Рајчански Рид затвара и правац, који, са Овчег Поља, кроз Трогерски пролаз, води Кочанима. На Рајчанском Риду може се развити за одбрану до једне дивизије.

Као ослонац бугарском нападу, Рајчански Рид је врло подесан, поглавито, у правцу на запад. За напад у правцу на југ, на коте 550—650, Рајчански Рид није имао таквог великог значаја, јер је топовски домет са Рајчанског Рида у правцу ових кота, био недовољан.

Закључак о Злетовском бојишту.

Злетовско бојиште карактерише се, на нашој страни: главна линија одбране лежи на Плавици, Црном Врху и на Грамади. Југоисточни предтерен ове линије (ка Злетовској реци) то је пролазан терен за напад, који долази од Рајчанског Рида. Исто тако и за наш напад, са десне на леву обалу Злетовске реке, са циљем Рајчански Рид, овај терен пролазан, командован са леве обале Злетовске реке (Рајчанског Рида).

На овоме делу бојишта може се борити цела армија, са операциским правцем преко Кочана на Царево Село. Са бугарске стране, тако исто, на овоме се бојишту може тући велика снага, која се наслања на Рајчански Рид.

У свакоме случају, нашег или бугарског наступања, најважнији су географско-топографски објекти: линија Плавица — Црни Врх — Грамада, а са бугарске стране — Рајчански Рид. На овим објектима вероватно се могу наћи непријатељске снаге.

Дренечки вис и Црвени брег, на нашој страни, споредни су објекти — пролазне вредности.

(Наставиће се.)

Београд 1925.

Војин Ђ. Максимовић
арт. пуковник
Редовни професор Војне Академије.

PRELAZ PREKO REKE (U ROVOVSKOJ VOJNI)

(Iz izdanja austr. đeneralštaba: Iskustvo iz boraba na Pjavi u junu 1918.)

1. — PRETHODNA STARANJA.

Prethodna staranja za uspeh nasilnog prelaza reke: tehnička sredstva lične i materijalne prirode moraju se obilno dati, pripremiti naročite radne snage i odgovarajući materijal za prethodne radove za izvodjenje prevoženja i za izradu mosta. Za savladjivanje daljih prepreka u nastupanju moraju se preduzeti slične mere.

Kao polazna tačka neka služi to, što su lični gubitci saperskih (pontonirskih) četa pri prelazu Pjave iznosili 30 %, gubitci u materijalu 50 %.

Tehničke snage i sredstva: kao poslugu za jednu ratnu mostovnu ekipažu (oko 50 m.) treba računati pola čete sapera.

Obim forsiranja reke mora se upravljati prema sredstvima koja imamo.

I kvalitet tehničkih snaga treba pri ovome uzeti u obzir. Radeći u poziciskom ratu, saperi zaboravljaju službu na vodi: potrebna je tromesečna obuka u službi na vodi pre ponovne upotrebe.

Potrebna su zajednička vežbanja sapera sa glavnim rodovima. Ona otpočinju sa malim zadacima i svršavaju se sa ratnim prelazom jedne pešadiske divizije noću preko reke koja po mogućstvu liči na reku koja treba da se savlada pred neprijateljem.

Tehničke snage moraju stići najmanje na 2 nedelje pre prelaza na mesto njihove buduće upotrebe, da bi se i oficiri i vojnici mogli temeljno orijentovati na zemljištu danju i noću. Sva se izvidjanja moraju izvršiti u miru i temeljno.

Pripreme za forsiranje treba blagovremeno otpočeti: svima trupama (računajući tu sapere i čete za gradjenje) mora se pre akcije osigurati mir i odmor najmanje za 2 dana i noći.

Strogo držanje u tajnosti svih tehničkih priprema osnovni je uslov za uspeh. Svi radovi moraju se zbog toga isključivo noću izvoditi i vešto maskirati. Maskiranje prethodi, kao uvek, izvodjenju.

2. — IZVIĐANJA.

Saperskom generalu spada u dužnost uskupno vodjenje izvidjanja pomoću grupnih i četnih komandanata. Ne smeju se propustiti: osmatranje reke, postavljanje plovaka, avijatički snimci rečnog korita.

Fotografski i kartografski snimci mogu izvanredno da pomognu.

3. — UDEŠAVANJE MESTA ZA VREBANJE.

Putevi za dovoz i prilaz do mesta za vrebanje moraju se blagovremeno završiti i održavati u dobrom stanju. Ove radove treba dati četama za gradjenje (radničkim).

Udešavanje mesta za vrebanje moguće je samo noću.

Pontoni i mali čamci prevoze se iz pripremnih položaja na za to udešenim seljačkim kolima sa konjskom zapregom, pa onda pomoću ljudi za vučenje, što je moguće više napred i bez šuma, a najzad se prenose na mesta za vrebanja. Ovaj se postupak vrlo dobro pokazao.

Materijal za maskiranje mesta za vrebanje treba iseći sa strane od mesta gde će se upotrebiti, da bi se izbegla promena izgleda mesta za vrebanje i šum koji se naročito čuje (zbog sakupljanja mnogih partija).

Svi ovi radovi, koji imaju da se izvedu u najvećoj tišini i sa naročitom oprezom, zahtevaju mnogo vremena. Kod pojedinih divizija mogla se zbog neprijateljskog dejstva samo 1 ekipaža na noć preneti u položaj za vrebanje.

Svi ovi poslovi padaju u deo saperskih četa, a njima kao pomoć treba računati čete za gradjenje (radničke).

4. — PRETHODNI RADOVI ZA PREVOŽENJE.

Prilazi ka mestima za prevoženje, stalno maskirani, moraju se učiniti prolaznima. Poprečne prepreke od žice treba proseći ili udesiti za brzo odstranjivanje. Telefonske su linije potrebne, zbog toga ih treba odmah podići ili pripremiti materijal.

Treba izdvojiti pontone za prevodjenje telefonskog sprovodnika (žice).

Ako se ne može neprimećeno ispasti iz položaja za vrebanje, pontoni se moraju još u položaju za vrebanje sklopiti u dva dela i sa okvirom za nošenje izneti do vode.

Nošenje pontona ili onih dvaju delova, složenih i podešenih na okvirima za nošenje, mora se vežbati kao na egzercirištu.

Unapred se treba pobrinuti za zamagljivanje mesta za prelaz.

Za brze popravke pontona mogu dobro poslužiti mali autogeni aparati za letovanje, podešeni za nošenje (1 aparat za 3—4 ekipaže).

5. — IZVRŠENJE PREVOŽENJA.

Prelaz preko reke Pjave pokazao je vrlo dobro, da se prevoženje noću može izvršiti. U noći pre dana prelaza (15. juni) bila je upravo idealna svetlost za prevoženje, za sopstveni rad dovoljna, ali nedovoljna čak i za osmatranje iz bliza. Bilo je 8 dana posle mladog meseca. Pri napadu sa stalnog položaja biće većinom moguće izabrati pravu noć za prevoženje.

Pri prelazu 15. juna do 7 č. pre podne, ležala je magla i dim nad dolinom Pjave. Dotle su bili i gubitci mali. Kada se oko 7 č. vreme pročistilo, popeše se neprijateljski stalni baloni, otpoče neprijateljska artileriska vatra i vatra bacača mina sa osmatranjem, kao i napadi avijatičara. Gubitci u ljudstvu i materijalu bili su počev od 7 č. pre podne vrlo veliki.

„Zabušavanje“ pri noćnom prevoženju mora sprečiti energičan kordon.

Ako se spuštanje pontona u vodu može izvršiti neprimećeno od neprijatelja, to se prvi ešelon odbija od obale tačno na minutu, kao po jednom udaru, a na celom frontu.

Ako postoji verovatnoća da neprijatelj još napuštanje položaja za vrebanje može da primeti, to se izlazak iz položaja za vrebanje vrši jednovremeno po satu.

Po prevoženju, suprotno napadu po čvrstom zemljištu, — ne sme se nikada utvrditi odredjeni čas za upad u neprijateljski položaj, jer prepreka pokazuje frikcije (nezgodne slučajeve) — tehničke teškoće, neprijateljsko dejstvo, za čije savladjivanje treba različito dugo vreme.

U okviru jednog diviziskog odseka treba prelaz tako izvršiti da se prevezu najmanje 2 pešad. puka po krilima, a pod zaštitom na sopstvenoj obali pripremljene artilerije, bacača mina i granata, mitraljeza i pešad. topova. Pukovi se postrojavaju sa 2 bataljona jedan pored drugoga; uvek se odredjuju cele čete kao ešelon za prevoz.

Čuvanje sastava dobija naročiti značaj.

Kao najbolje sredstvo pokazao se je ponton na dva dela, mali čamci u opšte nisu odgovorili očekivanju. Po nuždi njihova je primena odgovorila na donjem toku Pjave, na maloj brzini vode.

Ulaženje pešadije u pontone vrši se što je moguće brže preko stranaka.

Krma sredstava za prevoženje mora se dvostruko posesti. Vodje partija moraju zbog toga na krmi deo krmane. Spremiti rezervu u veslarima.

Slobodno prevoženje treba zameniti što pre sa splavovima; i leteći mostovi pokazali su se dobro pri prelazu Pjave. Za splavove je korisno upotrebljena (vezana) žica, za brzi prelaz pešadije vrlo su se dobro pokazali uzani mostići od materijala koji se nadje na mestu i materijala iz ratnih mostova.

U buduće moraće se pokloniti pažnja primeni lakih žičanih železnica (prenosnica) za doturanje hrane i municije.

Kod svakog mesta za prevoženje treba urediti jedno previjalište.

6 — PRETHODNI POSLOVI ZA PODIZANJE MOSTA.

Po prevoženju treba podići most što je moguće pre. Ovo se vrši na pretpostavci, da postoji širok mostobran i da je isključeno tučenje mosta po planu.

Potrebno je pobrinuti se za efikasnu odbranu od aeroplana.

Generalštabnom oficiru koji se kod svakog mosta postavlja za regulisanje prelaza, treba pridati odgovarajući broj pomoćnika na konju (podoficira, žandarma).

Materijal mostovski iz okoline treba koliko je moguće izraditi u jednom poljskom mostnom depou daleko napred i tada ga izneti u blizinu mesta gde će se upotrebiti.

7. — IZVRŠENJE PODIZANJA MOSTA

Svakom mestu za podizanje mosta treba dodeliti, za uvodni rad oko podizanja, čete za gradjenje (radničke).

Da ne bi izgubili most zbog jednog pogodka avijatičarske bombe ili artilerije, pokazalo se kao praktično: vadjenjem 1—3 srednja polja (članka) otvara se most preko dana i raščlanjava se u dva odvojena dela; saobraćaj se održava prevoženjem ili skelom — navozom pored žice izmedju dvaju delova. Noću se most sklapao radi održavanja neprekidnog saobraćaja.

Zbog pojavljenih velikih gubitaka u pontonima za vreme prevoženja bilo je potrebno podizati mostove na nogaračima. Oni se mogu u neprijateljskoj vatri lakše očuvati nego pontonski mostovi.

8. — DRUGA ISKUSTVA.

Saperi se moraju obučiti da sa navučenim gasnim maskama izvrše prevoženje i podizanje mosta. Treba snabdeti gasnim maskama vozare ratne mostovske ekipaže (trena) koji mogu doći u prostor otrovan gasom.

Nezapregnuti i još za auto-vlačenje nepodešeni ekipaži moraju se za to montirati.

Pojedinim pešad. bataljonima pridavana su za nastupanje 1—2 seljačka kola sa mostovskim materijalom (za nuždu) za male prepone. Zaprege su uzimane od nepotrebnih kola pešad. tehničkih četa.

Na mestima koja su tehnički organi u tehničkom odnosu označili kao nepodesna za prelaz (mnogobrojna ostrva, mnogi rečni rukavi), napad nije uspeo ili je bio moguć samo uz vrlo velike žrtve u ljudstvu i materijalu. Predloge tehničkih oficira odnosno izbora mesta za prelaz treba ozbiljno rasmotriti.

Čvrsto pridržavanje časa za napad može imati kobnih posledica, ako priroda stvori tehnički gotovo nesavladljive nezgode.

Beograd.

Saopštio
Uroš Tešanović
art. ppukovnik
za đeneralštabne poslove.

[1] Kakve su bile prilike pred ofanzivu na Pjavi, vidi se iz članka kap. K. Plavšića „Vitorio Veneto" („Ratnik" za januar—februar 1925) U istome članku ima podataka o prelazu Talijana (i Engleza) preko Pjave u oktobru 1918.

Među prelazima, izvršenim u vremenu poziciske vojne, najviše se ističe prelaz preko Pjave, kako zbog bliskog dodira velikih snaga pre prelaza, tako i zbog naročitih osobina reke (mogućnost iznenadnog porasta nivoa vode, velika vodena masa itd.) — Primedba prevodiočeva.

Si vis pacem para bellum.

Једина струка војске, која у миру, а још више за време рата, пружа помоћ оболеломе и рањеноме војнику, то је санитетска струка. Најпреча је њена дужност да заразне болести предупређује, а кад већ избију, да спречава њихово ширење и чини да их нестане. Докле се сви остали родови војске и већина струка, којима је циљ уништавање или онеспособљавање за борбу противника, паште, да пронађу, усаврше на сваки начин и у даноме случају (рату или слично) примене најсавршенија средства за горе поменуте цељи, дотле је једина санитетска струка, чији припадници оболеломе или рањеноме, па био то свој или противник, указују помоћ и средствима, која јој стоје на расположењу, ублажују болове и патњу. За извршење овога потребно је довољно средстава, одговарајући број лекара и другога помоћнога особља и установа, а пре свега једна добра централна управа, која ће још у миру све за рат да спреми и материјал и живу радну снагу да употреби на местима максималнога могућега и најцелисходнијега искоришћења.

Војни мирнодопски санитет представља центар, око кога ће се за време рата сакупити готово сви лекари из земље, па

ПОЧИВШИ ВОЈВОДА
ЖИВОЈИН Р. МИШИЋ

и многи са стране; њему се поверава спремање целокупне санитетске службе за случај рата и извођење њено у рату и од организације овога после зависиће у многоме правилно и успешно вршење санитетске службе у рату, па и сам исход рата. А све ово моћи ће да се изведе, ако централни апарат буде у рукама најспособнијих међу способнима, који ће још у миру припремити све оно, што је

потребно за успешно вођење и извођење санитетске службе за време рата и који ће знати, која су средства и колика за то потребна, као и какав и колики персонал, па све то издејствовати и осигурати на време.

У прошлим ратовима нашим није тако рађено. На кратко време пред објаву Балканскога рата од кредита од 100,000.000 динара, колико је било одобрено за војне набавке, издато је за потребе санитетске струке тек толико, колико да се не рече, да смо у рат пошли без лекова и завојног материјала. И док војна управа не жали и не треба да жали средстава за набавку најсавршенијега митраљеза и најтачнијих упаљача за артиљериска зрна и остале војне потребе, дотле је наш санитет пошао са војском у рат нешто боље опремљен него кад би требао да сву војску поведе на неки мало дужи маневар.

Подела места — ратни распоред — извршена је била на најнесретнији начин. Војни хирурзи, које је држава за скупе новце у своје време успособила за тај посао, да би јој ваљали у миру и за време рата, дошли су листом на положаје начелника и референата санитета.

Ово је грешка аналога постављању младих тада ђенералштабних официра на самостална места начелника по дивизијама другог позива, док су искусни, спремнији и сталоженији старији ђенералштабни официри били за сво време рата помоћници по већим штабовима, где су стицајем прилика или сами управљали операцијама или је већ и иначе ту неко био коме су били непотребни или чак и на сметњи.

Последице оваквога рада биле су често и смешне наредбе о кувању воде за пиће код војника и на предстражама, па онда о ударању исте штапићима, да би постала укусна. По пуковима смо референте из дивизија виђали тако рећи само приликом заједничкога сликања, а начелнике из Армија у опште нисмо виђали.

(Ово је тачно описао у своме извештају британскоме ђенералштабу пуковник Томсон, који је у 1912. и 1913. години био војни аташе у Српској војсци — Clares J. Vopička, Secrets of Balkans 1912 — Поверљиви извештај аустро угарског ђенералштаба о приликама у нашем санитету војном, чудновато је тачно фотографисао стање у истом).

Сав рад око рањеника спао је био на цивилне лекаре — резервне официре највећим делом — и оне активне санитетске официре, који за време мира не смедоше тако рећи ни да завире у операционе сале. А да се је у рату један завој хонорисао бар са десет динара, као што су у своје време биле хонорисане операције кила, сигурно је да на положајима начелничким и референтским не би био ни један хирург.

Колико је онда било погрешнога схватања дужности, нека посведочи овај пример: један резервни санитетски поручник, чији је пук биваковао у Врању у касарни I. пешад. пука, у мало није стављен под војни суд зато, што је „ненадлежан“, а видећи да хирурга у болници образованој у тој касарни нема, цео дан превијао наше рањенике са пограничних караула. Рад тај посматрао је један наш Кнез и тадашњи начелник санитета I-ве армије — хирург! Такво је стање било свуда; после је било и сувише, али од организације не беше ни помена.

Онда смо ушли у бугарски рат и тек се је ту у свој страхоти показало, колико смо били неспремни и без организације у санитету. Нисмо имали довољно по броју и довољно спремних бактериолога. И ако на време извештена из вароши Струмице, кроз коју је пролазила сва бугарска војска долазећи са Чаталџе, Булаира и Једрена, па било возом или преко Петрича, да код Бугара има спорадичних, утврђених случајева колере; да су неки делови бугарске и већи део грчке војске имузирани противу колере, Врховна је Команда упорно ћутала и тек пред само отпочињање непријатељстава послала је толико већ тражену вакцину за тимочку дивизију II. позива, а за осталу је војску, кривицом некога „стручњака“ набављен по скупе новце серум, који је за тадашње прилике имао куративно дејство. (Грехота је, што се тек сада, за ово, оптужује скоро умрли бечки професор Палтауф). Тај је серум у вагонима ћушкан по железничкој станици у Велесу и после рата сигурно је бачен. И ако је тада утврђено благотворно заштитно дејство вакцине противу колере, ништа није предузето, већ смо морали, црвенећи од стида, да гледамо како нам многи војници и официри умиру и с правом губе веру у лекара. И један се од нас санитетлија збиља морао да чуди ономикој ларми око Брдице и Чеврнтије, кад се сети да су наше санитетске Чеврнтије несрављено страховитије, па никоме ништа. Изгледа да људи, који кредите за вођење рата требују и расподељују и позвати су да воде рачуна о правилној и целисходној употреби ис-

тих, не воде рачуна из необавештености о самима себи. Јер другачије није могуће појмити, да се у толикој мери не води рачуна о најважнијој потребној количини за рат, а то је о живој сили, о њеноме чувању и употреби. Живу силу једнога народа представља он сам, а да би се иста правилно употребила, потребно је пре свега да је здрав.

Поред рада, који се врши по осећају дужности, потребно је и људе, који се вршећи тај рад нарочито одликују, наградити. Није могло бити право санитетским официрима, да често читају цитирања и одликовања својих другова из родова војске због овога и онога дела и знати да је предлог о јединоме специфичноме одликовању француском медаљом за сузбијање пегавца, изгледа, заборавила нека виша архива. —

Зна се при томе да је број непријатеља и у модерним, милијоне бројећим војскама, далеко мањи од броја кужних клица, које се налазе у 1 cm^3 ваздуха које од заразних наших болница, у којима лекари стално морају бити лечећи болесне и рањене наше и непријатељске војнике.

Санитетска струка, која има свој велики и узвишени задатак одржавања здравља за време мира код војске, а за време рата, практично узевши, код целога народа, па и противника заробљених или из окупираних евентуално предела, мора да има пре свега представника свога, који ће бити на висини свога позива за време мира, те да је у стању, да на надлежним местима образложи потребе војнога санитета за време мира и санитетске струке у опште за време рата; да води бригу да се целокупна санитетска служба, што усавршенија, преда у руке најпозванијих и најспособнијих; да се исти довољно награде и на тај начин, практично узевши, ослободе брига око приватне праксе; да у све то унесе потребни систем и организира сав посао још у миру, тако, да наш народ, улазећи у неизбежне ратове, има пуно вере, да ће се свакоме у случају обрањавања или оболења указати бар онолико модерна лекарска помоћ и услуга, колико је модеран тенк, који га је повредио или бомба из аероплана или ма какво друго средство модерне ратне вештине. И као што се не жале и не треба да жале средства за угушивање злочиначке пропаганде споља и изнутра; као што се не жале издаци на обавештајну службу, право је да се и војноме обавезнику када је рањен или болестан, укаже свака могућа лекарска услуга до које је медецина дошла, а у исто време, да се помоћу најсавршенијих метода онемогући, да се која зараза појави, стане ширити и причињавати познате губитке и пустоши код војске и код народа.

Лекари наши, који су имали несрећу да буду остављени да предаду болнице непријатељу и наши заробљеници у опште, видели су колико је пажње у Аустрији, а још више у Немачкој, обраћано на спречавање појаве и ширења заразних болести у опште, а полних болести напосе. Тешке су, неопростиве и ничим не оправдане грешке чињене у многоме погледу. Остављани су на појединим местима за време повлачења лекари са болесницима да непријатељу исте предаду, па су тако заробљени болесни и рањени војници умирали као муве и скапавали од глади. Онако како је предвиђено и врши се служба санитетска у слободи — у својој земљи или од своје војске окупираној, онако исто треба наредити и старати се, да се потпуно знају и испуњавају дужности и права лекара, остављенога да болницу преда непријатељу, његове дужности и однос према непријатељским војним и цивилним властима, као и према официрима и војницима своје војксе, који су у ропству. Жалосно је, што су наши лекари, запослени по болницама, а затворени у заробљеничке логоре годинама добијали од непријатеља милостињу од четири или шест круна дневно, а морали су гледати како Италија, Румунија и друге савезничке државе, воде рачуна о својим заробљеницима, а појединци наши, који рата ни видели нису, успевају да добију врло често помоћ у новцу и храни од органа наше војне управе односно од нашега Црвенога Крста. Ти су људи, богато и изобиљно снабдевени, врло добро живели.

Треба радити на бољем осигурању војних лекара и слати ради специјализирања војне лекаре и то не само на хирургију, већ и на друге потребне гране медецинске науке. Неопходно је нужно, да се сваке године ради усавршавања одкомандују у веће јединице савезничких војсака и у

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

школе, које се баве специјално проучавањем, усавршавањем и применом ратом стечених искустава бар онолико санитетских официра и то условно млађих, дакле оних на којима војска остаје, колико се годишње на страну ради усавршавања шиље официра од стране ђенералштаба. Увек би ово требало чинити конкурсом, те да збиља буду изабрани најбољи официри санитетски.

Не треба „по потреби службе", а у ствари без икакве потребе премештати санитетске официре свака 4 или 5 месеца, не треба једнима непрестано претити обавезним двема годинама службе у Македонији, док њихови другови добише стално седећи у Београду и за пуковнике Треба омогућити живот у слабијим гарнизонима нарочитим додацима; хонорисати, онако бар како то чини Министарство Народнога Здравља, сваки рад војних лекара; треба узети у заштиту војне лекаре од често огромног, а неправилног преоптерећења порезом и прирезом, па војни лекари неће, као до сад, напуштати војску због немогућности опстанка у истој и неће се понављати случај да санитетски пуковници подносе оставку и да губимо, као што смо и изгубили највећи број наших врло добрих и искусних предратних лекара.

Постарали смо се, да, *као своје лично мишљење*[1], изнесемо све главне махне и недостатке у нашем војноме санитету и да сада, за време мира, указујући на исте, дамо потстрека, да се благовремено поправе или одклоне.

Caveant consules.

Сарајево. **Dr Љубинко Л. Ивковић**
сан. потпуковник.

[1] Пуштамо овај чланак као *пишчево мишљење.* Радо желимо чути и друго мишљење.
Уредништво.

Nešto o predhodnicama.

Biće ovde reči o sastavu i rasporedu predhodnice, u koliko se tiče pridavanja artilerije.

Zvanično je gledište o pridavanju artilerije predhodnici: — da se ona „pridaje načelno jačim predhodnicama, u jačini koja će zavisiti od situacije." (Ratna Služba, čl. 686.)

Sada je samo pitanje — gde je ta granica izmedju „malih" i „jačih" predhodnica? S obzirom na brojno stanje i vatrenu moć može se reći — da su „jače" one predhodnice koje u svom sastavu imaju najmanje puk pešadije. Po tome bi, dakle, izgledalo da manjim prethodnicama od ovoga ne treba pridavati artilerije.

Tako, ako imamo manji združeni odred (napr. 3 bataljona pešadije i 3 baterije), njegova bi predhodnica bila sastavljena samo iž pešadije (1 bataljon), dokle bi ostatak pešadije sa artilerijom činio glavninu. S obzirom na malu dubinu marševskog rasporeda ove prethodnice, u momentu potrebe za otvaranje art. vatre, (oko 1500 m.), — s obzirom na potrebu da artilerija ne podpadne pod iznenadnu ili blisku pešad. vatru neprijateljsku, — s obzirom na malo odstojanje ove predhodnice od glavnine (oko 500 m.) izgleda da je ne samo opravdano nego i vrlo korisno ne pridavati tako malim predhodnicama artileriju. Prepreke, na koje nailazi ova mala predhodnica, otklanjaju se (savladjuju) srestvom pešad. naoružanja. Kada je potrebna pomoć artilerije ona se lako može dobiti, jer ostanak artilerije u glavnini odreda ne čini nikakvu smetnju — da se ova pomoć ukaže, kao što to u prvi mah ne izgleda. Jer artilerija ne može odmah, momentalno, ni otvoriti vatru, baš da je i u sastavu ovako male predhodnice. Potrebna je, dakle, priprema u tehničkom smislu, kao i to da ona ne zapadne pod iznenadnu neprijateljsku pešad. vatru, kada ona ne samo da ne može pokazati veći rezultat, već je prosto kao teret komandantu predhodničkog bataljona. Medju tim ostanak artilerije pozadi, u glavnini kolone, korisno je i zbog komandovanja u art. pogledu: angažovanje samo onoliko orudja, koliko je to stvarno potrebno; odredjivanje drugih orudja koja će imati ulogu prihvata vatre i t. d.

I tako s jedne strane nepotpadanje pod neprijateljsku (blisku) pešad. vatru, a s druge strane korisnija upotreba art. vatre zahteva: da se predhodničkom bataljonu ne pridaje artilerija.

No ovde se odmah ističe važnost održavanja veze izmedju artilerije i pešadije: na koji će način komandant predhodničkog bataljona tražiti pomoć artilerije?

Komandant predhodničkog bataljona je kod prihvatnice, odakle upravlja radom izvidjačkih delova i prikuplja potrebne podatke. Komandant odreda sa komandantom odredske artilerije mora neminovno biti na čelu glavne trupe predhodnice, jasnije rečeno: pozadi predhodničkog komandanta oko 500 m. Prema ovome, opštenje je ili lično (naj-

bolje) ili putem ordonanasa. Kako je komandant artilerije tu, to je dalji postupak prost: dokle otpočne razvoj glavne trupe predhodnice, tehnička priprema odredjene baterije biće završena i gadjanje otpočeće i vršiće se pod povoljnim okolnostima. Zna se, da razvoj za borbu u zbilji traje duže, nego što to biva na mirnodopskim vežbanjima, pa se zbog toga ne treba bojati, da će pomoć od svoje artilerije doći dockan.

No ako se ovde ukazuje na veću korist od nepridavanja artilerije predhodničkom bataljonu, to ne znači da u izvesnim drugim prilikama ne treba združavati male odrede (bataljon i baterija). Pobočnice i druga bočna osiguranja zahtevaće češće združavanje manjih artiler. i pešad. jedinica, jer je njihovo združavanje uslov i jemstvo za uspešan rad. Zbog uloge ovih odelenja pomoć artilerije može biti od koristi samo tako, ako je ona tu, u neposrednom sastavu.

Na planinskom zemljištu, gde se zbog njegove prirode zahteva i drugojačiji taktički postupak u radu, može se predhodničkom bataljonu pridavati artilerija, ali samo brdska orudja, jer osobine brdske baterije daju joj u taktičkom pogledu veliko preimućstvo nad poljskom baterijom (bolja maska, lako kretanje, prikriveniji prilazak i t. d.).

Iz ovog rasmatranja o nepridavanju artilerije (načelno) predhodničkom bataljonu, izlazi kao logična posledica: da artileriju ne treba pridavati ni prednjoj trupi predhodnice, kada je ona u jačini jednog bataljona.

Tako, ako je predhodnica sastavljena iz jednog puka pešadije i jednog divizijona artilerije, kao celishodan raspored predhodnice mogao bi biti: prednja trupa predhodnice (1 bataljon) bez artilerije; na čelu glavne trupe predhodnice pešadije jedna brdska baterija; pozadi pešadije glavne trupe predhodnice druge dve baterije.

Šta bi se dobilo ovim rasporedom?

1.) Prednja trupa predhodnice slobodnija je u svom pokretu i razvoju, jer je ne stešnjava prisustvo baterije, o čijoj neposrednoj saštiti morala bi inače voditi naročitog računa.

2.) Baterija koja bi imala da potpomaže rad prednje trupe predhodnice, nalazeći se na čelu glavne trupe, slobodnija je u svojoj akciji (priprema vatre u tehničkom pogledu i t. d.), jer s jedne strane nije priprta uz prednju trupu, a s druge strane sigurnost njena leži u dovoljnom udaljenju.

Ovde se moram malo više zadržati da bih izneo i obrazložio svoje gledište — da artilerija u glavnoj trupi predhodnice ne mora uvek biti pozadi čelne pešad. jedinice (bataljona) „radi sigurnosti". Danas se na upotrebu i „sigurnost" artilerije ne gleda više onako, kao što je to ranije bilo. Ona nema ni danas potpune samoodbrane, ali zbog savremenog načina upotrebe njene vatre i zbog savremenog jakog automatskog pešad. naoružanja na njenu se samoodbranu naročito ne misli. Misli se tek kroz zadatak koji ima da se postigne. Samoodbrana leži u najkorisnijem potpomaganju svoje pešadije, za koju ne treba da žali žrtve, jer u uspehu pešadije nalazi se uspeh i samoodbrana artilerije!

Dakle, raspored artilerije u glavnoj trupi predhodnice neće biti šablonski, te uvek biti pozadi čelne pešad. jedinice, već će njeno mesto odredjivati situacija. O tome možemo u glavnom, predvideti nekoliko situacija:

1) Ako je reč o predhodnici kakve kolone koja vrši nastupni marš u cilju da pronadje neprijatelja, napadne ga i zauzme kakav važan objekt, — onda se taktički postupak takve predhodnice karakteriše: brižljivim izvidjanjem, metodičnijim ofanzivnim pokretom i razvojem za borbu. Prirodno je onda što će i razvoj artilerije biti metodičniji, jer se na princip sigurnosti mora obratiti veća pažnja. S obzirom na to, što prostor od 1500 m. (kolika je dubina 3 bataljona) može preći brzo, zgodnije je da se ne uklještava izmedju bataljona, već se postavi pozadi pešadije u glavnoj trupi predhodnice. Ako je ta predhodnička artilerija sastavljena i iz jedne brdske baterije, onda će korisno biti da se ona istavi na čelo pešadije glavne trupne predhodnice. Razlog za ovo naveden je ranije.

2) Ako je predhodnica u sastavu goneće kolone, što znači da je taktički postupak predhodnice drugojači, onda je veća smelost u radu pravilo, a pridavanje jače artilerije predhodnici je neophodna potreba. Iz ovog logično izlazi, da artilerija treba da bude u stanju da brzo ukaže pomoć. Ta će pomoć doći dockan, ako je artilerija uklještena izmedju bataljona naročito ako je pri tom i zemljište nepodesno za razvoj, već brže i bolje ako je na čelu. Sigurnost je zastupljena celishodnim rasporedom prednjih delova pešadije. Eventualni prigovor, kako će zbog dubine marševske kolone artilerije ra-

zvoj pešadije iz glavne trupe predhodnice ići sporo — ne može imati opravdanja, jer je dubina artil. divizijona oko 900 m., a s druge strane u principu je da razvoj pešadije uvek bude pod zaštitom svoje artilerije.

3.) Ako se pak predvidja borba u susretu, onda će raspored predhodničke artilerije biti sličan rasporedu pri gonjenju: jača artilerija na čelu pešadije glavne trupe predhodnice (na pr. dve baterije), a manja (na pr. jedna baterija, naročito ako je ona haubička) pozadi pešadije glavne trupe predhodnice.

Razlog leži u brzoj artil. pomoći, da bi ofanzivni pokret pešadije bio što energičniji S druge strane, ostavljena baterija pozadi pešadije dobija ulogu kontra baterije, i kako se njena uloga ne ispoljava odmah u početku dejstva, to je pokazano njeno mesto u marševskom rasporedu u skladu sa budućim zadatkom u borbi.

* * *

Prostor „Vojnog vesnika“ ne dopušta nam da se sa ovim pitanjem duže zabavimo. Iznesoh prednje u nameri, da se pred čitaoce ovog lista u najkraćim crtama pokaže gledište jednog pešadiskog oficira, a povodom dodirnutog pitanja o ovome u članku art. ppukovnika g. Bogoljuba Jovanovića u „Vojnom vesniku“ 1924. god. Sv. 4.

Beograd.

Ppukovnik
Drag. D. Pandurović.

Немачке идеје о модерној коњици.

Под насловом „*Студије о модерној коњици на основу ратног искуства*“ недавно се појавила у Немачкој војној литератури брошура од потпуковника Бранта — начелника штаба Инспектора немачке коњице.

Ова студија почива на примерима узиманим понајвише из операција које су биле на источном фронту, пошто по мишљењу писца, појам о значају коњице у Европи све више расте у колико се више иде на исток.

Француски коњички часопис „Revue de Cavalerie“ за месец Септембар—Октобар 1924. године говорећи о овој студији и износећи је, вели, да она заслужује сваку пажњу, како због интересантних идеја, тако и по историским примерима и извесној еволуцији у појмовима послератних немачких правила у погледу *извиђања* и *употребе коњице у маси.*

Између осталог тамо се чак вели: „да би се са овим идејама требали упознати у Француској они, који се баве истраживањем, где ће и како ће коњица да нађе своју најбољу примену у будућем рату“.

Како сматрам да је и за нас ово тако исто од великог значаја, то ћу покушати да скренем пажњу на ове интересантне идеје и гледишта на употребу коњице у модерном рату.

* * *

Стојећи на том гледишту да се коњички задатци у савременом рату нису изменили, потпуковник Брант вели: „извидети и осматрати непријатеља, спречити му да он то уради, садејствовати у решењу битке, експлоатисати успех и штитити одступање, били су и остаће увек коњички задатци. А као најглавније оружје њено да све ово изврши још увек је „*коњ*“.

„Ове разне коњичке мисије играле су у разним временима разне улоге. У једној епоси коњици је додељивана као најглавнија улога у рату једна од ових мисија, у другој епоси друга — према прогресу наоружања и начину борбе“.

Да би пронашао која ће мисија бити сада најглавнија за једну модерну коњицу, потпуковник Брант узима у анализу све коњичке мисије редом:

Застор.

Узимајући у обзир да коњици њена покретљивост даје могућност не само да држи широки фронт и да се лакше извлачи из тешке ситуације него велосипедисти и пешадија на камионима, и да се она по том може одмах ускоро понова груписати за отпор, долази се до закључка, да је улога коњице у застору неоспорно врло велика.

Али, исто је тако тачно и то, да ова улога треба да је коњици *споредна*, јер јој може пре времена да исцрпи снагу а то да буде опет од кобног утицаја на њен доцнији рад, као што је био случај у 1914. год. са 7. и 8. немачким коњичким дивизијама и коњичком дивизијом Баварском. Све ове три дивизије биле су употребљаване као застор у Лорени.

Разни покрети тамо и амо, били су им тако изнурили коњску снагу, да су ове две дивизије морале да поднесу извештај да су неспособне за борбу, услед преморености коња. Међутим тај задатак који је био поверен овим дивизијама, могли су одлично тако исто да изврше и други такви комбинирани одреди, појачани са поједиframим коњичким пуковима.

Да се не би, дакле, коњица изнуравала

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

прерано, и да не би трошила своју снагу још у самој првој фази рата, њу треба да потпомогну: велосипедисти, пешадија на камионима и специјални одреди за застор. На тај ће начин коњица сачувати своју снагу и бити способна за доцнији рад.

Извиђање.

Стратегиско извиђање било је коњици од вајкада једно од главних мисија, а пре светског рата то јој је била чак и најглавнија. Па и данас се још увек не може замислити извиђање без коњице. Авијатика, пешадија на аутомобилима, блиндирани аутомобили могу је у овом раду само помоћи, а никако заменити

Авиони не могу увек летети; ако поднесу извештај да непријатеља нема, не може им се увек веровати; они не доводе заробљенике; не могу да служе за заштиту, нити да држе стални додир; са њима се не може очувати терен.

Велосипедисти и блиндирани аутомоби-

ли опет губе сву своју вредност ако нема добрих путева, на пр.: у Румунији је била придата једна бригада велосипедиста, коњичком корпусу Фон Шметова. Пут је до Букурешта био добар, време суво и велосипедисти су често пута добро употребљени. После Букурешта за време марша ка Серету, није се могло наћи више добрих путева. Црно се блато лепило за велосипеде тако много да се са њима не само није могло даље ићи, већ их је чак било немогуће ни гурати. Камиони који су носили митраљезе велосипедиста, били су тако исто неспособни за покрет. Немци су најзад морали оставити и велосипеде и аутомобиле и да од велосипедске бригаде формирају два слаба батаљона шасера — пешака.

У Литванији и Курландији у 1915. години морали су Немци тако исто да остављају велосипеде због рђавих путева.

У земљама сличним овим за рад се могло рачунати само на коњицу.

Коњица, дакле, остаје као неопходно потребна за ову улогу, али то јој више *није главна мисија.*

Развој авијатике и средстава за слушање и везу олакшавају јој у многоме рад у многим задатцима које је пре морала све сама да ради.

На овај начин служба извиђања добија тако други изглед, да се може слободно рећи, да су слаби изгледи на то, да ће се коњици у будуће поверавати улога даљног извиђања.

Ово у толико пре, што, када се узме у обзир да се непријатељ може користити усавршеним техничким средствима за брзи пренос својих трупа с једног места на друго, онда и сва извешћа које коњица успе да прикупи у свом даљном извиђању губе своју вредност, пошто се не може више рачунати са старим нормама за кретање у погледу времена и простора.

Извиђање оваквих покрета има сада да се врши из ваздуха — авијатиком.

А извиђање пак на земљи има да се врши само: *блиско*, чији се значај сада знатно повећава, али које може извршити корпусна коњица, која ће се појачавати према потреби са другим родовима оружја.

Дакле граница између даљног и блиског извиђања изчезава, пошто даљно стратегиско извиђање има да пада у део само авијатици. На овај се начин коњица ослобођава од извршења једне мисије, која јој је до сада одузимала већи део снаге. Ово јој даје могућности да се посвети са много више слободе у раду својој **главној улози**: *садејствовање у битци — борбом.*

Ако се ипак деси, да прилике захтевају, да се извиђање врши по земљи на неколико дана марша испред армија, онда ће то једино коњица бити у стању да уради — благодарећи њеној покретљивости.

За блиска извиђања слаће се одреди састављени из свију родова оружја. Ова даљина не треба да је већа од једнодневног марша, јер иначе главнина не може да потпомогне ове одреде и они би били изложени сигурној пропасти.

Улога је ових одреда врло деликатна: ако избегавају борбу, они понајчешће не успевају да изврше задатак; ако се пак ангажују, они опет ризикују да буду усамљено уништени.

„У октомбру 1914. године, једна сибирска пешадиска дивизија испослана тако унапред, одупре се наступању VIII немачке армије у Пољској близу Грожека, између Радома и Варшаве. Она ступи у борбу и ова одлука њеног команданта била је фатална по њу. Храбри Сибирци претрпели су ужасно велике и крваве губитке, и од целе дивизије успели су да се дочепају Варшаве само неки мањи њени остатци.

Наступање VIII армије било је задржано само неколико сати! Овај задатак који је био поверен једној пешадиској дивизији, могла је да изврши само трупа покретљива — коњица — која не би дозволила да буде уништена, већ би са успехом задржавала непријатеља и извиђала његову снагу“.

Тиме што су Немци 1914. године додељивали за блиско извиђање свакој армији по једну или више коњичких дивизија, они су само узалуд распарчали своју коњицу.

Између двеју непријатељских војсака није било пространства за рад коњице, па и извиђања тако рећи није ни било.

Овакви случајеви представљају поље рада за авијатику и за коњицу великих тела, која би се појачавала према потреби са деловима из других родова оружја.

Када коњица добије овакву мисију извиђања, онда она ову мисију треба да споји са мисијом задржавања непријатеља, којој се чак по важности и првенствено има дати.

Са средствима са којима располаже сада коњица, она представља једно јако сред-

ство за борбу од кога се командовање неће тако лако одвајати шаљући је пре битке далеко од себе у циљу чисто стратегиског извиђања.

Коњички двобој (судар).

Како коњица неће играти сада као пре ону улогу у даљном стратегиском извиђању, то она принципијелно неће ни тражити борбу са непријатељском коњицом. У осталом сада више не може ни бити речи о оним старим коњичким сударима са хладним оружјем, који су за неколико минута имали да онеспособе непријатељску коњицу, да се ова после више никада и не појави.

Ми смо сада „под владавином митраљеза“ и сада може чак и слабији непријатељ да задржава д го својом ватром нападача; често ће се пута десити да овај успе у своме нападу, и ако знатно јачи „тек после дугих и тешких часова напора“.

Када се узме у обзир да садање коњичке борбе не прествљају више кратке епизоде, већ један дуготрајан рад, то ће и командант коњице имати добро да размисли: „да ли му задатак дозвољава да ступи у ту, тако јако жељену борбу, са непријатељском коњицом“.

Ратно искуство је показало, — чак и на источном фронту, где су се сукоби коњички чешће дешавали — да се две непријатељске коњице не привлаче, као што се то пре претпостављало: „као два заљубљена бића“.

Можда би то и било тако, када би се две подједнако јаке масе сусреле, али је невероватна ствар да ће једна јака коњица привући другу — слабију.

Када је, при крају новембра 1916. године при немачким операцијама у Румунији коњички корпус Шметова прешао реку Олту, пред њиме се од једном појавила једна румунска коњичка дивизија. Та појава њена не може се тумачити да је била услед привлачне снаге немачке коњице, већ је то највероватније било услед задатка који је тој дивизији могао бити поверен: да протера немачку коњицу преко реке. Тако давно жељени моменат великог коњичког судара изгледаше да је се приближио.

У очекивању тога сусрета, две немачке коњичке дивизије смакоше се за заједничко дејство. Али се од једном изгуби магнетска снага њихове привлачности, и румунска коњичка дивизија исчезе без борбе. Ово је свакако било због тога, што је ова дивизија благовремено сазнала за бројну надмоћност немачке коњице. Коњички корпус Шметова није се упуштао у гоњење за овом дивизијом, пошто би се тиме одстранио од свог главног задатка и правца. Овде се не може дискутовати о држању ове румунске коњичке дивизије, пошто нам је непознат ни њен задатак који је тада имала, нити пак, околности које су је руководиле да овако ради. Али што се може позитивно рећи то је то, да би она претпостављала доста опасног противника немачкој коњици, да је се доцније прилепила уз њу и да јој смета у раду, — што је свакако могла урадити, избегавајући да се са њим ангажује у одсудну борбу.

У будућем рату коњички судари неће више бити циљеви за две непријатељске коњице.

Ако до тога буде дошло при извршењу таквог добивеног задатка, онда се има дејствовати потпуно као пре, да би се постигао брзи успех.

Али се један коњички старешина на овај корак има решити тек после зрелог размишљања; јер се због овог може уплести у дуготрајну борбу, где успех често пута постиже чак и слабија страна, ако само успе да јачу снагу одстрани од његог главног задатка.

Учешће у битци.

Говорећи о овој најглавнијој коњичкој улози, потпуковник Брант вели: „Једна је коњичка дивизија, онако исто борбена јединица као што је и једна пешадиска дивизија“.

Коњица није, као други родови оружја, помоћни део пешадије, пошто она може пешадију и заменити.

Али она има и своје специјалне одлике, које командовање треба добро да познаје, да би је могло употребити тако како би се од ње извукло највише користи; јер њен успех или неуспех, у самој ствари у главном и долази од заповести које јој се дају.

Неопходно је потребна ствар, да се коњици даје тачно одређен задатак, а ако јој се дају неколико, онда да се главни јасно прецизира, како се не би по том десило, да је споредни одстране од главног.

Ако се жели да се потпуно искористи главна коњичка особина, покретљивост, онда коњицу треба употребљавати ван састава армија, дакле на крилима, пошто ратно искуство показује да за њу нема довољно места испред фронта.

Услед тога што су фронтови армија велики и модерне битке дуготрајне, сада је непотребно држати коњицу прилепљену уз армију.

„Она коњица, која се прилепи уз своју војску, ретко ће када моћи да нађе непријатељску осетљиву тачку; она понајчешће наилази на фронт већ проширен — једноставан.

И обратно, ако је коњица одвојена и слободна, она може да нађе прилику да искористи своју ватрену моћ и да изненади непријатеља, тамо где овај не може да стигне да на време одбије удар.

Главна мисија, дакле за једну модерну коњицу има да буде следећа: дејствовати офанзивно на непријатељску слабу тачку, да би тиме припомогла повољном решењу битке.

Ово је у осталом била мисија коњице од увек, само што је она била у појединим епохама заборављена.

„Сви ратови, у којима је важност ове коњичке мисије била занемаривана, они претстављају један период опадања у историји коњице. Зашто су ратови Фридриха II и Наполеона I били испуњени безбројним коњичким успесима? Ово није било због тога што је ватрена моћ тога времена била слабија, јер је и онда као и сада имао подједнако мали изглед на успех један фронталан напад коњице противу неколебане пешадије.

Пре се може рећи да је ово било због тога, што су се ове две војсковође придржавали гледишта, да улога њихове коњице има да лежи у непрекидној интервенцији у битци. Свесни тога да се одсудан успех постиже само дејством врло јаке снаге, они су сједињавали њихову коњичку масу и стављали је под команду једног команданта, а старали се да је изненада баце на најслабију непријатељску тачку“.

То је закон који живи од вајкада; средства се само мењају, а дух остаје исти: потребно је само прилагодити средства идеји.

Када се узму у обзир велики ефективи који се ангажују у једном модерном рату, онда је ствар јасна, да ће интервенција само једне коњичке дивизије у битци бити изузетна појава; за ову ће сврху бити потребно да се сједине неколико коњичких дивизија у коњички корпус па чак и у неколико коњичких корпуса.

Ако се ради овога посматра ратно искуство само на западном фронту, онда се може доћи до погрешног закључка и ако је ствар позитивна да би једна коњичка немачка армија била од пресудног утицаја на ток операција да је се налазила августа месеца 1914. године на десном крилу немачке војске.

Буђенова коњичка армија на пр. у рату бољшевичком 1919—1920. године потпуно је одговарала нарочитој ситуацији на Пољском бојишту.

За своје успехе у Палестини Енглези имају да благодаре само: „јахаћем пустинском корпусу“, формираном из 4 коњичких дивизија и једне бригаде „мехариста“.

Благодарећи садањим средствима за везу, командовање једном оваквом коњичком армијом могуће је готово онако исто као што је то могуће са каквом другом армијом.

Али, није довољно само сјединити неколико коњичких дивизија и ставити их под једну команду, већ са њима треба бити у стању остварити *изненађење.* За коњицу може да буде од кобних последица распрострањено мишљење: „*да у рату има увек времена.*“

Елементи за остварење изненађења јесу: покретљивост, брзина и окретност.

Често ће пута коњица морати да прелази дневно по 70—80 км. идући по неколико дана, да би се *изненада* појавила на какву слабу непријатељску тачку. Због овога она треба да је припремљена да може да изврши овако велики марш а да не упропасти своју снагу; тако исто њен командант треба да уме да јој обезбеди време за одмор када би се нарочито извршио преглед кова: „ово није било увек тако, вели потпуковник Брант, „а нарочито за време операција немачке коњице у Литванији 1915. године.“

Пољско-бољшевички рат, пружа по потпуковнику Бранту најбољи пример правилне употребе коњице у почетку великих операција.

„У априлу 1920. године једна пољска коњичка дивизија прешав пешадију, би упућена на Косјетин варош на 160 км.

позади руског фронта, где је био штаб прве руске армије и која представља важан чвор комуникација. Задатак је ове дивизије био да се дочепа ове важне тачке и да се ту држи до доласка пешадије. Руски је фронт био танак и имао је доста „рупа“; он је више личио на линију предстража него на непрекидни фронт. Пољска је коњица успела без великих тешкоћа да се пробије кроз непријатељску линију. После марша од 38 часова она је дошла до Косјетина. На целом овом путу водила је само на једном месту кратку борбу; варош је заузела тек после дуге борбе пешке. На тај начин она се нађе у руској позадини где успе да исквари важну железничку везу са Кијевом. Овај материјални успех — заузеће вароши — престављаше за Пољску велику моралну добит, која се јавља као природна последица првог успеха у рату.“

Потпуковник Брант извлачи из ове борбе код Косјетина још и две поуке и вели:

„Пољска се коњица одмарала два сата на 20 км. северно од Косјетина и одатле се кренула у 4 часа по подне, директно на југ у три колоне, да нападне варош. Напад је требао бити извршен *изненада*, зато је било наређено, да се крене галопом до ивице вароши и да се тек ту сјаше. И ако је изненађење за бољшевике било потпуно, и ако је било наређено да се коњички што дуже наступа ипак су пукови сјахали много рано; они су на појединим местима имали да прелазе пешице више од 2 км. На тај начин дали су времена бољшевицима да дођу к себи од првог изненађења и да организују приличан отпор.

Командант дивизије морао је да уложи много енергије да би исправио овај поступак сувишне обазривости својих потчињених.

„Али се изгубљено не надокнађује“ и напад је тога дана остао безуспешан. Пољаци су успели тек сутра дан да заузму варош, пошто су понова вршили напад у зору.“

„Ако коњица жели да постигне изненађење, она несме да сјахује после првих непријатељских пушчаних зрна, јер „неколико зрна не треба да је задрже у наступању, она треба само да заузме растресите стројеве, чим уђе у зону непријатељске ватре онако исто као што то и пешадија ради, па чак и више него она, пошто јој брзина покрета то омогућава.

„Пољаци су пресекли жељезничку везу око вароши у исто време када су нападали на варош. Како су сутра дан, пољски коњаници нападали пешице станицу они су били изненађени, када их је почео тући ватром руски блиндирани воз. Овај је воз у току исте ноћи поправио пругу. Ово нас учи да није довољно само извршити деструкцију, већ једном учињено рушење треба и осматрати када се боримо око чвора комуникација.“

Пошто се предвиђа да се изненађење има постићи само дугим и брзим маршевима, појављује се питање да ли ће то моћи да се оствари када се коњичкој дивизији прида пешадија.

У овом случају коњица не треба да умањује своју покретљивост; трупе на коњима имају у сваком случају сачињавати главну снагу дивизије, и оне треба да могу, када су одвојене од њених појачања да престављају ипак једну довољно јаку борбену снагу.

Појачавање ватрене снаге једне коњичке дивизије на штету њене покретљивости, као што се то наилази код разних дивизија, званих „лаких“, и створених на основу искуства на западном фронту изгледа, да ће се насигурно у будућности показати као заблуда. Овакве би коњичке дивизије сигурно претрпеле неуспех у коњичким операцијама у Литванији и Курландији, у битци код Вилне, у Румунији, у Палестини, као и у већ споменутој експедицији Пољској ка Косјетину и у борбама у којима су Турци тукли Грке у Малој Азији.

„По рђавим путевима, по рђавом времену и без комуникација са позадином, коњица сама остаје способна за покрет и борбу“.

По мишљењу потпуковника Бранта, најбоље би решење било, да дивизије задрже стари број пукова, и да се појачају са другим родовима оружја, нарочито са пешадијом, која располаже са средствима за брз превоз.

Поред свега тога коњица треба да је још добро обучена и тренирана, коњи дресирани и у стању да издрже замор дугих маршева.

На превоз железницом и велики транспорт аутомобила не може се рачунати било услед слабих мрежа железничких и путних, било услед бомбардовања аеропланских или далекометне артилерије; у

овим случајевима шанси за успех су на страни оног противника, који се може брзо депласирати са својим сопственим средствима". Једна јака коњица тако употребљена, у будућој битци, може да одигра исту улогу као коњица Фридриха II у Шлезији.

Услови на источном фронту дају, у овом погледу, коњици нарочити значај; јер она тамо има доста простора за своје покрете. Али ће се у опште у почетку једног рата, наћи увек делови граничног фронта слабо заштићени. На овим тачкама, коњица ће моћи да изврши пробој, пре него што се армије ставе у покрет, она ће на тај начин сметати концентрацију непријатељских снага, и тиме приморати непријатеља да предузме мере за одбијање удара, што ће опет из основа пореметити операциски план.

Најзад ће коњички корпуси наћи простор за своје дејство и на боковима свога противника; они ће му грозити комуникацијама, нападаће колоне његове, и извлачећи се из борбе ноћу, појављиваће се сутра дан на каквој другој тачци удаљеној по 50—60 км. од прве.

— Наставиће се. —

Са француског
Дим. М. Стојадиновић
коњички ппуковник
у Коњичкој инспекцији.

FEUILLETON

Свете Жртве.

— Сенима палих за време окупације. —

Ропство гуши — робље јечи,
Цео народ туга мори;
А душмански ланац звечи,
Душу српску да умори...

Душманска се ватра диже,
И све жеже... пустош прави;
Ал' у патњи душа ниже
Српска венце својој слави...

Свака верна душа знаде,
Тога пакла црне дане;
Који ипак крепи наде,
Јер духовне беше хране...

И кад отпор снажан даде,
Српска душа подлој души;
Душман пакла створи јаде,
У корену Српство гуши...

На све стране смрт зацари,
Од вредности све односи;
Српску душу да поквари,
С њоме срце да покоси...

Сваког дана из даљине,
Вапај с' верних душа вије;
Крв се лије у долине,
Душман мучки жртве бије...

Где загрокћу пушке мукле,
А душманска душа слади:
Што су њене хорде тукле,
Обезглављен народ млади...

Али залуд душман руши,
Из корена српско име! —
Јер из крви што се пуши,
Српска слава да се вине...

Бодри крила... бије часе,
И душману спрема раку;
Јер Србину судба зна се:
Пребродиће буру сваку!

А кад сладост славе дође,
Чија зора већма свиће...
Свете Жртве — вечне вође,
Извор снаге Српству биће!

Слободан Хисаревић.

Осми пешад. пук I позива у битци пред Кумановом 10. и 11. октобра 1912. год.

8. пешад. пук „Књаза Александра", у коме сам и ја дуго провео већином на дужности четног наредника, за време мира беше стално у Београду.

Одмах по објави опште мобилизације 17. септембра 1912. године из Београда отпутовао је за Пожаревац, а из Пожаревца, пошто се мобилисао, за границу — до Осипаонице пешке, затим возом до Врањске железничке станице, где се након једног дана и једне ноћи путовања, — возом, искрцао и истога дана упућен је у кантоман у једно село југоисточно од Врање.

У овоме селу пук је остао све до 2. октобра 1912. године, кога је дана по хитном наређењу премештен у село Буштрње, које је на граничној (пола са ове, а пола са оне стране границе) линији. Ту је пук заноћио, а сутра дан 3. октобра, моја чета и још две из истог батаљона изашле су на саму границу — заузевши неколико „турских караула".

Караулу коју је моја чета (Цер) заузела пре тога била је поседнута једном четом из 7. пука I. позива која се тога дана повуче у састав свога батаљона.

Баш пред овом караулом командир чете прочита нам веома дирљиву Краљеву прокламацију којом се објављује рат „Турској".

Ова прокламација нарочито је мене дирнула, јер сам ја баш из тих крајева (Пећ, Стара Србија) које треба ослободити.

Прокламација прочитана, 6. по, а 7. октобра пре подне цела I армија отпочела је наступање.

За ово наступање командант Дунавске дивизије I позива народне војске 6. октобра 1912. године под ОБрој 152 у 11 часова пре подне у селу Ратају издао је следећу заповест:

Да би се осигурала офанзива I Армије наређен је покрет преко границе у циљу заузећа линије: Бараљевац — Козарник. — Дринска дивизија I позива народ. војске наступаће десно од Дунавске дивизије I позива народ. војске преко Крушевице и заузима „Лукарце" (Рујан). — Дунавска дивизија I поз. нар. војске има задатак да 7. тек. месеца заузме Баљевац на Светом Илији.

Подела трупа.

1. *Коњица.*

Командант мајор Никола Цоловић. Дунавски дивизијски коњички пук I позива народне војске.

Свега 3 ескадрона и једно митраљеско оделење.

Коњица је прикључена до 6 часова и 45 минута пре подне код карауле „Цер", јужно од села Буштрња, прелазити границу у 7 часова у јутро и креће се правцем Цер — село Брњаре — Бараљевац и избија на ћувик јужно од Бараљевца, ту се задржава и одашиљањем патроле ка селу Старцу и Старчевцу врши и даље извиђање непријатеља.

Рејон извиђања и осигурања; десно: Света Петка и Трсјак — Старчевац и ухватити везу са Дринском дивизијом I позива; лево: преко села Старо Русце у долину Пчиње и даље низ Пчињу до села Воганице.

Командант пука упутиће једну официрску патролу долином Пчиње ка селу Пелинцима, затим на Рујанску греду ка селу Стојковце са задатком да извиди позадину положаја Рујан — Старац.

Другу официрску патролу упутиће командант уз Пчињу на Шајинце (ту је наша чета III позива народне војске) па на Широку планину те осигурати везу са нашим четницима и од њих потражити податке. —

2. *Десна главна колона.*

а) Предходница.

Командант ппуковник Душан Стефановић,

8. пук „Књаза Александра",
III дивизијон Дунавског арт. пука,
1 чета пионира,
1 вод болничара,
1 секција телефонског оделења,
1 митраљеско оделење.

Свега 4 батаљона, 12 топова, 1 чета пионера, 1 вод болничара, 1 секција телефонског оделења и 1 митрељеско оделење.

Предходница је прикључена до 7 часова јутра 7. тек. мес. испод карауле Цер и у то време отпочиње покрет правцем Цер село Брњаре — Бараљевац.

Код Бараљевца се задржава и очекује даља наређења.

Рејон извиђања и осигурања: Света Петка — Трсјак — Старчевац — Мездраја, па одатле скреће ка потоку и долази на пут од Брњара за Старчевац. — Ухватити везу са левом колоном.

Предходница се креће испред главнине на 2 километара.

б) *Главнина.*

Командант потпуковник Михаило Зисић

9. п. пук. Краља Николе I,

1/2 Чете пионира,

II Дивизијон Дунавског арт. пука,

18. п. пук „Краљевића Ђорђа“, остатак болничке чете,

1 секција телефонског оделења,

2 митролеска оделења.

Свега 8 батаљона, 12 топова, пола чете пионира, 1 секција телефонског оделења и 2 митраљеска оделења.

3. Лева колона.

Командант потпуковник Александар Глишић,

7. п. пук Краља Петра I,

I дивизијон Дунавског арт. пука,

1/2 чете пионира,

1 вод болничара,

1 секција телефонског оделења.

Свега 4 батаљона, 12 топова, 1/2 чете пионера, 1 секција телефонског оделења и 1 митраљеско оделење.

Лева колона искупља се код карауле Заједнице и у 7 часова јутра креће се Заједница — село Старо Русце — па гребеном Светог Илије до наспрам села Бараљевца.

Рејон извиђања и осигурања десно: ухватити везу са десном главном колоном, лево десном обалом Пчиње.

4. *Лева побочница.*

1 чета из 7. пука I позива народне војске.

Лева колона креће се од села Мездраја на ново село Рајчевце — ка Воганцима.

5. Заштитница.

Заштитница се креће за главном десном колоном на 500 метара.

6. Трупна комора.

Трупна комора десне колоне челом својим у 10 часова пре подне по маршевном реду својих јединица има бити у селу Буштрњу и ту ишчекује даље наређење за покрет.

Трупна комора штаба дивизијског на челу трупне коморе десне колоне. — Трупна комора леве колоне има бити прикључена код села Русци у 9 часова јутра и ту исчекује наређење за покрет.

7. и 1 степен колонске коморе одмаршоваће десном обалом Мораве од Превалца до Купиница и ту остати на преноћишту.

Начин саопштавања:

1. Писмено по ордонансима. 7. пук још телефоном.

2 Исхрана по додатку овога наређења (Заповести).

Ја ћу се налазити код десне колоне.

Командант пуковник,
Милош Божановић с. р.

Додатак заповести ОЂБрој 152 за исхрану војника.

За исхрану од текућег оброка још ноћас заготовити ручак за сутра и трупама пред полазак дати чорбу да поједу а парче меса да понесу собом за ручак. Другу половину од текућег оброка заготовити за вечеру на месту преноћишта.

Ако која трупа није снабдевена месом и осталим потребама у прописним количинама, онда одмах послати комору на Ратајску постоју југо-западно од села Ратаја, железничкој прузи — Ристовац, где ће делови профијантских комора јединица Дунавске дивиз. I позива до даљег наређења храну примати непосредно, и тако попуњене да стигну своје трупе и уђу у састав својих колона према маршовској заповести.

Да би се трупе што боље снабделе потребама, командант ће наредити да се војницима изда на руке по два хлеба и испражњена кола послати на поменуту постоју ради попуне. — Но пошто се за сада незна каква ће храна за сада возом доћи, то комесарима издати требовања на све потребне артикле људске и сточне хране, који ће по њима примати оно што буде возом дошло.

По заповести команд. Начелник
штаба ђ-штаб. потпуковник
Стој. М. Стојановић с р.

Лепо је и веома дирљиво било видети (опростите овако ју ја замишљам, јер се још као дете сећам када ми је мој покојни отац уз гусле певао: о поласку Српске војске под командом Цара Лазара из Крушевца на бој на Косово) ову слику маршевног поретка: Коњица поносно у галопу наступа, — за њом остали делови

како је предњом маршевном заповешћу наређено.

Дивизијски свештеник прота Сава Кезић — Бог да га прости, назвао је војницима: „помози Бог Јунаци! Сретан вам рад Јунаци“ и т. д.

Мој командат батаљона мајор Милорад Матић (он је у прошлом светском рату погинуо. — Нека му је *слава*!) с времена на време потрчао би са коњем поред свсга батаљона чак до предњих осигуравајућих оделења код којих би по нешто поправио, затим сачекао батаљон коме би викнуо: „како је, јунаци!“ и т. д.

Одмах чим је армија прешла у наступање. Дринска дивизија већ је била у послу, — Између ње и непријатеља отпочело је пушкарање, које је целог дана трајало т. ј. до мрака.

Првог дана наступања пренођиште (7. октобра) нам беше село „Старац“. У овоме селу комореије беху украли једну чабрицу са сиром — због чега се један сељак пожали команданту батаљона мајору Матићу, који са ађутантом претресе све комореије, код којих заиста нађе ову чабрицу али без сира, јер су га комореије пре тога већ биле раскрчмиле војницима за скупе паре. Командант батаљона Матић одузе ову чабрицу од комореије и предаде ју томе сељаку, а потрошени сир од свога новца плати истом сељаку.

Комореије за овај невојнички поступак искусише заслужену казну, стим да им командири ипак наплате украђени сир.

8. Октобра пук је заноћио у Челопеку, а 9. истог стигао је на једној пољани између Старог и Младог Нагоричана. Ту се пук поставио у биваку под малим шаторима.

У овоме биваку после вечере, војници једно због умора а друго као иначе млади људи тврдо су поспали.

У опште у овоме биваку ми бесмо као да смо сувише далеко од непријатеља — а не, скоро, у непосредној његовој близини — где ће се тако рећи за неколико часова решити велики народни догађај после Косова; где ће се за неколико часова решити судбина нашег народа у јужној и југо-западној Старој Србији; и где ће се за неколико часова решити питање, даљи останак Турака на Балканском полу-острву. Јер сви официри, бар до команданта пука, говораху да пред Кумановом апсолутно неће доћи ни до најмање борбе. — Да ће се главна битка примити на Овчем пољу.

Један водник из моје чете чак тврђаше да је наша коњица већ ушла у Куманово.

Октобра 10. дан је освануо са кишом. Ја сам пошао ка пуковском штабу, те да изузмем спрему за два обвезника, који су ми накнадно упућени; пошто у чети није било нарочитог четног наредника, већ сам ја и поред водничке дужности водио бригу у исто време и о целој чети.

Идући ка штабу пука, наједанпут чух пуцањ пушака на положају младог Нагоричана — испочетка слабије али све јаче и јаче, затим и топови почеше да грме са једне и друге стране, т. ј. са наше и непријатељске стране. Одмах сам помислио да је ова пуцњава озбиљна, па се вратим у чету.

Дошав у чету видим мога командира који стоји пред његовим шатором, а који после једне почивке доби наређење да се чета одмах спреми за покрет. По овоме наређењу командир викну: „Дижи шаторе, — спремај се за полазак“.

На ову заповест командирову војници на две на три (како се то по неки пут каже код народа) спремише се и стадоше у строј.

Затим цео пук се крену у правцу ове пуцњаве — а када је био близу положаја на коме се већ увелико води борба, мој батаљон доби наређење да ступи у борбу на положају који беше пред њиме, тојест баш на крајњој десној предњој ивици Младог Нагоричана, на коју се наилази кад се из Куманова иде.

Батаљон је ступио у борбу потпуно на отвореној пољани. За заклон смо имали само оно камење кога је ту природа створила — које нам је могло бити мање од користи, а више од штете.

На овоме положају, на коме беше мој батаљон, непријатељ је слабије наваљивао. — Његов највећи напад беше управљен према левом, нашем, крилу — тамо где вођаше борбу 7. или 18. пук, јер се тачно не сећам који од ова два наша пука тамо беше.

Положај на коме беше мој батаљон, тукла је само непријатељска артиљерија, али њени метци час пребациваху, а час подбациваху. Свега је један војник из мога вода контузован.

Борба је вођена целог дана. Командант батаљона мајор Матић непрестано је у

стрељачком строју посматрајући непријатељско кретање са двогледом — па би овај двоглед додао војнику, он узео од војника пушку и гађао Затим опет дао војнику пушку — продужавајући то исто дуж стрељачког строја свога батаљона.

Најзад и ноћ је наступила, те због тога и борба се, местимице, беше утишала. Ја сам пошао дуж стрељачког строја свога вода поправљајући војнике — у колико се ко није бар колико толико постарао за заклон, и у колико се ко није поставио према правцу за гађање непријатеља. Али непријатељ се ипак труђаше да ма где продре; користећи мрак, приближавајући се уз ону јаругу, наједанпут осv брзу, паклену пушчану паљбу на мој стрељачки строј. Моји војници и не сачекавши команду сами такођер отворе брзу паљбу на непријатеља.

У овоме нападу ја сам направио једну погрешку која ме је могла стати живота без стварне потребе. — Место да останем на место где сам се пре тога затекао — ја помислим да ми није ту место као воднику, већ позади на прописном одстојању па пођем уназад преко отворене пољане под кишом непријатељских куршума. — Зауставим се такођер на отвореној пољани. За заклон сам имао само један мали камен иза кога сам главу могао да заклоним.

Како се при овоме нападу поче ведрити то и наша артиљерија отвори брзу паљбу на непријатеља, кога је не само страшно тукла већ и велику му панику створила. Због овога код непријатеља се примећаваше велико комешање, уз ларму и вику: „алах алах“ и још неке неразумљиве речи. Затим, непријатељ у нереду поче да бежи.

При овоме нападу, наравно, да сам мотрио на свој вод управљајући њиме — спазих једног војника из мога вода који потпуно отворен седи и гађа непријатеља, коме подвикнем да се склони, али ми он одговори: „неће гром у коприве господине наредниче“, и не прекидајући паљбу. Тек кад сам му поново приметио он се је склонио у заклон.

Око 12 часова те исте ноћи моја је чета, са положаја, повучена на предњу ивицу Старог Нагоричана, и ту је до изјутра копала стрељачке заклоне, а затим се опет вратила на свој положај — кога је 10. имала за борбу.

Октобра 11. у 2 и по сата по подне дошао је на овоме истом положају, а баш у стрељачком строју мога вода, ђенералштабни пуковник, сада војвода, г. Петар Бојовић, са још неколико официра, који назва војницима: „помози Бог јунаци! Сретна вам победа, јунаци“! Али таман је ово изговорио — око њега се распрштеше непријатељска шрапнелска зрна — но срећом ни г. пуковник ни остали г. г. официри не бише закачени овим непријатељским метцима. Г. пуковник ни мало узбуђен рече: „зар је овај још жив“ — нашта г. пуковник, сада ђенерал, Михаило Рашић додаде: „па самртник се и до последњег часа још копрца.“

Ове речи пуковника, сада војводе, г. Петра Бојовића, о нашој победи мене збиља зачудише, јер још нисам веровао у нашу коначну победу на овоме месту — са обзиром на све оно што сам слушао 9. октобра, у бивaку од официра, као што сам напред навео.

У овој битци 1 батаљон 8. пука прилично је проређен; — његов командант батаљона мајор г. Милан Радовановић рањен је у руку, али он није напустио батаљон све до краја рата. Командир 1. чете — капетан Дамњан Васић баш у овој битци погинуо је

Ово је све о учешћу 8. пука I позива у битци пред Кумановом 10. и 11. октобра 1912. године.

Сада видимо како смо победили у овој битци далеко надмоћнијег непријатеља — бар у почетку на кога смо ми више мање изненадно наишли.

Захваљујући нашем официрском кору, који је — још за време мира врло добро знао нашег војника за борбу, и захваљујући нашој артиљерији, која је, бар са онога одсека где сам ја био не само страшно тукла непријатеља већ га је потпуно деморалисала, као што сам већ мало час навео, ми смо победили.

Капетан, ратни инвалид
Марко Спасић.

КЊИЖЕВНОСТ

Мемоари генерала Кадорне.[1]

(Катастрофа на Капорету)

Генерал Кадорна командозао је талијанском војском од уласка Италије у рат (маја 1915.) до после катастрофе на Капорету (новембра 1917). Из дана у дан његов глас је растао: чак једна успела операција септембра 1917. била је потврдила његов добар глас, кад изненада као мађијским штапићем све се руши око њега. Месец дана доцније, заиста, једна непријатељска офанзива развија се тако рећи брзином једне лавине. Талијанска војска повлачи се у брзини на своме земљишту и то иза Пијаве; она оставља непријатељу више од 200.000 заробљеника, а топова на хиљаде.

Очевидно, одговорност за једну катастрофу тешка је да се сноси: оптужени стратег имао је да брани своју ствар пред једним јавним мишљењем способнијим данас него у 1917., да донесе правичан суд о људима и догађајима великога рата. У овој одбрани Кадорна као и сви стратези без среће у осталом напада често да би се боље бранио и ако он у напред наговештава да жели избећи сваку полемику.

„Моја намера, изјављује он у своме предговору, јесте да саставим такорећи историјску скицу мисли главно-командујућег, тако да ми, у случају грешака, буду приписане оне стварне, а не замишљене грешке. Свака тенденција ка полемици која не би била неопходна за тачно разумевање чињеница искључена је дакле из ове књиге (сем извесног изузетка за иностранство).“

Пре свега, писац изјављује да, при избијању европског рата, војни организам Италије није никако био спреман да издржи један рат макар и дефанзиван... У рукама владе, војска је била постала обичним оруђем јавне безбедности. Код Талијана, чије је јединство било остварено од пре шесет година, друштвена дисциплина је потпуно недостајала, она потчињеност индивидуе држави која је најчвршћа основа моћи једнога народа. Напослетку, парламентарни режим, тада на снази у његовој отаџбини није био баш оно што се могло желети као најбоље за циљеве рата. Све то објашњава, у његовим очима, тешкоће које је он, као шеф генерал-штаба, имао да савлада како би талијанску војску оспособио за улазак у акцију у пролеће 1915.

После овога, стратег лако оправдава свој план концентрације као и ратни план по коме се, познато је, имало држати дефанзиве у Трентину, а преко Фриула предузети офанзива. Задовољан је резултатом својих операција у пролеће и јесен 1915. које су омогућиле да се борба пренесе на непријатељско земљиште; ипак, овај резултат је могао бити бољи, по његовом мишљењу, *„без одмагања са стране Русије, без пасивности Срба и још више без извесне индискреције француске штампе.“*

Године 1916. настаје пролетња офанзива темељно спровођена на плато-у Асијага од стране аустријске војске, богато снабдевене артилеријом. Ипак, половином јуна, овај напад је био задржан већ без икаквих озбиљнијих последица по стратегијску ситуацију.

Напуштена зона сва је била у планинском пределу, тешко приступачном, пошумљеном, са ретким и незнатним местима. За постизање ових ограничених успеха, војска од 400.000 одабраних људи, са 2.000 топова, издржала је 30 дана тешких и крвавих борби; и изгубила је више од 100.000 људи у мртвима и рањенима. Скромни резултати, у осталом, и несразмерни са важношћу и обимношћу издржаних напора, а нарочито са огромним објективима, одлучним циљевима које је противник имао пред очима.

Августа 1916. настаје талијанска офанзива код Горице.

Овај напад живом снагом, међу нај-

[1] Овај је чланак изашао у францускоме листу „Temps“ од 29-XII-1924 год., као нека мала критика на књигу, која је ту скоро изашла: „Memoires du général Cadorna“ traduction française éditée chez Charles Lavauzelle, P a r i s.

снажнијим, успео је у току три дана; захваљујући предузетим предострожностима, противник је био стварно изненађен. Али први успех није био искоришћен колико је било то могуће. Тактички осећај потреба онога тренутка недостајао је код некојих подређених команданата. Ипак стратегиски резултат био је врло значајан; по речима Фалкенхајна, догађаји на Изонцу су утицали на одлуку Румуна о уласку у рат.

Са зимом 1916.—1917. настају „непогоде временске изузетне јачине“. Почетком јануара, први министри и шефови штабова савезничких војски држе савет у Риму. Кадорна тражи њихову сарадњу за покрет на Трст и Јулијске Алпе: 300 тежих топова и осам савезничких дивизија са пољском артилеријом би му биле довољне. Ипак, „савезнички штабови остају уверени да ће решење европског рата бити на француском фронту; и они одбијају“. Али писац верује да би, са усвојењем његовога плана, Аустрија па према томе и Немачка биле приморане на капитулацију годину дана раније.

После овога, талијански стратег узима оштар, а каткад и агресиван тон према савезницима, а нарочито према Французима: показује нарочиту осетљивост према прекорима што није ни у априлу 1917. помогао Нивелову офанзиву и што није у септембру исте године продужио своје тако лепо успеле операције у правцу Бенсица и Трнова.

Тренутна несугласност са савезницима, примећује он, не би могла настати, нити би се икакав неспоразум могао појавити да је, још тада, постајао онај међусавезнички орган који је имао бити установљен месец и по дана доцније, али на жалост тек после жалосног искуства на Капорету.

Сада, заиста, долази она жалосна катастрофа. Писац описује узбуђујућу одбрану; његово излагање, покаткад са крајњом затегнутошћу, показује колико игра рата јесте несигуна. У истини, маневар покушан од Аустро-Немаца против јулијског фронта класичан је: и састоји се да се река обиђе што ближе извору; Бонапартина војевања у Италији (1796—1797.) илустровала су ово начело здравог разума. Ипак Кадорна не допушта прекор да је занемарио овај класични наук.

Лако је, протестује он, рећи после чина, да нисмо требали очекивати напад до у области Плецо — Толмино (т. ј. у горњим деловима долина). Ко управља операцијама има резоновати у том тренутку. И тада се ослања на стварности или могућности сазнате од непријатеља или преко својих обавештајних органа или сопственим размишљањем. Оно управо долази на послетку да одреди вредност непознатих чињеница и неизвесности које су најмногобројније у рату. Због тога је баш вештина вођења рата од свију и најтежа.

Свакако, писац, пошто је потсетио на тешкоће своје вештине, замера по мало свима. Његове заповести, констатује он, нису бивале извршиване. „Недостајао је генералу Капелу (команданту армије на крилу ка Изворима) дух потчињености у чему се у главном састоји дисциплина разумевања и потпуне послушности.“

Кадорна затим и нарочито указује на „кризу заморности трупа на коју се затим била накалемила безочна пропаганда у корист штрајка пред непријатељем“; истиче „дах безумља наишлог из позадине, а неодстрањеног од оних чија је то била дужност да учине и који је дах отровао дух војске“. Уз то, хоће да представи као да му савезничка појачања нису послужила како је то требало.

Морам напослетку истаћи, од речи до речи пише он, да од доласка савезничких трупа у Италију, јединство командовања је потпуно недостајало на овом војишту. Савезничке команде одбиле су свој пристанак да талијанска Врх. команда слободно располаже савезничким трупама, и ако сам то ја и формално тражио преко генерала Поро на Рапалском конгресу 5. и 6. новембра.

Вероватно је да би наш као и Енглески врховни штаб имао шта одговорити на овај прекор. Ипак расправа ове врсте, изгледа, била би сада најмање на своме месту. Боље је, заиста, да за данас Савезничке Државе уклоне оно што би их могло разјединити, да би тако скупо плаћена победа њиховим заједничким жртвама, на крају донела мање горке плодове за победиоце.

Београд. Ђенерал **Д. Стефановић.**

Примедба уредништва. Талијански листови јављају да ће се у најкраћем року извршити реформа у министарству војном. На место досадашњег уређења по коме постоје три министарства, за војску, морнарицу и ваздухопловство, установиће се само једно министарство за Народну Одбрану. Први министар биће главнокомандујући италијан. војске за време рата, генерал Кадорна.

Струмица. Географско-историска расправа. Написао проф. Милован Ристић. Цена 10 динара. 1925. г. Београд, Штампарија „Св. Сава", Бранкова 16.

Садржај: *Увод.* I.) *Географски преглед.* 1. Положај. Орографски преглед. Постанак Струмичке Котлине. Хидрографија. Клима. Флора и Фауна. Становници и њихова култура. — Топографија. Административна подела и комуникације. II.) *Историски преглед.* Струмица у предсловенско доба. Словенско насељавање. Византиска превласт и борба с Бугарима у 8. и 9. веку. Беласичка битка (1014) – Струмичка Епархија (1018). Поновна грчка владавина у Струмици до српског освојења (1018)—(1332). Српска владавина у Струмици. — Ратови и освојења Душанова. Струмица после Душана под Дејановићима до потпадања под Турке. Додатак.

Писац је поделио ову расправу у два дела: Географски и Историски преглед.

И за један и други део писац је морао да уложи врло много труда док је прикупио грађу и из ње извукао и зналачки средио све што је важно и за ширу публику од интереса. Књига је написана концизно и јасно, те је свакоме приступачна. То даје могућности да се и шира публика упозна са постанком и развићем Струмичког басена.

Желети је да нам писац пружи још коју овакву расправу о пределима наше лепе и богате Македоније.

На жалост пишчева нада, да ће комисија решити гранично питање на Беласици у нашу корист, није се испунила. Не само на томе сектору, већ свуда на свима границама према нашим суседима комисија је решавала спорна питања готово увек на нашу штету.

Геодетски пуковник
J. Ђорђевић.

Филозофија Анри Бергсона. J. Д. Стојановић. Београд, 1925. (Издање Књижаре С. Б. Цвијановића. Цена дин. 20.—).

Садржина: Могућност метафизике. — Дух и материја. Еволуција органског света и смисао живота. — Проблем слободне воље. — Значај Анри Бергсона.

Животворна философија Анри Бергсона узима код нас, можемо са задовољством констатовати, све више маха и буди сасвим оправдано интересовање. Одлична студија г. J. Д. Стојановића једнога од врло вредних и одушевљених ученика Бергсонових, врло је подесна и добро дошла да то корисно интересовање подигне и развије. Као такву ми је можемо нашим читаоцима најтоплије препоручити. Издање г. С. Б. Цвијановића врло је солидно и укусно.

Вести из Гарнизона.

SARAJEVO.

Dva oficirska predavanja. Komandant Pešadiske Oficirske Škole, pešad. pukovnik g. Grgur Ristić održao je 26. februara, u Oficirskome Domu, svoje predavanje **O zajedničkom radu pešadije i artiljerije.** Predavanju su prisustvovali svi pešadiski artileriski, konjički i inžinjerski oficiri Sarajevskog garnizona, a oficiri ostalih struka i pomoćni rodovi vojske.

Tema je bila vrlo interesantna. Pukovnik g. Ristić, u jednom malom primeru, jasno i vrlo zgodno izneo je potrebu zajedničkog rada ova dva roda vojske, tako, da je svaki od slušalaca doista osetio potrebu, da se, bez održavanja ove veze, u buduće ne može ništa sa uspehom da radi.

Zadatak je uzet iz praktičnog — letnjeg vežbanja oficira slušalaca Pešadiske Škole, iz okoline Kalinovika. Pretpostavka je bila, da je jedan mali odred od 1 bataljona pešadije, jedne baterije i 1 eskadrona konjice imao da štiti, na zgodnom položaju, izvlačenje hrane iz Kalinovika. Neprijatelj, u pojedinim borbenim fazama, predstavljen naročito zato spremljenim metama, koje su se s vremena na vreme pojavljivale i uklanjale, tako da su braniocu na ugled neko vreme ostajale.

Rukovalac ovog vežbanja je markantno izneo sve greške, koje su se pojavile i način, kako su se one trebale i mogle da otklone, te je, u toliko više, ovaj primer bio poučniji i zanimljiviji. —

Po svršenom predavanju, komandant II.

armiske oblasti, djeneral g. Krsta Smiljanić, koji je takodje predavanju prisustvovao, obratio je pažnju svima prisutnim oficirima, da iz ovakovih primera crpu pouke i dopunjuju i šire svoja znanja o potrebi zajedničkog rada vojske: artiljerije i pešadije, s tim da pešak treba dobro da poznaje artileriju, a artiljerac opet pešadiju.

*

Pešadiski major g. Ivan A. Božić, nastavnik u pešadiskoj oficirskoj školi, održao je svoje predavanje **O Upravi vatrom** 12. marta u Oficirskom Domu svima oficirima garnizona Sarajevskog.

Ovo je predavanje bilo u nekoliko kao dopuna i veza predavanju pukovnika g. Ristića. Ovom prilikom izneta je u pravoj slici nasušna potreba, da i desetar i vodnik i komandir čete moraju kako u napadu, tako i u odbrani, svaki za svoju jedinicu, unapred da spreme i izrade plan vatre. Po tome planu ima da se vatra, iz sviju naoružanja pešadiskih, s obzirom na zadatak, teren i objekte na njemu, precizno izvede, tako da svaki zna svoju ulogu, kada će i gde da upravi svoju vatru. U plan vatre ulaze sva pešadiska naoružanja kako mitraljezi laki i teški tako i trombloni, topčići 37 m.m. i ručne bombe, pored puške.

Major g. Božić je vanredno izveo ovo svoje predavanje i zainteresovao i ubedio sve prisutne o potrebi plana vatre. — Svi primeri rasporeda desetine, voda ili čete, sa svima orudjima, kako u napadu, tako u odbrani, prestavljeni su na pojedinim pregledima i lako uočljivim skicama.

Predavanje je bilo vrlo poučno i aktuelno. I sam komandant armije, koji je prisustvovao predavanju izjavio je svoje zadovoljstvo, u toliko više, da mu je simpatičnije, što se ovde iznosi i uočava rad onih starešina, na kojima baš vatra počiva.—

N. Đ. J.

Личне вести.

ПОСТАВЉЕНИ: Инж. пуковник Миливоје Ђ. Аранђеловић за ком. инж. IV Арм. области; инж пуковник Душан Ж. Путниковић за начел. инж. одел. Дравске див. области; коњички ппуковник Миливоје П. Чолак-Антић за врш. дужн. 8. коњ. пука; коњ. ппуковник Жарко П. Мајсторовић за начел. штаба I коњ. дивиз.; бриг. ђенерал Владислав Н. Крупежевић за врш. дуж. команданта Зетске див. области; пеш. пуковник Стојан Т. Николић за в. д. помоћника Осечке див. обл.; пеш. пуковник Јован П. Рекалић за в. дуж. помоћника Савске дивиз. обл.; коњ. пуковник Јован Н. Швабић за в. д. ком. 1. коњ. дивизије; пеш. пуковник Драгољуб М. Тодорчевић за в. д. команданта Савске пеш. бригаде; пеш. пуковник Владислав П. Костић за команданта 6. пеш. пука; ђ.-штаб. пуков. Александар А. Стојановић за команданта 21. пеш. пука; пеш. пуковник Милован М. Јокић за команданта 29. пеш. пука; ђ-штаб. пуковник Јован Д. Веселиновић за команданта 42. пешад. пука; ђ-штаб. пуковник Милојко Б. Јанковић за команданта 46. пеш. пука; пеш. пуковник Блажа С. Врбица за команданта 48. пеш. пука; ђ-штаб. пуковник Борисав М. Ристић за команданта 51. пеш. пука; ђ-штаб. пуковник Богољуб С. Илић за в. д. начелника штаба команде V Арм. области; ђ-штаб. ппуковник Миливоје Ђ. Алимпић за в. д. шефа Орг. одсека опер одел. Главног Ђенералштаба; ђ-штаб. пуковник Драгослав П. Стефановић за в. д. начелн. штаба команде Морав. див. обл.; пеш. ппуковник Михаило А. Стајић за в. д. начелника штаба команде Брегал. див. области; арт. пуковник Велизар Антић за в. дуж. начел. штаба Осечке див. области; коњ. ппуковник Димитрије Т. Предић за начелника штаба коњичке инспекције; ђ-штаб. мајор Илија Т. Панић за в. д. помоћ. начел. штаба Дринске дивиз. области; арт. мајор Богдан Д. Маглић за в. дуж. помоћ. начел. штаба Дунав. див. обл.; арт. ппуковник Боривоје П. Јосимовић за помоћ. начел. штаба Шумад. див. области; ђ-штаб. ппуковник Пантелија М. Боровица за помоћ. начелн. штаба Потиске див. области; пеш. ппуковник Чедомир М. Шкекић за помоћ. начел. штаба Јадран. див. области; арт. ппуковник Урош М. Тешановић за помоћ. начел. штаба Врбаске див. области; пеш. пуковник Ђорђе С. Исаковић за команданта Ваљевског војног округа; пеш. пуковник Драгутин К. Мартиновић за команданта Битољског војног округа; коњ. пуковник Михаило Ђ. Жујовић за команданта Велешког вој. округа; коњ. пуковник Иван Л. Докић за команданта Приштинског вој. округа; пеш. пуковник Димитрије М. Михаиловић за команданта Врањског вој. округа; пеш. ппуковник Аврам Ј. Берах за в. дуж. команданта Цељског вој. округа; за помоћнике команданата војних округа, и то: пеш. ппуковник Хуго М. Врбанић у Ваљевски војни округ; пеш. ппуковник

Мирослав Г. Ђуричић у Пожаревачки вој. округ; пеш. ппуковник Ото А. Линингер у Књажевачки војни округ; пеш. ппуковник Добросав С. Обрадовић у Прокупачки вој. округ; пеш. ппуковник Хранислав М. Маленовић у Врањски вој. округ; пешад. ппуковник Јордан Ј. Икић у Шибенички вој округ; пеш. ппуковник Миливоје В. Милић у Битољски војни округ; пеш. ппуковник Радојица М. Ковачевић у Кичевски вој. округ; пеш. ппуковник Марко Т. Вранешевић у Косовско-Митровички вој. округ; пеш. ппуковник Душан Т. Марковић у Пожечки вој. округ; за помоћника команданта пука, и то: пеш. ппуковник Светолик А. Радовановић у 12. пеш. пуку; пеш. ппуковник Војислав Ђ. Костић у 21. пеш. пуку; пеш. ппуковник Вељко С. Шапоњић у 22. пеш. пуку; пеш. ппуковник Јован П. Цвејић у 23. пеш. пуку; пеш. ппуковник Стојан К Шабић у 24. пеш. пуку; пеш. ппуковник Драгољуб М. Ћирић у 28. пеш, пуку; пеш. ппуковник Живојин Т. Шумаревић у 30 пеш. пуку; пеш. ппуковник Тодор П. Дамјановић у 31. пеш. пуку; пеш. ппуковник Стојан А. Марјановић у 46. пеш. пуку; пеш. ппуковник Крста М. Милошевић у 49. пеш. пуку; за команданта батаљона и то: ппуковник Драгутин А. Журек у 5. пеш. пуку; мајор Радован Н. Кусовац у 8. пеш. пуку; мајор Иса М. Нећак у 12. пеш. пуку; ппуковник Миро Р. Божовић у 13. пеш. пуку; ђ-штаб. ппуковник Лав Ф. Рупник у 16. пеш. пуку; ђ-штаб. ппуковник Марко Ј. Михаиловић у 17. пеш. пуку; мајор Ватрослав Ј. Херенчић у 19. пеш. пуку; мајор Радивоје Б. Радојковић у 20. пеш. пуку; мајор Миливоје Б. Богићевић у 21. пеш пуку; ппуковник Душан Т. Живковић у 21. пеш. пуку; мајор Лазар Г. Ђуровић у 27. пеш. пуку; мајор Боснок Ј. Грујић у 28. пеш. пуку; мајор Карло П. Лалић у 28. пеш. пуку; мајор Иван О. Јелачић у 29. пеш. пуку; ппуковник Милан П. Крагујевић у 30. пеш. пуку; ппуковник Вилим Ј. Лулић у 30. пеш. пуку; мајор Мирослав К. Вонсовић у 31. пеш. пуку; мајор Душан К. Милић у 31. пеш. пуку; мајор Драго А. Микуш у 32. пеш. пуку; ппуковник Риста М. Стојановић у 32 пеш. пуку; ппуковник Никола П. Поповић у 32. пеш. пуку; ђ-штаб. ппуковник Јован К. Антић у 33. пеш. пуку; мајор Алекса Ђ. Мијалковић у 34. пеш. пуку; ђ-штаб. ппуковник Вилим В. Клобучар у 35. пеш. пуку; мајор Владимир Б. Ђукић у 38. пеш. пуку; ппуковник Франце Ф. Грошел у 40. пеш. пуку; ппуковник Драгомир Ј. Марковић у 41. пеш. пуку; мајор Војин М. Церовић у 42. пеш. пуку; ђ-штаб. ппуковник Ђорђе Ф. Грујић у 46. пеш. пуку; мајор Рудолф Кнез у 46. пеш. пуку: ппуковник Миливоје Ђ. Богићевић у 50. пеш. пуку;

НЕКРОЛОГ *† Павле Е. Јуришић* инвалид-пуковник, (рођен 1883. † 1925. год.)

Покојни Јуришић је рођен у Прокупљу. Синовац је ђенерала Павла Јуришића — Штурма. Као и његов отац и стриц, одмах после свршене гимназије ступио је у Војну Академију и свршио је са одличним успехом. Припадао је тридесетдругој класи — једној од најславнијих генерација. Био је искрен друг, одличан војник и редак родољуб. Пок. Јуришић био је командир чете у осамнаестом пешадиском пуку 1912—13. године, када је и први пут рањен код Малог Нагоричана (на Куманову). После рата прекомандован је у Краљеву Гарду, али чим је објављен рат Аустрији, он оставља своју чету и одлази на бојиште. У окршају на Церу пао је погођен шрапнелом у груди. Рана му је била тешка и остао је на бојишту. Доцније, кад се већ све смирило и кад су болничари на носилима почели да преносе мртве, до заједничке раке, наишли су на њега Искрвављен и разнетих груди лежао је испод једног војника, и тек кад су га ставили на носила упознали су у њему свог команданта. Пок. Јуришић је преживео и ову рану. У ратовима служио је као пример херојства и пожртвовања. За време Солунског фронта био је војни изасланик у Атини. По свршеном рату иступио је из војске. Радио је на организацији Удружења Р тника, Резервних (фицира и Народне Одбране. Свуда где су била потребна национална осећања, био је и он. Пре две године почео да се бави новинарством у „Препороду" чији је био директор. За стечене заслуге у рату получио је највиша одликовања и наша и наших савезника. Погребен је 1. априла 1925 године у Београду. У име класних другова опростили су се са њим пуковници: Ђорђе Ћирић и Драгољуб Динић. Слава му! Вечан му помен!

*

U Zidanem Mostu umro je 9. aprila ove godine Martin Petrinčić, otac ppukovnika Antuna M. Petrinčića, člana uređivačkog odbora našeg lista. — Naše iskreno saučešće!

БЕЛЕШКЕ

ENGLESKA.

VOJHO VAZDUHOPLOVSTVO. Za 1925. god. budžet je u veliko povećan, više no prošle godine za 1,972.000 L. (u dinarima 591,600.000.)

Izdaci za vazduhoplovstvo za računsku 1925—6 godinu iznose: 21,319.300 L (u dinarima 6,395,790.000).

9 novih eskadrila obrazovano je ove godine, od njih 7 su određene za odbranu Londona.

Danas je snaga engleskog vojnog vazduhoplovstva: 54 eskadrila: 25 eskadrila potpune formacije, 8 u Iraku, 6 u Indiji, 4 u Egiptu, 1 u Palestini.

Što se tiče flote, ona raspolaže sa 10 eskadrila. Ljudstvo iznosi: 36.000 ljudi. Sada se proučava plan „obuka rezervista pilota“, koji su u građanskoj avijatici.

Đeneral Brancker inspektor vazduhoplovstva, vratio se je iz Indije, pošto je proučio i Srednju Evropu, i sada radi plan da se pomoću avijona veže London sa Indijom

Odobrena je suma od 500.000 L (150,000.000 din) za izradu velikih dirižabla, i suma od 22.000 L (6,600.000 din) za potpomaganje novo obrazovanih vazduhoplovnih klubova.

Tako isto odobren je i kredit od 375 000 L (1:2. miliona 500.000 dinara) za potpomaganje civilne avijatike, kao i za uređenje njihovog aerodroma u Croydon-u.

Sa francuskog La Fr. Mil.
Saopštio đeneral S.

FRANCUSKA.

VEŽBANJA REZERVIS A. — Prva mera ministra Erio-a bila je, da se projektovane vežbe rezervista obustave. Vojni krugovi zabrinuli su se, da će ta obustava otežati sprovođenje 18 mesečnog kadrovskog roka službe i da se vojne starešine ne mogu usavršavati u svojoj spremi i da se u buduće mogu sasvim izostaviti vežbe rezervista i tada vojne starešine ne bi imale nikakvog podstaka u svojim mirnodobskim zadatcima. Ali se ova obustava nije ostvarila, jer je za ove celji uneta u budžet za 1925. god. suma od 40 miliona franaka, koju je odobrila i skupštinska finansiska komisija. Ali ovo odobrenje u stvarnosti malo znači, jer kao i 1924. mogu se vežbanja rešenjem vlade ograničiti ili sasvim izostaviti. Vežbe se najpre predviđaju na 21 dan, a radikalni krugovi hoće da odbijaju potrebne kredite za vežbe dotle, dok se kadrovski rok službe od 18 meseci ne smanji na 1 godinu.

JEDNOGODIŠNJI ROK SLUŽBE U KADRU. — Đeneral Nole naglasio je da se uvođenje jednogodišnjeg roka službe ne može provesti kod trenutne organizacije vojske. Dalje je izjavio, da novu organizaciju mora pratiti reorganizacija odbranbenog sistema i sastavljanje novog programa vojske.

UČEŠĆE VAZDUHOPLOVSTVA NA MANEVRIMA 1924. g. — Učestvovale su: 1 bombaška brigada od 3 puka i 1 mešoviti puk za izviđanje i lov. Dalje za svaku manevarsku stranu jedna osmatračka eskadrila, jedan balon za osmatranje, a kod branioca još i jedan divizion protiv - aeroplanske artilerije. Vreme je bilo mutno i sa olujom i vazdušni aparati imali su delom velika letenja, pošto su za polazak i povratak bili upućeni na svoje redovne hangare. Pored svega ovoga, njihov rad i vežbanja bili su dobri i poučni.

NAIMENOVANJA NA VRHU VOJSKE. — Za glavnog komandanta u Siriji i vrhovnog zapovednika Levantske armije naimenovan je đeneral Saraj na mesto đenerala Vejgona, koji je postavljen za upravnika Vojne Akademije. — U posednutoj nemačkoj oblasti naimenovan je đeneral Gijoma za glavnog komandanta. Za komandanta I armije postavljen je đeneral Guro. ostajući i dalje na položaju guvernera Pariza.

Većem delu naših oficira učesnika na Solunskom frontu poznati su đeneral Saraj i Gijoma kao komandanti Savezničkih vojsaka na Istoku, i to đeneral Saraj od septembra 1915. do početka decembra 1917. a đeneral Gijoma od polovine decembra 1917. do kraja juna 1918. godine.

OPITI NOVOG PEŠADISKOG TOPA. — Vrše se opiti sa jednim novim pešadiskim topom, koji ima oblik haubice malog kalibra; daljina dometa je 2000 metara. metak ima veliko punjenje sa eksplozivom. Kod ovih novih pešadiskih topova velika se važnost pridaje moći probijanja oklopa kod bornih kola.

Saopštio pukovnik.
Miloš Đ. Stanković

*

OTAC AVIJACIJE. Kao otac avijacije smatra se francuz Santos-Dimon, koji je rođen u Brezilu 20. avgusta 1873. god. Santos-Dimon veoma se interesovao za novi avijatičarski sport, zbog čega je on sa svoje smelosti i veštine postao veoma čuven On je bio prvi, koji je ovim svojim osobinama uspeo, da reši problem letenja aeroplana.

U njegovo vreme dvojako je mišljenje vladalo o tome kako će se vazduh pobediti: da li mašina-

malakšim ili težim od vazduha.

Santos-Dimon uvideo je, da se mašinama lakšim od vazduha neće moći da postigne cilj, jer se ove mašine ne mogu kretati nezavisno od vazdušnih struja. Stoga je prišao rešavanju problema letenjem na mašinama težim od vazduha

Prvi njegov pokušaj u ovom smislu upućen je bio Helikopteru, sa koga on brzo pređe i na tip pravoga aeroplana.

Njegov prvi aeroplan bio je sastavljen iz šest ćelija u obliku šupljih kocki. Ove ćelije bile su poređane u pravcu pružanja krila, a u obliku jako otvorenog latinskog slova V. Napred je bila jedna ista takva ćelija, koja je služila kao guvernal za dubinu, a njome je u isto vreme pilot reagirao na udare raznih vazdušnih struja.

Iza prednjih krila nalazio se motor „Antoanet" od 24 konj. snaga sa elisom od aluminijuma.

Mesto za pilota bilo je u vidu ljuljaške od koske, pored koje se nalazio sa desne strane volan za dubinu, a s leve volan za pravac.

Ukupna površina krila bila je 60 m² a dužina 10 m. Težina celoga aeroplana bila je 250 kgr. računajući tu i težinu pilota, koji nije bio teži od 50 kgr.

Jula meseca 1905. godine Santos-Dimon privezao je bio svoj aeroplan za jedan dirižabl, koji su vukli dva konja Ovaj opit nije mu ispao za rukom zbog male brzine.

7. septembra 1906. godine on je zamenio gornji motor jednim drugim od 50 konj. snaga i tada je uspeo, da se sa zemlje otisne za jednu sekundu. 13. septembra preleteo je 10 m a 23. oktobra tukao je rekord Arhideakonov preletevši 50 metara. Najzad 23. novembra uspeo je, da pređe 220 metara na visini od 6 metara i to pred ogromnom masom sveta, koja je burno klicala novome pobediocu vazduha.

Na ovaj način iznesen je u nekoliko u najglavnijim crtama rad Santos-Dimona na stvaranju avijacije. U nekoliko, velimo za to, jer je bilo i takvih dana kada se Santos-Dimon vraćao u hangar sa slomljenim aparatom, a i sam sav izlomljen i umoran od teških napora.

Iz svih ovih njegovih napora može se videti kolika je bila njegova volja kao i njegovih savremenika za rešenje ovako važnog problema letenja, i ako ne možda teškog, ali zato skopčanog sa velikim naporima i žrtvama

Predrag N. Aranđelović
pitomac Voj. Akademije

НАША ПОШТА

Чланци дужи од 4 штампаних страна, због новог формата листа, неће се моћи штампати у будуће.

Моле се господа писци, који су већ послали дугачке чланке, да их повуку ради прераде, ако желе да их пласирају у овом листу.

*

Моле се господа писци, који желе да им се њихове књиге прикажу у рубрици „КЊИЖЕВНОСТ", да их пошаљу на уредништво листа.

*

Молимо све наше претлатнике, који су премештени, да нам што пре изволе јавити једном поштанском картом тачну нову адресу, како се не би губили поједини бројеви листа.

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост.
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

Војни весник — Vojni vjesnik
Vojaški vestnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин. 60
За пола године	„ 30
За иностранство:	
Годишње	„ 70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин. 200
1/2 стране	„ 100
1/4 стране	„ 50
1/8 стране	„ 25

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 5. и 6. Крагујевац, мај—јуни 1925. Година V

Марков град крај Прилепа.

Са Солунскога фронта, из области артилерије.[1]

(Неколико интересантнијих примера и историјских података).

Из мојих бележака са Солунског фронта износим ово неколико примера, имајући у виду и њихов историјски значај, а и намеру да их „Војни Весник" оживи и изнесе пред његове читаоце: учасницима као сећање, будућим генерацијама као материјал за поуку.

Ради јасноће потребне карте — специјалне израде — као и скице, читаоци ће лако наћи код својих старијих другова, учасника из минулих дана на Солунском фронту.

Употреба артилерије и заповести за њу код Француза.

(пред Битољем 1916. год.)

Употреба франц. артилерије за 15.-IX.-1916. год.

Дивизион Шалер дејствоваће противу опкопа западно од Петорка, против редута ј. з. ивице села. (75 мм.)

Дивизион Гроније: једна батерија (Борешница) на село и јужну ивицу Петорка, две батерије оријентисане између Врбени и Петорка (75 мм.)

Дивизион Об на с. Петорак (ист. ивица, западни окопи и редут) 75 мм.

155 кратки Жуен — на с. Петорак, редут и окопе који фланкирају село са запада.

Циљ гађања: Разорити дефанзивну организацију Петорка и прилаза. Онемогућити непријатељу држање села и стално му претити нападом.

Од 8—11 час. и од 14—17·40 дејствоваће се на ивице, редут и окопе Врбени.

Од 9—9·20 ватра повећана. Од 9·20 до 9·30 повећање даљине гађања против Вакуфкеја. Од 9.30—9·40 концентрација ватре на редут. Исто и од 17—17·40.

400 метака за батерије 75 мм.

120 метака за батерије 155 кратке, од којих половина шрапнели.

Батерије од 120 и 105 имаће осем овога и специјални задатак контра батерија.

*

Штаб Артилерије Ист. Франц. Војске
Пов. №. 7542
30 септембра 1916 год.

Распоред акције тешке дугач. артилерије за 1. октобар.

Рад тешке дуг. артилерије је рад противу непријатељске артилерије.

У 6·30 час. (време уласка у акцију пољ. артил.) тешка дуг. артилерија узима на себе непр. батерије до сада означене као најактивније и најопасније, а то су: №. 101, 102, 103, 104, 105, 111, 112, 113, 114, 119, 124, 125, 127, 131. (батерије са казематима подвучене су).

Биће у приправности у току ове периоде, готове, спремне, да дејствују на позив осматрача на земљи или ваздушних: једна батер. од 105 мм. и једна тешка од 120 мм. по груписању.

Група тешке артилерије од 120 мм., сада постављена, врши поправку тако, да може што је могуће пре да успешно дејствује.

Избациће се у средњу руку, просечно, на батерије без казамата по 30 зрна, а на батерије са казематом 60 зрна, избачених са рафалима.

Ова акција биће прогресивно смањивана, док сасвим не престане у моменту, када ће почети да раде ваздушна средства за надзор: за балон у 8 час, за

[1] По повратку из Француске (где сам као председник комисије у Линелу примао целокупну ратну спрему за нашу II армију реорганизовану 1916. год. и упућену на Солунски фронт) стигао сам у Солун оних тешких првих дана месеца августа 1916. када су Бугари потиснули нашу Дунавску Дивизију. Тадањи Началник Артилерије Врх. Команде ђенерал Милосављевић примив ме, још истога вечера по доласку брода, нареди ми да одмах продужим за I Армију, где сам одређен за Началника Штаба Команде Артилерије. Веза и узајамно потпомагање наше I Армије са Источном Француском Војском, које су се додиривале, у сваком погледу функционисало је врло добро. Специјално пак та веза и потпомагање у артилеријском смислу, нарочито обзиром на то што је наша Армија оскудевала у тешкој и дугачкој артилерији, била је и потребна и изведена до савршенства. У битољским операцијама готово највећи број тих оруђа прешли су и били у саставу I Армије. Будући често на конференцијама код француских артилераца добијао сам и сачувао ове примере артил. диспозиција које и износим, не само да их оживим но и покажем нашим топџијама да их виде, и ако нађу за сходно и искористе.

авионе од 9 час. Три аероплана за осматрање дејства артилерије (зона им је одређена од команданта теш. дуг. артил.) отпочеће свој рад у 8 часова.

Почев од 8 часова рад теш. дуг. артил. вршиће се по захтеву осматрача, нарочито према ваздушном осматрању, које ће почети да функционише потпуно.

У подне, час напада пешадије, удвојиће се пажња да се одмах стави под ватру свака непријатељска батерија која се појави или се сумња да је у дејству.

Потрошња муниције је онолика за успешност према непр. артилерији, колика је потреба, да се врши поправка и контрола (за непр. батерије које су виђене у акцији), а 2 или 3 плотуна за артилерију на коју се сумња да је у акцији.

Гађање, ватра треба да је брза, и тако да се води да је по могућству што већи број батерија на расположењу, спреман за сваку акцију.

Почевши од подне такође снабдевање муницијом топова 105 мм. биће тако извођено да две батерије, по једна из сваке групе, буде потпуно спремна, каре спремне за покрет унапред на случај успеха. Ове ће две батерије бити унапред одређене.

Доцније напредовање тешке дугачке артилерије биће наређено од стране ђенерала команданта Армиј. Артилерије; групе од 105 и 120 мм. са коњским запрегама биће пред групама од 120 мм. са трактерима.

Ђенерал *Дове.*

*

156. Дивизија.

План употребе артилерије на дан 3. и 4 октобра 1916.

(Извршење ће се евентуално одложити у случају рђавог времена, а сходно наређењу команданта Армије).

Јутро 3. октобра. За све групе реглаже гађања. За 75 мм. на осетљиве тачке непр. линије с. Врбени и одбране испред села, Петорак, западне висове и најглавније ровове на узвишици између Петорка и Арменохора. За 155 кратке Петорак и плато̂ западно, Врбени.

После подне 3. октобра. Гађање на разне горе наведене тачке, са циљем да се униште непријатељске одбране, које означује пешадија. Затим, од 15—15·30 систематско рушеће гађање. Од 15·30—15·35 јако обасипање ватром ивице села Петорка, Врбени и ровове. Од 15·35—15·37 затишје артилерије. Од 15·37—15·40 повећање даљине гађања. Од 15·40—15·45 темпирно гађање тукући ровове и ивице у позадини. Од 16 часова до сутра дан до 7 часова повремено гађање на осетљиве непријатељске тачке (снабдевања, прикупљања) северно од Петорка к. 607, сз. од Врбени, Вакуфкеј, источ. долина, удоље источно од к. 735. Гађање на већ уништене ровове где се претпоставља да их раденици поново удешавају за одбрану.

Јутро 4 октобра. Поновно предузимање гађања почев од 7 часова јутра на начин утврђен за 3. тек. мц. по подне. Од 9–9·30 систематско рушеће гађање. Од 9·30–9·35 обасипање јаком ватром на ивице села Петорак и Врбени и ровове. Од 9·35—9·37 затишје артилерије. Од 9·37 до 9·40 повећање даљине гађања. Од 9.40 до 9·45 темпирно гађање тукући ровове и ивице села у позадини. Од 11·15—11·45 понавља се рушеће гађање. Од 11·45 до 11·50 обасипање јаком ватром ивице с. Петорка, Врбени и ровове. Од 11·50—11·52 затишје артилерије. Од 11·52—11·55 пове-

Које гађање	Трајање	Регулисање по топу		Број метака на топ	
		75 мм.	155 кр.	75 мм.	155 кр.
1.) Систематско рушеће гађање	30'	1 мет. 1'	1 мет. 5'	30	6
2.) Обасипање јаком ватром	5'	4 „ „	1 „ 2'	20	3
3.) Повећање даљине гађања	3'	4 „ „	2 „ 3'	12	2
4.) темпир. гађање ровова и позадине	5'	3 „ „	шрапнел	15	3
				77 на топ 308 на бат.	14 на топ 42 на 3 цеви

ћање даљине гађања. Од 11·55—12 темпирно гађање тукући ровове и ивице села у позадини. Међувремена гађања по жељи пешадије или одговарајући ватри непријатељске артилерије.

Примедба. а.) бр. 3. и 4. дејствују шрапнелима са врло ниским тачкама.

б.) Ноћу експлозив. разорним зрнима, и то места, где се непријатељ прикупља, где су му прилази, где се врши попуна муниције, позади села.

Група Н 75 мм. Ноћно вршиће између Петрика и Арменохора удоље и пут.

Група Х 75 мм. иза села Вакуфкеја и Врбени.

Група М 155 кр. дејствоваће повремено.

*

33. колонијална бригада
№ 139.

Заповест за српску артилерију

Командант главнога напада овластио је ђенерала Довеа, команданта артилерије, да се споразуме са Г. Војводом, те да српска артилерија дејствује у вези са артилеријом француско-руске Армије.

Према томе:

I.) Напад Фуркадове бригаде извршиће се у потпуној вези са нападом Сикрове бригаде на фронту батаљона Мењон, ист. од Кенали, реперисаном јуче од стране српске артилерије (пољске).

56. пук вршиће на своме фронту демонстративни напад који може отпочети ако први успе.

II.) Дан и час напада одредиће се доцније, чим се буде увидело да је артилериска припрема потпуна. Свако вече извиђачке патроле увераваће се о стању бреша учињених у мрежи од жица.

III.) Задатак српске артилерије. а.) За топове од 75 мм., на левом сектору, рушење мреже од жица испред нападнога фронта. Проширити брешу на захтев пешадије. Начинити нову ако се то сматра за потребно.

б.) За топове 155 кратке: рушење испада од нападног фронта и окопа окренутих лицем овоме фронту.

Ово гађање изискује велику прецизност, пошто подбацивање и скретање у лево може да изложи дејству наше сопствене окопе који су на 150 мет. јужно од бугарских окопа. Осматрачница српскога команданта артилерије је добра, тачка са које се открива нападни терен, наши сопствени окопи и бугарски окопи.

в.) Две батерије од 75 мм. са деснога сектора, на фронту 56. пука, ставиће се на расположење пуковнику Клизо, те да спреми ове ноћи отпочете бреше лицем према паралели напада. Он ће искористити сву ову артилерију против бугарске ватре, да би сакрио тачку, са које ће почети напад.

г.) Хаубице ће се употребити као контра батерије. Но командант српске артилерије може једно или више од ових оруђа употребити да би допунио дејство 155 кратких и да би тукао бугарске окопе према сектору пуковника Клизо.

3. октобра 1916. Штаб.

Командант 33. колонијалне бригаде
ђенерал *Фуркад.*

*

156. Дивизија 5.-X.-1916. у 15·45.

Заповест № 79.

1.) Дивизијска артилерија одмах ће реперисати у зони дејства, која јој је додељена. Дивизион Гроније на фронту 312. бригаде. Дивизион Шалер лево, а Дивизион *Об* десно на фронту 311, споредне одбранбене радове и линије непр. пешадије.

Сва дивизијска артилерија, потпомогнута тешком артилеријом између 16·30 и 17 часова концентрисаће ватру под условима утврђеним синоћ, тако да непријатељу створи идеју да се спрема напад пешадије.

2.) Пешадија неће нападати, у својим окопима обезбедиће се против баражне ватре. Команданти 311. и 312. бригаде предузеће све потребне мере те да ноћас своје линије приближе споредним непријатељским одбранбеним радовима на 200 метара.

Претпостављајући увек да непријатељ има пред нама само још заштитницу, која може покушати да се извуче, као што је већ учинила на претходној одбранбеној линији, јединице прве линије истуриће многобројне извиђачке патроле, које ће што је више могуће обавештавати о покрету непријатеља, те да се искористи први наговештај да се непријатељ нападне у његовом повлачењу.

Ђенерал *Бастон.*

*

Заповест 156. Дивизије за 7.-X.-1916. год.

Артилерија је у тесној вези са пешадијом и продужиће рушење споредних од-

бранбених радова и дејство против дефанзивне организације непријатеља јужно од Меџедли.

Групе Об и Шалер (75 мм.) на фронту 311. бригаде дејствоваће на фронту од око 400 мет. са једне и друге стране јаруге која иде од Негочана ка Меџедли. Овај ће фронт тачно одредити командант 311. бригаде, тако да се разорење заврши што повољније за папад.

На фронту 312. бригаде група Гроније дејствоваће противу утврђења јужно од Кенали и противу источне ивице села (75 мм.).

Топови 155 кр. разориће непријатељска утврђења ј. и ји. од Кенали тако да потпомогну напад Вардарске српске Дивизије противу Кенали. Артилерија ће вршити реглажу авионима и то што више. Интезивна концентрација ватре биће од 15'30—16 часова. Одмах после овога дејства рушења, вршиће се брза паљба противу окопа за пет минута. Тешка артилерија биће готова да дејствује противу свих батерија, које се буду открилe.

*

И. Ф. В.
Штаб
Опер. Одел.
Пов. № 1710
10./X. 1916.

Употреба артилерије (156. и 17. кол. дивизије) са обзиром на пројектован напад.

Група 155 кратких има за задатак да разруши непр. организацију ј. з. од Кенали на фроту од око 1500 мет. Рушење да се сврши у очи дана напада.

На дан напада за време артилериске припреме и извршења напада дејство против Кенали и његове три ивице.

Група 75 мм. Пољске и коњичке батерије имају задатак да створе што веће бреше између обе наслоне тачке Кенали и Меџедли.

На дан напада бомбардовање ове линије окопа на целом фронту између Меџедли и Кенали (источ. ивица) имередијана Меџедли (запад. ивица). Ово бомбардовање трајаће од прилике 4 сата. Завршиће се дејством експлозивних зрна.

За време извршења напада повећавати даљину гађања и стварати баражну ватру на 100 мет. даље на север, имати у приправности на сваку групу по 1 батерију да се може упутити напред на Негочане и Ракову, те да потпомогне пешадију и да дејствује противу простора Вакуф Егри и Кенали и између Меџедли и железничке пруге.

Дугачка артилерија. За време припреме дејствоваће као контра-батерија против сваке батерије у дејству на ма којој тачци сектора.

За време напада дугачка артилерија продужиће дејствовати против непр. батерија. По једна батерија на групу или једна група дејствоваће против области Вакуф Егри.

Начелник Штаба *Жакмо.*

Извештај од 11./X. од 7 сати до 12./X 7 сати јутра. Артилерија продужава да врши гађање под истим околностима. 155 кратких врше разоравање непр. организација ј. и ј. и. од Кенали са обе стране пруге. Три дивизиона 75 мм. продужују брешу започету 48 сах. раније (гађање вршено — реглажа авионима) Све батерије по захтеву пешадије врше гађање противу непр. окопа. Једна од батерија од Велуши бомбардује село Клабучиште. Батерије 75 мм. ноћу су у неправилним интервалима тукли окопе и жице које су тукли преко дана, да би онемогућили оправку.

*

Источна Војска.
Артилерија.
№ 627.

План рада артилерије за напад 14. октобра.

А.) Организација командовања:

Артилерија на расположењу ђенералу Жерому:

3 дивизиона 75 мм.,
2 коњич. батерије,
1 дивизион 155 кр.
} пуковник Ружије.

Артилерија на расположењу ђенералу Дитрихсу:

1 дивизион 75 мм.,
1 дивизион 155 кр.
} ппуковник Вернол.

Дугач. артилерија: пуковник Мерсије.

Ђенерал Дове координираће акцију oвих разних артилерија и осигураће везу са српском артилеријом.

Б.) Подела улога.

1.) Код ђенерара Жерома:

а.) За зону акције непр. фронт граница десно 850 мет. ист. од меридијана, 497 (карта фотогр. аеропл.) или управно на ист. ивицу с. Кенали; граница десно 200 мет. источно од меридијана 494 или управно на ист. крајњу границу рова 2 са обе стране пута за Битољ.

Подела зоне (ватре) акције између 155 кр. и батерија 75 мм. биће учињена од стране пуковника Ружије према наређењу од 12/X.

2.) Код ђенерала Дитрихса:

Артилерија има за зону акције фронт непр. десна граница 200 мет. источ. од меридијана 494 (или лева граница зоне артил. ђенерала Жерома).

Поделу зона акција између 155 кр. и батер. 75 мм. учиниће ппуковник Вернол према наређењу од 12./X. дајући 155 кр. као главни објект ровове са обе стране пута за Битољ.

В.) Време за дан 14.-X.

6·30—8 часова гађање за узнемиравање ровова и проширење бреша.

100 метака на топ (рафалима — време за одмор цеви експлоз. зрна — доцније распрскавање.)

8—11·30 гађање са специјалним зрнима, 3 метака на топ и минут, после сваки $^1/_4$ сата гађања, 5 минута одмор материјала.

11·30—12 интезивно гађање са експлозивним зрнима, 3 метка на минут са одмором 5 минута у 11.45.

Од подне продужење гађања са средњом брзином од 2 метка на минут за време од $^1/_2$ сах. (продужена гађања са повећањем од 500 мет. свако).

Свака цев утрошиће 655 метака између $6^1/_2$ и $21^1/_2$ часова са чешћим одмором за материјал. Овај утрошак муниције има се учинити тако да каре буду пуне у случају покрета напред.

Г.) Подела муниције.

Подела муниције за дан напада троши се по горњем времену.

Што се тиче специјалних зрна потребно је да се зна:

На дивизион 75 мм. Дитрихс 8040. Српској артилерији намењеној да потпомогне бригаду Фуркад у његовом надирању ист. од ђенерала Жерома, која треба ефикасно да туче 1000 мет. фронта на средњој даљини 5000 мет. $\frac{1600 \times 70}{12·5} = 8950$ метака.

Командант Артилерије *Дове*.

*

Рад артилерије за 13. и 14. за напад. (извод артил.)

а.) Артилерије за припрему и праћење.

11. и 12.-X. је посвећен за пласирање артилерије и за рушење жица и ровова батеријама већ пласираним.

13.-X. је посвећен за рушење непр. окопа и жица проширујући раније бреше између Мецедли и Кенали.

Овога дана група 155 кр. рушиће непријатељску организацију ј и ј. з. од Кенали са обе стране пруге на фронту 1500 мет.

Дивизиони 75 мм. и коњич. ставиће под ватру терен између две ослоне тачке Кенали и Мецедли.

Група 155 кр. дејствоваће з. од Мецедли за прављење бреше у жици на зони где ће нападати руска дивизија Дитрихса. Овом групом командоваће ппук. Вернол, командант руске артилерије.

14.-X. до 8 час. артил. припреме продужиће гађање са експлозивним зрнима на ровове и жицу.

Од 8 час. (по потреби и од 7) батерије 155 продужиће рад. 4 дивизиона 75 мм. до 11·30 радиће по специјалној инструкцији. За време тога периода пуштаће рафале по средњој брзини 2—3 метка на топ и на минут.

Од 11·30 до подне батерије 75 мм. гађаће експлозивним зрнима, рафалима 2—3 метка на топ и на минут на ровове и на жицу.

У подне гађање ће чувати своју интезивност. Батерије 75 мм. ће продужити гађање 500 мет., а у 12·15 продужиће још за 500 мет.

По једна батерија из дивизиона биће спремна за покрет у напред за Негочане и Раково да помаже пешадију и туче пролаз (ходник) између Вакуф Егри—Кенали са једне, између Мецедли и Кенали са друге стране.

Од подне једна група 155 кр. гађаће на Кенали и ивице његове ист. и зап. Једна група 155 кр. (руска дивизија) гађаће на Мецедли и ивице ист. и запад. на начин да неутралише потпуно ова села и да спречи непријатељу да омета бочни напад пешадији, контра напад из села или ватру митраљеза постављених код ових заклона.

Ђенералу команданту општег напада резервише се, да модификује према околностима, а нарочито према напредовању пешадије и то релативне напомене за гађање артил. припреме и праћење почев од 14-X. од подне.

б.) тешка артилерија — дугачка.

Са дугачком артилеријом пуковник Мерсије има задатак за све време трајања примпреме и напада да контра туче непријатељске батерије и по могућству да их уништи концентричном ефикасном ватром.

Треба да буде спреман да испуни разне улоге које развој борбе може да тражи од стране Команданта напада и од тешке артилерије.

в.) Командовање свом артилеријом.

Ђенерал Дове командоваће артилеријом француско-руске армије (групе тешке и дивиз. лаке) код команданта напада.

NB. Артилерија српска пољска да туче Кенали (фронт ј. и ист.) и бугарску линију на 1000 мет. ист. од Кенали — тешком артил. тући јаче фортифик. објекте 1500 мет. од Кенали.

У случају успеха пратећа артилерија нећe се устручавати да прати изблиза пешадију у сваком моменту; пробијаће отпор непријатељски, тукући ново откривене организације или одбијајући контра нападе или гонећи ватром пешадију у одступању.

Командант пуковник простудираће евентуалну употребу дивизиона коњич. артил. у вези са коњицом да би експлоатисао важне успехе.

Београд. Прикупио и саопштио

Бригад. ђенерал Ј. Ј. Дамјановић

Francuska vojska

I
Komandanti Armije i Guverneri.

Vojnički guverner Pariza, djeneral Gouraud;

Vojnički guverner Liona i komandant 14. Armijskog korpusa djeneral Philipot;

Vojnički guverner Štrazburga, djeneral Berthelot;

Vojnički guverner Meca i komandant 6. Armijskog korpusa, djeneral Lardemelle;

(Armijski korpusi kod Francuza se nazivlju Corps d' armée).

1.	u Lilju	Komandant, đeneral	Lacapelle
2.	u Peruon	„ „	Blondin
3.	u Ruanu	„ „	Duchene
4.	u Mansu	„ „	Vuillemot
5.	u Orleanu	„ „	Lebouc
6.	u Mecu	„ „	Lardemelle
7.	u Bezansonu	„ „	Paquette
8.	u Buržu	„ „	Janin
9.	u Turu	„ „	Le Rond
10.	u Renu	„ „	Passaga
11.	u Nantu	„ „	Prax
12.	u Limožu	„ „	Massenet
13.	u Klermon-feranu — Komandant djeneral Targe		
14.	u Lijonu	„ „	Philipot
15.	u Marselju	„ „	Monroe
16.	u Monpelije	„ „	Martin
17.	u Tuluzi	„ „	Pont
18.	u Bordou	„ „	Duport
19.	u Alžeru	„ „	Boichut
20.	u Nansiju	„ „	Penet

—

Kolonijalna vojska — štab Pariz, Komandant: djeneral Maziller

—

Okupaciona vojska u Maroku, Komandant: maršal Franchet d' Esperet

—

Rajnska vojska (okupaciona, prema ugovoru o miru). Komandant: djeneral Guillaumat

30. Korpus	Komand., djeneral	Naulin
32. „	„ „	Douchu
33. „	„ „	Brecard

—

Vojska levantska, Komandant: djeneral Weygand.

—

Inspektor avijatike, maršal Fayolle.

*

II
Najistaknutiji djenerali iz 1914—18. g.

Posle smrti, djenerala Lanrezac-a (umro 21-I-1925.) ostalo je još u životu 25 djenerala, koji su se istakli u velikom ratu:

5 maršala: članovi ratnog Saveta.

- JOFFRE Vrh. Komandant fr. voj. na Marni 1914 god.
- FOCH Vrh. Koman. Savez voj. 1918.
- PÉTAIN Komand. Franc. vojske 1917—18. god
- FAYOLLE Komand. severne grupe (levo krilo) 1918 god.
- FRANCHET D' ESPERET Komand. V. armije 1914. Marna. Vrh. Komand. Sol. voj. 1918. god.

3 diviz. djenerala, koji su prešli godine (LIMITE d' AGE), ali su zadržani u aktivi naročitim zakonom:

CASTELNAU 1914. Komand. Lorenske vojske; Komnd. Istoč. grupe (desno krilo) 1918. g.

SARAIL Komand III. armije, Marna 1914. g. Vrh. Koman. Solun. voj. 1917. god.

Čl. V. R. S. GUILLAUMAT Komand. odbrane Verdena i Pariza; Komand. Sol. vojske.

Čl. V. R. S. BERTHELOT (Komand. V. Armije 1918. g.; Izaslanik kod Rumunske vojske.) ostaće još u aktivi dok ne napuni 65. god.

5 diviz. đenerala:

Članovi V. R. Saveta

- DEBENEY Komand. I. Armije 1918. g.
- GOURAUD Komand IV. Armije 1918. g. (Komadant Dardanela 1916. g.)
- MANGIN Komand. X. Armije 1918 g. — najvažnija uloga.
- DEGOUTTE Komand. VI. Armije 1918.
- BOISSOUDY Komand. VIII. Armije u Istoč. grupi (desno krilo) 1918. god.

10 diviziskih djenerala u rezervi:

DUBAILL Kancelar ordenja, Komand. I. Armije 1914. god.
LANGLE DE CARY, Komand. 4. Armije 1914.
RUFFEY, Komand 3. Armije 1914. god.
D' URVAL Komandant grupe vojsaka na severu od belgjskih trupa — Na Izeru — 1915. god.
GERARD, Komand. VIII. Armije 1918 g. u Istočnoj Arm. grupi (desno krilo).
MAZEL
HIRCHAUER Komand. XI. Armije 1918 g. u Istoč. Arm. grupi (desno krilo).
ANTHOINE
DEPREZ
DUCHÉNE.
Diviz. Đjeneral MICHELER Komandant Armije na Somme-u 1916. g. U penziji po svojoj molbi.

*

Ovima još treba dodati:

Diviz. djenerala Belin, koji je sada u rezervi, a koji je bio u početku rata 1914 g. načelnik štaba (major-général) Vrhovne Komande kod Joffre-a; i Diviz đeneral Weygand, koji je do skora komandovao franc. vojskom u Levantu, i koji je član V. R. Saveta; bio je za sve vreme svetskog rata 1914—1918.) stalno uz maršala Focha, kao njegov načelnik štaba. —

Prevedeno iz „La France Militaire“ 22. januara 1925. i dopunjeno.

III

Viši Ratni Savet

„Conseil superieur de la Guerre“

1914. g. pred veliki rat:

Predsednik: Min. Vojni Messimy, narodni poslanik.

Potpredsednik: div. djeneral Joffre

Članovi: div. djeneral Alexandre
„ „ Galieni †
„ „ Archinald
„ „ Michel
„ „ De Lancre de Cary
„ „ Laffon de Ladebat
„ „ Dubail
„ „ Castelnau
„ „ Sordet †
„ „ Ruffey.

NB. Mesimy je bio rez. oficir, kapetan; 26-VIII-1914 god. zamenio ga je narodni poslanik Millezand. —

Messimy je otišao na front, bio teško ranjen i po svršetku rata postao je brigadni djeneral.

1924. g. posle rata: Predsednik je Min Vojni, diviz. djeneral. Nollet

Potpredsednik: maršal Petain

Članovi: maršal Joffre, ima 73 god.
„ Foch, ima 74 god.
„ Fayolle
„ Lyautey
Franchet d' Esperey, ima 69 god.

Diviz. djeneral Berthelott
„ Guillaumat
„ Mangin, ima 59 god.
„ Debeney
„ De Boissoudy
„ Degoutte
„ Graziani
„ Gouraud, ima 58 god.

Diviz. djeneral Weygand

Potpredsednik je naznačen za komandanta francuske operativne vojske u budućem ratu.

IV

Francuski djenerali

poginuli ili od rana umrli u ratu.

1. februara u invalidskoj crkvi u Parizu, davat je pomen francuskim djeneralima, koji su u ovome velikome ratu poginuli ili od zadobivenih rana umrli; to su:

Poginuli:

Aimé, Anselin, Arrivet, Barbade, Barbot, Bataille, Baltesti, Bridoux, komandant konjice; Caudrelier, Challe, Colin, Deffontaines, Delarue, Dion, Dupuis, Durand, Ganeval, Girodon, Grand d' Esnon, De Grandmaison, Guignabaudet, Krieu, Largeau, Lizé, Marcot, Marquet, Masnou, Moussy, Plessier, Raffenel, Reymond, Riberpray, Rondony, Roques, Rousseau, Senês (amiral), Serret, Sibille, Stirn, Trumelet-Faber, des Valliéres, Wanvaetermeulen.

Umrli od zadobivenih rana:

Maréchal Maunoury, Arlabosse, Baratier, Baret, de Clermont-Tonnerre, Delmotte, Grossetti, Guérin, Malleterre, Margueron, Micheler, Proye, Renouard G.

Dakle, palo je u velikome ratu 54 francuskih djenerala.

*

Treba dodati diviz. djenerala Gerome-a (Auguste-Clément), koji je umro od zadobivenih rana.

Teško je bio ranjen na čelu svoje peš. brigade (8-me) 5. novembra 1914. god. ispred Ypres-; pošto se je izlečio, posle 6 meseca ponova primi komandu nad istom brigadom.

Potom je dobio za komandanta 122-ge peš. divizije, sa kojom je divizijom došao na solunski front 3. novembra 1915. god. On je učastvovao u prvim operacijama protivu Bugara, koji su nastupali Solunu.

Posle je postavljen za komandanta 17-te kolonijalne divizije, i zatim za komad. prve Armije francuske vojske na Istoku.

On je komandovao na Solunskome frontu i vojskom francusko-grčkom, koja je u maju 1918. god. imala sjajnih uspeha u dolini Vardara (Skra di Legen).

Pošto se je vratio u Francusku avgusta 1918. god. on je postavljen za komandanta 15. peruona korpusnoga i 10. maja 1919. g. umro je u Marselju od zadobijenih rana.

*

Saopštio diviz. đeneral
D. Stefanović.

koji je bio vojni izaslanik u Parizu 1915—1919 g.

ХВАЛА Француској!

MERÇI à la France!

Успомена на дане Срба у Француској 1916.—1918.

О рационалној употреби маневарске муниције у борбеној обуци пешадије.

(Неколико корисних напомена.)

1) У опште о вредностима маневарских метака.

Захтеви савремене борбе траже од свију старешина у пешадији, позваних да командују и управљају ватром, да у погледу овог имају не само пречишћена и правилна гледишта (теорна знања) већ и стварног практичног искуства.

Да се постигну теорна знања потребно је, прво, темељно савладати и научити све правилске одредбе, које говоре о управи ватром и бојним гађањима, а да се стекне практично искуство и оцене тешкоће у управи ватром треба радити што више, користећи за ово све врсте муниције прописане за пешадиско ручно наоружање, а нарочито: бојеви и маневарски метак.

Бојеви метак користи се при извођењу бојних гађања, јер ова се гађања сматрају као крајња сврха целокупног образовања појединаца и старешина у гађању односно управи ватром (в. тач. 10). Наст. Гађања пушком).

Маневарски метак користи се при свима борбеним вежбањима, те чини стварну, а неизбежно потребну допуну бојних гађања, и најбоље је средство за обуку у управи ватром.

На први поглед изгледа, да због ограниченог или боље рећи врло мало одређеног броја бојевих метака за бојна гађања, налазимо се пред несавладљивим тешкоћама око обуке у управи ватром.

Но, одмах ћу додати: да и онда, кад би се имало бојеве муниције у потпуно потребном броју, ипак се при извођењу бојних гађања наилази на извесне тешкоће, које врло много отежавају правилну управу ватром. Оне су у томе, што код бојних гађања има тешкоћа јер се она не могу изводити потпуно, као што то тражи борба, већ су скопчана са неизбежним недостатцима; свега тога нема у борбеним вежбањима маневарском муницијом.

Те су тешкоће у главноме ове:

1) *Ограничени избор стрелишта.* Због засејаности усева, немања променљивог земљишта и велике ограничености у правцима за гађање.

2) *Немогућност преставке потребних момената* за изненађење, како стрелаца тако и старешина, чиме се они не натерују на рад приближан збиљи. Овоме често пута иде на руку и немање телефонске везе, већ се иста одржава трубним знаком.

3) *Вођење строгог рачуна о безедности мештана*, сигурности самих војника из одељења које гађа као и показивача. Ради овог морају се претпостављати и оне мере, које у борби стварно нема.

4) Немогућност стварног потпомагања ватром при наступању скоковима потпомагањем ватром из аутоматских оруђа: гађањем преко главе својих стрелаца, (тешким митраљезом) и кроз међупросторе (аутоматским оружјем) и у опште тачном применом унакрсне и фланкирајуће ватре.

5) *Велика оскудица* у целисходној преставци циљева.

Задржаћу се само нешто више око преставке циљева, јер су остале тешкоће јасне. Често пута се види, да се служимо у преставци циљева примитивним средствима те се поступак непријатељев често пута једва наговештава, а некад је неразумљив толико, да услед тога страда и трпи борбена обука, како стрелаца тако и старешина. На пр. представљен је непријатељ сталном метом, а у збиљи би се кретао; појављен је циљ још пре почетка вежбања, а у ствари треба да се појави тек за време гађања (мета остаје на угледу за време целог вежбања, док треба да се види само кратко време); врло рђава представка непријатеља, који прво наступа па затим треба да прилегне и ватру отвара и т д. Извесни детаљи у стварним поступцима непријатељским, а који су потребни обуке ради, не могу се у великој већини вежбалишта за бојна гађања да представе средствима којима се располаже.

Свакојако, један део наведених недостатака, може по негде да се умањи, али наравно са знатним напорима физичким и трошковима; потпуно да се отклони једва се може очекивати и на самом полигону школа гађања.

Оценимо ли прави значај ових недостатака, у погледу борбене обуке бојним мет-

цима, видећемо, да и она јединица, која би могла извршити што већи број бојних гађања кад би имала довољно муниције, ипак неће у сваком погледу бити обучена као што треба за рат. Што је такође не мање важно и старешине оваковпх одељења, биће једнострано извежбани у многим стварима, јер у много чему не могу у опште да се извежбају. За доказ овог сетимо се на пр. да ли се наступања у скоковима у рату врше онако као што се то често мора да врши за време мира на бојним гађањима, а све из потпуно оправдане, велике бојазни од несрећних случајева, које повлаче критичну одговорност како извршиоца, тако још више и руковаоца гађања.

Мислим да је ово, до сада речено, довољно па да истакне како је много већа слобода рада у борбеној обуци кад се врше вежбања маневарском муницијом. Преставком циљева живим метама, могу се сви поступци непријатељски, сем његових гађања бојним метком, савршено верно да изнесу и свака његова радња у опште да изрази начином разумљивим за сваког војника. Избор терена за рад, па и кад је ограничен простор за вежбање, много је лакши, а сам борбени рад, који код бојних гађања због облика земљишта често пута нехотице узме погрешан правац те се тешко даје исправити, ово се код вежбања маневарском муницијом врло лако прилагођава терену и све се изводи као што треба па и лако допуњава. Услед свега овога ова вежбања постају интересантнија, а што је најглавније, све иде у корист борбене обуке.

Завршавајући овај први одељак велим: да би се од вежбања маневарском муницијом могла извући корист, потребно је, да старешине, њени руковаоци и извршиоци паљбе, буду добро упознати са захтевима и извођењем борбе и управе ватром, иначе биће не само промашен циљ обуке, већ ће се изгубити и стварна корист од ове муниције — биће само пуцњава и потрошиће се муниција.

Неупућеном гледаоцу пружиће се можда и тада слика борбена једино пуцњавом, али искусни гледаоц увек ће моћи да закључи, да ли се рад изводи као што треба или не.

Дакле, не у великој потрошњи маневарске муниције, већ у њеној паметној употреби лежи право искоришћавање њено. Учећи војнике и старешину, да увек пред самим собом оправда неопходност отварања ватре потрошњу већег или мањег броја метака, ми их учимо нехотице штедњи муниције с једне стране (материјална добит), а што је најглавније с друге стране и да умеју стварати изненађење и искоришћавати поједине моменте нарочито из аутоматског оружја (морална добит).

2). **Употреба маневарске муниције обзиром на број који следује годишње.**

Маневарски метак у извођењу борбене обуке појединих војника може врло корисно заменити бојеви, али не и потпуно, јер се не може постићи изразито материјално дејство на самој мети.

Употребом маневарског метка при извођењу борбене обуке, јединачне нарочито, војник се навикава на прасак пуцња, да га то не узнемирава већ да може своју пушку увек добро да нанишани и мирно да опали, да и при овом праскању обраћа пажњу на заповести десетара, па и да их преноси суседима и најзад да му ово средство служи као знак ватреног потпомагања суседа и за одржавање везе ватром (притицање у помоћ).

Код десетара, водника и других старешина, који могу доћи у прилику да управљају и командују ватром одељења, пуцањ маневарских метака пружа им сигурно средство да створе себи слику о борби одељења, па да према јачини и брзини ватре цени почетак, место борбе, долазак појачања као и потпомагање од стране суседа и и позади постављених аутоматских оруђа (тешких митраљеза).

Ватра маневарским метцима са непријатељске стране указује старешинама: кад и како непријатељ дејствује, место где се налази и јачину непријатеља За обуку регрута у стрељачкој борби ово је један врло користан регулатор, ако се услови, да маркирајуће одељење отвара паљбу само онда, када види да регрут не ради добро. У раду десетине и водова — у саставу пуцањ код суседа је много практичније средство но употреба разних заставица за преставање дејства ватром. Јер често не само обичан војник, већ и старешине, се муче око памћења значења њиховог, а не кад их не виде; сем тога војник се натерује да увек нешто замишља. Број маневарских метака кога трупе имају сада сувише је мален. Но, да би се могло што боље да употреби овај сувише мали број метака маневарских које поједине команде после великог труда добијају, ма

да „настава гађања пушком“ предвиђа по 200[1]) на војника указаћу на неке корисне чињенице:

а) *Употребити овај метак само за вежбање, где је појава пуцња неминовно потребна.* Иначе, за вежбање ради постизања извесне формалне технике у отварању ватре, њу треба штедити и радити са егзерцирним или школским метком.

б) *За вежбање, где је потребно отварати извесну јачину ватре изражену јачим звуком.* Да би јачина ватре одговарала и брзини за дотичну борбену прилику нарочито за произвођење изненађења (вршење ватрених препада и вежбања око управе ватром) није довољно само чути пуцањ са извесне стране, већ он треба да је и толико јак, да сви стрелци противнички добију стваран утисак о тој опасности. Ово се нарочито погрешно представља када се маркирала слаба ватра из аутомат. оружја појединачном паљбом, а која иначе треба да је увек рафалима. Сам пуцањ појединачни, а са већим размаком отварања ватре, па ма то било и у бок, не може да важи као опасност велика и као ватрени препад............ Свакако да на ово утиче и даљина са које непријатељ отвара ватру, као и да само отварање ватре треба да носи одлику магновености и силине. При садањем наоружању пешадије стварање ватрених препада може се много лакше извести из аутомат. оружја. Иначе зна се, да раније, као и кад нема аутомат. оружја, да би се извршио ватрени препад потребно је било, да се отвори ватра из што већег броја пушака и што већом брзином. Јер само слабим маркирањем и ватре за кратко време због немања муниције не ствара се код супротне стране утисак о опасности.

У опште јасно је свакоме да се на већим вежбањима — маневрима не може ни замислити корисна преставка употреба аутомат. оружја и тешких митраљеза без довољног броја маневарске муниције. Нехотице излази као закључак: да рад маркирајућег одељења са употребом маневарске муниције није прост, већ тражи од његовог старешине техничко разумевање задатка, добро снабдевање са маневарском муницијом за рад тог дана и пре свега разумну потрошњу њену за поједине ситуације; јер се тиме пружа сигурна основа супротној страни за рад. При двостраном раду јединица, ово се постиже само по себи, ако старешине сваке стране буду радиле као што треба.

[1]) Број маневарских метака за аутомат. оружја мора бити знатно велики с погледом на употребу њихову у борби, јер она нормално дејствује рафалима, а сем тога њихова ватра се отвара са одстојања већих но пушком.

Но исто тако с погледом на оскудицу у маневарској муницији треба знати, да у збиљи било је и биће врло много ситуација када је требало решити известан задатак са малим бројем бојеве муниције! Решење се постизало ударом хладним оружјем. Због тога, када се жели, да се ради са оваким слабим бројем маневарске муниције, онда се изводе само поједини борбени моменти, при којима руковаоц вежбања објасни на критици претходни рад војника до тог тренутка.

3.) Употреба маневарске муниције за обуку у управи ватре.

Употребом маневарске муниције за управу ватром врло је корисно средство. Њиме се уче све старешине да ватром управљају што је могуће саобразније борбеним околностима. За њих је такође важно вежбање у раду под бојном хуком — лармом, кад је нарочито јако отежано издавање заповести. Но, како врло често маневарске муниције нема довољно, то, да се при овим вежбањима може ватра ипак да представи у пуној јачини, то руковалац вежбања мора да оцени, при којим се задатцима муниција може да уштеди, а да се циљу вежбања ипак штета не нанесе.

Неки пут ће се бојна ларма појачавати различитим средствима, на пр. ударањем у добош, свирањем трубача, прављењем топовских пуцњева, или тиме што војник увек кад пушку скине и гласно викне „бум“. Таква помоћна средства не треба сматрати излишним и вршити их са омаловажавањем, јер употреба њихова потпуно одговара идеји, да и најбоља вежбања у управи ватром не вреде, ако се не изводе под околностима слично ратним т. ј. које се ближе ратним, иначе у збиљи и под оваквим приликама само заповедање и тиме све управа ватром отежана је или сасвим престаје.

У Српској пешадиској школи гађања 1910—12. године прављене су просто справе од дрвета и челичног лима у виду чегртаљке којом се је маскирала митраљеска паљба.

Код вежбања где није потребна потпуна јачина паљбе, али где се ипак и без тога

проћи не може (двострана вежбања у којима се представљају ради обуке само поједини борбени моменти), ту се могу да примене извесна средства, па да се задовољи са мањим бројем метака. На пр. давањем извесног разног броја метака потчињеним јединицама према њиховој употреби и вероватном трајању њиховог дејства или снабдевањем само по једног војника, на десетину или једне десетине на цео вод маневарским метцима. На тај начин само ови гађају оном брзином ватре, која одговара борбеним околностима, док остали војници гађају примерно, чиме ватру само маркирају.

Да би се стекла што боља искуства у управи ватром десетине (где има стрелаца и аутомат. оружја) вода где има десетина различно распоређених по ширини и дубини и у чети где се придају поједини тешки митраљези, потребна су не само велика борбена вежбања већ и изводак са маневарском муницијом.

4.) Употреба маневарске муниције ради вежбања слуха на јачину и брзину паљбе.

Јаком економијом и смишљеном употребом маневарске муниције у оном смислу како је то речено напред могу се умањити незгоде од велике оскудице и недовољног годишњег следовања маневарских метака. Али, тиме се ствара један недостатак за уво руковаоца ватре и нижих старешина, јер ће имати мало прилике да се свикну на то да по јачини звука (пуцња) доносе закључак: о брзини и јачини ватре свог или суседног одељења. Последица тога огледа се убрзо при доцнијем извођењу бојних гађања, у често неправилној оцени брзине ватре и времену трајања њеног, нарочито у трајању ватре из аутоматског оружја.

О томе се такође може уверити при командовању паљбе јединачне и брзе са одређеним бројем метака, радећи ово са десетином и водом, а још више код паљбе из пушко-митраљеза односно митраљеза.

При бојним гађањима чешће се дешава, да војници и поред заповести руковаочеве исту убрзају, а руковаоци ватре и десетари не стигну да ураде на време па да војнике принуде да заповест тачно изврше. Узрок овој појави лежи делом у разним изговорима десетара да су били заузети другим дужностима и обавезама, али то је у главном због оскудице вежбања маневарском муницијом, чији би циљ био оцена *брзине ватре*, па према њој и њена јачина по броју испаљених метака.

Код добро изведене борбене обуке понајпре је позват сам *стрелац*, да брзину своје ватре регулише, т. ј. да буде тако обучен, да брзину ватре регулише према одстојању, видности циља и количини муниције.[1] Али, за случајеве да када стрелац брзину паљбе не прилагођава сам борбеним околностима, онда су десетари, водници па и командири дужни, да утичу да се њихова наређења у овом погледу извршују. За то је пре свега нужно, да су руковаоци ватре обучени и у стању да распознају брзину ватре коју су стрелци стварно употребили и да оцене да ли је она на своме месту. Нарочито ноћу, по магли или покривеном земљишту где се не може видети број стрелаца који гађа.

Осматрање оком: изношења пушке и опаљивање исте без маневарске муниције за ово није довољно и врло је тешко код стрелаца лежећих.

До душе десетару није сувише тешко распознати, да ли војници доносе пушке у прописан став за нишањење и да ли непрекидно гађају, или гађају не доносећи пушку уз гиб рамена или само управљајући цев у ваздух или у земљу у место на циљ, дакле гађају жмурећи. Али ако се оваква ватра отвори из стрељачког строја, где су стрелци на 5 и више корака растојања, то контрола брзине ватре од стране десетара само оком апсолутно је искључена па чак и сам надзор савесног десетара само оком није сасвим поуздан, а у борби често пута немогућан. Јер да би се брзина ватре једног војника могла оком контролисати, она се мора извесно време да посматра, а за то време не може десетар да пази на поступке свију других војника, а исто тако и на много што шта друге. Не сме се предвидети, да десетари сем надзора над паљбом својих војника у борби имају још и читав низ других дужности (посматрање пада метака, везе са суседима и т. д.

На против, употребом маневарске муниције може се брзином ватре не само десетине већ и вода, па и целе једне че-

[1] Маневарски метак је најбоље средство, да појединци навикну на самостално схватање, отварање, трајање и брзину *јединачне паљбе* (le feu à la volontè); то је прилика да се потврди све оно што је наставник учио.

те у сваком тренутку, по општем утиску пуцња да оцени повећање односно умањење ватрена дејства те одмах да схвати стварност. Да се ова способност код старешина добро изради, то је могућно само у вежбањима маневарском муницијом, па кад се дође и на извршење бојних гађања. Онда треба само да се потврди и стварним дејством бојевог метка на мети.

Ако су, као што је речено, вежбања у управи ватром маневарском мунијом чак неопходно нужна за обуку и усавршавање активних подофицира и официра, она су за резервне официре и подофицире, питомце војних школа често пута једина средства, да се практично науче управи ватром. Јер само један мали број имаће прилику да командује у бојним гађањима, а сем тога је њихова практична обука ограниченог трајања.

Да су ове тешкоће око обуке старешина сада повећане, треба себи створити слику распореда једне чете у борби, нападу па, и одбрани. Њени војници отварају ватру из пушака, пушко-митраљеза, бомби, а пред четним фронтом дејствује тешки митраљез, придат (или не) чети, као и разни бацачи. И у целој тој борбеној хуки командир треба да оцени не само јачину ватре своје чете, па према томе и њено дејство, већ и да ли му је ватрени план добар (одбрана).

Напомена: 1) Употреба маневарске муниције у борбеној обуци регрута док нису завршили школска гађања пушком, има своју незгоду ту, што војник врло често, журећи да опали маневарски метак, заборавља на сва она правила о лаганом окидању. Дакле и овде, у овој паљби маневарском муницијом мора се тражити све оно што је прописала „Настава за гађање пушком“ у погледу окидања, иначе биће сав тај напор и рад брзо уништен.

2) Ко би желео да се детаљније упозна са овим питањем које сам овде изнео, тај нека потражи једну врло добру књигу „Управа ватром“ од ђенерала Бушека. Издање Ратника 1911. г. превод потпуковника Д. Л. Туфегџића. Ма да је та књига писана пре увођења аутоматског оружја у пешад. чети, то ипак у њој има и за садање прилике врло добрих попуна

Београд.

Пуковник,
Стојан Милорадовић.

Немачке идеје о модерној коњици.

— Наставак —

Употреба коњице у улози резерве и при пробоју.

Пре рата владало је мишљење да коњица не треба да остане неактивна док се пешадија бори, њу су чак уводили у борбу и онда, када се од тога није Бог зна каква корист ишчекивала.

Тек се са појавом непрекидног фронта у великом светском рату коњица поново ставља у општу резерву и искоришћава при пробоју фронта.

Писац подвлачи разлику у пробоју фронта у покретном рату и пробоју фронта у времену стабилизације, и вели:

„У покретној војни постоје или интервали или бокови који одређују правац где ће се коњица употребити. Као што је то бивало и на источном и на западном фронту. Али се при свем том може ипак предвидети да коњица остане у резерви или у почетку операција, пре него што се застор непријатељски пробије, или када непријатељ успе да затвори рупе кроз које би коњица могла проћи. Дакле по некад ће коњица бити задржана у почетку у резерви, да би се по том бацила на какву важну тачку чим се ситуација расветли.

Дакле, коњица може и сада да решава битке, као што је то било за време Фридриха II и Наполеона Али, да би се ово постигло, треба имати коњичку масу, и са њоме дејствовати, што нам светски рат не пружа примере.

Да ли ће нам будућност пружити прилике за овакву важну и решавајућу акцију? То нико не зна. Може бити да ће и само садање преоптерећене пешаке, које га чини и тешко покретљивим и више везаном за пут, бити у корист коњице!

Ово опет значи, да ће коњица најбоље моћи да покаже своју моћ, ако сачува своју покретљивост.“

Што се тиче употребе коњице у пробоју, може се рећи да њу не треба ангажовати док не буде пробој потпуно остварен. Тек тада ће коњица имати да кори-

сти њену брзину и да спречи непријатељу на привуче резерве, или да му не дозволи да затвори брешу, или да ступи у борбу на оном делу фронта, где се непријатељ још држи.

Врло је деликатна ствар за једног коњичког старешину да се одлучи докле да гура напред и када да се баци на једно или друго крило непријатељско. Као опште правило може се узети, — наравно све, док то непријатељ буде допуштао — да ако он жели да постигне успех већих размера, он треба да гура што више у напред и да се баца на крила сувише рано да не би продро дубоко у непријатељску позадину.

У позициском се рату лакше одлучује да се коњица задржи у резерви. Она може онда да служи за смену појединих јединица на разним тачкама фронта. Али у дефанзиви у опште треба коњицу држати сјахану само у случају преке нужде, и то за најкраће време.

Коњица треба да је у стању да противстане непријатељу тамо где он изврши пробој, а и да се баци на непријатеља ако овај почне да одступа.

У јесени 1917. године Енглези су код Камбреја пустили коњицу у награђену брешу одмах, чим су помоћу борних кола савладали препреке и заузели непријатељски положај. Тако исто и 8. августа 1918. године, чим је лево крило 2. немачке армије било одбачено. Али су Немци и у једном и другом случају успели да затворе рупу пре него што је она увећана била, јер је енглеска коњица била и сувише слаба и није могла да постигне никакав знатан успех. Ово показује да само велике коњичке снаге могу имати пресудан значај за успех битке. Код Камбреја су Енглези могли употребити веће снаге, јер су располагали у близине бреше са пет коњичких дивизија, од којих су само делови трију дивизија били употребљени. Услед чега је тај цицијашлук био, није још познато.

Када су Немци учинили продор у битци код Вилне они су у ту рупу пустили Гарнијеров корпус састављен из пет коњичких дивизија. Северно од Вилне око Вилкомира овај је корпус морао сам да се бори да би наградио брешу. Он је морао да води борбу неколико дана да би одбацио Русе на исток, услед чега се није могао бацити на југ, и напасти из позадине руске корпусе који су се још држали на Вилни. Корпус је најзад успео да се крене у руску позадину, али како је у исто време имао да одвоји и неке дивизије противу појачања која су Русима долазила с истока, његова снага није била довољна да дуго препречи повлачење руских колона.

Па ипак је корпус имао велики успех и знатно допринео добитку битке.

У пробоју 1917. године у Италији као и у марту и мају 1918. године у Француској на жалост немачке коњице није било. Услед недостатка људи и коња немачка Врховна Команда нашла је била за сходно да коњицу употреби као пешадију. Међутим по многобројним странама француске ратне литературе види се, колико се Французи плашили да се у тим тренутцима не

Живела Француска војска!

Vive l'armée Française!

Uspomena na dan priznanja Francuskoj od strane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. 1925.

појави немачка коњица. И ако изгледа да је лакше да се доведе коњица на тачку пробоја у позициској војни него у маневарској, ипак моменат за њено дејство остаје деликатно питање.

Принципијелно њена улога треба да се састоји у томе, што има да тежи да продре што дубље код непријатеља да би му ометала довлачење резерви и спречила их, да учествују у општем контра-нападу. За ову сврху коњица треба да је свежа и не преморена ранијим борбама. Овакву коњицу треба још потпомоћи са артилеријом — нарочито далекометном, — која би јој дала могућност да држи под своју ватру удаљене комуникациске чворове.

Резимирајмо: потпуковник Брант мисли да с обзиром на модерну борбену моћ коњице она је сада више способна него што је пре била, да буде употребљена као резерва и да ће јој та улога бивати чешће додељивана у будућности.

Гоњење и оступање.

И гоњење и оступање су од вајкада улазиле у делокруг коњице Прогреси технике нити су могли нити ће моћи то много да измене.

Коњица ће у гоњењу имати да извршава важна рушења да би се тиме успело да спречи превожење трупа механичким срествима.

У одступању ће опет коњица увек морати брзо да прекида борбу и да се губи испред непријатеља.

Њене особине су и за један и за други случај најпримењивије.

Коњица ће тешко моћи да потпуно запречи, одступање непријатеља који се повлачи, а није потпуно био потучен.

Као најбољи пример за ово може се узети рад корпуса Гарнијера код Вилне. Али коњица може ипак да успе да задржи крилне колоне и да их примора да мењају правац.

Ствар сасвим друкчије стоји ако је непријатељ претрпео потпун пораз. У оваквим случајевима пешадија није довољно брза да побере плодове њеног успеха, њу мора заменити коњица.

Као идеал коњици биће: да обухвати оба непријатељска крила, али она неће бити готово никада толико бројно јака да то изведе; њено дејство противу једног крила, њени напади с бока и из позадине биће довољни да јој осигурају успех. Такав случај имамо код друге и шесте дивизије коњичке и корпуса Егона фон Шметова у битци код Шолна у јуну 1915. године.

Чак и директно гоњење може да допринесе позитиван успех у случају да је непријатељ сасвим разбијен и када се са коњичком масом напада на једну одређену тачку.

Али ту коњица мора да буде јака да би продужила обухватно гоњење и одбацивала одреде које би непријатељ противу ње слао. Не треба изгубити из вида да сада треба много времена да се дође „до чела одступајућих трупа“ као што је томе тежио Фридрих II.

Када је у питању непријатељ који је растројен и деморализован, онда коњица може и треба на све да се усуђује.

Да би се пак заштитило одступање, коњицу треба употребљавати за директну заштиту одступања, услед њене способности да се брзо извуче из борбе пошто изврши свој задатак задржавања непријатеља. Али од ње треба захтевати да дела и офанзивно — у бок непријатеља који гони, јер ће овај морати због овог угрожавања да успори наступање и опрезније да гони.

Од свију примера из последњег рата, доста ће бити ако се наведу успеси постигнути од стране 6. и 9. коњичке дивизије које су штитиле одступање XXV резервног корпуса код Брзезине у новембру 1914. год., а са противничке стране, употреба руске коњице при одступању 5. руске армије после битке код Шолна, јула 1915. године.

Реидови.

„Много се дискутовало о користи реидова“, вели потпуковник Брант.

„Најглавнија одлика једног реида је та, вели он, што је трупа која га врши, лишена свију комуникација са својом позадином. Али овакве одлике имају и многе друге операције, које се изводе у непријатељској позадини, па које ипак не улазе у редове реидова“. За то он тражи да пронађе неку другу одлику са којом би се реид боље карактерисао. Када се суштина реида добро расмотри, може се рећи да он поставља себе за циљ тренутан успех, и чим коњица њега постигне она се одмах повлачи. Али ако се реид доведе у сагласност са каквим другим операцијама, он може добити много већи значај. *„Да би*

се постигао одлучан успех, реидом се не треба никада да тежи да постигне неки усамљен циљ, већ треба да је у вези са другим операцијама.“

Пошто је на овај начин поставио ову дефиницију реида, Фон Брант вели: „Од овога треба разликовати најезду која се врши за време дугог интервала у операцијама и која има за циљ да узнемири непријатеља, да му принесе штету, а својој трупи да подигне нападни дух. „Само треба тада обратити пажњу на то да коњица због сличних операција не буде по том онеспособљена за извршење задатака који имају отпочети тек по предузимању општих операција.

„И ако се ове операције врше са јаким снагама ипак се оне не убрајају у реидове,“ вели потпуковник Брант.

Њихови изгледи на успех у култивираној земљи са добрим путевима, и телефонским мрежама за везу мали су, док тамо, где свега тога нема — значај им расте.

Што су реидови пре рата готово сасвим занемарени били то је услед тога, што се није мислило на реидове у вези са другим операцијама као што је био случај са пољском дивизијом код Козјетина 1920. године.

Он мисли да ће у будућем рату реидови бити чешћи него пре, и они ће нарочито предходити великим операцијама.

Узмимо најпознатије реидове из великог рата:

а) Реид 5. дивизије француске коњице 8. и 9. септембра 1914. године у шуми Вилер — Котеретској, позади десног крила Клукове армије.

Резултати: уништење једне аутомобилске колоне немачке и једнодневно ватварање пута од Лаона који је служио за комуникацију I армије.

Даљина: око 30 км.

б) Реид I корпуса немачке коњичке и баварске коњичке дивизије 6. и 7. маја 1915. године у Литванији који су дошли на 25 км. с. и. од Ковна т. ј. дубоко у позадину руску.

Резултат — Рушење на дуже време станице Зеими — на линији Јанов — Шолен.

Даљина: око 60 км.

в) Рад руске коњичке бригаде „Усурске“ 18. и 19. јуна 1915. године на лево крило немачке армије која је дошла до Лукника и Зорани.

Резултат — уништење 1 коморе немачке и прекид везе и снабдевања за више дана.

Даљина: око 35 км.

Ови су реидови били неоспорно од штете по непријатеља, али они нису имали никакав решавајући значај, *јер су били вршени са слабим снагама.*

Главна мисија коњице.

Потпуковник Брант изводи најзад закључак и вели: „Извиђање, интервенција после битке, па чак и засторна улога остају за коњицу и сада њене мисије, и поред свију незгода које она има да савлађују вршећи их. Њена улога као општа резерва биће од великог значаја. А реидови не представљају никакве опасне операције.

Али све су ово *споредне* улоге, јер главна мисија коњици има бити: *учешће у битци*, што има постићи ако дејствује офанзивно на најосетљивију непријатељску тачку, да би се постигла — *победа.*

Да би овај задатак могла коњица да изврши, она треба да располаже са коњичком масом која опет треба да буде под командом једног команданта; једна коњичка дивизија није довољна, већ треба предвидети за будућност коњички корпус, па чак у извесним околностима и армију коњичку.

Како за ове велике масе треба и пространство и време то их треба оставити да дејствују сасвим самостално од других снага да би могле да делују у бок и позадину непријатељску.

Формација коњичких дивизија потребна је у миру. Тамо где је овај принцип био занемариван пре 1914. године, тамо је њихова коњица и осећала извесну надмоћност других непријатељских коњица, над собом.

После рата се неће нико наћи, ко би био у стању да не призна огромну надмоћност једне трупе која је била обучавана у заједници и чије јединице нису образоване у мобилизацији.

Потпуковник Брант вели да овако формирана коњица не треба да рачуна искључиво на борбу пешке.

„Што се од коњичких дивизија стварају „лаке дивизије“ и што то Италија усваја, не треба се ништа чудити, јер ова земља у целом рату није видела покретан рат. Али у колико су друге нације могле да црпе искуства не са француског фронта већ са других, у толико оне и признају у њиховим послератним правилима важност коњице и прокламују да у будућем рату коњички напади неће бити искључени. Енглеско коњичко правило иде најдаље у том погледу. У Пољској се, после рата, примало све слепо од Француза који опет гледају само на искуство са западног фрон-

та. Сада међутим, почињу и Пољаци да се буне противу француске доктрине, која полаже све на ватрено дејство... па чак и у Француској има појединих писаца који верују да ће коњица ипак у извесним околностима моћи да дејствује коњички, овај појам није никада био губљен из вида код коњаника са нападним духом других војсака.

Маневровање великих тела које се изводило пре рата, не би требало замењивати обуком у борби пешке у саставу једне дивизије. Наоружање коњице треба да буде исто као и код пешадије, али не треба да иде на уштрб њене покретљивости.

Најзад и од командовања зависи шта ће и како ће се коњица употребити. Ту нису само у питању команданти коњичких јединица, већ и они команданти који коњици задатке дају. Онако исто као што је захтевао Фридрих II, команданти пешадије треба да упознају коњицу да би је употребили правилно и на време, јер је деликатније питање, када да се употреби коњица него пешадија и обратно, коњички команданти треба да познају пешадију, јер ће често пута имати пешадиских делова под својом командом.

Коњица дакле нема никаквог разлога да сумња у своју будућност, већ надахњујући се лекцијама својих славних учитеља из прошлости, она може још увек рачунати да ће у будућем рату играти пресудну улогу.

Београд.

Са француског
Дим. М. Стојадиновић
коњички потпуковник у
Коњичкој Инспекцији

— Свршетак. —

Битка на Брегалници.

— Наставак —

2. — **Брегалничко бојиште.**

Брегалничко бојиште протеже се 26 км. по дужини, од ушћа Злетовске реке па до линије: ушће Азмака — и ушће Криве Лакавице у Брегалницу, по обема обалама ове реке, која је двојила нас од Бугара.

На нашем делу овога бојишта уздижу се четири групе каменитих комплекса у једноме ланцу, паралелно са Брегалницом, и удаљено за 4.5 км. од саме реке, док се на делу између утока Лаквице и Азмака, продужење овог бреговитог ланца упире, у Брегалницу (где она од утока Криве Лакавице савија на с. з.) у облику испрекиданих малих брдских гребена и ћувика, махом каменитих који чине наш Овчепољски положај. Топографски су делови његови:

а) *Јежево Брдо са средњим ридом* (кота 496) камени је гребен који се постепено, (на 5 км. ј. и. од коте 650—715) почиње издизати, протежући се правцем с. — ј., удаљен за 5—3—5 км. од Брегалнице, и достиже највећу висину (496 м.) на своме десном крилу, изнад друма Штип — Велес.

Средњи Рид спушта се на запад благо, и кратко, док ка Брегалници испреламаним гребенима и увалама тако, да је цео предтерен све до Брегалнице добро тучен са С. Рида.

Јежево Брдо спушта се у Овче Поље стрменито, тако, да је излаз отуда на њега пољске артилерије врло тежак, а вештачких путева, за извођење наше артиљерије на овај важан положај, није било израђених. Због тога је овај, наш иначе јак положај, био лишен непосредне артиљериске одбране, у току битке.

Ка Брегалници се од Јежевог Брда, његовог десног крила, спушта један ланац ониских каменитих гребена и брешчића, под разним именима; ширина је овог ланца од 1.5 км. у подножју Јежевог Брда, па се даље, ка Брегалници сужава, да се над Брегалницом заврши под именом Караорманске њиве, једним платоом, 50 метара изнад реке. Овај гребен био је природан положај за предстражне делове испред Ј. Брда, представљајући знатан недостатак одбране Јежевог Брда, због честих заклоњених простора, у којима је нападач могао избећи губитке на даљини $1^1/_2$ —2 км. од гребена Јежевог Брда.

Гребени Јежевог Брда са Средњег Рида чине главни положај наше одбране, против бугарског напада са северне половине њиховог Штипског одсека. Са њега се са-

Армијски Ђенерал БОЖА ТЕРЗИЋ
Командант III Армијске Области.
Пређашњи: Министар Војни на Крфу и Солуну, Командант Шумадиске Дивизије I позива 1913.—1915.

вршено туче Штип — Кочане и Штип — Велес и земљиште са страна овога дугог друма.

Овај део Овчепољског бојишта растављен је од Злетовског бојишта — Трогерским пролазом, увалом „Грубаница", између гребена Пештера и Средњег Рида. Овим пролазом, широким 2.5 км., води пут од Кочана за Овче Поље. То је важан и најудобнији пролаз, између тешко пролазних суседних кршевитих одсека Централног дела Брегалничког бојишта. Овај пролаз, на његовој југо-западној страни, подесан је за пласирање неколико батерија, које отуда могу туђи сам пролаз и држати под ватром и гребен Пештеру.

б) Узани каменити гребен *Лојзански*

Рид (кота 592) чини наставак Јежевог Брда на југ: уздиже се од села Криви До и пружа се од њега на ј. — ј. и., на дужини 3 км. Овај гребен, удаљен је од десног крила Јежева Брда 3.5 км., и растављен од истога седлом, широким 1 км., преко кога води друм из Штипа Велесу (и Св. Николи).

Лојзански Рид самосталан је тактички положај, дугачак по самом највишем гребену, 1 км. Његов се јужни крај (кота 592) везује преко Безимене главице са комплексом испреплетаних малих гребена и ћувика, који испуњавају простор од села Сушева до виса Богословца.

Недостаци су положаја „Лојзански Рид" *правац протезања* му је кос, према правцу непријатељског наступања, са истуреним ка непријатељу, десним крилом; то као и околност што је *гребен врло узан*, да се њиме једва могу мимоићи два човека, чини, да се сам врх гребена као положај, може да искористи врло слабо, у опште, већ се пешадија могла укопати близу подножја гребена, напуштајући, теме његово, које би се, иначе, могло употребити за осматрачницу и митраљески положај са крајњим дометом митраљеза. *Сувише јака стрменитост нагиба* овога гребена и каменито тле, чине потпуно немогућим да се на њега изведе пољска артиљерија, јер вештачких путева није било.

Између Лојзанског Рида и Јежевог Брда налази се, на седлу, други Штипски пролаз, по коме изводи друм из Штипа за Велес, и за Св. Николу. Овај пролаз, на највишој својој линији, код с. Кривог Дола, широк је око 1 км. Са њега се, ка Штипу шири простор, са обе стране друма, тако, да овај пролаз има облик сличан великој топовској шарти (топарници).

На овоме је пролазу подесан артиљериски положај за 3—4 батерије, са ограниченим кругом дејства, на предтерену испред деснога крила Јежева Брда као и испред Лојзанског Рида.

Позади овога седла, на $1^1/_2$ км. налази се мали запречни положај (кота 362) дугачак око 800 м.

в) *Теренски конгломерат* између села Сушева, Тестемалаца, старог кривог Дола и подножја виса Богословац испуњен је испреплетаним гребенима, ћувицима и чукарцима, претежно каменитог створа. Овај део има формалне одлике крша, са незнатном апсолутном висином (400 до 500 м.). У односу на Лојзански Рид, овај део бојишта је продужење овога Рида, у правцу Брегалнице и Богословца.

На овоме је делу бојишта примена пољске артиљерије била врло тешка али ипак могућна.

Топографска веза овога одсека са Лојзанским Ридом води преко седла, између кота 414 и 592. (на Л. Риду), а западно од овога седла (на 500 и 1 км.) по коси, која се од коте 592 спушта на југ, може се поставити положај, дужине око 1.5 км. и фронтом према Штипу.

Овај теренски конгломерат, у односу на целину Овчепољског бојишта, трећи је пролаз за Овче Поље, ма да је много теже пролазан и знатно дужи од Трогерачког и Криводолског. Овај је пролаз потпуно затворен масивом планине Богословац.

г.) *Богословац* (стара кота 780) засебан је мали планински масив, на крајњем десном крилу описаног Овчепољског бојишта. Јако стрменит, каменитог тла, без колских путева, Богословац је врло јак земљишни објекат; он је прихват деснога крила нашег распореда на Брегалници (удаљен $5^1/_2$ км. од првог положаја на Богословачком пролазу). У односу на пролаз испред њега Богословац је запречни положај, јер га потпуно затвара.

Знатно релативно надвишавање над околином чини, уз то, да је Богословац одлична осматрачка тачка на десноме крилу Овчепољског бојишта; он је врло подесан за оптичку везу са јужним делом битачног попришта.

На бугарској страни, на левој обали Брегалнице, паралелно нашем Овчепољском положају, протеже се **Штипски положај** (бојиште), са највишом тачком (кота 650 на старој карти), 5 км. јужно од Штипа.

Овај је положај, на одсеку од ушћа Злетовске реке у Брегалницу па низ ову до Криве Лакавице, на 20 км. фронта, био од стране Бугара местимично утврђен и спремљен као полазан нападни положај. Артилериски положаји били су на падинама за 1 км. од Брегалнице. Река Брегалница, која се узводно од Чифлика, Рибника могла свуда газити, била је добро изрекогносцирана; за напад су били узети у комбинацију нарочито бродови (газови) према Чифлику Чардаклији и

према селу Д. Балван и то за прелаз артилерије. Становници из вароши Штипа били су, готово сви, исељени као и становници села дуж обеју обала Брегалнице.

Као одбранбени положај, Штипски је положај био врло јак против фронталног наступања, са Овчег Поља. Успех су могли обећавати са дејства од Криве Лакавице и по поду Рајчанског Рида, са овога одсека.

Закључак о брегалничком бојишту.

Овчепољски положај у вези са десним крилом Злетовског бојишта (к. 550 — к. 650 — Пештера) потпуно затвара непријатељске операциске правце, који од Штипа до Кочана воде Овчем Пољу.

Знатно командовање (100—300 метара) као и добра прегледност над отвореним предтереном (који је на знатном делу чист као гласија), као и околност, што је на већем делу фронта потпуно брисање предтерена пушчаном и митраљеском ватром, чине ово бојиште врло јаком преградом, када га брани иоле сразмерна снага.

Знатна удаљеност од подесних бугарских артилер. положаја на левој обали Брегалнице ($5^1/_2$—$6^1/_2$ км.) чинила је, да је овај положај био, у почетку непријатељског напада, слабо тучен артилериском ватром; због тога се бугарска артилерија морала пребацивати на десну обалу Брегалнице, губећи време за ово и за изналажење потребних елемената за гађање са нових положаја.

Каменито тле чини утврђивање на овом бојишту спорим, а кратко време, што су га имали пукови Дринске дивизије (свега два дана) није било довољно ни за потпуну оријентацију свију трупа, нарочито на деснокрилном лавиринту, тим мање за рационално утврђивање. Предстражарски дивизијски пук, (4) који је стајао на Јежевом Брду и Лојзанском Риду већ месец дана, био је добро оријентисан али није урађено потпуно за темељно фортификациско уређење овога одсека. Израђени су стрељачки заклони како на Јежевом Брду, тако и за мртве страже и прихватнице на предтерену, али, нису били израђени путеви за излаз пољске артилерије на гребен Јежева Брда, што је резултовано, у току битке јако ограниченошћу артилериске помоћи у одбрани положаја, на штету пешадије.

Из овога се види да је наш Овчепољски положај, на Брегалничком бојишту био поседнут као полазни положај за напад, а не за одсудну одбранбену битку, за коју је био спремљен Динлерски утврђени положај. Овчепољски је положај наш случајни одбранбени положај, на коме је битка примљена због тога, што нам је непријатељ натурио битку, а, када је битка већ, по ноћи, отпочела, о благовременом повлачењу наших трупа са Брегалнице на Динлерски положај, није могло бити ни речи. Главна снага наше III армије (три четвртине снаге) борила се на овом, случајном, положају.

За затварање приступа Овчем Пољу од Штипа најважнији је део нашег Овчепољског положаја био центар: *Јежево Брдо са Лојзанским Ридом.*

Падом овога одсека био би пробивен фронт наше III армије на најважнијем правцу, којим се иде и Св. Николи и Велесу, због тога огромну важност за битку има упорна одбрана посаде на овом делу положаја као и благовремено залагање дела армиске резерве.

Лево крило Јежевог Брда има важност за одржавање везе са котом 650 (десно крило нашег Злетовског бојишта), преко које непријатељски напад угрожава позадину III армије, на Овчем Пољу раздвајући III од I армије. Према томе упорна одбрана коте 650 утицала је и на одржање Јежевог Брда.

Десно крило Овчепољског положаја било је и по тактичкој и по оператативној важности, подређено.

Успешан непријатељски напад у овоме правцу, условљава потпуно заузеће и положаја Лојзанског Рида. Како је земљиште на овом правцу јако испресецано, при том још и затворено Богословцем, то напад овим правцем, нарочито када се још добро држи наше јужно битачно крило (Драгово — Криволак) као и Лојзански Рид, — врло тешко може успети. Сам пак пробој овим правцем код успешног држања осталих делова Овчепољског положаја не доводи у питање опстанак целог овог положаја, већ је сам у питању, са изложеним десним боком (од Лојзанског Рида), и у опасности да буде бачен у Брегалницу; леви му је, пак, бок изложен нападу са одсека код села Драгова.

Одржање целог Овчепољског положаја у нашој власти, то је било, најпре, питање пробе наше и бугарске снаге, од

исхода које је пробе зависила судбина рата са свима последицама њеним. Јер, на случај да Бугари одбаце нашу III армију са Брегалнице, тешко да би се она могла задржати и на Динлерском одсеку; Овче Поље пало у бугарску власт, а тиме би била остварена и најважнија етапа у основном бугарском операциском плану.

В. — Јужни део попришта.

Ово бојиште образује планинска греда, која се од главнога била Серте планине, код с. Драгова, одваја на запад и тамо расплињује у неколико гребена и платоа, испуњујући простор између левих обала Брегалнице и Вардара, док је на истоку ограничен дубоком клисурастом долином потока Шеобе. Дуж овога потока, са севера на југ, на дужини 16 км., и протеже се главни гребен, који је и био главни положај, са фронтовима: на север Штипу, на исток — према главном гребену планине Серте и према југу, према Вардару. Овим гребеном води и друм од Штипа — Криволаку.

Ово је бојиште у топографском погледу потпуно самостално; оно се, са главним билом планине Серте, везује на своме северном крају, гребеном широким око 1 км. који је најзгоднији приступ положају са главног гребена Серте планине, а по коме је најлакше наступање са овог положаја на главно било Серте планине.

Овај је одсек битачног попришта предвојен од средњега дела попришта Брегалничке битке долином реке Брегалнице, што га, обзиром и на његов топографски створ, чини потпуно самосталним како у стратегиском тако и у тактичком смислу. Његова је величина сразмерна снази двеју јаких наших дивизија.

Цео гребен овога бојишта подесан је за пласирање већег броја артилерије са кругом акције у сва три правца.

Према источноме фронту, дубоке јаруге и пошумљени повијарци, који се спуштају од била Серте планине у јаругу потока Шеобе, омогућавају нападачу скривено приближавање његове пешадије. Сам предњи нагиб овога положаја био је местимично пошумљен младом шумом и тиме давао заклона нападачу до јуришне даљине.

Подесних артилериских положаја нападач има на огранцима Серте планине (и то за брдску артилерију). Но, како су ови положаји удаљени 5 км. од гребена нашег положаја, то непријатељ, у погледу артилериског дејства, преко јаруге Шеобе, није могао брзо задобити јаку надмоћност.

Комуникативност овога дела бојишта је тешка. Најудобнији пут, насип, води дуж положаја, самим гребеном, те је тучен непријатељском ватром. У позадини положаја ка Брегалници, нема путева, већ стазе, те је одвожење пољске артилерије са главног положаја — у назад — немогуће. У позадини овога бојишта није било ни једнога моста ни на Брегалници нити на Вардару, због чега је ово бојиште било без поузданих веза са десним обалама Брегалнице и Вардара.

Зато је и комуникативност предтерена била врло тешка што је отежавало и нападачу борбени рад.

По своме положају и по своме створу овај део попришта подеснији је као ослонац за офанзиву нашег десног битачног крила у правцу Штипа, са југа, и у правцу Радовишта, преко Серте планине. За одбрану, пак, овај део попришта сувише је изложен и са врло незгодним наслоном (истуреним десним крилом на Вардар), и тешком везом са суседним, Овчепољским, одсеком. Његов је значај у одбранбеном смислу: мостобран за прелаз Вардара код Криволака, поједином мосту, и заштита против бугарског наступања Велесу и Прилепу правцима: уз Вардар и из долине Криве Лакавице.

Тактичка важност овога бојишта била је на његовом левом крилу, највишем делу, (ј. з. од села Драгова). Одатле па закључно са караулом Шеобом, на дужини 6.5 км. — главни је део положаја, на коме се решава судбина боја, са њега се против-нападима могу повраћати изгубљени делови: на југу и северу.

Ово је крило и ослонац за наспупање против Штипског положаја.

У стратегиском, пак, погледу десно крило овога бојишта, Криволак — караула Шеоба, важније је, јер се преко њега нападач хвата пролаза на Вардару код Криволака и отуда може наступати незаштићеним правцима ка Велесу и ка Прилепу.

Овај део попришта био је утврђен и то местимично, по одсецима: лево крило и центар. Утврђења су била: стрељачки заклони пуног профила и у пола профила. Препрека није било.

Закључак о Јужном делу попришта Брегалничке битке.

У односу на целокупно проприште Брегалничке битке, према тадашњој стратегиској ситуацији, овај јужни део попришта имао је важност пасивног крила, које је својим истакнутим и усамљеним положајем било одређено да привуче за себе што јачу непријатељску снагу, што више — то боље, док решење битке не падне на центру.

Ову је улогу овај део попришта могао одиграти тим пре, ако још и распоред трупа на њему буде, по непријатеља, што осетљивији, као претња левом боку Штипске групе и њене комуникације за Радовиште.

Са довољно снаге (две дивизије), код иначе велике топовске и тактичке чврстине, ово бојиште могло би бити од јаког активног утицаја на комуникацију IV бугарске армије Штип — Радовиште.

Овако, како је било поседнуто, ово је бојиште било одређено за чисто пасивну битачку улогу.

* * *

Општи закључак о попришту Брегалничке битке.

Растегнуто од Цар Врха до Криволака, са фронтом 75 км., Брегалничко је поприште географско-топографски елеменат нашег најважнијег операциског фронта, на коме су III и I армија (7 пешадиских и 1 коњичка дивизија) имале да одлуче судбину рата.

Ово је поприште својим размерама, превазишло сва дотадања бојишта у историји ратова; оно је претеча потоњих огромних битачних фронтова на којима су се у великом светском рату 1914.—1918. год. бориле групе армија.

У стратегиском смислу најважнији део овога попришта како за нас тако и за непријатеља, био је средњи — Злетовско-Брегалнички, јер су се на њему затварали најважнији операциски правци, који воде из слива Струме у слив Вардара, на Овче Поље и обратно.

По теренском створу овај је део попришта релативно најпролазнији, те се на њему могу кретати и борити и највеће (тадашње) масе.

Решење битке на овоме делу попришта, резултује пробојем стратегискога фронта једне или друге стране. Ако би ово био случај са нашим фронтом — то би значило губитак Овчег Поља са Велесом — раскрсницом за западну Македонију, то би значило губитак леве обале Вардара све до реке Пчиње, што поред евентуалних губитака у нашој живој сили, значи, двоструки губитак (т. ј. и губитак географско-стратегиски важног земљишта и још највећег дела наше живе снаге.

Обратно, са поразом бугарске снаге на овом бојишту, стварала се стратегиска перспектива: наступање преко Кочана ка Царевом Селу и даље у разрез између Ћустендила и Дубнице, а тиме би се одсекле од своје позадине оне бугарске снаге у долини доње Брегалнице и у Струми (IV и већи део II армије), што би дало велике резултате поглавито у смислу уништења великог дела непријатељске живе снаге. Иначе, важних географско-стратегиских користи пресудних по исход целога рата, у овоме случају ми не бисмо брзо могли задобити (у односу на Средачку област са Софијом).

Лево крило попришта Брегалничке битке имало је значаја граничне заштите, а нарочито као ослонац на Криворечком операциском фронту. Ово је крило, обзиром на тадашњу ситуацију, било за нас, најпре, од чисто пасивног значаја за обезбеђење са левога крила и бока наше главне снаге, док оно бије битку на Овчем Пољу и на Злетовској реци. Отуда истиче важност држања овога одсека битачног попришта са довољном, но не са сувишном снагом.

При корисном за нас, свршетку битке, на центру битачног фронта, левокрилни одсек попришта добија велику важност као ослонац за офанзиву нашу са њега преко Руена Ћустендилу, као и у простор између овога и Кочана, у циљу садејства офанзиви на централне армиске групе.

Десно крило битачног попришта, од села Драгова до Вардара, било је, према тадашњој стратегиској ситуацији, чисто пасивно: за заштиту деснога крила и бока наше централне групе, на Овчем Пољу, као и за заштиту долине Вардара са Тиквешом. У колико се на овом крилу привеже јача непријатељска снага — у толико се лакше може задобити успех на центру општег попришта. Овај је дакле део попришта био, у односу на централни део, тако рећи, громобран, који се могао желети да се спроведе што јачи део не-

пријатељске нападне снаге; скрећући је са наше Овчепољске групе. Посадна снага на овоме бојишту није требала да буде сувише јака, но, за чисто пасивну улогу довољна је свега једна дивизија од 16 батаљона са 8—9 батерија.

Са овога дела попришта са десног његовог крила, од Криволака водила је важна комуникација која нас је везивала са савезничком грчком војском.

Отуда, за непријатеља овај одсек има значаја за раздвајање наше од грчке војске.

Београд
1925. г.

Војин Ђ. Максимовић
арт. пуковник
редовни професор
Војне Академије.

— Наставиће се —

Težnja za naoružanjem pešaka kratkom puškom odnosno karabinom.

Na osnovu iskustava stečenih u svetskome ratu, a naročito povodom iskustava iz rovovske vojne, pojavilo se je gledište, da bi puška mogla i trebala biti kraća, odnosno, da bi sve pešake trebalo naoružati karabinima.

Učasnici u minulim ratovima mogli su zapaziti da su vojnici znatno više voleli karabin od puške, što je po sve razumljivo, jer je karabin lakši, kraći i zgodniji za rukovanje od puške.

Ovome se je izlazilo u nekoliko na susret u svima vojskama na ta način, što su u pešadiji poslužioci mitraljeza, pešadiskih topova, bacača mina, kao i vojnici jurišnih jedinica naoružani karabinom. Posluga lakog mitraljeza kod nas, kod Nemaca, Bugara, Čehoslovaka i nekih drugih vojsaka, a kod Francuza i kaplar-vodja puškomitraljeskog odelenja, poslužioci puškomitraljeza i bombaši takodje su naoružani karabinima.

Talijanski pešadiski bataljoni novoga tipa u opšte nemaju u naoružanju pušku, već su svi vojnici ovih bataljona naoružani karabinima sistema Manliher—Paravinčino—Karkano M. 91, kalibra 6.5 mm sa bajonetom, koji je stalno utvrdjen na karabinu. Ovaj bajonet, kad nije potreban, prelomi se u nazad u svoje ležište na usadniku, a kad je potreban okrene se u napred i utvrdi u tom položaju. Biće od interesa, ako ovde napomenem, da talijanska Vrhovna Vojna Uprava teži, da svoju pešadiju naoruža automatskim karabinom[1], čiji kalibar da ne bude manji od 7. mm., a težina da mu ne bude veća od 4 kgr. Pored ovoga traži se, da ovo orudje bude precizno do 400 m, a probojnost da mu bude zadovoljavajuća do 1000 m odstojanja. Za vreme svetskoga rata Talijani su upotrebljavali automatski karabin sistema Reveli—Bereta,[1] koji je težak 3.170 kgr, a puni se okvirom od 25 metaka. Početna brzina ovoga orudja je samo 285 m/s, pa ono nije moglo dati željene rezultate i zato nije definitivno primljeno u naoružanje talijanske vojske. Medjutim, da bi se ljudstvo već sada u nekoliko upoznalo sa rukovanjem budućim automatskim karabinom, to talijanski bataljoni imaju po nekoliko automatskih karabina Reveli—Bereta radi izvodjenja obuke u poznavanju takovog orudja i rukovanja njime.

U pešadiji republike Nemačke—Austrije nedavno je izbačena iz naoružanja puška Manliher M. 88-90 i M. 95 i zamenjena je kratušom sa nožem istoga sistema M. 95 (Repetierstutzen M. 95) kojom su do sada bili naoružani samo poslužioci automatskih orudja i pešadiskih topova i tehničke jedinice.[2]

U novom čehoslovačkom pešačkom egzercirnom pravilu[3] predstavljene su slikama razne puščane radnje. Sve ove slike prikazuju čehoslovačkog vojnika sa karabinom nemačke fabrikacije, sistema Mauzer M. 98, kalibra 7.9 mm, pa po ovome izgleda verovatno, da će cela čehoslovačka pešadija biti naoružana karabinima.

Nemci su za vreme svetskoga rata oprobali upotrebu automatskih karabina sistema Mauzer i Mondragon[4], kalibra 7 mm. Konstrukcija ovih karabina je prema nemačkim podacima nadmoćna konstrukciji francuskog

[1] Materiali di fanteria e d' artiglieria, Volume III — Roma 1923. str. 13.

[1] La Revue d' Infanterie — Paris, № 363. od 1. decembra 1922. str. 735.

[2] Ratnik XI-XII za 1924. str. 286.

[3] Cvičebni rad pro peši vojsko—Praha 1924.

[4] Schvarte: Die militärischen Lehren des Grossen Krieges — Berlin 1920. str. 377.

puškomitraljeza M. 1915, no ipak još uvek toliko složena, da ovo orudje, prema mišljenju samih Nemaca, nije dovoljno upotrebljivo za rat.

Poznati francuski vojni pisac Buvar[1] tvrdi, da će pešadija budućnosti biti naoružana, pored raznih ostalih orudja i kratkom puškom sa bajonetom.

Engleska puška sistema Li Enfild M. 95/03, kalibra 7.7 mm dugačka je 1.13 m, a puška Sjedinjenih Država Severne Amerike sistema Špringfild M. 03, kalibra 7.62 mm je kraća i njena dužina iznosi 1.1 m. Prema tome ove dve puške po svojoj dužini čine neku sredinu izmedju pušaka i karabina.[2]

Napred iznete činjenice pokazuju tendenciju, da se pešadija naoruža kratkim puškama odnosno karabinima.

Skraćivanjem sadanje prosečne dužine pušaka smanjila bi se njihova težina i takove puške bile bi zgodnije za rukovanje, naročito u borbi u rovovima. Pri tome treba imati u vidu, da kratka puška odnosno karabin ima pored ovih prednosti i izvesnih slabih strana. U koliko je dužina stalne nišanske linije[3] kraća, u toliko greške u nišanjenju štetnije utiču na tačnost pogadjanja. Smanjivanjem težine orudja pojačava se trzanje. Ovo se može lako zapaziti pri gadjanju iz karabina. Kod francuskih karabina dešava se koji put, da za vreme gadjanja vrat kundaka prsne. Dalje, kratka cev ne dozvoljava potpuno iskorišćenje barutnog punenja, tj. zrno napusti cev pre, no što celokupno barutno punjenje sagori, tako, da za teranje zrna nije iskorišćena najveća moguća ekspanzivna snaga barutnog punenja metka. Sve ovo ima za posljedicu, da je kod kratkih pušaka, odnosno karabina

[1] Buvar: Taktičko-strategijske pouke iz svetskoga rata — Beograd 1921. (prevod Radenkovića) str. 45.

[2] Dužina pušaka ostalih raznih država varira izmedju 1.33 m (Danska) i 1.23 m. (Portugal i Meksiko). Dužina pušaka, koje mi imamo u naoružanju iznosi, i to za pušku sistema:

Mauzer M. 98	1250 mm
Manliher M. 95	1272 „
Manliher M. 88—90	1281 „
Lebel M. 07—15	1306.6 „
Srpska brzometna	1142.2 „

Prema tome od naših pušaka najkraća je srpska brzometna puška, a najduža je puška Lebel M. 07—15.

[3] Stalna nišanska linija je udaljenost vrha mušice od zareza zadnjeg nišana za stalni položaj zadnjega nišana.

rasturanje veće, tačnosti pogadjanja i položenost putanje manja, a plamen na ustima cevi veći.

Kod nemačkog karabina Mauzer M. 98 tačnost pogadjanja je prosečno za 25% manja[1] od tačnosti pogadjanja nemačke puške Mauzer M. 98. Cev ovog karabina dugačka je 600 mm, a cev puške 740 mm, dakle je cev karabina samo za 140 mm kraća od puščane cevi.

Cev francuskog karabina (450 mm) gotovo je u pola kraća od cevi francuske puške (803.4 mm). Francusko pešačko pravilo, II deo[2] kaže za karabin ovo:

„Karabin je lakši od puške i zgodniji za rukovanje; tačnoct pogadjanja mu je nešto manja, ali položenost putanje im je prilično jednaka.“

Cev karabina sistema Manliher M. 95 dugačka je 498 mm., a cev puške istoga sistema i modela dugačka je 765 mm. Bugarska vojska naoružana je takodje ovim karabinom, pa ga bugarsko pešačko pravilo, II deo[3] karakteriše ovako:

„Karabin je lakši i zgodniji za rukovanje od puške; njegova tačnost je nešto manja, no položenost putanje mu je dovoljna“.

Prema tome Bugari kažu za karabin gotovo isto ono što i Francuzi. Izvesna je razlika samo odnosno položenosti putanje, što je posledica razlike u balističkim osobinama karabina, kojima su naoružane ove dve vojske.

Karakteristično je da su Japanci posle rusko-japanskog rata uveli pušku sistema Arisaka[4] M. 05, kalibra 6.5 mm, čija cev je 765 mm dugačka, dakle duža od cevi nemačke puške Mauzer M. 98 i od cevi srpske brzometne puške. Kako su Japanci prosečno malog rasta, a u rusko-japanskom ratu stečeno je dosta iskustava o borbi u rovovima, to je bilo za očekivati upravo obratno. Iz ovoga može se pretpostaviti, da su Japanci dali prednost pušci sa dužom stalnom nišanskom linijom, slabijim trza-

[1] Entvurf der Schiessvorschrft für Gewehr, Karabiner und L. M. G. — Berlin 1921.

[2] Règlement provisoire de manoeuvre d' Infanterie du 1-er février 1920. Deuxième partie — Paris 1922. čl. 48. poslednji stav.

[3] Projekat „Pravilnika za obučenie i deistvie na pehotata, čast II“ — Sofia 1922. čl. 38. poslednji stav.

[4] Ova puška izradjuje se u japanskom vojnom arsenalu u Tokio.

njem i većom tačnošću pogadjanja ispred kraće puške, odnosno karabina i ako su ova orudja lakša i zgodnija za rukovanje.

Zbog raznovrsnosti sadanjeg naoružanja pešadije, a naročito zbog velikog broja automatskog oružja, puška, odnosno karabin u borbi za vatrenu nadmoćnost svakako ne igra više onoliku ulogu, kako je to bilo do svetskoga rata.

Sve vojske zastupaju danas gledište, da je puška orudje za dejstvo na bliskim i najbližim odstojanjima i da puščanu vatru treba otvarati po mogućstvu što docnije.

U toku svetskoga rata, naročito od 1916. godine, pa do njegovog završetka, dešavalo je se često, da je napadač upao u neprijateljski rov, pa i u neprijateljski položaj, a da sam nije ni otvarao puščanu vatru. Bilo je takodje slučajeva, da je branioc odbio napadača dejstvom svog raznovrsnog naoružanja, a da nije pri tom opalio ni jedan puščani metak.

Obzirom na ove činjenice mislim, da slabe strane kratke puške, odnosno karabina, koje imaju za posledicu u nekoliko manju tačnost pogadjanja, nisu više za savremeni način borenja od tolike važnosti, da bi bile pretežnije od dobrih strana takovih orudja.

Sarajevo.

Pešadiski kapetan I. kl.
Branko T. Vudjan.

Нова Специјална карта наше Краљевине

разм. 1:100.000., хоризонтале на 20 м.

Војни Географски Институт отпочео је да издаје нову Специјалну карту наше Краљевине у размери 1:100.000, хоризонтале на 20 м. Ова карта обухватиће Стару и Јужну Србију са Црном Гором и један појас Босне, Срема и Баната. Секције Старе и Јужне Србије и Црне Горе радиће се на основу оригиналних планова топографског премера Војног Географског Института разм. 1:50000, а секције појаса Босне, Срема и Баната на основу планова разм. 1:25000 издање Бечког Војног Географског Института.

Од ове карте пуштене су већ у употребу две секције: Зајечар и Пирот. Вероватно, да ћемо још у току ове године добити још коју секцију наше источне границе, а сигурно и знатан део Јужне Србије.

Ова карта биће од велике важности не само за нас војнике, већ и за цео културни, технички, индустриски, пољопривредни и трговачки свет, који се буде интересовао овим делом наше Краљевине. Јер се тек сада може да види права и верна слика наше Јужне Србије.

Због те њене важности и због њене размере и детаља намера нам је, да овде у кратким потезима изнесемо о изради ове карте и о њеној тачности, те да њоме упознамо официре, којима је највише и намењена.

Карте се раде на основу топографских планова крупније размере смањивањем на жељену размеру и редуцирањем детаља, те да карта не буде претрпана и тиме да је нејасна.

Ова нова специјална карта ради се по плановима тачног инструменталног премера Старе и Јужне Србије. Овај премер раде стручни официри — топографи Војног Топографског Института, почев од 1906. године.

Сваком премеру предходи тријангулација, која служи као основа за све врсте премеравања.

Тријангулација одређује узајамни однос тачака на земљиној површини. Спајају се по три тачке у троугао и ти тако замишљени троугли ређају се један поред другог у виду мреже или ланца. Таквом мрежом троуглова покривена је цела Србија и Црна Гора. Да се свима овим тачкама троуглова, које делимо на прво-класне, другокласне, трећекласне и т. д. тачке, одреди тачан положај на земљиној површини, треба да се измери бар једна страна неког троугла, то се назива мерење основице или базиса, и да се измере сви углови троуглова т. з. хоризонтални углови. На основу тих мерења израчунају се све стране свих троуглова. Да се могу да израчунају и географске координате, тим тачкама треба измерити азимут једне стране неког троугла, т. ј. угао, који склапају та страна у једној сво-

јој тачци са астрономским меридијаном те тачке. За одређивање апсолутне висине тријангулационим тачкама мере се вертикални — висински углови, па помоћу страна троуглова и вертикалних углова израчунавају релативне висине тригонометриским путем, које се затим своде на апсолутне висине.

Тријангулација Србије почета је око 1900. године и вероватно кроз годину дана завршиће се готово на целој територији Србије и Црне Горе првокласна, другокласна и трећекласна тријангулација. Цела ова трујангулациона мрежа наслања се на осам базиса, од којих су четири у Старој Србији: Параћински, Лознички, Неготински и Врањски, а 4 у Јужној Србији: Струмички, Прилепски, Призренски и Сјенички. Поред мерења базиса, хоризонталних и вертикалних углова и азимута извршена су и астрономска посматрања на многим првокласним тријангулационим тачкама ради контролисања географских координата.

Сва мерења извршена су најусавршенијим инструментима и строго по начелима науке. Сва рачунања извршена су строго по правилима и законима Геодезије, астрономије и математике. Тако, да је свака тригонометриска тачка у границама тачности тачна и по своме положају и по апсолутној висини.

И са таквим тригонометриским тачкама предузето је тачно топографско премеравање.

Пошто се цела површина, која се жели да премери, не може да премерава на једном листу, то се мора да дели на више листова. Та деоба на листове — секције врши се мрежом меридијана и упоредника. Конструкција пак мреже меридијана и упоредника врши се на основу картографских пројекција. Ових пројекција има разних система и свима је циљ, да карта буде што вернија слика земљине површине.

За наш премер Војни Географски Институт узео је т. з. *Полиједарску пројекцију.* Свака секција представља једну страну полиедра. Секције су облика трапеза, а обухватају 10 минуте по географској дужини, што износи по линејној дужини нешто више од 13 километара и 6 минуте по географској ширини, што по линејној дужини износи нешто више од 11 километара; те према томе површина једне секције топографског премера износи око 148—150 квадратних километара.

На таблу мерничког стола затегне се и прикуца какво јаче платно. Преко платна залепи се куваним штирком боља цртаћа хартија н пр. Ватманова или Хамерова, па се преко ове по крајевима залепи горња слабија цртаћа хартија. На тако припремљеној табли, по горњој хартији конструише се одговарајући трапез тога дела земљишта по жељеној размери, код нас у размери 1:50000. Затим се преносе тригонометриске тачке, од којих на једну секцију дође око 4—5. Те тачке сад служе топографима, као основа за развој графичке тријангулације. Графичка тријангулација врши се кипрегелом. Кипрегел је врло солидан инструменат и служи не само за визирање и повлачење визура, већ и за мерење даљина оптичким путем и за мерење висинских углова. Графичком тријангулацијом одреди се потпуно тачан положај тачака, а тригонометриским путем израчунају висинске разлике, те тиме и апсолутне висине. Тако топограф одреди на секцији 60—70 тачака. И ове тачке служе сада као основа за детаљно премеравање. Топограф полази од једне тачке и иде полигоном до друге тачке и т. д. док целу секцију не сврши. Топографски премер ради се све инструментом — кипрегелом. Свака тачка, сваки детаљ, који се на секцији налази, тачно је инструментом одређен. Те се секција може потпуно да сматра, да је верна слика земљишта, умањена по размери. Кад је секција свршена и дефинитивно исцртана, чува се као оригинал за израду разних карата.

Дакле, на основу ових оригиналних планова ради се ова нова специјална карта размере 1:100.000.

И ова карта подељена је на секције, секције су облика трапеза, по полиедарској пројекцији. Свака секција обухвата 30 минуте по географској дужини и 30 минуте по географској ширини. За једну такву секцију треба спојити 15 секција оригиналног премера размере 1:50000 и то 3 по дужини, а 5 по географској ширини. Па се тако улепљена карта фотографским путем смањи за половину и добије се секција размере 1:100.000. Но, како је за сваку такву секцију потребно, да се изради онолико засебних цртежа, колико ће бити разних боја на дотичној секцији, то се оригинални планови то-

пографског премера фотографски сниме, по истој размери 1:50000, и од тих снимака од сваке секције изваде на цртаћој хартији по 4 комада плавих отисака. По овим плавим отисцима исцртају се засебно хоризонтале, засебно реке, засебно герип (путеви, називи и разни топографски знаци, који ће на карти бити означени црно) и четврти отисак шуме и култура, која ће се означити зеленом бојом. Сви ови отисци, одговарајућих петнајест секција, које чине секцију карте размере 1:100.000, лепе се на картон или стаклену или какву металну плочу по конструисаном раму секције. Тако, да се за једну нову секцију припреме 4 картона са по 15 улепљеним секцијама разно исцртаних. Један картон за хоризонтале, други за реке, трећи за герип и четврти за културу. Овако улепљене секције смање се фотографским путем за половину, те се добију снимци размере 1:100.000. Ови фотографски снимци преносе се на литографско камење, које се за то нарочито припрема, и то сваки снимак на други камен. Литографско камење служи сада као негатив и нарочитим машинама — пресама штампа се секција. Једна иста секција мора да прими отисак са сваког камена т. ј. толико пута се пропусти кроз пресу, колико је разних каменова спремљено за ту секцију. Код ове карте имамо 4 камена за 4 разне боје хоризонтале, драхенблут; реке, плаво; герип, црно и култура, зелено.

На свакој овој секцији налази се по средини средњи меридијан и средњи упоредник, који стоје управно као координатни систем. Помоћу њега, а и помоћу минутне деобе по унутрашњем раму секције може се лако наћи геoрафска дужина и ширина свакој тачци на карти. За почетни меридијан узет је Париски меридијан, али свака секција има деобу и податке по Гриничком меридијану, који је западно од Париског за 2° 20' и 14", те се географске координате могу сводити и по Гриничком меридијаном.

Свака секција носи назив свога највећег места. При дну налази се размера и размерник и означење да су хоризонтале на 20 метара.

С обзиром на површину, коју обухвата једна оваква секција, с обзиром на подесну пројекцију и на тачност премеравања и на тачност репродукције може се сматрати, да је потпуна верна слика земљишта, те може да послужи за тачна мерења: дужина, углова и површина. Према томе, ова карта одлично ће послужити не само за војничке цељи, већ и за разне техничке студије и цељи.

На карти је све у складу и јасно, како рељеф, тако комуникације, реке и боје, те је у опште и целина за око пријатна.

Размера ова 1:100.000 је новина за наше официре, али то је једна од најподеснијих размера и готово је свуда узета. Старе размере 1:75000 и 1:80000, које су узете због корака у данашње доба губе значај.

С обзиром на тачност и потребу једне овакве карте, која ће бити једна од најбољих наших карата, верујемо да ће се њена појава применити најпријатније.

Београд.

Геодетски пуковник,
Јос. Ђорђевић.

Каква треба да буде организација подофицирских школа главних родова оружја, код нас.

(Једно мишљење.)

Врло често долази до међусобних дискусија и разговора позваних фактора у војсци, да садањи подофицирски кадар, код нас по општем мишљењу није на потпуно довољној висини свога позива, и ако се са позитивношћу може тврдити: да се у овом погледу сваким даном, како на побољшању подофицирског кадра, тако исто и на општем побољшању код нас у војсци иде унапред.

Овакво стање нашег подофицирског кадра да се објаснити следећим околностима.

а) Утицај дуготрајног великог светског рата имао је разорног и деструктивног дејства, како на самом бојном пољу, тако исто и на све друштвене класе ратујућих народа, како осталих, тако исто и нашег; а следствено томе и на класе из којих је попуњавање произишао и наш садањи подофицирски кадар.

б) Попуњавањем и примањем за питомце подофицирских школа свију оних младића, који су молбе подносили за пријем у школу, разуме се, све ово у намери да се што пре попуне све поратне празнине и ново устројене формације наше увећане војске.

в) Недовољна строгост испита и пречишћавања у току школовања учиниле су: да је готово све оно што је у школу ушло, из ове и излазило као свршени питомац, дакле и ово опет из наведених разлога под б).

г) Немање увек довољног броја старешинског кадра, у првом реду официрског; због чега се из овога није ни могао вршити избор оних који имају нарочитих способности за старешине и наставнике у школи; већ се увек сматрало да је потреба задовољена, само ако су ови добивени да попуне предвиђени број наставничких места, због чега је ово најтеже погађало оне класе питомаца, које су биле те среће да за командира добију заступника у лицу каквог још младог водног официра, који по своме искуству и способностима можда једва задовољава потребу свога чина и положаја.

е) Немање довољно званичних правила, прописа и потребних уџбеника, која су требала бити издавана питомцима за учење, већ се поједине класе питомаца и кад их је било и по сто у класи морале служити са по 2—3 књиге појединих правила, те је са изложеног лако било појмити какви су се и резултати са оваквим стањем ствари могли и очекивати.

Поред изнетих разлога било је још и много других који су утицали, да садањи подофицирски кадар није на потпуно довољној висини и да знатно заостаје од предратног подофицирског кадра Српске војске.

Поратно стање није имало свога одјека само код садањег подофицирског кадра, већ се оно у извесној мери у негативном смислу манифестовало и код појединаца после-ратних свршених питомаца Војне Академије, а и код ових из сличних разлога као и код подофицира.

За побољшање подофицирског кадра код нас је већ учињено следеће:

1. Уредбом о подофицирским школама у сталном кадру главних родова оружја Ђ. Бр: 55978. од 31. децембра 1923. год. продужено је трајање школског курса од $1^1/_2$ на 2 године, што је потпуно оправдано и правилно.

2. Обраћена је пажња на старешински кадар, а нарочито официрски, ово разуме се, у колико се имало могућности зато; али је неминовно да се у овом погледу и више учини, него што је то до сада учињено.

За побољшање подофицирског кадра главних родова оружја код нас, требало би по мом мишљењу учинити још и следеће:

I. Пријем питомаца у школу:

Да се врши по досадањој уредби и са у њој прописаним условима, сем што би кандидати из грађанства требали да су свршили најмање 4 разреда основне школе, а они из војске да су довољно писмени и од својих команада нарочито препоручени да у сваком погледу имају услова за будуће старешине у војсци.

Пријемни испит да се полаже као и до сада из: читања, писања и рачунице.

Лекарска комисија да буде строжија у оцени физичке способности; и да се од хроничних катаралних болести у опште, а нарочито они од грудних не оцењују способним за питомце, јер у противном случају само се ствара материјална штета држави око лечења и снабдевања ових болесних привремених питомаца и ствара излишна преписка и посао око њиховог отпуштања, и најзад, одпуштањем релативно већег броја овако болесних и неспособних питомаца, који се враћају својим кућама и у своја села неминовно се шкоди конкурсу за пријем питомаца наредних генерација у школу.

II. Дужности и права питомаца:

Да остану по досадањи уредби, сем плате која треба да буде за питомце подофицирске школе код главних родова оружја одређена према одговарајућим чиновима, а не да остане и на даље да и поднаредник питомац подофицирске школе прима редовску плату.

Ово је потребно због тога што би и школски курс дуже трајао, на који би начин питомци по вршењу службе били старији војници; а и ради набавке потребне личне спреме и разних корисних књига и уџбеника за њихово успешније школовање; и најзад да би се и на овај начин видно разликовали од простих редова.

III. Настава у школи:

Школски курс код свих подофицирских школа главних родова оружја по мом ми-

шљењу треба да траје три године у место две, како је то до сада било. Свака школска година да почиње 1. маја односно 1. новембра, како је то и досада било и да се дели на теорни и практичан течај, који да трају по 6 месеци; и да их за све време школовања буде 3 теорна и 3 практична течаја, у место до сада 2 теорна и 2 практична.

Предмети у школи и њихова подела на категорије да остане као и досада (I. II. и III. категорије). Категорисање ових да буде на досадањи начин.

Поред досадањих предмета требало би као нов предмет увести: Српско-Хрватски језик у обиму предавања за средње школе. Обим предавања из Аритметике, Геометрије, Географије и Историје требало би проширити као и за средње школе.

Обим предавања из свих војних предмета требало би проширити и удесити тако да се овај са реалним прорачуном времена може успешно прећи за предвиђених — 6 — течајева. За невојне предмете у овом случају неопходно би било потребно имати професоре из цивила за наставнике који би ову наставу изводили као хонорарни професори.

За наше војне специалне предмете у колико су они за поједине подофицирске школе код главних родова оружја специални, а у које би се могли убројати ови: О ваздухопловним справама, Борним колима, Артиљерији, Рововској Артиљерији, Отровним и Загушљивим гасовима, Војно казненом Законику и Дисциплинској Уредби и Телефонској служби, такође би неопходно било потребно имати наставнике официре из дотичних родова оружја, на који би се начин са позитивношћу могло рачунати на успешну обуку питомаца и из ових предмета.

По мом мишљењу понова би требало увести као обавезан предмет вожњу на бициклу и моторциклу као посве користан предмет за наш војнички занат.

Настава у школи да буде очигледна и практична, поглавито да се изводи у духу наших правила и прописа користећи уз ова и све пробране уџбенике наших познатих војних писаца.

Безусловно да се забрани узимање питомаца за ма какве гарнизонске споредне службе; а не да се дешава обратно као што је то досада по кадкад и по негде практиковано.

IV.Ређање на службе:

Питомци да се рeђају на све унутрашње службе, као што је то и по досадањој Уредби било предвиђено и рађено.

V. Оцењивање успеха:

Да се у будуће врши по досадањој Уредби и на исти начин.

VI. Унапређење питомаца:

Да се врши од старешина одређених садањом Уредбом, а на следећи начин:

1. За каплара после успешно свршеног првог течаја, дакле после шест месеци од дана ступања у школу.

2. За поднаредника после успешно свршеног трећег течаја т. ј. после године дана проведене у чину каплара, односно једне и по године проведене у школи.

По мом мишљењу могло би се завести да питомци у шестом течају полажу поред течајног испита и испит за чин наредника свога рода оружја, а по програму предвиђеном зато. Овај испит у школи у шестом течају налазим да би био у сваком случају строжији од испита нaредничког у трупи; а при томе и кориснији по опште добро, а нарочито за дотичног подофицира.

Овако свршене питомце подофицирских школа после три године прослужене у чину поднаредника требало би унапредити у чин наредника; а оне нареднике који испуне услове из чл. 80. Закона о Устројству Војске и Морнарице под а.) б.) и в.) а после три године трупне службе требало би унапредити у чин потпоручника.

Ако би се десио случај, да који од питомаца у шестом течају не положи нареднички испит, што сматрам да би било искључено, онда би по мом мишљењу таквог требало искључити из школе и упутити у трупу као несвршеног питомца без права на полагање испита за официрске чинове. Ово мислим због тога, што би код оваке организације подофицирских школа шести течај морао бити много опсежнији и стручнији од садањег наредничког испита, чији се програм по опсежности равња садањем четвртом течају предвиђеном за питомце подофицирских школа.

На овај би се начин вредним и ваљаним подофицирима скратило време подофицирске службе у трупи од најмање седам по досадањем, на шест година трупне службе, те би им се на овај начин потенцирала воља и љубав за свој позив; а поред тога

добио би се бољи подофицирски, па и официрски кадар у колико се он на овај начин добија. Сматрам да је још увек боље имати млађег водника потпоручника од око својих 25—27 година старости из подофицирске школе, па ма овај био и са мање искуства, али сигурно са више полета и воље за службу, него једног старијег од око својих 30 па и више година, па макар овај био и искуснији који сигурно неће имати и поред најбоље воље, толико енергије и физичке способности за свој позив, као онај први. Ово у толико пре, кад се има на уму да по Закону о Устројству Војске и Морнарице има у водничком чину да прослужи најмање осам година; што би за онога који потпоручнички чин добије у својих 30 година значило да капетаном може постати тек око својих 38—40 година. Из чега излази да би овај капетан био командир чете у својих 38—40 год. старости, што је по мом мишљењу и сувише доцкан; јер он и поред најбоље своје воље и енергије не би могао својим утицајем и присуством на обуци да утиче на рад своје чете и да диригује са овом по својој вољи; или још боље како се то код нас врло често каже: „да је чврсто држи у руци.“

У горе наведеним годинама старости налазим: да је код релативно већег броја официра физичка немогућност бити онакав командир чете, какав се захтева и треба да буде савремени командир у модерној војсци.

За овај случај могао би као пример да послужи релативно млађи официрски кор Српске војске, како по годинама службе, тако исто и по годинама старости, према старијем официрском кору бив. Аустро-Угарске војске, а који је у минулим ратовима неспорно дао боље резултате, које не треба тражити ни у стручнијем образовању, а нити у каквом раније нарочито ратном стеченом искуству, већ једино у физичкој снази, из које је произилазио силнији војнички дух, решивост, полет и истрајност, које су особине Законом природе код људи млађих година јаче, од оних који су по годинама старији. Уз то долазе још и обавезе фамилијарне природе, које у сваком случају старије много теже погађају од млађих, чија је већина до својих 30 година неожењена; али после 40 година од ових је опет тако исто велика већина ожењених и тиме оптерећени породицом и њеном бригом. Из овог довољно јасно излази: због чега треба радити на томе да подофицири који по чл. 80. Зак. о Устројству Вој. и Морнар. и већ имају право за официрске чинове, да ове на време и добијају; а не да сву своју физичку снагу и енергију истроше служећи у трупи као подофицири; а потом кад и доспеју до чина потпоручника, онда да буду физички мање способни или евентуално неспособни, и то баш онда кад им је ова способност најпотребнија, јер им тек сада треба веће и умно и физичко напрезање. И ово је један више међу толиким осталим разлозима, да се школски курс трајања код подофицирских школа главних родова оружја због тога и повећа, од две на три године, јер би се тиме дало могућности да се питомци подофицирских школа теоретски и у опште сигурно припреме и оспособе за предстојеће им старешинске дужности у војсци, при чему би својом подофицирском трупном службом од 6 година добили и довољно практично знања за водничке дужности. С друге стране би сви они вредни и ваљани подофицири у својих 25 - 27 год. старости добијали и чин потпоручника што по мом мишљењу не би било прекасно за водничке дужности.

Позната је општа тенденција надлежних фактора у војсци да наш официрски кор по могућству треба да буде хомоген; према томе је у толико већа потреба да се на овај начин из подофицирских школа и добијају официри, који би се на изложени начин школовали, а поред тога и мало дужом трупном службом, а после прописно положеног потпоручничког испита у великој већини изједначивали са својим друговима из Војне Академије, чиме би се жељена хомогеност официрског кора ако не коначно, а оно бар начелно постигла.

Избегло би се и то да се међу појединим официрима чује па макар то било и сасма наивно и у шали „трупни“ и „школски“ официр. Познато је, да је у нашој војсци у минулим ратовима било како школских, тако исто и трупних официра добрих, врло добрих па и одличних. На основу изложеног налазим; да би се оваквом организацијом подофицирских школа постигло у сваком погледу много, па би најзад, дајући могућности и питомцима подофицирских школа да се боље него до сада школују, избегла и та наивна фраза „трупни“ и „школски“, јер би сасвим природно сваки разлог овом међусобном подцењивању сам по себи имао отпасти.

Армијски Ђенерал КРСТА СМИЉАНИЋ
Командант II Армијске Области.
Командант Дринске Дивизије I и II позива у ратовима за Ослобођење и Уједињење.

Могло би се рећи, па ако школски курс у подофицирским школама продужимо на три године, остаћемо без подофицира, а ја би на то могао не само одговорити „нећемо", већ и тврдити: да ћемо тек онда имати довољно подофицира и то подофицира оваквих, каквих требамо и желимо имати. Јер по мом мишљењу боље је имати 5 корисних, него 10, да не кажем некорисних, већ неспособних и у служби пасивних подофицира. Сви смо ми видели и сви добро знамо какве смо подофицире добијали из подофицирских школа, док је курс трајао само $1^1/_2$ годину; а све из разлога тога да их што брже и што више излиферујемо, верујући да ће нам и такви подофицири бар, колико толико бити од користи и најзад више и такви него никакви

Међутим, бар тамо где сам ја био, видео сам да је испало обратно, јер се показало да је од таквих подофицира држава имала само штету, а никакву корист; па не само да је држава имала од тога штету, већ су и већина тако брзо излиферованих подофицира имали и личне штете. Из овог излази да овај начин добијања подофицира баш је и допринео да смо сада у оскудици за њима, а што у сваком случају не би учинило њихово трогодишње школовање.

Можда би се оваквој организацији могло приговорити и то, да би на овакав начин организоване школе много скупље стајале државу од садањих, око плаћања хонорарних професора из цивила и дужег издржавања око школовања овакве класе питомаца, што би се дало лако оправдати тиме: кад се има у виду да би се за једну подофицирску школу требало хонорисати једног или највише два професора из цивила, за предавање чисто невојничких предмета питомцима и то само за време зимских теорних течајева — а за све остало наставничко особље никакав хонорар не постоји — онда нам јасно излази колики би незнатни били потребни материјални издаци за ову цељ, и колико би они изостајали иза користи, које би се од овакве организације подофицирских школа код главних родова оружја имале.

Попуњавање овакво организованих подофицирских школа старешинским кадром, како официрским тако исто и подофицирским не би имало никаквих нарочитих тешкоћа; пошто би требало како официре тако и подофицире упутити до формациске потребе у школу и то од оних, који имају довољно способности и вољу за службу у опште, а при томе често их не смењивати, и не преводити у друге команде, чиме би се и ово питање као што се види без имало тешкоћа дало повољно решити.

За наше војничке специалне предмете, који су напред поменути, а у колико су они специални за поједине подофицирске школе код главних родова оружја, наставничко особље би се дало лако добити од официра дотичних родова оружја, а из самог дотичног гарнизона у коме се дотична школа налази. За које особље такође не би требао никакав хонорар, или ако би се евентуално дао, могао би бити посве незнатан. Дакле, као што се види, ни овде не би било никаквих тешкоћа за овакву организацију подофицирских школа.

VII. Издржавање школе и специалне накнаде.

Налазим да је добро да остане по досадањој Уредби, тако исто и деловодство и извештаји, као и поступак о мобилизацији војске; све ово би могло остати по досадањој Уредби.

а) За смештај подофицирских школа требало би посветити нарочиту пажњу, и ни у ком случају не дозволити да буде мешавина са другим командама, надлештвима и установама, као што је то до сада код појединих школа био случај, на пр: дешавало се да су чак и поједина приватна војна и цивилна лица становала у непосредном саставу питомачких станова и томе слично.

б) Подофицирске школе по мом мишљењу треба да буду, не само по називу и форми заводи за васпитање и обуку питомаца, већ да то буду и у свој својој стварности.

Да би се ово могло постићи подофицирске школе не би требало везати за поједине гарнизоне и места, већ их дислоцирати тамо, где би имале удобан и недељив смештај, а уз то довољно егзерциришта за извођење свих практичних вежбања, и ни у ком случају не дозволити да настава код питомаца још и од те стране трпи уштрба, као што је то код појединих школа досада био случај.

в) Овакво организованим подофицирским школама код главних родова оружја, по мом мишљењу требало би дати најмање бригадни ранг, ово у толико пре, што су га већ и раније имале.

Давање бригадног ранга овако организованим подофицирским школама код главних родова оружја, у исто време би им се дао и већи значај, а сам ауторитет њиховог команданта, као старијег спремнијег и искуснијег официра имао би у сваком погледу благотворног утицаја на општи ток рада, реда, дисциплине и живота ових устројених завода за обуку и васпитање питомаца. Најзад, избегло би се и то: да се по каткад породи питање, ко је и за какве службе у гарнизону надлежан за употребу питомаца подофицирских школа; јер, и ако је то садањом Уредбом јасно и прецизно одређено, ипак се по некад друкчије догоди, чему је по мом мишљењу у највише случајева ра-

злог садањи релативно ниски ранг подофицирских школа и њихових команданата.

У кратко излажући моје мишљење каква би требала да буде организација подофицирских школа код главних родова оружја, намера ми је била једино да заинтересујем овим по мом мишљењу важним питањем и све позване факторе у војсци, а који би у сваком случају, о истом могли много више и много опширније рећи и евентуално написати.

Да је заиста ово питање врло важно нека нам као пример послуже следеће чињенице и то:

1. Што је од оснивања прве Српске пешадиске подофицирске школе кроз исту досада прошло око тридесет класа младића чији је број неоспорно у нашем официрском и подофицирском старешинском кадру посве знатан.

2. Да су од ових свршених питомаца данас један велики број официри, а којих има већ у чину пуковничком.

3. Што је Српска војска у миру и ратовима из подофирских школа имала просечно добар официрски и врло добар подофицирски старешински кадар за трупну службу, међу којима их је било на положајима: водничким, командира (чета, батерија, ескадрона), команданата батаљона (дивизиона), па чак и на положајима команданата пукова.

Кад су нам дакле подофицирске школе са ранијом и садањом Уредбом давале, а и сада дају официре за командантске положаје, онда је лако предпоставити какве би све користи имали од подофицирских школа главних родова оружја према овако изнетој и евентуално усвојеној организацији подофицирских школа, и какве би нам оне тек овако организоване давале подофицире и официре за трупу.

У Загребу, 1925.

Пешад. мајор,
Обрен М. Томић
командант батаљ. IV. пеш. подоф. школе.

Jedno mišljenje i tumačenje čl. 61. Zakona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice.

Pre nego što predjem na interpretaciju čl. 61., a radi jasnosti o zadobijanju podoficirskih i oficirskih prava potrebno je pozvati se na izvesne propise zakona o ustrojstvu vojske od 1904. godine i zakona od 1923. godine i to samo u toliko, u koliko je potrebno da se zna, kad podoficir i oficir, zadobija pravo na unapredjenje i pod kojim zakonskim pogodbama, kao i kad i u kojim prilikama prima podoficirske i oficirske dužnosti na sebe sa odgovornošću za svoj rad.

Ovi zakonski propisi prema kojima se u ovom slučaju ima ravnati interpretacija čl. 61. zakona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice, postavljaju osnovni status za oficirsku i podoficirsku službu u opšte, t. j. status za dobijanje podoficirskih i oficirskih prava i dužnosti skopčanih sa odgovornošću za svoj rad i otpravljanje podoficirskih i oficirskih funkcija, kao i prava na unapredjenje. Ovim statusom zasniva se ugovor izmedju državne vlasti s jedne i lica koje želi da postane podoficir ili oficir, s druge strane. Taj osnovni status u glavnome predvidja sledeće odredbe i to:

Iz čl. 17. i 19. Zakona o ustrojstvu vojske od 1904. godine kao i uredba o dodeljivanju nagrada u vojsci za vreme rata od 1916. god. FĐOBr. 2828 od 31. oktobra i

Iz čl. 65, 69, 80, 83, 84 do 114. Zakona o ustrojstvu vojske i mornarice, kao i ostali važeći propisi koji idu u prilog pravima jednoga oficira ili podoficira, koji služi za karijeru u vojsci.

Gornji zakonski propisi jasno obeležavaju podoficirska i oficirska prava i dužnosti, a sa njima i skopčane odgovornosti, kao i prava na unapredjenje, da nije potrebno sad zadržavati se na još nekim propisima, jer bi se stvorila zabuna oko interpretacije čl. 61. pomenutoga zakona.

No radi jasnosti izloženih propisa i radi boljeg i pravilnijeg shvatanja čl. 61., potrebno je pozvati se na čl. 332. pomenutog Za-

kona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice, koji član svojom alinejom prvom predvidja status, da naredjenja novoga zakona, ne oduzimaju pojedincima stečena prava po ranijem vojnom i osobenim zakonima. Već na protiv daje praviteljstvu mogućnosti i prava da pri odredjivanju ranga i situacije stvorene novim zakonom, dotičnom oficiru ili podoficiru, koji je državi učinio osobite usluge, ovima obrati naročitu pažnju, što mora značiti, da država ima pravo i mora dati nagradu podoficiru i oficiru za naročite usluge državi učinjene, analog onome što propisuju čl. 19. starog i čl. 102. novog zakona, kao i odeljak I. pod 1. Uredbe o dodeljivanju nagrada u vojsci za vreme rata od 1916 god.

Država koristeći se ovim i još nekim propisima, kao i prilikama u kojima se je otadžbina nalazila za vreme prošlih ratova, uzakonila je čl. 61., kojim je htela da prizna zasluge onima koji su bili na vojnim dužnostima, pa su bez svoje krivice nedužno zapostavljeni, dok su na vojnim dužnostima bili i na bojnom polju, odužujući im se na taj način za izdržane napore u ratu i za požrtvovanje za otadžbinu, kad je ova bila u opasnosti.

Sa ovako postavljenoga pravnog gledišta mora se pristupiti interpretaciji čl. 61. Zakona o ustrojstvu vojske u mornarice.

No na ovom mestu naročito je potrebno pozvati se na čl. 333. alineja šesta Zakona o Ustroj. V. i M. koja će nam dati pravu cilj čl. 61., a koja u celini glasi:

„Svima vojnim lekarima, veterinarima i apotekarima, sanitetskim, veterinarskim aktivnim i rezervnim oficirima, koji su u balkanski, ili početkom evropskoga rata stupili kao studenti, bez obzira da li su bili pitomci Mininistarstva Vojske i Mornarice ili ne, i kao takvi bili na vojnim dužnostima, sve vreme provedeno u tim ratovima smatra se kao godine za sticanje prava za unapredjenje u naredne činove, shodno čl. 17. dosadanjeg zakona o ustrojstvu vojske, zaključno sa činom kapetana I. klase po odbitku vremena djačkog roka službe u stalnom kadru.“

Na ovaj postavljeni pravni i zakonski princip naslanja se i čl. 61. celom svojom sadržinom, uz dobru volju Vlade i Narodne Skupštine, koji su našli da u vojsci ima lica koja su nekim slučajem zastala bez svoje krivice od redovnog unapredjenja.

Pa tako, dok studentima i djacima po čl. 333. daje samim propisom činove i unapredjenje do zaključno sa činom kapetana I. klase, podoficire i oficire upućuje na sudski i administrativni spor, da tim putem traže satisfakciju svojih prava.

Prelazeći na interpretaciju čl 61. Zakona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice, moram napomenuti, da se prilikom interpretacije možemo služiti sa dva tumačenja: gramatičkim i logičkim načinom. Ali ja smatram da u ovom konkretnom slučaju treba preći preko gramatičkog tumačenja, pa se putem logičnog tumačenja ima i tumačiti.

Sa logičkoga gledišta čl. 61. ima se tako razumeti, a mislim da je to bio i zakonodavčev smisao ovoga propisa.

Zakonodavac donoseći ovaj zakonski propis hteo je priznati bez sumnje ratnicima oficirima i podoficirima, izvesne povlastice za predanu službu u državi i narodu za vreme trajanja ratnih opasnosti i to:

1. Podoficirima i oficirima koji su se na bojnom polju istakli, ali zbog neredovnih prilika kao i zbog budžetske nemogućnosti nisu bili unapredjeni u roku predvidjenom u čl. 17. Zakona o Ustrojstvu Vojske od 1914. g., ali su ispunili neosporno, pa se to sudskim ili administrativnim putem utvrdi, da je bez svoje krivice zapostavljen, on će u tome slučaju biti unapredjen i to sa rangom, koji bi mu pripadao da je na vreme unapredjen i sa svima pravima, koja su sa činom i rangom skopčana, kao da je stvarno poslužio u višem činu.

2. Zakonodavac je bez sumnje ovu stilizaciju ovim zakonskim propisom dao i stoga, što je pre izlaska novoga zakona postojala odluka Ministarskog Saveta Pov. FABr. 11.384 od 30. septembra 1920 godine. koja je glasila:

„Svi oficiri učasnici u ratu 1916, 1917. i

1918. godine, — a koji su stekli pravo na unapredjenje po čl. 17. Zakona o Ustrojstvu Vojske u označene godine, a nisu unapredjeni u to vreme zbog tadanjih okolnosti i budžetskih nemogućnosti i na taj način poslužili bez svoje krivice više no što to Zakon najmanje zahteva, priznajući im to više prosluženo vreme u predhodnom činu za sledeći čin, te da u toliko ranije budu unapredjeni u sledeći čin bez naknade materijalnih prinadležnosti, ako ispune i ostale zakonske uslove"; a koji su ti uslovi vidi se iz pomenutog člana Zakona i iz odluke Ministarskog Saveta Pov. FĐBr. 4221 od 19. juna 1920. godine (Sl. Voj. list str. 1033.).

Prema ovde izloženom proizlazi da je ova odluka Ministarskog Saveta uneta u Zakon, samo još proširenija na podoficire i bez ograničenja godina kako je to u odluci rečeno, a sa svima pravima na sve beneficije koje su sa činom i rangom skopčane. Ako bi se uzelo da ovaj jasni zakonski propis ne važi za ranije slučajeve, nastale pre donošenja ovoga zakona, onda njegova sama sadržina bila bi nepotrebna i zakonu ako je zakonodavac imao nameru da ovim da izvesne olakšice pojedincima za docnije po izlaženju ovoga zakona, kojima se učine kakve teškoće, bez da su što krivi, onda ovaj propis nebi stajao na ovome mestu već u opštim odredbama o unapredjenju oficira, gde bi mu bilo bez sumnje skladnije mesto, — a zakonodavac bi se ograničio o protezanju ovoga prava iz čl. 61.

Uzimajući u vid sve okolnosti propisa o pravima jednog oficira i podoficira, ne da se nikako protumačiti, da je ovaj čl. 61. samo za to: da održava prava pojedinaca samo posle stupanja ovoga zakona u život; jer kao najjasnija činjenica koja mu daje pravnu vrednost i za prošlo vreme, jeste čl. 332. — koji ga potkrepljuje spajajući ga sa ranije postojećim voj. zakonom i osobenim zakonima. —

Naprotiv, ako bi se sve prednje komplikacije odbacile kao bespravne, dolazimo do jednog status-kvoa što se nesme zamisliti ni dozvoliti. — A naročito kad se uporede dela i rad svih onih koji su na bojnome polju sudelovali i pod istim okolnostima bili, — jer bi ispalo da je država jedne nagradila i suviše, a jedne još i zapostavila, dok to nije želja ni države ni zakonodavca da tako što učini i donese, jer bi bilo u protivnosti sa čl. 19. ustava.

Naposletku da bi se država dostojno odazvala i ostala na visini, u zakonima je u finansijskom zakonu za 1922/23. god. čl. 282. — čijom drugom alinejom prizna,e pravo svima onim ratnicima koji su na bojnom polju učestvovali, da im se to sve vreme računa za ukazno, kad docnije dobiju ukaz, — to je tako nelogično da se sada jedan zakonski propis nebi mogao primenuti na ono zbog čega je i stvoren, jer on nije sam od sebe postao već ga je moralo nešto izazvati. —

Zakonodavac nema nikada namere da čini razliku prema izvesnim licima koje su podjednake uslove državi i Otadžbini učinili, — pa je onda jasno da nije imao ni nameru da onima po čl. 333. alineje VI. prizna naročita prava, i sva koja je najviše mogao, dok onima koji su aktivni službenici vojni, a koji imaju i većih zasluga od onih u čl. 333. — ova prava uskratio.

Prema tome logički ceneći, kad zakonodavac licima obeleženim u čl. 333. alinije VI. priznaje godine u ratu provedene za zadobijanje prava na čin i unapredjenje, pa čak i onima koji nisu bili vojni pitomci, onda se ne da ni zamisliti, da zakonodavac traži od aktivnih oficira i podoficira, koji su vojni pitomci da im suspenduje prava koja su oni po zakonu stekli, a koja su im u čl. 332. pomenutog zakona priznata. —

Kad bi se uzelo, da je zakonodavac imao nameru da više povlasti one u čl. 333. al. VI. koji nisu proveli sve vreme u vojsci, no one koji su bili stalni službenici na vojnim dužnostima, onda bi zakonodavac bio nedosledan samom sebi, a ta bi nedoslednost bila očigledna. Ali zakonodavac u ovome slučaju nije nedosledan. Na protiv, pravilno shvatajući svoju ulogu u donošenju zakona, on priznaje aktivnim oficirima i podoficirima,

sva prava koja su sa činom i rangom skopčana, kao da je stvarno proslužio u višem činu, kad to sudskim ili adm. putem dokaže.

Ako je zakonodavac na ovo mislio, i ako se to primi kao prava zakonodavčeva namera, onda se time utvrdjuje potpuna i tačna zakonodavčeva namera, bez obzira što upućuje onoga povredjenog mu prava na administrativni ili sudski spor o utvrdjivanju pravog stanja o zaostajanju od unapredjenja.

Naposletku imamo slučajeva da je izvesni oficir odnosno podoficir, služeći u vojsci za vreme rata i koristeći se ratom i svim propisima čl. 17. i 19. staroga zakona, dobijao činove tako da je od svojih drugova od kojih je po školi i po službi i po rangu stariji samo za 1 godinu dana, dok je danas po primeni novoga zakona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice stariji za punih 6 ili 8 godina (slučaj sa klasom 22. i 23. pešadiske podoficirske škole) a i jedni i drugi bili su pod istim okolnistima i zakonskim pogodbama, a uz to imaju iste zasluge na bojnome polju.

Smatram da ovako stvoreno stanje ne odgovara ni želji zakonodavčevoj, jer se ovako stvoreno stanje u punom smislu protivi čl. 19. **Ustava**, što se nesme dozvoliti, jer su u ovom slučaju zakonske odredbe jedne za oba slučaja, i razlika ima da bude uvek samo i jedino za tu jednu godinu, sve dok ne nastupi slučaj da se prvi ili drugi odreče stečenih mu po zakonu prava, dok sve dotle ima i mora ostati uzakonjeno stanje.

Nepravilno je i nelogično da su jedni nagradjeni šestostruko, a drugima da se skraćuju i prava koja su po zakonu potpuno stekli i koja im se ničim ne mogu osporiti.

Pravedno će biti ako se čl. 61. primeni na sve oficire i podoficire — ratnike od 1912. godine do danas. A samim tim videće se u istini da se država najozbiljnije stara o licima koja su joj izvesne veće usluge učinila.

Jer kao što sam napred napomenuo, ratno je stanje i razne okolnosti učinilo da su neki i suviše nagradjeni, a neki su naprosto kažnjeni bez ikakve krivice i presude, dok i jedni i drugi učinili su otadžbini podjednake usluge, koje su im i javno priznate.*

Februara 1925. god.
Valjevo.

Mil. L. Dobrosavljević
poručnik.

* Puštajući ovo na javnost, želimo da čujemo i druga mišljenja po ovom članu Zakona o Ustrojstvu Vojske i Mornarice.

Хвала Француској војсци и доктрини

од наших ђака и инвалида избеглица 1916—1919.

Како су Немци водили борбу с пегавцем.

У европском рату, као у сваком рату, видели су се по добру и по злу само врхови војсака, само војсковође, и то највише војсковође. Цео остали мравињак од рада и напора ситних људи и цео жртвеник рата, на коме су горели и паљени читави милиони незнатних људи, — све се то у рату није видело довољно јасно и није му се придавала достојна пажња и заслужена вредност. Међутим, то је не само једно неправилно схватање, већ је оно и нетачно. Успеси и неуспеси војсковођа зависе, разуме се, од њихових војничких знања и вештина, али они зависе, још више, и од рада, напора и жртава целе војске, целе позадине и целе земље. Брусилов је исто толико показао знање и вештина на бојишту, колико и Хинденбург, али није имао среће, као овај други зато, што није имао средства изван свога таланта. Није имао средстава ни у руској војсци, која је била дезорганизована, ни у руској позадини, која није функционисала како треба, ни у руском народу, који је улазио у хаос грађанског рата. Важно је и потребно је, дакле, двојити заслуге војсковођа од рада и напора војске, позадине и целог народа у земљи.

Како су у рату успех и заслуге војсковођа у зависности од напора и рада милиона незнаних помоћника, најбољи је доказ и сведок рад и напор Немачког Војног Санитета у Европском рату. Тај је санитет у рату показао чуда, која нису ни мало мања од оних, што су их показале немачке војсковође и немачка војна техника на бојишту. Та чуда од знања, вештине и напора немачког војног санитета су једна врло важна карика у компликованом механизму немачких војних победа, јер су оне држале и одржале у рату немачку песницу снажном, чврстом и увек здравом.

Немачки војни санитет је у Европском Рату дао и показао обрасце рада на чувању здравља војне силе у рату и на спречавању епидемија. Као класичан образац у овоме би се могла узети, нарочито, организација борбе са пегавим тифусом. Ми ћемо се, због тога, овде само на томе и задржати.

Dr. Niedner је тачно рекао, да се вредност једног војног санитета најбоље може мерити и измерити по његовим резултатима у борби са пегавим тифусом. Да је то тако, најбоље је доказе дао за време европског рата немачки санитет. Овај санитет је имао један од најтежих и најсложенијих задатака у овом погледу. Он је имао да чува здравље своје војске посред заразног пламена, какав су пламен представљале окупиране територије, њихово становништво и непријатељска војска. Тај санитет је ипак посред свију ових отежавних околности успео, и сачувао је здравље своје војске, што је први пример у историји свију до сада познатих ратних епидемија. Берлински професор, Dr. Richard Otto, у својој расправи о овом предмету, пише између осталог и ово: „Једна од најстрашнијих зараза, кроз многе деценије непозната у немачким земљама, одједном је загрозила и нашој отаџбини и нашој војсци. У читавом низу заробљеничких логора та зараза избија са необичном жестином. Тај страшан непријатељ је у више махова упадао и у нашу војску, нарочито на Источном фронту и на Балкану. Али, захваљујући тачним, правилним, практичним и благовременим мерама, зарази се није дало маха да триумфује, као што је било негда у ратовима. Први пут у историји се десило, да ова зараза није могла ухватити корена ни у војсци ни међу становништвом у земљи, ма да се она ту увлачила доста чврсто неколико пута“.

У очи рата, у самој Немачкој није било, не зна се откад, никаквог трага од пегавца. Изван ње, овај тифус је избијао редовно с времена на време у Русији, у Галицији и погдегде на Балкану.

Први случајеви и прве епидемије пегавог тифуса су избиле у зиму 1914/15, у логорима међу руским заробљеницима. Појаву тифуса овде Немци нису могли спречити зато, што су у прво време заробљенички логори били у антихигијенском стању због изненадног и наглог придоласка велике масе заробљеника, који су већ носили са собом ову заразу. Колико је пегави тифус завладао овде међу заробљеницима, најбоље се види из

овог прегледа, састављеног на основу званичних података пруског Војног Министарства:

у Brandenburg-u	од 9700	заробљеника	7163	оболело,	318	умрло
„ Frankfurtu-у na Odri	„ 9400	„	1045	„	43	„
„ Gardelegen-u	„ 9300	„	1398	„	199	„
„ Halle-u	„ 7200	„	930	„	135	„
„ Havelberg-у	„ 8000	„	1975	„	278	„
„ Kassel-у	„ 18500	„	7314	„	803	„
„ Kottbus-у	„ 9400	„	6509	„	300	„
„ Lamsdorf-у	„ 3500	„	870	„	43	„
„ Langensalz-у	„ 9200	„	5048	„	498	„
„ Schneidemül-у	„ 29500	„	9962	„	848	„
„ Wittenberg-у	„ 14000	„	1971	„	184	„
„ Altdamm-у	„ 10500	„	179	„	6	„
„ Bütov-u	„ 14000	„	2	„	0	„
„ Gzersk-у	„ 10200	„	23	„	3	„
„ Hammerstein-у	„ 20200	„	100	„	4	„
„ Zerbst-у	„ 11800	„	10	„	0	„
„ Zossen-у	„ 18300	„	65	„	2	„

Не гледећи на оволики помор међу заробљеницима, немачко становништво околних места, око логора, није страдало или је страдало у најмањој мери. Исти је им случај био и са немачком војском, која је такође остала готово поштеђена од ове заразе, изузев на понеким местима, где је био јачи додир са окупираним становништвом, и на понеким отсецима фронтова. Колико је мало пегави тифус захватио за све време рата немачку војску, најбоље се види из овог прегледа Schwiening-a, састављеног на основу званичних података:*

Док је овако било у Немачкој и Немачкој Војсци, дотле је међу становништвом у окупираним крајевима и на различитим бојиштима било врло рђаво, јер је пегави тифус беснио са необичном снагом. У Пољској је владао највећи помор. На територији Варшавског Генералгувернмана, с јесени 1915 до октомбра 1916, забележено је око 14.354 болесника, од њих умрло 1357. Зараза је већим делом захватала просјаке и трговце Јевреје, због

Обољевања од пегавца у Немачкој Војсци*

у разне године рата и на разним фронтовима (цифре су урачунате на хиљаду бројног стања војске)

Болест	Година рата	Западни фронт	Источни фронт	Балкан	Италија	Турска	Позадина
Пегавац	1.	0,01	0,10	—	—	—	0,03
„	2.	—	0,29	0,39	—	3,7	0,11
„	3.	—	0,43	0,94	—	10,7	0,19
„	4.	0,02	0,90	0,81	0,02	5,1	0,28

чега је ту често називана „јеврејском грозницом“. У Литовској је пегавац владао с истом снагом, нарочито у зиму 1917 –18. У Галицији је, по Basserer-у, оболело од пегавца од пролећа 1915, до јесени 1917, око 5000 људи. У Румунији је епидемија узела најјаче размере у зиму 1916/17, после слома румунске војске. Становништво је овде пострадало много јаче од пегавца, него наше у зиму 1914/15. Зараза је овде била отела толико маха, да је и у немачкој војсци оболело до августа 1917, око 1362 војника са 234 смртна случаја. Међу оболелима је било 52 лекара, а умрло 22. у Бугарској епидемија није могла отети маха и задржала се у главном на заробљеним Србима, Русима и Румунима. У Малој Азији је зараза владала у јачој мери, те је од ње умро чак и чувени генералфелдмаршал Голц-паша.

На западном фронту немачком и аустриском пегавца није било сасвим за све време рата.

Борба против пегавог тифуса у немачкој војсци је била извођена са највишим успехом. Због тога је то стечено искуство један од најбољих епидемиолошких поука светског рата и оно ће остати и бити

образац рационалне борбе против пегавог тифуса у рату.

Цитирани већ једном професор Dr. Richard Otto, који је најбоље прикупио и обрадио цело немачко ратно искуство о пегавцу, у својој расправи о том питању, овако пише о свом личном искуству у сузбијању епидемије у једном заробљеничком логору: „Другог марта 1915, Начелник Санитета једног Гардиског Корпуса добија извештај о оболењима у N. заробљеничком логору, која су сумњива на пегави тифус. При посети овог логора нађена су тамо, 3-III, 6 болесника, који су од 28-III—2-IV били у болници. Дијагноза пегавца овде није била ни мало сумњива. Извештаји су гласили, да су ових 6 болесника из једног оделења логора, куда се проводе заробљеници из других логора. Према наређењу Начелника Санитета биле су одмах предузете ове мере:

Сви нови транспорти заробљеника су били смештени у засебним баракама, које су биле изоловане од осталог логора са 2 реда бодљикаве жице. Улаз у ово ограђено оделење је био сваком са стране забрањен, а људство, које је било овде запослено, такође је било изоловано у засебну бараку. То је људство било под сталним лекарским надзором и у њему није било ни једног случаја оболења.

Најпре је приступљено брзом и сигурном уништавању вашију код свију заробљеника у логору, у првом реду код изолованих. При уништавању вашију се пазило нарочито на то, да уништавање буде извршено у једно исто време како на телу заробљеника, тако и у њиховом рубљу, оделу, постељним стварима и бараци за становања. Пошто су до тада употребљавана средства била недовољна да униште ваши (нафталин и купатила), то је ово уништавање извршено помоћу парних дезинфектора и купатила удешених у самом логору.

Пре почетка рада, свака је барака била потпуно испражњена и очишћена, па после опрана 5°/₀ раствором крезола. За време прања бараке, заробљеници су били у заводу за купање. Пошто су предходно ошишани, они су се по том добро истрљали сапуном и окупали у врућој води. Истовремено је поред купатила непрестано радио парни дезинфектор, који је дезинфиковао рубље, одело и постељне ствари. Слама у сламарицама је паљена. Окупавши се, заробљеници су чекали у једној загрејаној соби, док им се рубље, одело и постељне ствари издезинфикују. Обраћена је нарочита пажња на то да очишћени заробљеници не дођу у додир са вашљивим или са вашљивим оделом или ма каквим другим нечистим стварима.

Оболели заробљеници, сумњиви на пегавац, одмах су изоловани у засебној бараци у делу логора, ограђеном жицом, ту су одмах купани, после чега су добили чисто рубље. Одавде из ове бараке су сви болесници преношени у заразне болнице, чим би се утврдила дијагноза пегавца. Пре примања у болницу су поново окупани и испитани, да ли имају вашију. Заразна болница је стално одржавана без вашију, те у њој није било случаја, да неко оболи од пегавца.

Послуга у бараци за сумњиве у логору и болничари у заразним болницама су били потанко упознати с начином ширења заразе и, осим тога сви су били обучени у гумене мантиле, ради заштите од вашију.

Даљи ток епидемије је текао овако: сем првих 6 случајева, првих дана по уништењу вашију се појавило још неколико случајева међу заробљеницима, свега 60, од којих 9 није имало црвених пега на кожи. Последњи случајеви су били 13-IV, када се епидемија у овом логору потпуно угасила.“

Како је епидемија пегавца захватила у главном и готово искључиво заробљеничке логоре, то је Пруско Војно Министарство у интересу спречавања и саме појаве епидемије израдило „Упут за сузбијање зараве у заробљеничким логорима“. Тај упут је регулисавао пријем заробљеника у логору. По њему су оболели имали бити упућени одмах у болнице, а здрави су пре ступања у логор имали издржати карантин од 24—48 сати у нарочитим одвојеним баракама. Тај је упут предвиђао детаљно и прописе о чистоћи, дезинфекцији и уништавању вашију код заробљеника и њихових ствари. Сви заробљеници су морали проћи кроз нарочито удешено топло купатило и код свију су имале бити уништене не само ваши, већ и гњиде. Уништавање вашију је понављано сваких 8—10 дана. Упут је нарочито предвиђао мере за сузбизјање заразе у оном делу логора, где су били сумњиви на оболење. Прописима о уништењу вашију нису подлежали само за-

робљеници, који су долазили из других логора, где су се већ очистили и они, који су дању одлазили на посао изван логора.

Најтежа је била Немцима борба са пегавим тифусом у крајевима, где ова зараза влада стално међу становништом. Такав је случај био у Галицији, Пољској, Литавској и Русији. Celarek, испитујући те отежавајуће прилике у Галицији, налази да су оне биле ове:

„1. Жалосне станбене прилике, нарочито запуштеност у становима јеврејске сиротиње по варошима, где често живи у једној прљавој собици од 50 м³. по 8—10 лица; 2. Оскудица у организацији саме борбе против заразе још из времена, кад су овде били Руси; 3. Уобичајено прикривање заразних болесника; 4. Жалосно стање грађанских болница и, најзад, недовољно вршење дезинфекције, односно уништавања вашију по становима“.

Знајући да се рационална борба са пегавцем не може извести, док се не угуше сви извори заразе у самом становништву, знајући нарочито, да им је здравље трупа увек у опасности због овога, Немци су приступили и том тешком послу, да угуше заразу и међу становништвом.

Први је отпочео ову борбу немачки војни санитет у Пољској. Ту борбу описује цитовани Dr. Otto овако: „Опште мере ове борбе су се сводиле на обавезно пријављивање свију болесних, свакодневно узајамно обавештавање између пограничних власти, штампање популарних летака о зарази, подизање засебних кућа за оболеле и сумњиве, образовање дезинфектора, спремање дезинфекционих апарата, преглед лешева, уништавање вашију, у ком је циљу коришћен и нарочити „пливајући завод за уништавање вашију на реци Висли код Влоцловека.

Поједине мере у борби са пегавим тифусом су биле ове: Упућивање болесника у болнице, њихово чишћење од вашију и лечење; упућивање сумњивих у нарочите карантине за посматрање и уништавање вашију код њих; чишћење и уништавање вашију по приватним становима; утамањивање вашију по јеврејским школама или евентуално затварање њихово, као и затварање разних просјачких домова, нечистих купатила, кафана, чајџиница и трговина; повремено забрањивање пијаца и излаза из појединих села и варошица; чишћење читавих крајева, ограничавање или обустава железничког саобраћаја; контрола целокупног саобраћаја; забрана ноћног седења по кафанама; хватање просјака и принудно утамањивање вашију код њих, као и смештање њихово на стан у нарочитим баракама на улазу у варош; брижњиво повремено утамањивање вашију код проститутки, апсеника и код ученика у школама; одашиљање нарочитих комесара у заражене крајеве; искоришћавање свештеника и учитеља у борби са заразом путем здравствене пропаганде, која им је стављена у дужност; раздавањем и лепљењем летака и слика по школама, пред црквама, у чекаоницама, у кафанама, хотелима, чајџиницама.

Поред овога је било потребно раздавати сиромашном јеврејском становништву рубља и одела. У Пољској су образована заразна одељења, која су радила под контролом лекара. Као свуда на Истоку, и у Пољској се показало, да је код сиромашног становништва одржавање чистоће тешко изводљиво, и да су ти људи обично само пред страхом од казне у стању, да извршују прописе о чистоћи.

О становима и лицима, који се једном очисте, па се после понова загаде и овашљиве, вођен је један нарочити списак. Они су сваке недеље подвргавани принудном чишћењу од нечистоће и вашију, докле год нису доведени у ред како треба. Због оскудице у грађанским лекарима и персоналу, вичном подизању завода за утамањивање вашију, тражена је често војна помоћ у персоналу и материјалу. Ова је помоћ увек пружана, јер се тиме радило не само на добро становништва, већ и војске, која се осигурала на тај начин од заразе.“

Сем Пољске, Немци су, због велике епидемије у Литовској, у зиму 1917, морали предузети и овде „принудно санирање“, Zwangssanierung, да би обезбедили здравље својих трупа. Овај посао су Немци извели исто тако успешно, као и у Пољској, под руководством и контролом цитованог аутора Dr Richard-a Otto. Он о томе ратном епидемиолошком ратном предузећу пише ово: „Према наређењу Команданта Источног Фронта, мени је било стављено у дужност, као комесару за пегави тифус, да образујем 30 заразних одељења из састава 10. Армије. Више заразних одељења, обично по 3, била су као једна група стављена под команду

једног лекара. Људство, које није прележало пегавац, било је по свом пристанку пелцовано противу те заразе по методи Hamdi-еовој. Остало људство, које није желело, да се пелцује, добило је кинин у профилактичним дозама. Цело људство је добило ланене, глатке мантиле и пре почетка рада упућено у предстојећи посао. Месним властима у Литавској је било наређено, да упуте један известан број лица, те да се уведу у рад са дезинфектором. Та лица су имала у почетку да помажу војним заразним одељењима, а после да сами предузму и наставе посао, јер се према свему видело, да намеравана санација краја неће брзо бити завршена.

Задатак заразних одеља је био у томе, да проналазе сакривене болеснике, да их отпрате у болнице или бараке за сумњиво оболеле, да надгледају вршење уништавања вашију код људи и њихових ствари, као и вршење асанације станова. Заразна одељења су радила најпре у местима, која су била најопаснија по здравље војске. После се прешло на јаче заражена места и на радничке логоре.

Чим би једном одељењу било наређено, да изврши асанацију неког места, одмах би надзорни лекар ступио у везу са надлежним властима и месним лекарима, апотекарима, свештеницима, и другим, па би се од свију њих упознао са стањем заразе у том месту. Пошто би учинио распоред људства, лекар би помоћу одељења испитао цело место, при чему би се обраћала пажња на опште хигијенске прилике. Сви грозничави болесници би се сматрали као сумњиви на пегавац и сви су они пријављивани лекару, те их је лекар одмах упућивао у болницу, чим би утврдио случај заразе. При тражењу болесника није се смело ограничити само на преглед одељења, где су постеље, већ и у свију осталих одељења, и зграда, као што су кујне, штале, тавани, пошто су становници крили често болеснике на разним местима, да их неби одвела заразна одељења у болницу.

Станови и болесничке собе, пошто би се очистили од људи, добили би на вратима објаву „забрањен улаз“, па би се подвргли санацији. Са санацијом се обично причекало 5—6 дана, да би се у празној соби опасност заразе по персонал, који је запослен, смањила тиме, што ће за то време поцркати већи број заразних вашију. Велики број оболевања међу запосленим персоналом, који је у почетку био и поред пелцовања, смањио се доцније, чим је ова мера почела да се спроводи. После неколико дана од чишћења, санација је стана поново вршена. Здрави чланови породице су за време санације превођени у карантин.

Уништавање вашију међу сеоским становништвом је вршено на простији начин. У случају немања завода за уништавање вашију, прибегавало се употреби дезинфекционих апарата са врућом паром или са врућим ваздухом, у којима се дезинфековали не само рубље, одело и постељне ствари, већ и све кућне тканине. У зараженим становима је вршена дезинфекција и појединих одељења. На селу су се употребљавали т. зв. Rieckschовi сандуци, који су за рђаве литовске друмове имали ту незгоду, што су били тешки. Због тога су често употребљавана друга помоћна средства, на пр. фуруне, помоћу гвоздених пећи разне импровизоване коморе са врућим ваздухом.

Уништавање вашију на вашљивим лицима је вршено овако: код мушкараца шишање и скидање свију длака, а код женских само косе на глави. У случају не одвећ велике вашљивости, женскињу је остављена коса на глави, па је онда оно обезвашљивљено прањем главе помоћу сабадилског сирћета или помоћу сублиматског шпиртуса. После шишања је долазило добро чишћење целог тела помоћу прања сапуном у топлом купатилу.

За уништавање вашију код мушкараца је употребљаван персонал заразног одељења, а код женскиња женски персонал. Уништавање вашију је вршено под личном контролом надзорног лекара, сем у случајевима, кад је оно вршено над угледнијим личностима, као што су рабинери, учитељице и друга оваква лица.

Средства за уништавање вашију су имале без разлике све болнице, па и најмање. Отпуштање прездравелих је вршено ускоро после престанка температуре, али никако не раније од 8—10 дана.

На овако описани начин је у Литавској санирано од јануара до августа 1918. укупно 19.000 станова у 1670 разних места. При том је упућено у болнице, које здравих, које сумњивих, око 3500 лица, а број послатих у карантине је износио 6000.“

Резултати оваквог интензивног и широко захваћеног рада су се показали од-

мах после извесног времена у свима санираним местима. Најјачи и највиднији успех је постигнут у вароши Вилни, у главном граду Литавском. Dr. Otto, у својој цитованој расправи, овако пише о томе: „Овде, у Вилни, је радило једно заразно оделење под контролом једног немачког лекара. Оделење су чинили 7 немачких војника и 36 мештана. Санирање се није ограничило само на рад овог заразног оделења, већ су били кренути на посао и сви здравствени органи грађанских власти. Здравствене установе су биле у граду побољшане. У заразној болници су били саграђени: један парни дезинфектор, једно купатило и једно заразно оделење засебно за пегавце у јачини од 300 постеља. Уз то су оделење стајале саграђене још две дрвене бараке, које су се грејале, и у којима је било 120 постеља резервних. Сем овога су били подигнути још: један карантински логор за 2000 људи и једно оделење за посматрање сумњивих са 300 постеља. Послови на санирању су вршени непрекидно. У 4 велика завода за уништавање вашију је санирано пре године дана око 200.000 људи. У тим заводима је било запослено 38 лица. У заразним болницама је радило 8 лекара, 8 виших чиновника и 119 осталог медицинског персонала. У ово исто време је у самој Вилни санирано 2300 станова.

Успех свију ових мера је био изванредно повољан. Док је у септембру 1917. у вароши било око 329 случајева тифуса, кроз годину, 1918. у истом месту било је једва 36 случајева!

Сличан је успех био постигнут и у вароши Лублину у Пољској. У тој вароши је до санирања, у марту 1916. било преко 317 пегаваца, а у истом месту 1917. свега 18.

Војне власти су ове мере предузимале на источној граници у највећим размерама, јер су ту стално пролазиле велике војничке масе. Санирање је вршено у великим раскрсним центрима, у којима је за 24 сата могло бити санирано око 12.000 људи.“

Сличне мере су предузимане исто тако и код трупа на маршу и у рововима но фронту, јер је појава вашију и овде била стална опасност по здравље трупа. Dr. Otto о томе пише: „По испитивањима Hases-а степен вашљивости код различитих трупа је био јако колебљив. Он је нашао, да је зими међу војницима вашљивост била већа (36%), а лети мања (8—12%). Због овога се морала вршити стална и брижљива асанација трупа и због тога су чак и у предњим рововима били организовани заводи за уништавање вашију и за купање. Позади ровова, како на источном, тако и на западном фронту, у местима где су биле разне санитетске јединице, били су уређени заводи за асанацију у великом броју.“

Пробе пелцовања вршене по методи Hamdi-евој, у циљу спречавања пегавца, како тврди Dr. Otto, нису дале жељене резултате. Тако су Немци водили борбу противу пегавог тифуса.

Београд.

Сан. ппуковник
Dr **Влад. Станојевић.**

FEUILLETON

Ђенерал Сарај.

Пре одласка на македонско бојиште нисам никада дотле видео генерала Сараја. Као и сви остали, и ја сам знао само његове одбране Вердена и Аргоне, у судбоносним данима месеца септембра 1914, када је његова трећа армија омогућила победу на Марни, грчевито држећи тле и задржавајући удвојене силе немачког кронпринца.

Први додир утврдио је у мени преставу о „Шефу“. Нешто што се не да анализизирати, а намеће се вољи: лакост више него ли она чудна свежина у којој се изражавала покретна сила његове снажне појаве; уз то отмена мушкост његове праве и до-

стојанствене силуете; неизразиви и очевидни „знак“ којим се он одаваше вођом људи.

Пришавши му још ближе одмах сам осетио утицај његових очију. На овом опаљеном лицу без бора, на коме прамени седих власи и снежна пруга бркова кокетно су подвлачили необичну младоликост, онај јасни челични поглед привлачио је себи сваку мисао, држао је под својом моћи и није је више пуштао.

Плаво око нашега вође, доста је било видети, те само у мучним часовима месеца децембра 1915, па да нас, тако разумно, светло, тако сјајно, тако право и тако одлучно, одмах охрабри и поред свију разлога које смо имали да страхујемо.

О инстинктивно поверење војника у онога који у себи носи општу судбу, како си ти било оправдано!

Јер нико боље од генерала Сараја није извршио ни тежега ни незахвалнијега задатка.

Његова армија бројно је била много мање велика, него што су биле велике наде у њу! Она не знађаше за пораз. Јер се је он повукао на време, не остављајући пет пута многобројнијем непријатељу ни једне чете, ни једне батерије, ни једног трена. И то се ка мору повукао. Иза њега било је Јегејско море, али без икаквих транспората. А испред, са претећег планинског полукруга, немачко-бугарска војска пратила је, са колико опрезних стрепњи, наше три дивизије у борби. Још усред саме вароши и до самих врата Гл. Штаба, грчки официри скупљаху своје трупе водећи их по пруском, а познати Немци чија имена гласно изговарасмо ми тамо, али која не иде помињати овде, пребројаваху дан по дан, на кеју, наше војнике, наше топове и наш провијант.

На грчкој граници нападач застаде, знајући врло добро какав противник стоји према њему. А генерал Сарај, он не застаде да оклева. За седам недеља (од 10. децембра до 30. јануара), утврђени логор код Солуна подиже између непријатеља и њега ону брану коју ни две године рата нису поколебале. А с ове стране, у оквиру овог ограђеног кута, изазивања и чарке се низаху једна за другом да се на крају сруше све на судбину самога краља Грчке. Децембра 14. изгнана Константинова војска повела је из Македоније своје две свеже дивизије према којима ми имађасмо два батаљона Зуава другог позива. Децембра 31. било је хапшење консула; јануара 30. заузећем Кара-Борума залив је осигуран.

Главнокомандујући је све створио, све сâм изводио, све успео; и док му грозница, дизентерија, стратешки разлози осталих фронтова нису пружали могућности за располагање довољним снагама за покрет, он је, истрајан и проницљив, бдио, уливајући непријатељу својом прошлошћу и својим гласом такво поштовање да никако није био нападнут.

Иза бране његове воље и српска војска је васкрсла. Један по један грчки патриота му прилазе као спаситељу и сам краљ издајица осећа да је наишао на свога господара у овом генералу кога никада није смео посетити.

Година 1916. забележила је први резултат. Победоносне савезничке трупе генерала Сараја ушле су у Битољ. Мали кутак Србије био је ослобођен. У 1917., главнокомандујућем савезничких сила у Македонији пала је у део и друга једна победа. Савладани Константин отишао је потпуно побеђен и Грчка је стала на страну свога заштитника.

То је дело ових двеју година!

Бугарска војска задржана цела за време од једне године пред фронтом за који је добро знала да га не држи бројна сила него дух сâм вође који га чува; залутала Грчка повраћена своме традиционалном пријатељству и то сад окрепљена и препорођена; Србија која је осетила да се једном већ јавља нада за неопходном одмаздом.

Војничка медаља овековечила је својом чистом славом ово успешно дело и једно од најтежих, где је генерал Сарај показао

се и најбољи дипломата и најупорнији ратник. И када он, показујући своју високу силуету, хода тако младалачким кораком по кеју Победе, куда смо га толико пута виђали, понос победиоца и вође има право да засија у његовим јасним зеницама при погледу на ово класично море које се, у борби истрајној и двогодишњој, једино његовом неуморном вољом спасло грамзљивог оскрнављења Барбара.

S.

Овај чланак „Figure de Chèf“, који је написао француски поручник G. M. изашао је у француском журналу „L'Orient ilustré“ децембра 1917. године.

Природа и човек.

„Homo homini lupus.“

У Женеви, као што је свима познато, Друштво Народа ради у највећем јеку. Цељ друштва свима је врло добро познат, те се у том правцу нећемо ни упуштати; већ ћемо обратити главну нашу пажњу на сам извор те идеје, а који се састоји, по нашем мишљењу, из ових елемената: а) природа; b) човек; c) наследство; d) потреба за живот и e) васпитање. И у колико човек успе извршити анализу ових елемената, у толико ће добити вернију синтезу. Без да се упуштамо у политичке расправе, ми ћемо покушати да што боље и верније проучимо ове елементе, вођени једном јединим жељом: да се упознамо са њима, да би нам догађаји, који се одигравају, били што јаснији.

* * *

Створивши разне животиње, међу којима и човека, природа је сваку од њих подчинила својој вољи т. ј. подвргла својим законима, који прелазе, с колена на колено, у виду наслеђа. Да ли намерно или ненамерно, природа је била обдарила човека једним савршенијим органом. Све њене творевине подносе ропски њену вољу и законе, сем човека, који се је, благодарећи своме уму, почео одвајати од ње. Одвајање је отпочело убрзо, јер је човек, користећи се снагом ума, а вођен мајмунском радозналошћу, хтео завирити свуда, и открити све тајне природе. И кадгод је употребио чисто свој ум, увек је осећао сладост; али како му је природа и сувише дубоко урезала друге елементе, то је он врло ретко дејствовао само својим умом, већ свима другим елементима, који су врло често имали и превагу; тако да је човек врло често и скупо плаћао ту своју радозналост.

Времена су пролазила, и човек је повећао своју тековину ума, која га је под видом науке, еманциповала и еманципује путем цивилизације. Али, као што рекосмо, ум ретко кад дејствује сам; остали елементи толико су се укоренили, да врло често, просто угуше дејство ума; шта више, користећи се његовим проналаском, они своје дејство још и више увећају.

Са повећањем еманципације и цивилизације, мењао је се и начин живота и потребе за животом; али једно основно начело, које је у дубини човечјег бића урезано и путем наслеђа пренашано, остало је увек исто; то је начело: самоодржање; које под разним облицима, као себичност, завист или мржња, дејствује увек; некад јаче, некад слабије, јавније или тајније. То је она црна тачка, пуна мрака, којом је природа жигосала човека са истом оном јачином као и све друге животиње, као да је хтела да му се освети и држи увек под својом вољом. Као камен темељац животу и раду, самоодржање се врло тешко и врло ретко ставља под утицај ума. Човек га може по некад само моментално обманути и слагати, и дати му, под разним облицима, блажији тон дејства; али у суштини сакривено дубоко у бићу човека, оно остаје увек исто. И тако имамо једну карикатуру природе: човека, који је у стању да себи скроји, и на себе натакне, фрак и цилиндар.

Гоњен овим инстинктом, а не уздајући се много у своју снагу, човек се је почео дружити, и тако се је стварало, почевши од њих двоје, троје: дружина, племе, државица и држава, чији је циљ увек био уперен противу својих ближњих, од којих су требали бранити своје добро. Време је стално пролазило, а границе, које су интереси чинили, све су се више дубиле. Првобитне веће дружине или државе, има-

јући на својој територији све што им је било потребно за живот, а вођене мржњом и неповерењем према ближњима, све су се више одстрањивале од своје околине; и тако, временом и унутарњом мешавином, обичајима и језиком, постала су племена из којих нације, а из ових читаве расе. Тако је од јединке постала држава, а од индивидуализма колективизам. Основни елеменат: самоодржање, увек је исти, само под другом формом. Сад држава према јединки представља колективизам, али према својим суседима индивидуализам.

Сад настаје оно доба прошлости, од кога садашњост пати.

Оставши дуго удаљени једни од другога; немајући потребе за спољном мешавином; бранећи своје или грабећи туђе, створило се је духовно јединство, које је, са обичајима, врлинама или манама, створило: народну душу. Прошлост и рад старијих за добро дотичне државе, као свети аманет, пренашан је млађим покољењима. Од оног парчета земље, натопљаваног крвљу својих становника бранећи га, постао је појам: Домовина. За оне који су умирали, она је постајала вечна кућа; а за оне који су се рађали, и први пут на њој угледали дан и осетили топлоту сунца, она је постала: Идеал. Бајке и приче, мајчино млеко и њена успављујућа песма; споменици и гробови.. све су то велики елементи, који везују младу душу за своју домовину.

Али, сад настаје трећи стадијум развића. После оног усамљеног живота, отпочео је други, кога су изазвале потребе за животом т. ј. увек самоодржање, колективизам јединки, али индивидуализам државе. Са еманципацијом и цивилизацијом, животне потребе постале су веће, сложеније и компликованије. Поред стварне потребе — која би се могла и на повољнији начин решити — ово су захтевале још и разуздане и неограничене жеље; поквареност и болесне жеље загрејаних мозгова; халапљивост за пролазним богаством; немилосрдност јачих према слабијим — што је све више и више доприносило: да се онај основни елеменат, самоодржање, све више јача на штету ума. И тако, цела она тековина ума, врло често је стављана у службу животињских нагона, који су, од човека, за трен ока, правили праву животињу — па још и већу.

* * *

Пре но што бисмо прешли на данашњи развој овог питања, неће нам бити ни мало излишно, ако, у кратким потезима резимирамо наше предње излагање. Из предњег излагања видимо:

1) Да је човеку урођено једно најосновније начело, а то је: самоодржање; као први и највећи мотор делатности;

2) Да је исти човек, благодарећи уму, каткада успевао да командује том начелу;

3) Да је човек, услед своје мале физичке снаге прибегао удружењу, а само ради тога, да би своје сачувао или туђе приграбио;

4) Да је човек, стварајући нека извесна удружења (и државу) напустио донекле своје основно начело, које му је било једини и врховни — природни — закон; и прибегао стварању других узајамних закона, т. ј. закона које су стварала та удружења, да би имала један план дејства, као и да би себе (бар већину) протежирала и од својих чланова;

5) Да је човек, све што је до сада доброга урадио, био под утицајем ума.

* * *

Као резултат трећега стадијума развића — кога мало пре изложисмо — дошли су ратови; али не као ранији ратови појединаца, већ организовани ратови држава. Настало је доба, када једна држава није више у стању да живи сама за свој рачун, већ је приморана да тражи са стране т. ј. од својих суседа: било хране, новаца, разног материјала или заштите.

Ратови су бивали све крвавији и страшнији. Сваки осећај човечности био је потпуно угушен онога момента, када су нагони узели команду над умом. Више није падало њих неколико као раније, већ стотине, хиљаде, милиони и читави народи. А као последица тога акта, долазило је наличје рата, исто тако страшно и тешко као и сами рат. Ратови, дакле, нису погађали само борце на фронту, већ су почели погађати и невину децу и старце и жене; децу у колевци, па чак и у утроби мајчиној.

Толико је нагон заслепљавао т. ј. гушио ум!

Такво је стање ствари и изазвало револт у човечијој души, и то у души онога истога човека, само у моментима када је његов ум био господар ситуације т. ј. био

успео да моментално угуши остале елементе.

Човечанство је од вајкада имало људе, који су, пре или доцније, успевали, да им ум завлада осталим елементима. Њих је, додуше, врло мали број, просто их можемо на прсте избројати; разуме се, рачунајући и судећи цео њихов век, а не поједине дане. Филозофи и научници појавили су се са новим идејама; идејама: помирљивости, зближења, па чак и братства. Много су говорили и много писали; али њихов је глас за дуго остао усамљен, као глас вапајућег у пустињи. Отуда је, и тако је, постала идеја о: Друштву Народа.

Дакле, сасвим је погрешно мислити и веровати, да идеја о „друштву народа" датира од Вилзона. Вилзон је био апостол Кантов; јер је Кант (1724—1804), чувени немачки филозоф покренуо то питање. Није ни најмање не вероватно, ако су и многи други пре њега на томе радили; као што је н. пр. француски свештеник Saint Pierre (1658—1743) у његовом „Вечитом миру" био проповедао сличне идеје. И може лако бити, да је чак и сам Кант био под његовим утицајем. Као Кантов ученик јавља се и Fichte (1762—1814), а за њиме и многи други филозофи разних држава.

Колико ум може бити у служби осталих елемената, види се најбоље из овога: да су Немци сматрали Канта, своје рођено дете због оваквих идеја исто онако, као што и сами Американци не дају заслужно признање и поштовање своме председнику Вилзону.

Дакле, идеја о „друштву народа" је стара ствар, само није могла избити на већу и бољу светлост. Та част и слава припада председнику Вилзону. Он је први, и ако не мајстор који је истесао камен, он га је први положио, као камен темељац будућем развоју. На жалост, и он је — као што већ напоменусмо — добио епитет утописте, јер већина од данашњег света није још свесна тога задатка.

* * *

После великог покушаја председника Вилзона шта видимо? —

Председник Вилзон је тај свој гест учинио после једног страшног и дугог рата, чије се последице и дан данас осећају. Немци, запојени сви редом, почев од последњег па све до државног врха, неким идејама, из којих избија само злоба и себичност; а које су обухватиле и кућу, и школу па и саму цркву — увек су сматрали и сматрају свога Канта за лудака. Сви смо живи сведоци догађаја и последица таквог накарадног васпитања. Узгред, да напоменемо, да их је чак и њихов Хајне, (1799—1850), мрзео, и са пуно ироније говорио: „Шетају се увек онако исто укрућени, онако исто накочоперени, онако исто ушнирани као и раније, и усправљени као I; рекао би човек да су прогутали каплареву мотку, којом их је некада млатио", и „у Француској, патриотизам постоји у љубави за својом родном земљом, зато што је она у истом времену и домовина цивилизације и напредка човечанства. Патриотизам немачки постоји, на против, у мржњи према Француској, у мржњи противу цивилизације и либерализма."

Дакле, оно што је избило 1914. год., било је само као неминовна последица њиховог посве рђавог васпитања; јер се је тај правац — као што већ напоменусмо, спроводио свуда и на сваком месту: у касарни, у школи, у кући; па чак и у цркви!.. Последице истога виде се чак и данас; и данас су сви сједињени у том правцу, и својим загрејаним главама припремају и даље леп дар човечанству. Користећи се, при том, увек грешкама савезника, њиховим вођама није било тешко да и даље одрже исти дух. На велику жалост, грешке савезника нису ни најмање престале. После великих мука и напора да би се сложили за време рата, и дејствовали једним логичким планом рада; после великих напора за време преговора у Версаљу, када су са великом муком створили онај версаљски уговор, око чијег се текста и објашњења и дан данас свађају, и поред тога што су га сви редом свечано потписали; и после толиких уверавања љубави и искрености једних према другима.. Цео их свет гледа и дан данас, у Женеви, са истим великим мимоилажењима....

Онај природни нагон: самоодржање — са свим својим облицима — данас одиграва, пред очима целога света, своју улогу и своје дејство...

Но, да се не бисмо и даље упуштали, и добили замерку дипломата који ове ствари решавају; то пређимо на ово питање: Шта треба Женева да да̂, и да ли је то, и у колико, могуће?

Један тако велики прогрес човечанства,

по нашем мишљењу, још за дуго није могућан; а није могућан само због тога, што ми још нисмо, и поред тога што је XX век, сазрели потпуно, да бисмо могли: потпуно, савесно и искрено схватити ту идеју. Остварење те идеје у колико је теже: што ни најмање не зависи од једне саме државе, већ од свију њих, од целога света; и што, за пакост, постоје мали и велики; слаби и јаки; задовољни и незадовољни; слободни и неслободни.....

Њено остварење неће ни најмање почивати на стабилности: ако се, помоћу разних политичких комбинација, увек пуних и препуних интереса, партијских или политичких тенденција, и успе: да се слова ставе на хартији, окићена разноразним печатима. Извор, и то једини извор, оваквој великој и хуманитарној идеји јесте: чистота срца и намере, која ће дати рођење великој искрености и срдачној и братској љубави... Ох! Колико смо ми далеко од тога!... Па чак и да се успе, као што рекосмо, неким политичким комбинацијама, то дело није: дело једнога дана!.. И све док једнога дана ум не завлада људским телима, дело ће бити као недоношче, чији ће живот и опстанак зависити ма и од најмањег потреса. Али, сад настаје оно вечито питање: кад ће ум завладати делима људи?..

* * *

После свега овога, можемо слободно извући овај закључак:

Будимо од свег срца готови прихватити сваки напредак, који би допринео стабилизирању нашег бедног и болесног човечанства. Али, немојмо се заборавити лепим говорима, који крију у својој дубини, у свој својој мери онај природни инстикт, којим прошарасмо овај наш чланак. Полако, постепено, корачајмо сигурним кораком. Ово је дело чедо ума, а не маште; те према томе знајмо спречити сувишно маштање, које би нам донело горких и страшних разочарења. Имајмо на уму: да смо и ми неправедно нападнути 1914. год.; да је и Белгија прегажена и поред постојећег њеног неутралитета; да је и сама Француска доживела Charleroi, само услед великог и неопрезног истрчавања напред, са племенитим и мирољубивим идејама; да је чак и сам председник Вилзон, у својој рођеној и великој земљи, био остављен и напуштен; имајмо на уму и много других примера, који ће нас натерати да добро зауздамо своје маште.

Имајмо на уму, да се данашњи свет много заварава речју: цивилизација. Не видећи добро своју слабост, човеку су пуна уста кад изговара ту реч. Међутим, колико смо далеко од њенога правог значаја! Колико светлости има у речима Edmond Perrier-а, кад каже: „Цивилизација... пре свега је поштовање дате речи"... Исто тако, имајмо увек на уму и ово, што каже Lavisse: „L'humanité tuera la guerre ou la guerre tuera l'humanité"...

* * *

Све до онога часа, док се не појави победа ума над оним чисто биолошким побудама, а чија је зора још у тами, и то у великој тами: чувајмо бодрим оком оно, што нам даје наде и сигурности за живот, јер смо приморани на то; *чувајмо, дакле, своју узданицу: војску.*

Toulouse (France)

Капетан,
Пет. П. Димитријевић.
кандидат медецине.

Зар још нисте члан „ЈАДРАНСКЕ СТРАЖЕ?"

КЊИЖЕВНОСТ

Битка код Капорета.

Написао пуковник Алекс. К Даскаловић. (Са пет скица у тексту и две у прилогу).

Стање талијанске војске до објаве рата. — Операције пре битке код Капорета. — Одлука немачко-аустро-угарске команде за прелаз у офанзиву. — Опис Сочког војишта. — *Припреме за битку*: а) Аустро-немачке трупе. б) Талијанске трупе. — *Битка*: Последице битке код Капорета.

Капорето није случајно дошао. Поразу Талијана у битци код Капорета у јесен 1917. год. има више узрока, а за њих су не само стручни, но и шири кругови видели да је катастрофа морала као неминовна последица доћи. Војска није била на достојној висини То су вероватно надлежни кругови знали, али питање је да ли су преузимали потребне мере. И отуда она одговорност која је на њих после пала.

Није се у току самог рата о овоме поразу у Италијанској штампи смело ни писати. После се већ створила читава литература. Анкетна комисија одређена да испитује и извиди до кога је кривица утврдила је извесне податке, сам генералисимус Кадорна и командант друге армије Капело издали су своје мемоаре, бранећи се; и природно на томе је се завршило.

Но сад тек на основу пунијег, обилнијег материјала, нових изданих података може се објективније говорити. Пуковник Даскаловић у својој недавно објављеној студији, под горњим насловом, пружио је нашој читалачкој публици лепо дело које је плод зрелог рада, рађеног на основу богате грађе из Талијанске, Немачке и Француске књижевности. То је дукоментована студија са правилним процењивањем. Писац се и ставио на непристрасном гледишту дајући, пружајући факта да сама говоре, а извлачећи из њих закључке који се као поука могу користити.

Рат пружајући у изобиљу искуства на свима пољима, сада кад се обелодањују сваким даном нови и нови прилози, захтева да се из њега почну и нужне поуке извлачити. Оне имају да послуже војној науци за утврђивање старих принципа или за указивање путева новим схватањима.

Ова књига и за нас имаће те практичне вредности што износи догађаје који су се збивали на нама блиском војишту, које треба да подробније и ближе познајемо.

Књига је јасно, прегледно писана, а одликује се лепим стилом! То су одлике које се не срећу често. И то, као и у опште њена вредност препоручују је читалачкој публици. Карте које иду уз књигу још боље олакшавају да се прате операције које су предмет излагања.

Z.

Kaporeto. Napisao Đuzete Precolini. Preveo Miodrag Ristić. Izdanje i štampa Pavlović i komp. 1921. Beograd. Cena 4 din.

Što se nije smelo reći dok je rat trajao, sad se počinje otvoreno pisati i govoriti. Štampaju se knjige, pišu članci i pretresaju razna pitanja, problemi koji su pozitivno ili negativno uticali na ishod rata. Bogata strana, vojna književnost svakim se danom prinavlja kojim novim delom, koje i po tome, što mu je autor istaknutija ličnost, ili zbog važnosti predmeta u veliko privlači pažnju publike.

Rat i sve njegove faze, na svima frontovima sad nam tek upravo izlazi i otkriva se u svojoj jasnosti, preglednosti. Na ovom iznetom materijalu i iskustvima nauka će i stvarati svoje zaključke, pravila, regule koje će kao propise unositi i po njima se za budući rat spremati. Na tome dakle tek se sada može ratna istorija, doktrina graditi i stvarati.

Ove su nam misli bile sugerisane, čitajući, prelistavajući knjižicu čiji naslov gore ispisasmo.

Knjižica doduše mala obimom, ne tako skoro izdata, čita se u našoj publici i zaslužuje da se sa nekoliko reči propratí. Ona možda nije stručnjački pisana, ona je raznovrsnog materijala ali zanimijiva zbog same obrade.

Pisac se u njoj dotiče i Vrhovne Komande, oficirskoga kora, vojnika, ratnih dopisnika, sabotaže, njihove nespreme i svega što je zapravo dovelo do poraza na Kaporetu. Otvorenost, iskrenost zbog koje knjiga nije za vreme rata ni objavljena, sad čini da je ona

privlačna. Bilo je puno bolnih mesta, puno rana koje su nagrizale talijanski vojnički elemenat. Sve je to izneseno na način prijatan. Ovakve knjige zaslužuju da se čitaju, da se o njima govori tim pre, ako se dotiču naših suseda s kojima nije isključeno da ćemo u budućnosti imati sukoba i dodira.

Imaće knjiga možda više interesa baš za širu čitalačku publiku.

Z.

Упут за практично извођење обуке из Ратне Службе — I Део. Треће издање. Саставио: Стеван М. Радовановић, пешад. пуковник. 1925. год. Цена 15 динара. Штампарија Главног Савеза Српских Земљорадничких Задруга у Загребу.

Практична ручна књига за активне и резервне официре, подофицире и капларе.

Писац ове ручне књиге потрудио се је да баш сада у згодно време, у доба највеће обуке, публикује његову практичну књигу у виду тридесет и два вежбања.

Прво и друго издање књиге појавили су се пре две године, сада нам пак писац пружа ову књигу са корекцијама по примедбама учињеним од стране Инспекције Пешадије, као према новој Ратној Служби, те и вредност саме књиге у толико је већа.

Желимо писцу, опробаном ратнику, наставнику и команданту, да и ово треће издање има лепих успеха као што и прва два. Нашим пак читаоцима, нарочито, командирима, водницима, па и подофицирима и капларима препоручујемо топло ову веома корисну књигу. Књига је за њих нарочито подешена, написана кратко, јасно, разумљиво и добро ће им доћи летос при извођењу Ратне Службе, тој тако рећи најважнијој грани обуке после борбе.

D.

Ратна игра. Влад. Г. Цукавац, ђ-штаб. пуковник. Упутство са примерима. Прилог: карта Београд—Авала, 1:75000. Штампарија „Св. Сава", Бранкова 16. — Телефон 249. Београд. Цена 28 динара.

Садржај: Појам и значај. — Врсте ратне игре. — Сретства и подаци за рад. — Карте и планови, рељефи, знаци за представку трупа, средства за мерење д љина, знаци за обележавање назива и праваца, разни подаци. — Тактичка ратна игра, циљ и обим, руковалац, састављање и израда задатака, помоћник руковаоца, судије, извођење игре. — Додељивање улога, полазна основа и време трајања игре, ток игре једнострано, ток игре двострано, дискусија и критика. — Примери: 1, 2 и 3.

Ратна игра је вежбање старешинског кадра без трупа, код кога се на основу извесне претпоставке изводе поједине ратне радње, развијајући их до потребних појединости, под утицајем промена у ситуацији, које чини воља и дејство противника.

Писац је први по реду у нашој војној књижевности који је дао ово своје дело на основи своје професуре у Вишој Школи Војне Академије и код приправника Главног Ђенералштаба. До сада смо имали само од мајора Алтрока — превод капетана Балтића.

У командовању и вежбању официра осећала се видно потреба у овакој једној књизи, те да би се решило такво тугаљиво питање: како се ради ратна игра? На често тако загонетно питање писац је с лепим успехом одговорио.

Писац је постигао овај успех са својом књигом и стога, што је у рату био командир чете, на Солунском фронту командант батаљона, а доцније начелник дивизиског штаба, те познаје изванредно суштину борних елемената са којима врши примену комбинација у Ратној Игри.

Врло радо препоручујемо ову књигу, која заслужује сваку пажњу.

D.

Опсада Једрена 1912.—1913. године. — Од инж. пуковника Николе Ј. Аранђеловића. 1925. год. — Цена 45 дин.

Садржај: Предговор. — Стратегиски значај тврђаве. — Подела на секторе. — Тактичко-топографска карактеристика и оцена појединих сектора. — Општа тактичка карактеристика. — Ситуација фортификациских и техничких објеката. — I. Организација тврђаве у опште. — Организација сваке појасне линије. — А: Организација главне линије одбране. — Организација елемената утврђених линија и језгра. — Посебна расматрања фортификациских објеката на појединим секторима. — Северозападни сектор.— Посада тврђаве. — Нападач. — Напад и одбрана. — Бугарске припреме још за време мира. — Први период. — Операције до примирја. — Дејство пољске војске око Једрена. — Блокада тврђаве. — Појединости утврђених објеката на опкољавајућој линији. — Почетак напада. — Други период. — Примирје (од 21. новембра до 21. јануара). — Трећи период. — Од 21. јануара до пада Једрена. — Рад браниоца. — Положај савезника после примирја. — Свршетак опсаде. — Тродневна битка. — Закључак.

Појаву ове књиге у нашој војној књижевности потребно је да забележимо, јер она има свог значаја што нам доноси овај период Балканског Рата 1912.-13. г. ради бољег расветљавања наших тада савезничких односа са Бугарима у коме се лепо оцртавају заслуге II Српске Армије за пад Једрена. А и са историјског гледишта има за нас значај пад Једрена, јер је то освета битци код Черномена 1371. год. За наше читаоце ова је књига веома поучна и географског, стратегиског и тактичког значаја. Писац пак као стручњак и врло вредан професор Војне Академије, а наш цењени сарадник, обрадио је с успехом и фортификациски задатак тврђаве Једрена. За израду књиге служио се и страним податцима сем турских (који би иначе били драгоцени).

Приказујући ову књигу ми је топло препоручујемо нашим читаоцима, нарочито оним који се труде и раде на свом усавршавању и желе вишу спрему. А такође треба да се заинтересују и сви остали.

D.

Пољска фортификација. Инж. пуковник Владимир Талић. — Примењени део.

У овом делу изложени су поступци при организовању земљишта као и комбинација и примена елемената фортификације при утврђивању положаја. Осим тога додат је одељак за организацију одбране села, шума и т. д. и најзад одељак о одржавању организованог земљишта.

Први одељак, комбинација елемената, врло добро је обрађен. У кратком излагању јасно су рашчишћени појмови о положају, и његовим деловима: лепо је изнесен историјат и еволуција појмова о утврђивању. Са неколико јасних и прегледних слика олакшао је студију питања о борбеним групама, ослонцима и отпорним центрима, као и утврђивању читавих положаја. Остали делови такође су добро обрађени.

Стил и језик као и материјал и штампа врло добри. Омањих грешака (као на пр.: обдржавање место одржавање...) нема много.

Дело заслужује сваку препоруку, нарочито због краткоће и јасности излагања, који ни у колико не смањују потпуност дела.

Пуковник **Свет. С. Ђукић.**

Јадранска Стража. Службено илустровано гласило Јадранске Страже. Излази месечно. Сплит, Ботићева пољана бр. 2. Годишња претплата 100 дин. Садржај 5. броја: Парламенат и Сенат Италије за поморско наоружање. — Постанак и напредак поморске наоружане силе. — Море и поморство. Велики добротвор „Ј. С." Милан А. Павловић. — За заштиту наших поморско-привредних интереса на Јадрану. — Бока Которска. — Наш нови и највећи пароброд „Федерико Главић". — Сушачка лука. — Званичне вести. — Из домаћег света. — Из ратних морнарица. — Из трговачких морнарица. — Друштвене вести. —

Лист је илустрован са лепим, занимивим сликама из нашег поморског и националног живота. —

Свака официрска и подофицирска читаоница треба да се претплати на овај користан, поучан и лепо уређиван лист.

Наша Крила. Месечни илустровани часопис за авиацију. Редакција и администрација: Београд, Милоша Великог ул. бр. 17. — Годишња претплата 120 динара.

Садржај 10./11. броја: Његово Величанство Краљ за Аеро-клуб. — Изјава г. Министра Војске. — Годишња Скупштина Аероклуба С. Х. С. — Далмација и њена одбрана. — Лет над Фрушком гором, док је на небу бура. — Otac avijacije. — Međunarodni vazdušni saobraćaj. — Италија. — Енглеска. — Razvijanje vazdušnog saobraćaja. — Сарадња аутомобила и аероплана у Сахари. — Навиграф. — О преносу тешких рањеника. — На Јадрану. — Вежбање резервних пилота — Главне карактеристике аеропланских типова. — У кризи. — Живот Аеро-Клуба.

Препоручујемо овај отмени часопис свакоме, нарочито пак официрским и подофицирским читаоницама због врло поучног садржаја.

Вести из гарнизона.

БЕОГРАД.

Редовни збор делегата — чланова Официрске Задруге, за ову годину, одржан је на дан 26. и 28. марта тек. године. 27. март употребљен је за расправу чисто административних питања оних делегата, који су таква питања покренули у духу чл. 31. Правила Официрске Задруге, било код Управника Задруге, било у књиговодству, те општа седница тога дана није ни држана.

Збору су присуствовали 68 делегата од 72 који су требали да присуствују.

Рад збора на дан 26. и 28. марта, био је следећи:

I дан збора — 26. марта 1925. год.

Седница овог дана трајала је од 9—12.45 часова и на њој су решене 4 прве тачке дневнога реда:

1.) Избор деловође и 2 члана за потпис записника.

2.) Извештај о раду Управног и Надзорног Одбора у 1924. г. са предлогом о распореду случајне добити.

3.) Завршни рачуни за 1924. годину; и

4.) Решавање о разрешници Управном и Надзорном Одбору на рад и рачуне за 1924. годину.

За чланове је од интереса 2. тачка дневнога реда, по којој је збор једногласно и са захвалношћу примио извештаје одбора Како одборима тако и управнику Задруге изјављена је благодарност на старању о напретку Задруге и старању о добру чланова.

Садржај извештају Управног одбора у главном је следећи:

1.) Општи преглед. — Година 1924. била је година интезивног рада, активна са много повољнијим резултатом од резултата ранијих година.

2.) Седнице и одлуке. — Управни одбор имао је 56 седница, надзорни 13 и главни 13 седница. На седницама је решавано поглавито питање набавака и кредитовања чланова. Од најважнијих одлука јесте окончање питања зајма закљученог у 1910. години код филијале Петроградске Међународне банке у Паризу.

3.) Филијали. — Задруга има данас филијала у: Загребу, Љубљани, Нишу, Скопљу, Сарајеву, Петроварадину, Котору. У пројекту је да се ускоро отвори филијала у Битољу. Цене свима артиклима у свима филијалама исте су као и у централи у Београду.

4.) Главница. — Главница је повећана још у 1923. години на 3000 динара, као један члански улог, и плаћа се месечно по 100 динара, као месечна уплата једнога удела, тако, да се цела главница уплати за 30 месеци. Ово повећање удела и главнице имало је у опште велику корист у погледу финансиских доходака Задруге, а члановима је створена могућност бољег и повољнијег снабдевања. На главницу сваки члан за 1923. годину добио је уписивањем 10% камате, а за 1924. годину биће опет уписана камата у износу 12%.

Апелује се на све чланове, да по уписници једног удела продуже уписивање и следећих удела, на који ће начин поред камате, сваки члан имати и једну врсту обезбеђеног капитала.

5.) Улози на штедњу. — Од ових улога Задруга има врло велике користи у погледу новчаних средстава за манипулисање, а чланови 10% камате на уложене суме. Ове се могу узимати без отказа, кад год то чланови зажеле.

6.) Благајнички послови. — Обрт у овој години био је велики. Укупни обрт примања и давања изнео је: Дин. 71,295.778.21, према Дин. 45,520.746.37 из 1923. године.

7.) Набавка и продаја робе. — Набавке су вршене из првокласних Европских фабрика. По квалитету набавке у опште превазилазе из ранијих година и тежи се унификација робе, нарочито што се тиче одела чланова.

Промет и куповине и продаје робе скоро је дупло већи од прошлога у 1923. год.

8.) Радионице. — Задруга има радионице: кројачку, обућарску, капарску, сарачку, рукавичарску и белог рубља. На њихово усавршавање улаже се највећи труд.

9.) Новчани зајам из 1910. године. — Износ овога зајма је 4,000.000 француских франака. Због ратног стања и несређених прилика, као и тешкоћа у погледу захтева — повериоца — Петроградске Међународне

Банке — у овој години окончано је дефинитивно ово питање, те тако Задруга враћа овај дуг по месечним ратама од 250.000 динара а по курсу 103.50 динара за 100 франака, а уз камату 10% годишње, и дефинитивна ликвидација овог дуга биће извршена 1. октобра 1926. г. Задруга је већ примила 44 своја оригинална акцепта.

10.) Хартије од вредности. — На име ратне штете Задруга има обвезница у износу Дин. 3.465.113. Сем овога има и 300.000 динара у обвезницама 7% зајма.

11.) Особље. — Задруга има од особља укупно у централи и филијалима: административних лица 52, продаваца 22, главних мајстора и помоћника 24 и занатских радника 180.

12.) Распоред постигнуте добити: Чист приход у 1924. години износи Дин. 4,501.000 (овај прихог дошао је највећим делом од наглог скока динара што је и Задруга искористила и своје отплате повериоцима за узету робу исплаћивала у најповољнијим моментима).

Распоред овог прихода извршиће се овако:

Члановима Задруге:

За повећање њихове главнице		
$61^1/_2$% у сразмери набавака	— Дин.	2,767.500.
$23^1/_2$% у „ уплаћене главнице	—Дин.	1,057.500.
Затим:		
Фонду за хумане сврхе	Дин.	1.000
2% резервном фонду	„	90.000
5% пенсионом фонду службеника	„	225.000
8% за исплату тантијеме	„	360.000
100%	Укупно Дин.	4,501.000

Према овоме распореду, сваком члану припада 12% камате на гланицу и $8^1/_2$% на укупан износ куповине у 1924. год.

Решено је још, да се члановима из 1923. године расподели сума од 500.000 динара сразмерно као камата њихове уплаћене главнице, а која је сума резервисана у 1923. години за ажију у случају наглих промена курсева на штету већ извршених калкулација продајних цена.

Поводом питања тантијеме, које је један делегат истакао, Управник Задруге и председник збора, довољно су и исцрпно објаснили њену неопходност целоме збору и једногласно је усвојено да се сума одређена за тантијему расподели особљу задругином, као награда за досадашњи и подстрек за рад у будућности.

13.) Избор једног члана Управног одбора. — У 1924. години један члан Управног одбора отишао је на студије у Француску и на његово место изабран је други од стране Главног одбора, и овај је члан једногласно задржат и даље и од збора.

Из закључених рачуна карактеристично је следеће: актива је износила 76,113.354.06 динара. Зграда и земљиште задружно вреди: 946.093.85 динара и намештај, прибор и алат свега (1) један динар. Као што се види Задруга данас стоји на врло солидној основи и преставља данас у држави најсолиднију установу.

II дан збора — 28. марта 1925. године.

Седница овога дана трајала је од 9—11.45 часова и на њој су решене последње три тачке дневнога реда:

5.) Решавање о предлозима поднетим у смислу одредби правила Задругиних.

6.) Избор једног члана Управног одбора; и

7.) Евентуалне измене у правилима.

По тач. 6 решено је да остане изабрани члан од стране главног одбора.

По тач. 7 донето је решење, да се евентуалне измене и допуне у правилима Задругиним одложе до идућег збора из разлога, што се сада ради у Министарству Трговине и Индустрије Закон о Задругама баш поводом Официрске Задруге, јер се она до данас није третирала ни као потрошачка задруга нити као Акционарско друштво већ као специјална установа, те би измене и допуне биле илузорне до доношења овог новог закона.

Поред осталих предлога као важно решавано је:

1. Да се регулише питање плаћања дугова оних чланова, који погину на служби или умру, а породицу оставе у беди и т. д.

2.) Да се специјално регулише питање дуга чланова на служби у авијатици који су највише изложени опасности по живот; и

3.) Да се настане на смањивању цена појединих артикала и т. д.

За 1. и 2. питање решено је: да се питање плаћања дуга до идућег годишњег збора решава за сваки конкретни случај понаособ, свестрано испитујући околности узрока смрти члана и материјално стање његове породице.

На 3. питање председник збора одговорио је, да је стална брига одбора да се цене смањују и да ће у наредном војном листу већ бити објављене неке цене појединих артикала, који су појефтинили.

На крају је председник збора обећао, да ће одбори и на даље продужити рад на усавршавању Задруге и да предвиђа да ће кроз известан број година Задруга бити у таквом положају да ће заузимати прво место као установа, а њени чланови уживати велике благодети.

Са овим је збор завршен.

А. С.

NOVI SAD.

Ovih dana leteće iz Novog Sada 150 naših avijona. Dolaskom na položaj Gospodin Ministar Vojske i Mornarice diviziski djeneral g. Dušan P. Trifunović, koji je poznat kao veliki pobornik vazduhoplovstva, odmah je ojačao lični personal Odeljenja za Vazduhoplovstvo Ministarstva Vojske, čiji je načelnik diviziski djeneral g. Radisav Stanojlović, odredjen je kao njegov pomoćnik djeneralštabni pukovnik g. Dušan T. Simović, a kao šef dj-štabni pukovnik g. Mića Nedić.

Sada pak stižu poručeni aparati: Brege i Devoatin, te će uskoro i naša vojna sila stupiti u red vazdušnih — aeronautičkih sila.

Za sada naše eskadrile se nalaze u Novom Sadu, Zagrebu, Mostaru, Sarajevu, Zemunu, Kraljevu i Skoplju.

Do sada su obrazovane: dve pilotne škole za oficire i podoficire; jedna izvidjačka škola za oficire; jedna škola za rezervne vazduhoplovne škole; jedna fotografska škola za stručne fotografe, jedna meteorološka i jedna radio-telegrafska škola. Jednovremeno sa ovim radom kod nas vazduhoplovstvo ima 7 svojih oficira u francuskoj avijatici.

U pogledu medjunarodnih veza naša država, preko Medjunarodnog Društva za Vazdušnu Plovidbu stoji sa medjunarodnim vazdušnim linijama u vezi sa svima državama srednje i zapadne Evrope.

U interesu veće i jače sigurnosti zemlje, rešenjem Saveta Zemaljske Odbrane, celo vazduhoplovstvo, i vojno i civilno, objedinjeno je i stavljeno u nadležnost Ministarstva Vojske i Mornarice, a u kompetenciju Odeljenja za Vazduhoplovstvo.

Iz prednjeg izlaganja može se videti da se u našem vazduhoplovstvu radi i da se čini sve što vreme i sredstva dozvoljavaju, te da se ono što pre podigne na visinu koju potrebe naše zemlje zahtevaju.

„Bez slobode vazduha vojskama i flotama biće nemogućan rad, tako isto kao i čoveku život bez vazduha".

Putnik.

Državne barutane — Stragare.

Mnogi Beogradjani požurili su se ove godine da provedu uskršnje praznike negde van Beograda, makar i u najbližu okolinu, što je za Beogradjane najpogodnija Bukovička kisela voda kod Arandjelovca. Ja sam ove praznike proveo u Stragarima, blagodareći gostoprimstvu moga druga ratnog invalida. No, sem Beogradjana u Arandjelovcu sretoh i dosta posetilaca iz ostalih krajeva naše zemlje; tako tu behu iz Sombora buduće učiteljice, iz Dervente (Bosna) preparandisti, koji idjahu na Oplenac da se upoznadu sa istoriskim znamenitostima Šumadije i Topole. Lepo je bilo videti jednog bosanca — muslimana učitelja, kako razgovara sa našim seljacima iz sela Banjana.

Barutane Stragare nalaze se na levoj obali reke Srebrenice u podnožju Rudnika, nedaleko od starog grada Srebrenice, čije se ruševine i sada takodje nalaze. Ovde se prvi put pravio crni barut u drvenoj stupi za trešnjev Karadjordjev top. Docnije je podignuta barutana za crni barut u ono doba modernog tipa, no, za vreme okupacije ona je oštećena i delimice razrušena. Sada samo postoji uprava za čuvanje državnih dobara, čiji je upravnik invalid major g. Milorad M. Radovanović. U jednom divnom zabranu u vidu parka nahode se 26 zgrada od kojih su 11 „Zdanije" i čekaju odluku Gospodina Ministra Vojske, da se ovde osnuje jedan sanatorijum za oficire i podoficire kojima treba oporavljenje i čist vazduh; ili da se na račun reparacija zasnuju ponova fabrike za lovački i minski barut ili za otrovne i zagušljive gasove.

U Stragarima se rodio čuveni topdžija Tanasko Rajić, poznat iz Karadjordjevog ustanka, a koji je poginuo na topu junački

1815. godine na Ljubiću. Sadanje Stragare hoće da mu podigne spomen u novoosnovanoj varošici u vidu jedne česme.

U ataru Stragarskom, pod sam Rudnik, nalazi se manastir Voljavča, koji je igrao znamenitu istorisku ulogu za vreme Karadjordjevog ustanka. Tu je Karadjordje dolazio obično o Uskrsu, u prvo listanje gore, na pričešće, a i da se sastane sa znamenitim vodjama iz naroda i sveštenim licima iz manastira: Blagoveštenja, Vujana, Vraćevšnice i Drače. U samom početku ustanka hteo je lično da ubije Rudničkog Bika — Agu Kačerskog, — koji je hteo da otme neke devojke sa uskršnjeg sabora kod tog manastira, no u tome ga sprečiše vidjeniji ljudi, jer ne beše još vreme ustanku. Još stoji zdanije za Sovjet. Tu je bilo prvo sedište Državnog Saveta Kneževine Srbije, gde je prota Matija Nenadović bio prvi sovjetnik i popečitelj inostranih dela. Za vreme okupacije Madjari su ubili starešinu manastira Jakova. Sadanji je starešina otac Aleksije, koji se trudi da manastir i zgrade obnovi.

Manastir je privlačna tačka za ekskurzije, no tek je sad prokopan kolski put. Dobro bi bilo da od Arandjelovca do Topole i dalje za Stragare ustanovi se automobilski saobraćaj dok se ne pridje podizanju potrebnih železnica.

U početku ove godine dolazio je i naš Kralj kod ovog manastira i bavio se lovom u njegovoj okolini, a prošle godine bio je u okolini manastira Blagoveštenja, u kome je bio skriven magacin baruta i municije u kubetu crkve za vreme prvog ustanka.

Putnik.

САРАЈЕВО.

Школа резервних официра. Питомци — ђаци школе за рез. пешад. и арт. официре месеца априла завршавају свој ђачки рок. Полагање испита већ је отпочело и имају се ови да заврше до маја, после кога се времена отпуштају. Колико се могло сазнати до сада је показан успех на испитима врло добар. Испитима присуствује и испектор пешадије. Да би ова класа, по реду друга, оставила што трајнију успомену на своје заједничко школовање, то је и она, угледајући се на питомце Војне Академије, расписала конкурс и ових дана изабрала марш своје класе. — Избор је пао на композицију г. Дворжака капелника Вардарске Дивиз. музике у Скопљу. Мотиви за овај марш, исто као и за марш 47. класе питомаца ниже школе Војне Академије, узети су из средине нашег троименог народа из мелодија које су потекле у свима нашим крајевима.

На овај начин, ови младићи, будући наши резервни официри обележили су своје проведено време, у војсци, са овом лепом и пријатном композицијом, маршом II. класе питомаца школе за рез. пеш. и арт. официре. Ова трајна успомена подсећаће их редовно када се буду разлегале пријатне мелодије овога краснога марша, на дивно проведене дане заједничког живота, када су служили свој ђачки рок у кадру.

Н. Ј.

СРЕМСКА МИТРОВИЦА.

10. октобра прошле године оживела је наша лепа мала варошица, јер је тога дана свечано дочекан 2. батаљон 17. пеш. пука „Војводе Мишића". Доласком батаљона на стално становање грађанству је испуњено дато обећање да ће војску добити, те је сада Митровица постала гарнизон.

Батаљон је смештен у „Ловачкој касарни", коју је град уступио војсци, а држава је исту лепо оправила, те је смештај батаљона угодан.

Команда Војног Округа смештена је такође у лепој старој граничарској згради у самом центру вароши.

Станбене прилике потпуно су повољне и сви официри имају станове. Град је поправио станове у „Српском дому" и уступио исте официрима, а поред ових станова надлежне власти радо официрима излазе на сусрет.

Животне прилике повољне су. Намирница свих врсти има увек у изобиљу, а цене истих су сношљиве.

Друштвен живот леп је. Официри међу собом, а и са грађанством, живе у лепој

хармонији. Лепа околина, и огранци Фрушке Горе, пружају прилике лепим излетима. Сава запљускује обале града.

Лов, риболов, лети купање и веслање, а и остали спорт стоји сваком љубитељу на расположењу.

На главној железничкој прузи, у близини Београда, једном речју завидан, лепи гарнизон.

Удружење резервних официра образовано је прошле јесени. Одмах после оснивања, прославило је друштвену славу на свечан начин.

Активни и резервни официри образовали су свој дом, и за председника изабран је ппуковник г. Љуба Савић.

За сада, дом је смештен у просторијама хотела „Ковача" но сви су изгледи, да ћемо остварити да свој дом саградимо.

16. пр. м. испратисмо и последњу партију овогодишњих рекрута у своје гарнизоне. Пуних два дана орила се песма по Митровици. Родитељи, браћа, сестре, све се слегло овамо из читава Срема да своје испрати. То опште весеље најбоља је залога уложеног труда и будућности нашег троименог народа.

Из свега досад наведеног увидеће лако сваки од наших другова да се нема чега плашити ако кога пролетњи или јесењи распоред к нами донесе. Буде ли пак дошао к нами, одмах ће наћи код „Ковача" Цулета мајора почасног грађанина митровачког и целог китњастог Срема, па је ту и ппуковник Шими, а за њим и сви други редом, ко и ћемо скупа радо изићи на сусрет придошлици, тако да ни осетити неће да је свој гарнизон променио, и брзо ће се уверити да га ветар није зло разсејао и да ће се брзо с нама овде снаћи и запевати скупа с нама: „Диван је китњасти Срем, лепо је живети у њем".

Ми који смо пак овде већ староседеоци, не желимо да се без велике потребе одавде крећемо, а ако пак морамо — тешким срцем ћемо се одавде растати, а Срем и Митровицу нећемо скоро прежалити.

— и —

Личне вести.

УНАПРЕЂЕНИ: мајори Века J. Булатовић и Наста Р. Ђукић у чин пеш. потпуковника; мајор Милан J. Бероч у чин жанд. потпуковника; ппуковник Миливоје В. Милинковић у чин инж. пуковника; капетан I. кл. Павел Т. Филиповић у чин ваздухопловно-тех. мајора.

У чин пеш. пуковника:

Бранислав Р. Милосављевић, Зарије В. Вуксановић, Спасоје Ш. Лазаревић, Крста Н. Павићевић и Блажа М. Ђукановић.

У чин пеш. потпуковника:

Благота J. Пајовић и Радисав Б. Јаковљевић.

У чин пеш. мајора: капетан I. кл. Баја J. Станишић.

У чин пеш. капетана I. кл.: Славко М. Петровић, Људевит Љ. Едер, Милорад J. Живојиновић и Феликс М. Крен.

У чин капетана II. кл.:

Пера И. Фрлан, Богић Р. Влаховић, Младен J. Јанковић, Ника J. Мараш, Антун П. Риги, Мирко J. Чубрила, Влатко В. Рајчевић, Сулејман М. Филиповић, Новица J. Перовић, и Петар И. Кулаш.

У чин поручника:

Живан Љ. Младеновић, Миленко В. Јовановић, Милорад Ж. Ољачић, Драгутин А. Турковић, Милан М. Росенбергер, Владимир М. Ристић, Таћудин О. Муфтић, Петар М. Бошковић, Славко Т. Весовић, Оскар И. Бенковић, Радоња М. Царичић, Божа П. Павићевић, Иван М. Ранчев, Драгутин Ђ. Ђурић и Никола П. Драговић.

У чин арт. пуковника:

Илија С. Гвоздић.

У чин арт. потпуковника:

Радисав Р. Радевић, Емил В. Радл и Љуба Р. Новаковић.

У чин арт. мајора:

Милија J. Банашевић.

У чин. арт. капетана II класе:

Душан М. Анђелић, Радојица J. Меденица, Славко J. Теларовић и Ђорђе Н. Митровић.

У чин арт. поручника:

Отон Л. Печар;

У чин коњ. пуковника:

Драгољуб Д. Вељковић и Велибор J. Драгашевић.

У чин коњ. пуковника:
Фрањо Ф. Ридл.

У чин коњ. мајора:
Милорад М. Радовановић и Матија М. Чанић.

У чин коњ. капетана II класе:
Америга Н. Ђивановић.

У чин инж. мајора:
Фрањо Ф. Капицл.

У чин капетана фрегате:
Аугуст Ј. Кустер.

— Наставиће се. —

*

† ТАДИЈА ТАДИЋ — капетан. — Пешадиски капетан I. класе, Тадија Тадић на служби у Кабинету Господина Министра Војске и Морнарице, умро је 11-ог априла текуће године у Сарајеву, у Сталној Војној болници II. А. О. —

Покојник је био из 46 класе питомаца ниже школе Војне Академије, коју је свршио са врло добрим успехом. Био је добар и омиљен друг у својој класи, частан и исправан официр у сваком погледу. У последњим ратовима и на Солунском фронту, учествовао је као редак борац и јунак, у правом смислу. Пролио је своју крв за одбрану и добро своје отаџбине, носећи на себи више од десет рана, које су га напослетку свалиле и у гроб. За своја јуначка дела и подвиге одликован је више пута и унапређиван.

Пошао је на наше лепо Јадранско море, да тамо у Дубровнику на приморју потражи лека својој бољци и да свој организам, у благој клими одмори и окрепи. Али дошав до Сарајева, није могао даље да продужи пут. Приморан је био да ступи одмах у болницу, где је свој живот и завршио.

Удаљен од свог гарнизона, покојник је са свима војним почастима, а уз суделовање великог броја официра сахрањен 12. априла тек. год. на Сарајевском војничком гробљу у Кошеву, на први дан Католичког Ускрса.

Бог душу да му опрости!

*

† ВЛАДИМИР Г. ШЕВЕЛЕВ, генерал-мајор руске војске. — Судбина је ваљда тако одредила, да и овај витез из далеке братске Русије, остане у аманет кршној Босни. — 18. априла 1925. године умро је у сталној Војној болници II. Армиске Области у Сарајеву, генерал мајор руске војске Владимир Г. Шевелев, бивши командант 14. руског пешадиског пука — Олонецког —, пука, који је носио име нашег блаженоупокојеног Краља Петра I. — Измучен у ратовима, борио се је са недаћама, док напослетку није навукао тешку болест.

Покојник се родио 1857. године. Свршио је кадетски корпус, нижу школу војне академије и пешадиску официрску школу. —

Учествовао је у великом светском рату, прво као командант пука, затим командант бригаде и напослетку командовао је дивизијом. —

После револуције у Русији служио је у армијама генерала Деникина и генерала Врангела у јужној Русији, па је са последњим деловима дошао са својим друговима у Србију и настанио се у Сарајеву, где је и завршио свој намучени живот.

Висока пажња Њ. В. Краља, и у овој прилици није изостала. На одар покојников, преко свог изасланика, положен је врло леп венац од природног цвећа.

Сахрањен је у војничком Гробљу у Кошеву са свима војничким почастима. На погребу је присуствовао заступник команданта Армије ђенерал Светомир Матић са официрима Сарајевског гарнизона и много поштоваоца и пријатеља покојникових.

Последњи поздрави били су избачени плотуни почасне чете, који су уз жалосне звуке војне музике завршавали овај тужан погреб ђенерала Шевелева. —

Бог душу да му опрости!

*

2. јуна ове год. умрла је Стевана М. Динића, мати пеш. пуковника г. Драгољуба М. Динића, старијег ађутанта Управе Војне Академије и директора нашег листа.

Наше најискреније саучешће!

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

FRANCUSKA.

Vojno vazduhoplovstvo. — U nedelju 18. januara ove god. krenuli su sa aerodroma Vis-a, dva velika vojnička biplana, na kojima je vojnička vazduhoplovna misija, koju predvodi pukovnik Goys, pomoćnik Ministra vazduhoplovstva.

Polasku su prisustvovali: u ime Predsednika Republike adjutant pukovnik Denain; vojnički guverner Pariza, Đeneral Gouraud; i veliki broj oficira i gradjana, ljubitelji vazduhoplovstva. U $11^{c\ 45'}$ krenuo je avijon „Rolandgarros“ koga pilotira kapetan Pelletier—Doisy; drugi je pilot pukovnik Goys; vazduhoplovac — adjutant Bésin; i mehaničar Dely kao fotograf.

Nekoliko minuta posle prvog, krenuo se je drugi avijon „Jean-Casalé“ pilotiran od pukovnika Vuillemin-a; drugi je pilot kapetan Dagnaux; vazduhoplovac — narednik Knecht; i mehaničar Vendelle kao radiotelegrafist.

Oficiri na avijonu „Jean-Casalé“ bili su na onom čuvenom vazduhoplovnome putu kroz Saharu: Alžir — Tombuktu — Dakar, gde je našao smrt djeneral Laperrine u sred pustinje. —

Svaki od ova dva avijona ima snagu od 720 konja (4 motora Hispano-Suiza od po 180 konja), i nose po dve tone tereta, gde je uračunato i 1800 litara benzina, koji teži $1^1/_2$ tonu, a u onu $^1/_2$ tone računa se: težina putnika, namirnice, odelo i sprema, i rezervni delovi.

Celokupna težina svakog avijona propisna je 5 tona.

Misija će krenuti u početku ka Severnoj Africi.

Ako povoljno tamo stignu, drugi im je cilj: Nigar; posle jezero Čad, i na posletku na granici belgijskog Konga — Bangui.

Ako srećno stignu do poslednjeg cilja, vratiće se putem: Sudan — Senegal — Dakar — Maroko — Španija.

Jedan deo ovog puta: Dakar — Kazablanka, odlazak i povratak izvršen je već u 1923. god. sa poštanskim avijonima. Oba su avijona dobila naredjenje da uvek zajedno putuju, nesmeju se nikako rastavljati i svega ima jedan aparat radiotelegrafski na jednom avijonu.

Od interesa će biti njihovo izvešće o svršenom putovanju.

La France Militaire S.
20. 1. 1925

*

Reorganizacija Vojske. Plan djenerala Nole. — Pred Francuski parlamenat u utorak iznet je plan o reorganizaciji vojske, koji je pripremio djeneral Nole.

Ovaj plan ponavlja francusku vojsku na jednu sasvim novu osnovu u odnosu na rekrutovanje, veličinu kadra i opšte brojno stanje. Odeljak o rekrutovanju proučen je od strane Vrhovnog Ratnog Saveta. Objašnjavajući svoj projekt novinarima djeneral Nole kaže, da se današnja organizacija vojske zasniva poukama iz rata 1870; vremena su se promenila i vojska se mora prilagoditi prilikama stvorenim Svetskim Ratom i osnovnim potrebama zemlje.

Prošli rat, dodao je, nije se bio samo na bojnim poljima i u oblastima finansija i industrije. Vojska prema tome u buduće mora istinski sadržati sve snage naroda.

Vojnu mobilizaciju mora da prati uporedo finansiska, ekonomska i industriska mobilizacija. Sve ljudstvo sposobno za rat mora biti osnova vojne organizacije zemlje. Ali kako je broj mladića koji služi u kadru ograničen, naročita se pažnja mora pokloniti rezervama.

Tri bi bitne stvari bile: potpuna jaka izvežbanost, dovoljna organizacija kadrova i brza mobilizacija. Po sadašnjem sistemu blagodareći pritisku narodnih potreba rada nešto oko 70% ljudi pod zastavom posvećuju svoje vreme drugim stvarima, a ne pravom vežbanju za rat.

Po novom planu bilo bi jasne razlike između dve vrste rada koje sačinjavaju vojne pripreme — vežbanje i mobilizacija. Vežbanja bi se izvodila u specijalnim centrima opredeljenim za različite radove vojske i prvenstveno u logorima i na manevarskoj osnovi, dok bi garnizonski život bio sveden na minimum.

Aktivna vojska sačinjavajući osnovu za mobilizaciju posvećuje se isključivo vojnim vežbanjima. Sve pomoćne službe i sporedne dužnosti ostavljajući činovnicima i profesionalnim vojnicima ostavlja se mladićima — rekrutima najpotpunija upotreba svoga vremena za vojnu službu.

Mobilizaciski centri bili bi popunjeni profesionalnim vojnicima i pisarima i ne bi se oslanjali na kontigente pozvane samo na vežbanja.

Prema ovom planu aktivni pukovi na slučaj potrebe odmah odlaze na vojište, dok se na njihova mesta formiraju rezervni pukovi.

Promene će se vršiti postepeno, a redukci a će se izvršiti, kad se završi potpuno reorganizacija. Ova redukcija neće biti glavno u novom planu, već njegova posledica.

D. Lj. P.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА.

О флотној смотри. На Шпитхиду одржата је у присуству краља крајем јула 1924. године смотра над атлантском и резервном флотом. У овој цељи наређена мобилизација текла је без веће тешкоће. Ако се ова смотра упореди са оном из 1914., онда излази, да је на садањој смотри био већи број мањих ратних бродова од разорача на ниже, а већи број помоћних лађа. Линиских бродова било је само 10 према ранијих 55, крстарица само 9 према 55. По смотри отпловио је један део бродова флоти Средоземног мора ка Малти, тако да се ова флота сад састоји из 8 линиских бродова, 6 лаких крстарица и 36 разорача. Очекује се даље појачање.

Морнаричка гађања. — Атлантска флота извршила је гађања са топовима калибра 15,2 см. против једне лађе (као циља), која је пловила под властитом паром, а заповести су јој издавате помоћу бежичне телеграфије. Гађања су успешно извршена.

Појачање ваздушних снага. — Нови одбранбени план предвиђа формирања 52 домаће одбранбене ескадриле (од тога 13 из добровољних јединица) и појачање батерија за одбрану из ваздуха, сигналних места и рефлектора. — Енглеске Викерсове фабрике закључиле су уговор за конструкцију једне ваздушне лађе од 5 милиона кубних стопа запремине, а то значи да ће по запремини бити 2—3 пута већа од „Z R III“.

За новостворени положај једног ваздухопловног маршала наименован је Сер Џон Самен.

Курс за хемијски рат. — 15 морнарских официра откомандовани су на курс за хемиски рат. Курс је почео 10. XI, а свршио се 19. XII 1924; он се обави у школи за хемиски рат у Еџевудској фабрици.

Помоћне и специјалне резервне ескадриле. — Секретар ваздухопловства изразио се односно формирања „територијалних аеропланских ескадрила“, да је у току формирање „помоћних“ и „специјалних резервних ескадрила“ и да ће се 1925. предвиђених 5 ескадрила од ових последњих образовати. У колико се може предвидети, прве помоћне и специјалне резервне ескадриле формираће се у вези са територијалним друштвима вароши Лондона и грофије Лондона. Даље ће се помоћне ескадриле потпуно рекрутовати из добровољаца, док ће специјалне резервне ескадриле добити језгро особља из државних војних ескадрила.

Саопштио пуковник
Милош Ђ. Станковић.

Појачање војске. — Министар војске изјавио је, да је *војска* према својим обавезним дужностима и задатцима за сад врло мала и апеловао је на веће потпомагање војске. Даље је молио, да се све могуће учини, да се *територијална војска* учини народном, која је за 20 од сто слаба. Сер Хар изјавио је, да од предвиђене 52 нове ваздухопловне ескадриле 13 већ су састављене и да ће ускоро и остале бити готове.

(M. W. Blatt)

СЕВЕРО-АМЕРИЧКЕ СЈЕДИЊЕНЕ ДРЖАВЕ.

Ваздухопловство. — Јединице поморског ваздухопловства су ове: 1 извидничка, 2 бомбашке, 3 осматрачке и 3 ловачке ескадре, свака ескадра по 18 апарата и 1 балонска осматрачка ескадра. Код морнаричког ваздухопловства постоје: 4 осматрачке и 1 ловачка ескадра и 1 чета осматрача. Материјал је различан и већином је порекла још из Светског рата. Пре свега цене се летилице малих размера, које ће се моћи натоварити на бро-

дове и употребити са трупа брода. Сад се налази: 550 хидроплана, 170 школских летилица, 13 управљача и 3 привезане ваздушне лађе, 25 привезаних и 2 слободна балона.

(M. W. Blatt)

ITALIJA.

Industriska mobilizacija u Italiji za vreme svetskoga rata. — Od ratujućih država u Svetskom ratu bila je Italija jedina koja je u rat stupila sa već preobradjenom industrijom. Ona je koristila svoju neutralnost, da se sprema od avgusta 1914. god. za rat, koji je predvidjala, i izvodila je postepeno i energično „tajnu mobilizaciju". Ona je prikupljala na svoj teritoriji sirovine, povećala je proizvodnju svoje industrije gvoždja i izdala je mere, da brzo dobije potrebno osoblje.

Za Francusku je studija ovih priprema od velike važnosti (ovaj ceo članak napisao je u Temps-u francuski potpukovnik Rebul), jer bi ona bila, ako bi u budućem ratu ostala izolovana, u sličnoj situaciji kao Italija.

Italijanska vlada naredila je 23. maja (novi stil) 1915. mobilizaciju vojske i flote; sutra dan objavila je rat Austro-Ugarskoj. Pod 22. majom 1915. data je zakonska snaga svima naredjenjima vlade, koja se odnose na odbranu zemlje; pravo odredjivanja cene i rekvizicije fabrika dato joj je takođe.

Druge pojedine odredbe sadrži zakon od 26. juna 1915. Nadzor i uprava celokupne proizvodnje pripala je „Vrhovnom odboru za snabdevanje oružijem i municijom", koji se sastojao iz: predsednika ministarstva, ministra inostranih dela, finansija, vojske i mornarice. Pod ovim odborom radio je veliki broj okružnih i mestnih organizacija. Organizacija se pokazala odlična; za vreme celog rata nije joj trebalo nikakvo preinačenje. Ona je predupredila i nepotrebne transporte, kakovi su se vidali u Francuskoj. Tamo je np. jedna fabrika, u Sen Nazeru liferovala svoje proizvodnje u srednjoj Francuskoj, ma da je blizu njega u Nantu bila jedna fabrika, koja je takodje potrebovala ove proizvode, ali ih je morala dovlačiti iz Marselja. I ako je Italija u zimu 1914—1915. bila stvorila rezerve uglja, ipak je još odmah u početku svog stupanja u borbu oskudevala u uglju. Poslednjih godina pred rat ona je uvozila prosečno godišnje 9 600.000 tona uglja. 1914. godine ona je znala, i pored transportnih teškoća u Engleskoj i Nemačkoj, da nabavi 9 617.000 tona uglja. 1915. god. prestao je uvoz iz Austro-Ugarske.

Od januara 1915. znatno je ograničen uvoz iz Nemačke, dok se u maju nije sasvim obustavio. Engleska je takođe smanjila obim svog izvoza ugla u Italiju. Amerika joj je liferovala iz svojih velikih rezerava 1,714.000 tona. Ukupno imala je Italija u 1915. godini 8 miliona tona uglja. Sa ovim je mogla podmiriti svoju industriju u 1915. i 1916. godini. Potreba kućnjeg goriva osigurana je delimićno drvetom; zemlja nije trpela mnogo.

Podmornički rat 1917. otežao je dovoženje. Samo 5,038.000 tona uglja mogle su se uvesti. To nije bilo dovoljno za ratnu industriju. Pojedine fabrike morale su obustaviti rad, a druge su ložile odpadke od uglja. Proizvodnja je opala i to baš u trenutku kad je vojska bila potučena. Pokušaj, da se poveća vlastito dobivanje uglja, nije u suštini uspeo, te se Italija obratila Francuskoj i Engleskoj. Engleski ugalj morao se dovoziti suvim putem kroz Francusku u Italiju. Zbog prevoza uglja bilo je zastoja na preopterećenim prugama; pored toga, morao se cele 1918. godine — zbog podmorničkog rata — zadržati ovaj sistem. Italija je dobila isto toliko uglja koliko i 1017. Podmirivanje ćumurom ograničila je; povećala je proizvodnju svojih ugljokopa i stovarišta mrkog uglja i obrazovala je konstrukciju električnih fabrika, za koje su stajale na raspoloženju vodene snage. Ratna industrija povečala je na taj način svoju proizvodnju na stanje od 1916.

U Italiji za vreme celog rata bila je oskudica u vuni, pamuku i bakru. Samo iz Engleske uvezla je 1917. i 1918. svega 31.500 tona vune; pamuka u 1915. god.: 290 000, u 1916: 253.000, u 1917: 179.000, u 1918: 130.000 tona. I pored ovoga postojala je oskudica. Za vreme „tajne mobilizacije" (zimi 1914. i 1915.) uzela je Italija u obzir samo najglavnije sirovine. Na čoju za uniforme nije se na pr. mislilo; i ipak je trebala čoje u 1915: 22,908.000, u 1916: 24,155.000, u 1917: 27,193.000, u 1918: 28,149 000 metara.

Od dužeg vremena Italija je skoro ceo svoj ratni materijal nabavljala od Krupa. Još 1906. liferovao je Krup model 75 mm topa za Italiju, a ostatak potreba bio je pokriven u državnim fabrikama. U konstrukciji nije učestvovala država. Dve fabrike liferovale su puške i hladna oružja, tri fabrike topove velikog kalibra; jedna barutana liferovala je materijal za dve pirotehničke laboratorije i zavode za laborisanje metaka; osim toga, nalazila se jedna optična radionica. Krup je ponovo liferovao rdjavu municiju, zbog čega je italijanska vojna uprava rešila, da postane nezavisna. Ona je počela izradom modela 11 (u stvari 75 mm) u vlastitim fabrikama. U aprilu 1915. iznosila je proizvodnja 70 topova. U jesen 1917. izgubila je Italija 3152 topa od 7138 koji su se nalazili na frontu (dve trećine teške, više od pola srednje i dve trećine lake artilerije). Praznine su se morale što brže popuniti. Tada je bio u snazi program № 6 (za vreme od 1.-VII.-1917. do 30. VI. 1918); on je predvidjao mesečnu izradu od 358 topova. Mesečna partija mogla se povećati 1. novembra 1917. Novi program (№ 7) — predvidjen za vreme od 1.-XII.-1917. do 30.-VI.-1918. — tražio je 823 topa

mesečno. Program je bio izvršen. U maju 1918. bio je dostignut najveći rad, 1368 topova izradjeno je za jedan mesec; i za 6 meseci bili su pokriveni ubitci. U tom medjuvremenu bilo se pomoglo francuskim i engleskim topovima. 15 aprila 1918. nalazilo se na italijanskom frontu francuskih topova: 84—155 mm to, ova, 136—122 mm t, 38—95 mm t., 304—75 mm t., a engleskih orudja: 80—103 mm haubice, 40—152 mm haubice.

Itali ansku proizvodnju u ostalom ratnom materijalu pokazuje ova tablica

	1915. g.	1916. g.	Celokupan proizvod.
pušaka dnevno	600	3300	2,600.000
karabina „	380	600	535 000
mitraljeza „	1	40	37.000
puščanih metaka „	1.400.000	3,400.000	3,616 000.0 0
artil metaka „	5.000	45.000	22,350.000

Slična povećanja postignuta su i u izradi bornih kola, aeroplana i hidroplana.

Članak se završava sa zahtevom, da se mobilizacija francuske industrije mora pripremiti sa istom tačnošću, kao i mobilizacija vojske. Naročito je potrebno pobrinuti se za slagališta sirovina i njihovu dopunu preko mora.

Beograd.

Sa nemačkog
Miloš Dj. Stanković
pukovnik.

O PODIZANJU PODOFICIRSKIH DOMOVA

(Glas iz podoficirskih krugova)

Posle sretno završenog dugogodišnjeg rata, podoficirski kadar je znatno povećan tako, da je od 1000 podoficira koliko je svega imala naša vojska za vreme rata, povećan na oko 4500 podoficira, a koji se broj svake godine povećava.

Ovo povećanje je opravdano, jer sama služba koju podoficiri otpravljaju to zahteva. Današnja vojna sila dobila je još dva moćna roda, a to su Mornarica i Avijatika. U svakom ovom delu mora imati dovoljan broj podoficira za službu i to spremnih i valjanih podoficira.

S obzirom na slavu naše vojske koju je ona stekla za vreme minulih ratova, mora se obratiti najveća pažnja na celokupnu današnju vojnu silu, te da ona posle rata svojim radom posvedoči i sačuva tu stečenu slavu, i dokaže da je vredna svake slave i priznanja naših stranih prijatelja, pa i neprijatelja.

Kao stub oko koga se okreće ceo vojnički život i rad, jeste, i ostaje podoficirski kadar. Poziv podoficira je svetao i delikatan. Pun je časti i priznanja, jer je on vodja i vaspitač mase. Podoficir dobiva rekrute pri stupanju u kadar, a podoficir ga isprati po odsluženju roka. On je danonoćno pored vojnika; popravlja ga, uči ga, šta je dobro i šta treba da radi, a pored toga u više slučajeva zamenjuje oficira i drži vojniku predavanje. Dakle, podoficir je taj, koji prati vojnika na svakom koraku, svakoga časa od dana stupanja, pa do dana izlaska iz kadra

Da bi naša vojska mogla odgovoriti svima zadatcima koji joj se stavljaju u dužnost raznim vojničkim pravilima i propisima, — pored oficirskog kadra — moramo imati tak dje spreman i podoficirski kadar, koji će biti u mogućnosti zamenjivati oficire za vreme mira na času teorije i času praktične nastave, a za vreme rata i u borbenim zadatcima.

Danas posle rata dovoljno se obraća pažnja na obuku i vaspitanje podoficira i teži se, da podoficiri budu što bolje izvežbani kako u stručnoj spremi, tako isto i u naučnom pogledu. Stavljaju im se razna stredstva na raspoloženje i na svakom koraku čini im se mogućnost za svaki rad. Otvaraju im se čitaonice. Obrazovane su menaže po pukovima i t d.

Predratni podoficiri nisu imali ni menaže niti čitaonice. Nisu imali ni peti deo ovoga što današnji podoficir ima, pa ipak život predratnog podoficira bio je bolji i uredniji. Zašto?.

Njihov zivot bio je bolji, jer su umeli da ga saobraze svom pozivu i svojoj službi. Druželjublje je bilo kod njih zastupljeno u najvećoj meri i ako nisu imali čitaonice i menaže, koje se danas u tome cilju i podižu. Sama pak služba bila je primerna.

Kod današnjih naših podoficira, pored svega što se za njih čini ipak se oseća neka razlika od predratnih podoficira i neki nedostatak, koji vrlo rdjavo kategoriše rad podoficira. Podoficirski rad u kasarni i nije toliko za kritiku kao što je njegovo vladanje i ponašanje van kasarne.

Posle nedeljnjeg napornog rada u kasarni, podoficir želi da, radi razonodjenja izađe van kasarne. Ovo je potrebno, i to niko ne osporava, jer podoficir to smatra za odmor. Ali sad da vidimo gde će podoficir i kako da provede ono nekoliko slobodnih časova van kasarne

Novčane prinadležnosti današnjeg podoficira novim zakonom znatno su povećane, ali s obzirom na skupoću koja vlada danas po pojedinim većim varošima ipak nisu dovoljne, te da se podoficir može kretati u onom krugu u kome treba prema svome pozivu da se kreće. Ali ovo ni najmanje ne opravdava, što podoficiri posećuju najniže i najzabačenije kafanice i lokale.

Posećivanjem kojekakvih burdelja i kafanica (čast izuzetcima) podoficir je često izložen raznim neprijatnostima, jer se nalazi u društvu vrlo niskih i pokvarenih tipova, koji su mahom protivni vojsci U takvom društvu podoficir bude izazvat na nered, pa često dodje i do fizičkog razračunavanja, koje javnost vrlo rdjavo komentariše, uvek na štetu podoficira.

Da bi se ovi incidenti izbegli, komandanti pojedinih mesta zabranjivali su posećivanje takvih ka-

fanica svojim podoficirima i vojnicima, što su ne i podoficiri primili kao lišenje slobode. Ako zrelo rasudimo podoficiri sa ovakvim mišljenjem pogrešno shvataju naredjenja. Jer takvim radom podoficir, uored toga što ispašta posledice rdjave kr tike javposti i dovodi sebe do odgovornosti, ubija ugled svoga poziva, svojih drugova koji bolje i pravilnije misle, pa čak i ugled cele vojske. Ako imamo na umu, da u našoj državi ima i stranaca, koji prate rad naše vojske, moramo i dužni smo da vodimo računa o svemu što bi nam ubijalo ugled kod tih posmatralaca.

Kao što smo napred naveli, danas posle rata dovoljno se obraća pažnja na podoficire i njihov rad. Kad god se ukaže mogućnost, podoficirima se izlazi u susret, a na podoficirima stoji da to iskoriste i da svojim pomagačima budu zahvalni. No mislim da nije dovoljno čekati uvek na drugog i uvek se nadati nečem, a sam ništa ne uraditi. Pored onoga što se podoficirima čini i što se želi učiniti, potrebno je da i on sam nešto za svoju korist i korist i ugled svoga poziva uradi.

Misli se, da podoficir usled nedovoljnih novčanih sredstava posećuju kafanice i burdelje. Ne! Novčana sredstva podoficira nisu tako mala, te da podoficir ne može od njih odvojiti izvesnu sumu kao ulog za podizanje svoga PODOFICIRSKOGA DOMA.

Ako imamo na umu da će nam ovi domovi služiti kao jedna vaspitna ustanova, i mesto za duševno razonodjenje, a ostvarenje je omogućeno samo ako se pokaže jaka volja i saglasnost.

Ovi podoficirski domovi u tome slučaju služili bi podoficirima jednog garnizona, kao mesto u kome bi prijatno provodili izvesno slobodno vreme posle izvršene šetnje.

U tim domovima, a u društvu svojih drugova iz drugih rodova vojske prekomentarisali bi rad u prošloj nedelji, upoznavali svoje drugove o svome radu i t. d. U istom domu podići dobro uredjenu i bogato snabdevenu biblioteku nezavisnu od onih koje imaju čitaonice po pukovima, sa odabranim poučnim i zabavnim knjigama domaćih i stranih pisaca

Ovakvim domom ovde u Beogradu postiglo bi se mnogo, i on je u poslednje vreme postao preka potreba Sada kada su podoficiri popunili sva mesta u Ministarstvu, na kojima su do sada radile ženske, Beogradski Garnizon broji na 900 podoficira od kojih 23% nema svoje menaže, već su prinudjeni hraniti se po kafanama, što je podoficiru nemoguće usled velike skupoće životnih namirnica koja vlada ovde u Beogradu.

U podoficipskom domu podigla bi se menaža za te naše drugove i time im se dala mogućnost da se dobro i mnogo jeftinije hrane. Pored ovoga u domu bi se otvorila naročita sala za priredjivanje zabava i drugarskih večeri, sa pojedinim lepim vojničkim pozorišnim komadima uz sudelovanje muzike, jer bi i podoficiri — muzičari — uzimali vidno učešće sa svojim familijama na ovim zabavama.

Ovo je jedini i najbolji način, da se izbegne dalje posećivanje zabačenih kafanica, a da podoficiri imaju koristi, kako moralne tako i materijalne, jer bi se na ovaj način, urednim životom izbeglo ono pijančenje i lumpovanje gde se za dva večera potroši cela mesečna plata.

Uveren sam, da ako se pokaže jaka volja i saglasnost za ostvarenje prednjega, da će nam sve naše pretpostavljene starešine pomoći, i sve što od njih bude stajalo i od njih zavisilo, staviti na raspoloženje, te da i mi podoficiri imamo naše PODOFICIRSKE DOMOVE.

Beograd.

Mihailo S. Sapundžić
podnarednik.

Достављајте нам редовно и по могућству са сликама: Описе гарнизона, Официрских Домова, занимљивих догађаја из војничког живота и т. д.

НАША ПОШТА

Молимо наше г. г. сараднике и писце:

1.) да своје чланке пишу обзиром и на литерарну страну, тако да су написани граматички и са тачном интерпункцијом, јер редакција нема нарочитог коректора српско-хрватског језика; а сам углед нашег листа захтева да публиковани чланци немају никакве замерке.

2.) сваки писац носи ауторску одговорност и право за свој чланак и треба да се придржава прописа у Правилима Службе I део чл. 413. и 414. (Наређење Министарства Војног и Морнарице Ф. Ђ. Бр. 31285. од 1921. године).

3.) формат листа не дозвољава да чланци буду дужи од четири штампаних страница, те се у будуће дужи чланци неће моћи штампати.

4.) ко жели да штампа своје дело или расправу као засебну свеску у „Библиотеци Војног Весника“ нека нам се за споразум обрати.

Команде, читаонице и школе, којима шаљемо лист по наређењу Господина Министра Војске и Морнарице. Ђ. Бр. 21,406 од 30. априла 1925. год. молимо да чувају све поједине бројеве, јер администрација листа не би могла да доцније комплетира евентуално затурене бројеве, а нарочито 1./2., 3., 4., 5./6. свеску. —

Молимо оне команде и ону господу, којима смо послали 1./2. и 3. број на приказ, да нам ове бројеве врате поштом, сем случаја ако су их предали новим претплатницима. Ови су нам бројеви потребни за наше нове претплатнике који се сада пријављују.

Претплатник, који нас о промени своје адресе није благовремено известио нека изволи непримљене свеске рекламирати код његове раније јединице (адресе), а не код Војног весника, до кога у оваквим случајевима није кривица и који не може да врши коректуре адреса по Служб. Вој Листу због несталности многих премештаја и због деташованих јединица. — 1./2., 3., 4. и 5./6. свеска у опште не могу се надокнадити, јер су распродате.

Враћање бројева са примедбом „retour“ ова администрација не сматра за отказ листа. Због тога претплатници, који су лист *поручили*, а не желе више бити претплатници, нека нас о овоме известе засебном поштанском картом.

---

1. јула отпочиње већ друго полгође; међутим до сада је претплату положила само једна трећина претплатника. Молимо, да се она што пре измири у интересу одржања листа и у интересу сваког претплатника, како наша администрација доцније не би била приморана, да претплату тражи нарочитим поштанским картама „на доплату“, којом ће се приликом поштански трошкови урачунати на штету претплатника. — (Поштанске уплатнице биле су већ по други пут приложене ранијим свескама.)

Комплекте „Војног весника“ 1923. и 1924. год., којих имамо још извесан број у платненом тврдом повезу, продајемо комад по 60 динара (са поштарином). — Новац молимо да се пошаље у напред.—

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници,
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Vojaški vestnik

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин.	60
За пола године	„	30
За иностранство:		
Годишње	„	70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин.	200
1/2 стране	„	100
1/4 стране	„	50
1/8 стране	„	25

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 7. Крагујевац, јули 1925. Година V.

КРАГУЈЕВАЦ

(са аероплана)

Хемиско оружје.*

(Бојни отровни и загушљиви гасови).

1. Шта је хемиско оружје?

Разна чврста, течна или гасовита тела било то елементи или једињења, која доносе смрт, несвестицу, јако кијање, сузе, повраћање, пликове, дим и пламен, зову се *Хемиско оружје.*

Оно у опште досађује борцу, а оружје нагриза, опрему квари, храну и воду трује или загађује и сам терен учини по некад опасан за 10—15 дана.

2. Кратак историски преглед хемиског оружја.

Појава бојних отрова и загушљивих гасова у Светском Рату од 1914—1918. год. *није нова ствар.* У историји ратова од најстаријих времена има маса података из којих се види, да су у тежим случајевима ратовања увек примењивана разна хемиска средства. Она су се кретала према развићу хемије и технике. Пошто су те две науке доста ниско стајале, то и дејство хемиског оружја бејаше тада више мање наивно према страхотама, које оно изазва у последњем светском рату.

Најстарије податке о употреби хемиског оружја налазимо код старих Хинеза. Они су на хиљаде година пре Христа примењивали *димне* и *смрдљиве лонце* (Lanze) као тактичко средство. Шпијунажом и извидницама обично провераваху најјаче тачке непријатеља, па су тамо слали нарочита оделења са димним лонцима. Услед густог дима ништа се није видело, а они су у том стању чинили препаде на осетљивим тачкама и добијали битке.

Код старих Грка има забележено да је једна тврђава пала једино помоћу *прашка за кијање.*

Александар Маћедонски 356. год. пре Христа први је употребио *ватру и дим* за освајање тврдог града Тира. У то време ватру су гасили прахом талка, глине, беланцетом и кожом од гуштера. За његово време помиње се нешто мало о успављајућим гасовима, чији је састав *опијум* и нека *арсенова једињења.*

Велики римски цар Цезар прикрио је 49. год. пре Христа главни правац напада на опседнути Марсељ само помоћу дима и лако освојио утврђену варош. У поморским су биткама Цезар и Помпеј обично бирали згодан поветарац ка непријатељу, па су послали напред лађе из којих излази јак дим од упаљене влажне сламе и сирових дрва. Ветар носи дим у очи непријатељским стрелцима, те нису способни ни да се бране нити да веслају по команди. Због тога су губили битку на мору. Исто су средство користиле поменуте војсковође и на суву и увек су имали успех. Тада беху у наоружању познате *„Римске Свеће“* које су имале исти задатак као и хинески смрдљиви и димни лонци.

Учени грчки писац Плутарх пише 45. год. после Христа своје доживљаје у ратовима са Гимбрима и Тевтонцима. У 17. одељку говори како је познати римски војсковођа Серторије у борбама са Варварима — праоцима данашњих Немаца — употребио *прашину нарочите земље.* Погодан ветар гонио је непријатељу пепео у очи, те му ометао вид, а поред тога прашина изазиваше и јак *кашаљ.*

У V веку после Христа јавља се први пут у византинским арсеналима *„Грчка Ватра“.* То беше у своје време право чудо. Ватра се ничим није могла угасити, а гори и под водом. Ново оружје задаваше страх и трепет опседнутим градовима и непријатељским лађама. Оно је изазвало справе за убацивање ватре у опседнуте градове, а поред тога лако, брзо и вешто кретање на води ради паљења туђих лађа.

Византинци су грчком ватром у VII веку одбили више пута јаку арапску флоту, која је услед пожара претрпела страховите губитке тако, да су Арапи морали одустати од своје намере за победом.

У X веку још се најстрожије чува тајна грчке ватре и њоме одбијају Византинци навале Бугара.

1200. год. издао је византински књижевник дело са којим се открива тајна састава чудновате ватре. После 100 година долази се до примитивне фабрикације црнога барута. Њиме се пуне топови 1326. год. и тек 1520. год. ручно првобитно ватрено оружје. Прве радионице

* (Презод и прештампавање само по пишчевом одобрењу).

црног барута, топова и оружја беху у Италији (Флоренција, Пиза, Ђенова и друга места). До Немачке је дошао овај занат при крају XVII века и прва је фабрика барута подигнута у Нирнбергу 1686. год.

Далеко би нас одвело да расправљамо даље о црном баруту. Главно је, да се и он јавља у историји ратова, са својом споредном особином црног и густог дима.

У средњем су веку димом из ђубрета, влажне сламе, ситних рогова, папака и другим отпацима истеривали непријатеља из заседа, пећина, рупчага и утврђених градова.

Шведски краљ Карло XII добио је битку угушујући димом непријатеља.

Ферарска је артилерија код Равене 1512. год. имала сјајни успех димним гранатама, које су само дејствовале на крила; изазвала пометњу и прокрчила пут даљем напретку.

У XVI веку већ беше забрањено да Хришћани употребљавају у међусобној борби отровна димна арсенова зрна. Таква бејаху дозвољена само у борби противу Турака, као туђе вере. Сва су позната средства била примењена: тровање бунара, кладенаца, река и друге воде за пиће, ширења заразе, гушење димом и т. д. Поред тога видимо, да су успављивали непријатеље *опијумом*, који се мешао са хлебом и подметао.

Енглеска је војска заузела острво Rhé 1627. год. под заштитом дима, који је произведен сагоревањем мешавине угљена и сумпора. Дим је за Енглезе на мору значио много и они су задржали у своме наоружању димне бомбе све до 1883. год. Тим су бомбама истеривали непријатеље из заклона, казамата и утврђених положаја или су маскирали положај, покрете и груписање својих трупа.

Црни барут је врло добро средство за дим. Густи облаци покрију копно или море и стварају згодну ситуацију искоришћавања борбе. Велинктон је одлично маскирао свој положај код Ватерло-а помоћу дима црног барута.

Француски генерал Пелисије угушио је димом 1850. год. племе Кабула у Сев. Африци, које се сакри у непроходне гудуре и пећине.

1855. год. бомбардован је опседнути Севастопољ нарочито пуњеним гранатама ***какодилом*** $(CH_3)_2 = As - As = (CH_3)_2$. Из распрснуте бомбе покуљала је течност, која се на ваздуху сама запали и одаје страховито гадан отровни мирис, који дражи на јако повраћање.

У рату 1870—71. год. бејаше предложио један немачки апотекар, да се гранате пуне финим прашком биљке Veratrum Album* (фамилије Liliaceae) или кореном кукурека — Helleborus foetidus (фамилије Љутића). Прашак се може убацити непријатељу гранатама после чије експлозије завлада целим ратиштем лаки облак од праха поменутих биљака. Тај прашак изазива јако кијање код бораца и омета им рад. Предлог апотекара није онда примљен, али је у ратовима 1914—1918. год. примењен у немачким „Ni“ гранатама.

За време ратова Наполеона I бејаше предложио један енглески хемичар да се гранате пуне врло опасном и смртоносном цијано-водоничном киселином (HCN), али се онда није усвојило.

Из наведених примера, као и из осталих многобројних података јасно се види, да је стручњацима било већ доста познато и пре светског рата дејство хемиског оружја. Због тога су представници великих сила у Хагу 28. јула 1899. год. и 18. октобра 1907. год. написали, потписали и објавили следеће одредбе ратног међународног права:

1. Забрањује се употреба отрова и отровног оружја.

2. Забрањује се употреба таквих зрна којима је једини задатак да производе отровне и загушљиве гасове.

3. Забрањује се употреба оружја, зрна и справа, које изазивају непотребне муке код рањеника.

Немци су знали за ове одредбе међународног закона као и неповредимост неутралних држава од ратујућих страна, па су ипак без одобрења, прешли границу Белгије; порушили јој утврђења својим онда новим топом од 42 см.; први употребили у рату отровне и разне шкодљиве гасове, а међународне уговоре прогласили за парче прљаве хартије, које за тако херојски народ ништа не вреди.

Зашто су Немци употребили хемиско оружје на бојишту 1914—1918. г.

1914. год. Немачка беше најбоља војничка земља на свету. Њена огромна ин-

* Интересантно је знати да се туцано семе и екстракти ове биљке употребљавају као лек против вашију.

дустрија са тачним и солидним производима освојила је у трговини светске пијаце. Због овога је могла да троши баснословне суме на војску и њену спрему, јер том војском хтеде да покори целу Европу. Одлично војнички спремни, још боље наоружани, беху Немци горди, па чак и уображени на своју силу и моћ. Они су рачунали да ће силним налетом преко неутралне Белгије брзо свршити са слабијим и неспремним Французима, па ће после лако сломити велику, ненаоружану и неспремну руску војску.

Кад се овоме још дода, да су најбољи војни писци целог света износили своја резоновања о трајању рата само неколико месеца, онда се може сигурно потврдити, да у првим месецима покретне војне нико и не сањаше о употреби каквог новог и савршенијег оружја од митраљеза, хаубице, разорних зрна и брзометке. До оваквог је закључка морао доћи сваки, који је био посвећен у савршенство савременог оружја, његовој брзини, тачности и лаком руковању са стаховитим дејством.

Тако смо ми сви замишљали и теориски узето, тако је морало бити. Али је пракса оборила теорију и на делу видимо, да сва наша теорија одговара пракси само у покретној војни. Такав је рат са налетима изводила Немачка према Французима првих месеца борбе. Геније француске команде неумрли ђенерал Жофр пресече такав начин ратовања. Вештим маневровањем трупа помоћу аутомобила одби Немце на Марни у јесен 1914. год. Покретна се војна претвараше поступно у опсадну и рововску. Наста укопавање и бетонско утврђивање. Пољски топ оста без дејства, а хаубица изгуби своју пуну важност. Јави се потреба моћније артилерије. Све јаче утврђивање изазиваше повећавање тешке артилерије и топове највећег калибра са бацачима мина. Поред тога употребише се још јачи експлозиви, па све то није дало Немцима повољан успех на бојном пољу. Нападач се није ипак могао користити огромним напорима.

Од јесени 1914. год. сви фронтови постадоше укопани и све се више бетоном утврђиваху. Немци нису смели да отежу рат. Они су морали брзо да раде, јер их опсада — блокада — савезника исцрпљиваше сваким даном. Веза са спољњим светом беше им одсечена. Несташица сировина за војску и становништво задаваше им огромне тешкоће, јер нису могли имати неисцрпиме резерве у свему, као јако насељена индустриска земља.

То је главни узрок, који је дао повод Немачкој Врховној Команди да тражи ново оружје. Пошто су Немци врло велике патриоте и висок војнички народ, одмах се дадоше на посао и за неколико месеца створише шести род оружја — ратне отрове — хемиско оружје.

Немачка Врховна Команда није рачунала да са овим оружјем замени целокупно наоружање, већ је његовом употребом на бојном пољу знатно и изненадно учинила велики преокрет.

Добри заклони знатно смањиваше дејство артилерије. Због тога је хемиским оружјем непријатељ гањан из заклона, те топције добијаше мету. Поред овога, непријатељ је истериван из сигурних заклона са жртвама, при чему се није ни могао бранити, већ је губљена команда у борбеној линији и сваки је борац тежио да се спасава. То је био још један ударац немачког хемиског оружја, које је савезнике тукло у први мах физички и морално.

Данас се Немци врло вешто бране и тврде, да они нису погазили међународно право. Прва тачка Хашке конференције забрањује употребу отрова и отровних оружја. По њихову разумевању и тумачењу ту долази тровање бунара или пијаће воде, отровне стреле што их дивљаци примењују, отровни куршуми, гранате, бајонети, сабље и друго оружје. Поред овога ту спада и тровање хране и осталих намирница. Они нису таква средства никад примењивали у рату 1914—1918. године.

Што се тиче друге тачке о забрани употребе загушљивих или отровних гасова, то Немци данас објашњавају овако:

Французи су протумачили другу тачку Хашког уговора да дражећи гасови нису то исто што загушљиви и отровни.[1] Према овоме такви гасови нису забрањени, јер не убијају, већ само привремено искључују борце из линије. Због тога су Французи пошли у Светски рат са гасним оружјем и први употребили гасне гранате у септембру 1914. године.[2]

---

[1] Der Gaskrieg von Hauptmann Hermann Geyer.

[2] Chemiker-Zeitung № 56 Cöthen vom 8. mai 1920.

Да би ово доказали и туђим документима позивају се на велики енглески лист „Daily Mail“ од октобра 1914. год. у коме се фантастично описује, како су француске трупе после гасног дејства лако и без губитка заузеле неке предње утврђене немачке положаје и том су приликом нашле по заклонима укочене немачке војнике од отровних гасова онако, како су неки у последњем тренутку били са оружјем, други при јелу, трећи са фигурама шаха у руци и т. д.

Као други доказ износе да је париски кореспондент талијанског листа „Gornale d' Italia“ писао онда један чланак о новом отровном гасу „Turpin“ кога су Енглези пронашли. Његово је дејство врло убитачно, јер ништи све што је живо, а обухвата велики простор. То ће се ново средство применити на Немце и т. д.

За трећи доказ износе да су Немци при торпиљирању велике океанске путничке лађе „Lusitania“ добили јаке сузе од дима стани-хлорида ($SnCl_4$). Тиме повредише онда неутралну Америку, а свој су поступак правдали тајним учешћем Америке њиховим противницима Енглезима и Французима.

Четврти им је доказ да су прво Французи употребили отровне гасове (фосген), па су се морали бранити истим оружјем.

После ових доказа ради оправдања свога поступка према изричној забрани међународног права изводе закључак, да правничка мишљења нису била никад меродавна за опште расуђивање масе.

Што се тиче првог доказа, који на први мах изгледа потпуно тачан и праведан, може се одмах приметити, *да ни данас не постоји такав отровни гас, чије је дејство тренутна смрт, без покрета*. То је био китњаст чланак сарадника „Daily Mail-a“ са моралним задатком.

Други и трећи доказ су неозбиљни за претресање, а четврти доказ није веран. Треба знати, да су Немци 22-IV-1915. год. *први* пустили смртне облаке хлора (Cl) код Ипра на непријатеља и за пет минута дејства нанели 35% мртвих. Французи су тек после овога у пролеће 1916. год. употребили још отровнији Фосген ($COCl_2$).

Интересантно је истаћи како Немци правдају трећу тачку Хашке конференције. Они веле да је појава бризантне гранате у своје време била много нечовечније оружје, од хемиског и да се данас већ свет прилагодио, па ћути. Ко је осуђивао хемиско оружје и његове творце, није нашао разлоге у свирепом дејству отровних гасова. Напротив, болови од гасова нису ни јачи ни опаснији од повреда у рату са дозвољеним оружјем. Губици су мањи, а озлеђени се лече брже и лакше без доживотних мана, као што је то већином случај код рањеника са другим оружјем. Ново оружје није свирепо средство за борбу и не ствара непотребне болове и муке код рањеника. Према овоме може се узети да је хемиско оружје хуманитије од других, која су у рату дозвољена.

Овакво је тумачење доиста веома примамљиво и не ствара мржњу, па чак ни злу вољу код читалаца, јер је после ових разлога сваки потпуно убеђен у безазленост Немаца и склон је, да им потпуно одобри, што су у последњим ратовима употребили хемиско оружје. Ми сматрамо да би се постигао идеал у ратним губицима људства и стоке само онда, кад би се на бојном пољу применило једино такво хемиско оружје, које има привремено дејство на борце, без сталних последица и без смртних случајева. Немци нису тако радили, већ су препадом преполовили француску дивизију смртоносним облацима хлора код Bixchoote и Langemark-a близу Ипра у Белгији 22-IV-1915. год. око 5* часова после подне. Због овога је њихова одбрана слаба и сматра се да су поништили одредбе међународног права употребом смртоносног хемиског оружја.

Употреба страховитог хемиског оружја ваљда би се и могла некако правдати, да су Немци били прикљештени бранећи рођену груду земље. Али, као што знамо, то није био случај. Немци су у жудњи за освајањем и војничком славом срушили међународно право.

Развиће и дејство хемиског оружја.

Једним летећим прегледом културне историје човечанства уверавамо се, да је упоредо са напретком науке техника усавршавала оружје. Прво оружје беше батина и мишица, па мач, копље са штитом, стрела, буздован и т. д. То примитивно оружје захтеваше борца на борца. Барут мења донекле тај принцип старог ратовања, јер се пушком туче у даљину и једно зрно може погодити више војника. Потом

* La Chemie et la guerre par Charles Moureu p. 30. Paris 1920.

се задовољава још више ова потреба, а шрапнел беше пре светског рата најсавршеније оружје за гађање смакнутих стројева. Али то све није било доста јако развијеној хемиској индустрији Немачке. Немци су створили ратну хемију и на бојно поље изнели ново оружје.

Преимућство је хемиског оружја врло велико према данашњим савршеним митраљезима, великим топовима, прецизним пушкама и другом одличном оружју. Нападач господари отровним супстанцама великим простором и сигурно погађа сваког непријатељског војника, официра, запрегу и све живо у домашају хемиских облака. Дакле, *нападач туче брзо те добија у времену и туче лако, јер нема губитака у својим трупама.* Старо оружје и поред највећег савршенства није могло да задовољи ове потребе. Поред тога је дејство бар код првобитног хемиског оружја само привремено искључивање из бојне линије, *без старих последица*, а ватрено оружје убија, рани и често ствара богаље и доживотне инвалиде.

Из свега овога што смо до сада проучили јасно се види, да је хемиско оружје VI род оружја, чедо светског рата 1914.—1918. год. За релативно кратко време од $4^1/_2$ године, колико је рат трајао, можемо разликовати више одељка у развићу хемиског оружја:

1. Дражеће материје.

Појава дражећих материја на бојном пољу могла се и очекивати. Међународно право није изрично забрањивало такве хемикалије и због тога су Немци у првим месецима рата 1914. г. мобилисали 33.000 хемичара и створили хемиске трупе са новим хемиским одељењем при пруском министарству војном.* То је одељење почело неуморно истраживати дражеће материје и већ 27. октобра 1914. год. гађају Немци Французе т. зв. „Ni“ шрапнелима од 10.5 см. У њима беше прашак (дианизидин сулфат), који дражи нос на кијање и очи на сузење. Но дражеће дејство беше незнатно и кратко, а и по простору непрактично, те га Французи и не сматраше за озбиљно немачко оружје. Због тога се код француских писаца и не налазе подаци о овоме нападу.

Неуспех првог напада није убио вољу и наду код Немаца. Напротив, они се стално такмичише у новим проналасцима и предлозима за техничку и тактичну употребу сваког новог хемиског оружја. Резултат тога напора јавља се на руском фронту. Они су тамо концем јануара 1915. год. код Лоца и ускоро код Болимова применили т. зв. „Т“ гранате од 15 см. са течним *бензил бромидом* ($C_6H_5CH_2Br$). Распрснута граната пуштала је врло љут дим и очи су непријатељских бораца биле нападнуте. Први морални успех беше велики, али јака руска зима спречаваше веће ширење гасног облака и местимични мали успеси не дадоше очекиване резултате. Ради јачег дејства мешаху т. зв. „В“ течност *бром-ацетона* ($CH_3 \cdot CO \cdot CH_2Br$) у размери 1 : 1. Нови су препарати опробани на руском, а примењени на западном фронту, али без великог успеха. Да би ове хемикалије имале сигурно дејство по фронту и дубини само на 100 м. бејаше потребно избацити 50 граната од 15 см. Месечна производња оваквих граната била је у целој Немачкој 24.000 зрна. Особина је материјала из „Т“ и „В“ граната врло интересантна. Њихов се непријатни мирис осећа кад су сто милиона пута разређени у ваздуху, а изазивају боцкање и болове ока са јаким сузама кад се у милион делова ваздуха разреди само један њихов део. *Бензил-бромид* ($C_6H_5CH_2Br$) мешаху Немци са *ксилил-бромидом* ($C_6H_3(CH_3)_2Br$) у „Т“ гранатама и са њима почиње проучавање тактике хемијског оружја у борбама код Аргоне 1915. год. Има података из којих се види да су лети 1915. год. француске трупе у Аргони биле онесвешћене и као пијане после немачког бомбардовања „Т“ гранатама. Услед тога се јавља и бол у очима са погоршањем вида. Главна дражећа материја код „Т“ и „В“ граната јесте *бром.* То је једини течни металоид црвено мрке боје. Испарава на обичној топлоти и загади ваздух смрадом, који јако дејствује на слузокоже; јаче удисан ствара смрт. Брома има у морској води, лековитим водама и пепелу морских биљака одакле се добија. Немци су пре рата производили годишње 800 тона брома из његових једињења, која се налазе измешана са моћним слојевима соли код Штрасфурта (Магденбург-Немачка). У почетку рата не имађаху Немци у своме наоружању 1 топ од 15 см. на сваки км. фронта. Време не дозвољаваше тако брзо наоружање многобројним новим хаубицама, а почело се већ хемиским оружјем, па се не може пре-

* Der Gaskrieg v. Hauptman Hermannn Geyer.

кинути, јер је непријатељ на фронтовима све отпорнији. Морала се тражити друга техника и друга тактика оружја. Команда хемијске трупе предложи, влада и цар одобрише, а Врховна Команда изврши и отпоче друга периода ратовања хемиским оружјем, која створи одељак:

2. Опасне и убитачне хемикалије.

Немци се не задовољише дражећим хемикалијама, јер им оне не дадоше јачи успех на бојном пољу. Оскудица у хаубицама за успешни гасни напад доведе их на идеју да се баци већа количина отровних материја на непријатеља. Нова хемикалија треба да је тежа од ваздуха у гасном стању, да се лако преноси, да је опаснија од досадашњих, да се лако производи и да није скупа. Немачки хемичари решише идеално све набројане услове и хемиске фабрике опремише на западни фронт 6.000 гвоздених ваљкастих судова са *течним хлором* (Cl). Хлор је гасовито тело, које се добија из домаће соли (Na Cl) путем електрицитета. На обичној је топлоти жуто зелени гас, загушљива мириса, дражи нас на јак кашаљ и угуши нападнуте изазивајући смрт у крајњој размери на 1 литар хлора 10.000 литара ваздуха. Хлор се под притиском од 6 атмосфера згусне у течност, која кључа на 37,6°C, а нагло испарава и на обичној температури док се на — 100°C претвара у чврсту кристалну масу. Гасовити је хлор тежи од ваздуха $2^1/_2$ пута и врло активан елеменат. У њему изгоре листићи гвожђа, бакра, антимона и других метала. Дрвени ћумур упија око 200 запремине хлора, а кад се покваси, онда много више. Хлор се врло радо једини са оном сољу што се у фотографијама примењује за фиксирање плоча (фиксир-натрон $Na_2S_2O_3$).

Пошто смо се бар у главном упознали са првим смртоносним гасом на западном фронту у ратовима 1914. — 1918. год. пођимо даље да видимо како су га Немци применили. Они изабраше згодан положај код Лангемарка у Белгији, распоредише 6.000 судова са течним хлором по фронту од 8 км., тако да је на сваки метар дошло око 20 кгр. течности. Спојише сваку боцу цевима око 50 мет. дужине према непријатељу и користише згодан ветрић од 2—3 метра у секунди правцем напада. Једновременим отварањем судова појавише се смртоносни жућкасто зелени ретки облаци, које ваљаше лаки ветрић по земљи 6—900 метара право у ров Французима. Напад је трајао свега 5 минута 22. априла 1915. год. око 5 часова после подне, али је донео непријатељу страховити морални и материјални удар. Неочекивано оружје са смртоносним дејством створи панику и покоси 35% једне француске дивизије. Ту су у одбрани Лангемарка код Ипра биле и Енглеске трупе. Оне су осетиле таласе хлора и нису могле одржати положаје, које су месецима одлучно браниле од жестоких напада Немаца. Смртни су облаци то питање лако и брзо решили, те је положај пао 22.-IV-1915. год. Тај се дан сматра као дан рођења хемиског оружја. *Он је већ записан у историју као дан у коме су Немци хтели својом силом да погазе право свију народа.*

Но и напади гасним облацима имају својих незгода. Судове са сабијеним гасовима треба провлачити кроз тесне ровове ноћу у највећој тајности. Један је суд обично тежак 37 кгр., па се по који пут деси да непријатељско зрно разбије суд и створи штету сопственим борцима. Кад противник осети припрему, уништи је артилеријом и шкоди трупама нападача. Поред овога никад се не може тачно одредити време напада облацима, јер се у метеоролинији није још успело строго тачно предсказивање времена. За овај посао морају се одлично познавати локалне прилике времена, јер се може десити, да ветар у тренутку пуштања смртних облака нагло промени правац и јачину дувања и дејствује на сопствене трупе. Такав се случај десио Немцима 30. маја 1915. год. код Ниборова у борби са Русима, где су претрпели велике губитке. На гасне таласе хлора много утиче јако кишовито време и мочарни терен, јер један литар воде упија 2.5 литра хлора и тиме знатно слаби његово дејство. Кад је опет мало влаге у ваздуху, онда је дифузија већа и хлор се толико разреди да му је слабо дејство.

Топлота и сунчана светлост чине да се хлорни таласи уздижу и разређују све више, што су даљи од полазне тачке. Услед тога губе своје јако дејство и не нападају у ровове, земунице, котлине и друга погодна места за заклоне већих јединица. Због тога се хлорни облаци пуштају обично ноћу да их непријатељ не види, како би учинили препад и да се не растурају, већ остану са што јачим дејством.

Армијски Ђенерал ПЕТАР ПЕШИЋ
Начелник Главног Ђенералштаба и пређашњи Министар Војске и Морнарице.

Као што се из овога излагања види, није било лако изводити нападе отровним облацима. За овај је посао поред осталих услова играло најјачу улогу погодно време. Често се недељама морало чекати са највећим нестрпљењем већ организован и потпуно припримљен гасни напад, јер није било погодног ветрића ка непријатељу, који би однео у његов ров таласе смрти.

Београд.

Драгиша Марјановић
Редовни професор Хемије Вој. Акад.
Резервни потпуковник.

Бежична (радио) телеграфија и телефонија на служби човечанства.

Бежична (радио)[1] телеграфија и телефонија искоришћава се у практичном животу човечанства у маси прилика. У овоме чланку ограничићемо се само на најважнијим случајевима употребе овога вида телеграфије и телефоније.

Садање развиће бежичне телеграфије и телефоније истакло је на површину питање о организацији међународне бежичне везе на целој земљиној кугли у циљу напретка културе и узајамне помоћи. Ово је питање већ у неколико решено тиме, што велике бежичне станице — Париска Ајфелова кула, Норддајх, Арлингтон у Северoамериканским Сједињеним Државама, С. Фернандо у Бразилији, Манила на Филипинским острвима и др. — дају *сигнале времена* свима лађама, које се находе на пучини, као и ради поправке хронометара целога света. Ови сигнали, на пример, у Паризу дају се у тачно одређено време свакога дана помоћу апарата везаних са главним хронометром Париске Опсерваторије.

Важност ове сигнализације је огромна, јер пловеће лађе са својим на овај начин регулисаним хронометрима могу апсолутно тачно одредити на коме се месту у океану налазе свакога момента. Чак и за време последњега крвавога Светскога рата све су бежичне станице — чак и непријатељске — прекидале свој рад у одређено време, да би чуле ове знаке са Ајфелове куле. Регулисани на овај начин часовници свију команада, телеграфско-телефонских и бежичних станица у многоме олакшавају командовање и службу везе у рату.

Помоћу пријемних бежично телефонских апарата данас цео цивилизовани свет слуша извештаје о стању времена, новинарске вести, научна предавања и прекрасне концерте, који се дају бежичним предајним апаратима из већине великих градова Европе и Америке. На овај начин, поред забаве, цео свет има тачне извештаје о времену, које ће наступити на неколико дана унапред (у будућности). Ово предсказивање времена врло је корисно за развиће агрикултуре сваке државе, а и предупређује евентуалне штете, које би настале услед непогоде. Такође лађе, које се находе на отвореним морима, могу се предупредити помоћу бежичне телеграфије и телефоније о бурама, маглама и т. сл., које ће наступити на појединим деловима земљине кугле.

У политичком животу земљине кугле бежични телеграф и телефон заузима видно место. Довољно је напоменути, да су зараћене државе у последњем Светском рату могле међусобно кореспондирати помоћу овога вида телеграфије и ако су све остале везе биле прекинуте између њих. Совјетска Русија је једино на овај начин у вези са целим светом. Савремене телеграфске агенције дају своје депеше целоме свету једновремено помоћу бежичне телеграфије. На овај начин смо у могућности да знамо, шта се свакога момента решава на појединим конференцијама по свима главним градовима земљине кугле.

На великим морским и океанским бродовима издају се за време пловидбе на пучини свакодневно модерно уређене новине, које обавештавају путнике о свакој новости на копну. Ове новости се примају преко бежичног телеграфа.

Путници на оваквим бродовима су помоћу бежичне телеграфије, а у последње време и бежичне телефоније, у вези свакога момента са копном, те могу кад год им је потребно да добију извештаје о својим трговачким и осталим приватним пословима.

Овде да напоменемо, да се у данашње време помоћу предајника са катодним лампама (са самобуђењем), помоћу кратких не гасећих се таласа и пријемника са аудионима може бежично коренспондирати на десет пута већој раздаљини, но што је то пре било.

Последњи проналасци на пољу бежичне телеграфије и телефоније у циљу отклањања штетнога утицаја атмосферског пражњења (атмосферског електрицитета у облацима), изолисања осталих станица са таласима приближно исте дужине од оне која нам треба, као и решења питања позива на разговор, толико су напредовали, да данас сва ова питања се налазе у последњој фази свога решења. Управљена бежична телеграфија и телефонија, Мар-

[1] Грчке речи „радио телеграф" у преводу значе: телеграф без проводника.

конијев бежични рефлектор и Марконијев апарат за позив бежичних телефонских станица међу собом (основан на принципу резонанса) учинили су гигантске кораке у напред на овоме пољу.

Врло важан задатак испуњава бежични телеграф кад неки од бродова даје знак: „SOS“ трипут поновљен.

„SOS“ је знак *несретног случаја*, који даје лађа у моменту смртне опасности.

Све бежичне станице, које овај сигнал приме, обустављају сваки други рад за извесно време, да неби сметали броду, који исти даје и да би сазнали где се тај брод налази. Све лађе, које се налазе у близини такве у опасности находеће се лађе, обавезне су да, макар и променивши правац пловидбе, похитају у помоћ. Са обале бежичне станице које имају тако зване „компас антене“[1] опредељују место где се находи угрожени брод и о томе извештавају остале бродове.

За време последњега Светскога рата наведенн знак спасао је много живота, нарочито после проглашења безобзирног сумаренског рата од стране модерних варвара „културних“ Немаца.

Код управљања морским бродовима бежични телеграф унео је у многим случајевима битне измене. У многим пристаништима постројени су радио-мајаци (куле), по којима брод, који се находи на отвореноме мору, опредељује свој положај. Радио-мајак има много преимућстава над обичним кулама светиљама, главна су од њих следећа: даљина дејства, независност од магле и непрекидни рад дању и ноћу. Усавршавањем „компас антена“ радио-мајаци добијају све веће значење. Осим тога у задатак бежичне телеграфије спада и улога лоцмана: између многих стена и острва постављени радио-мајаци (група њих), дајући одређене сигнале, показују пут пловидбе бродовима. У оваквим случајевима управа бродом привремено прелази из руку капетана и лоцмана, стојећих на командном мосту, на радио-телеграфисту издвојенога дубоко под палубом у радио-кајути, поштеђеној од свакога шума. Наша далматинска обала требала би да има оваквих радио-мајака, који би за пловидбу корисно послужили.

[1] Помоћу ових антена може се са двеју станица одредити тачно место станице, која даје знак „SOS“ помоћу троугла, у коме је позната једна страна и два угла.

Интересантна је инсталација бежичних телеграфских и телефонских *станица на сумаренима*. Овде главну препреку чини катарка за подизање антене, јер иста јако стешњава покретљивост брода. Ова је препрека избегнута на два различита начина. Или је катарка и антена замењена танким млазом воде избациваним помоћу пумпе из брода. Вода за овај млаз и све цеви, по којима она иде, пажљиво су изолисани од тела сумарена и остале морске воде. Или је антенска жица на згодан начин затегнута изнад сумарена и изолисана од његовога тела. Многи ће се запитати, а како морска вода не апсорбује електромагнетне бежичне таласе кад је сумарен под водом. Одговор је на ово питање следећи: апсорбује их донекле, али као што светлост продире до извесне дубине у воду не апсорбујући се у целости на површини ове, тако и електромагнетни таласи имају моћ продирања до извесне дубине у води. А пошто светлосни и електромагнетни таласи представљају једно исто — треперења (пертурбације) етра, само су светлосни таласи по дужини много краћи од елекромагнетних, то и ови последњи могу бити примани до извесне дубине на сумаренском бежичном пријемнику.

Аероплани и дирижабли (ваздушне лађе) снабдевају се такође бежичним телеграфским и телефонским станицама како пријемним тако и предајним. Као извор струје за аеропланске бежичне станице служе или акумулатори или мали алтернатори, ово последње је боље. Покретање алтернатора врши се ударом ваздуха о малу елису на њему; овај удар добија се услед брзог кретања аероплана. Антена се код аероплана спушта на ниже и састоји се из жичаног конопца или гипког проводдника са тегом на дну. Као „земља“ служи тело аероплана.

Много солидније конструкције су бежичне станице на великим дирижаблима, особито на „Цепелинима“, где ове станице уједно служе као компаси при летењу на великим висинама над облацима. У овоме случају бежичне станице играју врло важну улогу.

Цепелин, који се подигне у ваздух, обично у једнаком међувремену (на пр. сваких $^1/_4$ сата) даје уговорени сигнал, а компасне станице на земљи дају му положај, који он у томе моменту заузима према земљи. За време последњега рата ови су

сигнали хватани у Лондону, те су тамо знали, не само о сваком подизању Цепелина, већ и о месту где се находи у ваздуху. Услед овога су Цепелини морали над Лондоном да лете врло високо — изнад дејства зенитних батерија, које су увек биле на време спремљене — те се овим тумачи врло мали број погодака од бачених бомби са Цепелина над Лондоном.

За време последњега Светскога рата број *шпијунских бежичних станица* био је веома велики. Чак су се неке од њих налазиле и у престоницама појединих држава; оваква станица треба да буде и довољно јака, а у исто време и добро сакривена. Најтеже је било сакрити антену, јер иста потребује много жица и места за постављање, као и сопствену катарку. Војни шпијуни поступали су врло вешто, тако на пример, у Енглеској нађена је једна шпијунска бежична станица, чија је антена у виду правога вертикалнога проводника пролазила кроз унутрашњост лажнога фабричног димњака. Овакве се станице брзо проналазе помоћу напред поменутих „компасних антена“ (радио-компаса), помоћу којих се врши „радио-извиђање“ на фронту и у позадини.

Унутрашње антене у виду рама (систем Браун) не могу се приметити као спољне антене, њих једино могу пронаћи „радио-компаси“. Ове су антене у великој употреби у последње време.

Трудољубиви људи и вредне руке продужују неуморно рад, да би решили неколико врло важних задатака, које још има да изврши бежична телеграфија.

Један од ових задатака је *бежична предаја електричне енергије на растојање*, но не у тако малим количинама, као што то данас бива, већ огромне јачине. Ако се успе, да се електрична енергија може преносити кроз ваздух, уштедиће се огромни издаци на проводнике и каблове, помоћу којих се ова енергија сада преноси са једнога места на друго. Решење овога задатка вероватно ће потпуно изменити услове живота на земљи. Човечанство ће бити у могућности, да искористи огромну природну снагу, која сада узалуд пропада, на пример, велике водопаде. Постројивши огромну станицу за предају електричне енергије на растојање близу водопада, који ће окретати турбине, те производити електричну енергију, моћи ћемо њоме покретати многе машине по фабрикама, те тиме је претварати у енергију: светлосну, топлотну — претворити је у рад и т. п. — Глад, хладноћа, сиротиња и све остале беде човечанства исчезнуће и настаће благостање на земљи.

Ово преношење енергије бежичним путем прекратиће ратове, јер ће се на тај начин моћи помоћу смртоносних електромагнетних зракова уништавати непријатељска борбена средства, а помоћу врелих зракова убијати целе армије, те нико неће смети заратити.

Други задатак, који се има решити у будућности је *успостављање везе са другим планетама насељеним живим створовима.* На решењу овога питања ради већ много година чувени проналазач бежичне телеграфије Маркони. Највећу пажњу у овоме погледу заслужује планета Марс, који је — како се претпоставља — насељен врло разумним живим бићима. До данашњег дана није се постигло, да се добије ма какав одговор са те планете на послате са земље бежичне сигнале. Од времена на време бежични пријемници на нашој земљи примају неке сигнале, за које се незна одакле долазе. Маркони тврди да они долазе из међупланетних пространстава. Кад се ово питање једном у будућности реши, наш ће свет достићи кулминацију.

Бежична фотографија т. ј. преношење фотографских снимака бежичним путем достигло је велико савршенство тако, да се већ измењују фотографски снимци овим путем између Европе и Америке. Трећи задатак који имају решити научници на пољу електротехнике је: *довођење у синхронизам бежичне телефоније са бежичним фотографисањем*, јер сада још фотографија задоцњава и не може представити моменте, кад се води говор. Постоји нада, да ће и овај задатак бити у скоро решен, те ћемо не само слушати живу реч, већ и видети целокупну просторију и лица, која рецимо овога момента говоре у парламенту Северо-америчких држава у Вашингтону. —

Београд. Инж. пуковник
Ђорђе Јорговић.

Nekoliko saveta komandanta puka o nastavi.

I ako je dugi i krvavi svetski rat do očiglednosti jasno istakao značaj savremene obuke vojnika uopšte, a u pešadiji naročito i zapovedno istakao načelo „što potpunija opšta i stručna sprema svakog borca posebice i svih starešina od najviših do najmlađih“; i ako su sva poratna pravila, propisi, programi i naređenja za izvođenje obuke i nastave u opšte bezuslovno ukazala i podvukla tu, u istini, životnu potrebu za uspešno dejstvo u savremenoj borbi, ipak se, rekao bih, u nas, bar koliko sam ja u pešadiji zapazio, pri izvođenju obuke i nastave po kad kad ostaje pri ranijim, predratnim metodama rada!

Stvaran rad koji je u savremenoj borbi jedino moguć i koji je bezbroj puta pred neprijateljem u svima mogućim borbenim radnjama osveštan, vrlo često se zanemaruje i zapostavlja pred „lepim slikama“ i teorijama „na izust“.

Teoriše se o putovanju, marševanju, stražarskoj i predstražarskoj službi, pa čak i o borbi i borbenim radnjama.

Danas, kada je rok službe zbog finansijskih i ekonomskih razloga sveden na minimum i složenost svih borbenih radnji dostigla maksimum i stavila sebi u službu najsavršeniju tehniku svih vrsta, način obuke i celokupnog rada u trupi treba i mora da bude samo i jedino praktičan i očigledan i da se što više bliži stvarnom radu u borbi, jer se samo na taj način sve potrebno, obimno i vrlo složeno znanje neizgladivo i trajno utiskuje u mozak, dušu i organizam današnjeg borca, od koga savremeni rat zahteva bezgranična duševna, intelektualna i fizička naprezanja i čeličnu istrajnost.

Samo ono, što stvarno „pređe u krv“ ostaće današnjem rekrutu i sutrašnjem borcu stvarni kapital i zlatna podloga sa kojom će on jedino moći da računa i operiše u sutrašnjem užasnom ratu, u kome sve mirnodopske „lepe slike“ i krasnorečive teorije isčezavaju na prvi fijuk zrna!

Da se ovo i ovakvo znanje prenese i trajno preda vojniku i pored minimalnog roka službe, prva je i najsvetija dužnost i zadatak njegovih neposredno pretpostavljenih starešina: komandira čete, komandanta bataljona i puka, koji će ga u krvavom okršaju neposredno voditi pobedi i slavi!

Puk jeste, treba i mora da bude najglavnija i najbolja škola za dopunu, razvijanje i usavršavanje opšte, a naročito stručne i praktične spreme oficira i podoficira i za izjednačavanje i utanačavanje pogleda, pravca i načina rada sviju njih u cilju jedinstva i jednoobraznosti rada svakog pojedinog i svih starešina zajedno, radi pravilnog i uspešnog izvođenja obuke.

Nikako se ne sme pretpostaviti, da je cilj obuke i celokupnog rada u puku, postići što bolje resultate sa pojedinim partijama rekruta samo za preglede, parade i „dobar uspeh“ u komandovanju, što je, na žalost, i danas ne retka pojava, već se stalno mora imati pred očima: da je puk u istini prava, najbolja i najvažnija škola u kojoj se starešine i najbolji sinovi naroda obučavaju i usavršavaju u vojničkom poslu i spremaju za ostvarenje narodnih ideala i odbranu Domovine i njenih interesa u sutrašnjem užasnom i krvavom razračunavanju!

Samo ako i kad taj glavni i najvažniji cilj svoga postojanja i celokupnog rada stalno ima na umu i pred očima, moći će komandant puka da podesi, izbere, sprovodi i sprovede celokupni tok nastave uopšte i obuke vojnika naročito, tako, da one u istini odgovore svome zadatku i donese i donosu one resultate koji se od njih očekuju.

Od danas pa bar još za deset godina unapred, komandant puka trebalo bi da se bira samo iz redova neustrašimih junaka minulih ratova.

Široke inteligencije, jake opšte spreme i obrazovanja, bogatog ratnog i strojevog iskustva, otmen, korektan, ljubazan i predusretljiv ali i strog i pravičan, treba i mora da

bude komandant puka, da bi odgovorio teškom zadatku i delikatnoj ulozi što mu zahtevi savremene uprave i komandovanja nameću.

Njegov karakter, čestitost, široka inteligencija, jaka sprema, gvozdena volja i bogato iskustvo su stožer puka oko koga se celokupni rad i život njegov okreću.

On mora stići svuda i videti i znati sve, jer će samo tako svi poslovi i sva služba ići pravilno, razvijati se uspešno i donositi pozitivne rezultate.

Čvrstom i sigurnom rukom vodi puk kroz sve faze mirnodopskog rada i života i sprema Otadžbini viteške vođe i herojske borce za Slavu, Čast, opstanak, blagostanje i napredak.

Nepokolebljivom pravičnošću i neumitnom strogošću stavlja on svakog na svoje mesto samo i jedino po stvarnoj vrednosti i sposobnosti.

Organizator i ustalac, daje život i pronosi sve korisne ideje kroz sve mnogobrojne i raznolike nijanse rada i života velike vojničke porodice i gvozdenom voljom i čeličnom istrajnošću lomi i savlađuje sve prepreke pravilnome i pozitivnome radu i progresu puka.

Instruktor i savetnik svih oficira i podoficira, otac svojih vojnika, regulator celokupne službe i života puka, neumorno bdi nad njim i njegovim interesima, štiti ga i vodi samo i uvek pravo, na ponos i diku svoga Vrhovnog Komandanta, na slavu i čast majke Domovine!

Kakav je komandant, takav je puk!

Prizren.

Pukovnik,
Mil. K. Radovanović

Козаци.

Кад год је Русија водила своје спољне ратове, проширивала границе у Азији, борила се са унутарњим непријатељем или вршила експедиције у непознатим крајевима азиског копна и мора и потпомагала рад страних испитивача, увек су ратничке особине козака допринеле да се постављене мете стварно и постигну.

Козаци су пионири руске културе и најјачи ослонац некада тако моћне царевине. Они су традиционални степски коњаници и боре се на копну и мору. Њино име је надалеко познато, скопчано и везано са најсјајнијим подвизима руског народа. Зато се и не треба чудити што се козак индентификује са појмом руске коњице не само у западној Европи, која тако мало познаје руски исток, него и међу народима западноевропских Славена. У нашој држави налазе се врло многи представници старе козачке традиције. Не хтевши се поклонити пред новим поретком они радије једу горак изгнанички хлеб и очекују своје време, када ће са друговима моћи обновити стари сјај потонуле империје. Ми их срећемо на сваком кораку; они нам падају у очи својом интересантном ношњом, док су многи од нас имали прилике да уживају у вештинама разних старо-козачких коњаничких продукција. Ипак морамо рећи да су то само сенке оних козака који тамо далеко у источноруским степама живе. Као што риби нема живота без воде, тако вене и козак без своје простране отаџбине, са станицама и оним малим брзим коњима са којима он проводи цео свој живот, делећи и добро и зло неумитне судбине.

Постанак козака пада у оно доба када још млада и слаба руска држава беше угрожена сталним нападима суседних дивљих народа, а особито Татара. У XII веку покривала је густа и висока трава источне делове сарматске степе. Многобројне дивље животиње налазиле су у њој склоништа и чиниле је опасном. Али далеко опаснији беху велики ројеви степских Татара који се уским стазама прикрадаху московским границама да би се као бура сручили на мирна насеља вредних сељака, пљачкајући, убијајући и одводећи у ропство мирне становнике. Руске дружине којима је падало у дужност да штите те крајеве од напасти беху тешко покретљиве те тако и неспособне да противстану разбојницима који хитро свршаваху своје

крваве послове, да би муњевитом брзином нестајали. Заштиту, коју су тако дуго од државе очекивали — да је не би никад у пуној мери добили — створио је тада народ сам из себе.

Већ од прастарих времена привлачила је степа безброј људи необуздане природе, недисциплиноване и због тога у сталном конфликту са законима и обичајима земље. У прво време они живе сами за себе и занимају се ловом. Доцније се зближују и здружују у интересу самоодбране и оснивају на месту где се данас налази станица Раздорскаја свој први стан који постаде језгро развитка свих доцнијих козачких установа. Раздорскају козаци утврђују и одбијају већ следеће упаде Татара са успехом. Охрабрени постигнутим успесима, а и следећи својим ратничким нагонима они сада преузимају иницијативу и врше многобројне налете на татарске колоније.

Кратко време после оснивања Раздорскаје појављују се у тим крајевима Черкеси, насељују се у близини татарске тврђаве Азово и дају тој станици име Черкаск. И они се одмах затим бацају на хајдучки занат.

На вест о безбрижном ратничком животу новооснованих козачких станица хитаху са свих страна млади и незадовољни људи, авантуристе и бојџије са много ратничког дара и мало дисциплине. Сви су они радо примани у станице а особито ако су били припадници православне вере те је тако међу козацима почео превлађивати великоруски елеменат. Жена је било врло мало те су оне насилно одузете Татарима. Тим мешањем крви добијају се они интересантни козачки типови који у многом подсећају на монголску расу.

Станице се на Дону нагло множе и козачке области се полагано организују и у правном погледу. Свака станица бира свога атамана, а све укупно свог обласног атамана. Те самосталне војне републике примају на себе осигурање руских југоисточних граница и штите државу од упада разбојничких чета.

Козачка коњица се формира по узору на татарску, док својим високим расним и ратничким особинама она по доброти убрзо превазилази своје учитеље и непријатеље. Убеђени у своју надмоћ козаци примају иницијативу и врше упаде у татарске области. У степи су стално козачке чете које трагају за својим душманима и ратују без милости и поштеде. Међу тим тврдим и окорелим ратницима развијају се чврсти и необуздани карактери који на челу својих чета крстаре у свима правцима и пљачкају не штедећи при том ни своју матер Русију. Акција козака приморава чак и цара Ивана Грозног да војнички штити трговачке путеве на Доњој Волги и Ками. Концем XVI века освојили су предузимљиви атамани простране области на Уралу и Тереку, где полажу темеље за развитак истоимених козачких војсака. Тешки животни услови, потреба сталне опрезности, ратнички походи у непознате крајеве и борба са лукавим непријатељем пружају козацима изврсну прилику да се науче разним војним вештинама и да их развију до потпуности.

Али се козаци не боре само на суву. Кратко време после свога доласка у те крајеве они освајају и море и постају опасни гусари. На својим малим чамцима — са десет пари весала — они се усуђују на високо море и одважно нападају не само трговачке бродове него и наоружане ратне лађе. Опазивши своју жртву (а то је био сваки брод који пружаше изгледа на добар плен) они је прате на великом удаљењу до првог сумрака када се чамци великом брзином упућују према њој. У непосредној близини брода скачу козаци у воду, нечујно се пењу уз њега и јуришем савлађују посаду. Плен се преноси у чамце, а брод са посадом се потапа. Црно Море постаје несигурно јер козацима успева да у много случајева допру до супротних му обала, угрозе Трапезунт и пустоше околину Босфора.

Стална борба на копну и води, ратнички живот на станицама дале су козаку особени правац развитка и створиле из њега типичну борбену природу у којој је била заступљена велика физичка снага и телесна вештина, јако самопоуздање, изврсна извежбаност у јахању и подношењу великих телесних напора, и мајсторско руковање оружјем и безобзирно усталаштво скопчано са идеалним другарством. Козачки коњи су мали и слабе телесне грађе али зато необично издржљиви и ако хрђаво храњени и стално изложени временским непогодама.

Као што напоменусмо козаци се развијаху по узору на своје суседе и противнике Татаро-монголе. Од интереса ће бити да се са њима мало позабавимо.

Од давнашњих времена било је глав-

но занимање Монгола лов на дивљач. Џингискан — њин највећи војсковођа — искоришћава ту особину и преноси је у војну обуку својих орди, давши лову исту сврху и значај као што га имају маневри у европским војскама. Те своје ловачке вежбе вршили су Монголи на тај начин што су коњаницима опкољавали извесну просторију и концентрично јахали у унутрашњост степе. Чим би се заплашена дивљач бацила на који део кордона у намери да га пробије, коњаници попуштају и повлаче се гађајући животињу стрелама и замарајући је, док би је ненападнути део ланца гонио. Малаксала животиња нападана је ножевима и убијана. Част првог ударца припадала је увек вођи. Исто тако су се борили Монголи и у рату и пожњели велике успехе.

У време великог Џингискановог похода према западу (XIII век) састојале су се европске војске у својој суштини из тешких коњаника — оклопника. У борби је обично надвлађивала, телесна снага, јачина оклопа и вешто руковање мачем или копљем. За пола голу монголску коњицу било је врло рискантно упустити се у фронталну борбу са оклопницима. Они дакле обигравају оклопнике на исти начин као што су то чинили са дивљачи у степи, покривају их великим масама стрела што изазива брз замор код тешких коња и растројава борбену линију. Уочивши тај моменат малаксалости Монголи се враћају, нападају појединце или групе оклопника и брзо свршавају са њима. Тај начин борбе показао се за ондашње прилике много бољим и успешнијим, јер као што из историје знамо ни руске дружине, ни Пољаци, нити Мађари, а ни западно-европски оклопници не беху у стању да обуздају Џингисканову олују којој успева да за невероватно кратко време прегази $^{2}/_{3}$ Европе. Пада у очи и разлика у употреби борбених средстава. Са својих брзих и лаких коња они бацају стреле до на 60 па чак и на 100 корака, док за време повлачења стрељају у највећем трку преко левог рамена чудноватом сигурношћу. Тајна њиних успеха и лежи у великој брзини коња, у припреми јуриша бацањем стрела, лаким маневром који противника замара и тек тада одлучним нападом, све скопчано жељезном дисциплином Џингискановe војске.

Тај начин борбе примају козаци од својих суседа и разрађују га према своме менталитету и употребљују у будућности у облику „лаве“. Лава се употребљава у оним случајевима када се желело обеснажити коњички јуриш надмоћнијег непријатеља. Њоме се маневровало да би се противник заморио и присилио да се развуче у мање групице, и тако добила прилика за појединачну борбу у којој је козак био надмоћнији од свога противника. У лави се пружала доцније и прилика козаку да употреби са успехом своје ватрено оружје како на коњу тако и пешке. Због своје слабости лава није строј који би био у стању да издржи ударац масе коњаника. У тим случајевима она парира ударац повлачењем у оне правце где леже постављене заседе.

У доцнија времена налази лава своје место и у руским коњичким правилима за регуларне козачке пукове. Стешњена у прописане облике и норме она много губи од своје еластичности. Као строј за маневровање имала је правилска лава следећи вид: коњаници ескадрона у једној врсти са међусобним растојањем од по 4^{x}; официри пред фронтом, а јесаул (командир) са трубачем за дужину фронта пред средином ескадрона. Позади фронта на 150^{x} је „мајак“ оделење јачине 2 подофицира и 8 редова са ескадроном зборном заставицом и служи за ознаку зборног места. Ескадрон се води помоћу команде, знацима, сигналима или личним примером. Ако лава врши јуриш козаци се строје у једној врсти и јуришају у намери обухвата једног или обадва крила и дејства у противничку позадину.

За време слабости руских држава стекли су козаци велике политичке слободе које им после морадоше признати и руски кнежеви; јер док су козачке војске браниле граничне области од разних најезда татарских племена и вршили упаде у непријатељске области није ни било узрока присиљавати их на покорност. Тек када они у сазнању своје моћи постадоше обесни и опасни и за саму Русију множе се покушаји руских владара да их сломе што изазива крваве побуне и дуготрајне грађанске ратове. Чак ни Петар Велики није се усуђивао да на њих распростре своје цивилизаторске реформе него их пушта да живе својим животом. Царици Јекатерини успева да их донекле покори и да спроведе војну организацију козачких маса. Она формира стално насељене козаке у пукове и обучава их према тадањим принципима регуларне коњице.

Највеће заслуге за своју руску отаџби-

ну постигоше козаци освајањем и колонизовањем пространих предела источне, северне и јужне Азије. У малим четама продиру ти храбри авантуристи у пределе не дирнуте од културе и у непрекидној борби са природом, непогодама, животињама и људима, мачем у руци, заузимају простране области. Начин како је вршено то освајање показује нам оне тешке етапе кроз које је прошла мала московска кнежевина док је створила једну од најмоћнијих царевина земаљске кугле и привела скоро трећину азијатског континента култури и цивилизацији, дајући славенској раси пространо поље за рад и развитак оних сила које још у њој дремају.

Садањи посед руске државе обухвата цео север старог континента. У својој линеарној конфигурацији распростире се та територија у два правца: према истоку и према југу. И на почетку, а и на свршетку тог комплекса леже најнасељенији крајеви земље: Европа, Кина са Корејом и Јапаном и Индија са нешто више од 1100 милиона становника свих боја, раса и вера. Сама руска држава је међутим врло слабо насељена. Она служи за прелазну област на којој се укрштају културе Истока и Запада. Том еминентно погодном географском положају имају и бољшевици да захвале све своје успехе како у самој земљи исто тако и у Азији и Европи. Смешана источна и западна образованост створила је на руском тлу стерилну масу која не пропушта идеје капиталистичке Европе да подру у Азију и дођу у интимнији контакт са тамошњим народима. Сталним зрачењем својих идеја су бољшевици у стању не само да инфицирају далеко заостала азијатска племена него да постану и перманентна опасност за опстанак Западне Европе. Ону брану коју је Европа саградила да би се заштитила од разорних утицаја Совјета није могуће создати у Азији где недостају сви услови. На Западу се боре са бољшевицима богати и цивилизовани народи са опробаним установама док на Истоку видимо бедна, дивља и необразована племена која лако примају у себи сваки отров ако само обећава магловење среће.

У Сибиру се као први колонизатори утврђују Новгородци т. ј. грађани кнежевине Новгород у земљама северног ушћа Иртиша у Об. У XIII веку удружују се сви људи од темперамента и стваралачке моћи као емигранти, козаци — ловци, слободни сељаци, разни апостоли нових идеја и т. д. и продиру у источне земље. Они руше у првој половини XVI века Казанско и Астраханско татарско царство, препреке тој младалачкој бујици. Одмах после тога они се бацају и на остатке некадање велике татарске империје царевину Сибир и Златну Орду и уништавају их. Богати трговци Строганови поседници пространих земаља и солина на реци Ками добијају од Ивана Грозног привилегије да врбују дружине слободњака, да са њима осигурају источне границе државе и евентуално је помере на исток. Осећајући се слабим за тако рискантна подузећа они се удружују са Јермаком, војводом дружине донских козака и у заједници са њиме освајају Сибир. По свршеном чину упућује московски цар своју војску у освојене крајеве која појачава слабе чете Јермакових козака, преслабе да дуже времена противстану нападима покорених народа и припаја их својој држави. Охрабрени успесима бацају се козаци на даља освајања и продиру све више у дубину сибирских тајги. Увек се за њима креће регуларна војска која прима у своје руке освојене области, уређује их и поседа јаким гарнизонима. Тим начином заузеше козаци земље Татара, Остјака, Тунгуза и т. д. а на место староседеоца долази славенски сељак, пали и крчи шуме и спрема тле за рад плугом. Из војних утврђења се полагано образују трговачка насеља из којих после постају многи велики градови као Омск, Томск, Јенисејск, Краснојарск и др. Козаци се не крећу само сувим, — изврсни морепловци они седају у чамце и допиру до најсевернијих окрајака Азије. Почетком XVII века успева војвода Дежњов да са својим бродовима обиђе Чукотско Полуострво и да прође кроз Берингов Мореуз. „Писмени војвода" Појарков продире у 1643. г. са својом 143 козака јаком дружином сувим и водом кроз амурске крајеве и избија на обале Тихог Океана. Са својом флотилом он улази у Охотско Море и само га тешке буре приморавају да прекине своју одисеју и да се врати назад у Јакутск. Његов пример добија подражавача и атаман Хабаров са 70 козака јаком дружином понова продире у амурске крајеве, оснива тамо град Хаборовск али пропада у току очајних борби са староседеоцима Манџурима. Не осврћући се на све те неуспехе козаци жилаво настављају свој рад и присаједињују на крају и те источне области руској империји.

Велики ратови против Наполеона од 1812,

—1815. су најсјајнија епоха ратничких подвига козака. Пропаст француске војске у Русији је скоро искључиво дело козака и зиме. Тај рат им доноси признање важног борбеног фактора и врста их у редове најбоље европске коњице. Многи извештаји француских коњичких ђенерала сведоче нам о немоћи француске коњице у борби са начином козачког ратовања.

Досељавањем сељака и грађана из осталих крајева Русије козаци се полагано дегенеришу и губе много од својих ратничких традиција. „Лава“ као специјалан начин борбе се губи и козачка коњица се обучава по истим правилима као и остала војска. Војна управа организује козаке у засебне војске које према покрајинама имају своје називе. Пре почетка светског рата ми имамо донске, кубанске, теречке, астраханске, оренбуршке, уралске, сибирске, сјемирјеченске, забајкаљске, амурске и усуријске козачке војске које у рату постављају 22 батаљона пешадије, 867 сотнија (ескадрона) коњице, формираних у 143 коњичка пука са 38 коњичких батерија бројног стања отприлике 180.000 војника. Част атамана свих козачких војсака прелази са 1827. годином на руског престолонаследника, чиме се уједно и жели показати однос царске династије према козацима.

Пре почетка европског рата употребљавају се козаци у улози полиције и као такви угушују разне побуне у огромном царству, или као конвоји изгнаничких транспората, за осигурање важних сувих и водених комуникација и др. што у многом утиче да козацима слава тамни и они се отуђују од руског народа. Они се сматрају као најпоузданији елеменат реакције и ако су у ствари најтврђи стуб царства. Ипак где год се врши какво важно дело које захтева сарадњу енергичних и храбрих људи, ми увек видимо у првој линији козаке. Они су предходница руских војсака у централној Азији и Персији, док се концем XIX века показују први козаци на Памирској Висоравни и границама Афганистана као весници Белога Цара на пристаништа Индиског Океана. У руско-јапанском рату они се славно боре у саставу коњичких корпуса Рененкампфа и Мишченка. У светском рату имају одмах при почетку великих ратних операција у Галицији изванредне успехе. Њино је дело уништење двају аустро-угарских коњичких дивизија у селу Сатанову ноћним препадом, док 1916. год. стоје у масама позади пешадије спремни да експлоатишу велике успехе Брусиловских офансивних операција, а на много места врше коњичке јурише против утврђених положаја противника.

За време револуције они помно чувају своју козачку индивидуалност и показују се необично отпорни у борби против дефетистичких идеја. Многобројни су њини устанци против данашњих властодржаца Русије, а да они нису имали успеха није кривица до доброте и ваљаности козака, него у самој психи тог великог социјалног преврата.

Бољшевици их реорганизују и они се цигло три године после револуције појављују у рату против Пољске и плаве својим масама ову младу републику.

Данас су козаци један од најбољих делова совјетске војске. Приморани околностима они су приклонили своју главу пред комунистичким режимом и ставили му се на расположење. Али зато у степи тиња она стара љубав према цару, док козачке душе дремају у сновима лепше будућности понижене отаџбине. Сви су руски патриоти убеђени да ће се из тих степа опет кренути она велика бура која ће порушити данашње диктаторе Русије и повратити потамнели сјај круни Романова.

Суботица. Капетан **Конст. Плавшић.**

Značaj Haubičke Artilerije.

Ne upuštajući se u dublje istorisko izlaganje razvoja haubičke artilerije kao i doktrina o upotrebi njenoj iz ranijih vremena, namera mi je da iznesem gledišta o značaju haubičke artilerije neposredno pre Svetskog rata, potom u toku rata i današnje gledište o njenom značaju za budućnost.

Poznato je, da je napredak ratne veštine pa time i način borenja uvek bio uslovljen tehničkim usavršavanjem naoruž nja u opšte,

a naročito artilerije kojoj se uvek pored materijalnog dejstva pripisivalo i veliko moralno dejstvo, te se te obe činjenice morale uzimati u obzir prilikom obuke i vaspitanja trupa u miru kao i pri vodjenju borba u ratu.

Do početka svetskog rata tehnički razvoj artilerije dostigao je do zavidne visine i svi misleni vojnici sviju vojsaka smatrahu za vrlo ozbiljno raspravu pitanja o značaju i ulozi artilerije. I dok se oni, po gotovu, u pitanju značaja artilerije za rat svi slagahu, dotle neslaganja je bilo po pitanjima broja artilerije, vidova artilerije i veličine kalibra — moćnosti — za budući rat.

U spremi vojsaka do početka svetskoga rata u artileriskom smislu poklanjana je ozbiljna pažnja, i pri obuci artilerista naročita je pažnja obraćana na razantno gadjanje i upotrebljivost ovoga bi doterana do najvećeg stepena, dok se medju tim na ubacno gadjanje majne računalo pa i obziralo i ovo je bilo zaostalo, pa i vid artilerije za ubacno i vertikalno gadjanje, i u opšte sa krivom putanjom — bio u neznatnom procentu prema ostalim vidovima artilerije. (Kod nas, u staroj srpskoj vojsci do preoružanja brzometnim orudjima postojao je haubički puk od 5 baterija poljskih haubica i 1 baterije merzera.)

Po pitanju korisnosti orudja sa krivim putanjama, veličini dometa i moćnosti zrna, poznato je, da je Nemačka stajala bolje od svih Evropskih vojsaka a pored nje donekle i Austro-Ugarska. Francuska pak zaslepljena u moćnost svog poljskog topa, ne pridavaše velikog značaja većim kalibrima pa bilo to iz ubedjenja ili iz tvrdičluka, tek u početku rata ona je imala na svakih svojih 28 orudja poljskih 1 orudje težeg kalibra, te je od interesa komparacija u naoružanju jednog Francuskog i Nemačkog korpusa pre rata, jer ta komparacija najbolje ilustruje shvatanje značaja, broja i vida artilerije za rat. Tako jedan aktivni Nemački korpus imao je u svome sastavu:

Lake poljske artilerije 77 mm 126 orudja.
Lakih poljskih haubica 150 mm 18 orudja.
Teških poljskih haubica 150 mm 24 orudja.

Merzera 210 mm 3 orudja. (Rezervni korpusi nemadjahu u početku rata teških poljskih haubica već topovskih baterija 120 mm.)

Jedan Francuski aktivni korpus bio je naoružan sa 120 orudja poljske artilerije 75 mm i ništa više, dok im je armijska teška artilerija imala 30 do 50 orudja: Haubica 120 mm do 150 mm i dugačkih topova 120 mm.

Ovo siromaštvo Francuske artilerije u težim kalibrima u opšte, a naročito u orudjima sa krivom putanjom kao što su lake i teške haubice, bilo je produkt one predratne Francuske dokrine o ulozi i moći artilerije koja beše izražena pravilom: artilerija potpomaže pešadiski napad, ona ga ne priprema!..... Ovo je se Francuzima svetilo ne samo u početku rata već i u toku celoga rata, pa i u krajnjem periodu pokretnoga rata 1918. godine, jer i onda nemadjahu haubica kao Nemačka 105 mm. Ovo može da posluži kao primer i pouka svakome vojniku kako može da bude od sudbonosnih posledica zaslepljenost i zabluda kao i tvrdičluk u tako važnim pitanjima iz oblasti artilerije. — Treba imati na umu, da pravilnost rešenja jednog važnog pitanja nije samo od velikog značaja što je ono pravilno rešeno, već i stoga, što ono stoji u vezi sa srestvima koje pribavlja to rešenje.

Ako mi u miru možemo imati pogrešno shvatanje po izvesnom pitanju, u ratu ćemo se odmah osvestiti, uvideti zabludu, doći do istine ali kamo sredstvo da to parališemo, drugim rečima: u ratu se teško popravlja ono što nije učinjeno pre rata ili još jasnije: u ratu se topovi ne prave čarobnim štapićem.

U samom početku Evropskog rata, Nemačka otvori oči svojim neprijateljima da uvide korisnost od artilerije većeg dometa, veće moći i krive putanje, te se oni predadoše izradi artilerije svom snagom i užurbanošću, a naročito Francuzi, koji pored ostalih vidova artilerije povećavaju broj haubičke artilerije, u kojoj Francuzi kao što rekosmo behu siromašni, tako da pred kraj rata 1918 godine od celokupne teške artilerije uspeli su da imaju jednu trećinu haubičke artilerije.

Da bi se imala što povoljnija kombinacija vertikalne ubacne i razantne vatre, paralelno sa povećanjem haubičke artilerije umnožavana su i sredstva za vertikalno gadjanje kao: tromblonske bombe, laka, srednja i teška rovovska orudja, bacači granata i t. d. no ovo beše izazvala samo potreba rovovske vojne, dok poljska haubična artilerija ima ogromne pripreme i u poljskoj vojni u svima fazama boja i bitke.

Uzevši u obzir ulogu koju je haubička artilerija odigrala u prošlom ratu možemo suditi o njenoj važnosti i ulozi i u budućnosti.

Sva se gotovo mišljenja slažu u tome da će budući rat biti rat artilerija: pa kad je

to tako, onda zašto da medju vidovima artilerije ne bude zastupljena u pravilnoj srazmeri haubična artilerija koja je tako dragocene usluge učinila u dosadašnjim ratovima onima koji su je imali, kao i kad je ona — kao što ćemo se u docnijim izlaganjima uveriti — jedan univerzalan vid artilerije — usled čega su u prošlom ratu i stekle najveće priznanje i pohvalu, tako da se pojedine smatraju n. pr. Engleska haubica 113 mm kao najbolje orudje na svetu.

Kroz ceo niz boraba od 1914 do 1918 godine imali su prilike kako artileristi tako i pešaci, a naročito ovi poslednji da se uvere o značajnom dejstvu poljskih haubica, i zaista one su bile dostojne respekta i najbolji vid neprijateljske artilerije. Naša vojska u periodu 1914 i 1915 godine naročito je trpela od vatre ovih haubica, jer ih mi nismo imali da bar koliko toliko parališemo njihovo dejstvo. Kao jaču ilustraciju osećanja naših pešaka u borbama 1914 godine na Gučevu, Boranji, Jagodnji i Sokolskoj pl. u pogledu dejstva neprijateljske artilerije, navodim, da pod uticajem moralnog dejstva neprijateljskih haubica, na neprijateljeve poljske i brdske topove i mitraljeze mnogo se manja pažnja obraćala, nego li na haubice ma da to, razume se, nije opravdano po rezultatima dejstva, ipak je tako bilo.

Tako, jedan komandant bataljona, vraćajući svoje pokolebano ljudstvo, sokolio ih je dolaskom u pomoć ne bataljona i pukova već: „dolaze nam sve same haubice!“ ..... dok pešaci behu svi složni u tome da im porez bude deset puta veći, samo da se ove haubice nabave.

Kad se uzme u obzir da će u pokretnom ratu napadač svojoj pešadiji krčiti put artilerijom i mitraljezima do te mere, dok ne natera branioca da se skloni u zaklone te da ne smeta napadačevu pešadiju u pokretu, onda toj branilčevoj pešadiji u zaklonu ne može više ozbiljno naškoditi puška i šrapneli poljskog topa. Istina, zrno polskog topa na velikim daljinama može imati upadani ugao od 25—30 pri čemu pada sa visine od oko 500 do 600 metara, proizvodeči i po pravcu udara i silini udara dovoljno udarno dejstvo da poruši rovove i zaklone ozbiljnih razmera, no pri ovome imati na umu veliko rasturanje zrna, poljskih topova na najvećim daljinama, te će se gadjanje iz poljskih topova na najveće daljine izbegavati, ostavljajući poljskom topu da on za gadjanje uzima kao normalno srednje daljine, ali pri normalnom dejstvu poljski top ima toliko razantnu putanju da je njegovo zrno sposobno da samo očeše grudobran. U cilju dobijanja povoljne putanje kod polskih i brdskih topova za dejstvo na rovove primenjivana su smanjena putanja i davala vrlo dobre rezultate, kao što se i sada kod izvesnih poljskih i brdskih topova sa uspehom primenjuje više punenja, no pri svem tom najbolje je poljski top ovakav kakav je sad ostaviti njegovom normalnom dejstvu koje uslovljava svojstvo toga topa, a svaka upotreba poljskog topa van ovoga zašta je on svojstven, smatrati kao palijativne mere i izuzetne slučajeve u nuždi.

U odbrani pak, da bi branilac mogao uspešno tući neprijateljevu artileriju koja je rasuta po terenu i koristiti duboko zaklanjanje kao i neprijateljevu pešadiju i njeno prikupljanje pozadi strmenih nagiba u udoljama, jarugama i u opšte defilovanim mestima, gde metak razantne putanje teško dopire, potrebna mu je artilerija sa krivom putanjom, t. j. haubična artilerija i njen značaj je sve veći u koliko se borba prenosi na ispresecaniji i izlomljeniji teren, gde se za dragocene zaklone smatraju terenska udubljenja svih vrsta. Kada se pak borba prenese na planinski teren onda pored haubičke poljske artilerije zavidnu ulogu uzima na sebe brdska haubička artilerija. Uzgred dodajemo da će se u buduće kao i do sada rat voditi na svakovrsnom terenu.

Kako danas poljska fortifikacija ne postoji u ovome smislu kako je predratno definisana, jer danas vidimo kako poljska fortifikacija pozajmljuje sredstva i materijal stalne fortifikacije, i kako tehnika ide na ruku fortifikaciji, to se sa razlogom može verovati u njenu veću solidnost u budućnosti, pri čemu izgleda da je utvrdjeno gledište da u budućnosti neće postojati odvojena fortififikacija poljska od stalne ne samo po pitanju kao nauke, već i po pitanju sredstva i materijala, tako, da će postojati opšta fortifikacija, a kako će se ona razvijati i za izvesan rok u budućnosti, dobiti svoj završni oblik, još se mnogo o tome diskutuje i pretresa, no samo je za nas važno da će ona biti stalno borbeni elemenat na koji se mora računati u sadašnjosti i budućnosti, jer je ostalo i danas nepromenjeno načelo: utvrdjivati se gde god se stane i kad god se ima vremena.

Sem toga danas se fortifikacijski radovi udešavaju tako, da budu što manje izloženi opruženoj putanji, pa ma to išlo i na uštrb

dobrog polja dejstva. Ovo će biti uvek na zvesnim delovima utvrdjenog položaja a branilac koji se oseća da je slabiji od napadača u artileriji ako ovako nebi postupao i svoje radove izložio razantnoj artilerijskoj vatri, u napred je za najkraće vreme izgubio položaj. Da se braniocu doskoči i onda kad i gornji način utvrdjivanja primeni služi haubična artilerija. I obzirom na sve ovo, da bi se izašlo svima eventualnostima na susret, pored ostalih vidova artilerije, najbolje jemstvo za uspeh daje nam haubična artilerija.

Danas se žica za izradu žičanih prepreka svih vrsta vrlo brzo radi, ona je relativno vrlo jevtina, ona se lako transportuje, te se možemo nadati da će na neprijateljskom položaju osvanuti čitave zone žičnih prepreka gde nisu zamrkle. Ove žične prepreke često mogu biti takvih razmera a naročito na takvim mestima postavljene da ih uspešno i za najkraće vreme može porušiti haubička artilerija.

Valja naročito istaći veliki značaj haubičke artilerije u rovovskom ratu. I ako mnogi tvrde, a tako i jeste, da je rovovski rat nenormalna pojava, da se njemu pribegava po nuždi t. j. da će svaka država pripremiti u miru sve da eventualni sukob sa svojim verovatnim protivnikom reši manevarskim ratom, ipak se računa i priprema za rovovski rat. Na rovovski rat mora se računati pored ostaloga i iz razloga, što budući ratovi teško da će se odigrati u sukobima pojedinih usamljenih država, oni će pre biti koalicioni ratovi. Uslovi mora izmedju pojedinih država posle Svetskog rata povećali su zapletenost interesa medju državama i baš stvorili jaku bazu za koaliranje država sličnih interesa. Prema ovome lako je izvesti zaključak da je malo verovatno da će svi frontovi naše otadžbine biti mirni u slučaju sukoba masa kojim od naših suseda te se javlja i odbrana na pojedinim frontovima kao neminovna i na slučaj da se ona mora produžavati, pretvara se u pozicijsku vojnu, bar privremeno, kad na to budemo primorani i ako nam se to javlja kao korisno i moguće.

Sve do sada navedeno dovoljno je da nas ubedi o značaju haubičke artilerije u budućnosti i njenoj velikoj primeni u budućim ratovima.

Kraljevo. T. Majstorović.

FEUILLETON

Херојима са Солуна.

— **Посвећена пешад. капетану I кл. Миодрагу Савићу.** —

Чежња душа ваших за завичај мили,
Гонила вас у смрт. Јунаци сте били;
На вашим грудима ломио се челик,
Ал' ишли сте напред: Бол је био велик...
Умор нисте знали, ни осећај глади,
Јурили сте: за Огњиштем светим, Отаџбине ради.

Сваки корак груде плаћали животом,
Плодна поља своја крвљу сте квасили...
Ал' ви нисте стали: Ишло се је путем
Који води спасу — земљу сте спасили!

Три године пуне, нога ваша света
Газила је стазе далеке туђине;
Док је земљом нашом туђа војска клета,
Каљала, рушила, све наше светиње.

Хвала вам, хероји, са Кајмакчалана,
С' Кожуха планине, обале Вардара,
С' Црне Реке, Брода, врлетне Моглени.
Хвала вам, о, хвала, хвала вашој сени!
Потомство ће бити захвално вам' свима
И сенима светим и вама живима!

Косовска Митровица.

Димитрије П. Марковић
пешад. потпоручник.

Jedan odlomak iz istorije srpsko-austriskog rata.

Uzroci i početak rata.

Balkanski ratovi (1912—1913) istakli su svu životnu snagu i sposobnost dotle malene Srbije, koja je sve više postajala centar i središte oko koga su se prikupljali i kome su stremile težnje još neoslobođene braće. U toliko više je Srbija postojala smetnja, kamen spoticanja za njenog severnog suseda Austro-Ugarsku, koja je zavidnim očima gledala na nas. Beč i Pešta nisu mogli ravnodušno gledati kako dojučeranja Srbija u očima stanovništva u monarhiji postaje pijemont kome su upravljeni pogledi još iz onih pokrajina gde žive neoslobođena braća. U računu i po planovima dvojne monarhije bilo je da se Srbija što više oslabi, da se ugušuje njena samostalnost i da se na svima poljima njoj čine smetnje. Ekonomski rat poveden jasno je pokazao namere da se Srbija prvo ekonomski uništi i da joj se ubiju glavni uslovi njenog ekonomskog života. Ta borba nije tako brzo i tako lako svršena. Srbija je morala nove puteve sebi potražiti, braneći svoj opstanak. Ona je i uspela. Austro-Ugarska se ovim nije zadovoljila, ona na ovom nije stala. Njena je diplomacija neprestano tražila povode i izazivala.

Što je Srbiji u potaji spremano nije se ni slutilo. Došla je 1908. g. i zloglasna aneksija Bosne i Hercegovine. Ove dve srpske pokrajine, jasno nacionalno obeležene od 1878. g. teško su podnosile nasilno stanje stvoreno Berlinskim kongresom. Ove godine Bosna i Hercegovina oduzete od Otomanske imperije date su na upravu Austro-Ugarskoj. Uvođenjem reda u zemlji, podizanjem čisto vojno strategiskih železnica jasno je pokazala kakve ciljeve ima u pogledu na Srbiju. Ona je čekala samo po sebe zgodan momenat da ostvari aspiracije Pangermanske. Novopazarski Sandjak joj je imao služiti za prolaz, put ka jugu, Solunu. To se čak nije krilo, već se javno manifestovalo.

1908. g. kad je uz pomoć Nemačke uvela čin aneksije smatrala je Austro-Ugarska da je pitanje definitivno za nju svršeno. Kriza koja je izazvana ovim nije lako prošla. Evropa je mogla da vidi kako se do oružanog sukoba, konflikta vrlo lako može doći. Dva su se vojnička tabora jedan prema drugom nalazili: Antanta i Trojni sporazum. Diplomacija Antante je sve sile upela da izbegne sukob koji bi mogao nedoglednim posledicama odvesti. Nemačka je jasno, otvoreno, čak, drsko izjavljivala svoje simpatije za Austro-Ugarsku, ona je pretila i rat je izbegnut uz žrtve, uz ponižavanje. Srbija se morala odreći Bosne i Hercegovine, dati izjavu o nezainteresovanosti. U proleće 1909. g. veliki kabinet Srbije koji je pristao na ovo, znao je kakve žrtve podnosi. Situacija Srbije vojnička i politička je nalagala da se tako čini, drukčije nije ni mogla.

Jače spremanje na vojničkom polju izazvano ovim događajima predstojalo je Srbiji, ona je morala sve snage prikupiti, upraviti svoje misli ka što jačem solidnijem spremanju vojne snage. Aneksija Bosne i Hercegovine za nas je od velikog značaja. Ovo se neda umanjiti....

U Balkanskim ratovima je, što nije Evropa ni slutiti mogla, Srbija pokazala plodove svojega rada. Ogledavši se sa dotle u reputaciji, vojničkom državom, Turskom carevinom, podnevši najveći deo tereta koji je na nju spao sticajem prilika. Po tom u kratkom ali krvavom ratu sa Bugarima nonova osvedočivši sposobnost i žilavost malena je Srbija dobila ugleda kako kod prijatelja tako i neprijatelja.

No to je baš bio povod Austro-Ugarskoj da u ovako za nas nezgodnim časovima, kad je zemlja iznurena, iscrpljena od dva rata, vojnički, ekonomski — finansiski da baš onda stavlja ultimatum. Srbiji je trebalo tek mira, pribranosti čitav niz godina rada intezivnog i ozbiljnog na sređivanju prilika, po-

dizanju krajeva novo oslobođenih, opustošenih nemarom — rđavom Turskom administracijom, a razrovanim uticajima propagande koje su imale mesta (Grčka, Bugarska). Mir je po svaku cenu bio Srbiji potreban. Rat ona nije želela. No činilo se za susednu monarhiju najpovoljniji čas da Srbiju zgazi.

Sarajevski atentat dao je povoda da se Srbija okrivi, da joj se podnese ponižavajući ultimatum. Mislilo se i računalo ubrzo račune pročistiti.

Podnetim ultimatumom Srpska vlada nije ni za trenutak gubila prisebnost, ona je znala šta joj treba činiti. Sve je upotrebila, svu dobru volju uložila da se sukob mirnim diplomatskim putem raspravi. Nije htela ne iskoristiti ni jedno sredstvo, koje joj je stajalo na raspoloženju. Iz diplomatskih knjiga što su učesnice u ovom ratu, koji je izbio, izdale najbolje se vidi koliko je Srbija rat izbegavala ali Austrija i Nemačka su ga pošto poto htele.

Knjiga skoro izdata, koju je napisao predsednik Francuske Republike R. Poenkare[1] eklatantno iznosi tvrdu rešenost Nemačke i Austrije da se Srbija pregazi. Ni Engleska, Rusija ni Francuska nisu se htele poslušati. Naš konflikt, nuđeno je, da se raspravi na naročitoj konferenciji. Ali su svi predlozi u tom smislu odbijeni. Rat je, videlo se, postajao neizbežan.

Srbiji su prestojala ponova teška iskušenja, koja je trebalo izdržati. Narodu se nametala borba. On je svesan svega toga bio. Ni za trenut nije hteo veru u konačnu pobedu da izgubi. Uveren u pravednu stvar, s verom u Boga išao je napred. S pouzdanjem nadao se u lepšu budućnost.

Događaji su se brzo razvijali. Polje požara se je širilo sve više od našeg konflikta. Uskoro se razvi opšti Evropski rat, čije se posledice u početku nisu u svojoj potpunosti mogle sagledati.

Izvršenim atentatom na Srbiju se celu napadalo. Štampa je provokatorski u susednoj monarhiji pisala, ona je dražila. Priređene pljačke, manifestacije neprijateljskog karaktera naspram Srba od strane državne uprave priređene u glavnim mestima monarhije svedoče kako je duh neprijateljstva, mržnje, bio jako ukorenjen.

Bilo je neprijateljske štampe koja je otvoreno rat tražila, dok su neki listovi pomirljivije pisali nešto.

* * *

U Francuskoj i Engleskoj se cenilo korektno držanje Srbije, mislilo se da će se doći do mirnog sporazuma. No ton štampe Nemačke i Austro-Ugarske postajao je oporiji, žešći. Grof Berthold 30. jula (po nov.) dostavio je baronu von Hecendorfu, načelniku glavnog Đeneralštaba i Krobatinu, voj. ministru, da će se preduzeti kod Srpske vlade jedan demarš u cilju da se istraga stvorena atentatom u Sarajevu protegne na odgovorne tvorce njegove koji bi se mogli naći u Srbiji.

Srpska vlada je izjavila preko svoga poslanika na Bečkom dvoru da će Srpska vlada preduzeti mere da spreči atentate terorističke. Carev manifest objavljivao je da nema razloga bojati se da će do rata doći. Treba sačekati kraj istrage. Počeće izmena diplomatskih nota između Beča i Beograda. Niko ne želi rata, komplikacije, tim manje kad nikakav ozbiljan razlog ih ne pravda.

S druge strane vojničke konferencije u Beču su jedna za drugom držane. Koncentracija trupa Austro-Ugarske duž granice Srbije se izvršavala. Danju i noću strategiske pripreme svom žestinom su izvršavane. Izjava Tisina u Peštanskom parlamentu dvosmisleno je glasila da se odgovorni ljudi spoljne politike monarhije imaju da se staraju o njenom prestižu i brane vitalne njene interese.

Pester Lojd je 16. jula (po nov.) doneo lažnu vest da je Srbija mobilisala 70.000 rezervista.

Pašić je demantovao. Pašić je docnije nešto izjavio između ostalog, da se nada da će se konflikt mirno svršiti: mi želimo samo u miru živeti. Rat ne želimo, odlučno je dalje kazao: ali mi smo prinuđeni i gledaćemo do-

[1] Les origines de la guerre.

gađajima slobodno u oči. Nećemo samo dopustiti da Srbiju pred svetom pretstavljaju kao narod ubica.

Tok, kratak rok ostavljen, mnogobrojne tačke zahteva, sve je pokazivalo čvrstu volju i rešenost da se objavi rat Srbiji, ako ona ne bi primila uslove koje od nje u budućnosti stvaraju vasala Austro-Ugarske. Uz ovu notu prilaže se i memoar.

Baron Gisl imao je zapovest da zapreti Beogradu, ako Srpska vlada pre srede 25. u 6 sati po podne ne notifikuje da prima zahteve koje nota sadrži.

„Samouprava", vladin organ donela je o predaji ultimatuma Doktoru Paču u osustvu ministra predsednika Pašića.

Pašić, prekinuvši put vrati se. Srpska vlada 24. jula sazvana u sednicu u 10 sati pre podne rešava o ultimatumu. Crna Gora je izjavila svoju nameru da u svima prilikama ostaje na strani Srbije.

U Nemačkoj novine donose da je na strani Austrije. Svakim danom se gubila nada u mirno rešenje. Nemačka je činila i još pritisak u Parizu, Londonu i Petrogradu računajući da će zastrašavajući uticati.

Tražilo se od strane Ruske vlade da se produži rok ostavljen ultimatumom Srpskoj vladi. Bečka je vlada to odbila sa izjavom da je to stvar koja interesuje Srbiju i Austro-Ugarsku, a ne Nemačke i drugih.

Beograd. Đ. Ćirić.

КЊИЖЕВНОСТ

Велики рат за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца. Церска Битка. Издање Главног Ђенералштаба, Београд, 1924. године.

Историско оделење Главног Ђенералштаба[1] дало се озбиљно на посао. Схвативши свој задатак, прегло је да што пре изда и публикује богату грађу ратног архива која се чува и за коју би било штета да се губи, растура и трули. Овако објављен тај материјал пружиће могућности историчарима да нам саставе пуну документовану историју прошлих ратова. Јер стварно за сад објављена прва књига која садржи Церску битку није ништа друго до нешто сређена, прикупљена грађа из званичних релација и операциских дневника појединих армија и дивизија које су имале учешћа у битци. Прави посао писање Историје, посао схваћен критички и који мора улазити у објашњавање, анализу, тумачење и остало има тек да дође. Историско оделење то је оставило другима. Оно је своју улогу схватило да пружи и учини доступним свима грађу која се односи на прошли велики рат. Поуке из оваког посла може извлачити тек стручњак који може да из прештампаних релација себи, из тих одломака, описа с једне и друге стране створи неку слику како су догађаји текли, како су се развијали. Закључака нема никаквих, нема оног резимирања или једва само овде онде које управо чини најпотребнију страну сваке историјске радње. Да је у осталом то грађа, и ништа више, у уводу се нарочито истиче и подвлачи.

Али ипак и са оваквим објављивањем неоспорно да је корак учињен, и напредак постигнут. Први наш рат за ослобођење, који је још кнежевина Србија онда под Кнезом Миланом водила 1877—78 године добио је у каквом таквом облику званичну своју Историју која је и сада једино врело одакле се могу црпети потребни податци и на коју су упућени стручни писци кад хоће да се за овај рат наш подробније обавесте. Тадања наша војна управа правилно је схватила тај задатак, те је и са оним особљем којим је располагала одмах послу приступила желећи да остави писаног трага за доцније наше историјописце. Српско-бугарски рат наш 1885. год. ваљда што је по нас онако не-

[1] Начелник историског оделења је Ђенерал г. Драг. Кушаковић, коректор овога дела је наш сарадник г. Милош Ђ. Станковић, пуковник.

срећно испао, није заслужио по мишљењу тадањих војних управљача да се макар и у најкраћим потезима потомству остави. Приватна иницијатива додуше ту је доста учинила и ми о том рату имамо у нашој литератури неколико студија оригиналних и преведених. То је омогућило оне који изучавају војну, ратну нашу Историју да се помажу. Као грађа, и ако не потпуно критички разрађено, може нам корисно послужити и дело др. Владана Ђорђевића у две велике свеске, које и данас у том погледу мора изазивати осећај дивљења према енергији и вредноћи поменутог књижевника, публициста и политичара нашег.

Грешке чињене од стране наших војних управљача команданата, а поглавито несрећне унутрашње тада прилике онемогућиле су појаву *званичне* историје тог рата на коме смо се ипак млађе војне генерације имале успешно доцније да учимо, јер су то биле сопствене грешке. Већ са овим најновијим ратовима то се више не сме поновити, ако се у опште и у нас полаже штогод на важност ратне Историје, која се мора сматрати као најбоље средство тако рећи за изучавање рата. Ратна Историја, где се прошлост износи и студира, има да помаже формирању, изображавању војних, тактичких и стратегиских особина и врлина. На прошлим ратовима, ма колико да они не могу дати потпуну слику будућег рата, јер се средства стално усавршавају и дотерују, ипак се имало чему поучити. Тај развој војне вештине, што се у свакој Историји износи из епохе у епоху, довољан је да пружи пажљивом читаоцу оне поуке које ће му олакшати улогу да је правилно схвати и испуни. Док теорија само елементе пружа да се рат из њих разуме, дотле ратна Историја у неку руку искуство пружа и омогућава будућем војсковођи, старешини и официру да себи јасније суштину рата и своју улогу командовања представи. Ето у кратко у чему је задатак њен, који смо хтели да истакнемо, те посредно и важност писања саме ратне Историје.

У колико остаје да се доврши овај посао, вероватно је да ће се наћи способних људи за право писање Историје и тумачење, критично излагање операција које су чиниле дотични период. Да ће нешто доцније временом нараштај који ће још хладније, објективније гледати на прошлост, по себи је јасно и разумљиво. Ми се искрено радујемо појави овог дела, прве свеске где је обухваћена Церска битка, а за којом ће следовати и остале, те да тако имамо у целини светски рат. После је на реду Балкански први и други рат 1912—13 године. И ово издање са делом ђенерала Живка Павловића чиниће драгоцени документ радљивости и енергије, правилног схватања важности за нашу војну науку и књижевност. Да изближе нешто расмотримо ово званично издање. Одељак о узроцима рата довољно пружа података да се уђе у политичку Историју нашег сукоба са Аустријом из кога се убрзо развио светски рат. Објављивање сваким даном нових публикација пружа довољно за студију ономе који би желео да дубље у питање уђе.

Хронолошко излагање, изношење по данима како су догађаји текли, како су се операције развијале, не удаљавајући се како горе рекосмо, од званичних релација то је у битности опис ове Церске битке. Два дела, северо-западно војиште где су оперисале наше 2. и 3. армија и југо-западно где се борила Ужичка војска један други допуњују да би се имала употпуњена слика тих дана од преласка непријатеља на наше земљиште до подпуног њеног наседања са том „казненом експедицијом“.

Излагање догађаја, како га непријатељ представља у толико, опет по данима, допушта да се рељефније, потпуније има слика о дотичном дану.

Но овако редом по данима тај материјал опет чини утисак да није довољно пажљиво и брижљиво распоређен, те то ствара нешто утисак разбацаности, растурености. Извештаји наведени у ситуацији за извесне дане без назначења времена кад су писани не могу да послуже управо оном зашто су ту употребљени. Или то испремештање тих извештаја да се не односе управо на време за које су наведени отежава да се јасно створи појамо ситуацији. Све даје утисак као да се нешто пропустило урадити т. ј. да се из релација и описа који су били на расположењу није са потребном пажњом узимало све оно што је у стању да баци светлост на дотични догађај. И желети је да се овакве омашке избегавају у будућим свескама, што би ишло само у прилог самог дела, рађеног заиста на богатом материјалу ратног архива. Карте приложене само допуњавају, олакшавају да

читаоц читајући опис може пратити развој догађаја. Добро, прегледно израђене карте са уцртаним потребним трупама јесу услов без кога се не може Историја ни замислити.

Укратко у битности, целини схваћено, ово дело појавом својом обрадоваће све који виде у енергији, радљивости садањег начелника Историјског оделења и особља његовог један леп напредак. Од наше стране желимо да се и шира јавност заинтересује овом књигом, у којој је прва наша битка у светском рату изнета, и која је ударила тако рећи темељ доцнијим, те се рат најзад успешно, и ако неоспорно са великим жртвама, окончао.

Хисторикус.

Народна Енциклопедија С. Х. С. (Лексикон С. Х. С.)

На питање: „Што је Народна Енциклопедија"?, које ће многи поставити одговара сам њезин главни уредник г. проф. Унив. Ст. Станојевић, овако:

„Циљ је Народне Енциклопедије да, према данашњем стању науке изнесе све што се зна и има да каже о нашем народу и о територији, на којој он станује, у прошлости и у садашњости, у свима правцима и у сваком погледу.

У Народној Енциклопедији ће, у облику речника, под појединим речима и појмовима, бити приказана наша држава, земљиште, на коме наш народ станује, и целокупан његов живот, историски, културни, политички, економски итд.

Ту ће, по азбучном реду, бити чланци о свима појавама и особинама нашега земљишта и о свима изражајима нашег државног и народног живота, у прошлости и у садашњости, затим биографије свих знатних наших људи и странаца, који су писали о нама, или су играли ма какву улогу у животу нашега народа.

У Народној Енциклопедији биће приказана историја нашег народа, политичка и културна, затим историја књижевности, цркве, права, уметности, вештина, позоришта, политичких странака, биће чланци о просветним установама, свима друштвима, библиотекама, музејима итд. У Народној Енциклопедији биће приказано целокупно наше државно уређење, саобраћај и војска, затим етнографија, национална економија и финансије (државни приходи, дугови, дефицити, монополи), трговина, занати, банке, фабрике, шуме, рудници, бање итд.

Није нужно доказивати, колико је овако дело потребно и корисно. Да ће оно бити и добро израђено, гарантија је у томе, што су сарадници Народне Енциклопедије наши најбољи научници и стручњаци (њих око 120) из сва три дела нашега народа.

Тако ће наша публика у Народној Енциклопедији наћи све потребне податке о целокупном животу нашега народа у прошлости и садашњости. Она ће бити слика наше културе и нашег јединства."

Дело излази у Загребу, *а информације и претплате ради* може се сваки обратити на повереника и заступника *г. Станислава Савретића, Загреб, Рибњак бр. 4.*

Седам до осам свески даће једну књигу, за коју претплатници добивају и корице уз малу наплату. Свега ће бити око 20 до 22 свеске, што ће дати три омашне књиге, Цена свакој свесци је Дин 40.— (поштарина засебно се рачуна), а излазиће месечно једна или две свеске. До сада изашле су три свеске.

На предлог г. Министра Просвете, издао је Министарски Савет на својој седници од 20. фебруара 1925 год под бројем 2162, наређење да свако државно и самоуправно надлештво откупи Народну Енциклопедију.

Веселећи се овако великом напретку у нашем културном развитку, не можемо друго, већ, да то дело препоручимо свим нашим читаоцима, јер је оно свакоме преко потребно.

Кроз живот. Од Милана Вукасовића. 1925. год. С Б. Цвијановић. — Београд.

Неколико имена наше књижевности запажена и која су заузела своја завидна али заслужна места, припададају или су припадала редовима војске. И онда природно да су у својим делима, књижевним производима износили средину из које су црпли, давали слику живота који најбоље познају. Стручна и позвана критика изрекла је свој суд који је чак ласкав и похвалан по њих. Ми овде наводимо само имена са најнужнијим подацима и то неколико можда најистакнутијих. Милутин Јовановић се огледао у прози и поезији. Његова књига *Незнани и заборављени* дочекана је са ретком похвалом. Песме му пак, издане, већ у неколико збирки не заостају од прозних састава. Милосав Јелић, такође познато име

не напушта перо и богати нашу књижевност. Чувене су му из ратова песме патриотског духа по угледу на народне песме. Од С. Кракова, је поред других и роман *Кроз буру*, о коме је се критика лепо изразила. Његов је припоповедачки таленат запажен. Сад се више одао новинарству и ту има видног успеха. Мирко Стојковић, нешто млађи од наведених, колико је стигао да одзоји времена поред службе и за поезију даје доказа да није без истинског дара. *Рововски сонети* вредни су помена у овом набрајању. Сви они у разним радовима лепе, забавне књижевности дају и пружају поглавито слику војног живота, ратничког, боље рећи истичући оно што најбоље познају, што их по позиву и карактерише. Али кроз њихове радове се осећају и савремени покрети, струје који долазе до изражаја у нашем савременом културном животу.

Милан Вукасовић, поводом чије последње збирке *Кроз живот* и дајемо овај сумаран преглед наших официра књижевника, у ужем смислу, одваја се од горе побројаних. Његове *Сто басана*, *Мој Гавран* и сад недавно изашла *Кроз живот* припадају особитом, у нас не тако негованом, раду књижевности. Писац и овде, као и раније, у збијеним одломцима износи читаоцу своја схватања, своје утиске из живота које је слично, у првом реду, имао прилике да осети и доживи. Све је у књизи, готово се може рећи лично проживљено. Начин на који он даје те своје импресије, не умањује њихову занимљивост: у сликама, баснама, алегоријама, читалац ће лако погодити шта је писац хтео да изнесе и истакне.

Књига треба да привуче пажњу свакако и оног официра који се иоле интересује и прати наш живот схваћен и обухваћен у најширем смислу. У књизи ће се читалац, нема сумње, срести са нечим што није уобичајено да се нађе: мисаност; али то долази отуда код писца што он у све око себе продире, улази, посматра те да дâ себи карактеристику и ако хоћете праву оцену. После тога Вукасовић иде и новим путовима, тражи их, нове правце и погледе. Боравећи за време рата у умнијој, богатијој средини и имајући додира са уметницима, књижевницима, он је богатио и своје искуство. Писменост је, без сваке сумње, једна од особина пишчевих која искаче и пада у очи и из ових му радова. Стил где где и преснички са пробраним речником, запажени описи лепота природних и друго чини да се књига даје с интересовањем и уживањем читати. Једном речи, књига се препоручује сваком који жели поред забаве и умно разонођење.

Надати се да ће писац у коме од својих идућих радова дати и опис средине коју је напустио али држимо коју није престао да носи у души. Располажући зрелошћу стечених искустава поред осталог он ће пружити драгоцен документ војничког живота, за који по нашем мишљењу он треба да буде као најпозванији.

Z.

Чика Јова Малој Србадији. Дечје песме Јов. Јовановића — Змаја. Друго, умножено издање. (Издао С. Б. Цвијановић, Београд 1925. Цена 10.— динара).

Ову лепу књижицу нашег омиљеног Чика — Јове, још увек најбољег дечјег песника, пружа нам издавач у новом издању, овог пута знатно проширеном и украшеном многим сличицама које ће се деци нарочито допасти. То је избор његових најјачих и најпознатијих песмица, намењених мањој деци (од 4—8 година). Издање је на одличној хартији, штампано новим, крупним словима као што је и потребно за децу. Лепше дечје књиге за те године заиста немамо.

Врњачка Бања и лековите воде у опште. — Написао др. Д. Живадиновић. (издање књижаре С. Б. Цвијановића, Београд, 1925. Цена 15 дин.)

Бање се више не сматрају као места за провод. Наука их данас уврштује у ред најбољих до сад познатих средстава за лечење великог броја хроничних болести. И зато је добро дошла ова књига д-ра Живадиновића, београдског лекара у Врњачкој Бањи. Образованији лаик наћи ће у њој све што га може интересовати о бањама као болесника или као културна човека. Г. г. лекари ће наћи нова документа за Врњачку топлу и хладну воду, и за њихове индикације и контраиндикације. — Само издање књиге одлично је опремљено у врло спретном формату, те књигу топло препоручујемо.

Др. П.

Личне вести.

ПОСТАВЉЕНИ: див. ђенерал Стеван Г. Милетић за предс. војно-дисципл. Суда и привр. судију Великог Војног Суда; пеш. пуковник Војислав С. Поповић за члана војно-дисципл. Суда; див. ђенерал Светомир Љ. Матић за вршиоца дуж. команданта IV Армијске области; див. ђенерал Алекса К. Стојишић за помоћника команданта II Армијске области.

ПЕНСИОНИСАНИ: армијски ђенерал Милан Т. Туцаковић.

•

Син Ђорђе нашег цењеног сарадника пешад. пуковника г. Милоша Ђ. Станковића из Београда умро је у Паризу — Сент Клу 23. маја 1925 г. у 20 год. старости. — Покојник је био студент Сликарске Академије.

Наше најискреније саучешће.

Вести из гарнизона.

БЕОГРАД.

Слава Краљеве Гарде. *Свечана Прослава дана установљења Краљеве Гарде на Дедињу код Београда, близу Краљевог Мерморног Шато-а.* — Ове године, Краљева Гарда је славила славу свога установљења на Топчидерском Брду, у мајском зеленилу, одакле се са свих страна види новоизграђени Београд, огроман по пространству, мирна Сава и бели, тихи Дунав. Ту међу топчидерским вилама и пред Краљевим летњиковцем који се сада подиже од белог камена, на једној узвишици Дедиња, међу ладњацима декорисаним тробојкама — војним, и националним знамењима, постројени су били сви пукови Краљеве Гарде (4). Високи и мрки, прави и срчани војници, данас су последњи пут славили заједно и пешадија и коњица и артилерија Краљеве Гарде, а од идуће године биће славе одвојене.

Слава је била необично свечана. Друмом за Дедиње прошло је пре 11 часова на стотине аутомобила, са великодостојницима наше краљевине. У 11 часова тачно, приспео је и Краљ у пратњи првог ађутанта Ђенерала г. Хаџића и маршала двора, ђенерала г. Јеше Дамњановића. Командант Гарде, дивизиски ђенерал г. Петар Живковић изашао је на рапорт Врховном Команданту наше целокупне војске Његовом Величанству Краљу. После поздрава, Краљ је у пратњи своје свите, Министра Војног ђенерала г. Душана Трифуновића и ђенералитета, обишао своју Гарду, поздрављајући свеже и младе регруте, који су после једномесечне обуке, дошли да покажу своју спрему пред Краљем и елитом из Краљевине, са „Помози Бог војници“! и они су одговорили „Бог ти помогао“!

Кад је славски колач био пресечен и вином заливен, тада је Командант Гарде ђенерал г. Живковић поздравио војнике и рекао им да се ова слава слави за успомену на дан 12. (25) маја 1838. године, када је установљена Гарда у малој и вазалној кнежевини Србији. Напоменуо им је идеале ранијих нараштаја и дугу, јасну историју Краљеве Гарде. Тада је рекао војницима и овај историски развитак Гарде:

„На дан 12. (25) маја 1838. године образован је први вод гардиста-коњаника. Године 1875. тај вод је појачан у ескадрон коњаника. Године 1893. стварају се два ескадрона. Године 1899. постају четири ескадрона Гарде.

Таква формација Гарде остаје све до 1901. године До те године, Гарда је била састављена само од коњаника. Те, 1901. године укида се цео коњички пук Гарде, и на место његово формира се као Краљева Гарда један ескадрон коњаника и једна чета пешадије. Та формација остаје тако све до ослобођења и уједињења целокупног нашег народа у данашњу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

У нашој ослобођеној и увеличаној Отаџбини године 1919. формира се Гарда од једног пука пешадије и једног пука коњице. И са таквом формацијом, ми смо војници прославили последњу нашу гардиску славу пред овом. Данас ову славу славимо повећани са још једним пуком коњице и једним пуком артилерије. Тако данас Краљева Гарда има окупљена у себи сва три главна рода војске, којима је придодато и једно аутомобилско

оделење. Како у целој нашој војсци сваки пук има своју славу, то је наш Врховни Командант Његово Величанство Краљ, својим Указом од данас наредио да од идуће године сваки род војске Краљеве Гарде слави, као своју славу, најзначајнији дан из историје свога формирања. Према томе највишем Указу од идуће године:

Коњичка бригада славиће 25. мај као успомену на 25. мај 1838. године када је формирана прва Гарда јачине једног вода коњаника.

Пешадиски пук славиће 1. август као успомену на 1. август 1919. године када је формиран Пешадиски пук Краљеве Гарде, и

Артилериски пук славиће 12. септембар као успомену на 12. септембар 1924. године када је отпочело формирање Артилериског пука Краљеве Гарде."

Свој говор војнички и врло импресиван, завршио је г. Живковић са клицањем народној династији Карађорђевића — Живео Краљ! Живела Краљица! Живео Престолонаследник! громогласно је поновљено и одјекнуло неколико пута.

Тада је сишао са трибине Краљ и у кругу војника одржао је величанствен говор војницима и официрима Краљеве Гарде, опомињући војску на дела из историје.

Са великим интересовањем, после овога говора, очекивао се деви трупа. Напред је ишао командант пешадиског пука Краљеве Гарде пуковник г. Љ. Максимовић. Коњица је оставила изванредан утисак под командом бригадира пуковника г. Р. Ракетића и артилерија под командом пуковника г. Ђ. З. Поповића.

Најзад је у част гостију била приређена закуска. За столовима испод ладњака било је постављено за 300 званица, са једне и друге стране од Краља, који је седео у центру, са члановима владе, представницима Скупштине, генералима и страним аташеима. Закуска је трајала око 1 сат. Пред завршетак обеда, Краљ је наздравио војсци. После тога, Краљ је напустио логор.

* * *

На пољани где је јутрос било освећење колача, свуд испод ладњака, био је око 4 часа по подне један елитни састанак Београда. Слава Краљеве Гарде доиста је била војнички и монденски догађај. На Краљевој трибини били су искупљени пре Краљевог доласка министри г. г. Нинчић, Веља Вукићевић и ђенерал г. Душан Трифунсвић.

Кад је дошао Краљ отпочеле су витешке коњичке утакмице. Подофицири Краљеве Гарде, у галопу су набадали алке на копља, пробадали по три лопте и одбацивали их преко главе и карабинима, у галопу стрељали у мале балоне. Публика је са великом напетошћу гледала ове игре младих гардиста. Затим су официри Краљеве Гарде изводили конкурипик. После утакмица Краљ је одликовао поднаредника Петра Мишчевића за прве витешке игре и потпоручника Љубомира Рајмана као победника у официрским утакмицама.

На крају свечаноста чланови Народног Позоришта направили су под отвореним небом једну историјску слику, из комада „Хајдук Вељко". Г. Гинић је режирао један чин. На једном крају поља били су турски шатори, са музиком гочева и бубњева, зеленим барјацима са полумесецима и чалмама око фесова. Паша и свита и војници били су на коњима и дошли до прозора Вељкове куће. После се Вељко појавио са својом рајом и танким џефердарима и шишанама. Паљба отпоче, отвори се битка пред Неготином, сломи се Мула-Паши мач у руци и он побеже, а Вељко у потеру за њим. Чуше се после победничке трубе и Вељко од Крајине враћа се својој кући, а чочеци поскакују му испред коња. Било је то занимљиво и романтично.

Са овим је свечаност била завршена, уз ледене напитке и бурне аплаузе.

ПАНЧЕВО.

Слава 8. пеш. пука „Књаза Александра". 31. маја ове године прославио је 8. пук своју пуковску славу, као успомену када је Врховни Вожд Карађорђе са својим устаницима заузео Пожаревац 1804. године.

Слава је прослављена веома лепо и врло свечано, на коју је дошло грађанство из Панчева и околине, као и званице из Пожаревца, Београда и Панчева.

Прво је извршен црквени обред и сечење колача, потом је командант пука, домаћин славе, пешад. пуковник г.順ивој Ђ. Илијић одржао један веома пригодан и пун патриотског жара говор у коме је изнео да се овај пук у ратовима одли-

ковао: на Куманову 1912. год., на Царевом Врху 1913. год., на Мачковом Камену 1914., године, на Солунском фронту на Соколцу и Орљану.

Потом је извршен војнички парад у лепом војничком држању под командом мајора г. Кусовца.

За овим приређена је обилата закуска за грађанство и госте.

Ручку као и слави присуствовали су: командант дунавске Дивизије Ђенерал г. Мија Филиповић, командант Бригаде пуковник г. Петар Радивојевић, шеф у Инспекцији Пешадије Ђенерал г. Момчиловић, пређашњи командант пука артилер. пуковник г. Војин Максимовић, а међу гостима видели су се и пуковници г. г. Ж. Јовановић, Д Динић, В. Васиљевић и г. Ђурић поред осталих.

О ручку одржао је здравицу домаћин славе, а говорили су и војни свештеник и члан Магистрата Панчева.

После ручка извођене су лепе и мушке соколске вежбе од војника, а по том позоришни комад Хаџи Лоја, који су изводили подофицири пука, а који се нарочито допао војницима муслиманима.

8. пук се и овом приликом одликовао војничким држањем, примерним унутрашњим редом као и лепо изведеном обуком код војника

Гостопримство домаћина и г. г. официра пука било је срдачно, а односи према грађанству су веома искрени, те се може и чути да Панчевчани називају овај пук својим пуком и њиме се диче.

Друг.

КРАГУЈЕВАЦ.

На први дан Духова Крагујевачки Официрски Дом приредио је велику забаву са игранком и кермесом. Овом забавом Дом је отворио своју луксузно уређену башту и ставио је на расположење официрима и грађанству, као и свима друштвима и патриотским установама у Крагујевцу. Забава је испала онако како се и очекивало. Посета је била велика, а по посетиоцима елегантна. Сваки од позватих сматрао је за дужност да се одазове позиву домске управе. Забава је била једна од најсјајнијих. И армиски ђенерал г. М. Милисављевић, са свима официрима, који су се у Крагујевцу затекли на проласку при службеном путовању, посетио је ову забаву.

Управа Дома успела је, да у својој кући окупи најодабраније грађане вароши Крагујевца и на тај начин видно манифестује ону слогу и љубав која треба да влада међу официрима и грађанима. У пространом домском павиљону, опкољеном терасама, на којима су гости седели и посматрали, играло се весело „при мору од светлости“. Башта је ноћу била још чаробнија. Њена пећина и водоскоци, њене уређене и украшене алеје дају утисак да човек није у Крагујевцу, већ у парковима какве стране луксузне бање.

Управни Одбор уз помоћ крагујевачких госпођа и госпођица уложио је сав свој труд, да је ова забава овако лепо успела; да је пак крагујевачки Официрски Дом један од најлепших и најуређенијих у нашој Краљевини, заслуга је бриг. ђенерала г. Живојина Терзибашића, управника Арт. Тех. Завода, који је — по трећи пут изабран на чело управе — својом иницијативом, енергијом и својим неуморним радом успео, да стари дворац Кнеза Милоша официрима крагујевачког гарнизона удеси што пријатнијим.

СКОПЉЕ.

Освећење темеља Официрског Дома. — Краљ полаже повељу у темељ дома крај Вардара до Цара Душановог моста. — Око 10 и по часова 18-ог јуна ту су већ били представници свих цивилних установа, хуманих друштава и удружења како хришћанских тако и јеврејских и муслиманских.

Тачно у 11 часова дошли су Краљ и Краљица у пратњи свите, поздрављени усклицима.

Пошто је извршено освећење, при коме је чинодејствовао митрополит са протом Николићем и три свештеника, док је на јектенија одговарало певачко друштво „Вардар“, командант армије генерал г. Терзић поздравио је овим кратким говором Краља:

„Ваше Величанство! Овај значајни историјски чин, када Ваше Величанство присуствује са Њеним Величанством Краљицом Маријом и удара камен темељац новој згради Официрског Дома у Скопљу, целокупна војска осећа неизмерну радост. Данас у овоме чину и присутности Вашега Величанства, гледа видљиви доказ Ваше благонаклоности, неизмерне љубави и очинског старања за добро и напредак војске. Као што овај камен темељац треба да буде чврсти стуб, на који треба да се наслони ова зграда, тако и овај нови официрски дом, тај свети храм нашег заједничког дружељубља и најлепше војничке врлине треба да буде залог да ће

официри, апостоли најсветијих моралних врлина, неговати то најлепше војничко цвеће: љубав, верност и пожрвовање према Краљу и Отаџбини. У знак наше дубоке захвалности кличемо: Живео Краљ Александар! Живела Краљица Марија! Живео Престолонаследник Петар!"

Из свих грла се захорило одушевљено живели!

По томе је начелник инжињерије г. Стеван Протић прочитао повељу, која гласи:

„У име оца и сина и светога духа оснива се ова зграда за дом официра у Скопљу, за славне владе Краља Срба, Хрвата и Словенаца Александра I. Сина блажене памети достојног Великог Краља Ослободиоца Краља Петра I., од лозе Карађорђевића, за време Поглаварства Свете православне цркве архиепископа пећског, митрополита београдско-карловачког и патријарха српског Димитрија и митрополита скопског Варнаве, угаони камен положи дана 18. месеца јуна, 1925. лета од рођења Господа и Спаса Исуса Христа, Александар I. Краљ Срба, Хрвата и Словенаца у присутности митрополита скопског Варнаве, великог жупана скопског Антонија Вилдовића, команданта места Петра Павловића, председника општине скопске Николе Сапунџића, официра, војске и многобројног грађанства овога града. Боже помилуј нас! Александар. Командант армије генерал Терзић, митрополит Варнава, велики жупан Вилдовић, председник општине Сапунџић, прота Николић командант места, пројектант Виљем Баугартнер, виши архитект и градитељ инж. Влада Савчић."

Повељи је додата и албанска споменица. Затим је Краљ сишао и стакло са повељом метнуо у темељ, ставио у малтер и куцнуо чекићем. У тренутку, када је Краљ спуштио повељу, свечану тишину, која је трајала, за све време, проломили су пуцњи топова са Душанова Града. Тиме је око пола 12 свечаност била завршена.

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

СЕВЕРО-АМЕРИЧКЕ СЈЕДИЊЕНЕ ДРЖАВЕ.

ПОТАПАЊЕ РАТНИХ ЛАЂА. — На основу Вашингтонске конференције за смањивање наоружања потопиле су Сједињене Северо-Америчке Државе ратних лађа у укупној вредности 152.404.000 долара.

УСТРОЈСТВО ЈЕДНОГ АРМИСКОГ КОРПУСА ИЗ ЖЕНА. — Према вести из Сједињених северо-америчких Држава амерички ђенералштаб хоће да формира један стални армиски корпус, састављен из жена, који ће стајати под једним женским ђенералом. Циљ је овог формирања, да се у случају рата добије више људи за чисто ратне циљеве.

(Oest. Wehrz.)

МЕРЕЊЕ БРЗИНЕ ЗРНА. — Тежећи да се расветле догађаји у оружју код метка, конструисан је у Северо-америчким Сједињеним Државама један инструменат, који је допустио мерење брзине зрна у топовској цеви. Инструменат, по имену експанзометар, намести се споља на топовску цев. Притисак барутног гаса на дно зрна проузрокује прогресивно нагло ширење дуварова цеви, које одговара брзини зрна. Тренутак овог ширења на разним тачкама цеви саопштава се средством једне електричне преносне направе једном врло осетљивом апарату за мерење и ту се упише. Овај апарат за мерење употребљен је за унутарње балистичке цељи.

ОПИТ ОБАЛСКОГ ТОПА. — На опитном полигону у Абердину опробан је топ од 35.5 см. на железничком лафету, који је одговорио свима захтевима чврстине стајања. За једну минуту могао се опалити један метак. За свој постанак топ има да благодари увиђавности, да је корисно да се обалска артилерија поставља и покретно као и стално на месту.

ОБНАВЉАЊЕ ГЛАВНИХ БАТЕРИЈА на старијим ратним бродовима захтевао је као хитно и важно руковалац флотних маневара, адмирал Еберле.

СТАЊЕ РАТНЕ МОРНАРИЦЕ. — Државни секретар Министарства морнарице Вилбур означио је стање морнарице као жалосно и опасно. Само су 12 првокласних бродова, према 18 енглеских, способни за одбрану земље. Енглеска морнаричка артилерија надмашила је американску, а тако исто и јапанску делимично, у даљини домета. Утицај флоте, који се стално погоршава, мора се подићи побољшањима и повећањем морнаричког особља.

*

ФРАНЦУСКА.

ЗАКОН О ОРГАНИЗАЦИЈИ РЕЗЕРВНИХ ОФИЦИРА. — До сада у француском војном закону није било одредаба за резервне официре, већ су постојала само министарска наређења. Како су се та наређења, по схватању министара војске који су се често мењали, лако мењала, то се и кор резервних официра слабо подизао до Светског рата. Али је Светски рат доказао, да је сарадња и служба резервних официра у садашњем „наоружаном народу" врло важна, и да због тога најглавнији потези о: рекрутовању, настави, васпитању, унапређењу, служби и принадлежностима резервних официра треба да се налазе у војном закону. Да би се резервни официри у будуће боље употребили, а њихова служба довољно наградила, француска Народна Скупштина пре кратког времена изгласала је закон о организацији резервних официра. Сад има у француској војсци четири пута више резервних официра него активних официра. Закон признаје да постоје резервни официри; због тога се на њихово рекрутовање и на избор приликом њихова унапређења мора обратити много већа пажња него до сада. За унапређење у већи чин марљиво је одређен рок који треба провести у нижем чину, као и број наставних периода, које

треба успешно свршити. Још брижљивије мораће се обрадити употреба времена у току ових периода.

„Извесно, рекао је ђенерал Хиршауер, известилац законског пројекта пред сенатом, храброст је неизоставна особина једног старешине, али му је такође потребна широка настава, врло истакнуто васпитање и моралне особине, које ће добити само радом и моралном дисциплином сваког дана. Грађанске врлине наћи ће своју употребу у војном командовању. Треба да је официр свестан своје важне дужности, коју ће имати да изврши, треба сви да га поштују и да његови напори буду награђени.

Пуковник **Милош Ђ. Станковић**.

*

ROK U KADRU.

ODGOVOR NA ČLANAK PUKOVNIKA G. MILANA PLESNIČARA. — Pukovnik Plesničar u svom članku u Vojnom Vesniku od marta t. g. iznosi nekoliko vrlo pravilnih opažanja i dodiruje nekoliko novih ideja, koje su vrlo simpatične i praktične. Ideja o jedinstvenom roku — od godine dana vrlo je pravilna i do toga se kad tad mora doći. Isto tako ideja o neborcima u puku kao i podeli na dve klase vrlo je primamljiva i praktična. — Jedino upućivanje u kadar rekruta u dva puta nije ni praktično a i neizvodljivo je. Naročito bi to bilo komplikovano u sadašnjim prilikama kada rekruti idu s kraja na kraj prostrane države i ta seoba naroda bila bi dvaput pri upućivanju i dva puta pri otpuštanju, i pored toga po jedanput pri davanju odsustva, koje se mora davati, kako to lepo predviđa zakon.

Svi mi stari vojnici vrlo dobro znamo da je u stvari rok službe u vojsci, period nastave, ne jednogodišnji, nego polugodišnji, jer ni jedna klasa rekruta nije obavila dve obuke. Šta više, svi dobro znamo da su rekruti najbolji posle četne škole, posle tri četiri meseca i da posle popuštaju, a naročito kada se otpuste skraćenog roka i sva služba padne na „stare“, punorokovce.

Jednogodišnji rok je potreban i sa praktičnih i sa moralnih razloga. U vojsci moraju biti svi jednaki, čak i pri nejednakim prilikama, porodičnim, društvenim i t. d. To je van diskusije.

A je li tako što izvodljivo, bez većih komplikacija? — Svakako.

Rekrute treba upućivati jednom u godini bilo s proleća, što je bolje ili s jeseni, što je sa nastavnog gledišta nešto bolje Ja sam zato da je mnogo bolje upućivati rekrute s proleća, kako bi zima ostala za spremu starešina U ovom vremenu — zimi — trebala bi da počne i oficirska škola, u kom bi se vremenu svi teorni tečajevi imali završiti i to tako da posle praktičnih tečaja ove škole, oficiri idu na vreme za prijem rekruta. Zimi se takođe bolj,i vojnici mogu puštati na odsustvo, kao i u mesecu julu — za vreme velikih žega.

Posle prva dva meseca trebalo bi izdvojiti otresitije rekrute za kaplare i njih pustiti na odsustvo odmah u oktobru. (Pretpostavka da se rekruti upućuju u kadar u proleće u vremenu od 15. marta do 1. aprila.) — Ovo odsustvo — dvomesečno — ne treba im računati u rok i oni imaju ta dva meseca da naslužе kada dođu rekruti. Posle dva meseca već stižu oni otresitiji koji se izdvajaju. Isto tako dolazak po partijama, olakšava prelaz. I najzad u ovom vremenu je zgodno pozvati na petnaestodnevnu vežbu rezerviste, isluženike prošle godine. — To su sredstva da se ne osete nezgodne strane jednogodišnjeg roka. Kada bi se još i disciplinske kazne, ukupno do mesec dana, — odbijale od roka, onda bi i to doprinelo jako da se ne oseti prelaz jedne partije na drugu. A već razume se po sebi da bi disciplinske kazne imale u tom slučaju daleko jačeg dejstva i ne bi bile potrebne da se neumešne starešine služe i drugim, nedopuštenim sredstvima.

Jednogodišnji rok je jedini rok na koji se mora ubrzo preći, jer svi razlozi govore za njega.

Veles. Pukovnik S. S. Đukić.

*

ПОЗИВ ОДБОРА ЗА ПОДИЗАЊЕ СПОМЕНИКА ТАНАСКУ РАЈИЋУ. — Јунаштво и пожртвовање Танаска Рајића, служило је свима потомцима српскога народа за углед: како се у одсудним моментима гине за Отаџбину, у узвишној борби за слободу српског народа.

Херојска дела Вожда Карађорђа, Милоша Обреновића, Танаска Рајића, Стевана Синђелића, Хајдук Вељка Петровића и др. увек су лебдела пред потомцима њиховим, и у њих изазивала жељу: да доврше започето ослобођење, за које њихови дедови отпочеше борбу противу вековних непријатеља. И за довршење тога и потомци тих великана, пролише крв своју по угледу на претке; и преко тих жртава оствариште идеал Србинов: „Слободу Српског Народа и све остале браће Хрвата и Словенаца.“

Како су до данас подигнути споменици многих хероја из првог и другог Устанка, а да би истакли и видан знак захвалности „Танаску Рајићу“, грађани варошице Страгара и околних села, донели су на свом збору одлуку: да подигну споменик Љубићском јунаку Танаску Рајићу; а ова је управа прикупила прилога у суми од 47.000 динара.

Да би ову жељу у дело привели, част нам је известити Вас, да Вас је поменути збор изабрао за члана управе, и верује да ћете с Ваше стране све учинити на прикупљању прилога за поменути споменик.

Шумадинци су увек кроз сва времена у својој новијој историји предњачили, те се надамо да ће и даље предњачити истицању заслуга свију великана нашега народа, којима дугујемо захвалност.

Прикупљене прилоге, умолићемо Вас да нам шаљете на адресу председнику одбора за подизање споменика Танаску Рајићу.

Председник одбора: Милорад М. Радовановић;

подпреседници: А. П. Јовановић и М. Топаловић; секретар: Свет. Арсенијевић:

Чланови: Младен Николић, учитељ, Ђурђе К. Божовић, учитељ, Драг. Ст. Вукићевић, учитељ, Јакша Р. Новаковић, учитељ, Новица Васиљевић, трговац, Миливоје Рајић.

НАША ПОШТА

Команде, читаонице и школе, којима рашаљемо лист по наређењу Господина Министра Војске и Морнарице. Ђ. Бр. 21.406 од 30. априла 1925. год. молимо да чувају све поједине бројеве, јер администрација листа не би могла да доцније комплетира евентуално затурене бројеве, а нарочито 1.—2., 3., 4., 5.—6. свеску.

---

1. јула отпочиње већ друго полгође; међутим до сада је претплату положила само једна трећина претплатника. Молимо, да се она што пре измири у интересу одржања листа и у интересу сваког претплатника, како наша администрација доцније не би била приморана, да претплату тражи нарочитим поштанским картама „на доплату“, којом ће се приликом поштански трошкови урачунати на штету претплатника. — (Поштанске уплатнице биле су већ по други пут приложене ранијим свескама.)

Комплете „Војног весника“ за 1923. и 1924. год., којих имамо још извесан број у платненом тврдом повезу, продајемо комад по 60 динара (са поштарином). — Новац молимо да се пошаље у напред. —

Заузимањем команде Сремско-Митровачког Војног Округа, а нарочито помоћника потпуковника г. А. Околичањина добили смо 1730. дин., као претплату за 36 општина, које су се претплатиле на Војни Весник.

Истичући овај лепи пример надамо се да ће и други Војни Окрузи и њихове општине ускоро се претплатити на наш лист.

Хвала, здраво и живели!

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Vojaški vestnik

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин.	60
За пола године	„	30
За иностранство:		
Годишње	„	70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин.	[illegible]
1/2 стране	„	[illegible]
1/4 стране	„	[illegible]
1/8 стране	„	[illegible]

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 8. Крагујевац, август 1925. Година V.

БЛАЖЕНОПОЧИВШИ КРАЉ ПЕТАР I, ВЕЛИКИ ОСЛОБОДИЛАЦ

Наш ратни план из 1914. године.

Овим редовима није сврха: да творце овога ратног плана — неумрле и славом увенчане војводе Путника и Мишића — скида са оног пједестала на које су их народно признање и крупни успешни догађаји из минулих ратних година с правом поставили. Не! Овим редовима није сврха да се подвргну критици ратни план, одлуке и директиве којима су ови славни великани упућивали наше армије из славе у славу, из победе у победу!

Намера је овим редовима чиста, јасна и строго објективна научна анализа ратнога плана, процена свих оних елемената који су утицали на састав његов, као и у колико је он одговарао *стварним приликама на ратишту* и догађајима који су се развијали одмах по прелазу првих аустриских трупа на нашу територију. Од објективне критике и суда не треба се устручавати; од истине не треба бегати, њу треба рећи, јер ће она највише расветлити и користити садањим и доцнијим генерацијама које буду студирале ове исполинске догађаје малене али херојске Србије.

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Још у осамдесетим годинама прошлога столећа Српски Главни Ђенералштаб предузео је најнужније мере за одбранбени рат против Аустро-Угарске. У томе смислу, а у току од тридесет година вршена је и свестрана географска студија фронтова према Аустро-Угарској. Анексија Босне и Херцеговине показала је блискост оружаног сукоба са Аустро-Угарском те је одмах, после анексије у 1908. години ратни план за рат према суседној монархији и дефинитивно утврђен. Непријатељско држање Аустро-Угарске расло је из године у годину, да достигне врхунац за време и после победоносних ратова Србије на Балкану. Изашав као победилац у Балканским ратовима Србија увећана и ојачана, већ је имала боље услове да противстане нападу Аустро-Угарске по снази ипак много надмоћније. Но ови изгледи могли су бити остварени само тако, ако би Србија на расположењу имала довољно времена, те да се опорави од претрпљених губитака у људству и материјалу. Стање Србије после издржана два рата, једне страшне епидемије и организованог упада Арнаута на нашу територију, није било ни мало повољно да би могла са изгледима на успех ступити у рат са моћном Аустро-Угарском. И политички и војни елеменат по Србију био је врло неповољан. Рат са Аустро-Угарском затекао нас је не само физички и морално исцрпљене, ослабљене и још недовољно опорављене од два прошла рата, но и недовољно припремљене у погледу извршених ратних припрема, а материјално исцрпљене и оскудне у сваком погледу. Од Балканског савеза остале су само рушевине.

Мобилизација за овај рат није могла бити правилно припремљена и извршена, јер: многе кадровске јединице биле су дислоциране из Србије у ново-ослобођене крајеве; услед краткоће времена нису се могли саопштити ратни распореди људима који образоваху ново формиране јединице; нов распоред официра такође се није могао за кратко време довршити; превођења обвезника нису се могла извршити; оскудица у стоци и возовима била је велика; срећивање летине задржало је обвезнике те је у почетку одзив био слаб; маса обвезника била је ван земље на печалби; Начелник Главног Ђенералштаба у иностранству на лечењу а министри у агитацији; у догађаје се загазило у јеку изборне борбе; хитна евакуација Београда није била такође предвиђена те је сметала извршењу мобилизације.

Из овога се рељефно види: колико је наша и политичка и војна обавештајна служба била слабо оријентисана о намерама и припремама суседне Аустро-Угарске. Ми смо били апсолутно непосвећени у њихов ратни план, док су они благодарећи Бугарима нашим ранијим савезницима знали за наше груписање. Ни политичка ни војна обавештајна служба као што се види није била дорасла за искрсле велике догађаје. У осталом тај случај није само био код нас и у нашој војсци. И војске великих споразумних сила трпеле су страховита изненађења, скупо плаћена од првих дана великога рата.

Обавештајној служби није била поклоњена још у миру она пажња, коју је она с правом требала уживати. Светски рат је јасно истакао њену улогу и њен значај, и у томе се толико далеко отишло да су

у моћној Британији после свих лутања у току рата образовали и засебно министарство обавештаја.

Примена аеронофа, камуфлаже, нових телеграф. и акустичких средстава, разграната је у толикој мери да важност обавештајне службе данас заузима еминентно место како у миру тако и у рату.

У погледу материјалном стајали смо веома рђаво, а нарочито у погледу обмундировне и логорске спреме. Поред тога: за наоружање пешадије недостајало је око 120.000 брзометних пушака, велики број митраљеза, јер су само дивизије I позива имале на пук по 4 митраљеза; наоружање код пешадије поред тога било је разнолико те смо код III позива имали и „Берданке“ са црним барутом; наоружање артилерије било је недовољно, непотпуно и делом несавремено. Да би се потпунио потребан број пољске артилерије, у њен састав су ушле и батерије „Дебанж“ са црним барутом и известан део заплењених Крупових топова. Од модерне хаубичке артилерије имало је само 8 батерија 120 мм. и 2 батерије 150 мм. Дугачких топова било је свега 12, а остале тешке артилерије није ни било. Артилериске муниције недостајало је много.

Пионирске спреме, телефонског материјала, санитетске спреме и профијантских потреба нисмо имали готово ништа. Авијатике такође нисмо имали, јер неколико авиона нису могли учинити ништа према моћној непријатељској авијацији.

Одобрен кредит за војску од сто милиона дошао је доцкан, пред сам рат, те се ови огромни материјални недостатци нису могли за дуго време исправити ни у чему, а нарочито је недостајало мостовог материјала за прелаз великих р. Саве и Дунава.

Недостатак материјалне спреме, а нарочито модерног оружја, морао је бити скупо плаћен с наше стране великим жртвама у пешадији, која је морала својим грудима да осваја оно, што је артилерија могла учинити сама, да смо је имали у довољном броју.

Али поред свега овога наш народ морално припремљен од куће, школе и војске остао је непоколебљив у своме патриотизму, те је овај наметнути рат од стране Аустро-Угарске, у широким народним слојевима био популаран. Старешински кадар — нижи и виши — поникао већим делом из сељачког сталежа, одгојен у демократском духу, осећао је и мислио што и прост војник. Официр и војник били су блиски и разумевали се. Знанствена спрема официра је била врло добра, са богатим ратним искуством. Из свега овога јасно је: да услед веома кратког времена ратни план није могао бити саображен ново-створеним приликама Србије, у којима се она затекла одмах после ратова на Балкану.

Наш ратни план према Аустро-Угарској с обзиром на наш географски положај и нашу бројну слабост могао је бити само *дефанзиван*. Од овога је могао бити изузетак само тада, ако смо у савезу са једном или више великих сила, а поред тога и ако би нам и прилике дозволиле да пређемо у офанзиву. Дугогодишњом студијом обостраних простора дуж заједничког фронта дошло је се до закључка: да ће Аустро-Угарска своје главне снаге концентрисати у Банату за дејство у долини Мораве ка срцу Србије; помоћне снаге за дејство преко Саве и Дрине, — јадарско - колубарским правцем, којим би се олакшале операције у долини В. Мораве, биле би концентрисане у Срему и Босни. Дакле као главна операциска зона за наступање главне Аустро-Угарске снаге узета је просторија, која са фронта Обреновац — Београд — Пожаревац води ка фронту Г. Милановац — Крагујевац — Багрдан — В. Поповић. Но како непријатељ располаже бројном надмоћношћу то ће тежити и да искористи преимућство, које му нуди обухватна основица на Сави и Дрини. Зато је требало очекивати да ће непријатељ као споредне операциске зоне узети просторије: са фронта Зворник — Лозница — Шабац — Обреновац ка Ваљеву и са фронта Бајина Башта — Мокра Гора ка Ужицу. Нарочито студија железничке мреже у Банату и Срему ишла је у прилог оваквим закључцима, јер би се предвиђено груписање непријатеља могло и остварити за најкраће време.

Предвиђајући овако концентрично наступање непријатеља дошло је се до природног решења да према предвиђеној дефанзиви српске војске најбоље је ову имати груписану у централном положају „Sur les positions centrales“ све донде докле непријатељ не открије своје намере. Ова просторија, на којој ће српска војска бити у централном положају, према процењеној важности појединих праваца, имала је бити: Паланка — Рача — Аранђе-

ловац — Лазаревац — Ваљево. Ова просторија најудобнији је полазни праг за контра-маневар према непријатељу који долази са севера. У њеној непосредној позадини налази се и најглавнија и последња земаљска одбранбена линија: Маљен — Повљен — Сувобор — Рудник — Багрдански теснац, после које се операције преносе у долину Западне Мораве.

Основна идеја српског одбранбеног ратног плана била је „да јачи здружени одреди и Ужичка војска затварају најважније правце наступања, који са Аустро-Угарске територије воде преко Дунава, Саве и Дрине у Србију, а главна снага (I, II и III армија) концентрише се и утврђује на просторији: Паланка — Аранђеловац — Рача — Ваљево, спремна да се крене у сусрет главној непријатељској снази.“

I и III армија као крилне имале би свака на своме правцу постепено задржавати надирање непријатеља док најјача II армија код Аранђеловца, има маневарску улогу за дејство у непријатељски бок и позадину; било да се непријатељ појави главном снагом на фронт I или III армије. У основној идеји дакле предвиђа се стратегиско исчекивање, док се полит. страт. ситуација не разчисти и не разјасни.

Према оваквој основној идеји ратнога плана извршено је и груписање наших снага на концентрацијској просторији:

I АРМИЈА

Командант ђенерал Петар Бојовић.

а). *Истакнута група.* — Браничевски одред — Дунавска дивизија II позива ојачана 9. п. пуком I позива и два пука III позива. Јачина: 20 батаљона, 3 ескадрона, 6 пољских брзометних и 3 пољске позициске батерије, и 1 аероплан.

Свега 20.000 људи.

б). *Коњичка дивизија.* — Ојачана 15. п. пуком I позива, 1 батаљоном III позива и 1 пољском Дебанжовом батеријом. Јачина: 16 ескадрона, 5 батаљона, 2 брзометне и 1 Дебанжова батерија.

в). *Главна група.* — Тимочка дивизија I и II позива, Моравска дивизија II позива, армиска артилерија, Гориачки четнички одред.

Укупна јачина армије: 61 батаљон, 28 ескадрона, 29 пољских брзометних батерија, 4 пољске Дебанжове батерије, 4 цеви 12 см., 1 брзометни хауб. дивизион и 1 аероплан.

Задатак Армије — главне групе: заузима и брани Паланку и главну линију Стари Аџибеговац — Топола.

II АРМИЈА.

Командант ђенерал г. Степа Степановић.

а). *Истакнута група.* — Код Београда Дунавска дивизија I позива. Са придодатим деловима, јачина: 16 батаљона, 3 ескадрона, 9 пољских брзом. батерија, 2 пољске Дебанжове батерије, 1 брзом. хаубичка батерија.

б). *Главна група.* — Моравска дивиз. I позива, Комбинована дивиз., Шумадиска дивиз. I. позива, армиска артилерија, Руднички четнички одред.

Јачина 64 батаљона, 10 ескадрона, 23 пољске брзометне батерије, 4 батерије брзом. хаубице, 4 цеви 12 см., 1 спорометна хаубичка, 1 мерзерска батерија.

Задатак — главне групе: заузима и брани главну линију Топола — Аранђеловац — Лазаревац а у односу на I и III армију; улога јој је маневарска.

III АРМИЈА.

Командант ђенерал Павле Јуришић — Штурм.

а). *Истакнути одреди.* —

1. Обреновачки одред јачине 6 батаљона, 1 ескадрон, 1 пољска брзом. и 1 Дебанжова батерија.

2. Дринска дивизија II позива из које су формирани Шабачки и Лознички одред. *Шабачки одред* јачина: 9 батаљона (II и III позива), 1 ескадрон, 1 пољска брзом. и 1 Дебанжова батерија. *Лознички одред* јачина: 6 батаљона (II и III позива), 1 ескадрон, 1 брзом. и 2 Дебажове батерије.

3. Љубовиски одред од 3 батаљона и 1 пољ. Дебанжова батерија.

4. Одред на Дебелом Брду јачина 1 батаљон.

б). *Главна група.* — Дринска дивизија I позива, остатак Дринске дивизије II позива, армиска артилерија.

Укупна јачина III армије: 55 батаљона (20 батаљона I позива, 17 батаљона II поз.), 8 ескадрона, 14 пољских брзометних, 3 брдске брзом. и 11 пољских Дебанжових батерија, 2 хаубичке брзометне батерије, 4 цеви 12 см.

Задатак: Одбрана прелаза и правца од Обреновца, Шапца, Лознице, Љубовије и Рогачице ка Ваљеву. Армија се са Дринском дивизијом I п. утврђује на линији: Степање — Јаутина — Каменица.

УЖИЧКА ВОЈСКА.

Командант ђенерал Милош Божановић.

а). *Истакнути одреди.* —

1. Ужичка бригада, јачине 8 батаљона, 3 батерије.

2. Одред код Мокре Горе, 4 батаљона и 1 брдски брзом. дивизион.

3. Лимски одред, јачине $6^1/_2$ батаљона и 1 брдска брзом. батерија.

б). *Главна група.* — Шумадиска дивизија II позива.

Укупна јачина Ужичке војске: $30^1/_2$ батаљона, 3 ескадрона, 4 брдске брзометне батерије, 3 брдске батерије, 3 позициске батерије.

Задатак: одбрана граничног фронта од Рогачице до Прибоја и одбрана праваца од Бајине Баште и Мокре Горе ка Ужицу и даље Западном Моравом.

ОДРЕД КОД ДОЊЕГ МИЛАНОВЦА.

Јачина: 3 батаљона III позива и 1 пољска Дебанжова батерија.

Укупно према овоме ратноме плану предвиђа се снага од 213 батаљона (27 III позива), 50 ескадрона, 115 батерија, што износи: око 250.000 (180.000 бораца), 528 топа свих калибра.

* * *

Процена. — Једна сретна и повољна околност у рату 1914. године била је та: да су творци српског одбранбеног плана у исто време и извршиоци његови. Војвода Путник и Војвода Мишић привели су у дело ратни план кога су и остварили. Но овај план поред добрих и правилно процењених страна за једну тачно и прецизно одређену хипотезу т. ј. „да гро инвазије Аустро-Угарске долази са севера“ има и извесних слабих страна и што оне нису рђаво утицале на општи ток ствари, има се заблагодарити по све рђавом раду непријатељског највишег и вишег командовања, нашем вештом и енергичном командовању, великом патриотизму, жилавости у борби, издржљивости и маршевској способности наших трупа. Снаге предвиђене ратним планом су све, што их је Србија могла дати и ово је правилно, кад се зна да је Аустро-Угарска много надмоћнија у снази. Према стварно одређеним и употребљеним снагама код непријатеља Срби су имали и извесну бројну надмоћност што је произашло од погрешног одређивања снага код противника и његовог подцењивања Српске војске и српског вођства.

Карактер рата дефанзива са прелазом у офанзиву у повољном моменту — потпуно је правилно одређен.

Извршено груписање снага на основу основне идеје ратног плана није извршено *саобразно стварним приликама;* и овде обавештајна служба не даје податке о стварном груписању аустро-угарских снага, те наше целокупно груписање остаје у главном оријентисано на север. И у овом случају исто као и у рату са Турском 1912. год. пада се у једну велику грешку, која би била од недогледних последица да се није нашло ослонца у великој ратничкој вредности нашег народа. При процени вероватног рада мора се бити веома обазрив, те оно што се процени као највероватније не сматрати да и непријатељ мора примити као исправно.

Ова грешка се код нас два пута понавља и то: у рату са Турцима, где је било укорењено мишљење да ће Турци примити битку на Овчем Пољу, што је довело до битке на Куманову, за нас не предвиђене; и у рату 1914. године у коме је се сматрало да ће непријатељ главне снаге упутити у долину Велике Мораве, што је довело до тога да распоред на концентрациској просторији није био саобразан стварним приликама. I и II армија биле су и удаљене од Јадарско-Мачванског правца којим је непријатељ повео своје главне операције, док су зато биле постављене на Колубарском и Моравском, а поглавито на овом последњем, *на којима непријатељ није ни водио никакве операције.* На главном правцу непријатељског дејства има се само једна слаба армија, а остале су снаге доста удаљене од ње. Услед овога лако је могло наступити да наша III армија буде делимично потучена, а исто тако и снаге, које би постепено прилазиле из састава II армије (случај са комбинованом дивизијом). У осталом ово лепо наводи и ђенерал у пензији г. Живко Павловић у свом делу „Битка на Јадру“ стр. 117: „За време овог прикупљања наше II и I армије у северо-западном правцу ка III армији, сву тежину ситуације имала је да прими и издржи, иначе по своме саставу

најслабија III армија која је образовањем Шабачког и Лозничког одреда и последњим одвајањем армиске коњице, и 1 пука пешадије са дивизионом брдске артилерије и њиховим одашиљањем за Шабац, ослабљена још и више. И све до почетка главне битке (3. августа) она је својим врло упорним и жилавим држањем и заштићавањем праваца од Лознице и Шапца ка Ваљеву успела, да под најтежим приликама ипак створи потребно време за ново груповање наше снаге према ново створеној ситуацији.“

Страна 215.: „Напад Комбиноване дивизије није успео с тога, што није био ниуколико проучен ни припремљен. Пукови су маршевали један за другим ка Текеришу и даље ка Церу под тешким маршевским приликама: велики марш, јака жега и прашина, а по том у вече до крајне исцрпености снаге. Пошло се на марш у 3 часа, маршовало се целог дана, па је марш продужен и ноћу, и најзад упало се у непредвиђену и изненадну ноћну борбу, на непознатом планинском земљишту и не познавајући ни мало прилике код непријатеља. Пукови су из марша један за другим срљали у ноћну борбу са највећим пожртвовањем, у циљу да један другог помогну. Али ово није могло ништа помоћи, пошто се радило насумце и без икаквог плана.“

Оно што се желело по основној идеји ратнога плана, да главне снаге Српске војске буду постављене у централан положај, није се остварило. Изгледа нам да је II Армија требала да буде у заплави Колубаре на просторији: Уб — Лајковац — Лазаревац, а I Армија западније на просторији: Даросава — Аранђеловац — Топола. Овакво њихово груписање довело би их да би биле *ближе главном војишту одсудних операција.* Зато су говориле и упућивале јасне чињенице: непријатељска обухватна основица, груписање његових главних снага у Босни и Херцеговини, последњи велики маневри у Босни и Херцеговини којима је присуствовао и престолонаследник Ерц. Фердинанд, и капацитет уских Босанско-Херцеговачких пруга. Поред тога требало је на рачун I Армије појачати III Армију са једном или бар коњичком дивизијом, која би према Дрини и Сави могла испољити много бољи рад него што је то могла учинити припијена уз Дунав код Смедерева. Да је се на овај начин извршило груписање снага на концентрацијској просторији, онда би се заиста према сваком правцу непр. дејства, почев од Пожаревца па све до Љубовије, по коме би биле упућене главне непр. снаге, могло скоро једновремено упутити по две армије на линији, позади којих би ишла трећа армија као резерва. По ратном плану одређена снага за Ужичку војску — на споредном делу војишта — је правилно одређена, јер у односу на осталу снагу она износи само једну седмину.

Концентрациска просторија повучена је дубоко у земљу што је правилно јер је се морала избећи велика дужина граничног фронта, поред тога још и неповољног облика. Удаљењем од граничног фронта испред концентрациске просторије створена је маневарска просторија за наше трупе. На изабраној концентрацијској просторији налази се јак положај, који се по ратном плану утврђује, а позади ове концен. просторије налази се тек главни гребен вододелница Западне Мораве и Саве. Иначе у погледу смештаја, исхране и саобраћаја изабрата концентрациска просторија је правилно узета.

Распоред трупа није био најцелисходнији на концентрациској просторији, као што је већ то изложено, али у овом се отишло још даље у грешку са великим бројем истурених одреда на граничном фронту, чиме је јако ослабљена снага постављена у централни положај. Не узимајући у обзир Ужичку војску видимо да је од укупно 183 батаљона 66, дакле више од једне трећине снаге употребљено на граници у разним одредима избаченим дуж граничног фронта од Пожаревца до Љубовије на дужини од 300 километара. (Целокупне пак снаге за заштиту границе развучене од Кладова до Чајниче на 500 км.) Изгледа да је се овим хтело да се што јачи отпор непријатељу дâ на самим граничним рекама, које су представљале у вези са топографским створом терена на д. обали Дрине, Саве и Дунава врло озбиљне и моћне баријере за одбрану. То је пак довело до растурања снага, те велики део ових трупа није ни учествовао у главним операцијама, које су од стране непријатеља *баш поведене правцем на коме га нисмо ни очекивали.* Растурањем оволике снаге дуж граничног фронта стварна управа над овим се губи из руку, команданти ових одреда раде по сопственој иницијативи која није увек у складу са Врховним Вођством. Одашиљањем ових одреда III Армија се толико слаби, да она на левом крилу представља у најкритичнијим данима пада Аустро-

Угарских Армија пред битку на Церу и Јадру само снагу од једне дивизије (дужина граничног фронта који је имала да штити износи од 140—160 км.) Из овога отишло се још и даље па је свакој од трију армија додељен велики део граничног фронта, а одреди истурени узети су из састава појединих армија.

Оваквим радом армија постављена у централни положај за дејство на правцу кога непријатељ изабере, везује се за гранични фронт, чиме се кочи маневарска улога снага у централном положају. Као што су и прилике показале ни I ни II армија нису употребљене на граничном фронту кога су и обезбеђивале, јер је цела снага била ангажована према фронту треће Армије а према томе било је по све потребно, што је старање о безбедности граничног фронта додељивано армијама. Овакав распоред и оволико одређивање истурених одреда било је противно: *постављеној основној идеји ратнога плана.* У духу ове требало је што више снага имати у централном положају, потпуно слободне да се крене у ма ком правцу, а на граничном фронту са највећом економијом снаге заштитити најважније правце истуреним одредима под непосредном командом Врховне Команде. На фронту III армије требало је истурити коњичку дивизију ојачану само потребним деловима пешадије и позициске артилерије.

Ратни план услед свих ових омашки, и ако је у основној идеји био потпуно правилан, није у оствареном груписању снага имао довољно еластичности ни прикупљености снага и што он није довео до тежих последица, заслуга је нашег енергичног командовања и борбене вредности наших трупа чему се морају додати и *непоправиме погрешке непријатељског вођства.*

Нарочито у прилог овог последњег става и удаљености наших армија од главног војишта говори слабо „гоњење по битци на Јадру и Церу“ које није изведено са оном снагом, енергијом и целокупним планом како је то императивно захтевала ситуација по добијеној битци над Аустро-Угарском V армијом, а која је позади још имала и Дрину и којој је требало нанети одлучни и уништавајући удар. Са концентрациске просторије где су биле груписане дивизије II и I армије у месецу августу по највећој жези и дању и ноћу вршиле су усиљене маршеве у циљу извођења припремног рокадног марш-маневра и одмах ступале у борбу (80 клм. српски је војник прелазио тих дана.) Ово је трупе толико изнурило: да кад је дошао моменат да се беру плодови добијене битке на Церу и Јадру — и кад је Аустро-Угарски VIII и XIII корпус требало гонити до последњег даха „l’epée dans les reins“ трупе то нису могле извршити услед тога што су биле преморене. То је дало маха, те су се корпуси Аустро-Угарске V. армије тактички тучени несметано пребацили преко Дрине, избегнувши катастрофу да се крајем августа 1914. године поново ојачани, боље груписани и вођени баце поново на нашу територију. Морало се зауставити дакле у пуној победи, и огрешити се о старо Наполеоново правило за гоњење које и данас важи: „Il n’y a rien defait s’il reste encore à faire.“

Неизвршење гоњења као што се зна: скупо смо платили.

1. јула 1925. год.
Београд.

Дивизиски Ђенерал,
Пет. J. Марковић.

Starešinski takt.

Kao što je poznato, starešinu treba da krase mnoge osobine, da bi bio potpuni starešina koji dobro komanduje svojom jedinicom, odnosno upravlja svojim nadleštvom. Kad poređamo sve te osobine, videćemo, da je jedna apsolutno potrebna, bez koje se ne može zamisliti dobro komandovanje (upravljanje). Može starešina biti visoke inteligencije, velike energije i čestitosti, pa ipak da u svom radu ne pokaže nikakvog vidnog uspeha, ako je „bez takta“, kako se to obično kaže. Dakle, takt je bezuslovan uslov za uspešno komandovanje (upravljanje).

Šta je takt? — On je rezultanta temperamenta, inteligencije, volje i svesnosti za neophodnošću srdačne saradnje od strane potčinjenih. Drugim rečima, temperamenat treba uvek da prođe kroz filtar inteligencije i volje

i tako prečišćen daće jednu vrlo važnu činjenicu u komandovanju (upravljanju) — dobar takt.

Oskudica dobrog takta naročito se vidno ispoljuje u odnosu na potčinjene (mlađe), zbog prirode čoveka da instiktivno prikrije svoje mane pred starijim (jačim), a da bude bezobzirniji pred mladim (slabijim). I zbog toga se često vidi, da jedan netaktičan čovek ostaje nepoznat kao takav svojim pretpostavljenima, sve dok ne izbije kakav skandal, koji je u glavnom posledica netaktičnosti toga potčinjenog starešine. No s druge strane, pretpostavljeni starešina moći će, ma i povremeno na kratko vreme opštio sa svolim potčinjenim, da opazi kakav takt ima, ako odbaci konvencionalnosti toga gospodina u opštenju s njim lično, i obrati veću pažnju na način opštenja potčinjenog sa njegovim potčinjenima, ili na žalbe, kazne, i t. d. u jedinici potčinjenog. Ma koliko se netaktični potčinjeni starao, da u prisustvu pretpostavljenog „ne ispada“, već sa svojim potčinjenima opšti dobrim tonom i taktom, ipak će biti tu mnogo karakterističkih sitnica, po kojima dobar psiholog, pretpostavljeni može s pouzdanošću zaključiti: da je njegov potčinjeni bez takta. Kada se to utvrdi, biće leka, kao što gotovo uvek ima leka kada se bolest blagovremeno i dobro dijagnozira.

Najveće zlo biće, ako netaktičan starešina ostane prikriven kao takav i poznat samo svojim potčinjenima, naročito ako su ovi slabotinje, te svojim držanjem omogućavaju da se netakničnost pretpostavljenog razvija bez smetnje sve više i više, dokle na kraju — na štetu discipline i vojske i na ličnu nesreću netaktičnog pretpostavljenog — ne eksplodira kakav revolverski skandal, koji dockan otvara zatvorene oči viših pretpostavljenih!

Stari maniri ophođenja (krutost, surovost, nipodaštavanje potčinjenih (mlađih) nisu davali pozitivne rezultate ni u ono vreme — kada su oni bili pravilo, kada su potčinjeni (mladi) bili navikli i smatrali kao obligatnu dužnost pretpostavljenog: da pri ophođaju u njima ne vidi svoje saradnike, već niža stvorenja. Danas takvi maniri izazivaju čuđenje, a od strane potčinjenih revolte u raznovrsnim oblicima, i kao logična posledica svega je: ubijanje discipline, baš od onoga koji prvenstveno treba da je podiže.

Karakteristike radi, za ranije pojmove, navešćemo nekoliko tipičnih slučajeva starešinskog takta, kakvih je bilo i kakvi se možda po tradiciji još i danas održavaju.

1.) Starešina obilazi potčinjene jedinice na vežbalištu. Kod neke jedinice nađe neumešnost potčinjenog i ovu odmah ispravlja javno pred vojnicima. Ide se i dalje, pa se potčinjeni čak i udaljava sa vežbališta, a komanda predaje mlađem!

Ne treba mnogo dokazivati svu štetnost od ovakvog postupka, jer je ona očigledna i nedâ se ničim pravdati; jedino opravdanje leži u nemanju takta. Ako je neumešnost potčinjenog rezuzltat aljkavosti i neurednosti istoga, ova se ispravlja u duhu uredbe o vojnoj disciplini, ali nikako na štetu vojne discipline u opšte.

2.) Starešina surovo iznosi greške svoga potčinjenog, prebacujući mu neznanje pravila i propisa, oslovljavajući ga pri tom grubim tonom sa „potporučniče“..., „kapetane“..., „majore“...

Ostavimo na stranu sve drugo, pa je dovoljna sama očigledna nedoslednost u postupku posle pozivanja na pravila i propise, te da se vidi: da tome pretpostavljenom oskudeva takt, jer se teško može pretpostaviti da su njemu nepoznate pravilske odredbe o oslovljavanju.

3.) Na smotrama pred vojnicima ispituje se potčinjeni o uzroku neke neispravnosti, na način koji ubija ugled potčinjenog u očima njegovih potčinjenih.

4.) Pri dočeku u kancelariji pretpostavljeni presreće odmah potčinjenog podmuklim grubim glasom „šta tražite“ ili „šta hoćeš“ ne gledajući ga; ili se pravi da ne primećuje njegovo prisustvo.

5.) Nervoznim pokretom ruke zbacuje se sa stola, bez objašnjenja ili sa grdnjom, podneti akt za potpis i t. d.

6.) Na skupovima, službi i družbi, vidite kako se netaktički starešina nesvesno stara, da svojim rečima i postupcima okolini stavi do znanja: da su pravila i propisi pisani samo za potčinjene! A pred očima svakog starijeg treba neprestano da lebdi zakon: da je starešina u svojstvu pretpostavljenog (starijeg) samo dotle — dokle se kreće u granicama svojih dužnosti i prava. Pređe li te granice, u njemu se vidi samo njegova ličnost ničim ne zaštićena.

Ovde se mora odmah konstatovati, da se netaktičnost jednog starešine pre i jače oseća u trupi, nego u nadleštvu. Ovo zbog prirode samih poslova. Blizina ljudi, neposredno i lično opštenje s njima jače razvija i raspaljuje netaktičnost, kada ona već postoji, dokle je kancelarisko komandovanje neposredno i lično samo sa ograničenim brojem lica, a sa os-

talima se opšti posredno i pismeno. A poznato je da i najnetaktičniji starešina pri pismenom opštenju ne unosi ni peti deo od svojih negativnih osobina, jer vreme na kraju stišava i stiša svaku nepogodu!

Nameće se pitanje: kako treba da bude držanje potčinjenog u trenutcima „ispadanja" pretpostavljenog? Kao odgovor ovde moramo citirati izvanredne reči Andre-a Gabe-a:

...„Ako imate posla sa čovekom koji od komandovanja pravi lična pitanja, koji se ljuti ili „pada u vatru", zauzmite odmah službeni stav, onaj koji vas pokazuje ograđenog vašom službenom ulogom, koji vas štiti. Pazite da se kod vas ne pojavi želja da iskoristite taj položaj, da biste istakli grešku starešine, pošto biste time učinili jednu još težu pogrešku, jer vi imate pravo i dužnost da štitite dostojanstvo vašeg čina, ali vam je zabranjeno svako neprijateljstvo ili izgled neprijateljstva prema starijem. Ne pokazujte znake nikakve snishodljivosti; otvoreno gledajte u lice starešine koji i suviše surovo govori i nemojte nikako pristati da napustite svoju službenu ulogu. Slušajte njegove reči, ma kakve bile, kao čovek koji očekuje naređenje, a sve ostalo ostavlja na stranu. Prinudite samoga sebe da vam držanje ostane neuzbuđeno"...

Takvo držanje potčinjenih učiniće, ako ne odmah — a ono posle više slučajeva, da se netaktičan pretpostavljeni postepeno nateruje da uvlači u službenu ulogu, odbacujući svoju ličnost koja mu smeta. To je posredni, dalji, rezultat. Bliži i neposredni je — što se „lokalizovao" sukob, koji je pretio da bukne u skandal, uviđavnošću taktičnoga potčinjenog. To sprečavanje skandala i poštovanje prave discipline, izbegavanjem njene povrede, jeste činjenica koja donosi potčinjenom dovoljnu moralnu satisfakciju, jer je on taj koji je za ljubav prave discipline — a sredstvom svoje volje — trenutno prenebregao svoju ličnost, da bi u službenoj ulozi nju baš pokazao u svojoj veličini: sjajno gospodarenje sobom posrestvom svoje volje!

Posle svakog ovakvog slučaja (gde je potčinjeni bio jači) netaktičan pretpostavljeni moraće instiktivno, posle ovako jakog upečatka, prvo da posumnja u ispravnost svog držanja i postepeno dolaziće do zaključka: da je on taj koji stvara disharmoniju u komandi. A kada i sama sumnja otpočne, lek je tu, jer je tu i dijagnoza; možda će bolovanje duže trajati, ali ozdravljenje na kraju treba doći.

Na protiv, ako potčinjeni bude slabotinja t. j. ako i on ne bude mogao da gospodari sobom, te se usled toga izrađaju puno neprijatnosti — koje će poglavito najviše pogađati potčinjenog, netaktičan pretpostavljeni pod utiskog otpora dobiće utisak i bolesno ubeđenje: da je njegovo držanje opravdano, jer je potčinjeni ispadom omogućio izvesna prekoračenja prava od strane pretpostavljenog.

No sve su ovo posredni načini da netaktičan pretpostavljeni, na kraju, dođe do dobrog starešinskog takta. Neposrednih ima dva: vaspitavanje sebe (sopstveno formiranje izrađenog takta) i kontrolno nastojavanje za formiranje izrađenog takta.

Kaže se „izrađeni takt" i izgleda da takvo ime najbolje odgovara suštini stvari, jer prirodan (urođen) dobar takt ne može da postoji. Čovek se od rođenja svog postepeno formira i zbog različitog uticaja postaje na kraju ovakav ili onakav. Od prirode može dobiti zgodan temperamenat, jaku inteligenciju i drugo, ali ti elementi dobrog takta nisu sami dovoljni, te da se bez ikakvih drugih uticaja dobije neki urođeni dobar takt. Potrebno je izvesno prečišćavanje i dodavanje drugih elemenata, drugim rečima — potrebno je da se tokom života izrađuje takt.

Dakle, moramo se vaspitavati za starešinsku ulogu postepeno, i u koliko se penjemo na više stepenice naše karijere, u toliko naša svest o našim starešinskim dužnostima i pravima treba da je u tolikoj meri silna: da gospodari nama, da smo nevidljivi robovi, robovi svoje volje!

U tome smislu (vaspitavanje sebe) mogli bismo pobrojati neke od korisnih napomena i vodilja:

1.) Moramo biti svesni saznanja — da će biti harmonije u komandi, ako bude srdačne saradnje od strane potčinjenih, jer samo posrestvom njihove saradnje može biti reči o normalnom komandovanju u opšte. I kada je tako, onda naš odnos prema njima mora biti srdačan, jer u njima moramo gledati i videti na prvo mesto svoje saradnike na velikom poslu, pa tek onda mlađe po činu. Moramo čuvati njihovo dostojanstvo, jer u čuvanju tuđeg dostojanstva čuvamo svoje dostojanstvo, a jednovremeno čuvamo disciplinu na kojoj vojska počiva.

2.) Moramo biti svesni toga — da naša vlast proizilazi iz dužnosti, te stoga i komandovanje mora izgledati bezlično; našu ličnost moramo uvek gurati u stranu kada je u pitanju naša službena uloga.

3.) Moramo vladati sobom; moramo obu-

zdavati svoj nezgodan temperamenat pomoću volje, koja mora gospodariti našim bićem. U trenutcima kada predosećamo nastup gneva i srdžbe, najbolje je uzdržati se od svakog govora, ne dajući nikakve primedbe ili opomene. I tek docnije kada osetimo da nas je prošla duševna bura, da je volja učinila svoje, progovorimo. Iz nas će tada progovoriti sama dužnost, ali ne i naša ličnost!

4. Čuvajmo se kažnjavanja „na licu mesta". Biće retkih slučajeva da se ono mora neminovno primeniti. Vrlo često se zabludom dolazi do ubeđenja, da je potrebno toj meri pristupiti, jer tu rukovodi neobuzdanost i razdražljivost, — jednom rečju nemanje dobrog takta. Bolje je i korisnije greške potčinjenih raspraviti docnije, posle zrele procene, kada se naša ličnost bude ostranila i kada naše oči i naša svest budu samo organi naše dužnosti i službenih prava, ali ne i naše ličnosti. Tada će greške biti manje, jer se zlo leči neposredno i racionalno; otpora neuviđavnih potčinjenih biće malo, jer pred razumnim i hladnokrvnim odlukama isčezavaju svi nervozni pokušaji protivljenja.

5.) Paziti na sve pri opštenju sa potčinjenima; dobro meriti svoje reči pre nego se puste, jer će biti štetno po naš sopstven ugled ako odmeravanje smisla i značaja učini druga strana. To gledanje na „sitnice" u opštenju čini postepeno formiranje sopstvenog takta.

I tako, više-manje postepeno i neosetno, dolazimo do jednog stanja: kada smo potpuni gospodari svojih reči i svojih postupaka, jer je moć navike i vaspitanja kod ljudi jača od prirode.

Kontrolno nastojavanje za formiranje dobrog takta? — To je prinudan način, upotrebljen od pretpostavljenog prema netaktičnom potčinjenom. Prinudan je, jer se vrši odozgo, ali tu prinudnost ne treba shvatiti odmah u smislu kažnjavanja. Na protiv. Kao što je rečeno u početku članka, pretpostavljeni će moći doznati i oceniti svoga potčinjenog u ovom smislu. Po konstataciji pristupa se merama za popravku. I tu se ide postepeno, kao i pri lečenju bolesti: ispituje se prvo uzrok i leči on pažljivo. Ako je uzrok bolest — neostupno se traži smena potčinjenog i upućivanje na lečenje. Ako uzrok leži u nezgodnom temperamentu, u neobuzdanosti, onda otpočinje rad opet postepeno i pažljivo, jer se ovakva netaktičnost leči jedino velikom taktičnošću od strane pretpostavljenog. U tome slučaju videti — da li je potčinjeni svestan svog nezgodnog položaja, ili je u zabludi i misli da je uzrok dishamorniji u njegovoj komandi (mnoge kazne, tužbe, žalbe i t. d.) isključivo do njegovih potčinjenih. Ako je svestan, znači da se i sâm stvara u smislu popravke i to njegovo staranje treba budno pratiti i vrlo pažljivo potpomagati.

Teži je slučaj ako je potčinjeni u zabludi. Tada se ide neposredno cilju, pažljivo se konstatuje nemanje takta i skreće se pažnja na važnost dobrog takta u jednoj komandi. Iznesu se i konkretni slučajevi i daju uputi i saveti za obuzdavanje sebe i formiranje izrađenog takta. Naročito nastojavati da u početku ovo ne bude u vidu prekora, već drugarskog i očinskog saveta. Docnije, prema razvoju ide se dalje, da se u slučajevima nepopravke, i nestaranja za ovo, dođe i do kažnjavanja. Čim dođe do ovoga, bezuslovno, odmah tražiti smenu potčinjenog. Ako se i u novoj komandi pojave stare navike, jedino je sredstvo udaljavanje iz vojske (penzija, ili udaljenja po sudskim presudama).

*

Bilo je slučajeva, a biće ih i u buduće, da se od pojedinaca s pravom mnogo isčekivalo, jer su inteligencija i čestitost bile tu. Mislilo se da će dotični umeti savladati sebe, upravo svoje nezgodne osobine i otkloniti prepreke za sjajnu budućnost. No ova je dala drugo — dala je stvarnost! I inteligencija i energija i čestitost bile su jače od volje, i u životu nisu dale čoveku ništa drugo do: stalnu žučnu borbu i zlopaćenje u službi i privatnosti.

Sprema (naučna) može dati koristi samo onda, ako se ona vešto upotrebi, — pruži kome treba. Inače je ona skriveno blago, dragocenost bez vrednosti. I zato držim da se ne greši mnogo, ako se za starešine u opšte postave uslovi: t a k t, pa s p r e m a. Bez prvog apsolutno nema uspeha; drugi se može i nadoknaditi ako je nedovoljan.

Beograd.

Drag. D. Pandurović
potpukovnik.

Неколико савета

команданту батаљона и командиру чете

Непосредни помоћник свога команданта пука, његова десна рука и први ослонац, командант батаљона дужан је да познаје све своје официре свестрано, како би их у даном моменту са сигурношћу у успех употребио на ратне дужности, према њиховим индивидуалним способностима у свима правцима.

Многоструке су и разнолике дужности његове и врло је тешко одвојити их и уредити по значају и важности, али ћу ипак покушати да их у најкраћем потезу изложим.

Навешћу само најважније и оне су, по моме мишљењу, ове:

Да стално и истрајно васпитава и обучава своје официре; да изједначава, допуњује и утаначава знања и погледе на извођење обуке и отправљање целокупне службе свих њих, старајући се да сваког појединца што потпуније спреми за све дужности положаја на коме је и следећег вишег;

Да се стара и труди, да се сва вежбања и обука свих врста са подофицирима, десетарима и војницима врше правилно, у одређено време, по утврђеном распореду рада и у духу прописаног плана и програма тако, да батаљон, односно све његове јединице, добије што темељнију, потпунију спрему и савршену способност, еластичност и извежбаност у свима гранама наставе уопште, а у борбеним радњама нарочито;

Да истрајном и неуморном контролом, дању и ноћу, бди над целокупном службом свих потчињених органа и да енергичним мерама сузбија и онемогућава сваки нехат, нерад, неред и злоупотребе, макоје врсте;

Да изненадним и честим прегледима материјалне спреме, оружја и оружног прибора нагони своје потчињене да се она увек одржава у најбољем стању и поуздана за употребу у сваком моменту;

Да исто тако води рачуна о целокупној ратној и материјалној спреми својих официра и да настојава, да је ова код свих у прописном броју и најбољем стању за евентуалну употребу;

Да развија, шири и стално одржава другарство, слогу и братску љубав међу својим официрима, подофицирима и војницима целог батаљона и да негује и уздиже дух витештва, честитости и морала у свима приликама и правцима, залажући све своје напоре, да му је батаљон сваког момента и у сваком погледу и дорастао за тешке и деликатне задатке који ће му у део пасти.

Својом спремом, енергијом, савесношћу, и неуморном истрајношћу, командант батаљона утиче на све своје потчињене и нагони их да у сваки — најситнији као и најкрупнији посао уносе највише могуће савесности, тачности, истрајности и пожртвовања и да својим дружељубљем, братском љубављу и узајамном солидарношћу чине и учине за своју команду и најнапорнија дела која ће служити на част и понос и њима лично и њиховој команди.

*

Чета је, може се с правом рећи кичмени стуб целе војске. Каква је чета, такав је батаљон, пук и цела војска.

У њој се спрема, обучава, челичи и кали најглавније борбено средство прошлости, данашњице и будућности — човек, алфа и омега рата и ратоводства.

Ако је он спремљен и опремљен морално, интелектуално и материјално, онда је, можемо бити сигурни, успех апсолутно загарантован; онда ће сви изуми савремене технике и сва борбена средства бити најефикасније примењена и сва силина огромног организма који се војском назива упућена и доведена до крајњег циља целокупног њеног рада и живота — до победе!

Из овог и овако укратко изложеног значаја и важности чете резултира огромна и деликатна улога командира њеног.

Командир чете мора бити савршене спреме, гвоздене воље, челичнога карактера, исполинске физичке снаге и несаломљиве воље и истрајности.

Његова општа и стручна спрема и неисцрпна љубав према војничком позиву и његовим војницима чине га оцем породице, домаћином војничкога дома!

Као добар отац за децу своју, тако ваљан командир за војнике своје чини све могуће и немогуће напоре, да би их што боље, што потпуније спремио за вој-

нички живот и тегобе које он собом доноси и успособио за све борбене радње и потребна знања која савремени рат од њих изискује.

Материјално снабдевање, морално и интелектуално развијање, физичко челичење и душевно снажење његових људи, представља за честитог, савесног и истрајног командира чете низ брига и напора о којима он мора непрекидно да брине, мисли и да се залаже, да би их до максима успешно извео и задовољио.

Само човек речених особина биће у стању, да све тегобе свога и врло важнога и врло деликатног положаја савлада и да ведра чела, бистра погледа и мирне душе сачека сваки обилазак и преглед вишег старешине и судбоносни час, када ће имати да полети са својим људима у смрт за Краља и Част и Славу Домовине!

Командир се данас стара о материјалном и новчаном снабдевању својих људи; о њиховом здрављу, стану, оделу и обући; о њиховим домаћим бригама; пише им и чита писма, саветује, упућује и теши у тузи и невољи. Он храни душу и тело својих људи и свагда и у најтежим приликама служи им као пример и путоказ рада, кретања, држања, понашања и целог живота њиховога.

Али је најважнији задатак и најсветија улога његова: рад на моралном васпитавању и целокупној војничкој обуци његових људи.

Тај задатак изискује највише времена, знања, умешности, напора и истрајности и зато је заповедна и света дужност сваког командира чете, да томе најважнијем, најделикатнијем и најтежем послу посвете све своје интелектуалне способности и физичке напоре и успех ће уз такав рад и свесрдну помоћ виших старешина поуздано доћи.

Васпитању и обуци десетара командир је дужан да поклони особиту пажњу, јер у савременој борби, где убилачка техника свих врста сеје смрт са свих страна и ништи све живо што се и за тренутак само појави на бојном пољу, десетина као још једино могућа колективна заједница добија своју првокласну важност и улогу.

Наоружана пушком, пушкомитраљезом, бомбама и бајонетом, она представља солидну борбену групу и моћно средство за извођење разних задатака и лаганим али сигурним наступањем осваја терен, приближава и доводи главни део нападачевих снага на одстојање за најодлучнију фазу борбе — удар прса у прса!

Ватрена акција свег наоружања њеног служи савлађивању терена и непријатељске ватрене акције и има за крајњи циљ: довођење нападачевих снага са што мање жртава до јуришног одстојања.

Остављена себи самој у пролокама терена, рупама артилеријских зрна и са свих страна изложена страховитом дејству свих ватрених оруђа непријатељских, она има за путовођу само добивени задатак, здраву памет и јуначко срце свога вође — десетара!

Десетар, тај најмањи војнички старешина утицајем савршенства технике и сложеношћу данашње борбе, исчаурио се у једног од врло важних борбених чиниоца чија је улога и рад у данашњој борби и врло озбиљна и врло значајна.

Од његове спреме, способности, довитљивости, срчаности и енергије зависи првенствено правилна и успешна акција вода и затим чете и других већих јединица, које се у данашњој борби потпуно извлаче из руку својих старешина и топе под ураганском ватром и страховитим дејством савременог оружја.

Отуда произилази величина улоге, важност и деликатност задатка десетара у савременој борби.

Отуда и заповедна дужност командира чете: да избору, спреми, васпитању и савршеној обуци десетара за време мира поклони највећу и најозбиљнију пажњу, ако жели и хоће да постигне како позитиван успех мирнодопске обуке, тако и поуздано вођење и рад у борби сутрашњих бораца.

Ако командир воли свој позив, ако му се доиста посветио из најчистије љубави према Краљу и Отаџбини и ако му је њена срећа, благостање и напредак драга, он ће се наоружати свима изложеним особинама неопходним за поуздан и успешан рад и неуморно и истрајно посветити васпитању и обуци својих људи које су му Краљ и Отаџбина у аманет предали.—

Призрен.

Пуковник,
Милорад К. Радовановић.

Za lakši i bolji sporazum (u borbi) izmedju artilerije i pešadije.

Obaveštavanje izmedju artilerije i pešadije treba da teče brzo, lako i sigurno. Ovo naročito važi za onaj deo artilerije, koji neposredno pomaže rad pešadije, a to su kolonske, odsečne, prateće i predstražarske artilerije.

Da se pešadiji pruži hitna i magnovena pomoć, nije dovoljno, da je samo veza dobro osigurana izmedju pešadije i artilerije, već i da sporazumevanje izmedju ta dva roda vojske ide glatko i brzo. A naročito za teško vidljive ciljeve, kao i za one, koji se brzo i trenutno mogu pojaviti i izčeznuti.

Za ovaj rad imamo više sredstva, a ovde ćemo ukazati samo ona, pomoću kojih bi nam mogli sami pešaci što potpunije da pokažu ciljeve, naročito one, koji im ometaju rad ili nanose gubitke, kao i da umeju da pruže artileriji podatke o njihovom dejstvu, a po potrebi i da korežiraju artilerisku vatru.

Ta srestva su sledeća:

1.) Obeležne tačke i tačke za orijentaciju.

Obeležna tačka je ona tačka, prema kojoj se artileriske starešine sporazumevaju, po kojoj daju ciljeve baterijama, za koju se često vezuju baterije i prema kojoj se vrše ostala merenja.

Tačke za orijentaciju služe više za sporazum viših komandanata.

Obeležne tačke daju komandanti artileriskih pukova i diviziona, ili ih uzimaju komandiri baterija na svojim zonama dejstva. One se nalaze na sredini reona dejstva diviziona (baterije). Treba da su vidne, markantne, lako uočljive, i da su u visini ciljeva.

Obeležnih tačaka može biti više na potrebnom razmaku, a može ih biti i u 2 i 3 reda prema potrebi. Numerišu se s desna u levo.

Dobro je, da ih sem artileriskih starešina znaju i ostale, a naročito pešadiske i komandant odreda (odseka, kolone), te da bi, kada budu zahtevali tučenje izvesnih ciljeva, mogao sporazum brzo teći.

A da bi oni znali, koje su obeležne tačke i tačke za orijentaciju, artileriski komandanti dužni su, da im po jedan primerak panoramskog snimka uz svoju zapovest pošalju na upotrebu.

Pokazivanje ciljeva biva pomoću hiljaditih, pokazujući od obeležne tačke prvo koliko se oni nalaze desno (levo), zatim pod (nad) i najzad kolikog je fronta dotični cilj. Merenje po pravcu vrši se uvek do desnog kraja cilja. Na primer:

„Od obeležne tačke № 1, desno 200, pod 50, front 30, neprijateljska baterija, koja se otkriva bleskom.“ Ili,

„Od obeležne tačke № 2, levo 100, nad 10, front 20, neprijateljski streljački rovovi mitraljeska gnjezda i t. sl.).“

Pri ovome pokazivanju imati na umu, da je broj izmerenih hiljaditih sa raznih tačaka razan, pa zato kad su te starešine, koje pokazuju (daju) ciljeve na drugom odstojanju od onog kome ih daju, treba uvek da označuju i svoje udaljenje od obeležne tačke, ili da označe mesto odakle su merili, te da bi se dati broj hiljaditih mogao preobraziti u pravi broj hiljaditih za orudja, koja će dejstvovati.

2.) Skica ili snimak neprijateljskog rasporeda i zemljišta, na kome se nalazi.

Svaki najmanji deo neprijateljskih odbranbenih radova, mesto mitraljeza, rovovskih orudja i t. d. treba na skici označiti sa brojevima 1, 2, 3, . . . ili I, II, III, . . . ili sa nazivima slično onome, što je radjeno u rovovskoj vojni. Isto tako i svaki delić terena, na kome se nalazi neprijatelj, kao: kamen, jaruga, vrzina, . . i sve što bi bilo od značaja i što bi neprijatelj, kao i mi mogli da koristimo.

Ovu skicu treba da rade bataljoni u prvom borbenom redu, a ona da obuhvati onoliku prostoriju, koliko komandanti bataljona sa svojih mesta mogu da uoče i svojim okom da vide.

Takve iste skice dužni su da dadu i komandantima — komandirima baterija, koji ih pomažu svojim orudjima. I obratno, komandanti grupa, diviziona i komandiri baterija dužni su da daju svoje panoramske crteže komandantima onih pešadiskih jedinica, koje oni pomažu.

Imajući takve skice — snimke, lako će biti sporazumevanje izmedju artileriskih i pešadiskih starešina. Dosta je reći: „1 neprijateljsko mitraljesko gnezdo sa kamena A dejstvuje,“ ili „neprijatelj poseda rov B,“ ili „neprijatelju pristižu pojačanja saobraćajnicom № I.“ i t. d.

Izrada ovih skica nije teška stvar, pa ipak zahteva dosta vežbe i dobru ruku.

Situacija će uvek diktovati i na samu izradu skice i na njene detalje. U rovovskoj vojni, svakojako, da je moguća detaljna njihova izrada, ali u poljskoj vojni to neće biti moguće uvek.

3.) Ako se desi, da kakva neprijateljska baterija tuče naše pešake, nije dovoljno da pešaci to samo jave, ili da za odredjivanje dejstva njenog pravca i ostalih podataka odmah zovu tobdžiju, jer će se gubiti u vremenu, i neće se moći on svuda ni slati, pošto će u ratu biti takvih slučajeva mnogo.

Zato i pešaci treba da imaju sposobnosti, da pruže artileriji izvesne potrebne podatke o neprijateljskoj artileriji.

Pri ovome verovati više oku nego uhu.

Pravac neprijateljske baterije može se videti po rikošetima njenih zrna. Treba samo preko brazde, koju zrno povuče po zemlji, videti gde taj pravac seče bliži i dalji neprijateljski položaj.

Ne bude li bilo rikošeta, onda se može po grupi levaka od izbačenih neprijateljskih zrna takodje doneti približan zaključak o pravcu neprijateljske baterije, pošto grupisanje metaka ima sliku izdužene elipse u pravcu gadjanja. Simetrička linija, koja deli broj palih zrna desno i levo, pokazuje pravac, odakle dotična neprijateljska baterija dejstvuje.

O daljini može se doznati, kad se pregledaju tempirni upaljači, koji imaju označene daljine u metrima ili u sekundama. Tu daljinu treba čitati i javiti.

4.) Za bolje dejstvo artilerije treba artileriji pružiti podatke i o nagibu terena na kome treba tući ciljeve. Ovo naročito onda, kad artilerija ima da tuče ciljeve u neposrednoj blizini naše pešadije.

Za takav rad služi se sitometrom, regletom, pa i rukom. Nagib se izražava stepenima ili bolje u hiljaditima ili u procentima.

5.) Ako se neprijateljska mitraljeska gnezda ne mogu nikakvim drugim sredstvima da pokažu artileriji, zgodno je da pešaci svojim topčićem ili kakvim drugim zapaljivîm i osvetljavajućim zrnom markiraju ta gnezda ili druge ciljeve.

6.) Bilo bi za artileriju od velike koristi, kad bi pešaci mogli pokazati i rastojanje u metrima izmedju pojedinih tačaka po frontu i u visini naših prednjih delova, jer se u artileriji često oskudeva u spravama za merenje daljine, ili pak ove sprave zahtevaju vrlo precizan rad, inače se dobijaju velike greške.

Ovaj je rad lak, i brzo se može svako njemu naučiti.

Imajući na taj način izmerena pojedina rastojanja, artilerija je u mogućnosti, da u momentu otvori vatru pred svojom pešadijom.

Sve ovo što je napred rečeno ne treba potcenjivati, i u tome se treba vežbati, ako se hoće sa manje žrtava i sa manje truda da postigne izvesan uspeh. To će naći svoje primene ne samo u rovovskoj vojni, nego i pri borbama oko jače utvrdjenih položaja.

7.) Ako bude nastupio takav slučaj, da pešaci korežiraju artilerijsku vatru, treba da imaju ovo na umu:

Ako mogu da mere odstupanja zrna tačno u metrima i to u horizontu cilja, onda treba ta otstupanja i da dostavljaju artileriji, u protivnom dostavljati osmatranja: „mnogo (malo) prebacio," odnosno „desno (levo)," a ako je pao u blizini cilja onda „u cilj". Komandiri baterija će na osnovu ovakvih osmatranja, a radeći po nastavi, doći do potrebnih elemenata.

Ako bi se približno od oka dostavljala osmatranja u metrima, može se uticati na komandire baterija, da takva osmatranja uzimaju u kombinaciju, što često neće dovesti do elemenata za cilj, a može da bude i fatalno po pešake, ako se bude gadjalo na ciljeve blizu naše pešadije.

— Eto, nekoliko iznetih potrebnih načina, pa da veza, osmatranja i dejstvo artilerije bude potpunije, korisnije i sigurnije.

Iz ovoga se da videti potreba, da i pešaci treba da budu upoznati sa izvesnim radom čisto artileriskim i sa rukovanjem i poznavanjem izvesnih prostih artileriskih sprava.

Beograd.

Artiler. potpukovnik
Dušan M. Radovanović.

Конференција о реперажи по звуку.

По поручнику Royer-у S. R. S. Z. (Репеража по звуку)

Циљ реперазе по звуку.

— Репеража по звуку има за задатак: да нађе место скривеног топа; или да нађе скривено место где је зрно експлодирало, користећи се произведеним пуцањем, то јест звуком, који се јавио при изласку зрна из цеви, или при кретању зрна кроз ваздух, или при експлозији зрна.

Брзина звука је одређена, она износи у ваздуху 340 метара у секунди.

Као што се можемо користити брзином звука, да одредимо висину облака по муњи и грмљавини; или да одредимо даљину места експлозије, коју видимо — тако исто можемо да се користимо брзином звука и неким другим особинама његовим при реперажи, о којој је реч.

Теориско решење проблема.

— Кад пустимо камен на површину мирне течности, видеће се таласи на површини и они ће се у концентричним круговима удаљавати од места, на које је пао камен. Слично томе, звучни таласи простиру се кроз ваздух у лоптама, концентричним, којима је у центру звучни извор, ако је ваздух потпуно изотропна средина, то јест, ако има свуда исту густину а нема никаквих струја.

Претпоставимо сад, да је тачка S звучни извор, из којег полази звучни талас једног тренутка, који је узет као почетак времена; предпоставимо: да је тај талас произведен кратким а јаким звуком; и претпоставимо да је ваздух јако изотропна средина — онда ће се звучни талас ширити у свима правцима једнаком брзином, коју ћемо обележити са Vs и после t секунада, полупречник сфере звучног таласа биће: $R = Vs \,.\, t$.

Узмимо две тачке A и B у једној равни, (Слика 1)*
која заузима макакви положај према тачци S. Нека је тачка A врло близу тачке S, а тачка B удаљенија. Време, које је потребно звуку да дође из S у A, нека је t_A секунда; а време, које је потребно звуку да дође из S у S, нека је t_B секунада. Тада можемо написати да је:

$SA = Vs \,.\, t_A$ — — — — (1) и да је:
$SB = Vs \,.\, t_B$ — — — — (2) и одузимајући једначину (1) од (2) добија се: $SB - SA = Vs\,(t_B - t_A) \ldots (3)$

Кад на извесан начин успемо да измеримо временску разлику пристизања звучног таласа у тачке A и B, коју ћемо обележити са OAB; кад нам је Vs познато из практичних огледа (340 метара у секунди) — онда ће бити позната и друга страна једначине под (3), јер преставља разлику радијуса (потега), повучених из тачке S у A и B, што значи да се тачка S налази на хиперболи, чије су жиже у A и B, и чија је апсцисна осовина $2a = Vs.\ OAB$, пошто се зна да је разлика потега у хиперболи једнака апсцисној осовини, дакле $SB - SA = 2a$.

(Слика 1a)

Кад две тачке опредељују *једно* место, онда ће n тачака, таквих као A и B, определити (n—1) место, чији ће међусобни пресек одређивати место звучног извора S. Временска разлика у пристизању звучног таласа, OAB, у тачке A и B, зове се *„звучна координата“* (акустичка координата) звучног извора за елементе основице AB и она је изражена у стоте делове секунде.

Примедба на звучну појаву, произведену поласком зрна из цеви.

— Кад је атмосфера једна средина јако изотропна, полазак зрна из цеви (пуцањ) производи звучни лоптаст (сферни) талас, познат под именом *„талас уста“*. То је једини звук, који може примити осматрач, постављен испред оруђа, а у близини равни гађања — ако је почетна брзина зрна мања од брзине звука. Такав је случај код хаубица, изузевши нека пуњења.

Али у случајевима — врло честим — у којима зрно има почетну брзину већу од 340 м. у секунди, дакле, ако је брзина зрна већа од брзине звука, онда известан други звучни талас предходи „таласу уста“, те њега осматрач прими пре „таласа уста“. Овај звук зове се „звучни балистички удар“, а талас, који га преноси зове се „шок“, „балистика“, „талас

---
* види прилог.

балистичког удара“, или просто: „талас удара“.

Зрно при кретању кроз ваздух ствара на целом свом путу ваздушне лопте, (Слика 2) које се крећу од сваког његовог положаја као од цетра (од сваке тачке на том путу). Кад се слију, ове лопте дају „ваздушни траг“ зрну, који је сличан оном трагу што га оставља лађа на површини воде, кад се креће. Сливене лопте дају талас у облику купе (конуса) у чијем је врху зрно, односно лађа.

Ево објашњења: Нека су уста цеви у (Слика 2а) О, одакле зрно полази. То је у исто време центар онога звучног лоптастог таласа (лопте), који је постао услед пуцња и који се зове „талас уста“. После једне секунде полупречник тог таласа биће 340 метара (На слици Ч=ОА=340 m). Ако зрно има мању брзину од 340 м., онда неће доћи за једну секуну из О у А, већ, рецимо, од О до В. У сваком положају, од О до В, зрно ствара, својим кретањем, нове звучне лоптасте таласе, независно од прве лопте. Посматрајмо само четири положаја зрна на путу, положај у С, D и Е, у које зрно дође после $^1/_4$ секунде, $^2/_4$ и $^3/_4$ секунде. Кад зрно дође у положај С после $^1/_4$ секунде ту изазове лоптасти талас, који ће се развијати за $^3/_4$ секунде брзином звука (340 m). Он неможе достићи „талас уста“, јер им је брзина једнака а талас уста постао је за $^1/_4$ секунда раније. Он иде за таласом уста, постаје све већа лопта са центром у С (На слици круг C_1). После $^2/_4$ секунде зрно долази у положај D и ту изазива лоптасти талас, као и у положај С. Пошто и овај лоптасти талас путује брзином (340 m за секунд) звука, то неће моћи да стигне она прва два таласа, јер путује свега $^2/_4$ секунде (На слици D_1). Затим зрно дође у пололожај Е, ту изазове исти талас као и у прва два положаја, чија је брзина као и оних, а који се креће свега $^1/_4$ секунда, због чега он не може стићи оне раније таласе (На слици круг E_1). У току друге секунде (па и свих потоњих секунада) ствараће ће се нови таласи кретањем зрна, али свима овим таласима предходиће онај први талас, „талас уста“. Њега ће осматрач прво и чути. Из слике се види: да се сви ови таласи приближују у правцу кретања зрна, а удаљавају на супротној страни.

Да видимо други случај, кад је брзина зрна већа од брзине звука. Нека је опет време посматрања једна секунда. На крају прве секунде „талас уста“ има своју лопту, полупречника 340 метара. Нека је брзина зрна два пута већа од брзине звука. Зрно ће већ после пола секунде прећи цео полупречник лопте „таласа уста“, а из саме лопте изаћи ће раније, јер је лопти потребна цела секунда, па да има полупречник 340 м. На целом свом путу зрно простире звучне лоптасте таласе својим кретањем. Посматрајмо оне звучне таласе, који су постали после $^1/_4$, $^2/_4$ и $^3/_4$ секунде. После $^1/_4$ секунде зрно је прешло у положај С и ту изазвало лоптасти (Слика 2b) талас, који ће се ширити за $^3/_4$ секунде брзином звука, те ће на крају прве секунде имати мањи полупречник него „талас уста“. Али пошто је његово средиште помакнуто у правцу кретања зрна, овај ће се талас сећи с таласом уста у тачкама M и M_1. Управо у овим тачкама постаје сливање ова два таласа, те ће се јавити јаче кретање тачака него на осталим површинама. Овај ће талас наставити пут даље сам за себе брзином звука, остављајући, за собом, „талас уста“. После $^2/_4$ секунде зрно је на крају полупречника „таласа уста“, који још ту није дошао, јер му треба да путује још $^2/_4$ секунде. Ту ће у тачци В зрно изазвати талас, који ће имати брзину 340 м, као и остали звучни таласи. Он ће се сећи прво с таласом положаја С у тачкама N и N_1 па наставити, самостално, ширење у правцу зрна, а доцније на супротној страни кретања зрна сећи ће се и с „таласом уста“. На тачкама N и N_1 биће појачано кретање тачака као и на тачкама M и M_1. Кад зрно после $^3/_4$ секунда дође у положај D, изазваће талас, који ће бити мањег полупречника него претходни, јер му остаје за ширење свега $^1/_4$ секунде. Он ће сећи, боље речено сливати, прво с таласом положаја В у тачкама P и P_1 па самостално наставити пут у правцу зрна. На супротној страни развијајући се, сећи ће се и са осталим таласима. Дакле на крају прве секунде имаћемо појачано кретање ваздуха у тачкама M, M_1, N, N_1, P, P_1. Кад спојимо те тачке, онда ће се показати појачано кретање у облику једног коничног омотача, чији је врх у тачки А, где је и

СУШАК

зрно; и који се зове конусни или купасти или дужински талас. Појава из прве секунде преноси се и на другу секунду и таласи постају већих димензија. Ти се таласи виде, само не потпуни, кад лађа иде преко мирне воде.[1]

Али зрно при кретању губи од своје брзине, зато на путањи зрна постоји једна тачка, у којој је брзина зрна равна брзини звука. Кад зрно пређе ову тачку добије брзину мању од звучне, онда се конични омотач, то јест „талас удара" (шок, балистика) одваја од зрна и простире се брзином звука у концентричним лоптама (чији је центар она тачка једнаких брзина).

Кад се напомене, да „талас уста" има у себи у исто време и први лоптасти талас, који производи „талас удара"; и да се они сливају по једном кругу А В онда

(Слика 2с)

констатујемо: да ће тај круг и уста цеви наградити један нов конус, чији је врх на устима цеви а основица поменути круг; даље, да се тај конус зове: „критични конус"; и да ће осматрач, који је у „критичном конусу" примити два звука: „талас удара", потом „талас уста". Интервал у времену (временска разлика), који одваја ова два звука биће у толико мања у колико би се осматрач већма удаљавао по путањи зрна, јер зрно губи брзину.

Изван омотача критичног конуса таласа, осматрач ће чути само „талас уста".

Утврђено је посматрањем „таласа уста" и таласа њему сасвим блиских да косинус полуугла на врху критичног конуса има вредност:

$$\text{Coord. } \frac{V_s}{V_1} = \frac{\text{брзина звука}}{\text{почетна брзина зрна}}$$

Кад је почетна брзина мања од брзине звука, лоптасти таласи остају један у другом. Нема пресецања, па нема ни заједничког омотача, дакле нема „таласа удара".

Исто тако експлозија зрна ствара само један (сверни) лоптасти талас, јер је брзина експлозије много већа, него брзина

[1] Пошто се зрно не креће праволинијски, већ по извесној кривој линији то ће конусни талас тачније бити престављен сликом.

звука. Експлозија се сврши муњевитом брзином, после веома кратког времена експлозије је нестало.

Садањи апарати за реперажу бележе оба таласа.

Талас уста употребљава се за одређивање положаја топа.

Талас удара био је дуго времена на сметњи. Данас апарати снабдевени једним додатком, за обавештење, хватају овај талас и он служи за израчунавање табличних елемената непријатељских топова; он даје у сваком случају идеју о реду величина почетних брзина.[2]

Рад једне секције репераже по звуку
(S. R. S. Z.)

1.) *Основица.* — Једна секција репераже по звуку, располаже са најмање 4 станице, у којима су положени апарати за прислушкивање (écouteurs).

Ове станице су на растојању, од прилике, на 2 километра од прве линије и образују једну основу чија централа (la direction générale) јесте на фронту и чији се елементи граниче са два једно до другого апарата, удаљени од прилике на 2 километра.

Места подижу Армиске телефонске секције (С? С. Т. А).

(Слика 3.)

Апарати за прислушкивање, примају звучни талас и одмах га достављају у један апарат „обележач" (enregistreur) који се налази у централи секције, а везан је електрично са секцијама.

Једна ролна хартије, која се брзо — једно-образно преносно креће (као у телеграфу) прима узастопце одговарајућа уписивања долазећих звучних таласа са разних станица за прислушкивање. Време се ту исписује, такође, у облику једне градуиране размере у $1/_{100}$ од секунде, на начин да читање акустичке координате бива непосредно упоређењем, са размером времена.

2.) *Апарати за прислушкивање.*

Апарати за прислушкивање су разних типова: Dufour или TM 16 или Boull.

Апарат за прислушкивање „Dufour" електро-магнетичан, састоји се у ствари од једног цилиндричног резервоара од тридесет литара запремине и пуног ваздуха.

(Слика 4.)

Једна од његових основица је превучена једном плочицом округлом, од алуминијума, испупченом и врло слабо утврђеном у суду између којих је уметнута једна круна од гумираног платна.

На испупченој страни плочице, од алуминијума, прикован је један цилиндричан муф, а тако исто и осовина прислушкивача на којој је намотан калем жице од 800 увијутака од $5/_{100}$ mm дебљине.

Плоча — затварач од алуминијума вибрира, под утицајем звучног таласа и прима подједнако, од једног клипа (благодарећи финој вези, коју ствара круна од гумираног платна), слабе покрете осцилирајуће паралелно оси цилиндра.

Намотани калем заузима улаз једног, врло јаког, електромотора у празном простору прстенастог, од прилике 11000 страна; његово померање, везано је са померањем затварачеве плоче, која производи у свом обмотавању калема, струју јачине од неколико микро-ампера, која се преноси у апарат „прималац".

Звучни талас једини је извор енергије и образовање струје, која производи тачно честа и широка померања плоче.

3.) *Апарат прималац*:

(Слика 5).

Ово овако произведено дејство доспе у централу, где пролази у мотање једног галванометра уоквиреног врло осетљиво, а који у вертикалној оси носи једно мало конкавно огледало. Кад је калем у дејсвту наизменично као и померање плоче, галвано-метар осцилираће.

Ако удесимо да падне на огледало један осветљени сноп, који долази из једног одређеног извора, слика добијена одблеском, или зрак светлости, осцилираће на правој управној на осовину галванометра, то ће рећи хоризонтално.

Овај зрак пада, у збиљи, на једну пантљику од хартије, широку од прилике 6 сантиметра, осетљиву у бромиру а која се одвија, снагом једног малог електромотора, паралелно осовини галванометра са брзином изједначеном, од прилике, 8 см. у секунду.

Кад је све мирно у апарату за прислушкивање, ни један калем у дејству не ради, галванометар је миран, зрак такође, који само обележава, на пантљици, једну право-

[2] Довде је превод разрађен, ради лакшег разумевања Даље настаје чист превод конференције поручника Royer-a.

линејну црту, паралелну са правцем одмотавања

Ако један звучни талас покрене апарат за прислушкивање, калем у дејству произведе осцилирање галванометра и одмах по том зрак који се покрене хоризонтално.

Комбинација вертикалног одмотавања пантљике и хоризонталног осцилирања зрака производи једну криву, која има изглед синусоида (sinusoide) осетно ублаженог.[1]

Има толико исто галванометра колико и станица за прислушкивање и одговарајући зраци подељени су на пантљици следујући истој хоризонтали и на начин да су умир у осетно на истом остојању. Може, дакле, на једној истој пантљици n праволинејних линија, бити у вези са кривим синусоидима од n станица за прислушкивање.

4.) *Бележење времена.* — Оно се врши помоћу једног зрака, који је сличан предходним, само што се добија рефлексијом, на једно конкавно непомично огледало, светлом четком периодично прекиданом зупцима круне једног округлог зупчаника. Овај точак (зупчаник), који има 20 зубаца, обрне се сразмерно 5 обртаја у секунди, истовремено са једним диапазаном, који се држи електромагнетично и брижљиво је измерен. Зрак периодично прекидан оставља на пантљици једну праву линију обележену тачкама, паралелно одмота-

(Слика 6.)

вању и тако: да размак међу две тачке узастопне, преставља $1/_{100}$ део секунде.

Справа противно положена од точка, са једним ширим размаком, даје покрет сваки $1/_{10}$ од секунде у виду једне црне тачке, на подели времена, која се лако да прочитати.

5.) *Укупно функционисање.* — Кад је апарат у миру: лампа за зракове не гори, ролна осетљиве хартије, смештена у једном мрачном сандуку, не одмотава се; а правоугаони отвор, кроз који зрак продире у сандук да обележи на пантљици, маскиран је једним затвором.

Једна од напред постављених станица, из прве линије (2—300 м) има једног руковаоца, за слушање пуцња из непријатељских топова. Он рукује са једним кругом, који затвара три спровода:

1.) Спровод за запаљивање лампе;

2.) Спровод за затвор маске; и

3.) Спровод за одмотавање пантљике, помоћу електричног мотора.

Кад се звук јави, сва три спровода, у предњој станици, пусте се у дејство, помоћу предњег круга и централа је, за два или три секунда у могућности да прима.

Прималац у централи, види n зракова за удар, потом за распрснуће; задржава одмотавање пантљике, пресече је, скине је, потопи је у фиксир и изазове је. Овај рад захтева од прилике два минута.

Искоришћење пантљике (читање, изазивање и т. д.) врши се од нарочито спремних људи — техничара. Они читају акустичке координате, на пантљици. То су тренутне акустичке координате, оне имају да претрпе промену поправке због: ветра, температуре и хигрометриског стања, да би се довеле на нормалне услове; потом се преносе на карирану планшету, размере $1/_{20\cdot000}$, на којој су пренети основни елементи станица и централа.

Нарочите таблице служе: да се преведу акустичке координате у asymtotes[2] хиперболе, потом асимтоти у саме хиперболе у режиону који нас интересује.

По величини углова и полигона добијеног пресеком, ценимо тачност одређивања; овај полигон у већини случајева, кад се тачно ради, никакав је.

Распрснуће, чије бележење следује, на истој пантљици, оној где и удар, добија се на исти начин. Тако се добија место непријатељског топа и место распрснућа зрна — дакле даљина може се израчунати трајањем путања.

Нека је p место топа, E тачка распрс-

(Слика 7.)

нућа, M један прислушкивач, који чује распрснуће, време R удар поласка (ово време врло се лако чита на пантљици).

Напишимо на два разна начина време, које је протекло од поласка удара од топа до слушања распрснућа у M, по два пута PM и PEM. Ако означимо са O трајање путање и са Vs брзину звука имамо:

$$\frac{PM}{Vs} + R = O + \frac{EM}{Vs}$$

[1] Синусоид — кратка раван преставља промену синуса кад се лук мења

Преводиоц.

[2] Права линија, која се стално приближава једној кривој линији, а никако не могу да се сусретну. Пр.

или

$$O = \frac{PM - EM \times R}{Vs}$$

Други члан, ове једначине, потпуно је познат; остаје нам само, да прочитамо у таблицама гађања, непријатељског топа; колико је за даљину Е Р трајање путање О. И тако добијамо не само калибар, него за топове, са више пуњења и пуњење употребљено. За све ове операције потребно је, од прилике, 20—25 минута.

Овај се резултат, одмах, телефоном доставља: артиљерији одређеној као контра батерије и у S. R A (Артиљериској обавештајној служби) у корпусу.

6. *Реглажа гађања.* — Улога S. R. S. Z. (Служба реглаже по звуку) не бави се само изналажењем места непријатељских топова, но исти апарати, са мало различним методом, кад су аерологички услови повољни, дозвољавају: да се регулише гађање, једне наше батерије на непријатељску, која се открила дејством.

Кад се изнађу тренутне акустичке координате непријатељске батерије, одмах се предузима реглажа. Репеража је постигнута: кад тренутне акустичке координате распрснућа нашег зрна, буду исте као и непријатељске батерије. Два звучна извора, која имају акустичке координате исте, неминовно имају исте и топографске координате.

Графикон реглаже. — Све реглаже са земаљских осматрачница (S. R. O. T.), израђене су у виду једног графикона у размери $1/_{500}$ у коме су обележене; праве са разних осматрачница, циља и оне које се шире у округлом броју угловне јединице (десиграда или хиљадитих).

Тако исто кад се врши реглажа по звуку, употребиће се један графикон, који важи за сваки основни елеменат: хиперболу, која полази од циља и оне чије акустичке координате, у односу на основне елементе, које желимо, удаљујући се више или мање од оних од циља, у једном броју целих сантиметар секунда.

Пошто је у ствари размера велика, разне гране употребљене ових хомофокалних хипербола, могу се по закону заменити паралелним правим линијама. Како распрснуће у опште, има акустичке координате, које се мало разликују од акустичких кордината циља, образоваће се врло мала разлика у скретању у односу на правац батерије, циља и управне, коју је лако измерити.

Извођење реглаже. – Упутом од 16. септембра 1917. г. команданта артилерије 7. армије, допуњеним прилогом од 15. октобра 1917. г. реглажа се врши на следећи начин:

Батерија избацује један плотун, од 4 метка на изабрани циљ. S. R. S. Z. (служба обавештајна по звуку) контролише, ове метке, и даје резултате топ по топ, то траје 8 минута.

Потом батерија поправља елементе и избацује, са новим елементима 12 зрна. S. R. S. Z. бележи и за време овог њеног рада пречишћавања, батерија регулише на циљ све док S. R. S. Z. даје обавештење о 12 избаченим зрнима (то траје 20—25 минута) и батерија поправља за сваки топ по топ средњу тачку од 3 зрна. За овим почиње ефикасно гађање.

У случају, где нису аеролошки услови осетно промењени S. R. S. Z. може у разним тренутцима групног гађања, да преконтролише плотуне и објави батерији ударне тачке.

Закључак. — Дакле поред улоге: изналажења непријатељских батерија на сектору S. R. S. Z. позвана је да игра врло важну улогу, као сресство за реглажу. Она потпуно допуњује сресства до сада употребљена: авијоне, S. R. O. T. (служба обавештајна осматрачнице са земље), балоне; јер околности спољне природе, које некада владају, недозвољавају употребу ових (магла, мрак, потпуно маскирање непријатеља), а далеко су од тога да сметају употребу реглаже по звуку, на против оне су врло повољне: прислушкивање је изврсно ноћу и по влажном времену, јер је онда атмосфера врло мирна.

7. *Прибелешке о материјалу ТМ 16 и „Bull“.*

Апарат за прислушкивање ТМ 16, јесте цилиндар са запреминама, од прилике, 30 литара, чија је једна основа затворена плочом од алуминијума, ојачана у свом центру са два котура, од истог метала, мањег пречника, закована за њу. Ова плоча стегнута је на својим крајевима међу две карике, од каучука, које образују затвор. Плоча се наслања у свом центру на дугме једног микрофона, врло осетљивог, стално утврђеног помоћу једног стуба, (ипак су дозвољена мала померања) који је на другој основици утврђен за цилиндер.

Микрофон је уметнут у круг једног стуба, који такође држи почетак једног трансформатора; други крај, овог трансформатора везан је линијом, која води у централу секције.

Под утицајем пуцња топовског, плоча вибрира и чини периодичне промене отпору микрофона, исте ове промене преносе на стуб, и увеличане трансформатором достављају се централи.

(Слика 8).

Линија их спроводи у калеме једног електромагнета пред чијим срединама може да осцилира један омотач у вези са једним системом вештачких опруга. Овај омотач носи једно перо, које пише његове промене на једној нагарављеној пантљици, која се одмотава једнообразно. Овај апарат за обележавање зове се анализер, а има их толико колико и станица за прислушкивање.

Бележење времена бива помоћу хронографа „Jaquet“, који сваког секунда бележи једну рецку на нагарављеној пантљици, која је горе споменута.

Прислушкивач „Bull“. — Састоји се из једног простог суда запремине 25—30 литара, чији затвор преставља један мали отвор, четвртаст, од прилике 1 см. свака страна, преко кога је затегнута једна мала решетка од платинске жице, врло танке и изоловане, која се зажари струјом из једне акумулаторске батерије.

Пролаз звучних таласа производи покрете, наизменично брзе, од улазећег и излазећег ваздуха који расхлађује решетку и чини промену у њеној отпорности а потом и у јачини струје, која кроз њу пролази.

Ове промене утичу у централи на један галванометар врло осетљив, бележећи и фотографишући, као и у материјалу „Dufour“.*

Крагујевац — Београд.

Н. Манаковић
пуковник у пензији,
прећашњи управник Војно Тех. Завода.

* У последње време ови се апарати постављају на аутомобилима и употребиће се у покретној војни.

FEUILLETON

На Хисару.

— Сенима невиних жртава из „Арапове Долине“, чија једина кривица беше: што беху добри Срби. —

Већ и ноћца пада... тихо свуда кружи,
Црним плаштом својим да покрије сада,
Мени мили видик што ми Хисар пружи...
Ја усамљен шетам по гребену тада,
А Хисар ми верно прича црне дане
И показа тело — на њем' страшне ране!...

И кроз болне груди уздах му забруји,
К'о вулкан љути, што у себи крије
Многе тајне своје, а у болу струји;
А из очију млаз му суза бије...
Па кроз плач ми рече: „Многе црне дане
Ја проведох тужно... страшно болу ране...

„У тешком моменту кад ме беше свила,
Грозна тама подла — коју татар створи,
Мени увек беше Домовина мила...
Сунце њено чеках, што се с тамом бори,
Са Суве Планине да ми топло гране,
Не плашећ' се смрти нити љуте ране...

„Кад ме татар мучки врелим гвожђем веза,
Душа моја снесе много горких часа;
Јер је татар мучи, ни од шта не преза,
Али ја не пустих баш ни једног гласа!..
Све те патње снесох... али у те дане,
Врело гвожђе створи ове тешке ране...

„Видиш ову рану, што у срце дира
Највеће ми боле она чини сада;
И болом ми својим никад неда мира,
Ма да ропства нема — нити црних јада;
Јер је она символ наших горких дана,
Она крије боле свих честитих рана...

„Та је рана звана „Арапа Долине“.
Која јаче боли и тело ми руши:
Кад се поклич песме и забава вине
Отуд... из вароши — јер у многој души,
Изчезла је љубав што ми даје хране..
Те нико не мисли: да м' излечи ране“...

А кад слатке часе младости бајне,
Што ми Хисар пружи у свом лепом куту —
Туга црна сруши, због те ране трајне,
Што му срце дира — ја у болу љуту,
Зажалих дубоко: што га бар не бране
Пријатељи верни... излече му ране?...

Па му рекох гласом, који снаге нема:
— Буди горд и даље!... дела твоја сјајна,
Крунисаће славом потоња времена,
И слава ти сјати к'о вечито трајна...
А док славу мрачи пакост ових дана,
Ти у болу нађи сладост твојих рана!

Хисар — јула 920. **Слободан Хисаревић.**

Naravi. (temperamenti, prirode).

I. Sangvinična ili atletska narav.

Sangvinični čovek je tip fizičke snage. Gradja kostiju je prava, čvrsta i trajna. Sistem muskula najvećma razvijen. On ima široka pleća, malu glavu, okruglo lice, glatku i belu kožu, sjajnu boju lica, pepeljasto plavu ili kestenjasto mrku kosu. Njegov je karakter lak, nesmotren, pun uobraženja. Voli dobar ručak, radost, veselje razbibrigu. Strastan je za modu, za frivolnu literaturu, za svečanosti, za pozorište. Ulaguje se, mazi se, zaljubljen, pun zaposlenosti, živ u društvu lepog pola, u svojim naklonostima ne mnogo stalan. Bude li prezren, on ide svojim putem i žuri novim osvajanjima. Traži promene u svojim zadovoljstvima kao i u svojim naklonostima; on je nestalan, nepostojan i često nezahvalan... u svojoj ljubavi. Ljubomora dotiče njegovo srce samo površno, a ne prodire. On je slika leptira koji se klanja svakom cvetu a nijednom ne ostaje veran. Čak i ako ga sila strasti rani, ne ljuti se dugo. On se ili sveti odmah, ili je posle nekoliko dana sve zaboravio. Pravi neobično lako poznantsva i voli da vidi mnoge prijatelje oko sebe. Može se na njegovo srce računati.

II. Žučna (kolerična) narav.

Žučan čovek poznaje se po njegovoj žućkastoj boji lica i po mrko crnkastoj boji kože; po suvim i izrazitim oblicima. Čvrsto držanje, umeren hod, brzi, snažni pokreti, mrka ili oštra fizionomija, živ, sevajući pogled. Kod sangvinika prevladjuje arterijski sistem, kod žučnih naprotiv crna ili venozna krv. Žuči ima u preobilju i delovi koji su s njom u vezi možda su uzrok njegovih žestokih i koncentričnih strasti. Njegov karakter je ohol, ponosit i nestrpljiv. Iz samoljublja pokazuje da voli sjaj, pun je želje za čašću, a škrt za hvalu i ukazivanje počasti. Žučan čovek je pun duhovnih obdarenosti i sa izvesnom smelošću misli. Sa istrajnošću i tvrdoglavošću, traži u obradi jedne ideje da dostigne svoj cilj. Govor mu je kratak, stil živ i jedak. On je nasilnički i plahovit, u strasti nagao i ljut; isto tako prijemljiv za lepe osećaje, za veličinu duše, odanosti, kao i za ljubomornost, mržnju, osvetu i kadkad za svireposti. Medju ovim naravima nalaze se oni energični, za uzvišene vrline kao i za najužasnije zločine prijemljivi ljudi. Istorija označava kao žučne ljude: Ahila, Ajaksa, Pira, Hanibala, Maria, Sulu, i one triumvire, koji su posekli tolike glave. Pri upornim borbama kuća Jorka i Lankastra, pri gradjanskim i verskim ratovima svih vremena, i u najnovije doba u Francuskoj, pri krvavim slanjima na gubilište 1793. g., behu ljudi ovog temperamenta na čelu. Otud se medju žučnim ili melanholičnim subjektima nalaze oni opasni religiozni i politički fanatici.

Iz ove slike da se zaključiti, kako su trajne i jake strasti žučnog temperamenta. Ljubav i prijateljstvo su u srcu žučnog večni. a naprotiv i mržnja i lakomost neiskorenljivi.

III. Nervozna (melanholična) narav.

Ovaj se temperamenat poznaje razvijenim u najvećoj meri sistemom moždanih nerava i usled toga izvanrednom osetljivošću i prenapetošću radnje mozga. Nervozna lica imaju mršavo i bledo lice, sjajne oči, crnu kosu, vitak stas i žile pod kožom su vrlo vidljive. Njihove crte lica imaju nečega melanholičnog i katkad bolnog. Nervozni ljudi u opšte briljiraju razumom, mnogi su sa živom snagom uobraženja, koja ih odvodi na stranputicu. Njihova prekomerna osetljivost postaje često za njih izvor mnogog zla, za neke izvor malo radosti.

Često prelazi nervozni temperamenat u melanholički; tada se menja karakter i postaje mračak nemiran, nepoverljiv, zlovoljan, i surov karakter (Ludvik XI. i Kromvel).

Ovo žalosno preobraćanje postaje obično usled starosti, nesreće, bede. Ako se me-

lanholična indiosinkrazija kod nervoznog temperamenta odlučno izrazi, tada ogorčava i zamračuje život, i ako se ne uspe da se ova vrsta moždanih bolova fizičkim i moralnim lečenjem ublaži, to pada bolesnik uskoro u hipohondriju. Tada važi za njega: što više mira, u toliko više nade. Uvek tužan i patnički, za njega je život teret, koga se često samoubistvom oslobadja.

IV. Limfatična (flegmatična) priroda.

Ovaj temperamenat imaju obično deca u najranijem detinjstvu, ponajviše ženskog pola; u glavnom ženske severnih predela. Poznaje se po vlažnom, mekom i često mlitavom telu. Koža takvih limfatičnih bića je mat crvena, kao ruža ili bljutavo bela. — Nabijeno, masivno telo, testaste crte, plava kosa, sive, mutne oči bez ikakvog izraza. Koža: vrlo bela, ispod nje čelično tkivo puno sundjeraste masti. Hod: težak i vukući; kretanje i znaci jasne tromosti i težine. Cirkulacija krvi troma. Limfatični jede, govori i kreće se lagano. Svaki izražaj rada je sa umornom sporošću. Dok častoljubivi trči za slavom i čašću, ovaj traži, bez pretenzija i bez oholosti, da štedi, da skuplja i gomila sa značajnom mirnoćom. Kaže se, da se uprav pod ovim temperamentima nalaze zelenaši i tvrdice. Limfatični strpeljivo trpi i lako se teši u nesrećnim slučajevima. Nimalo uobraženja, nimalo duha. Ne oduševljava se ni zašto; lepo ili ružno njemu je prilično svejedno. Što na drugog čini živ utisak i uzbudjuje, njega ostavlja nemog i hladnog kao led.

*

Ovo su samo **t i p o v i** temperamenata kojih retko ima čistih, već su obično uzmešani, sa više ili manje doze jednog ili drugog.

Po osetljivosti, primanju utisaka i reagiranju mogu se grupisati:

Brzi:	Spori:
Sangvinični	Nervozni
Kolerični (žučni)	Flegmatični

Plitki:	Duboki:
Sangvinični	Žučni
Flegmatični	Nervozni

*

Kod izvesnih naroda, pa čak i rasa, preovladjuje izvestan tip. Na pr. Srbi su većinom žučni.

Kao što se vidi, temperamenat je izraz fizičkog stanja, sklopa, konstitucije i sastava krvi i materija, t. j. to je zaista **n a r a v**, **p r i r o d a** jednog čoveka i ona se ne može ili može vrlo malo menjati u toku života jedne individue.

Poznavajući tačno narav jednoga čoveka, zna se šta se od njega može očekivati.

Za nas vojnike to je vrlo važno.

Subotica.

Po nemačkim podacima,
artilerijski potpukovnik,
Živ. P. Pavlović.

КЊИЖЕВНОСТ

Војничка Читанка. Познато је од колике је важности питање војничког васпитања. Како се исто између осталог подиже и одржава погодним и за војника удешеним књигама то и питање о војничким Читанкама, у ширем смислу, добија све већи значај. Овоме се почиње и код нас поклањати она пажња коју заиста заслужује. Па неће бити сувишно, сматрамо, и ово неколико редака намењених да се проблем осветли и боље прикаже.

Покушаја ове врсте било је у нашој војној књижевности. На првом месту треба споменути књигу под горњим насловом, која се појавила 1893. године, од тадањег капетана, а сада ђенерала у пензији г. Милоша М. Васића.

Доцније је војничку Читанку, некако пред балканске ратове, издао сада пуковник у пензији, Павле Јуришић. Обе су у своје време неоспорно испуњавале и постигле свој циљ. Исту идеју на много

широј, разгранатијој основи намеран је да оствари писац овог написа.

Рекосмо и неће се спорити да је војничка Читанка неопходно потребна војнику нашем. Средње школска и нижа настава имају на избор и претек Читанке удешене за сваки разред посебице. Војнику, када је већ научио да чита у касарни, односно кад дође писмен у војску не нуди му се таква књига као лектира да је користи. Њему се предаје у току његове војничке службе из свих грана обуке и наставе употпуњавајући практику са теорном наставом. Зато и време које му остаје слободно могао би војник да употреби прочитавајући разне одељке из војничке Читанке допуњујући оно што му је потребно. Нагласивши овим у опште важност такве књиге, потребне у првом реду за *морално васпитање* желимо да нешто опширније прикажемо и истакнемо циљ војничке Читанке.

Растурен материјал, штиво по разним књигама, правилима, војничким часописима, патриотским делима, алманасима, и другде било би најбоље да је прикупљен на једном месту, сређено, прегледно и тако дато војнику како би најбоље намењени циљ и био постигнут. Слично читанкама какве имамо за остале школе и ђаке исто тако у главном ова војничка читанка би требала да буде удешена: на истој само нешто проширенијој основи. Војник нашег троименог народа служећи широм простране отаџбине, одлазећи из краја где је рођен на другу страну, има да упозна на овај начин своју отаџбину. И он заиста то време проводи у касарни не сматрајући да је изгубљено. Оно му користи у сваком погледу. Упознајући околину дотичног гарнизона, суседна места упознаће бар један део своје лепе земље. Зато ће му добро доћи уз то једна читанка где ће наћи описе свих наших крајева, свих природних лепота и знаменитости наше Отаџбине. Па уз то и остали одељци имају одржавати још ово, а све у пробраним чланцима и одломцима наших најбољих писаца: кратки преглед историје и земљописа наше домовине односно нашег народа, преглед наших старијих и најновијих ратова за ослобођење и уједињење од 1912 до 1918. године, како би се видели сви напори док се дошло до створеног уједињења. У томе или другом засебном одељку неће бити сувишно за војника ако му се изнесу биографије свих наших истакнутих војсковођа, јунака и заслужних људи. Поучни чланци из области хигијене, пољопривреде добро ће му такође доћи јер је све то и наставним планом прописано и предвиђено. Баш та поука најбоље ће се извлачити, како је поступљено у осталим читанкама, избором погодних краћих чланака одакле ће војник поуке црпсти. Спорт, витештво што не само војнику него и сваком омладинцу користи, имају бити заступљени са изводцима наших признатих за то писаца и на начин како ова грана захтева. Војнику у првом реду, после тога, треба као браниоцу отаџбине, дати чланке из моралног васпитања те да би се дигао његов дух, окрепила му и оснажила душа. Ту ће у војничкој Читанци засебан одељак бити посвећен и он ће обухватити разне чланке, примере храбрости, пожртвовања, јунаштва, другарства, и осталих војничких врлина. Песме, приче из рата наших најбољих писаца, из војничке и осталих струка, књижевника, песника, популаризатора, други поучни одломци и све што војник треба да зна биће у том одељку. Народне песме и приповетке својом лепотом неће наћи бољу публику читалачку него код војника. Један мали избор, подесан и вешто извршен, добро ће доћи и у таквој војничкој читанци.

Ова Читанка по свом материјалу не само војнику у касарни, логору или ма где се он налазио, него и после кад одслужи свој рок, кад се кући пусти, може да буде згодна лектира, да га у данима радости, весеља, туге, у опште занима, да му пружи забаву и поуку. Ту ће бити унесени сви наши писци, оно што је доиста у нашој књижевности најбоље. А излишно је рећи да се има водити рачуна о томе да један дух провејава кроз целу књигу. Да се то проведе и изведе томе се нарочита пажња од приређивача има поклонити

Ко жели да му се књига прикаже у нашој рубрици „Књижевност“ нека нам пошаље књигу.

На тој основи, што је овде у кратко изложено, има да буде састављена и сређена ова Читанка која је намењена како војнику, тако и ономе који се има старати о васпитању војника, дакле *његовом старешини и* свима којима лежи на срцу дух морала наше војске. Још један разлог говори да се приреди једна оваква војничка Читанка, по угледу на друге антологије. То је да се од заборава сачувају растурена мала ремек дела наших ратних писаца, која су по алманасима, календарима, овде онде растурена те се губе са годинама и временом. Овако на једном месту лепо сређени ти написи, у песми и прози, опомињаће војску, нашу народну узданицу, на славна дела наше војске, на витешка времена из недавних ратова чији смо сведоци били, а указивати им пут којим има да греде.

Утурају се, дају војнику у руке разне књиге додуше с лепим циљем написане, питањима која треба и могу и војника да занимају. Али овако у војничкој Читанци разноврсне садржине, у погодној форми питања, згодним илустрацијама и свим осталим што ће књига представити, чиниће је много занимљивијим делом, те се за то има и војнику препоручити а и он ће је радије примати. То је добра страна ове и такве Читанке. То је, рекосмо, има и препоручити: Неће бити ни једнолика по темама, предметима, по обради већ разноврсна, разнобојна како захтева први услов који налаже да се приреди као Читанка, са циљем, сврхом који су овде изнети и мислима изложени.

Београд. **Ђ. Ћирић**
пешадиски пуковник,
шеф општег одсека. пешад. инспекције.

Артилериски Потсетник. Саставио артилериски потпуковник Душан М. Радовановић. Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Београд 1925. год. Цена 20 динара.

Садржај: А. Напад. а) Пољска војна. 1. Рад команданта артилерије у дивизији, одреду и колони веће јачине и састава. 2. Рад команданта артилерије у армији — корпусу. б) Рововска војна. Б. Одбрана. а) Пољска војна. 1. Рад команданта артилерије у дивизији, одреду и одсеку веће јачине и састава. 2. Рад команданта артилерије у армији — корпусу. б) Рововска војна. В. Рад потчињених артилер. команданта (команданти пукова, група, дивизиона и подгрупа). Г. Рад команданта батерије.

Наш вредни сарадник са пуно воље, сталожености и концизно израдио је ову књигу, која ће веома добро доћи артилериским официрима као ручна књига у виду потсетника. Књигом се корисно могу послужити и они официри војске, нарочито пешаци са којима је артилерија нераздружива у борби.

„Артилерија пак као и остали родови војске морају свој рад у потпуности да прилагођава у раду своје пешадије, као најглавнијем роду војске, а никако обратно," — прва је напомена ове књиге.

Књига је врло лепо примљена у Војној Академији где је вредни сарадник потпоручник г. Предраг Мијовић нашао 460 претплатника, нема сумње да ће и остале војне школе радо тражити ову књигу.

Књигу топло препоручујемо нашим читаоцима

D.

„Историја Ратних Зараза" од Др. Влад. Станојевића.

Међу свима војним лекарима, г. Др. Станојевић заузима без сумње место једног од најенергичнијих и најплоднијих, који сваке године непрестано даје нових и добрих плодова. Књига „Историја Ратних Зараза" својом историском лекарском грађом може поучно послужити не само војним лекарима већ и свима официрима и војним старешинама без обзира чина, јер нас учи помоћу цифара да: 1) у рату више људи помре од заразних болести, него ли од топа и куршума; 2) да војске без ратног знања и искуства страдају од зараза у рату више, него од оружја; 3) да често војске, које су имале сву војничку опрему и услове да добију рат, морали су остављати бојно поље, јер су били десетковани од заразних болести, као што је било у Енглеско-Холандском рату 1809. године (стр. 117) и пруско-аустриском рату 1866. (стр. 163). Због непознавања „Историје Ратних Зараза" и њених поука и ми смо у балканском рату као у европском, платили скупо, јер да смо то знали не би од колере изгубили 3507 људи и имали оболелих 13.201 (стр. 179) и од пегавца не би умрло 30.—35.000 људи (стр. 46); не би имали од маларије на солунском фронту по четама више од двадесет војника и то све самих хроничних маларичара (стр. 135).

Војни лекари имају много драгоцених ствари да науче и виде у овој књизи, јер она садржи не само наше прилике, већ историје свију војски из свију времена. Г. Др. Станојевић је једини смео војни лекар, који говори нарочито о нашим санитетским приликама у ратовима, критикује и извлачи конзеквенце, које не дају најбољу оцену за наше санитетске прилике у ратовима. Лекари могу да науче и виде тако рећи непосредно очима у његовим цифрама, како је грчки санитет био бољи од нашег у балканском рату 1912. јер је први у Европи вакцинисао своју војску од колере (стр. 193) и могу да виде како је наша војска појела 11.000 кгр. кинина у пастилама, 200 кгр. у прашку и 407.000 ампула кининских (стр. 137), па су ипак људи умирали од маларије, јер је све то извршено доцкан. Даље се из књиге може видети, да су чак војници 19. пешад. пука са температуром и маларијом вршили херојски јурише и повратили ровове (стр. 135). Простор и место не допушта ми, да пређем на већи приказ ове књиге, те да изнесем светле и лепе стране ове драгоцене „Историје Ратне Заразе“, прве у ратној нашој литератури, која је написана са пуно поука, интересантности и драгоцених статистика, са стилом занимљивим и пријатним тако, да сваки официр без обзира звања и чина може је читати као неки лепи духовити роман.

У погледу критике са рђаве стране нема се шта пребацити овој књизи. Она садржи најважније заразне ратне болести, али би било још потпуније, да је говорено штогод и о грипу — инфлуенцу. Исто тако било би потребно рећи коју страну више о руско-јапанском рату 1904. год., где су Јапанци показали право савршенство ратне хигијене и где су заразне болести заузимале минимум, тако да су Јапанци у рату у Манџурији имали мање смртних случајева од зараза него ли у Јапану за време мира.

У главном, г. Др. Станојевић са својом „Историјом Ратних Зараза“ дао је велики прилог нашој сиромашној војној литератури и сваки командант или официр, као и сваки војни лекар не сме постојати, а да не прочита ову поучну књигу, ако хоћемо да наша војска буде модерна и да скупо не плати опет свој нехат и немар. Модерна војна хигијена силно је напредовала у 20. веку и њена најважнија грана је профилакција или предохрана од заразних болести. Противу заразних болести ми млађи војни лекари енергично се боримо и кад би нама била иницијатива слободна, ја сам уверен да би отишли још у напред више, него старе наше ратне генерације лекара о чему г. Др. Станојевић нам пластично прича и цитира (стр. 130—135).

Због ових услова г. Др. Станојевић не сме проћи мимо нас незапажен и не оцењен са својом књигом „Историја Ратних Зараза“. Мислим, да само модерној војној хигијени и модерним нашим хигијеничарима ми можемо бити благодарни, што у нашој војсци данас има онај minimum, потребан да се задовоље најнужније хигијенске потребе наше; што заразних болести у војсци данас мање имамо, и надајмо се, да их у будућим ратовима нећемо сасвим имати; што се данас у војсци спроводи вакцино-терапија, што је за здравље војника алем камен у модерној медецини. Кад све то узмемо у обзир, онда овај кратки и скучени приказ биће оправдан и даће се достојна оцена и пажња писцу и овом делу који се укратко приказује.

2. јула 1925. године.
Београд.

Санитетски капет. II. кл.
Др. **Веселин Т. Ђујић.**

Војна — стратегиска — Географија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и суседне Државе. Живадин П. Јовановић ђенералштабни потпуковник Београд. Штампарија „Св. Сава“, Бранкова 16. 1924.

Садржај: Увод. Први део: I) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Румуније, као опште ратиште. II) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Бугарске, као опште ратиште. III) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Италије, као опште ратиште. IV) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Аустрије, као опште ратиште. V) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Мађарске, као опште ратиште. VI) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Грчке, као опште ратиште. VII) Области Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Албаније, као опште ратиште. Други део: I Области Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, Бугарске и Румуније, као опште ратиште. II) Бугарски слив Марице у рату Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Бугарске.

Свака војска има своју нарочиту војну географију па и наша. Писац, као професор Више Школе Војне Академије у својим предавањима, које је овде оштампао, лепо их средив и обрадив, узео је у расматрање географске просторије земљишта, које могу интересовати нашу војску за време евентуалних будућих ратова са суседима. Књига је подешена тако да се може њоме служити треба имати при себи генералну карту размере 1:750.000.

Приказујући ову корисну књигу, ми је топло препоручујемо нашим читаоцима, нарочито онима који полажу испите у војсци за чин мајора и Вишу Школу Војне Академије.

Писац има на расположењу још ових књига.

D.

„Јадранска Стража“ свеска за јули изашла је, са 28 страна садржаја и 25 слика. Садржај је овај: Љуба Јовановић: „За наш Јадран“; С. Алфиревић: „Јадранска Стража према Италији (поводом једне примедбе); Лујо витез Ловрић: „Бакар и његови поморци“; Иван Габелић: „О градњи прометних лука“; Михо Обуљен: Море и поморство: „Бродови“; Веслачки спорт Знанични весник Југ. Весл. Савеза; Листак: Из домаћег света, Из страног света. Друштвене вести: Из централе, Из наших огранака, Из разних крајева; Литература о Јадрану (наставак); Именик чланова и претплатника; Доприноси; Књиге на оглед и т. д. Од слика спомињемо репродукцију уметничке слике скорашњих америчких поморских маневара, снимку новог дока наше ратне морнарице у Тивту, неколико даљњих фотографија са боравка министра војске и морнарице у Боки, слике двеју првих великих подморница, и др. – „Јадранска Стража“ излази једном месечно. Годишња претплата Дин 100. — Иностранство Дин. 150. — Препоручамо.

Вести из гарнизона.

КРАГУЈЕВАЦ.

У недељу, 21. јуна ове године, на дан годишњице стрељања, одржан је на Становљанском пољу помен чехословачким војницима, и то на месту где су као мученици положили своје животе за време аустро-угарске владавине.

Крагујевчани подигли су им на њиховим гробовима споменик, који је прошле године, 28. септембра, свечано откривен у присуству представника наше и чехословачке владе, многобројних депутација из братске нам чехословачке републике, друштва из Београда и целе наше земље. Присутне су и биле породице погинулих војника, мајке и очеви чешки и словачки.

*

Бележећи овај помен, извештени смо, да радови на концентрацији наших војничких гробља у Чехословачкој, много напредују. Тако је априла ове године у Тренчину почело зидање капеле с костурницом. На дан 10 јуна приступило се ексхумацији посмртних остатака наших војника на врло свечан начин и уз велико учешће представника чехословачке владе, војних и цивилних власти као и грађанства. Том приликом Чехословаци су упутили поздравне телеграме Краљу, влади и г. Трифуновићу, министру вера. Ископавање и премештање костију у мале сандуке извршено је комисијски и о сваком појединoм случају начињен је протокол. До 27. прошлог месеца завршена је ексхумација и сандучићи с костима 200 наших војника смештени су у капелу. Свако сандуче носи број који се индентификује са списком умрлих, пошто су њихова имена позната.

Сама капела чини врло леп утисак. На врху је ћирило-методски крст и изнад улаза иницијали „С. Х. С.“. Унаоколо су бетонске терасе с врло укусним степеницама, окружене алејама зеленила и цвећа. Тамошњи листови доносе врло лепе написе о нама, тако да страни посетиоци долазе у масама да виде констурницу и положе венце и цвеће. Одбор војних и цивилних власти као и корпорација живо ради на прикупљању прилога за споменик нашим војницима који ће бити подигнут у центру Тренчина. Овим хоће да се одуже за споменик Чехословацима из Тренчина који смо ми подигли у Крагујевцу.

———

СПОМЕНИК СТРЕЉАНИМ ЧЕХОСЛОВАЦИМА У ПОБУНИ 21. ЈУНА 1918. Г. У КРАГУЈЕВЦУ.

ШТИП.

На југу наше Отаџбине покрај Брегалнице, знамените реке из наших минулих ратова, а нарочито српско-бугарског 1913. год. гордо се са градом Краљевића Марка приказује наш Штип.

Историска важност Брегалнице и њене околине, а нарочито Штипа у томе је, што је на овом бојишту освећена Сливница.

Леп по своме природном положају, такмичи се са свима нашим већим местима на југу, од како је у последње време доласком Брегалничке дивизиске области постао велики гарнизон. Кроз варош протиче речица Отиња са високо озиданим обалама — кејом, а многобројним узаним мостићима преко ње, везује се један крај вароши са другим.

Везан жељезничком пругом преко Велеса за Скопље, у вези је и са свима осталим центрима наше Отаџбине и не представља више као раније, одсечено и забачено место са тешким путем до њега. Жељезничка пруга Штип — Велес дело колико жељезничке дирекције, још више наше инжињерије — посебице пионира, допринела је да се из Штипа за 24 часова стиже у Београд, што је од неоцењене користи за његово развијање.

Како је пруга пуштена у саобраћај још пре четири месеца, то је сад приступљено и трасирању пруге Штип — Св. Никола — Кочане. Несумњиво је, да се оваквим радом подиже вера и љубав мештана према држави, а постепено нестаје трага бугарске јако развијене агитације за време труле владавине Турака овим нашим крајем.

Место је врло живо и јако напредује. Индустријски је центар за ове крајеве а нарочито има много винове лозе а нарочито дувана. На културном пољу улаже се много труда, како од стране јавних радника тако и војске те се у овоме погледу дивно напредује. Околина се засађује и насељава колонијама из других наших крајева и поред многих тешкоћа има се успеха и у овоме.

У вароши се подижу многе модерне зграде, међу којима је највећи хотел „Српски Краљ.“ Велики хотел са модерним собама и биоскопом у коме се приказују најновији филмови. Но ово није једини локал, ту је и „Гранд Хотел“.

Поред Отиње, на кеју, корзо је. Празничним, а и радним данима по свршетку послова корзирају туда парови дубоко у ноћ. Виде се и ђаци — гимназисти, који су напустили књигу да би се надисали свежег ваздуха и нашли са друговима.

Овде постоји и дилетантско позориште, које својим патриотским комадима овде

и у оближњим местима: Кочанима, Радовишту и др. много доприноси ширењу културе. У њему поред грађана налазе забаве и војници, те је ради овога његова вредност још већа. У једну руку, то су скоро као војничка позоришта на Солунском фронту, а по неки пут гостују у њему и глумци Скопљанског позоришта.

Поред овог, соколско и певачко друштво ни уколико не изостају на ширењу културе и идеје братства. Вредне соколице и соколи предњаче у сваком погледу.

У нове зграде спада и официрски дом, на чијем је подизању уложено много труда и жртава од официра. Дом је скоро завршен, а састоји се из трпезарије и сале за играње. У њему се може најпријатније забавити и провести слободно време. Сваке суботе уз суделовање ђачког оркестра а од нове године војне музике приређују се другарске вечери на којима се остаје до зоре и на којима се, поред војника од ђенерала до потпоручника, виде и грађани, са којима се одржавају пријатељске везе.

У официрском дому је школа играња, која још више појачава везе са грађанством и ствара још једну врсту забаве више.

Касарна 23. пешад. пука налази се на самом улазу у варош и за сада је то највећа и најлепша зграда. Она, са старинским мостом од камена у виду сводова преко Брегалнице и антенском станицом чини, да се леп утисак добије још на улазу у варош.

Изван вароши подиже се леп павиљон за војну болницу, а у пројекту су још дванајест. Сем ових у пројекту су и зграда за дивизиску област и друге зграде.

За сузбијање тропских болести постоји маларична станица од које варош добија електрично осветлење. Улаже се много труда да се нарочито колоније осигурају здравом водом и озбиљно се ради на сузбијању болести. Окружни физикус по народности Чех, иначе наш држављанин и резервни официр, учесник на Солунском фронту у нашој војсци, показује велику љубав за државу и ми искрено жалимо што иде августа и одлази за Чешку и на овај му начин изјављујемо велику захвалност.

Инж. поручник,
Вој. М. Павловић.

Личне вести.

ВЕНЧАЊЕ. У недељу 19. јула ове године венчао се је у Аранђеловцу дивизиски ђенерал г. Воја Николајевић, командант брегалничке дивизиске области, са госпођицом Љубицом, кћерју г. Богдана Дамјановића, државног саветника у пензији. Честитамо искрено са најбољим жељама!

*

† ПУКОВНИК БЛЕР. Војни изасланик Велике Британије на нашем двору и један од најискренијих и највећих пријатеља нашега народа међу странцима, пуковник Џ. М. Блер, преминуо је 7. јуна у Београду.

Пуковник Блер, који је од дуже времена боловао, изјавио је жељу да буде сахрањен у нашој земљи, и сам је одредио место свог вечног боравка, у Тржичу, у Словенији.

9. јуна уз огромно учешће света, тело покојниково је испраћено на железничку станицу, где му је плотунском паљбом одата последња војничка почаст у Београду.

Вечан помен и слава пуковнику Блеру!

*

Питомац — поднаредник 4. оделења II године Ниже Школе Војне Академије Златоје Ж. Милентијевић, родом из Великог Села, срез и округ Пожаревачки, умро је 13. јуна ове год. од туберкулозе у I армиској болници у Београду. Свршио је 6 разреда гимназије и ступио 15. октобра 1923. год. у Војну Академију.

Са покојником се опростио друг питомац Драгоје Милорадовић.

Лака му земља!

*

Авијатички официри: капетан друге класе, пилот Павле Ценчић, Словенац из Трста, и поручник Марио Хајнрих, 16. јула око 8 часова ујутру попели су се на авиону типа Бранденбург на висину од можда 50 метара, када је мотор изненада престао да функционише и почео нагло да пада. Оба официра пала су на земљу тешко рањена. Поручник Хајнрих је одмах после извршене операције умро. Капетан Ценчић и поред тешке повреде остаће по свој прилици у животу.

*

У Крагујевцу је умро 18. јула ове год. Ђорђе J. Михаиловић, ђенерал у пензији, у својој 70. год. — Н. у м. п!

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

ПОГЛЕД НА ЧЛ. 131. ЗАКОНА О УСТРОЈСТВУ ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ. (Чл. 131. Закона о Устројству Војске и Морнарице говори о унапређењу резервних подофицира.).

У трупи су се већ појавила разна тумачења овога члана, у погледу на попуњавање пешадије резервним поднаредницима и стога сматрам да неће бити од штете, да се на овом месту забавимо овим чланом закона, изнесемо та гледишта и видимо које је правилније од њих, односно које је више у духу законодавчеве намере.

Чл. 131. гласи: „Унапређивање резервних подофицира врши се по одредбама овога закона као и подофицира сталног кадра, стим, што се прописани испити могу заменити: ревносним и успешним вршењем службе на вежби или у рату".

Једни тумаче овај члан закона тако, да ни један каплар не може постати резервни поднаредник ако није испунио све услове из чл 65. овог закона.

Према томе заступници овог гледишта сматрају да поднаредник у резерви може постати само онај каплар, који је у команди свршио нарочиту школу за поднаредника. Заступници овог гледишта сматрају такође, да се за резервне поднареднике не може применити онај пасус чл. 131. закона који вели: „стим што се прописани испити могу заменити: *ревносним и успешним вршењем службе на вежби или у рату.*" Они сматрају да се овај законски пасус односи само на случајеве где је испит предвиђен чл. 65. закона о Устројству Војске и Морнарице. И заиста присталице овога тумачења у неколико су и у праву, јер чл. 65. закона не предвиђа никакав испит за поднаредника, већ само школе.

Други пак тумаче овај члан закона тако, што сматрају да за добијање чина резервног поднаредника није неопходан услов да је свршио какву школу у команди, *већ је довољно да је на вежби или у рату био ревносан и да је успешно вршио службу за време вежбе или рата.* Присталице овога другога тумачења сматрају, да је законодавац под речи „испити" разумео и школе које тражи чл. 65. закона

Ако добро расмотримо овај члан закона видећемо, да у неколико и једни и други имају право, али исто тако и немају. А када и једни и други имају право значи, да је овај члан закона двосмислено написан.

По стилизацији овога члана могло би се закључити, да је законодавац баш имао намеру да створи извесну олакшицу за добијање подофицирских чинова у резерви па је стога и рекао: „Унапређивање резервних подофицира врши се по одредбама овога закона као и подофицира сталног кадра, *стим што се прописани испити могу заменити: ревносним и успешним вршењем службе на вежби или у рату*". Као што изгледа законодавчева намера је била да се олакша добијање резервних подофицира, па је стога и дозволио да резервни подофицир може постати и без испита који тражи чл. 65. Закона о Устројству Војске и Морнарице Али сада настаје питање, како ће каплар у резерви постати поднаредник када чл. 65. овог закона не предвиђа никакав испит за чин поднаредника. Значи да на вежби и у рату не може постати поднаредник ни један каплар, који нема нарочиту школу. Другим речима чл. 131. даје олакшице само за добијање чина резервног наредника а за добијање чина резервног поднаредника не признаје никакве олакшице приликом вежбе и рата.

Изгледа да овакво тумачење неби било у духу законодавчеве намере и стога сам мишљења, да је законодавчева намера била да се и чин резервног поднаредника може добити приликом вежбе или у рату, не захтевајући од таквога ону школу коју тражи чл. 65. закона, т. ј. да његово ревносно вршење службе на вежби или у рату и показана способност могу заменити школу коју захтева чл. 65. закона.

Према томе изгледа ми, да је тумачење чл. 131. закона ових других више у духу законодавчеве намере.

Није пак искључена могућност, да је приликом преписивања овога члана закона случајно испала реч „и школа" јер би онда овај члан био потпуно јасан и неби се могао двојако тумачити. Према томе са исправком овај члан закона гласио би овако: „Унапређивање резервних подофицира врши се по опредбама овога закона као и подофицира сталног кадра, стим, што се прописани испити и *школа* могу заменити: ревносним и успешним вршењем службе на вежби или у рату".

Суботица. Пуковник, Душ. М. Лукић.

*

СОКОЛСКЕ ВЕЖБЕ ЗА ВОЈНИКЕ, ЈАНКА ЉУШТИНЕ.[1] Примили смо један примерак ових вежби са сликама израђеним на дописним картама. Из самих слика је све развидно, па им текст није потребан У првој вежби успело је састављачу вежби, да унесе у њу сву досадању „наставу за гимнастику" (избацивање руку напред, ширење у страну, гимнастички корак, махање десном руком у кругу напред, савијање тела напред и назад и напослетку правилан скок). У другој и трећој вежби додане су све остале кретње које су потребне за свестран развој тела. Четврта вежба је војничко васпитна. Она даје слику како напредује стрељачки ланац — мотрење непријатеља — упаљивање и бацање бомбе, те борбу ножем. Ово су досад најпрактичније соколске

[1] Јанко Љуштина Загреб, Кустошије 96.

вежбе за војску јер већи део тих вежби није ништа друго него репетиција и постизавање савршене извежбаности код војника — свега онога што војник и иначе по наставном плану учи. Музику за ове вежбе компоновао је познати нам музичар г. Иво Мухвић капелник Савске Див. Музике. Доскора ће изаћи сличне вежбе са пушком, где ће бити обрађена егзерцирна правила. Кад добијемо простора донећемо слике ових вежби у нашем листу.

*

POLJSKA.

OSLOBOĐAVANJE OD VOJNE OBAVEZE. — Oslobođavaju se: 1) podoficiri i vojni i po navršetku 50 godina života; 2) oficiri rezervne vojske po navršetku 60 go in i života; 3) l ca, koja su potpuno nesposobna za vojnu službu; 4) lica koja su sudskom presudom izgubila građansku čast; 5) stranci. Mogu se osloboditi vršenja službe lica, koja su stekla strano podanstvo O oslobođavanju rešava ministar narodne odbrane u sporazumu sa ministarstvom unutrašnjih dela. — Odlaganje službe može se dozvoliti: 1) jedinom sinu, koji ima roditelje nesposobne za rad; 2) jedinom bratu, koji ima samo sestre nesposobne za rad; 3) sinu ili bratu, čiji brat ili braća: a) služe u vojsci, b) još nisu stari 15 godina, c) nisu sposobni ni za kakav privredni rad, d) odselili se od kuće najmanje na 5 godina pre rekrutovanja. Za one u Poznanjskoj i Šleziji postoji naročita odredba 4) Studentima univerziteta, bogoslovskih zavoda, konfesionalnih škola, srednjih i stručnih škola, umetničkih i zanatskih stručnih škola, učiteljskih i poljoprivrednih instituta. 5) Za vreme pripreme za doktorat služba u kadru odlaže se do 26 godine života.

POZIV NA VOJNU SLUŽBU. — Poljske novine javljaju, da je druga polovina mladića rođenih 1903. stupila u kadar od 15. do 22. marta ove godine. Osim toga pozvati su na vojne vežbe svi vojni obaveznici rođeni 1899. i 1900. Saopštio pukovnik

Miloš Đ Stanković

*

JAPAN.

BOJNI BUDŽET. — Predlog budžeta za 1925. — 1926. za oružanu snagu iznosi za vojsku 225 milijona jena, od koje sume dolazi 12,5 milijona jena za predviđenu reorganizaciju. Budžet ratne mornarice iznosi 192 milijona jena

POTOPLjENE RATNE LAĐE. — Saobrazno Vašingtonskom sporazumu za smanjivanje naoružanja potopljena je japanska ratna lađa Toza. U cilju poto ljenja nisu se vršila gađanja, kao što je to bilo u Engleskoj i Americi, već su na lađi napravljeni otvori na više mesta.

PROGRAM VOJNOG OGRANIČENJA. — Potpis Vašingtonskih sporazuma, nestajanje Rusije kao vojne sile prvog reda i opšta svetska situacija dali su povoda japanskoj vladi da malo smanji jačinu stalnog kadra. Još u 1922. g. nar dna skupština tražila je od vlade da smanji godišnji budžet bar za 40 milijona jena (100 milijona zlatnih franaka) i da smanji rok službe u kadru od 2 godine na 16 meseci. U načelu zahtevi narodne skupštine primljeni su, ali to još nije ostvareno Plan smanjivanja vojske samo je delimično izvrše je.

Saopštio pukovnik
Miloš Đ. Stanković.

*

ЈЕДНО ХУМАНО ДЕЛО — ЛЕП ПРИМЕР ДРУЖЕЉУБЉА. Већ дуже времена лежи тешко болестан у своме родном месту селу Грбицама, среза Гружанског, округа Крагујевачког бивши питомац 49. класе Ниже Школе Војне Академије и ранији наш млади сарадник Радомир Батављевић, који је прошле године отпуштен из Војне Академије због телесне неспособности. Без икакве помоћи и средстава у једној бедној кућици са старом и немоћном мајком и инвалидском потпором од 110. — Дин. месечно живи, управо гладује већ дуже времена овај несретник.

Другови његови као и остала г. г. официри дирнути овом бедом приступили су прикупљању прилога за свога несретног друга, те да би му на тај начин ублажили његово тешко стање.

Благодарећи иницијативи, и личном заузимању поручника г. Бранка С Барбуловића на служби за правне послове у Војној Академији, до сада су прикупили:

	Дин.
Арт. ппоруч. Иван М. Поповић међу официрима арт. пука Краљеве гарде.	310.—
Пешад. ппоручник Бранислав Нецић међу официрима 2. пешадиског пука. . . .	330.—
Пешад, ппоручник Емило Недељковић међу официрима пешадиског пука Краљеве Гарде.	310.—
Пешад. потпуков. Коста Ђорђевић, пешад. капетан I кл. Милорад Константиновић и питомац Божидар Таборшак међу питомцима 1. оделења I године Ниже Школе Војне Академије.	923.—
Пешад. потпуков. Војислав Радосављевић, пеш. ппоруч. Будимир Павловић и питомац поднаредник Стјепан Златар међу питомцима 2. одел. I год.	1035.—
Пешад. потпуков. Коста Барјактаревић, пешад. ппоручн. Бошко Павловић и питомац Живорад Андрић међу питомцима 3. одељења I године.	1232.75
Пешад. пуковн. Драгомир Сарић, пешад. ппоруч. Александар Бојовић и питомац Рајко Пувачић међу питомцима 4. оделења I године.	444.—
Пешад. потпуковник Гаврило Маринковић, арт. ппоручн. Предраг Мијовић и питомац поднаредник Бранко Милојчић међу питомцима 1. одел. II. године.	1055.—
Пешадиски потпуков. Бошко М. Тоскић, и арт. ппоручн. Момчило Стефановић међу питомцима 2. одел. II год.	768.—
Пешадиски потпуков. Драгиша Пандуровић и пешад. потпоруч. Миодраг Аранђеловић међу питомцима 3. одел. II године. . .	930.—
Пешад. потпуков. Душан Панић, пешад. ппоруч. Драгослав Павловић и питомац поднаредник Корнхаузер међу питомцима 4. одел. II год.	1008.—
Админ. капет. I кл. Владимир Јанковић и пешад. наред. Пантелија Мицић и Мартин Вајс међу официрима Војне Академије. .	930.—
Арт. ппоруч. Властимир Вукчевић међу официрима 2 артилер. пука.	320.—

— Наставиће се —

Нека би се и остали другови из 49. класе Војне Академије и г. г. официри угледали на овај леп акт другарске пажње.

Прилоге треба слати на адресу поручника г. Бранка Барбуловића на служби за правне послове у Војној Академији.

НАША ПОШТА

Команде, читаонице и школе, којима шаљемо лист по наређењу Господина Министра Војске и Морнарице. Ђ. Бр. 21.406 од 30. априла 1925. год. молимо да чувају све поједине бројеве, јер администрација листа не би могла да доцније комплетира евентуално затурене бројеве, а нарочито 1.—2., 3., 4., 5.—6. свеску.

---

1. јула отпочиње већ друго полгође; међутим до сада је претплату положила само једна трећина претплатника. Молимо, да се она што пре измири у интересу одржања листа и у интересу сваког претплатника, како наша администрација доцније не би била приморана, да претплату тражи нарочитим поштанским картама „на доплату", којом ће се приликом поштански трошкови урачунати на штету претплатника. — (Поштанске уплатнице биле су већ по други пут приложене ранијим свескама.)

Молимо да се свака промена адресе одмах јави поштанском картом, јер ова управа не може да одговара за бројеве, који се изгубе због промене или нетачно јављене адресе.

Заузимањем команде Сремско-Митровачког Војног Округа, а нарочито помоћника потпуковника г. А. Околичањина добили смо 1730. дин., као претплату за 36 општина, које су се претплатиле на Војни Весник.

Истичући овај лепи пример надамо се да ће и други Војни Окрузи и њихове општине ускоро се претплатити на наш лист.

Хвала, здраво и живели!

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

Војни весник – Vojni vjesnik

Месечни часопис
за војску
и књижевност

Vojaški vestnik

Mesečni časopis
za vojsku
i književnost

РЕДАКЦИЈА:
Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА:
Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин.	60
За пола године	„	30

За иностранство:

Годишње	„	70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин.	200
1/2 стране	„	100
1/4 стране	„	50
1/8 стране	„	26

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 9. Крагујевац, septembar 1925. Година V.

Њ. ВИС. ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК ПЕТАР
(6. септембар 1925. год.)

Неколико интересантнијих примера и историских података са Солунског Фронта из области артилерије.

Један реферат команданта артилерије дринске дивизије

(пред припреману мајску офанзиву 1917. год.)

Из мојих бележака са Солунског Фронта износим ово неколико примера, имајући у виду и њихов историјски значај, а и намеру да их Весник оживи и изнесе пред његове читаоце: учасницима као сећање, будућим генерацијама као материјал за поуку.

Ради јасноће потребне карте — специјалне израде — као и скице, читаоци ће лако наћи код својих старијих другова, учасника из минулих дана на Солунском Фронту.

Овај реферат је поднео тадањи заступник Команданта Артилерије Дринске дивизије пуковник Чед. Јовановић 10. априла 1917. год. на Султанији Кулберери —

За припремату мајску офанзиву 1917. год. била је предвиђена и једна група тешке артилерије, да се пласира на Флоци. Њу су образовале наше хаубице и дугачки 120 топови француске артилерије.

Одређен из штаба I Армије да организујем и свршим тај посао на Флоци, а будући при томе у сталној вези са тадањим Командантом Артилерије Дринске дивизије, користим прилику да изнесем овај његов реферат, те да учасницима оживим успомену на те дане, а нове генерације упознам са радом њи ових старијих другова из минулог великог рата.

I. Соко. 1.) Соко је опасан за нашу I и II одбранбену линију својим положајем, стрмошћу својих падина, величином и висином камених зидова на своме гребену и својом релативном висином.

Својим положајем Соко је и завеса и брана, која скрива и одваја догађаје на Добром Пољу од угледа и утицаја са фронта Дринске дивизије.

Завеса је дигнута према Флоци али брана чврсто стоји и пред господарем Флоке.

Артилериском ватром може се утицати на радње које се одигравају на Добром Пољу и пред њиме, али то неће имати решавајући значај, јер се артилериско дејство неће моћи ојачати пешадиским маневром и претњом — ударом на правцу Сокола.

По овоме горе реченом изгледа, да Соко омета само нападне радње са наше I и II одбранбене линије, и то је тачно, али баш ове нападне радње могу бити условљене угроженом одбраном фронта II Армије.

2.) За непосредну одбрану Соко је опасан, јер својим положајем, правцем и дужином свога гребена јако развлачи I и II линију одбране.

3. Својом висином командује већим делом наше I и II линије одбране и тиме олакшава осматрање, у ужем смислу артилериског осматрања, а шири му је значај, што и поред покривеног и испресецаног терена одбранбеног положаја, онемогућава тајност одбранбених маневара на центру и левом одсеку одбране.

Својом висином дозвољава непријатељском команданту да једним погледом сагледа све напоре, сметње и делимичне успехе својих колона, а тиме се знатно олакшава непријатељско командовање.

4.) Својим положајем према нашој I а знатним делом и II одбранбеној линији, омогућава Соколским батеријама бочно дејство противу скоро целе I линије одбране, а омогућава косу ватру противу дела III линије одбране.

Страховито дејство бочне артилериске ватре наша I линија није још осетила у довољној мери само зато, што близина наших и непријатељских ровова не дозвољава непријатељској артилерији са Сокола анфилирање наше I линије по целој дужини. Делимично анфилирање ипак је могуће и упражњава се.

5.) Бочним дејством соколских батерија јако се слаби упорност I линије одбране, а на случај нашег напада учиниће, да успех буде скупо плаћен тек онда, када се почне развијати т. ј. по овлађивању Рововске и Браздасте косе.

6.) Узани камените гребен Сокола особито добро скрива и штити све непријатељске делове на Соколу, дозвољавајући да се са гребена служба осматрања и осигурања врши минималним бројем стражара, закивајући једновремено према себи знатне делове браниочеве.

Брдска оруђа, а нарочито брдске хаубице, налазе одлична места за пласирање на Соколу, која могу бити тучена само хаубичком ватром са Флоке.

7.) Положајем и командовањем Соко су-

жава поље дејства и отежава рад целој одбранбеној артилерији, а нарочито артилерији на Милетиној коси, јер својом висином онемогућава дефиловање батерија. Предтерен испред десног крила II линије одбране стрм је и покривен, услед чега ће бити тешко анфилиран нашом артилериском ватром. При фронталном гађању батерије, да би што више смањиле нетучени простор, морају бити незаклоњене према Соколу и соколске батерије јако ће ометати успешну одбрану, кочећи слободан рад батерија на Милетиној коси.

8.) Својим положајем и висином онемогућава узајамно потпомагање додирних крила Шумадиске и Дринске Дивизије. Једино са Флоке могућа је интервенција и на фронту Дринске и Шумадиске Дивизије и могуће је јако дејство против Сокола.

9.) Соко својим положајем сужава и маневарско поље и отежава офанзивне маневре нападача према нашем десном крилу, али одбрана чини већу незгоду тиме, што уоквирује сва офанзивна предузећа са десног одсека главне линије одбране (II) и успешан испад са десног одбранбеног крила не би имао решавајућег значаја.

10) Соко слаби одбрану наше I и II линије, јер преставља одличан нападни положај за нападачеву артилерију, са великим и слободним пољем и гађања и осматрања са блиских одстојања, а према тежишту главне линије одбране на Белом Гротлу и Флоци.

11.) Релативна висина и стрмност падина Сокола дозвољава нападачу да без бојазни може развити надмоћну снагу на нашем левом крилу.

12.) Соколске батерије могу потпомагати напад до краја, а без померања унапред, могуће је тући са Сокола и позадину главне линије одбране на Белом Гротлу и Флоци.

II. *Каквих оруђа непријатељ сада има на Соколу и где су пласирана.*

а) По оцени артилериских официра појавиле су се до данас ове групе на одсеку од Серпентина до р. Љешнице:

1.) Позади северне стене на Соколу 1 брд. вод 75 мм. — туче јужне падине Рововске косе.

2. На седлу између тачке I и II на Соколу 1 брд. вод туче јуж. падине Рововске косе и падине Трнавске косе.

3.) На северним падинама Сокола осмотрено једно непр. оруђе. По метку, који је у цеви експлодирао, вероватно је, да је и цев прсла, јер се ово оруђе није више јављало.

4.) На северо-запад. падинама Сокола осмотрено једно хаубичко оруђе које туче јуж. падине Браздасте, а и Рововске косе.

Сем ових оруђа и група оруђа на самом масиву Соколу осмотрене су следеће групе у области и на падинама Сокола:

1.) 1 брд. вод с.-и. од тачке № 3 на Трнавској коси; фланкира падине Рововске и Браздасте косе.

2) Поред Градешничког пута на падинама Сокола, северно од тач. № 3 на Трнавској коси има 1 брд. топ, који туче фронт пред Трнавском косом.

3.) На с.-и. падинама између тач. 4 и 6 на Трнавској коси 1 брд. вод; туче данглисову батерију и северне падине Милетине косе.

4. Код састава пута из Бежишта са Градешничким путем има 1 вод, који туче Оштру чуку и Командантов вис.

5.) На сев. падинама Трнавске косе имају два топа (хаубице), калибра 105 мм. који су први и последњи пут тукли ДоњоДанилову косу 12. т. мца. Осмотрени су по диму.

Пешадија је открила непр. брдски вод код северне стене на Соколу.

б.) По исказу заробљеника има:

1.) Позади средине распореда 32. пеш. пука иза виса Змијанца пласирана је једна немачка брдска хаубица и 2 бугарска брд. топа.

За ова оруђа — три, слажу се осматрања артил. официра изнета у тач. 3.) и 4.) (саслушање 9.-II-1917.)

2.) Позади средине распореда 32. пеш. пука један заробљеник (саслушање 14.-II) видео 4 брд. топа. То су по свој прилици групе изнете у тач. а.) под 1.) и 2.)

3). Позади виса Змијанца на Соколској греди (саслушање 18.-II) налазе се 2 брд. хаубице и 2 брд. топа (или хаубице, незна се сигурно.) Ове групе могу да се подударају са оним показаним у исказима заробљеника изнетим под 1.), а вероватно и нове, још не осмотрене групе.

III. Сва оруђа која су осмотрена, осмотрена су у дејству и не може се претпоставити да нас непријатељска оруђа маневровањем путање и променом места доводе до лажног закључка, да постоји већи број оруђа од стварног броја, јер готово сва оруђа јављају се врло често и са истих праваца и места. Дејство непријатељских оруђа је већином фланкирно и веома опасно за наше делове и поред близине наших и непријатељских ровова која смета слободи дејства непр. оруђа.

IV. Износећи унапред важност Сокола и број непријатељских оруђа и арт. непријатељских група на њему, моје је мишљење, да се опасности Сокола могу једино неутралисати груписањем јаке групе тешке артилерије на Флоци. Састав, број и калибар оруђа групе на Флоци мора бити такав, да се од ње може очекивати извршење ових задатака:

1.) Неутралисање Сокола; 2.) Интервенција на фронту Дринске Дивизије и 3.) Интервенција на фронту Шумад. Дивизије.

Моје је мишљење, да група на Флоци мора имати овај састав: 1 батер. 105 мм. (4 оруђа), 1 батер. 120 мм. дуг. топова (4 - 8 оруђа). 2 хауб. батерије (8 оруђа), 1—2 пољ. батерије (4—8 оруђа). —

Ово је минималан број оруђа и износим га смањеног зато, што ми је познат број оруђа који се може очекивати и добити. Горња цифра је минимална и она се не може крњити.

Потребне промене у садањем распореду нису могуће, јер оруђа која постоје, неопходна су за одржавање садање ситуације. Једино кад време дозволи, треба вратити вод 120 мм. капетана Делпијера са Костићеве косе на Флоку.

За сигурнију одбрану десног одсека неопходно је потребно пласирати бар још две брд. батерије на Милетину косу.

Према свему излази: Дринској Дивизији треба вратити 1. и 4. брд. батерију и 6 пољ. топова из IV руске бригаде и ојачати је још са 2 хаубичке и једном 105 мм. батеријом.

Муниција за сва оруђа мора се благовремено осигурати и то: удвојена шаржа мора бити код батерија, а једна шаржа у групи у магацинима и то: код изгорелих кућа за артилерију на Д. и Г. Даниловој коси и Милетиној коси, а за Флоку на путу Кочобеј—Флока. Уређење ових магацина, као и извлачење тежих оруђа на Флоку, за сада време не дозвољава.

Командовање.

а.) *Одсечна артилерија.* Организовање командовања треба извести тако, да одсечну артилерију, по могућству, образују поједини брдски дивизиони или батерије истог дивизиона (ако су две). Одсечном артилеријом треба да командују формациски команданти дивизиона или најстарији командири брдских батерија на одсеку.

Одсечна артилерија треба да је под непосредном командом команданта одсека. Одсечна артилерија треба да редовно има свог непосредног команданта, који ће под својом непосредном командом имати само групу одсечне артилерије, а који ће бити непосредно потчињен команданту одсека

Одсечном артилеријом (брдским батеријама) десног одсека командује сада командант пољ. дивизиона пуковник М. Димитријевић. Одсечном артил. левог одсека командант 2. брд. дивизиона ппук. М. Крстић.

Распоред батерија и командовање сада је неприродно и јавља се као последица распореда, по коме је фронт Соко—Црна река држала само Дринска Дивизија.

Сад је поправка распореда и врло потребна и могућа. Враћањем дринских батерија у састав дринске дивиз. артилерије, командовање треба уредити овако:

Батерија 1. дивизиона брдског пука са 2. Данглис. батеријом и 5. дринском брд. батеријом да образују одсечну артилерију под командом формациског команданта ппук. С. Туцаковића.

4. и 6. дрин. брд. батерија образује одсечну артилерију левог одсека под командом свог формац. команданта ппук. М. Крстића.

б.) *Дивизијска артилерија.* Дивиз. артилерију треба да образују групе:

1.) Група на Флоци,

2.) Група на Г. Даниловој коси,

3.) Група на Костићевој коси, коју образују две подгрупе: Дунав. батерије, вод 105 мм. и вод 120 мм. капет. Делпијера. Ради обједињења дејства одсечне артилерије десног одсека и група на Флоци, може да буде под командом *једног* команданта.

Одсечна атилерија левог одсека и група дивиз. артилерије на Г. Даниловој коси може да буде под *једним* командантом.

Обе групе на Костићевој коси да буду под *једним* командантом, потчињеним непосредно команданту дивиз. артилерије.

Распоред оруђа:

1.) *На Браздасту косу*:

6. Дунав. пољ. батер. 3 оруђа
1. хауб. Дрин. „ 2 „
6. брд. батерија 2 „
2. пољ. „ 4 „
2. хауб. „ 1 „
вод 105 мм. 1 „

Свега: 2 брдска, 7 пољска, 3 хабичка (120) и 1 (105) оруђе: = *13 оруђа.*

2. *На Рововску косу*:

6. брд. батер. 2 оруђа
2. „ „ 2 „
5. „ „ 4 „
3. „ „ 3 „
2. хауб „ 2 „

Свега: 11 брдских и 2 хаубичка оруђа: = *13 оруђа.*

3. *На Трнавску косу и теренску везу са Соколом* (тач. 1, 2. и 3.)

3. брд. батер. 1 оруђе
2. Данг. „ 4 „
2. хауб. „ 1 „
1. пољ. са Флоке 2 „
вод 120 мм. дуг. 2 „

Свега: 5 брдских, 1 хаубичка, 2 пољска и 2 дугачка: = *10 оруђа.*

4. *На Соко*:

вод 2. брд. батер. 2 оруђа
„ 120 мм. дуг. 2
топ 105 мм. 1

Свега: 2 брдска, 2 дугачка и 1 (105): = *5 оруђа.*

Детаљно рекогносцирање.

1.) *Рекогносцирање за случај наших напада.*

Непријатељ према фронту Дринске Дивизије држи јако утврђен у линију Соко — Трнавска коса — Рововска коса. Западне падине Сокола Трнав. и Ровов. коса утврђени су рововима за стојећег стрелца. Дужина фронта је преко 7 км. Правац непр. фронта закошен је десним крилом према нашем ослонцу за напад на линији Гротло — Милетина коса. Кос положај Соколске греде омогућава фланкирање левога крила Дринске Дивизије.

Непријатељски положај има услове доброг одбранбеног положаја са јаком главном линијом одбране и згодним прихватом на Лешничкој и Градешничкој коси, слободно и пространо поље осматрања и гађања пешачком и артилериском ватром.

Непријатељ нема предњих положаја испред нашег фронта. Осматрањем са Командантовог виса дошао сам до закључка, да је непријатељ спремио линију к. 1326 — к. 1273 на Трнав. коси, к. 1292 и 1368 на теренској вези, као главну линију одбране. К. 1268 истакнута је испред напред поменуте линије и представља равелин овога фронта ојачавајући јако непријатељски центар.

Унутрашњост положаја непријатеља је пространа и скривена за смештај свију борбених делова и омогућава скривено маневровање, а где је то немогуће, непријатељ је уредио саобраћајнице. Велики број примећених минских радова односе се већином на саобраћајнице.

Десно крило и бок непријатељски штити јако утврђена Браздаста коса. Лево крило на Соколу заштићено је стрмим и каменитим падинама Сокола. Изворни део Могленице пред крајњим непр. крилом почиње у провалијама које каменитим странама својим онемогућавају покрет и појединаца. Бокови непр. положаја према нашем фронту, заштићени су општим груписањем непр. снага.

Наша линија је блиска непр. линији одбране, а цео предтерен непријатељски брисан је јаком пешад. ватром. Узајамно потпомагање појединих непр. отпорних тачака на фронту Трнав. и Ров. косе је омогућено и осигурано, а одбрана истих ојачана је бочном артил. ватром са Сокола и фронталном са Љешничке косе. Има извесних теренских угиба на фронту Ровов. косе и у дубодолини Трнав. потока, где би нападач нашао заклона од ока и пешад. ватре, али су и ови правци тучени артил. ватром. Базен Трнав. потока и реон Градешничког пута слабије су брањени и пешад и арт. ватром.

Непр. артилерија за одбрану фронта пред нашом дивизијом пласирана је на Соколској греди за фланкирање Трнав. и Ров. косе, а на огранцима Сокола Љешничкој и Трнав. коси непр. артилерија пласирана је за фронталну одбрану.

Одбрану непр. положаја слаби:

а.) Наша блиска утврђена линија, са које би наша пешадија, после успешне артил. припреме, могла у једном налету избити на непр. положај.

б.) Згодни артил. положаји на Милетиној коси и њеним падинама, са којих се са сигурношћу може, са бројем оруђа који се стављају на расположење команданту Дрин. Дивизије, извршити припрема напада.

Једина и велика опасност остаје од батерија са Сокола, које ће бочном ватром јако сметати налету наше пешадије. Соколске батерије морају се неутралисати пред почетак нашег пешад. напада. Неутралисање ће бити једино могуће тешком артилеријом са Флоке уз садејство аеропланског осматрања. Са Милетине косе Соколској артилерији не може се ништа. Веза делова непр. положаја је веома тешка.

2.) *Оцена правца напада.*

Напад се може предузети:

1.) На Рововску косу,
2.) На Трнавску косу,
3.) На теренску везу.

Одбрану Рововске косе слаби: а.) Блиска линија наших ровова. б.) Згодни артил. положаји и могућност сигурне припреме напада артил. ватром.

Напад на Рововску косу најлакше се може припремити артил. ватром. Рововска коса има једну линију одбране на целој дужини косе; само к. 1307 ојачана је другим редом ровова на самој коти. Знатан део ровова може се згодним пласирањем артилерије тући по дужини. Браниоц Ровов. косе у главном је прикупљен у два центра: један позади коте 1338, а други позади к. 1307.

Ови центри могу се дохватити бочном ватром тешких оруђа, која би се пласирала на Милетину косу и Средњу косу.

Коте 1338 и 1307 узајамно се бране пешад. ватром, али једновремени пешад. напад, после савршене артил. припреме, имао би лако успеха. По овлађивању Ров. косе нападач наилази пред собом одмах на нову линију на Трнавској коси, која би га и зауставила, и у томе моменту нападач би осетио притисак обеју бокова, ако би успех у нападу на Ровов. косу био локалан.

За нападача Рововске косе нарочито је опасна бочна ватра Соколских батерија, ако се не би успело са неутралисањем истих. Сем бочном ватром из Сокол. батерија предтерен Ров. косе брани се и косом ватром непријатељ. артилерије са Трнав. и Љешничке косе.

Са падом Ровов. косе није условљен и пад Трнав. косе, *и успешан напад на Ровов. косу не би имао одсудне резултате на овоме фронту.*

Правац напада на Трнав. косу, поред јаке одбране јаком фронталном пешад. ватром, фланкиран је пешад. и митраљ. ватром са к. 1307 на Ровов. коси и са к. 1292 на Вези, али је много мање брањен бочном артилер. ватром са Сокола но што се брани предтерен Ровов. косе. Непријатељ са Сокола може да туче бочном артил. ватром простор од линије: ушће Трнав. потока, к. 1268 на Трнав. коси па даље западно. Трнавски поток може да се туче артил. ватром са Сокола, али неутралишући к. 1307 на Ровов. коси, омогућио би се покрет наше пешадије самом долином Трнав. потока, нарочито левом обалом његовом, где непријатељ не би могао испољити јаче дејство Соколских батерија.

Градешнички пут тучен је фронталном ватром непр. артилерије, а тешко, готово немогуће га је дохватити бочном артил. ватром. *Потпомагање овог нашег правца напада арт. ватром могуће је извести са сигурношћу.* Истина је, да Ровов. коса истављa само један ред ровова али је склониште браниоца Ровов. косе позади к. 1338 и 1307 много теже дохватити но склоништа на Трнав. коси, јер с. - и. падине отпорних тачака на Трнав. коси нису тако стрме и лакше их је дохватити артил. ватром, но оне на позадини Ровов. косе.

Ровови на к. 1268 и 1326 на Трнав. коси могу се добро тући и брдским топовима.

По моме мишљењу бочна ватра Сокол. батерија много је више опасна за нападача Ровов. косе но за нападача Трнав. косе. Поред тога Ровов. коса тучена је косом ватром непр. батерија са Љешничке и Трнав. косе, док ове исте батерије не могу имати исту моћ према нападачу, који је подишао Трнав. коси.

Резиме: 1.) Артилериска припрема напада лакша је против непријатеља на Рововској коси.

2.) Успешан напад на Ровов. косу неће имати за последицу и пад суседних одсека непријатељских.

3.) По моме мишљењу главни правац напада треба управити на Трнавску косу са споредним на Рововску косу.

3.) *Оцена друге одбранбене линије.*

На случај да непријатељ успе да одбаци наше делове са линије коју сада држи наша пешадија, одбрана се може пренети:

1.) На линију Љубин вис — Капонир — сев. падине Дринске и Милетине косе за непосредну одбрану долине Беле воде.

2.) На случај да се наши делови не могу да одрже на Љубином вису, Чепу и Капониру, онда би се одбрана морала примити на линији Ставрин вис — Жуто брдо и даље левом обалом Беле воде. Са падом Ставриног и Зеленог виса одбрана би се имала примити на линији Гротло — Милетина коса.

Примајући одбрану на линији Љубин вис — Капонир — Дринска коса — Милетина коса, знатно би се скратила друге линија одбране, која је веома дуга и на одговара снази артилерије. Скраћивањем линије одбране појачала би се знатно одбрана, умањујући несразмерност односа снаге и дужине линије одбране, али нарочита корист од упорног држања Љубиног виса и Капонира је та, што се непријатељски развој уоквирује на делу Белих вода, где је долина реке најшира и где је она јако брањена пешадиском ватром, а могућа је помоћ и одбране и артилериском ватром. Непријатељски развој јачих снага једино је и могућ на овоме делу долине Беле воде, а на овоме делу најјаче је и брањен.

Линија одбране Ставрин вис — Жуто брдо — Милетина коса била би дуга и несразмерна нашој снази, па би била и много теже брањена пешад. и арт. ватром но линија Љубин вис — Капонир — Дринска коса — Милетина коса.

Једна и друга линија одбране немају услове доброг положаја, јер немају оно што је најважније за одбрану, немају слободно и пространо поље гађања и осматрања. Само прва линија наших ровова на ивици шуме на л. обали Беле воде, има довољно пространо поље гађања пешад. ватром. По губитку Љубиног виса, Капонира и прве линије ровова на л. обали Беле воде, остале линије немају добро поље гађања пред собом, јер по губитку предње линије на ивици шуме, шума прелази у службу нападачу и омогућава му скривено и слободно маневровање и наступање до бliske даљине нашим линијама ровова у шуми.

3.) Шумовита позадина II линије одбране гарантује слободу кретања и маневровања браниоцу на фронту и позадини, али му јако отежава везу, општу оријентацију и командовање.

4.) Дужина II линије одбране не одговара снази пешадије у дивизији.

5.) Број артил. оруђа не одговара такође дужини фронта II линије одбране, али са оруђима стављеним на расположење команданту Дивизије из Морав. Дивизије и Коњичке Дивизије, одбрана се може потпомоћи доста снажном артил. ватром.

Бокови II линије одбране осигурани су. Ставрин вис, а затим Зелени вис и Гротло штите десни бок, а леви бок је осигуран трупама Дунав. Дивизије. Леви бок II линије био би и по паду Д. Данилове косе осигуран поседањем Костићеве и Г. Данилове косе. Артил. ватра са Костићеве и Г. Данилове косе сигурно штити леви бок Дринске Дивизије.

6.) Непријатељска артилерија пласирана на Добром Пољу, Соколу, Трнав. и Ровов. коси имала би врло добре положаје за дејство противу наше II линије одбране. Истина шума ће слабити осматрање и дејство нарочито непријатељских мањих калибара, али морални ефекат артилерије противу браниоца у шуми велики је.

7.) Одбрану II линије слаби могућност пласирања непријатељске артилерије на бliske положаје, ради што јачег ломљења наше одбранбене линије.

8.) Одбрану II линије слаби сужено поље дејства наше артилерије. Артилерија намењена за непосредну одбрану II линије мора се врло плитко дефиловати, па ће тиме бити јако изложена и често спречена у своме задатку.

9.) Због покривеног терена густом и високом шумом и због стрмости падина свију коса, које се на фронту одбране спуштају у Белу воду, артилерија у одбрани II линије одбране неће моћи снажно дејствовати, нарочито ће бити ослабљено дејство брдске, а затим пољске артилерије, те ће сва тежина одбране пасти на пешадију, чији број пушака не одговара ширини фронта. Само хаубичка оруђа по стрмости путања својих, могу са сигурношћу учествовати у одбрани II линије одбране.

Пољска и брдска оруђа морају бити удешена за што бољу одбрану суседних одсека фланкирном ватром, у колико је то могуће извести видеће се из приложеног распореда артилерије за одбрану II линије одбране. За непосредну одбрану шумовите јаруге и Брзог потока, извесан

број брдских оруђа мора се пласирати на предњем нагибу, у раније припремљене ампласмане, кад то ситуација буде захтевала.

10.) Одбрану II линије слаби немогућност узајамне одбране појединих одсека пешад. ватром и тешка веза појединих одсека.

11.) Одбрану II линије помаже, што стрме падине Сокола — Трнав. и Ровов. косе уоквирују правце непријатељског кретања и јако сужавају непријат. маневарско поље.

Вероватни правци непријат напада су:

1.) Соко — Ставрин вис — Зелени вис — Гротло. Опасан али мало вероватан.

2.) Ровов. коса — Милетина коса; вероватан и мање опасан.

3.) *Највероватнији и најопаснији правац непр. наступања је* правац Трнав. коса — Дринска коса — к. 1725 на Милетину косу:

а.) Нападач ће на овоме правцу моћи развити надмоћну снагу, развијајући се са фронта Трнав. косе — Љубин вис према одсеку Жуто брдо — Милетина коса.

б.) У долини Белих вода непријатељ ће на одсеку Жуто брдо — Милетина коса имати простора за свој нападни развој.

в.) Покрет и наступање овим правцем лак је и могућ. Градешнички пут, који је у почетку оса овога напада, једина је комуникација непријатеља и веза са позадином. Непријатељ ће моћи на овоме правцу своје нападне трупе добро потпомагати артил. ватром.

г.) На овоме правцу је најкрупнија шума, која иде скроз до гребена и која омогућава кретање и не отежава сувише оријентацију, а потпуно скрива све нападачеве покрете и груписање.

д.) Овим правцем непријатељ избија на најважнији одсек Милетине косе (тактички кључ).

ђ.) По нападача који наступа Дринском косом најопаснији је испад, који би са Милетине косе преко Артиљеријске косе, био упућен у десни бок нападача, јер би овим успешним испадом браниоца, нападач био бачен на незгодан терен и одбачен сасвим са овога правца наступања, али овај испад непријат. артилерија може добро да стави под ватру, јер на овоме правцу има неколико пропланака који би олакшали управу и осматрање непр. артил. ватре.

е.) Овај правац је слабина целог положаја, јер се овај правац непријатељског напада слабије брани артил. ватром. Ватром пољских и брд. оруђа може се једино садејствовати одбрани I линије ровова на ивици шуме, на л. обали Беле воде, јер је фланкирање долине Беле воде брдском артилеријом могуће извести са одсека Чеп—Жуто брдо - Доње Бело брдо. Ако непријатељ успе да овлада I линијом наших ровова на л обали Беле воде, онда сва тежина даље одбране пада на пешадију коју снажно може потпомагати хауб. артилерија.

Фланкирна ватра брд. артилеријом биће слаба због шуме, која јако слаби дејство брдских зрна. Пољске батерије не могу се спуштити на крила одсека ради фланкирања. Главни задатак потпомагања пешадије у одбрани позадњих линија ровова у шуми, пашће на хаубич. артилерију, која ће са успехом моћи садејствовати одбрани Дринске косе, Шумовите јаруге и Милетине косе. Артил. ватром врло ће тешко бити брањен одсек Жуто брдо — Бело брдо.

Део непријат. нападног фронта, чији би правац напада теглио преко Копонира—Жутог и Доњег Белог брда, тешко ће бити тучен артил. ватром. Само брдске батерије, које би успеле да сачувају слободу дејства и пласирање Милетиној коси у реону к. 1621 и 1628 и батерије са Ставриног и Зеленог виса, могле би фланкирати овај део непријатељског нападног фронта али би непријатељ у провалијама Беле воде, Жутог и Брзог потока нашао сигурног заклона и заклоњених праваца кретања.

Остаје дакле на овоме јако осетљивом правцу одбрана на пешадији и рововским оруђима, чији број није довољан да попуни недостатак артил. ватре.

Да би се избегле незгоде слабе одбране артилеријском ватром најопаснијег непријатељског нападног правца, распоред артилерије мора се подесити тако, да се што јаче брани долина Беле воде, те да се непријатељу не дозволи да овлада ивицом шуме на л. обали Беле воде, и да се привуче у мртве углове под Капониром и Жутим брдом Зато предлажем следећи распоред артилерије за одбрану II линије:

1.) *Одсечна артилерија.*

а.) десна група (на Гротлу и Ставрином вису):

2. брд. батер. са једним водом на Гротлу, а са једним водом на ставрином вису за фланкирање Беле воде.

1. пољ. батер. (4 оруђа) на Гротлу.

б.) средња група:

4. брд. батер. са једним водом на Чепу, а са једним водом на Жутом брду. Оба вода за фланкирање Белих вода

6. брд. батер. на Д. Белом брду са задатком да фланкира Беле воде и сев падине Бригадне и Топџијске (артил.) косе

3. брд. батер. на Милетиној коси к. 1621 са задатком да фланкира сев. падине Дринске косе и да туче јаруге пред Љубяним висом — Капониром и Жутим брдом.

вод 1. брд. батер. на Шуматовцу са задатком да фланкира сев.-ист. падине Артил. и Бригад. косе.

в.) лева група:

5. брд. батер. на досадањем месту са задатком да туче силазе низ Рововску, да фланкира Беле воде и да спречава наступање непријатељу уз сев.-зап. падине Милетине косе.

Вод 1. брд. батер. на западној падини к. 1628 на Милетиној коси са задатком да фланкира Д. Данилову косу.

2.) *Дивизијска артилерија.*

2. пољ. батер. на досадањем месту
3. „ „ на седлу к. 1701—1725
1. Дрин хауб. батер. на досадањем месту
2. „ „ „ на Чемерици (средња коса).

Распоред артилерије за одржавање данашње ситуације.

Распоред артилерије за одржавање данашње ситуације предлажем у свему исти, као што сам га предложио за одбрану II линије с тим, да вод 6. батер. са Милетине косе остане на досадањем месту, док се 4. батерија не пласира и не нађе елементе на одређен јој реон дејства, а затим да се пласира на Г. Бело брдо у садашње амплацмане вода 2. брд. батерије.

Распоред рововских оруђа.

За одржање садање ситуације оруђа треба распоредити овако:

1 оруђе № 1 бис пласирати на Ровов. коси,
1 „ № 2 „ на падини Ровов. косе на десној обали Трнав. потока за тучење Трнав. потока

Осталих 5 оруђа треба распоредити на II линији одбране ради ојачања нарочито на одсеку, где је слаба помоћ артилерије и то:

1 оруђе № 1 бис на Ставрином вису,
2 оруђа № 2 у реону Жутог брда,
1 оруђе № 2 у висини II линије одбране у Брзом потоку,
1 оруђе № 2 на Шумановцу.

Прикупио
бриг. Ђенерал Ј. Ј. Дамњановић.

Савремена коњица.

У најважнија питања, која је Светски рат истакнуо, спада ван сумње и питање о будућој организацији, наоружању, настави и употреби коњице у савременој војсци. О свему овоме гледишта су врло нејасна и разилазна, а понеко гледиште чак и оспорава нужност коњице.

Главни разлог за ова разна гледишта лежи у томе, што Светски рат није дао довољно прилике, да се прикупе искуства. Јер коњице готово свих зараћених држава бејаху пре рата погрешно организоване, наоружане и обучене, и зато су ступиле у рат под околностима, које су за њих биле сасвим нове и незгодне. Велика уништавна моћ савремених ватрених оруђа, убрзо отпочета стабилизација фронтова на главним бојиштима, која је ретко прекидана покретним операцијама, које су и по простору и по времену биле прилично ограничене, и често неправилна употреба коњице — овог драгоценог рода војске — били су узрок, што она није могла извршити оно, што се од ње очекивало и што би она под другим приликама извесно и извршила.

Само је Русија из рата против Јапана извукла поуке, да и коњица — не напуштајући свој карактер као јахаћи род војске мора умети да се бори исто онако као и пешадија, и саобразно томе њена коњица је још пре рата била наоружана и обучена много боље, чему је још дошла њена бројна надмоћност. У почетку рата рачунало се уопште да ће прве борбене радње бити велики судари између непријатељских коњичких маса на коњу, и зато су били изненађени и разочарани, кад ово није наступило.

На источном војишту, које је за употребу великих коњичких тела дошло најпре у обзир, руска коњица је своју превласт, постигнуту савременијом наставом, одговарајући употребила над коњицом Централних Сила, а то значи, да је ватрену борбу много више ценила од коњичке борбе, којој је аустро-угарска коњица тежила и у којој је она, као и немачка коњица, руској потпуно дорасла. Сличне појаве показале су се и на западу, где су били Французи и где није дошло до одсудних судара на коњу.

Изузев многе коњичке борбе мањих извиђачких одељења и одреда, дошло је само појединачно до судара већих коњичких маса.

Најзначајнији судар већих коњичких маса је судар 4. аустро-угарске коњичке дивизије против 10. руске код Јарославеца источно од Лемберга 21. августа 1914. год. Због разних околности, аустроугарска коњица према руској била је још од мобилизације и по броју и по артилерији слабија. И поред овога она се у самом судару показала јача од руске коњице, што је са руске стране такође признато. За овај коњички бој карактеристично је, што се сам напад десио за обе стране изненадно и ненамерно. Руси нису намеравали нападати; аустро-угарска коњичка дивизија тражила је истина борбу на коњу, али се налазила баш у прегруписавању, кад се у један мах, и поред свих мера за извиђање, сударила на сасвим малом одстојању са Русима, тако да јој није остао ни један други извор, него одмах прећи у напад. Даље је на руској страни карактеристичан утицај личности команданта. Док је командант 10. коњичке дивизије ђенерал граф Келер, као и аустријски дивизијар, са својим штабом учествовао у нападу на коњу, и на тај начин повукао за собом велики део трупа, командант 9. руске коњичке дивизије ђенерал кнез Бегилдејев задовољио се да нареди својој артилерији да дејствује, док је коњица, која се такође налазила у непосредној близини, остала неактивна, а да се и она развила за борбу Руси би, обзиром на велику бројну надмоћност, сигурно постигли велики успех.

НОВИ САД

са 300 метара висине.

Већина коњица нападале су на пешадију, па су чак на коњу нападале се правим пожрвовањем и против утврђених положаја. Наравно, да је успех био махом врло незнатан, а да су губитци, напротив, били већином врло велики и нису допринели, да се уздигне самопоуздање коњице. И поред свега овога, многе личности, које су или учествовале у одбијању напада или су имале прилике да их посматрају, тврде о великом моралном утиску, који су про-

извели чак и неуспели напади и због којих је већином нападнута трупа бар неко време остала неактивна. Даље је важно, да највећи губитци већином нису били за време самог напада, већ после њега од гонеће ватре. По овоме се свакако може констатовати, да је напад против непоколебане пешадије, изузев врло ретког потпуног изненађења, потпуно без изгледа, и да је зато некорисно и неоправдано жртвовати човека и коња.

Јасно је, да се под описаним околностима и у најважнијем задатку коњице, у извиђању, нешто више желело. Поред неуморног и неустрашивог деловања извиђачких одељења, извиђање је могло прибавити обично само незначајна извешћа о непријатељу. Ближе податке, који су се могли добити само борбом ватреним оружјем, могла је коњица, која са борбом ватреним оружјем, није била још добро упозната, у толико ређе насилно добити, што су извиђачка одељења била већином врло слаба. Од тренутка, кад су непријатељске пешадиске масе дошле у тесан додир једна с другом, коњици је за њену акцију на коњу остало још мање поље рада. Због тога је коњица све више губила свој карактер као чисто јахаћи род војске и првенствено се употребљавала као лака и брзо покретна резерва виших команада, али која је саму борбу имала да води такође ватреним оружјем, у којој се, и поред великих тешкоћа, ускоро показала као пуноважни борбени инструменат. О томе дају јаког доказа многи истакнути резултати борбе, које овде не наводимо, јер би нас то одвело врло далеко.

У току Светског рата понављало се ангажовање великих маса после добивене победе. Али никад није било неуморног гоњења, поглавито стога, што се никад није успело, да се непријатељске главне снаге тако одсудно потуку, да би коњица могла безобзирно гонити и уништити непријатеља. На основу постигнутих искустава радиле су Врховне Команде после првих месеца Светског рата на реорганизацији коњице. При овој реорганизацији радило се најпре на појачању броја митраљеза и топова, затим на побољшањима у наоружању и оделу и најпосле на темељној пешадиској обуци. Због тога, — а и због све већих материјалних тешкоћа, у чему је изузетак само Русија — коњица се све више смањивала у корист пешадије и артилерије, пошто су се од коњичких дивизија на коњу формирале дивизије пешке и употребиле потпуно као пешадија. У овоме је најдаље ишла Аустроугарска, која је до лета 1917. г. сву своју коњицу формирала пешке. Под промењеним околностима беше могуће а и потребно смањити коњицу. Ово би смањивање коњице ипак било од мање важности, него што је била даља њена реорганизација. Ниједна Врховна Команда, која унапред далеко гледа, која узима у вид све будуће могућности, а чврсто је решена на победу, — не би се смела сасвим одрећи тако важног борбеног инструмента (т. ј. коњице) и поред неких његових недостатака, инструмента који ће се у извесним ратним ситуацијама увек ангажовати као последњи и одлучујући чинилац. За време Светског рата доиста су се понављале ситуације, које су тражиле ангажовање коњице, и по изгледу оно би било и успешно. Али ситуација или није била благовремено или није била правилно оцењена, или на одсудној тачци није било довољно коњице. Где успеха није било и поред ангажовања коњице, то се десило због неодговарајућег начина употребе, који потиче од описаних недостатака предратног доба, који се нису могли поред свих напора тако брзо и темељно отклонити при околностима, које су се непрекидно мењале. Довољно је да се овде скрене пажња на околности на западном војишту у почетку рата, где би на десном немачком крилу енергично и вешто вођене коњичке масе ван сумње решиле врло важне успехе, даље на офанзиву против Италије у јесен 1917. год., где би се брзим и правилним ангажовањем коњице извесно постигао један колосалан успех, који би може бити одсудно утицао на цео рат и најпосле на немачку офанзиву на западу у пролеће 1918. год. Данас већ знамо из непријатељске ратне литературе, да је тада победа висила о концу. У овој победи треба да се има у виду и то да се немачка Врховна Команда свесно борила за последње решење и да је због тога требала ангажовати сва средства, која јој стоје на расположењу, чак и по цену озбиљних губитака.

Код Руса видимо, да је коњица била умешна и у заклањању и у осигурању одступања, али видимо и оскудицу офанзивног духа, која пада у очи и стоји у јакој супротности са њеном бројном над-

моћношћу, који би јој офанзивни дух и у јесен 1914. год. и доцније још чешће могао врло лако дати лепих успеха. Најкарактеристичнији пример неангажовања коњице даје нам крај рата против Италије у јесен 1918. год., где би се VI. аустриска армија, — која је одступала кроз равницу Порденоне, кроз класични коњички терен Горње Италије, — која због пљачке и оскудица била једва способна за борбу, просто предала без одбране, надирућој коњици. Али с друге стране видимо, да и успех није никад изостао тамо, где је коњица благовремено ангажована и правилно употребљена.

Међу многим примерима за ово налазе се: акција коњичког корпуса фон дер Марвица у почетку рата на западу; операције у Курландији и Литванији 1915. год.; деловање коњичког корпуса Шметова у Румунији у децембру 1916. год., и најпосле операције после прекида преговора у Брест Литовску, како у правцу Петрограда тако и ради заузећа Украјине.

Околности на неким споредним бојиштима биле су у суштини другојаче него на главним бојиштима. Овде се нарочито скреће пажња на одсудно учешће, које је имала енглеска коњица на операције у Месопотамији 1917.—1918. год. И бугарска коњица у почетку рата у Добруџи деловала је врло успешно и поред њене бројне слабости.

Из искуства Светског рата може се рећи, да савремено ратовање знатно отежава употребу коњице и да од ње нарочито тражи начин борбе, који се од ранијег битно разликује, али да се основна потреба коњице није променила.

— Наставиће се —

По немачком извору,
пуковник
Милош Ђ. Станковић.

Blagodeti telesnog vežbanja.

Naš organizam, i pored toga što je sastavljen od mnogih delova, ipak čini jednu celinu, blagodareći uzajamnom potpomaganju svojih delova. Od toga, da li se ti njegovi delovi pomažu, i u koliko pomažu, zavisi ona lepa harmonija, koja se izražava zdravljem našega organizma. Sama priroda mnogo je učinila, da mu obezbedi tu harmoniju od neprijatelja sa strane; i studirajući organizam, čovek može da vidi čitav vojni raspored.., stražare, straže i razne rezerve. I kad zapreti opasnost, od jačine neprijatelja i od jačine otporne snage organizma, zavisi: da li će neprijatelj, i u koliko, prodreti i zavladati teritorijom organizma.

Priroda je učinila mnogo, ali nije sve; jer stvorivši njegovu zaštitu, ona je stvorila i njegove neprijatelje, a čoveka obdarila umom, i tako ga ostavila. da se bori i živi: ako je sposoban. Blagodareći svome umu, čovek može vrlo mnogo doprineti harmoniji svoga organizma; i Tacite ima donekle pravo kad kaže: „kad čovek doživi svoju 30. god., on je svoj sopstveni lekar, sem ako nije idiot“. Vidi se odmah, da Tacite ima pravo; ali da je reč „lekar“ zamenio sa „higijeničar“, onda bi imao još veće pravo, jer svaki od nas može negovati svoje telo. Nešto svojim iskustvom, nešto pomoću saveta lekara, nama je moguće: da mnogo dobroga doprinesemo našem zdravlju.

Jedno od najačih sredstava higijene, jeste: telesno vežbanje. Ali, kako ima raznih telesnih vežbanja i raznih sposobnosti organizma — a da bi vežbanje doprinelo koristi, mora odgovarati organizmu — te prema tome, da bi čovek mogao sve to postaviti na svoje mesto, mora poznavati: sastav i rad organizma;[1] što je čisto lekarska stvar. Ali sad nastaje pitanje — i to tugaljivo pitanje: da li će lekar da mu pokaže ono što on ne zna, i što ne može sam — baveći se drugim poslom — da dozna?...

Što se mene lično tiče, ja mislim: da se lekari, a naročito vojni, ne bave dovoljno ovim pitanjem — a to je čisto njihova stvar!... Nastavnika vežbanja je zadatak da predaje po uputu lekara. Ali, razume se, pukov. lekar treba da se pozabavi ovim pitanjem, i da ne dozvoli jednom pešaku, poruč. G. Savatijeviću da govori: „o važnosti gimnastike u vojsci.[2] Poruč. g. Savatijević zaslužuje svaku pohvalu

[1] Anatomiju i fiziologiju.

[2] Ratnik, sveska novembar—decembar 1923. Strana 159.

baveći se i misleći o ovim stvarima; ali on ne poznaje — razume se —: anatomiju i fiziologiju; ne poznaje poslednje naučne radove fiziologa i psiho-fiziologa, kao što su: Mosso; Ioteyko; Treves; Birch Hirschfeld; Tissié; Leitenstorfer i dr., koji su uneli veliku svetlost u ovom pravcu, što mi, kao pametni ljudi, moramo koristiti. Nećemo se, valjda, večito baviti onim vašarskim vežbama?!.. Nećemo, valjda, i dalje zbog bisepsa, da bi nam bio veliki, upropastiti srce ili grudi?!. Zar ćemo i dalje grditi vojnika u stroju: što se ne ispravi!?..

Ali, da se ovo postigne, treba raditi na ovome; a ovo se — moramo priznati — ne radi, ili nedovoljno radi, a sve što se polutanski radi, sve je nesolidno. Za ovo je neophodno potrebno, da se lekar, sa puno volje, približi narodnoj masi; i da joj prostim, odabranim i razumljivim rečima objasni; jer od onih, à la Molijerov Sganarel, koji je lečio Žerontovu ćerku sa: bonus, bona, bonum — masa narodna neće imati nikakve koristi.

Dakle da bi se došlo do blagodeti telesnog vežbanja, mora se znati šta je potrebno, a naročito postaviti sebi pravi cilj, a to je: da telesnom vežbanju nije cilj da razvije jedan deo tela na štetu drugoga, već da dejstvuje blago, kao osvežavajući napitak, stvarajući gipkost, elastičnost i izdržljivost celom organizmu, a time što više doprinese harmoniji tela t. j. zdravlju.

O važnosti telesnog vežbanja po zdravlje ne bih se upuštao, da malo čas ne pročitah članak p. pukov. g. Šuputa[1] u kome, govoreći o olimpijskim igrama, kaže: „njihovo osnovno načelo, po kojem samo u zdravom telu može biti i zdrava duša, vidimo demantovano, jer mi kod obuke upravo protivno njihovoj taktici, ne tražimo napredak samo u čeličenju tela, nego i u razumu a naročito u moralnom pogledu.“ A malo dalje, pak, kaže: „Telo ako nema volje, koja je podstrekač svakog posla, gubi sposobnost dejstva, a vojnik treba da bude aktivan“....

— Mens sana in corpore sano! — važilo je, i važiće uvek! Da čovek nema poverenja u ovo, mora se postaviti na rđavu tačku gledišta.

Da vidimo šta kažu sasvim kompentetni naučnici. Profesor Ioteyko, govoreći o vežbanju, kaže: „daje više poverenja u samoga sebe, više smelosti i volje,“ a Tissié, pak, kaže: „čini čoveka samopouzdanijim, izdržljivijim, hrabrijim i jačim. Svestan jačine svoje otporne snage, lakše mu je da preduzme neki zadatak dužeg trajanja“.

Da ne bismo se upuštali, možemo slobodno zaključiti: verujemo i dalje u „mens sana in corpore sano“, jer ćemo u svežem gipkom i zdravom telu naći sve potrebne elemente; ako ne sasvim razvijene, ono bar zdrave i podesne za razvijanje. U slabom i zakržljalom telu nećemo naći podesne elemente; jer prvo ga treba odnegovati kako treba, pa onda tražiti ono što treba da dâ. U zdravom telu naćićemo zdravu volju, iskrenost, odvažnost, ljubavi prema svome i opštem dobru i dr. što samo može doprineti socijalnoj harmoniji; a u zakržljalom: zavist, začmalost, odvratnost, i ... volju, ali volju za rušenjem i obaranjem, i to — gotovo uvek — onoga što nam je potrebno i korisno, — dakle bolesnu volju. Smatrajmo, dakle, da je telesno vežbanje, upotrebljeno kako treba, uvek bilo od velike koristi, a sada i od sada biće još od veće vrednosti.

Danas, kada se misli o smanjivanju vojske i službenog roka, moramo dobro otvarati oči: da se sa malo vremena ipak sve uradi. Domovina je od vajkada imala potrebe za zdravom omladinom; od sada će ta potreba biti veća, da bi mogla obuhvatiti ceo narod, jer su idući ratovi mobilizacija celoga naroda. Lekcije iz prošlosti gone nas, da ozbiljno mislimo o budućnosti....

*
* *

Nije vrednost vežbanja koja mi je dala povoda za ovaj članak, već druga tri razloga:

1) Obim koji treba vežbanje zahvatiti;

2) Način na koji vežbanje treba izvoditi; i

3) Socijalno—pedagoški uticaj gimnastič. udruženja.

*

1.) Kao što rekoh malo pre, idući ratovi traže mobilizaciju i svežinu celoga naroda. Rok u kadru je skraćen, a naoružanje usavršeno, te zahteva dosta napora i vremena za obuku rekruta. Otuda potreba: da u kasarnu dođu što zdraviji, i u što većem broju, rekruti; dakle, više—manje pripremljeni na vojničke napore. Zdrava omladina najbolji je oslonac narodnih ideala; jer će sa zdravim telom, a u njemu zdravom dušom, koristiti: prvo sebi, osetivši sladost zdravlja i života; zatim društvu i okolini, i svojoj Domovini.

Dakle, telesno vežbanje treba proširiti svuda — po celoj zemlji.

Razume se, da ne treba zaboraviti ni ženski podmladak. Dosta je bilo, kada je se

[1] **Vojni Vesnik, za april 1924.**

gospođica hvalila svojim bledilom i iznemoglošću; i sa zadovoljstvom izgovarala: nežna sam!.. Njihov uzvišeni zadatak majke, traži: nežnost duše i srca, ali jaki organizam.

Za ovo treba velikog napora, a naročito iskrene volje, i to počev od lekara, sveštenika i učitelja, pa sve do roditelja omladine. Prvo treba stvar razumeti... U garnizonskim, pak, mestima, vrlo bi korisno bilo da mlađi oficiri pruže svoju pomoć — u čiju volju ni najmanje ne sumnjamo.

Na ovaj bi se način najbolje omladina grupisala, i sačuvala poroka, koji je — kao senka — prate u mladim godinama; a ja ukoravam svakog omladinca: da ni najmanje neće zažaliti u starijim godinama, ako nije naučio, baveći se stvarima ovakve prirode, — da igra „moderne" igre. Na ovaj bi način omladina najbolje osetila vrednost svoje mlade snage, koju bi usposobila još više; a koja bi joj osvežila um i dušu i dala čvrstinu koraka na putu svoga života; jer, kao što lepo kaže Jules Payot: „sve vrednosti prvoga reda, što se pridaju inteligenciji, jesu u istini vrednosti energije i istrajnosti."

—

2.) Ostaviti svoje telo onako kako ga je priroda dala, ono bi propalo, jer bi njime zavladala atrofija, koja bi mu i život ubila. Koliko neaktivnost organa utiče, vidi se n.pr. kod gluvo-nemih, kod kojih su pluća vrlo slabo razvijena, tako, da sa mukom mogu sveću ugasiti. Blagodareći svakodnevnom kretanju i radu, mi — neko više neko manje — branimo telo od te atrofije. Ali ta odbrana nije dovoljna, jer je neko izvodi suviše u jednom, a manje u drugom pravcu — dakle, nije sistematska.

Pre svega: šta je cilj telesnog vežbanja? — Vašarski bi gimnnastičari odgovorili: da razvije pojedine delove tela toliko, kako bi se svet čudio; pa makar, posle izvesnog vremena, taj gimnastičar bio paralizovan, dobio manu srca ili tuberkulozu. Međutim, pametni ljudi, naučnici svetskoga glasa, koji najveći deo svoga života provode na istraživanju istine i opštega dobra, kažu: da blago i postepeno razvije harmonično sve delove našega tela. O debelim rukama i nogama oni i ne misle; upravo misle.... žaleći ih. Kako kaže Mosso: „mišići srednjega obima više mogu izdržati, nego li velikog obima. Abisinci i Arabljani odlikuju se gipkošću nogu. Video sam na Alpima čuvene vođe sa osrednje razvijenim mišićima nogu." Kako mnogi od nas nisu imali prilike da vide te čuvene alpijske vodje, to da uzmemo za primer Albance; svaki je imao prilike da ih vidi: idu kao strela, a suvi kao trska!

Dakle, vežbanje treba da bude postepeno i bez velikog umora. I Ioteyko navodi jedan lep primer, i kaže, da je prilikom jedne probe sa studentima u Bruxelles, konstatovao: „lica koja su davala najveći broj kilograma presije na dinamometru, ne daju najveći broj kilogramometra na ergografu. Često se dešavalo da lica herkulski razvijena, koja daju 70—80 kgr., nisu u stanju da produže rad na ergografu; dok međutim, lica tankih mišića, koja daju samo 30—40 kgr., daju više kgrm, nego li oni iz prve kategorije".

Zašto je ovo ovako? — Zato, što su kod prvih organi ne podjednako razvijeni, a kod drugih jesu.

Profesionalne atlete jesu obično žrtve paralize i dr. bolesti, zato što oni intenzivnim radom razviju pojedine delove toliko, da momentalno mogu začuditi posmatrača, kad podignu veliki teret; ali oni nisu izdržljivi. Jer, kako lepo kaže Treves: „njihov nervni sistem nije u stanju da komanduje sve većoj i većoj masi mišića"; a Hirschfeld kaže: „prekomerna nadmoćnost mišića kod atlete prouzrokuje slabost drugih organa".

Dakle, treba pročistiti s tim: da li se spremamo za vašarske atlete, ili za sposobne, zdrave i izdržljive radnike.

Najpametnije bi bilo — po Tissiè-y — da se glavna pažnja obrati na mišiće extenseurs, jer je njihov zadatak da usprave delove tela i drže ih kako treba. Kod vojnika je najpotrebnije razviti mišiće de la règion postèrieure du tronc,[1] a naročito dorso lombaires.[2] Kad bi se ovako radilo, sasvim je očigledno, da bi svaki bio prav, ispršen, i ne bi bilo potrebe sto puta ponavljati: ispravi se!

Da se postigne cilj, ima raznih vežbanja, kao: gimnastika (ali bez đulića i sprava), narodne igre, alpinizam, veslanje, bisiklet, fotbal (bez rigbi), plivanje, trčanje i dr.. Treba znati šta je potrebno organizmu, pa i izabrati što mu treba. Mačevanje je takođe dobra štvar, samo dosta zamorna, i ne treba, kao i u svima drugim vežbanjima, preterivati.

Da se ovo radi kako treba, razume se, da mora biti reda. To će pak mnogo doprineti, da disciplina, koja je isto tako vrlina kao i sve druge, zavlada omladinom, te da ne bude razuzdana.

[1] Zadnjeg dela trupa.

[2] Leđne i slabinske.

Još bi dobro bilo, objasniti omladini šta kaže Tissot: „u svetu postoje dve klase u stalnoj protivnosti svojih profesija: kuvari, koji rade na proizvodnji bolesti, i lekari koji čine sve svoje napore da ostvare ozdravljenje;“ a Šekspir: „debeo stomak — mršava inteligencija“; i Sokrat: „umerenost je zdravlje duha“.

Ukratko, na ovaj bi se način stvorila razna društva; omladina bi se sačuvala i gajila; i kad dođe vreme da izvrši svoj najveći dug prema svojoj Domovini t. j. bude vojnik — ona je već polu-gotova. Razume se, da ovakvom radu nije nužno davati neki vojnički karakter van kasarne; jedino raditi radi negovanja i čuvanja zdravlja. Sve ovo prožeti velikom ljubavlju prema opštem dobru; dobrim namerama i idealizmom, ne zanoseći se nekim uobraziljama.

Budimo zdravi i jaki, i sposobni za rad. Ne dajmo da naše telo klone, da bismo dušu sačuvali; onu čistu dušu naših starih, koji naše ime proširiše širom sveta!

—

3.) Kad bi se, posle izvesnog vremena, posejala ta udruženja po celoj zemlji, njihov rad, na socijalno-pedagoškom polju, bio bi ogroman!.. Jer svako udruženje, ma u kom cilju bilo, stvara svojim ciljem jedinstvo članova.

Naša je omladina živela posle rata u jednoj zagušljivoj atmosferi, koja se, na veliku sreću i radost sviju nas, vedri.... Ali nije sasvim razvedrena. Njena mlada duša, kao mlada i nežna biljka, imala je potrebe za toplotom ljubavi prema opštem idealu; imala je potrebe za primerom svojih starijih... i mnogo što šta, što je svima nama dobro poznato!.. Da li je sve to imala, i u dovoljnoj meri imala? — Na veliku žalost, ne možemo se pohvaliti... Na čestito lice sunca oslobođenja i ujedinjenja, nanete su tamne mrlje, te mu pomračile sjaj. Omladina, koja je učestvovala u ratu, i ona koja je nastala posle rata, znajući koliko je muka i patnje bilo, i koliko je sve to koštalo ... posmatrala je sve što se je odigravalo i odigrava....

Partizanstvo; lični interesi i manjak ljubavi prema Domovini, zaslepio je mnoge, tako: da su se, tražeći svoga uobraženog boga, predali i telom i dušom đavolu; i da bi popravili krov kuće svoje, oni su počeli rušiti temelj. Ali, na veliku sreću, ima dosta kamena u tom temelju, koji će ipak sve te udare izdržati....

No, da se ne bismo dublje upuštali, pitajmo iskreno: koliko je sve to uticalo na dušu omladine? —

— Više ili manje; ali sigurno da ima traga...

Blagodareći kasarni[1] i ovakvim udruženjima, mlada bi duša omladine brzo našla okrepljavajući napitak; i brzo bi zagladila sve one šupljine i pukotine na našem državnom organizmu.

Stupajući u tešnje veze jedan sa drugim, čineći posete jedan drugome, takmičeći se i imajući isti cilj; ubrzo bi se svi krajevi naše Domovine upoznali. Pale bi one predrasudske pregrade koje ih dele, i ubrzo bi uvideli: da u stvari sve to drukše izgleda, nego što im je pričano...

Tad bi se sunce oslobođenja i ujedinjenja nasmešilo na nas kako treba; i svojim iskrenim i toplim zrakom ojačalo naša srca i grudi; izvelo nas iz tame, i svojim zrakom uputilo Idealu.

* * *

Ovo napisah bez ikakvih zadnjih namera, ne misleći vređati nikoga — u ostalom izvrših svoj zadatak; misleći: kad Država izdržava toliki broj pitomaca, ima prava tražiti od njih, da svaki pruži svoju pomoć, koliko mu moći dozvoljavaju, Opštemu Dobru.

Mnogi je od nas uočio, kako su iz godine u godinu, naši rekruti sve slabiji, a nekima su čak i članovi Rekrutne Komisije to isto potvrdili. Dakle, fakat je tu. Ali, konstatovati neku bolest, nije što i izlečiti je. Posle dobro postavljene diagnoze, treba se zauzeti oko leka. Koliko je meni poznat rad na ovom polju, meni izgleda: da se nedovoljno, a naročito bez sistematskog plana radi; a kako sam se u mlađim godinama vrlo aktivno bavio ovim stvarima, nadam se, da mi je pitanje dosta poznato. Omladina je ulazila u rad bez da vidi lekara, viđena ljudima, koji su i pored sve njihove dobre volje, imali raditi po savetu lekara. Lekar se je viđao, tražio — zvao samo onda... kad je trebalo konstatovati bolest.

Kako se, pak, tiče Omladine, na koju će se jednoga dana cela tekovina starijih t. j. Domovina imati osloniti, to u ovom preduzeću treba uneti mnogo volje i iskrene ljubavi. Teren rada toliko je uzvišen, da na njemu nema ni najmanje mesta: partizanstvu, zlobi i ličnim interesima.

[1] Vidi: Vojska i narodni univerzitet — Voj. Vesnik za januar 1924

Na završetku i ovo: iz ovog kratkog izlaganja, bacivši pogled u opšte, na ovo pitanje, vidi se cilj vežbanja. I prema ovome, duboko sam ubeđen: da je sasvim izlišno slati neke pitomce na stranu radi nekog usavršavanja. Program je prost, sredstva su na domaku svakome od nas; a šta nam ne dostaje? — Nedostaje nam volje i ljubavi... Tu je čvor ovoga pitanja! A volje i ljubavi nećemo naći i osetiti lutajući po belome svetu, već u naručju svoje Domovine.

Toulouse (France.)

Kapetan Pet. P. Dimitrijević, kandidat medecine.

Поводом новог пројекта Уредбе о оцењивању.

Већ је готово у праксу ушло, да се са променом у Министарству Војске и Морнарице, мења и Уредба о оцењивању официра.

Ова честа промена Уредбе, и ако би на први поглед могла изгледати као последица промене гледишта у врховној војној управи, добија друго обележје, када се сравне извршене последње промене. Те последње промене више су формалне природе и долазе услед уочених недостатака.

Што се ипак непрестано уочавају ти недостатци, један од важнијих разлога је и тај, што се о овом важном питању врло мало расправљало у нашој војној журналистици и тим питањем су се бавили само по службеној дужности виши штабови.

Ако овоме додамо да се у оцењивању подофицира остало код престарелог начина давања података, може се с правом рећи, да оцењивање у војсци не стоји на оном степену, који мора заузети. —

Циљ оцењивања, да се за сваког официра имају тачни податци о његовим моралним особинама. вршењу службе, способностима, владању и употребљивости, (нови пројект) изгледа да је потпуно на свом месту, јер то захтева потреба службе, — али практично узевши, циљ је и досад био и остаће да се оцењивањем тежи и поправци свих тих особина и способности. Према томе оцена се показивала и као средство за успешан рад у командовању и управљању. —

Извршено оцењивање — оцена — верна слика физичких и умних особина појединца (официра и подофицира) — велика је чињеница у животу појединца, у његовом службеном, јавном и приватном животу и као таква оставља трагове не само на службени рад појединца него и целе војске.

По овоме и рад са овом чињеницом мора имати последица по живот војске и оцењивање као једно од најачих средстава, којима се унутрашњи живот појединца и војске покреће, морало би се употребити онако, како би највеће користи донело.

Оцењавање неби имало само циљ, како је напред речено и како је као новина у пројект унето, него би и служило као срество у командовању и управљању, јер оно то у ствари и јесте.

Желећи да се по овоме покрене дискусија која у времену доношења нове уредбе може бити само од користи, доносим овде предлог по двема најважнијим одредбама новог пројекта.

I.) Чланом 2. пројекта (а и ранијим уредбама или особитим наређењима) предвиђа се вођење књигâ података, па је дат овог пута и образац. Детаљније о овим податцима није ништа наведено.

Ови податци, који стварно сачињавају или требају да буду основа за састављање оцене имају велику улогу и зато би се о њима такође морало више рећи. Према мом мишљењу овом 2. члану треба на крају додати став:

„Ова се књига шаље прво—претпо-

стављеном на оверу сваког тромесечја.

Првопретпостављени ставља своју примедбу ако је има и враћа. Ове примедбе нису обавезне, да се морају примити од стране оцењивача.

Слаби податци могу се у интересу поправке и саопштити оцењеноме а тако исто и за оне, који су имали слабе податке за оцену па се поправе. — Саопштење је усмено или писмено и може бити и само оног пасуса о коме се ради.

Ово одлучује друго-претпостављени и на ово саопштење нема права жалбе. —

Разлог: Потребно је увести редовну контролу. Потребно је, да се у току године резимира мишљење о појединцу, да би се избегло многим жалбама а књиге имале као документ за оцену, а не да се документи доцније траже по актима и деловодницима. Саопштење података може имати врло добрих последица ради поправке или даљег постицања оних официра, којима је то потребно, а нарочито код младих официра у погледу њиховог владања.

Ово саопштавање могло би важити и само за трупу а и само за официре закључно са положајем команданта батаљона — пошто ту има више степени претпостављених старешина.

II.) У члану 19. —

Пројект не наводи време саопштавања оцене. Да би се скратио поступак, оцену би требало да прво-претпостављени саопшти одмах, то јест на дан 1. новембра. Оцењени у року од 8 дана подноси жалбу на оцену.

Оцене на које нема жалбе, спроводе се даље, а оне на које је изјављена жалба, претпостављени достављају засебно на преглед надлежнима за доношење одлуке.

Разлог: На овај начин би се скратио поступак у подношењу жалби.

Старешина, који је дао слабу оцену има могућности да док је још у команди, одговори на ту жалбу, а тако исто и остале претпостављене старешине, да брзо оцене и одлуче о исправности дате оцене. Досадањи начин, када се оцене саопштавају после 3—4 месеца, а решења на жалбе после 4—6 месеца, не одговара намени ове оцене, јер та оцена не дејствује одмах на оцењеног, а и више претпостављене старешине често су у немогућности, да ставе свој правилан суд, — док ће овако кад имају у исто време и оцену и жалбу, моћи правилније да ставе своје примедбе.

Па ће на овај начин и грешке, које се јављају при оцењивању моћи бити одмах исправљене, а нарочито грешке формалне природе, као бележење казне у две оцене, бележење осуства, помиловање казне и кривицâ, успех у настави и послу и т. д.

На овај начин ће се и посао у прикупљању података за доношење решења по жалбама смањити, нарочито још кад постоје књиге података као што сам казао у примедби по чл. 2.

III.) Пројект не предвиђа оцењивање подофицира, за чим се осећа велика потреба.

Пешадиски пуковник
М. Плесничар.

Измирите претплату за 1925. год.!

Ekonomija ljudske snage u miru i ratu.

Odmah po rođenju, svako ljudsko biće nasleđuje karakter, duševno-telesne sposobnosti, temperamenat, nagone i dispozicije svojih roditelja, što se sve docnije u pojedincu razvija do posebne snage — lične — individualne. Prema ovome, roditelji su baza za građu ljudskih sposobnosti i nose punu odgovornost za valjanost nasleđa.

Docnije, kad biće odraste i otpočne samostalan i nezavisan život, odgovara samo sebi za sve fizičke i duševne tvorevine.

Čemu je podložna ljudska snaga?

Malo je činilaca, koji se po svojoj funkciji na razvitak, održanje i napredak ljudske snage mogu nazvati kao spoljni uticaji (geografski položaj i stvor zemljišta, klima, hrana i t. d.) jer snaga, kao što ćemo docnije videti, podložna je najviše unutarnjim činiocima.

A.) **Spoljni činioci.**

1.) Geografski položaj i stvor zemljišta. — Priroda sve stvara i rastvara, podjednako i neposredno utiče na sve žive organizme i njoj je ljudska snaga ponajviše podležna. Dobro je to, što je ona sama pobrinula se da ljudima i životinjama dâ moć otpora, t. j. da mogu vršiti reakcije protiv njenih napada.

Dinarski kras je veoma ljut i opor, bezvodan, besputan, nerodan i neprijatan, sela po njemu razbacana, kuće kamenite i male, bez sunčanog svetla. Stanovnici se hrane od onih produkata, koje im ondašnja zemlja pruži, jela su prosta i jednostavna. Pored svega ovoga, ljudi su u ovim krajevima zdravi, žilavi i krepki, jer ih je za to sama priroda spremila. — Stanovnici ovih krajeva su među najizdržljvijim u našoj otadžbini, mogu mnogo trpiti, jer ne znaju za bolje.

Panonski bazen — suprotna strana — blage ravnice, ima dovoljno vode, komunikacija, vrlo plodan i prijatan, sela po njemu upadno grupisana kao u varoši, kuće po planu građene, dugačke i svetle. Stanovnici imaju obilno hrane i veoma su bogati. Ljudi su u ovim krajevima otporni samo prema mesnim preprekama prirode, ali se za njih ne može kazati da su izdržljivi, jer kad bi ih stavili pod prilike Dinarskog krasa podlegli bi surovosti prirode.

Pokrajine, koje leže na komunikativnim pravcima, kulturno su bogate, imaju ustanova za negu zdravlja i sanitarne prilike su na svom mestu. Dočim pokrajine, koje su osamljene od saobraćaja, liče na oaze, za koje se niko ne brine. U našoj otadžbini jedna je takva oaza Sandžak. Način života seljaka u ovom kraju nije mnogo odmakao od predistoriskog, državnih ili privatnih ustanova za negu i podizanje narodnog zdravlja i narodne snage imamo u neznatnom broju, pa i one, koje postoje, ne odgovaraju nameni, jer nema dovoljno lekara, stručnog osoblja i sanitetskog materijala.

2) Klima jako utiče na fizički stvor čoveka. Uticaj je posredan, jer čovečiji organizam trpi pri promeni klime, oboljeva i često podlegne. Znamo da severni stanovnici naše otadžbine ne mogu često da izdrže južnu primorsku klimu, jake vrućine i atmosferske promene.

3.) Hrana opet ima svoj osobiti uticaj. Kod zemljoradničkog staleža, manjak i slab kvalitet hrane nadoknađuje čist vazduh, po kome se oni celog dana bave i naporan rad, koji ih pravi žilavim. Kod građanskog staleža sasvim je drugačije. Stepen hrane ravan je stepenu snage. Oni, koji se bave radom po zatvorenim lokalima, koji slabo udišu čist vazduh, ako se ne hrane snažnom hranom, koja će svojim hranjivim supstancama nadjačati štetnost uticaja bavljenja u tim lokalima, brzo podlegnu fizičkoj iznurenosti, bolesti pluća i tome slično. To je vidan i veran argumenat, zašto su naročito siroti staleži u varoši fizički slabi i prema svemu neotporni.

Snaga u čoveka na žalost nije permanentna, kao što je snaga prirode, nego opada i raste kao kazaljka na barometru, prema tome kakvi su je uticaji uzeli u vrtlog.

B.) **Unutrašnji činioci.**

Nasleđenje je apriorna direktiva, koja unapred jasno ustaljuje kakvu će fizičku sposobnost u opšte, zauzeti jedna individua od dana rođenja do dana umiranja. Kratko rečeno, kako su otac i majka deteta živeli i čuvali svoju snagu, takvu će dati i svom detetu za uvek. Ako su se roditelji uzdržavali od neumerenog načina života i obuzdali svoje nagone, kojima nikada nema kraja, ako su pazili na mesto, vreme i plod svakidašnjeg svog rada, znajući da će imati potomaka, onda ako je ceo njihov život izašao pozitivan, neće biti na potomcima bolesnih i naslednih opterećenja. Ako su pak živeli samo za sebe, ne obazirajući se na

dužnosti, koje imaju prema budućem pokolenju, deca će biti njihova žrtva i snosiće na svojoj sopstvenosti ceo dug svojih roditelja.

Nije potrebno imenovati ove unutrašnje činioce, jer ih svako pozna, i vide se na svakom koraku kako u najzabačenijem selu, tako i u najkulturnijoj varoši naše otadžbine, bez obzira na stalež.

Na posletku još ostavlja se svakom detetu, kada odraste, da se svojim sopstvenim načinom života održi na vlasti svoje snage i da ne gubi i ono, što je nasledio.

Kafane i mehane su vrelo zala, gde se spremaju ubojice, zločinci, izdajice i sigurni bolesnici, tu je mesto, odakle se pune zatvori, bolnice, ludnice i bedne kuće, što će posle da padne na izdržavanje i teret državi i okolini, koja ih okružuje.

Bori se naš narod protiv alkohola, ali ga ipak rado sam pije i proizvodi. Jedni ga proizvode da drugi ubijaju, jedni da piju da opet treće ubijaju.

Alkohol uništava sigurno i lagano čovečiji organizam i živu silu naroda.

Živa sila i vojska.

Poznato je svima, da zdrave funkcije izliva iz sebe samo zdrav čovečiji organizam. Vojska je kolektivni predstavnik narodne snage i veliki njeni zadaci u ratu zavise u glavnom iz delova, od kojih je sačinjena. Rad vojske u miru a poglavito u ratu, sastoji se iz moralnih i fizičkih napora, koje ona mora savladjivati, ako želi da postigne nadmoćnost nad suprotnom stranom. U takvim radnjama snaga nas ne sme izdati pre odredjenog roka, tu je potrebna žilavost i izdržljivost do poslednjeg atoma. Svi i najbolje sastavljeni ratni planovi padaju, ako popusti moralna i fizička snaga vojske. Za stvaranje plana pored osnove ljudskog uma i znanosti, potreban je i stepen ljudske snage u dotičnom momentu i razumna ekonomija te snage.

Moral, disciplina, poslušnost i hrabrost, i sve ostale vojničke vrline lakše se održavaju i umnožavaju, kad se čovek oseća krepak i snažan, a kad ga ostavi duševna i telesna snaga, onda više nema načina, za povratak tih osobina, jer nedostaje impuls za pokret duše i tela.

Kao što telesno slabi ljudi brzo i lako podlegnu telesnim zarazama, tako i oslabljen duh duševnim zarazama, a duh zavisi od tela a i obratno.

Vojska u redovnom stanju ima mogućnosti za pravilan razvoj ljudske snage, jer su smeštajne prilike, higijena, ishrana i radovi na svom mestu. Ima se vremena i mogućnosti, da se ustupi prednost udobnosti života. Noć je data obično za odmor.

Ima ponekad grešaka i u mirno doba, koji idu na štetu ekonomije ljudske snage. Ako je ekonomija ishrane vojnika slaba usled neznanja. Kad se ne razvijaju kod vojnika sve dobre fizičke osobine, koje se mogu dobiti (šport, gimnastika, igre i t. d.) Kad se ne mogu da izbegnu nepovoljne smeštajne prilike, pa je smeštaj neracionalan i gust.

Na egzercirištu n. pr. kad se celo prepodne radi samo jedna te ista radnja i zamara samo jedan organ tela na štetu razvijanja i ravnomernog opterećivanja ostalih organa. Kad se ne daju propisani odmori ili zastanci na maršu. Ako se u vrućim danima pri maršu dozvoli vojnicima za vreme zastanka da piju hladnu vodu, sedaju po vlažnoj zemlji. Ako se bivak izabere na nezdravom mestu i t. d. U glavnom u mirno doba ako se sve starešine strogo pridržavaju pravila i propisa, neće se ići na štetu ekonomije ljudske snage.

Ove greške i ako nisu kapitalnog značaja, ipak se nebi smele propuštati, jer ove manje povlače sobom veće i veće, a treba ići za tim, da i najmladje starešine zadobiju osećaj potrebe ekonomisanja ljudske snage, te da po tom receptu rade i pred neprijateljem. Ta važna disciplina ne sme da se zaboravi nikada.

Ja sam mišljenja, da bi u naša egzercirna pravila trebalo uneti nov član, koji bi govorio o ekonomiji žive sile i time jače predočio njenu važnost. Ima u našoj ratnoj službi odredaba o čuvanju i ekonomiji ljudske snage ali odviše kratko, nikako u razmeri prema važnosti stvari.

Mi ne možemo govoriti i teoretisati o nadmoćnosti one strane koja je brojno nadmoćnija, ako ne umemo ceniti važnost snage tog broja. Sama cifra ništa ne znači. Velika masa ljudstva ako je bespravno i besciljno iscrpela svoju snagu, samo smeta prostoru i mestu, koje zauzima. Tu više vredi manjina sa očuvanom živom silom.

Velike vojne, ranije, a i u minulom svetskom ratu, dale su mnogo vidnih slika za komentarisanje po ovom pitanju.

Na ovom mestu dobro je spomenuti delo francuskog pisca Gustava le Bona „Psihologija gomila“. — Ima posredno veza sa saznanjem, šta treba i kako se vodi narodna masa, šta ona može i ne može.

Meni je žao, što do danas nema zvanič-

nog dela „Vojna psihologija“[1] — koja naravno može biti samo izvadak iz opšte psihologije a prenet na rad i život vojske, da bi se starešinski kadar bolje upoznao sa vodjenjem narodne mase. Tada bi se rasvetlio i značaj stvari o kojoj ja ovde pišem.

Ekonomija ljudske snage pokazuje svoj značaj u prvim danima rata, pri mobilizaciji i koncentr ciji vojske. Sve što ne bude u redu i na vreme još u miru predvidjeno za brzo izvodjenje mobilizacije, za brz prevoz obveznika, za njihov udoban smeštaj i t. d. platiće se skupo prvih dana borbe i sudara a to je baš presudna faza početka rata.

Koncentracija trupa i razvoj zavise od žive sile. Pravilno bi bilo, ako do granice ima saobraćaja železnicom, da se sve trupe po redu svoje važnosti prevoze većinom i po mogućstvu jedino železnicom. Ako se pak zbog brzine izvršenja akcije ne mogu za potrebno vreme prevesti odredjene trupe samo železnicom, onda rekvizicijom svih ostalih prevoznih sredstava urediti prevoz u više kolona po širini. Pešačenje izbegavati gde god je moguće. Ovde i ne ističem potrebu izgradjivanja strategiske železničke mreže i puteva do državne granice, jer je to već samim gornjim rečeno. Imamo li širu mrežu, cilj će biti osiguran i obratno.

Uzmimo za primer izradnju železničke pruge Hum—Trebinje Sarajevo—Vardište—Višegrad—Uvac [illegible]j—Tuzla i projekt ka Zvorniku. Sve [illegible]trategiske komunikacije, koje b. [illegible]d izgradila za poboljšanje [illegible] i privrede, da nisu bi[illegible] [illegible] po razvoj trupa [illegible] fronta. [illegible] da se očuva [illegible]gde se dru[illegible] će strana [illegible] udara, [illegible]beda. [illegible]pet [illegible]e

slučajnosti. Predvideti sve detalje. Organizator mora biti odlično orijentisan o stvari koju predvidja i obradjuje, da izvršiocima ne bude nejasnoće.

Organizatori mogu mnogo učiniti, bilo dobro ili zlo. Mogu snagu rasparčati i razjediniti, mogu je upropastiti, a mogu i slabu snagu umešnim radom tako organizovati, da predstavlja jaku i moćnu.

Organizator upotrebljuje brđane i planince obično samo na brdskom terenu, jer ovi bez teškoća savlađuju sve prirodne prepreke takvog zemljišta, pošto su na to navìknuti. Njih je sama priroda spremila za dobre izvidjače, strelce, turiste, vodje, i znaju se brzo orijentisati na terenu danju i noću, jer su ljudi u ovim krajevima obično stočari i lovci, bave se po šumama i planinama zimi i leti. Znaju dobre i loše strane surove prirode. Nisu osetljivi na hladnoću i vrućine. Trpe žedj. Spavaju i na kamenu ne tražeći udobnijeg smeštaja. Malarija na njih ne prijanja. — Imaju oštra čula, pa dobro raspoznavaju naročito noću svaki šum. I noću vide, kao zverke. Raspoznavaju šta je pokret ljudskog bića a šta lepršanje granja i lišća. Ne plaše se svake senke kao varošani.

Oni iz ravnice dobri su konjanici i dobre zanatlije. — Oni su opet na ravnicama u svom elementu. Znaju šta sve ima i može dati ravnica a šta ne može. Na brdskom terenu ne osećaju se ugodno i nemaju onih dobrih vojničkih osobina kao brdjani.

Ovo što je izloženo, govori u prilog formiranja brdskih trupa, organizacije vojne sile u opšte, te da se svaka snaga iskoristi samo za ono, za šta je od rodjenja i obradjivana i navikla.

Pri ovakvim teornim raspravama o ekonomiji ljudske snage, ne daju se uopštiti nikakva pravila, jer su prilike od kojih ekonomija z visi u mnogim slučajevima individualnog karaktera i vezane su sa mnogo spoljnih i unutrašnjih elemenata. Jedino mogu se jakom disciplinom urezati svakome borcu slova: Čuvaj živu silu, vodi ekono[illegible]u o svom i tudjem životu“.

[illegible]arta 1925. god.
Plevlje.

Pešad. poručnik
Milan A. Knežević

[illegible]UREDNIŠTVA. Vojni Vesnik rado [illegible] listu i našem najmlađem sa[illegible]ročito i s toga: što članak, i [illegible]okazuje: da je pisac crpio [illegible] i stranih, te nas utvrđuje radenik na vojnoj knjizi. [illegible] davaće prilike vred[illegible]ma.

FEUILLETON

Вечити болесник.

На постељи болан лежи,
  А болест му тело руши;
Сваки дан му дође тежи,
  Док га једном не угуши.

А чудна му болест нека!..
  Вековима стално јечи;
Као да му нема лека,
  Ни вештака да га лечи?!..

Око њега маса света,
  Сваки прича: да лек знаде...
Али грајом више смета,
  Болеснику шири јаде.

Једног дана хтедох знати,
  Право име болног тога;
Ко му отац... ко му мати,
  Дали има неког свога?..

Кад га питах, њему око,
  Болном сузом поглед сече;
И уздахну предубоко,
  А кроз суза глас му рече:

„Мајка моја *Правда* лепа,
  Племените душе била;
У понор је пала слепа,
  Око ње се пакост свила...

„Отац мој је *Разум* био,
  Волео ме од свег срца;
Али враг му таму свио,
  Болно у њој некуд грца...

„Па без оца и без мајке,
  Са мном сваки спрдњу тера;
Добра дела сад су бајке,
  Јер настаде злобе ера...

„Кад ме сваки мучки гледа,
  Па чак кида и познанство;
И нико ми мира неда...
  Јер сам бедно Човечанство."

1919. год. **Слободан Хисаревић.**

Војна и дипломатска стратегија империјалаца.

Њени успеси. — Њени порави.

Има једна ствар коју треба признати Виљему II: пре рата, као и од то доба, цела његова дипломација, у свима деловима света, није престајала да ради на припремању, остварењу, ојачању и довршењу напора војничког, индустриског и трговачког, који је чинило германско царство. Било да се привеже Аустрија у савез и да се доведе до Конопишта, или, после Сарајева, да се рат учини неизбежним; било да се наведу Турска и Бугарска да уђу у четворни Савез, обманувши дипломације Споразума; било у Италији, у Сједињеним Државама, у Мексику, у Кини, у Холандији, у Шпанији, у Швајцарској или у Скандинавским Државама, свуда се наилази на делатну руку Немачке. Треба задобити симпатије, потпоре, изазвати мржњу против присталица Споразума, олакшати развој подводног рата, застрашити мале државе и нагонити их да снабдевају храном централне царевине, ма то било и злоупотребљавајући толерантност Савезника; треба прокламовати империјализам Великих Сила Споразума и посејати раздор између Савезника при-

писујући им циљеве освајања и анексије; маскирати објављење својих циљева рата и правити се добрим апостолом; створити у јавном мишљењу струје које теже остварењу подвојеног или белог мира, нерешене партије...

Увек су централне војске претходиле, пратиле или следовале стопу у стопу дипломатском плану на појединим фронтовима, као у Македонији од октобра 1915 и 1916, и у Русији од Револуције; Кајзер је дипломацији предао бригу да се бори сама, не водећи рачуна о принципима које су поставили Жомини и Клаузевиц, Наполеонови коментатори.

Али на срећу по Споразум, Немачка није увек успела да постигне циљ својих комбинација, и поред свег цинизма и вештине које је при том употребљавала.

Ми смо видели како, једна за другом, Италија, Португалија, Сједињене Државе, Кина, Бразилија и већи део народа Јужне Америке прекидају са Немачком или ступају у наш савез.

Али, у погледу војничком, истаћи ћемо озбиљне неуспехе и стратегиске поразе који су дошли због грешака или заблуда централне врховне команде и чије ће последице суверено утицати на исход рата.

Ступање у борбу бугарске војске — *чију концентрацију нашом кривицом нисмо спречили* — почетком октобра 1915, дозволило је немачком Ђенералштабу да уништи Србе и да потисне до Солуна слабе француско-енглеске снаге (3 дивизије) које су им пошле у помоћ на Вардар; краљу Константину су оставили бригу да неутралише акцију Сарајеве армије, у место да је баце потпуно у море и да војнички окупирају Грчку и њена пристаништа.

Остварење готово потпуно Пангерманије, циља централних Сила, помоћу пруге Анверс — Берлин — Беч—Софија — Цариград — Багдад, изгледало је довољно за одређивање ратне карте и за накнаду тешкоћа у исхрани због савезничке блокаде. Руска војска се није морала узимати у обзир још за неколико месеца; талијанска војска је била закована на Изонцу и граници Трентина; енглеска војска још недовољно развијена, Кајзер концентрише све снаге за једну снажну офанзиву на Верден, гордијев чвор западног фронта, да би дао одлучан удар, док ће Аустријанци покушати сличну акцију против Талијана у Трентину.

Победничким отпором Француске (од фебруара) и Италије (од маја) срушен је германски план: енглеска војска је могла да доврши свој развој; Руси да пређу у офанзиву у јуну; источна војска да постане снага опасна која може да прети линији Берлин — Багдад.

Стратегиска погрешка Централних Сила лишила их је такође могућности да у Средоземном мору воде поводни рат са свом жестином која је ту могућна.

Ова епоха показује тачку где немачка стратегиска надмоћност и иницијатива опадају на нашу корист.

У октобру 1916 Макензенова Армија осваја Румунију. Руска офанзива је сломљена на целом фронту. Али, место да гони до потпуног уништења румунску војску, да продужи наступање до у Бесарабију и чак до Одесе, руске житнице; *у место да обрне снаге на Солунску Армију и да је баци у море,* Виљем II оставља Константину бригу да паралише нашу Источну Војску, мислећи да је са румунском војском свршено. И поново спрема своје армије за одлучну партију која треба да се одигра, по његовом мишљењу, на пролеће 1917. на западном фронту.

Остављајући на страну оружану снагу, Немачка сад прибегава дипломатским средствима. Кад је избила Руска Револуција, место да учини војнички притисак на источни фронт, она употребљује Шајдемане, Хофмане и Гриме да победе руску снагу. Офанзива коју за то време води на француско-енглеско-талијанском фронту пропала је. *Чим је Константин оборен, Грчка прилази Споразуму, Сарајева војска прети линији Берлин—Багдад*;

Руси почињу опасну офанзиву на источном фронту; Америка нам доноси у помоћ своје злато, своју индустрију, своје војнике, моралну отпору...

Немачки Ђенералштаб имао је и сувише добре карте, с обзиром на недостатак војничког и дипломатског јединства споразума, али није умео да их искористи; погрешком коју је учинио пропустио је да прође одлучан час. Сад смо ми узели иницијативу опанрација; добили смо тактичку надмоћност; имамо стратегиску и дипломатску надмоћност.

Желети је да наше Владе, наши врховни команданти, располажу нашим војним снагама и свима нашим средствима онако како би то чинила једна Влада, један Врховни Командант, не водећи рачуна о томе да ли су они које воде у главну акцију Енглези, Американци, Талијани, Руси, Французи, Белгијанци, Срби, Португалци или Јапани, примењујући тачан афоризам Жоржа Клемансоа: *Потпуно сједињење узајамних пожртвовања.*

1916 г. децембар. Пуковник **А. Шевалје**.

Превео Ђенерал S

Вести из гарнизона.

БЕОГРАД.

Помен на гробљу француских војника — Друштво за подизање споменика српске благодарности Француској приредило је помен изгинулим и умрлим француским војницима, сахрањеним у француском војничком гробљу у Београду.

На импровизираном олтару, постављеном пред високим споменичким стубом, надбискуп г. Родић са још тројицом свештеника одслужио је свештену службу, коју је тихо пратила војна музика свирајући посмртне војничке маршеве. После службе, г. Родић је одржао врло леп говор, у коме је истакао високи човечански значај благодарности, као и значај пријатељства између нашег и племенитог француског народа. Затим је један члан одбора за подизање споменика благодарности одржао говор на француском језику, изложивши шта је све Француска учинила за нас у тешким данима наших ратних невоља. Пошто је говорило још неколико говорника у овом смислу, узео је реч француски посланик г. Гренар, који се захвалио предговорницима на израженим осећајима љубави и захвалности према Француској и Французима, истичући потребу да наша два народа остану вечито сложни у одбрани својих и човечанских интереса.

Помену је и поред рђавог времена присуствовала велика маса света. Треба нарочито подвући присуство неколико министара, међу њима Г. Министра Војске и Морнарице Див. ђенерала госп. Душана Трифуновића, ректора Универзитета, више угледних политичара, већег дела страних и словенских дипломатских представника и многобројних сокола и соколица у својој униформи. На гробљански споменик положено је више венаца. Вредно је споменути да је нарочита делегација чешких сокола донела један диван венац из Прага за ову прилику.

Помен је завршен плотуном и свирањем француске народне химне — Марсељезе.

Слава француским херојима палим за нашу Отаџбину!

„Р. И."

SKOPLJE.

Kraljeva je želja da se prilikama na našem jugu obrati što veća pažnja — Za vreme svog puta po Južnoj Srbiji, Kralj je primio od naroda i pojedinih organizacija bezbroj molbi, prestavki i referata za poboljšanje tamošnjih ekonomskih i kulturnih prilika. I zato, čim se vratio u Beograd, Kralj je pozvao sve resorne ministre i saopštio im svoje želje u pogledu popravke stanja u južnim krajevima. Naročito interesovanje Kralj je pokazao za prosvetne prilike, za podizanje škola i popunjavanje učiteljskih mesta, zatim za naseljavanje, isušivanje močvari i u opšte za higijenske prilike na jugu.

Što se tiče predstavke koju mu je predalo činovničko udruženje u Skoplju i u kojoj se govori o podizanju činovničkih stanova, Kralj

je skrenuo pažnju ministru finansija i ministru građevina da to pitanje što pre prouče i podnesu mu o tom svoj predlog. Mišljenje je ministra finansija da prvo treba rešiti pitanje činovničkih stanova u Južnoj Srbiji, pa tek onda i u ostalim krajevima. Za to će, izgleda, u iduće dvanaestine biti unesen jedan veći kredit za tu svrhu. Taj bi se kredit u buduće stalno obnavljao i eventualno povećavao. Ministar građevina imao bi da izradi samo tehnički projekat za podizanje tih stanova.

СКОПЉЕ. — Душанов мост.

Po Kraljevoj želji pristupiće se odmah opravci i podizanju naših škola, državnih zgrada i produženju radova na izradi pruge Štip—Kočane. Kraljeva je želja da se u opšte pokloni što veća pažnja svim pitanjima koja se odnose na unapredjenje Južne Srbije.

Za oficirske stanove podižu se tri paviljona.

R. I.

КОС. МИТРОВИЦА.

10. августа ове године у Косовској Митровици, прославио је своју славу 24. п. пук, као успомену на дан сјајне Српске победе над Бугарима 28 јула (по ст. календару) 1330. године на Велбужди.

Пре сечења колача, резервни официри, који су дошли на једномесечну вежбу, положили су заклетву на верност Краљу и Отаџбини. Тачно у 10 часова почело је Богослужење и сечење колача у кругу касарне, испред главног улаза, који је јединствено био декорисан и сав у зеленилу. Одавао слику храма, па коме се је сијала спомен—плоча, са златним словима исписаних имена дванаесторице јунака овога пука, који су дали своје животе 15. јуна 1924. год. у борби са качацима.

Маса света дошла је да присуствује сечењу колача и честита славу храбром 24. пуку.

По завршеном Богослужењу, командант пука, пуковник г. Денић одржао је војницима сјајан говор, у коме је истакао важност славе и овога дана, позивајући војнике да се увек угледају на њихове другове, показујући руком исписана имена на плочи, која је била уоквирена венчићем, који су им њихови другови исплели, и да се увек жртвују за Краља и Отаџбину, наводећи, да се је море крви пролило, док се је дошло до јединства Српског, Хрватског и Словеначког народа.

На завршетку свога говора, пуковник г. Денић, кликнуо је Њ. В. Краљу и Краљевском Дому, а следовало га је хиљаду грла, док су са касарнских прозора одјекивали плотуни из митраљеза а музика интонирала химну храброг троименог Народа.

Одјек химне и плотуна допирао је до гордог града Звечана, у коме је Патрон 24. п. пука Краљ Стеван Дечански умро, а који је предводио Српску војску 28. јула 1330 године, потукао Бугаре, а њихове савезнике Грке нагнао без борбе у бегство.

После подне, у башти Официрског дома, даван је позоришни комад Хаџи Лоја за војнике пука и извођене су соколске вежбе пред гостима.

Увече, била је заједничка вечера официра целога гарнизона и забава, каква се у Косов. Митровици не памти.

Гости су почели да се разилазе по поноћи, са лепим утиском, који је на њих оставила слава 24. п. пука и са пријатним сећањем да славу овога пука.

поручник,
Д. Марковић.

КЊИЖЕВНОСТ

Од Скопља ка Битољу у рату с Турцима 1912. године. Дивизиски ђенерал Иван С. Павловић. (Прештампано из „Ратника“.) Београд. — 1925. год.

Вредни и марљиви радeник на нашој новијој ратној историји ђенерал г. Иван Павловић пружио је читалачкој публици још један свој прилог. У засебно одштампаној књизи изашао је његов рад под горњим насловом, који је прво штампан у „Ратнику“.

Ова књига, вредна пажње не само војника већ и шире читалачке публике, обухвата операције српске војске после заузећа Скопља па све до пред Битољску битку. Треба подвући и истаћи да писац, тада као командант 3. пешад. пука I позива, не говори и не ограничава се само на рад свог пука. Већ управо он даје прегледно, разуме се, збијено управо рад целе Моравске дивизије I позива која је у саставу наше прве армије на главном правцу наступања имала важан задатак. Па овде онде уплићући у свом излагању ситуације на ратишту дотиче се рада и осталих великих јединица, дивизија, те тако читалац може да прати рад управо целе I армије. Писац и ако пишући ово дело по белешкама свог дневника, он баца пуно светлости на оно време и тако рећи без мало заокружава до дефинитивне историје тог периода. Не изостају у потпуности дивизиске и армиске заповести што може све послужити као драгоцен прилог.

Задржавајући се на оном што је лично видео и оно што је одмах у дневник уносио, писац не иде даље од праве стварности. Он остаје на њој, њу слика и износи. Кадкад јој не даје ни коментара, што би можда читалац пожелео. То баш чини, по нашем мишљењу, добру страну тог прилога чија је у првом реду особина верно излагање. За неке податке које овде први пут виђамо изнете, као о борбама после Прилепа, писцу се мора бити захвалан.

О најмањим борбеним јединицама пешадије код страних војсака. (Са 19 слика и једним табеларним прегледом). Евгеније Ф. Новицки, Сарајево, 1924. год.—

Из 6. свеске „Пешадиског Гласника“ Пешадиске Официрске Школе за 1924. год. отштампао је г. Новицки под горњим насловом књижицу, која даје низ формација о најмањим борбеним јединицама пешадије за 16 разних војсака. О важности најмањих борбених јединица овај чланак не говори, већ нам писац само износи како је то питање схваћено и у неколико озваничено код разних војсака. Због тога што дефиниција „најмања борбена јединица“ није устаљена и због тога што је формација малих борбених јединица (одељења, десетине и вода) тесно везана са формацијом чете, писац је изнео целокупне формације пешадиских чета, да би формација и улога тих најмањих борбених јединица била потпуно јасна.

Излагања су пропраћена сликама у прилогу, тако да су графички престављене све формације на лако уочљив начин за узајамну компарацију.

На основу проучавања изнетог целокупног материјала, изведени су следећи интересантни закључци:

1.) Да питање о најмањим борбеним јединицама код свију војсака није још решено (од одељења до чете закључно). Свака војска примала је оно што се њој више допадало.

2.) Различита мишљења, која постоје о величини најмање борбене јединице, сложила се бар у томе: да аутоматско колективно оружје мора ући у мале борбене јединице пешадије, као неки пиво борбених снага. Готово све војске унеле су ово оружје у формацију својих чета и њених борбених јединица.

3.) Уношење аутоматског колективног оружја у мале борбене јединице пешадије изведено је готово свуда на 2 начина: француски (десетина) и немачки (вод).

4.) Савремена тактичка мисао креће се више у правцу додељивања аутоматског оружја већим борбеним јединицама но малим. По писцу изгледа да се европска војна мисао одриче од свог сањања да аутоматско оружје уђе у најмање борбене јединице и усваја постепено мишљење — да се такво сложено оружје мора дати само оном старешини, који не само хоће, већ и може да њим рукује — официру.

5.) Све стране војске усвојиле су принцип — да се „ватрена снага“ аутоматског оружја мора увек склапати на бојишту са јуришном „ударном снагом“. Због овога су оне (снаге) сакупљене у једној истој јединици: одељењу, десетини и воду, и ово се сакупљање врши у најразличитијим односима.

Због захтева да се повећа „ударна снага“ дошло се до неопходности уношења лаког митраљеза у најмање борбене јединице, место пушко-митраљеза. Али због нерешености питања у техничком погледу (што већа ватрена моћ — што мање кочење удара пешадије) наоружање малих борбених јединица преставља низ најразноврснијих образаца, почев од најлакшег пушко-митраљеза Федорова, до тешког митраљеза Максим $^{08}/_{15}$ и Шварцлозе м. $^{7}/_{12}$ м. 16.

7.) Број водова у чети је свуда 3—4; десетина у воду 2—6; оделења у десетини свуда само 2; бројно стање водова је просечно 50 људи; десетине у воду — просечно 10—12 људи; одељења у десетини свуда од 6—8 љ. Код неких војсака, постоје, поред командира мањих јединица још и њихови помоћници. Код свију војсака употребљавају се поред ручних бомби и пушчане бомбе; број тромблониста просечно 12.

Као што се види из ових интересантних, (овде у изводу показаних) закључака, књижица је рађена врло брижљиво, подаци из свију војсака су проучавани врло педантно, те је драгоцена за свакога официра који прати еволуционирање формација основних пешадијских јединица код свију војсака. Само име писца, познатог великог стручњака, довољно је: да заголица радозналост и у напред ову задовољи, јер се под горњим насловом књижице може наћи све оно, што се у опште о овом питању могло прикупити, систематски средити, прегледно изложити и лепим језиком изнети. Књижица се топло препоручује свима официрима — нарочито пешадиским. —

Д. Д. Пандуровић.

Солунски пут Св. Павла и друге ствари. Стев. Матијашевић. (Две свеске). 1923. год., Цена 40 динара. Штампарија Граф. Института „Народна Мисао“, Београд, Добрачина 47. —

Ово није само једна ствар, већ управо збирка чланака и написа за чије овакво публиковање и комбиновање читалац налази објашњење и оправдање самог писца у његовом предговору. За потпуније разумевање и обележје саме књиге мислим да се може рећи да носи карактер времена у коме је постала, те ће у првом реду као драгоцен документ и остати. Она садржи између осталог, ствари које писац налази за потребно да прештампа без измене и које су у своје време имале, ако не нарочиту књижевну вредност, оно без сумње свог значаја. Овде мислим на уводне чланке. Пригодни написи који су имали своју публику, сада ће се такође радо читати барем од исте публике. Из чланка *„Пред иролом фронша“* доста ће се видети о стању духова, расположењу, о ономе како се мислило, веровало. И сада ти чланци вреде да се прочитају, те да се виде све душевне муке и патње којима је наш избеглички народ био изложен. Управо је драгоцен прилог за то време, за нашу војску и њено бављење на Солунском фронту.

*

Исток је од увек привлачио и мамио к себи путнике целог света. Ту су они налазили инспирације за своје описе. И наш писац бавећи се тамо и имајући прилике

да те крајеве прође, није се могао отети обсесији да своје утиске у лепој и занимљивој форми изнесе. Ма како да он даје својој првој ствари *(Солунски пут Св. Павла)* више научни, историски карактер, она зато по својим описима спада заиста у лепу књижевност. То је стил који даје ово обележје у првом реду. Лак, пријатан за читање, придобија читаоца. Пишчева се начитаност огледа из сваког реда пишчева. И историска, научна разлагања проткана и везана са успоменама, реминисценцијама пишчевим од његових путева, чине их још пријатнијим.

Да одмах кажемо своје опште утиске пре него што бисмо се упустили у ближе рашчлањавање. Из свих ствари ове збирке веје један дах поезије, и то оне праве, истинске поезије које читаоца, без обзира на предмет придобија и осваја. Предмети, описи из тих крајева источњачких нешто вас подсећају на познату списатељку Јелену Димитријевић и „*Светле слике*“ Драгутина Илијћа. Само што овде разноврсност и по обради и материјалу чини да се моментално та сличност, сродност изгуби. Иначе се упоређење само намеће. Из ових написа огледа се јака начитаност, — која и ако можда у први мах због белетристичког карактера не пријања — после читаоца још јаче привеже.

У лепим, јасним реченицама налазимо човечанске мисли, племенито срце пишчево које трепери, које осећа опште човечанске болове. То одликује целу књигу. Ако се ближе обазремо, детаљније уђемо у поједине саставе књиге, имало би се, у колико довде није речено, ово казати. Одељак „*Из позадине*“ садржи чланке који су према потребама излазили испод пера пишчева. Најбоље ће се разумети ако се ондашње прилике, које су их изазвале, схвате. У њима има и хумора.

Лепа је, дивна, песма написана Отаџбини. Пуна боја, бираних израза, садржаја заиста дира овај чланак *(Мисли и отаџбини)*. У томе је по нашем мишљењу писац успео. Пробраним природним начином своје мисли износи и утискује у срце. Нешто личи на оно, што називамо од срца к срцу.

Афоризми су омиљени облик пишчев у којима он износи себе, исказује мисли и размишљања, схватања и теорије. И у томе успева. Чланци „*Катарина Зринска*“, „*Кратка историја Солуна*“ и други који не споменусмо, одликују се особинама које красе целу књигу. То је пак у првом реду стил, који чини пријатним и отменим, пробран речник, избор. И читалац придобијен, постаје освојен, те књигу прати до краја, налазећи колико поуке толико и уживања. Из тих разлога књига заслужује да се прочита.

Ђ. Ћирић.

Тактика по програму за нижу школу Војне Академије. Ђенералштабни пуковник Лазар Љ. Милосављевић, професор Тактике у Војној Академији.

Садржај: I Део; Општи појмови, Елементи Тактике, Тактичке радње, Кретање, Становање, Извиђање, Обезбеђење, — II Део, Борба, Општи појмови, Маневарска војна, Рововска војна. Упут за решавање тактичких задатака. Примери заповести за све тактичке радње. Слике.

Неопходност потребе устаљених предмета у Војној Академији очигледна је и њој меродавни фактори теже, али још нису успели да нам даду званичну Тактику. Међутим, што је похвално, приватна иницијатива отишла је далеко у напред, тако после рата, овај предмет су обрађивали зналачки: ђ-штаб. пуковник г. Љубомир Крстић, ђ-штаб. пуковници г. г. Дим. Живковић и Ал. Димитријевић, ђ-штаб. ппуковник г. Петар Арачић и ђ-штаб. ппуковник г. Лазар Томић.

Па најзад ево и писца ове Тактике, који публиковањем ове књиге олакшава својим питомцима да не уче најглавнији предмет из аутографских табака, већ из ове две лепе свеске, зналачки и ауторативно израђене.

Ова елементарна Тактика добро ће доћи и осталој г. г. официрима, нарочито онима који нису свршили Нижу Школу Војне Академије.

Ми радо упозоравамо наше читаоце на појаву ове веома корисне и врло добро сређене књиге.

D.

Коњички зборник свих правила за извођење наставе. Од пуковника Милана Вуковића врш. дуж. команданта 3. коњичке бригаде.

Ових дана изашла је из штампе ова књига. Сви коњаници како старији тако и млађи морају са задовољством поздравити њену појаву, јер се одавно осећала потреба за њом.

. Ако се расмотре извори са којима се писац при изради служио (види стр. 228) и прочита прва реченица предговора књиге: „Бивши готово стално у трупи“.... — биће довољно јасно, да се само са оваквом комбинацијом може једино наћи најповољније решење свију потреба не само коњаника — војника, већ и старешина њихових који се често пута боре „са великим тешкоћама, на који ће начин, и из којих уџбеника да изводе наставу из појединих предмета“, као што и сам писац у предговору наводи.

Ова ће књига бити од необичне користи за резервне официре и подофицире који ће у њој наћи сакупљено све оно што им је неминовно потребно да знају.

Књигу топло препоручујемо.

У.

Пешадиски Гласник Пешадиска Официрска Школа у Сарајеву, која издаје свој тромесечни војни лист „Пешадиски Гласник“, извештава да има још извесан број примерака на расположењу, и то: од 1. и 2. свеске II године, и од 1., 2. и 3. свеске III године. —

Ко од г. г. официра или од подофицира жели да набави било поједине свеске, било све до сада издане (сем I године), нека се обрати непосредно на Пешад. Офиц. Школу у Сарајеву. Цена поједине свеске 20 динара. — Новац слати у напред.

„Телепатија са и без контакта“. Ово је прво дело ове врсте на нашем језику. Наш познати енцикоплед г. С. Обрадовић-Рета, открива у овој књизи, на врло лако схватљив начин, све тајне поратних назови „научних експериментатора, професора и телепата“, тако да ће сваки читалац ове књиге моћи врло успешно решавати све познате телепатске продукције.

Цена је књизи у врло елегантном, илустрованом издању Дин. 15, те се може добити у књижарници С. Б. Цвијановића у Београду.

Радио. Од инжињера Ђорђа Блажек-а. Ових дана изашла је књига: „Како ћу сам направити радиопријемни апарат, са врло малом сумом новаца?“ Писац је потанко изложио у чему се састоји радио са нацртном картом апарата у природној величини. Апарат је објашњен тако јасно да свако може поуздано сам да ради. Књига се може добити у књижарници С. Б. Цвијановића, Београд, по цени од 20 дин.—

Revue d'Jnfanterie, француски војнички часопис, издање њиховог Министарства војног донео је *у свескама за 1924. год.* неколико чланака, који су вредни помена и заслужују да се на њих сврати пажња читалаца, који владају француским и који се интересују појавама и из страних књижевности. Читаоци пак остали у неколико ће бити обавештени о којим питањима се сада у стручној литератури претреса те тиме обогатити и свој круг знања. Повремено ћемо то доносити и за остале, стране, у првом реду, стручне часописе.

Садржај је дакле у главном овај:

Ноћне борбе по њиховим искуствима из последњег рата. Њих ће бити, и у будуће и за њих се треба спремати.

Улога митраљеских батаљона: претреса и развија питање о организацији у опште митраљеских јединица и потреби истих.

Борна кола у вези са пешадијом у контра офанзиви 11, 12, и 13. јуна 1918. год. на западном фронту. Чланак на историјској основи и по стеченим искуствима инструктиван. Заслужује пажњу и чланак: *фабрикација оружја за француску пешадију* у последњем рату.

Прекид борбе и борба у одступању је интересантан чланак, где се износе гледишта о могућности ове операције.

Одбрана Шевинкура 10—11. јуна 1918. год. јесте један тактичко историјски пример, на коме се дају корисне поуке извлачити.

Елементи војне психологије, стара, позната тема али на коју се мора војник чешће навраћати. Ово питање под новом светлошћу података објашњено нуди корисне поуке и заслужује пажњу читалаца.

Послерашна тактика и њене примене на Истоку, чланак више за њихове официре с обзиром на тему ужег значаја.

Ватра и покрет. Чланак је особито важан и користан. Закључци које писац изводи јесу: да је пешадија гипка, покретљива и која уме да маневрише, најсигурнија да ће постићи успех у борби.

Вреде да се и наши читаоци упознају са изнетим мислима, те ћемо га гледати донети у изводу.

Митраљези у офанзивној борби, такође поучна студија.

У Мароку, где се износи и претреса у опште о видовима тамошњих операција,

о методама акције са примерима из њихових борби на тамошњем терену.

Муниција за пушке и митраљезе у Француској и иностранству, чланак колико стручан толико и поучан.

Обука борбене групе и вода, са тактичким примерима заслужује пажњу наших официра због изнетих поука и што се исте јављају у нашем новом пешадиском правилу.

Психологија војничког марша претреса ово питање које је од увек морало да занима војничког старешину. Студија је особито интересантна, те ћемо је у изводу изнети и нашим читаоцима.

Транспорти трупа на аутомобилима у немачкој војсци, студија вредна пажње због питања као и поука које се дају извући.

Француска дивизија у Битци на Добром пољу, лепа, прегледна студија о улози 122. француске дивизије у значајнијим данима Солунског пробоја заслуживаће пажњу и вредна је да се преведе због Историје ових значајнијих дана у последњој години Светског рата.

Ко буде студирао овај фронт биће му иста студија поред других, лепа грађа. (Чланак у преводу у рукопису има поручник г. Јаков Ђорђевић. Ми га не можемо у целини донети, јер је дугачак. Ур.)

Одећа, спрема и наоружање пешака у борби, јесте за студију због стручног питања користан прилог особито с погледом на најновија искуства која садржи, и на којима базира.

Импровизована пешадија заступа гледиште да је тешко и немогуће импровизовати, на брзу руку спремати ма који род оружја а најмање пешадију. Она се мора ваљано и систематски да спрема, ако се желе од ње и да покаже резултате.

Сем тога свака свеска доноси у изобиљу друге белешке из свих грана војне науке и вештине, доноси приказе и оцене, разне расписе, указе, законе, у колико се тичу пешадије, — једном речи — даје свестран преглед тог рода оружја.

Потребно је пратити и стране књижевности да би се из њиховог развитка и за нас потребне поуке извлачиле. Официр ће на тај начин допуњавати своја знања, ширити хоризонат и богатити већ стечена искуства.

Z.

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

НАША ПЕШАД. ОФИЦИРСКА ШКОЛА ове године, као и прошлих налази се у Калиновику, на практичном течају. Циљ ове школе је да се г. официри слушаоци школе што детаљније упознају са радом савремене пешадије и применом њеног најновијег наоружања. У том циљу изводе се разне вежбе, поучна и опитна гађања. Почетком прошлог месеца вршено је опитно гађање у погледу ватрене моћи 25 најбољих стрелаца и 1 митраљеза у погледу фронталног и бочног дејства.

У сврху испитивања постављено је на одстојању 300 корака: а) фронтално 25 лежећих незаклоњених мета и б) бочно 25 летећих незаклоњених мета. Овај циљ гађало је: 1) 25 стрелаца са по 10 метака укупно 250 метака за фронталну и 250 метака за бочну ватру и показат је следећи резултат: а) у фронталне мете — 14 погођених мета — свега 30 погодака; б) у бочне мете — 25 погођених мета — свега 139 погодака.

2) 1 тешки митраљез систем Шварцлозе М, 7/12 калибра 8 мм. са по 250 метака у оба циља — резултат је био следећи: а) у фронталне мете 8 погођених мета 15 погодака; б) у бочну 25 погођених мета 604 погодака.

Овим опитом је понова доказана постојећа теорија да је бочна митраљеска ватра најкориснија и да је треба највише користити.

Овом општем гађању присуствовали су сви слушаоци Пешад. Офиц. Школе и официри I Пешад. Подоф. Школе, која се такође налази на практичном течају у Калиновику. А. М. П.

ЈАПАН.

ПОДАТЦИ О ВОЈСЦИ. — 1.) *Кратак историски преглед.* — Пре уништења феудализма, које је извршено 1868. год., војна служба у Јапану била је искључиво привилегија племића и сматрана је као част и задовољство. Од 1868. год. па до сад, од овог војног система остао је само претерани осећај

части и ништа више. У 1868. год. Јапан је усвојио европски систем наоружаног народа, коме су подлежале све социјалне класе. Француски инструктори били су позвати и они су увели у војне школе доктрине француске стратегије и тактике, чији је утицај трајао до 1871. год. Од тога доба Јапан је обратио пажњу на немачку војску и њене методе; немачки и француски утицај на јапанску војску такмичили су се неко време. Овако организована јапанска војска, при угушивању побуне Сатеума, однела је победу над њима, као последњим феудалним племеном, које се противило реформама, и ту је добила прво ватрено крштење. Али у 1884. год. маршал Ојама, будући победилац у Манџурском рату, штудирао је у Европи војну организацију разних сила. По његовом повратку немачки утицај постао је претежан и јапанска војска угледала се на немачку војску. У 1885. год. немачки ђенерал Фон Мол наименован је за војног саветника јапанске војске и он се нарочито побринуо, да формира главни ђенералштаб. Сад је био потпун и једини немачки утицај на јапанску војску. Осим ђенерала Фон Мола, сматрају се као прави творци јапанске војске маршали Јамагата и Ојама, ђенерал-принц Катсура (за адмиристративну организацију) и ђенерал Каваками, који је са Молом организовао више командовање. Постепени резултати, које је постигла јапанска војска, ови су: 1894. год. победа код Пинианга над кинеском војском, заузеће Порт Артура; 1900. године учешће једног јапанског континента у кинеској експедицији, где је са својом храброшћу и својом дисциплином показао да је раван најбољим европским контигентима; 1904—1905. у руско-јапанском рату, где се неоспорно потврдила надмоћност тактике и стратегије јапанске војске. Из овог рата Јапанци су извукли драгоцене поуке. За време светског рата Јапанци су били пажљиви и брзи посматрачи, да из својих посматрања извуку тактичке и стратегиске последице. Како је у Светском рату материјал одиграо видну улогу, то су учињене многе измене у саставу садање војске и увеле су се са енергичним напорима извесне специјалности нпр. ваздухопловство. Али победоносни свршетак рата допринео је, те је у војном погледу француски утицај надвладао немачки. Тако је нпр. јапанска влада позвала једну француску мисију (пуковник Фор) у циљу реорганизације ваздухопловства.

Дефинитивна организација војске није међутим још остварена. Програм по имену „Народне Одбране“, које је израдио кабинет Сајонжи, није извођен због међународне затегнутости, доцније због Вашингтонске конференције и буџетских тешкоћа, које су наступиле због земљотреса.

2.) *Доктрине и морал.* — Извесне формуле, које су код Француза имале и имају своје браниоце, нпр. „артилерија осваја, пешадија поседа“, Јапанцима изгледају нетачне или нису прилагодљиве средствима Јапана. Велику улогу, коју у Француској приписују материјалу, јапански официри често сматрају као потребу да се уштеде људски животи у земљи, чије је рађање слабо. Јапан се нада мање у свој материјал и готов је да своју пешадију жртвује у најширим размерама. Сви признају: моћ ватре, потребу да се помогне пешадији и сарадњу родова војске. Али пешадија остаје главни род војске, чију одсудну улогу треба да плате жртве. Коњица јапанска је малобројна, због недостатка коња. Јапански ауторитети признају ову празнину и они се напорно старају, да је попуне ваздухопловством. — Морална вредност јапанске војске је без спора. Велика маса народа одушевљена је патриотизмом, који врло често образује чист национализам. Овај патриотизам има у толико дубље корен, што се наслања на шинтоизам, т. ј. религију природе и предака. Само Микадо (цар) је потомак Богова, Јапан је особито божанска земља и цео јапански народ има високу идеју своје природе и своје расе. Јапан није био никад освајан, он је често био победилац и из овог факта народ црпи велики и оправдани понос. Уз овај патриотизам долази ванредни осећај части.

Познат је витешки идеал средњевековног Јапана: верност до гроба племића (самураја) својим владаоцима (дајмосима-сизеренима). Али код савремене јапанске војске живи још витешки дух: верност, код простог војника потпуно као и код ђенерала. Драговољна смрт (харакири) из витешких разлога није ни мало опала, чак и у круговима, које је најјаче захватила западна култура. У овом смислу најдемонстративнија је *добровољна смрт освајача* Порт Артура, ђенерала Ногила и његове жене, који нису хтели да надживе свог владаоца — микада (цара) Мутсу Хито. Такав патриотизам, такав осећај части јако олакшава војну дисциплину. Јапански војник навикнут на иницијативу, а при том витез и патриота, не може се третирати као машина. Јапански народ има живахан дух, отворен је, брз је до душе на критику, али има добру вољу. Јапанска дисциплина приближна је француској, да буде васпитна и гипка. Јапанска армија је радљива; од простог војника до армиског ђенерала, сви војници воле из душе и срца своју професију. Настава и обука били су увек на највишем ступњу и јапанска војска је чврста, коју вешто руководе њени спремни официри.

3.) *Организација.* У 1921. години у активној служби било је 2?8 ђенерала, 2882 виших официра, 12.686 нижих официра и 2316 официра, који су изишли из трупе, а не из војних школа. Осим Министарства Војске и Морнарице и Главног Ђенералштаба постоје још два организма а то су: Савет маршала и адмирала, који је образован у 1893. години са улогом да даје савете цару. Његова надлежност је административне и законске природе и односи се у главном на војску. Други је организам: Виши ратни савет, образован у 1904., у који улазе официри на највишим положајима у војсци и морнарици (Ми

нистри Војске и Морнарице, Начелници Главног Ђенералштаба Војске и Морнарице) и они, које цар наименује. У Јапану је дивизија главна јединица. Дивизија се по правилу састоји из две бригаде пешадије, бригада из 6 батаљона од по 600 људи, из једног коњичког пука од 3 или 4 ескадрона од 100 људи, из једног пука пољске артилерије од 6 батерије по 4 топа и једног инжињерског батаљона од 3 чете по 150 људи. Осим тога око 300 војника придати су разним помоћним службама. У мирно доба јапанска војска има 20 дивизија, од којих су две на Кореји. Овој снази треба додати царску гарду, која гарнизонира у Токију. Мирнодопска војска броји укупно 272.000 људи и 45.000 коња. После руско-јапанског и Светског рата, специјалне трупе су брижљиво организоване, а поименице тешка и пољска артилерија, митраљеске чете, транспорти и ваздухопловство. Тешка артилерија заменила је градску артилерију, материјал је преправљен, постао је покретљивији и обједињена је организација артилелеријских јединица. Ван дивизиског састава постоји 6 бригада пољске тешке артилерије и два пука брдске артилерије, сваки по два батаљона. Две војне фабрике израђују добар део оружја, муниције, барута, итд. Постоји 5 убојних слагалишта. Митраљези јапанског порекла подељени су по пешадиским пуковима; али се запрежу и на сваки пут долази по једна запрегнута митраљеска чета. — Од специјалних трупа постоје два железничка пука, два телеграфска пука, једна балонска чета и ауто команда. Ауто команда није стварно још организована. Ваздухопловство се активније развија у Јапану; почето је у 1911. год., а већ у 1915. год. створена је ваздухопловна трупа. Сад се састоји из 4 батаљона, од којих је 1 на Кореји и располаже са 150 аероплана. У јануару 1920. год., образована је ваздухопловна школа и од тада излазе сваке године по 100 пилота — активних или резервних официра. Јапанска ваздухопловна мисија послата је и на италијански фронт у августу 1918. год. ради проучавања ваздухопловства страних војсака.

Пуковник,
Милош Ђ. Станковић

НАША ПОШТА

Београд—Париз. У нашој се држави приредио 14. јула ове год. Француски дан као захвалница нашег народа Француској за витешке заслуге, које је ова племенита земља учинила за нас у ратовима за Ослобођење и Уједињење, као и сећање на Српски дан пре 10 година у Француској.

Наш 5.—6. број од ове године скромно је посветио своје странице Француској и француској војсци, и исти је број наш директор са једним пригодним пропратним писмом упутио војном изасланику Француске војске у Београду пуковнику г. Делтелу.

Г. пуковник Делтел био је љубазан да нам одговори овим писмом:

MONSIEUR LE COLONEL DINITCH, RÉDACTEUR EN CHEF DU VOJNI VJESNIK, ACADEMIE MILITAIRE, BELGRADE

Mon colonel,

J'ai l'honneur de vous accuser réception de la trés aimable lettre que vous avez bien voulu m'adresser, et je vous suis profondément reconnaissant des sentiments dont elle contient l'expression à l'egard de mon Pays et de l'armée francaise.

Vivant à Belgrade comme attaché militaire depuis plus de cinq ans, et étant resté au contact de vos troupes de Mai 1918 à Octobre 1919, je connais votre vaillante armée et je sais combien elle conserve fidélement le souvenir des heures tragiques que nous avons vécues ensemble.

C'est dans cette force du souvenir que je puise la çertitude qu'un nouveau conflit nous trouverait encore fraternellement devant le danger commun.

Et c'est assez dire combien je serai toujours heureux de participer à tout acte ayant pour objet de resserrer entre nos deux Armées des liens dont dépend l'existence même de de nos deux Patries.

J' accepte donc avec grand plaisir de collaborer à votre excellente revue; et, pour être plus sûr d'interesser vos lecteurs, j'ai dèja demandé en France que des personnalités militaires qualifiées m'adressent de temps en temps des articles que je m'empresserai de remettre à votre rédaction.

Veuillez agréez, Mon Colonel, l'expression de mes sentiments bien cordialement dèvoués.

14. Juillet 1925. Deltel.

— Ово писмо у целости се саопштава овде ради његове топлине којом се цени наш лист, као и симпатичног обећања за колаборацију на њему и од стране француских војних аутора. Како ће ово обрадовати и наше читаоце, сматрамо за дужност да их и обавестимо.

D.

Naš stari prijatelj i pretplatnik iz Ljubljane, državni majstor g. Franjo Anžić, Slovenac, prikupio nam je — svojom inicijativom — 16 novih pretplatnika, „smatrajući — kako on kaže — da treba Vojni vesnik svestrano pomoći i da može svaki da mesečno odvoji 5 dinara (tolika mu je pretplata) za napredak ovog našeg zajedničkog lista.“

Svi ovi novi pretplatnici pripadaju Artileriskoj Radionici Dravske Diviziske oblasti, koja se je ovom činjenicom pojavila kao jedan jak konkurenat nekim većim jedinicama, u koliko se tiče — broja pretplatnika na „Vojni vesnik“.— Hvala i pozdrav g. Anžiću i novim prijateljima!

Молимо наше претплатнике, да у току месеца септембра измире претплату за ову годину, а који то још нису учинили. То ће бити у интересу свакот претплатника, а ова администрација ослободиће се послова око нарочитих потраживања. — (Приликом нарочитог личног потраживања претплате „на доплату“ урачунаће се поштански трошкови на штету претплатника)

Као што смо већ јавили у прошлом броју, заузимањем команде Сремско-Митровачког Војног Округа, а нарочито помоћника потпуковника г. А. Околичањина претплатио се је извесан број општина на Војни весник. Овај се је број сада још повећао и као претплата је добивено свега 2380 динара.—

Истичући овај лепи пример надамо се да ће и други Војни окрузи и њихове општине ускоро се претплатити на наш лист.

Хвала, здраво и живели!

Молимо да се свака промена адресе одмах јави поштанском картом, јер ова управа не може да одговара за бројеве који се изгубе због промењене или нетачно јављене адресе. Рекламације појединих непримљених бројева узимају се у обзир само у року од шест недеља по појави дотичног броја.

Власници: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Одговорни уредник Михаило Динић, Крагујевац, Вишњићева 15.

Војни весник — Vojni vjesnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Vojaški vestnik

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин.	60
За пола године	„	30
За иностранство:		
Годишње	„	70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин.	200
$^{1}/_{2}$ стране	„	100
$^{1}/_{4}$ стране	„	50
$^{1}/_{8}$ стране	„	25

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 10. Крагујевац, октобар 1925. Година V.

БЕОГРАД

(са аероплана)

Улога резервног официра

— Ђенерал Дебене —

Ако се прими да је официр пре свега човек од акције, биће природно потражити дефиницију резервног официра, посматрајући га у организму, чији је део он, и у тренутку кад је овај организам у периоду интензивне активности.

Велики рат је створио епоху и војску победном, поље расматрања.

Треба и то рећи, без сумње ова победна војска изгледа свету окићена ореолом, али ореолом ваздушастим: победничка војска је добила битке, а обим наших је рђаво одређен. Велика војска је добила битке као што су код Аустерлица и Јене; она у Италији — код Мађенте и Солферина: то су битке јасно постављене, за један дан, са тачним бројем заробљеника, застава и заплењених топова. Нема ништа томе слично од 1914 до 1918: огромне масе стављене у покрет и, нарочито, модерно наоружање захтевали су ширину, време, прекиде који су изгледали да кидају јединство акције карактеристично за битку.

Отуда овај тон бојажљивости у дивљењу света.

А, међутим, из онога што је трајало више од четири месеца, осим битке на Марни, није произашла ниједна велика битка; први сукоб на самим граничним линијама, повлачење у реду, офанзивни и победнички окрет на Марни и Урку, трк на море и крваво заустављање на Изеру чине узастопне фазе само једне и исте велике модерне битке.

Исто тако, у 1916., несавладљив отпор Вердена, контра-офанзива на Соми, која је ослободила Верден и омогућила триумфално повраћање Дуомона, само су фазе једне и исте битке од десет месеца, коју ће историја с правом назвати битком на Вердену; јединство акције, заробљеници, заплењени топови, ништа ту није недостајало.

У 1918, велика битка, започета немачким офанзивама код Сен-Кантена, затим Шмен-де-Дам, продужује се без прекида триумфалном контра-офанзивом Савезника, која је повратила и протерала освајача ван граница Француске и Белгије. Џиновска битка од осам месеци, сукоб више милиона људи са знатним материјалом, али једна битка, у руци сам једног шефа, а чији се трофеји броје на 400.000 заробљеника и 6000 заплењених топова на самим бојним пољима, — битка толико победничка и одлучујућа, да је побеђени положио оружје, које му је још остало, потписујући безусловно примирје, што у ствари значи капитулацију на бојном пољу.

У исто време, у Солуну, друга велика битка, дуго вођена на целом фронту Македоније, сврши се изненадним пробојем и громовитим гоњењем, што почисти сасвим Балканско Полуострво.

Ето модерних битака, и добити њих четири, сама или у друштву савезника, добити битку на Марни, битку на Вердену, битку у Француској и битку у Македонији, војска из 1914.—1918. заслужује име победничке војске.

Ова војска победничка, ја је посматрам и ту убрајам и резервне официре: њих је 125000, рачунам само живе. Они су распоређени свуда, у штабовима, у разним војскама, у старим чији је модерни материјал дубоко изменио начин борбе, као и у новим, онима које је механизам истакао у пуним операцијама; они су ревносни, отргнути од својих послова четворогодишњим радом под ватром, везани за своју трупу заједничким искушењима, дефилујући на њиховом челу кроз одушевљене овације наше ослобођене браће из Елзаса и Лорена. Ето какви су резервни официри.

Истина је, ако познајемо тип који има да се оствари, није нам мање познато, да је он творевина четворо-годишњег рата и да се није знало тежити да се створи у мирнодопско време официр који се јавља првог дана мобилизације, са сличном формацијом. Али тај ратни тип нам остаје као модел, према коме ми можемо и треба у мирно доба да створимо верну слику, чије вредности могу да се подесе тако, да му, за кратко време, ратно искушење да̂ дефинитивно обележје. У осталом, овај угледни пример остаје нам пред очима, јер — а то је ретка срећа — кор резервних официра сачуваће, још за дуги низ година, већину ветерана из Великог Рата.

Задатак је, дакле, релативно лак, и ја се подухватам да испитам у којој мери команда, увек одговорна за ратно припремање, остварује резервног официра, како то Енглези кажу.

Какво је грађанско стање овог официра, тојест његов статут, и из којих се извора рекрутује? Које се методе примењују за његово образовање? Каква је професионална и друштвена улога њихових удружења?

Толико питања која интересују како младе, чија формација је тек у току, тако и ветеране који су приморани да одржавају и чак да усавршавају високу вредност коју су задобили на бојном пољу. Толико питања, чије решење премаша свакодневна старања и треба да ангажују и будућност.

* * *

У мирнодопској војсци, када су растурени по свима професионалним и друштвеним категоријама, да ли резервни официри постоје непрестано, или су само сенке које се појављују у извесним тренутцима, кад навлаче униформе да изврше какав посао?

Они су данас стална стварност, мада у грађанском стању како се каже: статут резервних официра је утврђен законом од 8 јануара 1925.

Резервни официр је сопственик свога чина. Овај чин може му бити одузет само из озбиљних разлога и под одређеним условима, који гарантују против сваке самовоље.

Резервни официр може демисионирати пре преласка у другу класу резерве и, с друге стране, има права да остане до краја.

Његово напредовање је регулисано под условима који му омогућавају, чак и у мирно доба, да дође до чина пуковника. Најзад, почасно звање крунише његову каријеру.

Поред резервних официра, али на сасвим другој основи, створени су за потребе индустријске мобилизације нарочити службеници; резервни официр, чак и кад је распоређен као специјални службеник, задржава своја права и свој чин за случајеве кад престане да врше ове нарочите послове.

Закон од 8 јануара 1925 обележиће једну од наших војничких установа које најбоље одговарају схватању наоружаног народа.

Пошто је одредио стање резервних официра, он кодификује начин рекрутовања.

Питање рекрутовања је без сумње од првoредног интереса и колико деликатно! Ради се о томе да се обнови кор официра, састављен од ратних ветерана — и то из каквог рата! — окићених ранама, похвалама и ратним крстовима. С правом се много тражи.

Рекрутују се на два начина: прво, од активних официра који су у оставци или пензији, и старих подофицира који се подвргавају извесном испиту и, друго, од ђака за резервне официре, према закону о рекрутовању.

Ови последњи чине гро, јер их је осамдесет на сто; они се рекрутују конкурсом: или из целокупног броја људи одређених за војну службу, после шестомесечне службе у кадру, или од младића који се за то нарочито припремају.

Школе за резервне официре дају врло добре резултате; тежило се да се споје са школама за активне официре, да би још од почетка отпочело приближавање ових младића, које ће службене потребе још више приближити у тренутку позива и које ће рат дефинитивно прелити у истој топионици.

Међу приправницима за резервне официре, они који се за то нарочито спремају на вишим течајевима чине нов тип, који је, благо речено, потреба војске од сутра и прекосутра, хоћу рећи за претходну службу. Ови младићи, у ствари, не проведу више од једне године у активној служби, али пре инкорпорације они су подвргнути редовној настави у нарочитом облику, која траје две године и, с гледишта будућности, опит је нарочито интересантан; извођен са много ревности, он је дао добре резултате и сасвим оправдава ову нову војничку установу. С друге стране, омогућава да се примене наставне методе које искуство сваког дана коригује и ослобађа наставу уобичајеног реда.

Прво што, без сумње, свако предвојничко образовање налаже у извесној форми и до извесног степена, јесте питање обавезности. На тај начин, ма да се радило о младићима који су уписани у школе и на факултете, многи ће наићи на озбиљне тешкоће да се посвете вишем

војничком образовању, што би им било као факултативан додатак уз њихове студије; по заводима, у којима је припрема унета у режим саме школе, околности су много боље, и пада у очи да предвојничко васпитање младића неће имати толико успеха, ако овај предмет није унет у програм наставе, под истим условом као и цртање, књижевност или математика. Виша војничка припрема, каква је данас, задовољава, али, ако се ма из ког разлога дође до шире промене овог принципа, наићи ће се одмах на проблем обавезности, озбиљан проблем, за чије решење нису довољне само законске диспозиције него и дубока реформа обичаја.

Друго што општи ред наставе захтева јесте: треба одржати испитима карактер строге гаранције, али само гаранције релативне за известан ниво васпитања код кандидата. Треба се чврсто одупрети тежњи да се установи потпуна подела на класе, нека врста општег конкурса, код кога би се једино водило рачуна о количини знања и код кога би школе са одређеним програмом у првом реду узимане у обзир.

Ма какве да су оне, интелектуалне особине саме нису довољна квалификација за старешину; физичке способности и нарочито моралне особине нису мање потребне; извесне природе имају смисла за команду, друге га немају, а кор официра није кор мандарина. Шта више, општи конкурс би фаворизирао извесне велике центре на штету многих установа обласних или чак и месних, а нама је потребно да нађемо официре у свима професијама и да нам они долазе из свих области.

Задржавајући код нашег официрског кора његов карактер различитости и порекло из свих области, ми му чувамо особину најоригиналнију и најбитнију: да се потпуно прилагоди саставу народне војске, оне војске која обухвата мешавину земљорадника, радника, партијских људи, чиновника, рентијера, надничара, црквених људи, учитеља и, раме уз раме, Бретонце и Провансалце, Алзашане и Баске. Рат је показао до које мере је ово прилагођавање тесно и корисно и да између трупе и официра није постојала ова линија демократизма, она би, у данима искушења, постала линија цепања, разбијања, и да се узалуд труде да је истакну они који се заносе злочиначким сном да је стварају.

Ако је схваћено као што је, рекрутовање кора резервних официра изгледа стављено на солидну основу и младићи улазе под условима који им омогућавају да продуже високо дело својих старијих.

* * *

Али није све у томе само створити кор официра; треба га и оживети и проблем је од важности, јер сваки официр има своје занимање које га апсорбује по потреби и потпуно. Како увести у његов живот начине да озбиљно припреми овај задатак који је изнад свих других и који се, не рачунајући обавезно време за службу, састоји чак и у жртвама дужним отаџбини? И то је улога наставних метода.

Овде, одмах на почетку, сусреће се замка коју резервни официри добро познају да би је сами обележили и показали.

Најбоља метода, рекло се, не састоји се у томе да се свакоме у свом послу остави време мира, да га прошири, да га саобрази чак потребама које му може рат натурити; ову методу је већ сам рат натурио у металургијској и хемиској индустрији, али, у многим другим, изгледа као да је исто и, мало по мало, дошло би се дотле да разне професије свака за себе могу да задовоље потребе не мање нужне, тако да би се, на крају крајева, дошло до схватања да је ратно стање само погоршање мирнодопског стања, ништа више: била би између мира и рата само разлика у степену али не у природи.

А ми знамо да је рат нешто сасвим друго, да он захтева без сумње максимални напон свих снага народних, али да ове снаге немају исту вредност и, шта више, да је ова вредност тачно одређена додатком снага које другостепене силе додају основној сили, великој сили, народној војсци која ће, на бојном пољу, дати доказа животне снаге једне земље. Одатле излази не проширење већ сужавање општости професија у неопходним потребама које могу осигурати професионално ослобођени у времену обавезном за војску: код професија директно корисних за рат, за њих на пример без устезања, треба употребити потребне стручњаке, али водећи најсавесније рачуна о њиховом узрасту, а то ће рећи узимајући прво старије. Што се ових тиче, у осталом, закон их набраја и за њих је

створио нарочиту категорију: категорију нарочитих стручних обвезника, чији се чинови рачунају само у хијерархији њихове специјалне гране, тако да се може видети да један стручни обвезник скине четири ширита, које је носио у једној фабрици, и да узме само прост златан ширит, поставивши се на чело свога вода. А може се рећи — и то служи на част резервних официра — да је врло велики број оних који, предвиђајући да ће бити распоређени у ратне фабрике, моле да се одмах врате на своја места чим посао у фабрици буде готов или чим се буду могли старијим заменити.

Фабрикације доиста имају огроман утицај на исход модерног рата, јер најмоћније наоружавају борца; овај борац, дакле, чува увек прву улогу и његово место остаје прво ефикасношћу као и моралном величином. Исто тако, наше наставне методе циљају, пре свега, на формирање овог борца.

Наставне методе које имају за циљ да пруже официру неопходна техничка знања, а то су извесни курсеви на које се позивају, извесне публикације и нарочите школе за усавршавање, на које ћемо се још вратити.

Изгледа некорисно истицати важност наставних периода. Али пре свега има ли им места и да ово не изазива помисао на легендарну Роландову кобилу, која је имала све особине а само један врло мали недостатак: што је мртва? Доиста, периодична обука није предузимана од рата; сасвим је било природно оставити да одахну официри који су испуњавали врло тешку периоду од четири године рата, али већ је шест година како је повраћен мир, треба ући у ток измена које су после рата дошле и нарочито треба убрзати наставу код младих. Чврсто се надам да ће Парламенат одобрити, у згодном времену, кредите тражене за отпочињање од ове године, делимично или у целини, са позивањем резервиста. Уосталом, обука резервиста у војсци са краткорочном службом јесте једна од главних дужности наоружања.

Уз позивање на вежбу треба додати као допуну и потребне алате ради обуке у искоришћавању, хоћу рећи проширење и умножавање логора за обуку. Доиста, треба резервни официри у току ових вежби да виде своје војнике, оне са којима би у рат пошли и да заједнички вежбају, онако како би то и у рату било. Ето праве наставе, али она се може дати само по логорима и не може бити потпуна ако позивања буду по класама, већ по пуковима. У осталом, позивање по пуковима покушавано је и пре рата и оно је дало најбоље резултате и ми смо врло често зажалили, у почетку рата, што оскудица логора за обуку није дозволила да се ова изврсна мера прошири колико је заслужила.

Осим редовног стажа, чак и осим добровољног стажа — за шта немамо довољно речи да препоручимо — схватам као начин обуке од нарочите ефикасности да војне власти позову резервне официре да им помогну, под њиховом управом, на општем обучавању народа за рат и сматрам да је потребно да ову мисао објасним примерима.

Одбрана земље од аеропланских налета јесте најактуелније питање модерног рата. Ако су мобилисане војске способне и имају задатак да бране народно тле, задржавајући борбом сувоземног освајача, оне су сасвим немоћне да бране атмосферу од ваздушних справа натоварених експлозивом и отровним материјама. Војничка ваздушна одбрана обориће известан број непријатељских авиона или дирижабла, принудиће друге да се врате, да лете више, да пролазе изнад облака, задржаће налет репресалијама, али никако неће моћи створити апсолутно непролазну брану.

Сасвим доследњо, у разноврсности послова које напредак индустрије сваким даном увећава, опасност од бомбардовања прећиће са пограничних места на унутрашњост; од ове опасности треба да се обезбеди сваки лично.

Ето како је ствар проста и на несрећу извесна, да је треба обзнанити свуда. Ово не важи само за Француску, све континенталне земље су у истој опасности, па и сама Енглеска није опкољена морима довољно широким да је одбране. Шта да се чини против тога, како да се спречи опасност? То је питање које се постављa местима која су принуђена да се осигурају. Треба схватити ваздушну опасност као опасност од пожара или поплаве, јер је то једна иста невоља.

Организовати вребање да би се објавило приближавање опасности и искористити унапред припремљене мере: гашење светлости, склањање у заклоне или

подруме или чак на отворена поља, стављање маски и пулверизатора, узбуна средстава против пожара. На општини је да припреми знаке и мере за извршење; њена је дужност да набави и дотера потребан материјал, материјал за вребање, маске, справе за гашење, пумпе и чак топове и митраљезе за ваздушну одбрану; и друга лукавства могу исто тако бити употребљена.

Такав је пут да се ствар унапред припреми; биће доведено до краја, нема сумње, али остваривање ће бити дуго, јер ће запети за обичаје, што је увек врло тешко. Ради обучавања, ради саветовања општина, а нарочито ради организације припрема, резервни официри су предодређени и, ако је већ једном постигнут споразум између окружних команданата и административних власти, извесно ће се на њих обратити окружни команданти да се пређе на извршење. Ми знамо да је њихово учешће осигурано.

Они су исто тако позвани да учине велике услуге у припреми за економску и индустријску мобилизацију. Ова организација, врло простране, отпочиње да прелази границе припремних радова и да широко улази у периоду остварења. Ја знам нестрпљења која се показују у погледу на ово огромно дело, она су добар знак, али каткад неправедна. Заборавља се често да се ради не о томе да се створи нешто за три месеца него за низ година и да, с тога, треба прво створити сасвим солидне основе, способне да поднесу зграду чак и тежу него што је она која се сада предвиђа. Основи не падају, дакле, у очи и површан поглед се не зауставља на извесним битним деловима куће, који су већ отскочили од земље и довољни да заинтересованим представе недовршен део, али већ стваран.

У плану који је широко обележио Врховни Савет Народне Одбране, различите администрације се стављају на посао. Да је ратна администрација најдаље отишла, то је сасвим природно, али и друге су у раду и журно позивају, за ове послове нарочите природе, оне своје стручњаке који су резервни официри.

Ја знам жеље изражене од стране резервних официра да се придруже овом великом послу, њихову легитимну и оправдану чежњу да на њему сарађују; ја им за то честитам и само их потсећам, да би ова сарадња била плодна, неопходно је, да се она врши у границама повученим од виших власти и под њиховим руковођењем.

Најзад, ја видим у будућности широко поље на коме резервни официр има да развије своју активност, мислим на предвојничку наставу. У колико се техника развија да обухвати и оружје које је некада изгледало тако далеко од ње, настаје потреба да се за краткоручну службу узму и војници већ мало обучени. Доиста, већ нема довољно времена да се позванима, за време њиховог бављења у пуку, даде настава врло компликована која одговара добром успеху модерног наоружања. У колико се иде даље, у толико извесна предвојничка настава постаје неопходнија. Ја потсећам да је ово једном било примењено, у извесној мери, на формирање резервних официра; за мало па ће се увелико морати применити на формирање кадра многобројних специјалиста; можда чак једног дана биће потребно ићи и даље.

Ма како да је и не улазећи дубље у проблем, не видим други пут него широку сарадњу резервних официра са својим друговима из активе, под непосредном управом окружних команданата; и ја се радујем, јер верујем да ће ови официри бити војним властима од неоцењиве користи, као што ће, у исто доба, употреба њих као инструктора појачати њихову професионалну вредност.

По мом схватању вежбање у командовању је права школа за официра; оно га ставља пред одговорности; оно му улива поверење у себе а, нарочито, доводи га у додир са људима, са онима које ће имати праву част да поведе у ватру. А говорећи о наставним методама за резервне официре, дао сам прво место методи која развија темпераменат старешине и пропратио је за време редовне службе као и за време корисне употребе ван тога и, најзад, у случају евентуелног искоришћавања у будућности.

Ако ли практична активност у трупи изгледа као најпогоднија метода за обуку, није мање тачно да резервни официр, ако хоће да изврши потпуно задатке, има дужност да и сам ради на свом индивидуалном усавршавању: неће имати тако често прилике да узме учешћа у позивању пука, ни у сарадњи на организацији великих радова, о којима ћу говорити, али може сваког тренутка у животу да нађе

неколико часака за лично обогаћивање професионалним знањима.

Школе за усавршавање су за то да му помогну и њихово име казује јасно циљ који оне имају; вежбања на карти, вежбања кадра, посећивање установа, разговори су прилика за обавештавање и још боље додир са друговима из активе. Школе за усавршавање су изврстан начин за обуку, под условом — разуме се — да су добро организоване од војних власти и да их прилежно посећују резервни официри; с једне стране, организација, у великом је напретку, и поред тешкоћа које чини положај једне војске која прогресивно поврађа своју равнотежу; с друге стране, прилежност, мање је напредовало али ми се чини да је у изгледу напор с те стране. Разумем да после рата сваки има да отпочне или понова васпостави каријеру, али време је да обратимо пажњу на бриге које дугујемо војничкој дужности. Напор код индивидуалног рада, сасвим природно, тежи је кад је човек усамљен; много згодније је кад је овај напор изазван колективним учењем. И тако сам дошао на то да испитам улогу удружења.

* * *

Удружења имају, прво, материјалну улогу, или још боље непосредну, да учврсте другарства и узајамне помоћи, да прикупе жеље и тежње официра и да их пренесу на централни организам: народну унију. На тај начин се учвршћује нова веза која се пење ка војним властима и на тај начин се у исто доба учвршћује нова веза која силази, чиме удружење разлива у своје чланове законске одредбе које се на њих односе, министрове инструкције и целу професионалну документацију која је од великог интереса. Жива веза која се пење и силази — то је живот и треба баш отпочети са тиме живети: закон од 8 јануара 1925. омогућава ову потребу живети.

Али живот нема свој циљ у себи самом, свој крај у себи, као што кажу филозофи. За војнике, између осталих, он има правац виши и удружења су га запазила, узевши на себе васпитавање својих чланова.

Најпотпунији тип, данас, овог наставног напора допуњен је удружењима која уједињују категорије официра извежбаних у нарочитом послу. Има их више, али ја ћу поменути само два, јер сам видео како раде: Удружење резервних официра са службом у штабу, које живи интензивним животом поред Више Ратне Школе, и федеративна унија лекара из резерве, која одржава једну школу највише медецинске културе. Признајем да је тежа дужност за удружења у којима су многобројни официри мање обучени у специјалном послу, али ја познајем удружења официра других родова која имају сасвим живе и чак знатне школе за усавршавање. Овај тип удружења која уписују своје чланове у великом броју у школе за усавршавање изгледа ми један од најблаготворнијих и извесно је да ће војној власти која управља школом, тако правилно снабдеваном, увек лежати на срцу да јој дâ инструкторе нарочито квалификоване и да тражи од самих ученика да увећају интерес знања, да организују вежбања ван школе, путовања ради студија и посећивања бојних поља, тако да се изврстан обичај почне да шири.

Најзад, школе за усавршавање омогућавају и подражавају приближавање и мешање чак официра из активе и резерве, а благотворност тога је и сама довољна да оправда установу.

И ето већ једне врло племените, врло узвишене улоге коју могу играти удружења и према којој, ја то констатујем, почињу да се јасно оријентишу: ја им на томе честитам и позивам да продуже у том смислу, али мислим да не треба да се на томе задрже.

Кад посматрам број резервних официра у време мира: 120000, налазим да израз „резервни официр“ не одговара идеји коју неминовно натура присуство, у крилу једног народа, тако импозантног броја одабраних људи, својевољно посвећених служби за општи идеал. И ја бих пре рекао: „Стално одржавамо у земљи резерву од 120000 официра“. И онда, ова резерва зар не треба да се припрема не само за улогу коју ће играти у случају мобилизације, већ и за моралну улогу коју она игра већ самим својим бићем, од почетка мира?

И то, доиста, није мала ствар видети у једној земљи 120000 грађана једног социјалног нивоа, позваног да се својом сопственом вредношћу натури, без галаме али верно, којима уздржљивост налаже сама љубав према Отаџбини; мишљење у томе схвата осећање поштовања и према

самој овој дужности и према онима који у томе уважавају прописе.

Што се тиче овог дејства на мишљење, резервни официри треба да буду свесни тога и треба да се припреме да га врше: припремање духова, припремање срца, што се може остварити само у удружењима која су ови официри међу собом образовали у намери да подстакну своје чланове на неговање потпуне професионалне дужности; јер међу собом, од друга на друга, најплеменитијом и најслободнијом утакмицом, подстиче се на добро.

И на тај начин, кор резевних официра је позван да материјализује стално у очима земље једно осећање и једну мисао, обоје неопходно за живота једног народа слободног: ово осећање, то је дисциплина, а ова мисао, то је потреба војске.

Сви они који су ратовали, знају колико је оправдана максима свију времена, стављана на првом листу војничких правила: „Дисциплина чини главну снагу војске.“ Модерни рат још више оправдава ову максиму, јер употреба савршенијих ратних средстава, да би била ефикасна, захтева од појединаца скрупулозну бригу, сувише опрезну чак, и што, с друге стране, баш ова страшна ефикасност кажњава без милости најмању небрижљивост. Никада дисциплина није ни требала да буде потпунија и у исто време узвишенијег реда, јер треба да буде активна, ревносна и потпуно сагласна.

Ово осећање дисциплине резервни официри показују у свако доба, такорећи сваког дана, не само саображавајући се законским војничким обавезама, него и показујући своју иницијативу и сарадњу која се од њих жели, у средини њихових другова из активе, у оквиру хиерархије и под управом војних власти. Они знају да је њихово самопрегоревање плодно. Оно, прво, доприноси да се створи и одржава око њих, у средини у којој се разлива њихово нормално биће, оно што је неисцрпљиво, како се каже, а то је поверење у команду, осећање тако неопходно за вршење саме команде: старешина који осећа поверење иза себе ведријим оком гледа на своје одговорности. Оно, затим, тврди да дисциплина, неминовна за војничку дужност, није мање неопходна за извршење других задатака: она је здрав пример у једној демократији као што је наша, да грађани јавно дају пример како се њихов лични интерес склања пред обавезама вишег рада.

Мање је нелагодан, без сумње, али не мање користан задатак наших официра да прокламују својим држањем, да материјализују у очима свију, самим својим бићем, потребу народне војске. Банално је понављати да Француска не жели рат, и нико није тако далеко од ове жеље као што су стари борци, јер они знају шта је то рат. Али није ни мало мања истина, да народ који хоће да живи слободно, треба да буде у стању да брани своју независност и част. После катаклизме, као што је била ова што је потресала свет за четири године, детињасто је помишљати да ће потпис једног или више уговора учврстити тако брзо ново стање које је произишло из ове катаклизме. Треба низ година да болови ишчезну, да се мржње угуше и да ослобођене и обновљене народности организују и консолудују свој нови живот. За време ове дуге периоде расхлађивања потребна је стална стража да спречи вулкан да се изнова не запали. Војска је оруђе ове страже; она има задатак да чува мир, као што је раније имала дужност да добије рат, и 1500000 другова палих на пољу части су јој оставили у аманет да осигура плодове њихових жртава. И још за десет година, уговори поверавају војсци право да чува стражу на целим или једним делом рајнских области и, вршењем овог права, њена војска осигурава Француској најефикаснију од гаранција за мир. Доиста, докле стража остане чврста и будна, докле грӧ војске буде готово да дође без икаквог одуговлачења да је помогне и појача, претња ће се састојати у томе што ће се прве битке бити на непријатељском земљишту. Стари борци добро познају страхоте од ове претње; они знају за неисказана пустошења, за рушевине сваке врсте које врши без милости модерна битка и они слуте да је и сама перспектива таква да потпали агресивни жар који би прешао и у дело.

За десет година, држећи се просто граница прописаних Версајским Уговором, наша војска има да остане јака и брзо готова да би Француска могла за свој рачун узети девизу једног јогунастог Холанђанина: „Одупрећу се.“ И ко зна да ли ће овај рок од десет година бити довољан да одржи мир?

Ето просте идеје и здравог осећања, које материјализује присуство у свима срединама ових људи, они то јасно

казују и доказују, везани за своје евентуалне дужности, брижни да се за то припреме и који дају свуда пример тихог али одлучног патриотизма.

Свима овим моралним обавезама, као и оним које их навикавају на напор и оним које дају пример и поуку за народ који их посматра, добро је да се резервни официри обучавају узајамно у својим удружењима, знајући добро да они тиме доприносе и свом личном формирању, јер само је онај достојан да командује ко има душу старешине.

* * *

На тај начин, пошто је узет резервни официр из победне војске да би се ту нашла тачна дефиниција, покушао сам да га пратим и у време мира у овом народу кога сви ми имамо част да водимо у ватру, ако то једног дана нареди земља. Студирао сам војни статут овог официра и нашао сам елементе потпуне каријере, док сам у исто време побројао изворе рекрутовања. Испитивао сам методе обуке које пењу официра на висину његових старешинских функција и показао да се методе све више оријентишу ка практичној обуци, склоној на још шири размер у будуће, и назначио сам да снага Удружења може у велико да помогне овој обуци. Најзад говорио сам о моралним обавезама које официру намеће његово старешинско достојансто и рекао сам колико је пракса, свесна својих обавеза, способна да развије у народу идеје дужности и патриотизма.

Незнам како боље и тачније да завршим него освртом шта би била сутрашња војска, ако прилике понова позову народ на оружје, и налазим да, би она била слична оној победној војсци о којој сам говорио на почетку. Видим другове из активе и резерве, као и јуче, одевене у исту униформу и, као јуче, надахнуте истим духом. Без сумње, биће много нових физиономија у тако многобројном кору резевних официра; новајлије ће као и увек бити мало застрашени, али њихова ревност нема шта да страхује због њиховог искуства, биће довољно да подигну очи на своје старе па да прочитају лекцију славне обуке. И то ће бити улога ветерана из Великог Рата, да својим примером показују млађима велику тајну победе, која је, што се тиче француских официра, оно дубоко осећање које сједињује у истом срцу вољу да се победи и неугасиву веру у срећну судбину бесмртне Француске.

(Revue des deux mondes.)
15 април 1925.

Превео
Милоје А. Павловић.

Тактичка употреба и механизам борбе борних кола.

(У прилог новим пешадиским егверцирним правилима; по подацима из предавања на Вишој ратној школи у Париву.)

Борна кола, као што је познато не улазе код свију војсака у органски састав пешадиских дивизија (на пр. код Француза не улазе, док код Немаца улазе) због тога:

1.— Што се у опште не располаже са тако великим бројем борних кола да би се ово стално додељивање могло извести;

2.— Што се може десити, да на тај начин борна кола остану неупотребљена на извесним местима, док би се на другим осећао њихов недостатак.

3.— Што она у саставу колоне представљају прилично велики баласт.*

* На пр. када један пешадиски пук добије једну чету борних кола, он ће бити увећан са колоном од 35 камиона (од по 7 тона). За транспорт једног пука борних кола треба око 315 камиона, утовар траје 1.30 час. дужина колоне по једном путу је око 4 клм.; брзина кретања је 8 клм. на час. Дакле, за један њихов транспорт на 40 клм. треба рачунати 9 часова. У борби се крећу брзином пешадије. За транспорт истог пука бор. кола треба 10 возова; да се утовари и истовари треба бар 3 часа, што значи да треба рачунати 8/24 број возова или 30 час. за истовар једног пука на једној станици.

Формирана у пукове, батаљоне, чете и водове борна кола се употребљавају или за дејство у *маси* на извесном широком делу фронта, или додељивањем, појединих мањих делова, пешадиским јединицама (до батаљона закључно) за дејство на извесним правцима.**

** Обично се узима, да се једној пешадиској дивизији додељује батаљон борних кола (око 150 борних кола — од којих су за борбу 102.)

Једном пешад. пуку: 1 чета борних кола (25 од којих за борбу 17).

Једном пешад. батаљону: 1 вод борних кола (5 борних кола).

Контрадмирал ДРАГУТИН ПРИЦА
почасни ађутант Њ. Вел. Краља

Према томе разликују се:

1) Употреба масе борних кола у саставу великих тела и

2) Дејство мањих јединица борних кола.

Употреба борних кола у саставу великих тела.

Борна кола стављена на расположење каквом великом телу, служе као средство да се појача моћ дејства трупа тога великог тела.

Она не могу трупу да замене, већ и сама имају потребу да буду потпомагана од ње.

Она не могу ништа да раде сама т. ј. ако немају поред себе трупу (пешадију) са којом делају, јер су „кратковида и глува“ и не могу нити да врше извиђање, нити да одрже заузета места.

Пешадија, дакле, потпомаже борна кола:

а) Својом ватром — која има бити комбинована са ватром борних кола;

б) Својим маневровањем — што ће користити дејство борних кола да заузме земљиште, која су ова освојила;

в) Својом радном снагом — што ће помагати борним колима да ова савлађују непролазне препреке.

Авијација такође дејствује у тесној вези са борним колима:

1) Она врши извиђање и фотографише терен на коме ће борна кола дејствовати, те на тај начин открива непријатељска одбранбена средства (на пр. минска поља);

2) Шумом својих мотора авијација камуфлира шум борних кола у времену прилаза на полазни положај;

3) За време борбе један аероплан служи специјално да проналази непријатељске топове противу борних кола и да о овоме јавља својој артилерији;

4) Она штити борна кола од непријатељске авијације (у почетку борбе).

Артилерија пак са своје стране потпомаже рад борних кола:

1. За време припреме напада она спрема борним колима пролазе у рововима;

2. За време борбе, она ништи или неутралише непријатељску артилерију против борних кола и заслепљује непријатељске осматрачнице (гасни застор).

Према горе изнесеној тесној вези која постоји између борних кола и осталих родова војске резултује, да за употребу борних кола у опште морају важити иста правила која важе и за трупу са којима она у заједници делају. Дакле:

— Дејсто у маси,
— Дејство по дубини и
— Тежња да се увек има извесна резерва.

Дејство борних кола у маси.

Појава масе борних кола на бојишту привући ће на себе сва непријатељска средства за одбрану противу њих (нарочито артилерију).

Зато се као најпрактичније средство (поред контра-батерирања и заслепљивања непријатељских осматрачница) препоручује, да се она појаве једновремено и то на широком фронту.

Ова једновремена појава масе борних кола на широком фронту потребна је и због тога, што нападна трупа, која дела заједно са њима, наступа брже него суседне трупе, које их немају, те би бокови ових првих, били брзо изложени опасности.

Употреба борних кола по дубини.

Потребно је због тога:

1. Што се на тај начин може осигурати непрекидност дејства I. ешелона, да би се што дубље продрло у непријатељски положај.

2. Што се на тај начин могу парирати све евентуалности борбе.

Потреба резерве борних кола
(ако има довољно борних кола)

Ово је потребно:

1. Да би се нападу могла дати што јача потпора, у времену, када сопствена артилерија не буде више у стању то да чини, услед њеног депласирања.

2. Да би се могао одмах експлоатисати успех (макар и делимичан) чим се прилика укаже,

3. Да би се појединим јединицама борних кола сукцесивно могло давати потребно време за одмор и поправку.*

Тактика одбране противу борних кола.

С обзиром на тесну везу која постоји између борних кола и трупе са којом она делају, заснована је и тактика одбране противу борних кола, која се састоји:

1. У тежњи да се пешадија задржи — одвоји — помоћу ватре, од својих борних кола, да би се на тај начин приморала да зауставе или врате назад и сама борна кола. Ово задржавање и повраћај треба да буду по могућству на таквом месту где би борна кола за све време била изложена јакој ватри топова назначених за дејство противу њих.

2. Како ће борна кола при наступању добијати задатак да иду и униште какав непријатељски митраљез, који смета наступању нападне пешадије, то се могу постављати такви специјални митраљези „за привлачење“ борних кола. Позади

* Када се борна кола крећу сама, а не преносе се, треба предвидети:

За марш од 10—15 клм. да им је потребно 2 часа за чишћење, подмазивање итд.

За марш од 25 кл. или једнодневну борбу да им је потребно ½ дана за чишћење, подмазивање итд.

Да би се ово време умањило потребно је преносити их до самог места где ће бити употребљена.

их митраљеза појављивали би се скривени топови, који би својом прецизном и изненадном ватром ништили борна кола.

У току рата на француско-немачком фронту противу борних кола биле су употребљаване противу борних кола специјалне батерије, и пасивне препреке које су служиле, или да задрже борна кола, или да им канализује наступање у зоне добро тучене артилериском ватром. Немци су у 1918. години постављали у том циљу на извесним местима тога фронта, минска поља, која су им чинила велике услуге.

Механизам борбе малих јединица борних кола

Када командовање одлучи да употреби борна кола, оно их додељује појединим великим телима до дивизија.

Командант дивизије дели ове мале примљене јединице, пешадиским пуковима према створеној идеји маневровања.

Командант пука нема право да размишља да ли да употреби или не, додељена борна кола. Он има само да изврши заповест за напад, и да се стара да што боље искористи ову моћну—привремено—додељену потпору.

1. Припрема за борбу малих јединица борних кола (чете и вода) или долавак на место где ће се дејствовати

Услед тога, што чета борних кола не улази у органски састав пешадиског пука, њена припрема за борбу представља врло компликован и деликатан рад, који се састоји:

— Из студије намераване операције по којој се имају састављати и прилагођавати заповести за напад борних кола.

— Из постављања везе између водова борних кола и пешадиских батаљона са којима се предвиђа заједничко дејство.

— И довођења борних кола на лице места тако, да ова буду готова и спремна за дејство у одређено време за напад.

Када командир чете борних кола добије наређење да потпомогне напад каквог пешадиског пука, он одлази команданту тога пука, да прими од њега упуства, по том врши са својим водницима извиђање земљишта, да би се упознао са тереном и непријатељским распоредом, и да изабере згодне прилазе и добар полазнн положај; и најзад се враћа, опет команданту пука, извештава га о резултату извиђања и од њега добија заповест односно:

— поделе водова појединим батаљонима,
и — задатака ових водова.
(ово је у самој ствари обухваћено општом заповешћу за напад команданта пука).

Командир чете преноси ову заповест својим водницима, допуњујући је само са потребним техничким упуствима.

После овога водови заузимају своје полазне положаје (пошто су претходно водници ступили у везу са командантима батаљона у својој зони дејства).

Ако се деси — као што најчешће бива, да се за све ово, нема толико времена на расположењу, већ се у напад полази из покрета — еволуционирања — онда се борна кола крећу позади пешадије на таквом одстојању, да је могу на време потпомоћи и ступити у акцију. Официри малих јединица борних кола налазиће се у том времену поред команданта пешадиских јединица са којима ће њихове јединице дејствовати. Ово је потребно због тога, да би могли благовремено да извиде терен, да уђу у намеру команданта и да приме од њих заповест. (Командант батаљона назначава воднику тачке на терену, које овај треба да напада.)

Улога чете борних кола у борби

Чета борних кола додељује се за борбу једном пешадиском пуку. Командант пука одређује:

1) Колико ће водова коме батаљону у I линији припасти, а колико ће бити у II линији т. ј. колико ће остати на расположењу за распоред по дубини, у правцу главног напада.

Како ће се ова подела извршити то зависи: од задатка појединих батаљона, од вероватног отпора на који се може наићи и од терена на коме се оперише.

2) Место и час, где ће и када ће се ови водови ставити под команду команданта батаљона.

Улога командира чете борних кола за борбу је следећа:

— Он се стара да водови ступе у дејство саобразно заповести команданта пука.

— Он се обавештава о потребама батаљона из I линије.

— Он извлачи из борбе заморене водове, кад их може заменити свежим.

— Једном речју он је извршилац жеља команданта пука, и ако ужива његово по-

верење, и ако је могао схватити добро његову намеру, он може имати врло велики утицај на ток борбе.

Борба вода борних кола

Вод је најмања јединица за дејство, и он се никад не разједињује.

Он се састоји обично из 5 борних кола. 1. — кола наоружана са топом (водничка) и два оделења састављена из 1 кола са топом и 1 кола са митраљезом.

Вод може да потпомаже један пешадиски батаљон при нападу.

Фронт напада једног вода борних кола је 200 м. најмање, а 300 м. највише.

Маневар вода састоји се или да се циљ обухвати или да се обиђе, и он се изводи на следећи начин:

Кола водникова служе за вођу. Топовска кола и једног и другог оделења иду једна с једне, а друга с друге стране.

Митраљеска кола неутралишу циљ или обухватајући га или га једна од ових обилази.

Маневар вода борних кола зависан је од маневра тога батаљона; он се прилагођава њему, али он у самој ствари није апсолутно исти, као маневар борбених група.

Садејство вода борних кола и једног батаљона пешадије изгледа шематички представљено од прилике овако:

Батаљон пешадије заустављен је на пр. на тачки II од непријатељског митраљеза са тач. М.

I. *Моменат.*

Чим борбени делови пешадије покажу знацима и наоријентишу борна кола, где се налазе непријатељски митраљези, борна кола крећу напред, и ове митраљезе прво ватром неутралишу, а потом их и униште. За то време пешадија потпомаже ватром дејство борних кола.

II *Моменат.*

Пешадиски батаљон користи моменат и чим ослаби непријатељска митраљеска ватра са тач. М. она прилази борним колима и заузима тач. М.

Овде дакле не може бити речи о неком правилски одређеном одстојању између борних кола и пешадије, јер су час напред борна кола, час опет борбене групе. И једне и друге за све време теже да избију напред. Најистакнутије борбене групе старају се да буду што ближе борбеним колима да би могле одмах да поседну заузете тачке.

III *Моменат:*

Овде могу бити два случаја:

1. Или ће се заједничко наступање продужити или је тач. М. циљ који је потребан заузети.

Ако ће се заједничко наступање продужити, и има изгледа да се на нови отпор наиђе, онда борна кола треба да наступају испред пешадије, а ако пак нема изгледа, онда она наступају позади пешадије.

2. Ако је тач. М. циљ који се имао заузети. у томе случају, борна кола штите батаљону постављење аутоматског оружја, а по том се повлаче — позади — у заклон.

Наше ново пешадиско егзерцирно правило дотичући се питања борних кола у борбеној обуци десетине (§ 256, 315), вода (§ 418) и чете (§ 521) под насловом „борба противу коњице, аероплана и борних кола" за ова последња вели: „одбрана противу борних кола састаји се у тучењу пушкарница или бацању бомби испод точкова или на кров кола, а ако се буду имала специјална зрна, онда и на штитове."

Овде се дакле износи само поступак пешадије у борби чисто противу борних кола као оклопне машине, без обзира на то, какав је начин употребе и механизам борбе борних кола т. ј. ко ће се поред тих борних кола налазити, и ко ће представљати већу опасност за ту исту пешадиску десетину, вод и чету у борби противу борних кола — сама борна кола као оклопна машина, или пешадија која у заједници са њом дејствује, која ће поред њих бити.

Међутим доцније, у V одељку истих правила у борбеној обуци батаљонској, где је под насловом: VI) „Улога борних кола" (од § 677 — § 694) изнешен скуп одредаба које се односе како на рад масе борних кола, тако и на рад делова ових

које се придају пешадиском батаљону, налази се у § 690 следеће: ..... „а пешадија својом ватром и резервама стара се да туче и онемогући нападачевој пешадији да прати своја кола“.

Овде је дакле истакнута потреба да се на борна кола дејствује са оруђима, која им могу нашкодити,* а са осталим одбранбеним средствима дејствовати на непријатељску пешадију која их прати, истичући значај да сама борна кола нису тако опасна колико је опасна пешадија, која са њима дејствује.

* Борна кола бивају уништена од пуног зрна артилериског и од мина. Њих пробијају специјална зрна изнад 13 мм. ако падну под мањим углом од 15 у односу на нормалу подигнуту у ударној тачци

Ручне се бомбе могу са успехом искористити ако се неколико баце под кола.

Ништа им не шкоди: — митраљез, аутоматско оружје, пешадиска пушка и шрапнел (сем врло великих калибара).

Када се узме у обзир тесна веза која постоји у заједничком раду нападне пешадије и борних кола, мислим да би било боље и потпуније да су изнесене у једном засебном одељку опште одредбе, како о употреби и механизму борбе борних кола, тако и о одбрани противу њих, позивајући се само у борбеној обуци десетине, вода, чете и батаљона на тај одељак.

На тај начин избегла би се с једне стране сва непотпуност о излагању о борним колима у одељку десетине, водне и четне обуке, као и излишности и опширности које су унешене у одељку батаљонске обуке, које се не односе на одговарајуће јединице борних кола, које се придају једном пешадиском батаљону.

Београд.

Коњички потпуковник
Дим. М. Стојадиновић
на служби у Коњичкој Инспекцији.

ČUVANJE, ODRŽAVANJE U ISPRAVNOSTI
I PREGLED GASNIH MASKI KOD TRUPA

Iskustvo Svetskog Rata pokazalo je, da je i pored dobjih i usavršenih maski za zaštitu od bojnih gasova, bilo ipak mnogo ljudskih žrtava od gasa u redovima sviju vojsaka. To je bilo zbog nemarnosti i omalovažavanja zaštitnih sredstava od strane starešina i vojnika, zbog nedovoljne izvežbanosti ljudi u njihovoj upotrebi i zbog neznanja pravilnog održavanja primljenih maski, odnosno zaštitnih aparata sa kiseonikom.

Treba priznati, da se sva lična zaštita sredstava protivu bojnih gasova koja se nalaze kod naših trupnih jedinica, kod vojnika, a također i po intendantskim i ubojnim slagalištima ne čuvaju kako treba: maske se čuvaju na nezgodnim mestima, izložene su vlazi i jakoj toploti , a usled toga se pokrivaju hrđom, suše se, zbog čega one gube svoju zaštitnu snagu, čak neke ne mogu služiti ni za vežbanje vojnika.

Ova okolnost i ponukala me je da napišem kratak članak — upustvo o pravilnom čuvanju i pregleđu maski kod naših trupa.

Ovde ćemo izneti u glavnim potezima pravila čuvanja, održavanja u ispravnosti i pregleda maski kod vojnika i po magacinima.

Sada gasna maska pripada vojničkoj spremi kao i puška, ručna bomba i dr. a imade veoma važan značaj kao i ostalo naoružanje, jer je ona bojni aparat u kojem borac mora da radi, vrši kretanja i gađanje i pod njom mora često da provodi mnogo časova. Vojnik bez maske u savremenim borbama računa se skoro kao razoružan.

Bojni gasovi su opasni samo za onoga, koji nije zaštićen maskom ili je zaštićen nedovoljno, t. j. neispravnom maskom. Maska može zaštititi svoga nosioca od bojnih gasova samo onda, kada se ona nalazi u potpuno ispravnom stanju, kada je dobro udešena za svakog pojedinca, dobro sačuvana i ako se redovno pregledava od strane starešina te se blagovremeno opravlja.

Pravilno i dobro nameštena maska, njezina ispravnost u savremenim ratovima je pitanje života i smrti,

Prema ovome na održavanje u ispravnosti i čuvanju gasnih maski bez obzira na sistem i zaštitne aparate sa kiseonikom u koliko ih imade kod komanada i ustanova treba pokloniti naročitu pažnju. Dužnost za čuvanje i održavanje u ispravnosti gasnih maski nalaže se onima, kojima su one izdate na rukovanje, i na rukovaoce slagališta, u kojima se čuvaju rezervne maske.

Sva lična ili individualna zaštitna sredstva protivu bojnih gasova sastoje se od filtrirajućih pribora odnosno maski i pribora koji

izoluju nosioca od vazduha nasićenog gasovima, t. j. aparata sa komprimiranim ili tečnim kiseonikom.

Sem toga postoji specijalno odelo, čizme i rukavice za naročitu zaštitu kože od iperita („slačični gas"), koji kako je poznato deluje na čovečiju kožu, izazivajući na njoj mehurove i rane.

Maske se dele na suhe i vlažne. Ova razlika sastoji se u tome, što se hemiske tvari, koje apsorbuju bojne gasove (ugalj, jetki natron, kalijski permanganat i dr.) nalaze u suhim maskama u suhom i čvrstom stanju i smeštene su u naročitim kutijama od metala ili od kartona, pričvršćenim na metalnom prstenju maske. Ove kutije mogu se odvojiti i zameniti. Takve su: francuska maska „A. R. S.", amerikanske maske mod. 1919 g., nemačke i austriske maske, engleski i ruski respiratori i dr.

Kod vlažnih maski apsorbirajuće hemiske tvari (hiposulfit, fenol, heksamin, soda, glicerin, sapun i dr.) nalaze se rastvorene u tečnom stanju, a sa njima je impregirana i cela materija maske, koja se sastoji od niza slojeva muslina. Takve su na pr. francuska maska „M. 2", maska „Tiso", engleska „PH", italijunske maske i dr. Većina suvih maski sada se izrađuje sa ventilima za izdisavanje i udisavanje a koji su smešteni u metalnom prstenu maski. Kod naših trupa se nalaze sada vlažne i suhe maske raznih sistema, koje su ostale od rata.

Pri nepravilnom čuvanju i održavanju maski, spomenute hemiske apsorbujuće tvari lako se podvrgavaju kvaru, te mogu postati neupotrebljive i neće moći da posluže cilju kojemu su namenjene.

Maske se nose uvek povrh celokupne vojničke spreme; zabranjeno je nošenje maski ispod odevenog šinela ili bluze. Pri vršenju raznih poljskih radova zabranjeno je slaganje maske zasebno od ljudi koji rade, a naročito u zonama položaja ugroženom od gasnih napada.

1.) Kada maska nije u upotrebi ona mora da bude uvek u zatvorenim kutijama ili naročitim kesama.

2.) Maske izdate vojnicima na njihovu potpunu odgovornost treba čuvati od miševa, pacova, gnjilenja, hrđe i da ne buđaju od vlage, a za to ih treba držati uvek na suhom i čistom mestu.

Ovo naročito važi za slagališta i magacine u kojima se čuvaju rezervne maske, aparati sa kiseonikom i ostala zaštitna sre stva od bojnih gasova.

3.) Bez potrebe ne izvlačiti često maske iz kesa ili kutija za čuvanje, jer od čestoga izvlačenja one se mogu pokvariti.

4.) U metalne kutije ili platne kese koje služe za čuvanje suvih i vlažnih maski, ne smeju se metati nikakve druge stvari, napr. četkice, igle, dugmeta, hrana i t. d. dakle ništa sem maski, a ovo se inače često dešava kod vojnika. Proveravati da se poklopac metalne kutije slobodno i lako otvara i zatvara.

5.) Čuvati maske od plamena i ne izlagati ih jakim sunčanim zrakama; naročito ovo vredi za vlažne maske („M 2"), „P H" i dr.); paziti da slučajno progori materija maske od cigareta pri pušenju. Naočare od celuloze vrlo lako se zapaljuju.

6.) Zabranjuje se mazati materiju maske ili metalne delove filtrirajućih kutija, a također delove kisikovih aparata kakvim masnim tvarima pošto mast kvari hemiske tvari smeštene u ovim kutijama, kao i one u vlažnim maskama.

7.) Posle gasnog napada ili posle svakog vežbanja naročito po zimi ili po kišovitom vremenu masku, naočare, filtrirajuću kutiju, a također i sve metalne delove zaštitnih aparata (sa kiseonikom) treba brižljivo obrisati od vlage suvom čistom krpom ili maramicom i dobro osušiti; hrđu udaliti tvrdim papirom, nožem ili mokrom krpom, unutrašnjost suvih maski oprati čistom vodom; ali se zabranjuje sušiti maske kod peći, na plamenu ili na jakom suncu.

Pri čišćenju maske staklo naočara ne dirati prstima, ne močiti ih slinom ili vodom; prašljiva i zamagljena stakla lako se brišu suvom krpom.

8.) Pri pakovanju vlažnih maski izbegavati dodir stakla sa impregniranom materijom ili među sobom, jer od toga okna se mogu pokvariti odnosno popucati.

9.) Bez naročite potrebe ne skidati filtrirajuću kutiju sa maske; ventili za udisavanje a naročito za izdisavanje moraju biti uvek potpuno ispravni; s toga se strogo zabranjuje dodirkivati ih rukama, a što je kod vojnika obično slučaj da to čine. Da bi se uverili da ovi ventili funkcionišu treba masku navući na glavu na nekoliko minuta i uveriti se da ne postoji nikakva smetnja za disanje.

10.) Zabranjuje se bez neophodne potrebe činiti kakve čvorove na trakama za nošenje ili na elastičnim pantlikama ili seći ih.

11.) Pri vršenju pregleda maski od strane starešina u trupi obraćati pažnju na sledeće:

a) da li nema prekida gumenih ili kožnih delova maski;

b) da li nije razbijena, da nema pukotina ili šupljina oko stakla ili celuloze (celona), da nije staklo prslo i da se ne odlepljuje od okvira;

v) da li su čvrsto spojeni metalni đelovi filtrirajuće kutije sa maskom;

g) da li nema rupica ili pukotica na filtrirajućim kutijama;

d) da li su trake i elastične pantlike koje služe za utvrđivanje maske na glavu ispravne i nesprepletene;

đ) obratiti naročitu pažnju da li su kutije sa apsorbirajućim stvarima osetno teže od normalnih, a što se može lako primetitii bez naročitog vagania, i da ne odišu kakvim jabanskim mirisom koji nije svojstven normalnim maskama.

Pri pregledu maski navućenih na glavu obratiti pažnu da li broj maski odgovara veličini glave, da li su dobro priljubljeni rubovi (ivice) maski k čelu, obrazima i pod bradom, da li naočare stoje prema očima i da li guma ili platno nije izokrenuto.

12.) Na kutije za filtriranje pri prenosu ili transportovaniu paziti da se ne trljaju jedna o drugu, jer bi se od toga u kutiji dobili sitni delići uglja ili drugih čvrstih tela, koji mogu začepiti respirator ili stvoriti unutra ove mase kanale kroz koje može bojni gas da prodire a da se ne zadrži na svome mestu.

13.) Po slagalištima i magacinima gasne maske, aparate sa kiseonikom, naočare, odelo, rukavice, pulverizatore i ostai protivugasni materijal treba čuvati u suvim lokalima; maske izrađene od gume i aparate koji imadu gumene delove treba čuvati od smrzavanja i u tom cilju lokale gde se oni čuvaju treba grejati za vreme zime i jakih mrazova.

14) Za vežbanja u trupi treba imati specijalne maske koje služe samo za ovu svrhu; sa bojnim maskama ne smeju se vršiti vežbanja. Ako u trupi zbog kakvih razloga nema ovakih maski, to obavljati vežbanja sa maskama koje se nalaze u trupi; u tom slučaju vežbanja treba vršiti po suvom vremenu.

Pregled maski kod trupa treba što češće vršiti od strane starešina, naročito za vreme rata.

Ako se pri pregledu kod vojnika naiđe na neispravne maske, povređene filtrirajuće kutije, treba ih sakupiti i odmah zameniti sa rezervnim, koje se nalaze u trupnim slagalištima, a sakupljene otposlati na opravku.

Male opravke mogu se obavljati u komandi u pukovskim ili diviziskim radionicama koje treba da imaju za taj cilj specialni personal, alat i potrebnu količinu materijala za opravku.

Sve starešine u trupi, upravnici slagališta i magacionari odgovorni su za ispravnost svију ličnih zaštitnih sredstava od bojnih gasova i za posledice koje bi nastale, a te su neminovne kod neispravnih maski. Odgovornost dakle snose dotične starešine.

Nemarnost i nepažnju u ovom pogledu treba stogo kažnjavati, jer su zaštitna sredstva protivu bojnih gasova u savremenim ratovima veoma važna, ona su dovoljno skupa, a izrada im je skopčana sa velikim i napornim trudom.

Maske namenjene za konje i pse, takođe treba čuvati u određenim mestima, o čemu ima da vode računa odgovorne stapešine.

Samo pri ispunjavanju gore navedenih uslova, gasna maska može potpuno zaštititi svoga nosioca od sigurne smrti ili barem teških ozleda, a to nam dokazuje iskustvo iz gasnih borbi u ratu 1914—1918. g.

Sarajevo

A. F. Konovalov.
Pomoćnik nastavnika naoružanja
u peš. ofic. školi.

Измирите претплату за 1925. год.!

Савремена коњица.

— Свршетак —

Ако се запитамо, које поуке има коњица да извуче из искустава Светског рата за будућност, онда треба најпре да се узму у обзир односи, под којима ће се будући рат одиграти, у колико се ово уопште може предсказати по човечијем предвиђању.

И поред свију савремених средстава, са којима се при даљем усавршавању мора рачунати, покретни рат ће се опет оправдано појавити, јер ће једва нека држава бити вољна и у стању, да се упушта у нови и дуготрајни рововски рат, који свакога и све цеди до последњег. И без објашњавања јасно је, да ће се и у таквом рату значај и могућност употребе савремене коњице поново истаћи. За ово имамо мали пример већ из послератног времена у руско-пољској војни у лето 1920. год. Руски успех добиле су готово искључиво вешто вођене коњичке масе, успех који је бољшевике довео до пред врата Варшаве. Тек тако звано „Вислино чудо“ француског реорганизатора пољске војске, ђенерала Вејгана, окренуло је ратну срећу у корист Пољака. Али и у томе су сами Руси криви својом лакомисленошћу, пошто су трупе, које су биле још мало чврсте, и сувише испустили из руку и распарчали се у појединачним операцијама, које су имале више пљачкашки карактер. Тако је успело ђенералу Вејгану, да са сразмерно слабим, али добро прикупљеним и обједињеним снагама, учини одсудан обрт рата.

Задатци коњице остаће у основи исти и у будуће као и раније: извиђање, брза покретна резерва армиске или Врховне Команде, заштита бока и позадине, већа предузећа у бок и позадину непријатеља (рејдови), гоњење и уништење непријатеља, као и у случају потребе и потпуно жртвовање у циљу заштите своје армије у случају пораза. Само се начин и облик, како ће коњица решити ове задатке, разликују од ранијих. На место борбе на коњу биће у будуће увек борба пешке са ватреним оружјем. Зато коњица мора знати да води борбу пешке исто онако као и пешадија. Али због тога она не сме никако напуштати свој карактер јахаћег рода војске, она се шта више мора моћи у свако доба употребити као пуноважни борбени инструменат на коњу.

Пређимо на задатке коњице и њихово извршење.

Извиђање. И поред великог усавршавања и повећавања ваздухопловства, сами аероплани нису у стању да изврше извиђање. Већ утицаји времена, а понекад и односи земљишта, спречавају њихово деловање и евентуално чине га готово са свим немогућим. Већи трупни покрети врше се више ноћу или по времену, које је рђаво за авијатичаре; у заштити против погледа са аероплана трупе су већ врло добро обучене. Коњица напротив мора се и може и свуда и у свако доба употребити, изузев у високој планини. Због тога је ваздухопловство врло потребно и важно као допуна и олакшање извиђања са земље, али га оно не може никад потпуно заменити. Авијатичари и коњица морају непрекидно и рационално заједно радити. Авијатичари предузимају у главном даљно извиђање иза непријатељског фронта, а коњица, на основу резултата ваздушног извиђања, његово проверавање и допуњавање до непријатеља. За извршење коњичког извиђања остају у важности у суштини такође досадања начела. Извиђачка одељења морају се јако држати, дакле патроле до јачине вода, а извиђачки ескадрони најмање један ескадрон. Извиђачким водовима придаће се, према циљу, бар један митраљез, а извиђачком ескадрону безусловно. Препоручује се придавање појединих топова, као и велосипедиста и лаких оклопљених кола — извиђачком ескадрону и јачим коњичким јединицама. Сви извиђачки делови морају тежити, да брзо и изненадно дођу до непријатеља, дакле већином користећи помрчину. Они морају напредовати од одсека до одсека и у размакнутом поретку, чим је могуће непријатељско противдејство. За патроле се препоручује тајно привлачење. За извиђачке ескадроне важи и сад начело највеће самосталности, али она се не сме изопачити у самовољу. Ако они тако напредују, онда ће и у будуће, не трпећи велике губитке, моћи радити корисно и обилно. На резултате извиђања одсудно утиче веза и извештавање, те да учињена опажања брзо, сигурно и правилно дођу у руке команданта надлежног за решавање. Зато ће се у том циљу најрационалније употребити сва савремена средства за пренос извештаја. Али и по-

ред ових, према околностима, остаће увек као последње средство ордонанс коњаник. То је често доказано у Светском рату до краја.

Веће коњичке јединице. — Као највећа оперативна јединица довољна је коњичка дивизија. Према околностима биће често потребно, да се више коњичких дивизија скупе под једном командом. Коњичка дивизија мора бити тако организована, да остане и брзо покретна, и да може самостално водити већу борбу. Код коњице ће још нужније бити но код пешадије, да колоне благовремено развије, да напусти прокрчене путеве и да се што више прилагоди земљишту. За ово се не могу дати обавезна правила, то је ствар умешног командовања, али при томе не треба заборавити, да прерано напуштање прокрчених путова успорава наступање унапред, трупу замора и прикупљеност олабављује. Брзина, којом се коњица одликује, омогућава напредовање од одсека до одсека које се јако препоручује, као што омогућава и брзо пролажење просторија, које је непријатељ уочио или их држи под ватром. Борбена акција виших коњичких јединица пешке, изводи се тачно као и код пешадије. Зато се о овој акцији не може много казати у оквиру овог чланка. Врло је потребно, да се и код малих јединица задржи мала резерва на коњу. Коњи сјахалих коњаника при неком нападу, приводе се близу по правилу а у демонстративној или одбранбеној борби остају напротив далеко позади, да се не би пре времена издали као коњица. При постављању коња (сјахалих коњаника), који су скоро без одбране и тешко покретљиви и због тога најосетљивији део коњичке дивизије у борби, треба се највише побринути за одговарајућу поделу, заштиту против погледа са аероплана и против евентуалних борбених гасова.

Борба на коњу водиће се ретко и само онда, кад је према околностима оправдана и обећава успех Главна важност се увек придаје изненађењу. Ако изненађење промаши, онда је успех спочетка у питању. Најбољи построј напада биће, да се непријатељ са што више страна нападне у расутом строју (рој, руска лава), да се доведе у неред, да се наведе на распарчавање а потом да се смакнутим, прикривено држатим резервама одсудно нападне на једном месту. При сваком нападу треба тежити да га помогну одељења која производе ватру. Ова одељења образују најпре митраљези, велосипедисти или сјахали коњаници. Где год је могуће производиће се бочна и леђна ватра. Под нарочито повољним околностима употребиће се и аероплани и борна кола. Артилерија ће при нападу морати већином брзо и изненадно радити, ако неће да задоцни. Зато артилериски старешина мора бити нарочито способан, да је у свако доба сасвим начисто са ситуацијом и властитим намерама. Непосредно тучење непријатељске коњице (која се јашећи приближава) биће могуће само у најређим изузетцима, ако се неће да изложе опасности и сопствене трупе, као што су ово Руси чешће радили, и тада само за сасвим кратко време. Због тога ће артилерија најпре тући непријатељска одељења која производе ватру, митраљезе, резерву или просторије, где се мисли да су резерве, артилерију и коње сјахалих коњаника. Виши команданти, од команданта пука на више, не учествују лично на коњу у нападу; њихов задатак је командовање а не лична борба. Због тога се они налазе, где год је могуће, на тачкама, које дају прегледност, и да је са њих могућан лак, брз и сигуран пренос заповести и извештаја.

После успешног напада треба непријатеља најпре гонити одељењем које производи ватру и артилериском ватром, као и резервом. Трупе које су учествовале у нападу треба брзо прикупити и уредити. При неуспеху задатак је опет одељења које производи ватру, артилерије и резерава да непријатеља задржавају, док се трупе што могуће брже извлаче из непријатељске ватре.

Главну основу за успешну употребу коњице образује како рационална тако и од свега сувишнога ослобођена *настава*. Темељна настава јахања појединог војника са крајњим циљем, да војник буде тако извежбан јахач, да својим коњем потпуно управља по сваком земљишту и под свима околностима, први је и најглавнији услов. Манешко јахање треба ограничити на најнужнију меру. Главну важност треба полагати на теренско јахање у свима видовима кретања и по сваком добу године, да јахача и коња самосталним начине. При дужим маршевима у ходу треба повремено сјахати и коње водити. Већина убоја од седла долазе од немарљивог седења при дужем јахању у ходу. Прескакању препона сваке врсте мора се посветити велика пажња.

Али при овоме није главно, да се постигну велике појединачне извежбаности, већ да се навикну сви јахачи и коњи, да мирно и сигурно наилазе и савлађују препоне, које се обично налазе на земљишту. *Коњичка* настава мора водити рачуна о обема главним задатцима: извиђању и борби на коњу. У том циљу, као и за учвршћивање дисциплине, безусловно је потребан стројни егзерцир (престројавања), али се и у њему сме само дотле ићи, колико га тражи практична сврха. Маршеви и вежбања морају се често ноћи изводити. Поступак против аероплана и борних кола, намештање и скидање маске против гаса, као и дуже јахање са истом, борба сабљом, гађање карабином и револвером и бацање ручних бомби са коња морају се ревносно вежбати. За вежбање у служби извиђања и борби на коњу меродавна су начела, која су раније наведена. *Пешадиска* настава има, наравно, да се изводи по истим начелима, као и код пешадије.

Одећа: челични шлем, маска против гаса, блуза са великим џеповима, чакшире, високе чизме (не гамашне), шињел и где је могуће доламица постављена јагњећом кожом. Крој и боја одеће, као и код других родова војске.

Оружје: Карабин (револвер), бајонет, сабља, где је могуће и копље. Сабља се веша о седло, а карабин се носи преко леђа. О вредности копља много се разилазе гледишта. Ако се копљем добро рукује, оно извесно важи, нарочито у малим одељењима, као добро оружје, а у маси не треба потцењивати велики морални утисак копља, и поред тога што оно за војника значи један терет више и једну грану наставе више. Што је већина држава, које су још пре Светског рата имале копље, задржале га и после рата, говори одсудно у његов прилог. Муниција: 100—120 метака на карабин код самог војника у бисагама; при ступању у борбу не сме се заборавити муниција у бисагама. У мунициској колони носи се 200—300 метака на карабин. На сваки ескадрон долазе 1—2 товарна коња са ручним бомбама. Митраљези: за коњицу су по мом мишљењу најбољи товарни митраљези. На ескадрон може највише доћи 4 митраљеза, иначе ће бити сувише гломазан и у борби неће добро радити. За један митраљез носи се 15000—20000 метака, а у мунициској колони три пута толико. Техничко наоружање: ашови, на сваки ескадрон долази неколико пујокова, на сваки коњички пук долази један технички ескадрон: за пионирску службу и службу везе, са малим и великим алатом, динамитом, телефонским материјалом, хелиографом и малим радиостаницама; — цео овај материјал носи се на товарним коњима.

Коњски материјал и наоружање: Коњици треба за њену масу миран, кошчат и не много осетљив материјал. Благородни коњи нису се уопште, и поред велике појединачне издржљивости, тако добро показали, они су врло осетљиви и брзо се троше. Коњи морају још у миру под стручним руковањем очврснути, морају се по плану вежбати у свима видовима кретања, по меком и тврдом земљишту и у свако доба године, иначе наступају, као у зимском рату, осетни губитци још првих недеља. Код држава, које у земљи немају довољно зоби, важно је питање замене у фуражи (место зоби даје се нека друга храна) и навикне коња на њу.

Као седло најбоље је бок-седло, које је добро постављено и добро се прилагођава коњском телу и ако коњ јаче смрша, те да се избегну рђави убоји седла, какве су Аустријанци врло много имали у почетку рата. Као коњски прибор још: ћебе (превијено на 4 или 6 делова), 2 велике бисаге, кесица за ков и платнена кова; проста узда, ков са штулама (за ушрафљивање) тако да је могуће брзо променити похабане штуле.

О другим трупама које се придају коњичкој дивизији, казаћемо у кратко ово: велосипедиста придаје се на коњичку дивизију 1—2 батаљона, од по 3 велосипедске чете. На место велосипедиста долазе тамо, где то траже земљишне околности, пешадијски батаљони који се транспортују на аутомобилима. Од артилерије коњичкој су дивизији потребне хаубице за извесне задатке, као и неколико батерија на аутомобилима. Потребни су само лаки калибри, а да батерије имају по 4 топа. Муниције се носи око 120 метака у батерији, а у муницијској колони 300—400 метака на оруђе. Од ваздухопловних средстава придају се коњичкој дивизији: извиђачки, ловачки и евентуално и бомбашки аероплани. Њој се придају лаки друмски оклопљени аутомобили у циљу насилног извиђања, као и лака брза борна кола.

Комора код коњице треба да се подели на двоје: у једном делу је комора са коњ-

ском запрегом а у другом је моторна вуча (аутомобили). Први део служи, да може пратити коњицу и по рђавим путовима а местимично чак и преко земљишта (по колонским путовима); други (аутомобилски) део служи за брзо снабдевање, на друмовима.

Савремена коњичка дивизија састоји се дакле из: дивизиског штаба са једним бригадним штабом за евентуалну употребу, из 4 коњичка пука, сваки по 4 коњичка, 2 митраљеска и 1 техничког ескрадона, сваки ескадрон има 2 пушкомитраљеза (или два лака митраљеза). Бројно борбено стање једног пука износило би: 500 коњаника, 10 митраљеза, 2 велосипедска батаљона од по 300 пушака и 10 митраљеза; из 1 коњичког артилериског пука од 1 топовског и 1 хаубичког дивизиона, сваки по 2 батерије од по 4 топа, из 1 дивизиона аутомобилске артилерије од 1 топовске и 1 хаубичке батерије, од по 4 топа. Борбено стање једне такве коњичке дивизије износи округло: 2000 коњаника, 720 карабина, 84 митраљеза и 24 топа. Ако се са овим борбеним стањем упореди борбено стање једне аустроугарске коњичке дивизије у почетку Светског рата од 3600 коњаника, 400 карабина, 112 митраљеза и 12 топова, онда се јасно увиђа разлика, коју је условило савремено ратовање. Осим предњега, свакој коњичкој дивизији припадају 2—3 ваздухопловне ескадриле, 1 оделење лаких друмских оклопљених аутомобила, 1 оделење лаких борних кола, 1 пионирска чета на велосипедима, 1 телеграфско-телефонско оделење, 1 лаки мостовни трен и 1 лака алатна колона; напослетку припадају јој једна са коњском запрегом и једна (аутомобилска) са моторном вучом санитетска, профијантска и муниција колона као и према потреби неколико празних аутомобилских колона за употребу.

*

Као резултат посматрања коњичког деловања у Светском рату, и по искуствима црпљеним из њега, може се доиста казати, да и поред промењених односа и великих тешкоћа, које савремено ратовање ставља успешној употреби коњице, ниједна војска у будуће не може бити без овог драгоценог рода војске.

Али с друге стране за коњицу постаје неизоставна потреба, да се разумно прилагоди савременим захтевима, а потом ће она у будуће одржати своје часно место у оквиру целине.

Београд. По немачком извору
Пуковник, **Милош Ђ. Станковић.**

Viši kurs redovnog tečaja pešadiske oficirske škole.

U našem članku o umnom radu oficira dotaknuvši se u najkrupnijim potezima potrebe i opštih načela umnog rada, koji se kao prvi uslov svakom oficiru u sadanje doba nameće, nismo detaljnije ulazili: kako i na kojim osnovima to treba izvoditi.

U sledećim člancima koji dolaze i koje mislimo da čitaocima pružimo, mi ćemo se i na to pitanje osvrnuti. Treba, smatramo, kritički rasmotriti kako bi i na kojim osnovima najbolje bilo uputiti, upraviti stručnu i opštu spremu oficira.

Da se ova stručna sprema dobija prvenstveno u vojnim školama, vojnim akademijama i da se ona dalje razvija, dopunjuje službom u trupi, na raznim vežbama, manevrima, putovanjima, u rešavanju zadataka, samostalnim radom i studijom, takodje je poznato kao i to da se u cilju usavršavanja pojedinih rodova oružja ustanovljavaju, stvaraju pojedine škole, kursevi za pešadiju, artileriju i dr. Tako za pešadiju postoji pešadiska oficirska škola sa svojom uredbom po Ukazu od 18. februara 1924. god.

U ovom članku mi smo se zabavili, zadržali na ustrojstvu same škole poglavito uzimajući u pretres viši kurs redovnog tečaja.

Iznoseći svoje misli naša je želja da i druge podstaknemo kako bi čuli njihovo mišljenje, što bi sve išlo u prilog usavršavanja i razvijanja ove škole.

Na kojim bi osnovima trebalo ovu školu preurediti i postaviti te da daje najbolje rezultate koji se od takve škole očekuju, pitanje je zaista važno. Uredba koja o njoj postoji od 1924. godine zamišlja školu više na praktičnijoj osnovi sa primenjenim metodom nastave. Zadatak, cilj je škole, pored ostalog, da pešadiskim oficirima — kandidatima za položaje komandanata pukova i brigada pruži širu spremu u pogledu ko-

mandovanja, taktičke upotrebe i vodjenja pešadiskih trupa u borbi, da ih upoznaje s novinama, i svima pitanjima koja se javljaju u tehnici i taktici pešadije i da održava, stvara doktrinu ujednačujući poglede.

Viši oficirski starešinski kadar, isto kao i niži, nužno je da neprestano bude na visini zahteva koji mu se u savremenom ratu postavljaju. On mora da se stalno usavršava, da redovno prati vojnu nauku te da bi mogao potpuno svom pozivu odgovoriti. Jedan komandant puka, brigade (na njima se zadržavamo, jer škola po svom programu i zadatku i njih ima za te položaje da spremi) imaju u svojoj službi raznovrsne uloge: vaspitačko-pedagoški, administrativni, starešinski u užem smislu a nada sve, osobito u ratu, taktički, u komandnom smislu te da pukom, odnosno brigadom komanduju i da svoje oficire, mlađe potčinjene u tom smislu upućuju.

Ovaj kao najvažniji njihov zadatak t. j. u komandnom, taktičkom smislu biće poglavito predmet ovih daljih redova.

Koja su znanja najnužnija i koja je sprema najpotrebnija jednom komandantu puka odnosno brigade, pitanje je koje se prvo nameće kad se o postavljenoj temi pretresa. Po uredbi se predaju rešavanje taktičkih zadataka sa i bez trupe na zemljištu, naoružanje naše pešadije kao i susednih država, taktička upotreba celokupnog pešadiskog naoružanja, taktička upotreba teških mitraljeza i topova 37 mm. i služba izvidjanja i održavanja veze. Dakle ako se pažljivo rasmotri ovaj program, njime je zaista obuhvaćeno sve što je najvažnije, te da u kursu, inače ne tako dugom, treba s kandidatima preći. Tu je taktika u širem smislu s onim odeljcima koji najviše imaju značaja za trupnog komandanta.

Što nije možda ušla fortifikacija, vazduhoplovstvo, rovovska vojna i još koji predmet, objašnjivo je time što svakako oni u nekoliko ulaze u obim predavanja predvidjenih u konferencijama.

Svi ovi predmeti upotpunjuju spremu jednog pešačkog komandanta u koliko mu oskudeva. Dopuniće svim što mu se iz novina na svima poljima pokaže, a rasudjivanje, umešnost bi njegova time samo dobila. Svi su predmeti važni, ma da se može reći da je neki važniji od drugog.

Ostavljajući pojedincima, što im je i imperativna dužnost da se sami spremaju po svom nahodjenju i izdatim upustvima od nadležnih, a na osnovu upustava najviše vojne uprave, možda bi se izvesan uspeh postigao.

Ali uvidelo se u svima vojskama, pa i kod nas, da se to najbolje postiže zajedničkim radom gde je i garancija veća, u školi a poglavito pod rukovodstvom spremnih nastavnika i autoriteta.

Nastaje pitanje da li škola raspolaže sa nastavnicima koji će moći da posao izvode, da i svojom ličnošću, spremom i autoritetom mogu predavati komandantima pukova i brigada. Na to se mora dosta obratiti pažnja i voditi računa. Kod nas u našoj vojsci, moglo bi se reći da se oskudeva i da se oseća nedostatak stručnog, spremnog osoblja, oficira koji bi se s uspehom mogli kao nastavnici po školama upotrebiti. Vojna uprava ovom pitanju mora pokloniti dostojnu pažnju te i to osoblje pripremiti. Nezgoda se pojavljuje u nekoliko i zbog toga što mlađi drugovi, čina majora ili kapetana, imaju predavati starijim po činu i položaju.

*

Dosadanje je uređenje ove škole zahtevalo i tražilo da se viši kurs održava za vreme praktičnog odseka nižeg kursa, preko leta da bi se uporedno mogla predavanja u praktičnom pogledu s drugim vežbanjima izvoditi.

Dobre strane ovog, kako cela uredba zamišlja i propisuje, jesu da se baš i tim kandidatima za naše komandantske položaje praktično pokaže rad sa pojedinim taktičkim jedinicama, da im se očigledno pojedine novine u taktici istaknu, da im se pokaže sve praktičnim putem a uz zajednički rad sa artilerijskom školom gađanja koja takođe a poglavito sa svojim poučnim gađanjima isti metod predavanja i nastave održava i ima. Da će se i jedinstvo doktrine na ovaj način vršiti i obezbediti sa dosta garancije pojmljivo je na osnovu svega gore rečenog.

U logoru, u Kalinoviku blizu Sarajeva, gde se škola nalazi, za vreme leta ovaj praktičan način a u zajednici sa artilerijskom školom gađanja, za ovaj praktičan način su najbolji nslovi.

No s druge strane, zbog toga, što se odvajanjem ovih kandidata, oficira, kada su oni takođe najviše potrebni u trupi, po svojim jedinicama, da obukom rukovode, da joj daju pravac, da pokažu svoj uticaj kod nižeg starešinskog osoblja, u bataljonskoj i pukovskoj školi, smatra se da jedno trpi od drugoga. Ovo je vreme nezgodno. To dakle otežava da se odvajaju i upućuju u školu, bar u onom broju kako bi se to želelo. Ili ostaje da se onda trajanje samog kursa skrati, što bi opet išlo na uštrb stvari.

Ostaje dakle da se potraži za ovo drugo, pogodnije vreme, kad slušaoci mogu opet s izgledom na uspeh da provedu izvesno vreme u školi i nauče ono što je za njih potrebno. To bi bilo od polovine oktobra do polovine ili bolje kraja novembra kao najzgodnije vreme. Silom prilika ovaj bi tečaj morao biti više teornog karaktera, značaja, ali bi mogao da nadoknadi u koliko se praktično ne mogu izvesti i pokazati pojedine stvari.

U toku tog meseca ili mesec i po dana trebalo bi i imalo bi se sve gornje predavati, preći ih u više konferencija koje bi držali stručni i spremni nastavnici. Jer konferencije i ako obuhvate po sadržini možda manje, upoznaće ipak slušaoce dovoljno. Konferencijama će se moći istaći ono što je najvažnije, pokazati sve novine iz dotičnog predmeta u toku poslednjih godina, izneti nova gledišta u nauci, a opet potruditi se te izvoditi i održavati jedinstvo pogleda i uz to bliže se nastavnici sa kandidatima upoznati.

Po održanju ovog kursa, i odlasku u svoje jedinice od slušalaca tražiti i postaviti im u dužnost da oni od svoje strane u toku sledeće zimske škole svojim oficirima iznesu ono što su videli i naučili u školi. O ovom pak voditi računa, o čemu će se i pretpostavljeni nadležni uveriti da li se to savesno i ozbiljno izvodi. Na ovaj način biće dat sav značaj i poklonjena pažnja, koju zaslužuje pitanje o naučnoj intelektualnoj spremi oficira, pitanje o kom smo već izneli jednom prilikom svoje misli. Jer zaista spremanje našeg starešinskog osoblja za rat zaslužuje ozbiljnu pažnju.

No, ostaje u vezi tesnoj s ovim dovde rečenim kao jedno po našem mišljenju takođe važno pitanje, potreba da se za vreme ovih kurseva u pešadiskoj oficirskoj školi za nastavnike i predavače određuju i drugi sem stalnog osoblja u školi od đeneralštabnih i drugih rodova oficiri, poznati kao radljivi, zauzimljivi i spremni, a za koje se može računati da će svom pozivu odgovoriti.

Takođe upotrebiti poglavito one oficire naše, koji su u cilju usavršavanja poslednjih godina slati u inostranstvo i proveli u trupi, školi i po raznim centrima izvesno vreme. Tu moraju biti stručnjaci koji će za označeno vreme te konferencije održavati, biti kao nastavnici te kako bi uspeh bio stvaran i što bolji.

Ovo su gledišta koja mi zastupamo i za koja smatramo da će najviše pridoneti cilju i zadatku pešadiske oficirske škole.

Beograd

Pukovnik
Đ. Ćirić.

FEUILLETON

Из Његушевог „Горског Вијенца"

У добру је лако добар бити;
на муци се познају јунаци!

*

Ћуд је женска смијешна работа,
не зна жена, ко је какве вјере;
стотину ће промијенит вјерах,
да учини, што јој срце жуди.

*

Ко на брдо ак' и мало стоји,
више види но онај под брдом.

*

Што се мрчи, када коват нећеш?
што збор купиш, кад зборит не смијеш?

*

Чашу меда још нико не попи,
што је чашом жучи не загрчи;
чаша жучи иште чашу меда,
смијешане најлакше се пију.

*

Благо томе ко довијек живи,
имао се рашта и родити!
вјечна зубља вјечне помрчине
нит' догори, нити свјетлост губи.

*

Иза туче ведрије је небо,
иза туге бистрија је душа,
иза плача веселије појеш.

*

Кад ме жена пита ђе сам био,
казаћу јој да сам со сијао,
куку њојзи, ако не вјерова!

*

„Тврд је орах воћка чудновата,
„не сломи га, ал' зубе поломи!

*

„Коме закон лежи у топузу,
„трагови му смрде нечовјештвом.

Владика РАДЕ ПЕТРОВИЋ — ЊЕГУШ
Песник, Владика и Господар Црне Горе и Брда

Мртво доба ноћи: све спава, неко збори
кроза сан; дигне се кнез Роган да види
ко је, кад онамо — ал' Вук Мандушић
говори као на јави.

Кнез Роган

Који су ти јади Мандушићу,
те се сву ноћ с неким разговараш?

Кнез Јанко

Не, Рогане, немој га будити,
е он у сан ка на јави збори:
е ће мо га штогод распитати,
да се барем добро исмијемо.

Кнез Роган

Дану, Вуче, што оно збораше
за нашега бана Милоњића?
је ли чагрст каква међу вама?

Вук Мандушић

Није, брате, ништа међу нама,
но му нешто око снахе зборим.

Кнез Јанко

А шта је то? кажи ми на тајно!

Вук Мандушић

Љепша му је од виле бијеле;
нема пуно осамнајест љетах,
живо ми је срце понијела?

Кнез Јанко

Рашта ти је срце понијела?

Вук Мандушић

Има рашта, ругаш ли се збиља?
рашта друге нема на свијету!!
да нијесам с баном Милоњићем

деветороструко кумовао,
бих му младу снаху уграбио,
па с њом бјежа главом по свијету,

Кнез Јанко

Не ђетињи, кукала ти мајка!
збиља ти је сву памет попила.

Вук Мандушић

Ал' је ђаво али су мађије,
али нешто теже од обоје!
кад је виђу, ђе се смије млада,
свијет ми се око главе врти.
Па све могах с јадом прегорети,
но ме ђаво једну вечер нагна,
у колибу нoћих Милоњића.
Кад пред зору и ноћ је мјесечна,
ватра гори насред сјенокоса,
а она ти од некуда дође,
украј ватре сједе да се грије;
чује да свак спава у колибе,
тада она вијенац расплете.
Паде коса дониже појаса;
поче косу низ прси чешљати,
а танкијем гласом нарицати
како славља са дубове гране.
Тужи млада ђевера Андрију,
мила сина Милоњића бана,
који му је лани погинуо
од Турака у Дугу крваву;
па се снахи не дао остриђи:
жалије му снахин в'јенац било
него главу свог сина Андрије.
Тужи млада, за срце уједа,
очи горе живје од пламена,
чело јој је љепше од месеца,
и ја плачем ка мало дијете.
Благо Андриј' ђе је погинуо,
дивне ли га очи оплакаше,
дивна ли га уста ожалише!

*

Дође Драшко Војвода па се са свијема грли и целива, па сједе међу њима.

Кнез Роган

Причај штогод, Драшко, од Млетаках!
какав народ бјеше на те стране?

Војвода Драшко

Какав народ, питаш ли Рогане?
ка остали, — не бјеху рогати.

Кнез Роган

Знамо, чоче, нијесу рогати,
но бјаху ли згодни и богати?

Војвода Драшко

Бјеше, брате, доста лијепијех
а грднијех десет пута више,
од бруке се гледат не могаху.
Богатијех бјеше поголемо;
од богаства бјеху полуђели,
ђетињаху исто као бебе.
Сви нуглови пунани празновах;
мучаху се да им очи прсну,
да одеру кору леба суха.
Гледао сам по два међу собом
ђе упрте какву женетину
тјелесине мртве и лијене,
потегла би по стотину оках,
па је носе кроз градске улице
усред подне тамо и овамо;
не боје се чести ни поштењу,
тек да стеку да се ками ране.

Кнез Јанко

Бјеху ли им какве куће, Драшко?

Војвода Драшко

Бјеху куће на свијет дивота!
Ама бјеше муке и невоље:
ћескота их несретња дављаше,
смрад велики и тешка запара,
те немаху крви у образу.

Вук Мађуновић

А како те збиља дочекаше?

Војвода Драшко

Ко м' у зли час дочекива, Вуче?
ја нијесам ни позна никога,
а камо ли да ме ко дочека.
Но ми она ружна мјешавина
не даваше из куће изаћи;
свагда граја бјеше око мене,
када хоћах по граду изаћи,
као у нас бијеле нeђеље,
кад се крену момчад у машкаре,
Да једнога не би пријатеља,
главом сина Зана Грбичића,
свога дома већ не ћах гледати
него кости тамо оставити;
а он ме је братски дочекао,
водио ме свуда по Млеткама.

Вук Мандушић

А бјеху ли јунаци, војвода?

Војвода Драшко

Не, божја ти вјера, Мандушићу,
о јунаштву ту не бјеше збора!
него бјеху к себи домамили,
домамили па их похватали
јадну нашу браћу соколове,
Далматинце и храбре Хрвате;
па бродове њима напунили
и тиска' их у свијет бијели,
те довукуј благо из свијета
и притискај земље и градове...

*

Главари сједе око гувна и разговарају се, док ето ти 3—4 стотине Озринићах, Цуцах и Бјелицах. Сви посједоше пред главаре и држе дуге пушке уз рамена

Сердар Вукота

Добро дошли! што је било људи?
кренули сте некуд ка на војску.
То вам није без неке невоље;
да се није ко покла, бога ви?

Војник

Не, сердару, јошт није покоља,
ема би се могло дослутити.

Други од војниках

Попе цуцки, дајми оно писмо
те си писа међу свима нама;
па се с њиме нека разговоре,
е ће мо их грајом загушити.

Поп Мићо дава писмо владици Данилу; владика га гледа и не говори ништа

Кнез Јанко

Што је било? што пише, владико?

Владика Данило

Не, може се оно прочитати.

Даје га владика кнезу Јанку, да га попу поврати

Кнез Јанко (гледа га)

Дивна писма, јади га убили!
красно ли је на карту сложено,
као да су кокошке чепале.

Свак се смије; кнез Јанко дава писмо попу и говори му.

Кнез Јанко

Попе Мићо, држ' ти ово писмо,
те прочита', да знамо шта пише.

Поп Мићо узима писмо, дуго га гледа и почиње читати.

Поп Мићо (чита)

Ум.. дам.. ам.. би.. ну.. но.. на.. ша.. ра.

Вук Мићуновић

Лијепо ли ова сабља чита,
дивно ли нас данас разговори!
аманати, ђе научи тако?
јесу ли те у Млетке шиљали?
када своје тако осијецаш,
а да што би с туђијем чинио?!

Поп Мићо

Ти се, Вуче, ка да са мном ругаш?
какав наук, такво и читање!
да сам има бољег учитеља,
те бих и ја данас боље чита.
Ка је да је, о њему се бавим;
ко ће боље, широко му поље!

Вук Мићуновић

Ја ти не бих предавао бира,
да се слушам, зрно да ђавоље.

Поп Мићо

И не дају жита ни у шаку,
до по руно и по груду сира;
па и то ми дају ка на силу.
Да ли не знаш наше даваоце?

Вук Мићуновић

Аманата, не наиједи се!
а како им читаш литурђију,
кад овако у писмо затежеш?

Поп Мићо

Аманат ми, ја је и не читам,
нити ми је књига за потребу,
нит' је када у цркву отварам.
Напамет сам добро утврдио
литурђију. крстит и вјенчати
па кад ми је за које потребу,
испојем га ка пјесму на уста.

Кнез Јанко

Чудна попа, јади га не били;
у свијет га оваквога нема

Сви у смијех и у грају

*

Игуман Стеван

Ја сам проша сито и решето,
овај грдни свијет испитао,
отрови му чашу искапио,
познао се с гркијем животом.
Све што бива и што може бити,
мени ништа није непознато;
што год дође, ја сам му наредан.
Зла под небом што су сваколика
човјеку су прћија на земљу.
Ти си млад још и невјешт владико!
прве капље из чаше отрови
најгрче су и најупорније;
о да знаш што те јоште чека!
Св'јет је овај тиран тиранину
а камо ли души благородној!
он је састав паклене неслоге:
уњ ратује душа са тијелом,
уњ ратује море с бреговима,
уњ ратује зима и топлина,
уњ ратују вјетри с вјетровима,
уњ ратују живина с живином,
уњ ратује народ са народом,
уњ ратује човјек са човјеком,
уњ ратује дневи са ноћима,

уњ ратују дуси с небесима.
Т'јело стење под силом небеском,
Колеба се душа у тијелу;
море стење под силом небесном,
колебљу се у мору небеса;
волна волну ужасно допире,
о бријег се ломе обадвије.

Нико срећан, и нико довољан,
нико миран, а нико спокојан;
све се човјек брука са човјеком.
гледа мајмун себе у зрцало!

*

А у руке Мандушића Вука
биће свака пушка убојита!

У подножју....

— пешадиском п-поручнику † Кузману Петровићу. —

У подножју самом где су плодне њиве,
Покривају хумке храбре витезове,
Оне што умреше да вечито живе —
За спас напаћене земље Србинове.

Горе по брдима — ровови остали,
Парчад од граната и пушчана зрна,
Кости од удова, оних што су пали,
А које покрила тврда земља црна.

Негде по који шлем, део бајонета,
Потков од кундака ил' трула цокула
С остацима ноге која је однета.
Мало даље, трули делови одела.

. . . .

Кад црквено звоно почне да одјеца
И срушена црква прикупи сељаке,
Поклоне се људи и жене и деца:
Пред скромним олтаром спомену јунаке!..,

. . . .

У подножју самом где су плодне њиве,
Поређано стоји гробље витезова,
Оних што умреше — да вечито живе —
Народ што одгаји земља Србинова.

Косовска Митровица. **Дим. П. Марковић**
пешад. ппоручник.

Из минулих дана.

Под теретом судбе, изгнаник броди,
Вечноме миру, вечној слободи.
За њиме хорде Татар-Азијата,
Ко грабљива тица канџама хвата.

Још пушку има од целе спреме,
Не дише више, клеко крај стене,
Татарину хоће учинит крај
Да тиме спасе поробљен завичај.

Ал' немоћна рука клону на груди,
Јер то беху вуци, а никад људи.
Његово тело на пушке дижу
У мртво тело куршуме нижу.

Вечан ће спомен бити међ нама,
Његова душа неће бити сама
Што паде за груду, слободе, части
Још ће жртва поред њега пасти.
Свуда се сада захвалност јавља
Од Кожуха до кршног Триглава,
Жртви, сени, оних што су пали,
За груду земље, свој живот дали.

Суботица. **Божа Ранковић**
редов митраљ. чете 34 п. пука

Вести из гарнизона.

ЦЕТИЊЕ

Кликће вила са Ловћена, те поздравља сестру са Авале.....

Цела Зета, наша јуначка Црна Гора је у свечаном руху окићена, радосна спремила триумфалан дочек Краљевском Пару. Њ. В. Краљ чини званичну посету овој Области и долази у своје родно место рођења.

Прво преко Пећи у Андријевицу, Краљ у пратњи Владе и свите: Министра Војске и Морнарице, дивизиског ђенерала г. Д. Трифуновића, Првога Ађутанта, Команданта Краљеве Гарде и Сердара Генерала Јанка Вукотића, отвара нов пут преко Ругова који води за Андријевицу. Овим се збрише црна успомена пута Голготи Србије 1915. год., који беше непроходан а сада иду њиме аутомобили.

Први конак Њихових Величанства у Црној Гори био је у Колашину, у срцу братске љубави племена Васојевића.

Преко Подгорице, где је био војни парад Њихова Величанства заустављала су се у сваком насељеном месту, где су на-

род, корпорација: ратника инвалида, омладинаца клицали и ђаци који су певали народну химну, док су преставници општина подносили у знак верности добродошлице Краљу, со и хлеб.

Старе војводе и сердари били су обучени у богато црногорско одело са златним токама и срмалим појасима за које су носили револвере.

Краљ је свратио у манастир Св. Василије у Горњем Острогу и целивао мошти Светитељеве.

Нарочито сјајан дочек учињен је у граду Никшићу, па и Шавник није изостао.

На Цетињу је био 20. ов. мес. велики парад на коме су узели учешћа: Одред Краљеве Гарде, 10. пеш. пук „Таковски" и 15. пешад. пук „Синђелића" из Сарајева, као и „чудни рефлектори".

Гардисти жању успех допадања код кршних Црногорака, а стари ратници поносе се са „Краљевским перјаницама".

Краљ је био у униформи гардиског пуковника, а Краљица у националној народној ношњи.

Увече је била бакљада и варош осветљена. Краљ је одржао достојанствени говор Цетињанима.

Краљ је обишао Чево, Његуше и друга места, где га је народ свуда благосиљао, а он Краљевски дарива кога треба.

Цетиње и цела Црна Гора испуњени су гостима који су свесрдно дочекани.

* * *

21. ов. месеца са Цетиња пренешене су кости Владике Рада Његоша на Ловћен — ливаде Корита. Тога дана је прослављена велика национална и културна свечаност. Учињено је признање праху највећег народног генија. За време окупације Аустријанци су разрушили гробницу на Ловћену и Владику пренели у Манастир Св. Петра на Цетиње. Наш Краљ озидао је нову капелу на Ловћену и данас су пренешене мошти на Ловћен на најсвечанији начин. Из свих крајева наше Државе дошли су представници да учествују у овом великом догађају.

Владика Раде је најузвишенија и најплеменитија личност наше расе. Његош је бесмртни песник и творац „Горског Вијенца", чувеног у целоме свету.

У њему су ови бесмртни стихови:

„Благо оном ко довијека живи имао се ршта и родити".

„У великим народима генију се гњездо вија".

Он је био пророк у оди Кара-Ђорђу: „Праху Оца Велике Србије".

Данас је он примио:

„Тежак Вијенац, ал' је воће слатко, Воскресење не бива без смрти".

Данас захвална нација кличе му:

„Поколења дјела суде, што је чије дају свијема".

Путник.

КЊИЖЕВНОСТ

Фелдмаршал Конрад фон Хецендорф: **Из мога службовања. — Aus meiner Dienstzeit.** — 1923. IV. Свеска. Издање Никола. Беч—Минхен; од ђенерала *фон Кула.*

I.

Пре кратког времена појавила се 4. свеска „Из мога службовања", успомене фелдмаршала Конрада фон Хецендорфа. Ова свеска обухвата догађаје од убиства аустриског престолонаследника у Сарајеву до краја септембра 1914. Убиство у Сарајеву означава Конрад, као објаву рата Србије Аустроугарској, на коју се могло само ратом одговорити. Преговор са Србијом није се могао више одуговлачити. За то су услови, који су стављени у ултиматуму били тако строги, да се предвиђало да ће их Срби одбити. Са тим је Конрад био сасвим начисто а увиђао је и опасност, да би се Русија и Румунија, као непријатељи монархије, могле ангажовати у рат. Рат против Русије, Румуније, Србије и Црне Горе држао је за неповољан. Таквој комбинацији није дорасла Аустроугарска. „Радо бих себе уверавао, да тако не буде, али то је тако", мислио је после Министарске седнице од 7. VII. 1914. (датуми су свуда по новом календару), и чак је такав рат тумачио као „va banque — игру". Али је био убеђен, да монархија није могла више избећи рат, ако не би хтела да капитулира као

велика сила. Само „ако се имамо бојати и Италије, онда не треба да мобилишемо", изјавио је грофу Бертхолду. И тако се сва нада била полагала на брзи одсудни успех Немачке против Француске, који би Италију и Румунију задржао од ступања у рат против Централних сила, па би им можда дао повода да њима приђу.

Из овога се већ уочава, чему фелдмаршал фон Конрад циља: „Пораз на Марни био је сигнал за Италију, Румунију и остале непријатеље Немачке и Аустроугарске, да приђу Антанти. На тај начин је дошла знатна надмоћност на непријатељској страни".

О измени депеша, о којима се много расправљало у својој и страној штампи, између оба Начелника Штаба Врховне Команде Конрада и Молткеа у критичним данима 30. и 31. VII. 1914. нећемо овде потанко излагати. Молтке, који је Конрада покушао да задржи од пренагљених поступака, навалио је на њега да што брже мобилише, из чега је Конрад могао закључити да има одређенијих знакова, да ће Русија ступити у рат. То је са војничког гледишта било његово право и дужност, а са политичким преговорима није имало никакве везе нити је на њих утицало. У наредним посматрањима неће се узети у обзир политички односи, већ ће се претрести само важна војна питања, која излазе из увода рата и првих операција.

Одлука о *развоју* Аустро-угарске војске била је без сумње до крајности тешка. За распоред, употребу и прикупљање трупа било је од највећег значаја, да ли ће Италија и Румунија остати верне савезу или неутралне или чак непријатељске. Излаз из савеза Италије утицао је по мишљењу Конрада, те Немачка није могла на исток послати 12 или 13 дивизија већ само 9, нити је могла одмах упутити још 5 дивизија, које су узете у изглед. Још осетљивије је било иступање из савеза Румуније. Једна румунска армија на страни Аустроугарске, која би била концентрисана у Молдави, везала би руске армије у Бесарабији и Подолији и тако би штитила десно крило аустроугарских армија, које би оперисале у Галицији, против напада са истока. Пошто је изостала ова заштита, морао је првобитни план *развоја, који је предвиђен у Галицији*, да се повуче уназад иза линије Сан—Дњестар.

Но најтеже је питање било, да ли ће се *развој извршити само против Србије или и против Русије и против Србије.* Оба су случаја била разрађена у припремним радовима за мобилизацију. По плану *развоја Б* (Балкан) имале су се снаге — готово половина целе војске, — које су потребне за брзи и одсудни успех против Србије, сконцентрисати на Дрини (V и VI армија) и на Сави и Дунаву (II армија). План *развоја Р* (Русија) предвиђао је концентрацију готово целе војске против Русије и Галиције, док би се против Србије употребио само најмањи број трупа.

Конрад мисли, ако се рат са Русијом има сигурно очекивати, да је најбоље, да се против Русије иде непосредно са мобилизациских места. Али су се надали, да се рат може локализовати и да ће Русија само запретити. Тако је дипломација ставила Врховну Команду најпре пред задатак, да рат води само против Србије и да за њега припреми јаке снаге, предвиђене првим планом развоја Б, за брзи удар. Пошто је развој против Србије почео, онда су ступањем Русије у рат били принуђени да пређу на развој Р против Русије.

И овај случај био је предвиђен у припремама за рат. Транспорти против Србије већ су почели, те су за то требали да иду до краја. Прекид транспорта довео би до такве пометње, да се правилан развој не би извршио ни против Русије ни против Србије. Овај је случај у ствари и наступио. V, VI и II армија продужиле су транспорте против Србије, док су I., III и IV армија почеле транспорт у Галицију и ради тога употребиле све транспортне линије које тамо воде. Чим су те линије биле слободне, по њима су се требали транспортовати делови војске, концентрисани против Србије, а одређени против Русије, а то је у главном II армија, и то у Галицију. Овим се у времену, тако тврди Конрад, не би много изгубило, пошто би делови II армије иначе морали чекати у својим мобилизациским местима на отправљање. Али је предуслов био, да одлука о промени развоја падне до петог мобилизациског дана. После тога било је теже извести промену.

Из овог поступка добивена је с једне стране у августу 1914. та корист, што је II армија, најпре распоређена на Сави, припретила Србији и на Сави везала њене снаге. С друге стране Конрад је био све-

стан, да се II армија на Сави могла лако заплести у борбу и тада би отпала против Русије, или не би благовремено дошла у Галицију. Ово је морало постати у толико осетљивије, што је II армија имала на десном крилу у Галицији да штити десни бок, који је постао јако угрожен, пошто је отпала Румунија.

У ствари развој је текао овако. 25. јула била је наређена мобилизација *случај Б*. Први „дан обзнане“ био је 27., 1. мобилизациски дан 28. јули. На овај је начин мобилисано 8 корпуса са припадајућим ландверским и ландштурмским формацијама као и 3 коњичке дивизије. То су биле снаге, које су се сматрале довољне, да се постигне брзи успех против Србије. Један од ових корпуса, трећи, служио је као резерва. Концентрациски транспорти почели су по четирима линијама 30. јула. По горњем, пети мобилизациски дан против Србије био је 1. август. То је био дан, кад је се по Конрадовом излагању, ако Русија ступи у рат, превожење II армије, спочетка концентрисане против Србије, могло још извршити у Галицију без знатног губитка времена, као што је фактички и било.“

Случај Б наступио је фактички 31. јула. Овог дана била је наређена општа мобилизација и против Русије. Први „дан обзнане“ био је 2. август а 1. мобилизациски дан 4. август. Транспорти против Србије већ су се кретали. Један део трупа могао се задржати и послати непосредно на север, док су други транспорти против Србије морали ићи до краја. Конрад се тужи, што је одлука тако доцкан пала. Да је она пала 30. јула, то би се почетак транспорта могао још обуставити.

Оптужба пада у очи, пошто губитак времена у развоју против Русије није требао наступити променом развоја, да је био наређен до 1. августа. Због тога постоје сумње, да ли није Србији нанета велика штета пуштањем трупних транспората, који су доцније одређени за Русију — у главном II армија и 8. корпус V армије. Сам Конрад означава овај развој против Србије као врло утицајан и „као рђаву последицу нејасне и плашљиве политике“. У једном писму Молткеу од 2. августа Конрад наглашава, „да је већ свршен јужни транспорт створио велике компликације“. И на другим местима своје књиге говори Конрад о тешким односима, као и поремећајима и трвењима, која су наступила обртањем против Русије. Концентрација у Галицији сршила се „нешто спорије“.

Ђенерал фон Ауфенберг-Комаров скренуо је пажњу на „претерано искоришћавање возног материјала, кога иначе нема довољно“. И сам Конрад објашњава уочљиви факт, да је 31. јула одређен као први мобилизациони дан тек 4. август, због „дириговања локомотива и вагона, који су употребљени за развој против Србије.“ Због тога је знатно задоцнио развој против Русије.

Али много теже је утицало, што је се II армија, распоређена на Сави, била заплела у борби против српске војске, као што се и очекивало. Док је на Сави чекала на одлазак у Галицију, требала је II армија демонстрацијама да помогне V армију при њеном тешком прелазу преко Саве. Но ни у ком случају није требала II армија да прелази Саву и Дунав. Али је њено неактивно држање било неприродно, кад се V армија заплела у тешке борбе и њу је требало неизоставно помоћи. Командант аустроугарских трупа против Србије фелдцајгмајстор Поћорек наваљивао је да му помогне II армија, и сам Конрад најзад одбио је да се ангажује 4. корпус, у нади да се на тај начин избори победа. Због тога се овај корпус могао тек 30. VIII. укрцати ради транспортовања у Галицију, тако да је његов недостатак у борбама источно од Лавова (Лемберга) осетљиво утицао.

На тај начин десило се, да се против српског војишта, као што признаје и сам Конрад, употребило много више снага, но што је било потребно према његовој важности. Поћорек је располагао, по Конрадовом излагању, 25. августа, без 4. корпуса, са 12 дивизија. Конрад је утврдио, 1. септембра, да трупе са Саве сада не треба више кретати, јер ове иначе не би биле од важности ни на јужном ни на северном војишту. У борбама у Галицији располагала је, како се каже у „дневном извештају за 30. август“, II армија само са 5 дивизија и није успела са својим нападом.

Овај развој Б против Србије, проузроковао је без сумње велику штету. Под овим околностима настаје питање да ли се није могао избећи овакав развој. По његовом властитом излагању очекивао је Конрад још 23 јула при предаји ултиматума Србији, да ће рат са Србијом „можда изазвати рат са Русијом“. Ово

мишљење потврдило се наредних дана извештајима о руским мобилизациским припремама. Руска мобилизација сматрала се 30. јула као „несумњива“ и властита општа мобилизација узета је у изглед за 1. август. „30. јула било је све нотпуно јасно“. У 12.[45] часова стигао је из Берлина извештај, да је руски посланик обзнанио мобилизацију војних кругова: Варшава, Кијев, Одеса и Казан. А то је био дан, кад се, по Конрадовом излагању, почетак транспорта против Србије још могао задржати. Зашто ово није било?

Разлог, који Конрад за то наводи, мора се одбацити. 31, јула у вече послао је депешу цар Виљем цару Фрањи Јосифу, којом извештава о предстојећој немачкој мобилизацији и изражава се спремним „да у испуњавању својих савезничких дужности почиње рат против Русије“. У исто време цар Виљем је напоненуо, да Аустрија своје снаге не расларчава против Србије, већ нека своје главне снаге концентрише против Русије. Ове „закашњене савете и поуке одбија Конрад, пошто су транспорти против Србије били већ у кретању, и тврди, да је овом изјавом Немачке „створена сасвим нова ситуација“. „Да је одлука Немачке за рат против Русије раније стигла, транспортовале би се са мобилизациских места у Галицију све аустроугарске снаге, осим минималне групе одређене против Србије и Црне Горе“. Другим речима: „оклевајуће држање“ Немачке носи кривицу. Да овај прекор не може никако опстати излази из ових разлагања. 30. јула била је ситуација сасвим јасна за Аустроугарску. Да ли је Немачка мобилисала или је још оклевала, Аустрија се сад морала бранити против Русије. Немачка изјава 31. јула није никако створила нову ситуацију.

Конрад са правом наглашава величину војног задатка, који је Аустроугарска предузела у почетку рата. Стајала је против Русије, која је два до три пута јача од ње. Због тога је било потребније, да се главне снаге концентришу против најважнијег непријатеља а да се против Србије држе најмање снаге. Да се предузме офанзива на обојим војиштима, то је превазилазило снаге Аустроугарске. Конрад наводи масу разлога, због којих је *офанзива против Србије била* императивно потребна. Доиста је опасност српског упада у Босну најјаче осујећена властитом офанзивом. Али пошто је II армија на Сави и Дунаву само демонстративно садејствовала својим присуством, то је V. и VI армији припао тежак фронтални напад преко Дрине. Баш овај правац означава аустриски ђенерал Краус као најнезгоднији правац напада, јер је водио по врло тешком земљишту. И поред тога Поћорек је са пристанком Конрадовим предузео офанзиву и, пошто је прва пропала, понова је, у споразуму са Конрадом, 7. септембра прешао у офанзиву. Пошто су једном на Балкану остављене много јаче снаге, но што се желело, нису требале, као што Конрад каже, бити неактивне, већ су требале поправити претрпљени неуспех. И овај је напад потпуно пропао, као што је познато.

Тако се преносила погрешка првобитног развоја. У свакој тактици стоји, да се на одсудној тачци не може бити никад доста јак и да се споредни циљеви морају запоставити. У пракси је, по искуствима ратне историје, спровођење овог начела врло тешко. Као што је Немачка објавила рат Русији, али је против Француске концентрисана, морала је Аустроугарска поступити слично против Русије и Србије. Немачка је готово све своје снаге утпотребила против Француске, а на истоку оставила је 9 дивизија, па ипак на западу није остварила, да главне снаге безобзирно ангажује на одсудном десном крилу.

Наслоњена на велике реке Саву, Дунав и Дрину могла се одбрана против Срба извести са сразмерно малим снагама. Али „за активну одбрану била би на јужном војишту везана врло велика снага“, известио је Поћорек 4. септембра, пошто је већ једном на Балкану остављено више снаге, но што је нужно за одбрану.

— Наставиће се. —

По немачком извору
Милош Ђ. Станковић
пуковник

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

USPOMENA IZ KARAĐORĐEVOG RATOVANJA od 1804—1813 god. Period od 1788. godine do 1804. godine beše vrlo težak i neizdržljiv za narod Srpski. Kada Turci kapetan Koču sa svojih 60 drugova žive na kolac nabiše, kada počeše sve viđenije ljude u Srbiji vešati, ubijati i mučiti, narod Srpski u šumovitoj žemlji Šumadiji po rasštrkanim i žalosnim kolebama, pognutih glava u izdrpanom odelu, a među njima sile se i baškare, bogato odeveni i u lepim kućama Turci, koji naoružani raspolagahu sa životima i imanjem Srpskim. Ovo beše Srbija pre 1804. godine.

2. februara 1804. godine na Sretenje narod Srpski u Orašcu jednoglasno izabra sebi za vođu narodnog protivu Turaka Karađorđa. „Đorđe dođe, Sunce granu i Srbiji dan osvanu".

Posle ovog izbora vidimo, kako gore one lepe Turske kuće, kako su oživele šume, kako se ispravile pogurene glave, kako se na sve strane peva i veseli, kako se na sve strane puca i kako se narod Srpski sveti turskim izmećarima Vidimo slavnu bitku na Mišaru 1. avgusta 1806. godine. Bitku na Beogradu 30. novembra 1806. gde pada slavni junak Vasa Čarapić, zatim slavnu bitku na Kamenici kod Niša 1809. god. gde pada slavni branilac Steva Sinđelić. „Još stoji šanac, još stoji raka dičnih sinova, dičnih junaka." Zatim odbranu Negotina 18. Jula 1813. godine gde pade slavni heroj Hajduk Veljko: „Glavu dajem, Krajinu ne dajem".

Posle ovih slavnih pobeda, postao je težak period za narod Srpski. 21. Septembra iste godine usled surenjivosti vojvode, na svima frontovima Turci su imali uspeha, narod se razbeže po planima, jedan deo pobeže u Austriju sa nekoliko vojvoda. Ovo je bio period do 6. Aprila 1815. godine kada se nađe jedan od vojvoda Karađorđevih, to beše knez Miloš, koji posle bitke na Čačku, Dublju i Požarevcu uspe da dobije izvesnih garancija i prava od Turaka i da kao važal vlada.

N a o r u ž a n j e i o b u k a u p r v o m u s t a n k u. Naoružanje je bilo raznoliko, u prvo vreme topovi trešnjevi. sa gvozdenim obručima, docnije su Srbi zadobili više topova od Turaka pri osvojenju Beograda i Smedereva. Puške su bile kremenjače.

Novo-sadski vladika Jovanović, krišom poslao je Srbima jedan crkveni top (dug oko pola hvata sa municijom, top i kara prebačeni su noću kod Kleka u Srbiju, sa istim topom došao je i topdžija Mita. Drugi topčić takođe su poslala naša braća iz preka; oba topa upotrebljeni su pri opsadi Beograda 1906. godine

Jovan Petrović, kovač, napravio je prvi top od gvožđa sa svojim imenom i poklonio ga vojsci.

Toma Milinović iz Mokrinja u Boki Kotorskoj, lio je topove za vojsku, koji su bili sastavljeni iz pet komada, barut i municiju doturala su naša braća iz preka.

Kara-Đorđe je po svojim vojvodama uvek preporučivao da municiju čuvaju kao oči u glavi. Vojvode su imale pravo kažnjavanja, 50 štapa. U borbi su vojnici nosili po jedan proštac ili denjak pruća kao štit iza koga su gađali, a upotrebljavali su i kolica sa denjkovima pruća.

Obuka vojske izvođena je po naročito spremljenim pravilima. Iz Austrijske vojske prebe la su naša braća oficiri da nam pomognu i to kapetani: Žikić, Radić, Petrović, pešadiski i konjički kapetan Petar Novaković-Čardaklija, zatim peš kapetani Proka Slavonac iz Pakraca. Mihailo Đurković, Jovan Jakšić, Kosta Gligorijević, Dimitrije Simonović i Đorđe Simić Artileriski kapetani: Pavle Popović iz Novog Sada, Toma Milinović iz Mokrinja, Boka Kotorska.

Iz bratske ruske vojske došli su svojevoljno ovi oficiri: peš. kapetani Ilija Feođorović, Bej. Novokreščeni, Tgričić Trebinski, artil. major Lavrov i inžinjer Major Gramberg.

Vežbanje je trajalo 3—10 dana, a kada su se nadali napadu Turskom, vežbe su trajale oko tri meseca.

B r o j n o s t a n j e K a r a đ o r đ e v e v o j s k e. 1813. godine pod zastavom bilo je boraca 49 000 sa 188 topova.

Karađorđe kao vešt i oprobani vojskovođa, zastupao je princip: maršuj raždvojeno tuci se združeno, s toga je i bio mnjenija da se vojska koncetriše na Zapadnom frontu protivu Turaka a on Karađorđe da sa rezervom ostaue u centru i hita tamo gde najopasnije bude, (akt Karađorđev pod Br. 1650 od 25 Juna 1813. god.), ali Mladen Milovanović popečitelj nije hteo primiti ovaj plan Karađorđev već je ostao pri odluci sovjeta da se ofanzivno defanzivni rat vodi na svima frontovima, usled čega je neuspeh sledovao za koji moralnu odgovornost ne može nositi Karađorđe već Mladen Milovanović, jer onaj koji hoće sve da odbrani, taj ne može ništa da odbrani. Na Sever bude poslan — na Bosnu Jakov Nenadovič, Luka Lazarović i Simo Marković Na Sjenicu i Hercegovinu Karađorđe. Na Niš Miloje Petrović Na Krajinu i grad Fetislav Milenko Stojković i na Novi Pazar Anta Ristić-Pljakić. U Zlatibor kao komandant levog krila Miloš Obrenović. Kao što se vidi front odbranbeno napadni bio je i suviše veliki za ovu vojsku, to je neuspeh u napred bio osuđen

Kad se proceni situacija ovog vremena, Karađorđev je plan bio najbolji, ali je svaki vojvoda hteo radi popularnosti svoga kraja i rodnog mesta da brani svoj kraj.

U ratu je „jedan sve i svja“ veli Napoleon. Plan mora ostati tajna, a potčinjeni komandanti znaju samo u koliko se njih tiče.

Politika dela kod spoljnih prijatelja u slučaju uspeha i obratno, a u planove oprobanog Komandanta ne meša se već je to stvar njegovog umovanja

U glaonom, ono što je neumrli vožd Karađorđe započeo, — posle 114 godina dovršili su njegovi potomci.

Peš. p.pukovnik,

Ruma — Panta Miljković

ЧЕСТИТКА* ПОСЛЕ ПОЛОЖЕНЕ ВОЈНИЧКЕ ЗАКЛЕТВЕ.

Војници!

Ви сте данас роложили војничку заклетву нашем Врховном војничком Заповеднику Његовом Величанству нашем Краљу Александру Првом и тако сте сада постали његови прави војници.

Сваки не може да постане војник! — Да један човек може да постане војник, он прво и прво мора да има добре и моралне и интелектуалне и физичке способноэти. Чим код једнога човека нису на своме месту било моралне било физичке способвости — он не може да постане војник.

Према томе ми војници можемемо се само поносити тиме што смо војници — јер нам је тиме признато да су нам и моралне и интелектуалне и физичке способности на своме месту и да су добре.

*

Чим, пак, неко постане војник он, самим тим прима на себе једну узвишену и части пуну дужност — а то је дужност да свога Краља, свој Народ и своју Отаџбуну штитити и чува од свакога непријатеља.

Према томе ми војници и том и таквом својом улогом и дужношћу можемо се само поносити и дичити!

Но та наша војничка дужност у колико је узвишена и части пуна у толико је тешка. Она је тешка с тога што се њено извршење само смрћу нашом граничи. — Другим речима, војник је оправдан за извршење своје дужности само онда када је за њено извршење дао и живот свој.

*

Полажући војничку заклетву ми војници исказујемо своју чврсту и непоколебљиву вољу и решеност да ћемо ту нашу, тако узвишену и тако тешку, војничку дужност вршити до последње капи крви наше!

*

И с тога ја, овде као представник војске а и као ваш садањи војнички командант, радујем се што сте ми ви повећали број војника — па вам честитам положену војничку заклетву и позивам вас да нашега Врховнога Заповедника Његово Величанство нашег Краља Александра Првог поздравимо троструким живео. Живео! Живео! Живес!

Свет. Савић
пуковник.

* *Примедба:* Вршећи регрутовање, ја као командант Војног округа у исто време вршим и заклињање незаклетих обвезника.

Том заклињању присуствују и врше га и свештеници и они обично одрже по неки говор обвезницима. Но ти су говори и сувише дугачки — те готово више заморе него што одушеве.

После мога поздрава, пак, примећује се врло добро расположење и веселост.

Из тога закључујем да је мој поздрав и са довољно садржаја и не сувише дугачак и износим га пред читаоце В. Весника.

НАША ПОШТА

Молимо наше претплатнике, да у току месеца октобра измире претлату за ову годину, а који још то нису учинили. То ће бити у интересу сваког претплатника, а ова администрација ослободиће се послова око нарочитих потраживања. — (Приликом нарочитог личног потраживања претплате „на доплату“ урачунаће се поштански трошкови на штету претплатника).

*

Молимо да се свака промена адресе одмах јави поштанском картом, јер ова управа не може да одговара за бројеве који се изгубе због промењене или нетачно јављене адресе. Рекламације појединих непримљених бројева узимају се у обзир само у року од шест недеља по појави дотичног броја.

Издавачи: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Уредник: пуковник у пензији Димитрије Булић, Крагујевац.
Нова Штампарија „Шумадија“ А. Јовановића — Крагујевац, Београдска 54.

Војни весник — Vojni vjesnik
Vojaški vestnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:

Годишње	Дин. 60
За пола године	„ 30
За иностранство:	
Годишње	„ 70

ОГЛАСИ:

Цела страна	Дин. 200
1/2 стране	„ 100
1/4 стране	„ 50
1/8 стране	„ 25

Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 11. Крагујевац, новембар 1925. Година V.

НОВИ САД

са мониторима на Дунаву

КОЊИЧКА ШКОЛА

и

ЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА СВИХ ОФИЦИРСКИХ ШКОЛА.

I.

У почетку ове године образована је Коњичка Школа, са седиштем у Нишу.

Школа има: курс за активне официре (нижи, виши и обавештајни течај), школу за резервне официре и Подофицирску Школу. Школа за резервне официре постојала је и раније у саставу Подофицирске Школе. До сада је формиран Штаб Коњичке Школе, а течаји имају да се образују и да отпочну дејство 1. октобра т. г.

На тај начин наша војска је, поред пешадиске официрске школе и артилериске школе гађања, добила и курс у саставу Коњичке Школе за теориско-практично спремање и усавршавање у војним знањима млађих и старијих активних коњичких официра, те да и наша коњица у сваком па и у знанственом погледу стално буде на достојној висини и у потпуности способна, да одговори свима захтевима и потребама савременог рата.

Да би Школа могла отпочети и продужити свој нормални живот и успешан рад, а ради постигнућа постављеног јој циља, њен темељ мора да буде здрав и солидан, а услови за живот и рад што повољнији, те да некорисна борба са разним и многобројним тешкоћама утроши што мање физичке и умне снаге командно-наставног особља и иста корисније употреби за рад на најинтезивнијем теориско-практичном спремању и усавршавању старешинског кадра за коњицу.

При овоме нарочиту пажњу заслужују тешкоће у погледу удобности смештаја и новчано-материјалног снабдевања, које треба свести на минимум. Постојаће сасвим природно и друге многобројне и разноврсне тешкоће, које се не могу избећи, ну са њима се умешан и енергичан командант Школе може са успехом борити, без штете по нормални живот и жељени успех рада у Школи.

Проучавањем и посматрањем свих досадањих тешкоћа, са којима се Школа стално борила и бори, дакле још у самом почетку, у периоду припремних послова, и са којима ће се нема сумње још дуже времена борити, а имајући у виду прави интерес, полет и напредак школе, мора се доћи до следећих закључака:

1. — Да је Ниш за сада и још за дуже време неподесно место за седиште Школе, *због неповољних смештајних прилика;*

2. — Да је Сарајево подесније за седиште Школе (Штаба Школе и курса за активне официре), што је сада тамо седиште и осталих двеју наших официрских школа (пешадиске официрске школе и артилериске школе гађања), и што школа за активне коњичке официре по нашем мишљењу не треба са седиштем да буде одвојена од официрских Школа за активне пешадиске и артилер. официре;

3. — Да би школа за резервне официре требала да уђе у састав постојеће школе за резервне пешадиске и артилериске официре, у противном и у крајњем случају оставити је у Нишу, у саставу подофицирске школе, како је то и до сада било и као што је случај са школом за резервне официре за инжињерију.

4. — Да би подофицирска школа било са, било без школе за резервне официре, требала да остане у Нишу и да у командно-наставном погледу буде под Инспектором Коњице, а у погледу новчаног и материјалног снабдевања под командом II. Коњичке дивизије, јер подофицирске школе и осталих родова војске нису увучене о органски састав њихових официрских школа; и

5. — Да би, ако се из ма којих разлога стане на друго гледиште, како по питању седишта школе тако и по питању њене организације т. ј. ако би остало по садашњем, требало у првом реду и безусловно у Нишу осигурати потпуно удобан смештај школе и пружити јој све што једна савремена, и по угледу на сличне школе код страних великих војсака, уређена и организована школа треба и мора да има, ако се жели постићи циљ, ради којега је школа и образована.

У том погледу по нашем мишљењу треба одбацити као штетне сваку полумеру, одлагања и импровизације.

II.

Да би се постигло неопходно потребно јединство доктрине и уједначење погледа и схватања по свима питањима, која чине предмет теориске студије и проучавања и практичних вежбања у свима официрским школама, а од чијег правилног решења зависи правилност, потпуност и

једнообразност у раду на знанственом спремању, обуци и васпитању старешинскога кадра за пешадију, артилерију и коњицу, требало би што пре приступити *централизацији* свих официрских школа, образовањем једне *команде школа за пешадиске, артилериске и коњичке активне официре*, са седиштем за сада и привремено у Сарајеву, док се не створи могућност њеног премештаја у које друго погодније место, као што је на пр: Ћуприја, чија би ближа и даља околина, изгледа, била врло подесна за практична вежбања слушаоца како сваке школе понаособ, тако и слушаоца свих школа у заједници.

У састав ове школе требала би доцније да уђе и Инжињерска официрска школа, када се буде образовала.

Овом централизацијом официрских школа знатно би се олакшало и командантима њиховим, јер би између њих постојала тешња и интимнија веза у научно наставном, теорном и практичном смислу, са узајамним обавештавањем, свестраним допуњавањем и потпомагањем, а будући под управом и надзором једнога команданта, сва техничко-наставно-борбена средства и јединице, којима школе располажу, а затим наставно особље, знанствена спрема и мирнодопско и ратно искуство њихових команданата и наставника, били би употребљени како за потребе једне тако и за потребе свих школа, а све у циљу постигнућа једнога општега и највишега заједничког циља: *да целокупна наша војска, у првом реду њени главни родови, у сваком па и у знанственом погледу увек буде на висини захтева и потреба савремене ратне вештине.*

Команда свих официрских школа требала би да буде искључиво командно-наставни, а не и административни орган.

На челу школе као командант треба да буде један армиски ђенерал, који би имао у своме штабу: помоћника, чина дивизиског ђенерала; начелника штаба, чина бригадног ђенерала (официр ђенералштабне струке); по једног стручног референта са вишом спремом чина пуковничког за сваку школу — пешадиску, артилериску, коњичку а доцније и инжињерску — и остало најнужније особље. Сви стручни референти треба да буду најбољи, најспремнији и најискуснији официри из дотичних родова војске.

Команда свих школа требала би да стоји у командном погледу под Министарством Војске и Морнарице, а у наставном погледу под Главним Ђенералштабом, који би преко и помоћу ове школе уносио и до трупе, до њенога последњега редова, спроводио своје, за целокупну војску *обавезне идеје и гледишта* по свима питањима њенога спремања, обуке и васпитања. Инспектори појединих родова војске били би помоћни органи Начелника Главног Ђенералштаба у погледу израде потребних пројеката, планова и програма, упустава и наређења за наставу у дотичним школама. Спремљене пројекте, планове и т. д. Инспектори би подносили на преглед и одобрење Начелнику Главног Ђенералштаба, па их потом надлежним путем достављају на употребу команданту свих школа.

* * *

Не сматрамо, да је исправно једино ово мишљење по истакнутом питању, да оно не подлежи дискусији, као и да не постоји и које друго компетентније, практичније и правилније мишљење, те се, покрећући ово тако важно и деликатно питање, мора узети у процену и расматрање и свако друго мишљење, које буде имало за циљ: да се у општем интересу исто што боље, што правилније и што практичније реши — и то што пре.

Наш. Д. Д. П.

Лаки митраљез Шварцлозе м. 7/12—16.

У току светског рата показала се је потреба, да се пешадија сем митраљезима наоружа и таковим аутоматским оруђима, која ће бити лакша и покретљивија од митраљеза, како би се могла придавати најистакнутијим, па и најситнијим деловима и пратити пешадију свуда и у свима приликама.

Данас готово нема војске, која у своме наоружању нема пушкомитраљезе или лаке митраљезе.

Конструкција и израда ових оруђа морала се је у току рата вршити на брзу руку, како би се јединице на фронту што пре снабделе са онолико великим бројем тих оруђа, колики им је био потребан.

Разумљиво је, да оруђа израђивана под оваковим приликама нису могла бити такова, да би у потпуности задовољила како техничаре тако и тактичаре.

Стога се је одмах по завршетку рата приступило у појединим државама озбиљном и свестраном проучавању конструкције пушко-митраљеза односно лаког митраљеза. Овде ћу изнети у кратко неке резултате овога рада после рата.

Француска је прошле године увела у своје наоружање нови пушко-митраљез система Шателрол М. 1924. (Fusil Mitrailleur Châtellerault M. 1924)[1] у место ранијег пушкомитраљеза М. 1915. (F. M. 1915. C. S. R. G.).

У Италији је пред кратко време израђен врло добар лаки митраљез система Бреда,[2] који ће можда заменити досадањи талијански лаки митраљез S. I. A. M. 1918.

У Чехословачкој је конструисан и примљен у наоружање лаки митраљез Прага[3].

Швајцарска је пред кратко време увела у своје наоружање нови и одлични пушкомитраљез система Фурер.[4]

Данска фабрика у Кјебенхавну (Copenhagen) израђује признато добре пушкомитраљезе система Мадзен[5] у неколико разних модела на пр. М. Алфа 1921., М. Ета 1921. и М. Гама 1921.

Јапанска пешадија наоружана је сада лаким митраљезом система Намбу М. 1922, који је израђен у арсеналу у Токију, док је раније имала лаке митраљезе Хочкис-Максим.[6]

Наше наоружање пушкомитраљезом М. 1915. и лаким митраљезом М. 7/12—16 може да буде само привремено, док се не створи могућност, да се ова оруђа замене једним савременијим и знатно бољим типом пушкомитраљеза или лаког митраљеза.

Управо због тога, што се питање овога оруђа код нас сада налази у решавању или пред решењем, сматрам за потребно да изнесем карактеристику ових оруђа, којима се данас служимо и да укажем на њихове особине, за које мислим да су добре односно хрђаве.

У „Војном Веснику“ бр. 1. и 2. за 1925. годину на стр. 16—18. изнео сам карактеристику пушкомитраљеза М. 1915, а на овом месту чиним то за лаки митраљез М. 7/12—16.

Лаки митраљез Шварцлозе М. 7/12—16 је лак само по своме навиву, но никако не по својој тежини. Митраљез напуњен водом и зејтином, без постоља, тежак је 22.400 кгр. па ова његова сувише велика тежина представља и његову највећу ману.

Овај и овакав лаки митраљез створила је за време светског рата хитна потреба, да се што брже повећа ватрена моћ пешадије и дигне њен морал.

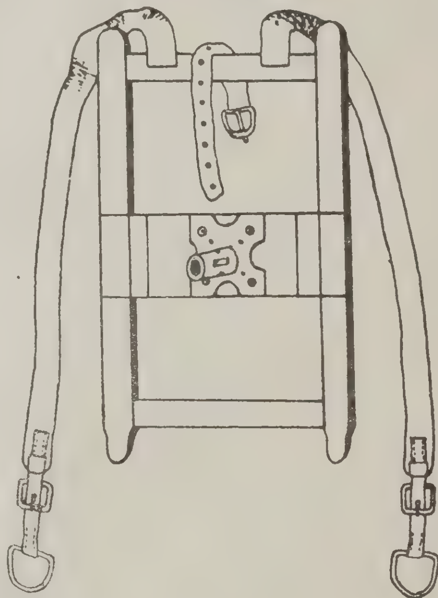

Слика 1.

За проучавање и конструкцију новог оруђа није довољно само неколико недеља и месеци или неколико хитних и површних опита и проби. Рад на новом оруђу изискује напротив вишегодишњу, дубоку и свестрану студију, много времена и много разноврсних, често мучних и неуспелих покушаја. Даље, за израђивање новога оруђа потребне су и разне нове инсталације у фабрикама, што такође тражи доста времена.

Како се у рату није имало времена ни могућности да се проналази и проучава неко ново аутоматско оруђе или да се врше неке веће и знатније преправке већ постојећих оруђа, то је 1916. године решено у бившој аустроугарској војсци, да

[1] Revue d'Artillerie III/1924. c. 297. — Paris.

[2] Società italiana Ernesto Breda — Milano.

[3] P-II-1a-1 Válečny vystroj peši roty — Praha 1924.

[4] Allgemeine Schweizerische Militärzeitung No, 9/1925 c. 129 — Basel.

[5] Les mitrailleuses légères et le fusilmitrailleur Madsen-Dansk Rekylriffel Syndikat, Copenhague.

[6] Revue d'Artillerie V/1924. c. 515 — Paris.

се митраљез Шварцлозе просто скине са свога тешког постоља (19 кгр.) и намести на импровизирано и ново израђено лако постоље тешко свега 3.250 кгр. чији је званични назив код пол *дрвено постоље.* (сл. 1.). Нешто доцније израђен је и гвоздени *троножац* (сл. 2.), који служи за

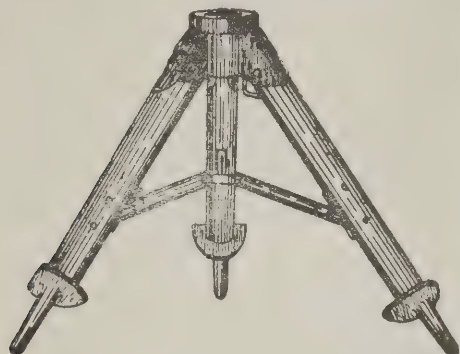

Слика 2.

извођење обуке у крсарни и *ножнице* (сл. 3), које се намештају и утврђују на

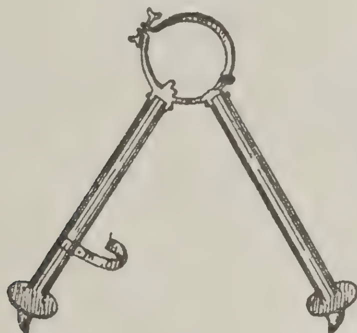

Слика 3.

хладнику и служе за гађање лаким митраљезом из руке.

На овај начин добијен је лаки митраљез Шварцлозе М. 7/12—16. Оваково решење овога питања имало је и добрих страна. У првоме реду задржан је механизам, који се је за време вишегодишње употребе показао као добар и сигуран и са којим су како у миру тако и у рату стечена потребна искуства. Фабрикација оруђа могла се је вршити у већ постојећим фабричким инсталацијама, јер је сам митраљез у свему остао исти, само је требало израђивати лака постоља и неке делове лако-митраљеског прибора и прибора за ношење материјала на леђима послуге. За извођење обуке на лаком митраљезу стајало је одмах на расположењу потребно наставно особље раније обучено на митраљезу Шварцлозе М. 7/12. Снабдевање резервним деловима и муницијом није стављало никаквих тешкоћа, јер је остало једнообразно за лаки митраљез и за митраљез.

Слично овоме решила је и Немачка 1915. године питање свога лаког митраљеза, само с том разликом, што није свој митраљез Максим М. 08 просто скинула са тешког постоља и наместила га на лако постоље, већ је извршила и извесну мању преправку оруђа и тако израдила лаки митраљез Максим М. 08/15 са хлађењем водом и доцније лаки митраљез Максим М. 08/18 са ваздушним хлађењем.[1]

Лаки митраљез система Шварцлозе М. 7/12—16 је аутоматско оруђе, код којега је притисак барутних гасова искоришћен непосредно преко дна чауре на тело затварача за отварање затварача, избацивање празне чауре и стезање повратне опруге која потом враћа затварач у напред, при чему се врши пуњење новим метком, затварање цеви и опаљивање.

Цев је за време дејства непокретна и хлади се водом смештеном у хладнику. Зими се вода у хладнику мора мешати са глицерином, да не би замрзла.

Оруђе има зејтиначу са пумпом за аутоматско подмазивање чауре сваког појединог метка, пре но што метак буде уведен у цев. Пуни се ланеним реденицима од по 100 метака. Максимална брзина паљбе је 500, а практична до 250 метака у минути.

Конструкција митраљеза Шварцлозе је врло добра. Механизам има мали број врло солидно и масивно израђених делова са свега две јаке и издржљиве спиралне опруге и то повратном опругом и опругом разводника. Оруђе је израђено од најбољег материјала. Склапање и расклапање је просто, а обука на оруђу брза и лака. Функција је потпуно сигурна и кад је муниција исправна, а послуга добро обучена у руковању и чувању оруђа, застоја готово не може ни бити. Због доброг хлађења цеви водом и пуњења реденицима, могућа је паљба и у великим серијама без штете по оруђе и по тачност погађања.

Међутим, оруђе има и својих слабих страна. За измену цеви треба прво пу-

[1] Schwarte: Die militärischen Lehren des Grossen Krieges — Berlin 1920.

стити воду из хладника, ослободити задњи и кључем одвити предњи утврђивач цеви, одвојити затварач од цеви и потом помоћу кључа за цев окренути и извучи цев у напред. Према томе измена цеви врши се испод оруђа и траје дуже времена, па би измена цеви била отежана нарочито на положају и у рову. Код новијих система аутоматских оруђа цев се скида у назад и измењује за неколико секунди. Ну, овај недостатак није толико велик, јер цев издржава доста велики број метака, па за време саме борбе готово никад неће бити потребна измена цеви.

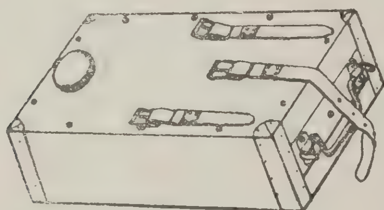

Слика 4.

Зејтинача за подмазивање чауре сваког поједином метка је врло осетљиви део митраљеза. За сигуран рад механизма потребно је, да зејтинача буде увек исправна, чиста и да у њој има довољна количина зејтина.

Хлађење водом осигурава додуше гађање у дугачким серијама, али од лаког аутоматског оруђа се ово и не тражи, нарочито с разлога, што је број метака, који послуга може да носи собом, доста да гађа у рафалима од 5 до 8 метака, па у хладнику редовно ни не долази до прелажења воде у пару.

Ради потребног снабдевања оруђа водом за хладник и зејтином за зејтињачу, а зими и глицерином за мешање воде у хладнику, потребан је нарочити прибор и то баквица за воду (сл. 4.) са пумпом за воду (сл. 5.) чутурица за зејтин и баквица за глицерин (сл. 6.), што је на штету лакоће оруђа и његовог прибора.

У борби могло би се десити, да попуна водом и зејтином буде отежана или онемогућена, чиме би дошла у питање употреба оруђа. Сва лака аутоматска оруђа новијих система хладе се ваздушно, што чини, да су ова оруђа лакша и покретљивија.

Овај лаки митраљез нема регулатор за јединичну и митраљеску паљбу и нема нарочите кочнице, како то на пр. има пушкомитраљез М. 1915.

Делови за окидање су конструисани тако, да је за окидање потребно потискивање обарача у напред, док је практичније окидање код оних оруђа, код којих се обарача повлачи у назад, као на пр. код пушака.

Пуњење реденицима захтева брижљиво низање и равнање метака у реденику. Закошавање редеика при пуњењу изазива сметње у функцији. Сувише суви, покисли или масни реденици отежавају пуњење.

Дрвено постоље је нестабилно и тешко

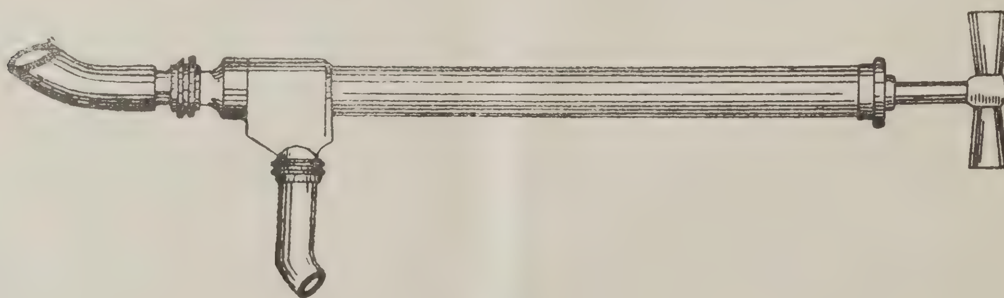

Слика 5.

ограничен. У току дуже паљбе вода у хладнику услед загрејавања прелази у водену пару и излази на пароводно црево из хладника. Да пара не би открила положај оруђа, треба ју маскирати и то тако, да се слободан крај пароводног црева закопа у земљу или уведе у баквицу за воду. Пара међутим не чини великих тешкоћа, јер лаки митраљез треба

се намешта на неравном земљишту. Троножац се лако претури и још је незгоднији. Висина митраљеза над земљом не може се по потреби мењати. Нишанџија се јако замара ослањањем лактова о земљу и издизањем на лактовима при нишањењу и гађању. Већ висока трава је довољна маска да омогући гађање са ових постоља. Исто тако лаким митра-

љезом не могу се гађати високи циљеви, што отежава, готово онемогућује, употребу лаког митраљеза противу аероплана, који ниско лете.

Велика тежина оруђа, затим потреба воде, зејтина, зими глицерина и знатне количине муниције изискују већи број послуге, која је везана уз оруђе, да га преноси, послужује и штити, што је на штету ударне снаге јединице и у опште на штету економије у људству.

О растурању оруђа не постоје до сада никакви званични и тачни податци. Због нестабилности постоља растурање мора бити знатно веће но код митраљеза.

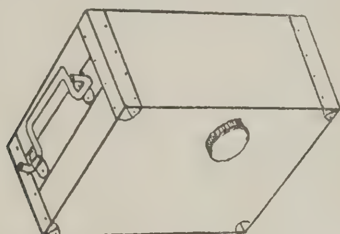

Слика 6.

У новом *бугарском* пешачком правилу[1] вели се за лаки митраљез Шварцлозе, да му је тачност погађања 2—4 пута мања од тачности погађања тешког митраљеза истог система, а брзина паљбе да му је 250 метака у минути. Ово бугарско правило такође каже, да је лаки митраљез оруђе за блиска одстојања (до 600 корака), а изузетно и за средња одстојања (600—1200 корака). Његово дејство стиже најдаље до 800 корака, а само извежбан нишанџија може постићи резултате и на одстојању до 1000 метара.

Ново *аустриско* пешачко правило[2] у тач. 316. прописује, да лаки митраљези у нападу отварају ватру тек кад подиђу непријатељу на 600 корака. У одбрани пак лаки митраљези треба да туку до на 600—800 корака (тач. 329).

[1] Правилник за обучение и деиствие на пехотата част II София 1922.

[2] E.—3/2 Berichtigungen und Ergänzungen zum Exerzierreglement für die Fusstruppen — Wien 1923.

[3] P—I—1. Cvičební ràd pro peši vojsko — Praha 1923.

Чехословачко пешачко правило[3] тач. 155. вели за лаки митраљез Шварцлозе, да је то необично тачно оруђе са добрим дејством на малим и средњим одстојањима, али да је сувише тешко, па ће бити постепено замењено новим моделом. Међутим у доцније изашлој чехословачкој пастави гађања[4] ово гледиште се знатно коригира, јер се ту на стр. 23. вели, да се лаким митраљезом гађа начелно само на блиским одстојањима тј. до 600 метара. Најбоље дејство постиже се, отвори ли се паљба из највеће близине. Само изузетно може се лаким митраљезом гађати до на 1200 метара и то на велике и опасне циљеве, ако се при том може очекивати барем делимичан успех ватре, или пак при гађању ради узнемиравања непријатеља.

Упореде ли се ове одредбе бугарског, аустриског и чехословачког правила са одредбама наше ратне службе о употреби лаких митраљеза, то се види, да ми од лаког митраљеза Шварцлозе тражимо знатно више од поменутих држава, које имају исто ово оруђе у наоружању.

Обзиром на познавање овога оруђа и рад са њим, мислим, да ми тражимо више него што ово оруђе по својим конструктивним и балистичким особинама може да дâ.

Наша наиме привремена ратна служба у тач. 885. вели да је дејство лаког митраљеза и пушкомитраљеза велико на малим (600), а добро на средњим даљинама (1200 м.).

Неоспорна је и неминовна потреба, да начела за тактичку употребу некога оруђа буду у пуној сагласности са његовим техничким и балистичким особинама, па ће ово у дефинитивној редакцији наше ратне службе сигурно и бити.

Лаки митраљез Шварцлозе М. 7/12—16, сем нас има у наоружању Немачка-Аустрија, Маџарска, Бугарска а делимично и Чехословачка.

1. VIII. 1925. г. Калиновик.

Пешадиски капетан I кл.
Бранко Т. Вујан

[4] P—III—1. Strelecká instrukce branne moci II dil, 6. sešit — Praha 1924.

Војска и Соколство.

И ако је Соколство и у нас једна од старијих установа, ипак је још увек сразмерно велики број оних који о Соколству врло мало знају, а често и ништа не знају, те због тога обично имају врло погрешне појмове о њему. Отуда, кад год се у нас говори и пише о Соколству, и нехотице се намеће потреба да се, ма и у најкраћим потезима, изнесе како је оно постало и шта је оно у суштини својој. Нека ми се, стога, не замери што ћу и овом приликом казати коју реч о томе.

Соколство се, као установа, први пут јавља у братском нам чешком народу, у доба кад му је претила опасност да га сурови, обесни, немилосрдни и незајажљиви освајач или понемчи или истреби. Непријатељ Словенства и свирепи угњетач чешкога народа, после пропасти Чешке на Белој Гори (1620.), старао се свим силама и употребљавао сва могућа средства да то и оствари. И заиста насилнички напори непријатељеви нису били без резултата: Чешки народ почео је да губи своју националну свест, а са њом и да заборавља своје народне традиције, па чак и свој народни језик: говорило се само немачки и сматрало се за неотмено говорити чешки.

И баш у то критично доба јавља се једна група чешких родољуба, која, не презајући ни од напора ни од жртава, почињу свој благотворни рад на буђењу успаване националне свести чешкога народа и на његову препорођају. Једна од првих и најважнијих установа која је имала да послужи остварењу тога узвишеног задатка било је стварање гимнастичког друштва, као културне установе коју непријатељ не би смео спречавати и угушивати. И тако је 1862. у Златноме Прагу основано прво чешко гимнастичко друштво. При свем том главни задатак новога друштва, дакле, није био само телесно снажење чешкога народа, већ нарочито и његово просвећивање и национално васпитање. Јер су оснивачи новога друштва били уверени да само снажан, просвећен и национално свестан народ може издржати неравну борбу с моћним угњетачима.

Истрајан, предан и пожртвован рад чешких родољуба наишао је на свесрдни одзив у целом чешком народу, а нарочито када су оснивачи за своје гимнастичко друштво из наших народних песама позајмили име *Соко*, хотећи тиме да и самим именом друштва изкажу и његов главни смер. Јер читајући наше народне песме, које су у Вуковим збиркама већ дошле и до њих, они су у њима нашли не само имена наших дичних и неумрлих Сокolова, већ су увидели да је у нашем народу *соко* символ витештва, хитрине, смелости, правде, милоште, родољубља.

Убрзо после оснивања *Прашког Сокола*, соколство се почело ширити по целој Чехословачкој, а одатле и по свима словенским земљама, тако да је Соколство данас не само чисто словенска, већ и свесловенска установа. Жеља оснивача Соколства, великога чешкога родољуба Тирша, изражена у речима: *Ко је Словен, тај је и Соко*, остварена је; Соколство све више напредује код свих словенских народа.

Родољубиви рад Соколства није могао остати незапажен од вековног непријатеља Словенства. Лукави освајач и угњетач, не могући се отворено борити против Соколства, прибегао је старом и осведоченом пријатељу свом, клерикализму, и преко њега почео оснивати, по спољашњем облику, слична друштва која је назвао *Орловима* и која су имала за задатак да парализу рад Соколства и да, истичући веру изнад народности, и даље наставе угушивање сваке националне свести потлачених словенских народа. На жалост

та се установа и данас одржава, нарочито у Чешкој и у нашој Словенији.

До великога рата Соколство је, дакле, имало за задатак борбу за ослобођење и уједињење потлачених Словена у њихове народне, слободне и самосталне државе. И зато се оно, сасвим природно, много живље развијало и јаче снажило у крајевима који су били подјармљени од непријатеља. У предратној Србији тек у последње време, пред ослободилачке ратове, почела се јављати права свест о Соколству, јер је било очевидно да се само помоћу Соколства могу остварити народни идеали.

После ратова, када су народни идеали и код нас, као и код осталих раније потлачених Словена, остварени, и кад је без мало цео наш народ ослобођен и уједињен у нашу данашњу велику народну државу, задатак је и нашега Соколства да свим силама поради на томе да се надчовечанским напорима и огромним жртвама стечене тековине и очувају на добро свеколикога народа и на срећу и наредак наше дивне и простране Домовине, не заборављајући ни за тренутак да ипак има још наше браће која вапију за слободом и чезну да се присаједине мајци Домовини.

Главни, дакле, задатак Соколства био је и остао: просвећивање народа и његово телесно, морално и национално васпитање, а гимнастика је била и остала само једно моћно средство да се тај главни задатак може и остварити.

* * *

Наша народна војска, као у истину еминентно народна установа, има за најбитнији задатак свој очување целокупности наше народне државе и одбрану Домовине од сваког непријатеља. С друге стране и Војска има за задатак не само подизање народне снаге, већ и његово умно, морално и национално васпитање. А то значи да наше Соколство има исте узвишене задатке као и наша Војска. Поред наше народне школе, Војска и Соколство су дакле, једине у правом смислу народне установе, јер поред тога што су им задатци у суштини исти, оне су и једине три установе кроз које пролази или бар треба да прође, цео наш народ. Отуда се овим трима народним установама и намеће дужност да у остварењу свога заједничког задатка једна другој сарађују и потреба да та сарадња буде што присниja, како би рад једне помагао и олакшавао рад оних других двеју. Та дужност и та потреба намећу се тим више, што појединци у школи и касарни проводе само један врло мали део свога живота, док сваки прави родољуб остаје у Соколству за време целога живота свог.

Наше војничке старешине, као и наши школски радници, од увек су правилно схватали значај Соколства и вазда га обилно помагали у њихову родољубиву раду који осетно помаже рад школе и Војске. Шта више, да би се створила што тешња и чвршћа веза између Војске и Соколства, и у војним школама и у целој нашој војсци спроводи се поступно соколски систем телесног васпитања, као најзгоднији и најкориснији. Уз то и у војсци се негују соколске вежбе, нарочито вежбе с пушкама.

Благотворни резултати тога и таквога рада већ се јасно виде: на свима већим соколским јавним вежбама и слетовима учествују и оделења наших дичних војника сувоземне и поморске војске својим засебним тачкама. Што је пак врло важно то је да су те војничке соколске вежбе готово увек и најлепше и најбоље изведене и најодушевљеније поздрављене. Тај похвални успех војничких соколских вежби долази отуда што је међу војницима вежбачима један осетан број оних који су пре ступања у војску били добри и ревносни чланови соколских друштава и што је дисциплина у нашој војсци увек беспрекорна.

А то доказује да се само узајамним радом Војске и Соколства може постићи

оно што се жели: да Соколство Војсци даје добре и на дисциплину навикнуте војнике а Војска Соколству одушевљене и потпуно дисциплиноване соколе који ће, враћајући се у народ, радити на ширењу Соколства и остварењу његових узвишених задатака и у најудаљеније крајеве наше дивне и простране Домовине.

Међутим да би сарадња између Војске и Соколства могла у потпуности дати жељене резултате, није довољно да се само и у нашој војсци заведе соколски систем телесног вежбања, већ је потребно и да наше војничке старешине узму што живљег учешћа у соколским друштвима, и то не само као чланови старешинства, већ и као чланови вежбачи. Ово би се нарочито и с правом могло очекивати од наших млађих официра, јер би они као вежбачи могли да претходе примером у погледу реда, дисциплине и истрајног рада. А то би несумњиво било корисно за нашу заједничку свету ствар: чување и одбрану Домовине.

Прегаоцу Бог помаже. На посао, браћо!

Ораховица. Професор **Мих. Лукић**

INŽINJERSKI OFICIR

— Jedno mišljenje —

Naš vojno prosvetni zavod Niža Škola Vojne Akademije snabdeva našu vojsku jednovremeno oficirima za sve rodove oružja. Obrazovanje, koje mladići dobiju u Nižoj Školi Vojne Akademije, za sve je podjednako, te da li će koji mladić po izlasku iz ove škole nastaviti svoj život i rad u pešadiji, artileriji, inžinjeriji ili konjici, kao kriterijum za proizvodstvo služi: želja svakog pojedinog pitomca da služi u kojem od ovih rodova oružja, potreba za dotični rod oružja, i u nekoliko sprema i naklonost pitomca za dotični rod oružja.

Sa koliko doze sposobnosti i znanja, kao i umešnosti ovi mladići stupaju u trupu po izlasku iz Niže Škole Vojne Akademije, nije mi namera iznositi, ali bi se ipak ovo moglo svesti na jedno, a to je, da je svaki takav mladić isto toliko spreman za pešadiju kao i za artileriju, inžinjeriju ili konjicu. No i ako je ovo tačno, poznato je, da se svi ti mladići tek sa dolaskom u trupu spremaju za svoje zadatke, koji ih čekaju.

Pošto nam je naslov ovoga članka ovakav, to neka mi je dopušteno, da se u vezi prethodnog stava pozabavim rasmatranjem inžinjerskih oficira po stupanju u trupu na završetku svoga školovanja u Nižoj Školi Vojne Akademije.

Na nižim položajima kao vodničkom, komandirskom, pa donekle i na položaju komandanta bataljona inžinjerski oficir u svojoj spremi ide normalnim tokom sa pretpostavkom, da se za njegovo obrazovanje tačno postupa po Planu i programu za izvodjenje nastave u inžinjeriji. Znanje, koje oficir dobije u ovoj postupnosti, jedva da je zadovoljavajuće, u koliko se to odnosi na dosadašnji način rada. Takav oficir je dosada stavljen u vrlo neugodnu situaciju prilikom dobijanja kakvog samostalnog, pa još i specijalnog, zadatka. U inžinjerskom oficiru nije se samo gledao rod oružja kome pripada, nego je se sa punim pravom za naziv roda oružja vezivala i njegova stručnost.

Vrlo je čest slučaj, da se n. pr. u komisiju za pregled kakvog parnog kotla, modernog dezinfekcionog aparata i t. sl. odredi, pored oficira drugih rodova oružja, i inžinjerski oficir, podrazumevajući, da taj inžinjerski oficir, zato što je inžinjerski oficir, ima biti u istini stručnjak. Kod ovakvog rada, izgleda, da se sav rezultat svodi na formalnost, dok se suština u osnovi zanemaruje, pošto inžinjerski oficir ne može biti stručan i za ovakve stvari.

Za vreme rata pak i najniži inžinjerski oficir dobija (dobijao je) redovno takve samostalne zadatke, da se njegova sprema i pored najbolje njegove volje, ne može da snadje u njima. Jedno za drugim: izrada i opravka komunikacija; izrada i opravka objekata (mostova, propusta i t. d.) na ovim komunikacijama; utvrdjivanje položaja sa svima njegovim pojedinostima i sl. neka bi bili najbolji dokaz gornjega navoda. Trasiranje puta je

komplikovana stvar i za jednoga komandira čete, a za vodnika toliko pre i više. Nije stvar izraditi jedan most, nego taj most svojom konstrukcijom treba da odgovori svome zadatku, pošto za izradu jednoga mosta nije dovoljna oličena gotovost dotičnog inžinjerskog oficira, da izradi taj most, već njegovo znanje i umešnost u projektovanju. Ako ovo može i ume da učini komandir, vodnik će to jedva umeti. Utvrdjivanje pak položaja, iz izkustva se može tvrditi, da su ovo bili problemi i za naše inžinjerske oficire najvišeg položaja, te za to da se niži činovi i ne pominju. A da su upravo ovi niži, pa i najniži, inžinjerski oficiri u prošlosti i bili ti, koji su projektovali i izvodili utvrdjivanje položaja ne za četu, bataljon i puk, već i za diviziju, pa i armiju, to je nama svima dobro poznato. Koliko su i kako su oni u ovome uspevali, nije teško dati odgovora.

Ovo dosada rečeno, odnosilo bi se samo na jedan vid inžinjerije i to na pionire, čija je služba najneuokvirenija, ali nije bolji slučaj ni kod ostalih vidova, kao što su telegrafisti, pontoniri, železničari i reflektoristi. Nije ni malo prosta stvar isvesti organizaciju veza pri raznim taktičkim radnjama; šta više, to je jedno od vrlo delikatnih pitanja. Sprema jednog inžinjerskog oficira ovoga vida inžinjerije treba da je velika ne samo u pogledu stručnog poznavanja pojedinih vrsta veza, nego naročito u pogledu njihove taktičke primene, da bi se zadovoljile potrebe trupe, kojoj pripada sa svojim odelenjem taj inžinjerski oficir.

U ratu 1912. god. Turci su u Taorskoj klisuri (izmedju Skoplja i Velesa) bili porušili oba železnička mosta na Vardaru. Za vaspostavljanje železničkog saobraćaja trebalo je umeti doneti jedno od 2 rešenja t. j. da li da se izrade mostovi, gde su i postojali, ili izraditi varijantu. Za tehničko izvodjenje ma koga bilo od ova dva rešenja, potrebna je temeljna sprema, koju ni viši inžinjerski oficiri ne mogu imati potpuno zadovoljavajuću, a niži u toliko manje. Za ovde se ne treba osloniti na to, da će ovakve poslove projektovati i izvoditi stručno osoblje iz gradjanstva, već kada postoji ovaj vid inžinjerije, trebali bi i njeni oficiri da su za ovo spremni.

Da se navode konkretni slučajevi i za ostale vidove inžinjerije, smatram, da nije potrebno, jer bi rezultat više-manje bio isti.

I ovo navedeno ističe potrebu za temeljnijim i sa više sisteme obrazovanjem inžinjerskih oficira za vreme mira. Za ovo su vrlo povoljni izgledi, pošto se sada otvara škola za inžinjerske oficire.

No nemamo mi samo jednu grupu inžinjerskih oficira, koja bi u vezi prednjeg razmatranja dobila ime „strojevi-trupni oficir“, već imamo i drugu. Ta druga grupa radi samo po kancelarijama, te bi se imala nazvati „inžinjersko-tehničkom“. Ona sa trupom nema nikakve veze, kao što ni prva grupa nema sa njom. Bez preterivanja može se reći, da ove grupe inžinjerskih oficira nemaju ničega zajedničkog, ne samo što im se tehnički radovi razlikuju, nego im je i administracija različita.

Dok smo napred videli, sa čime se sve sreće inžinjerski oficir u trupi, dotle to da vidimo, kako je kod inžinjerskih oficira, koji rade u kancelariji, na pr. inžinjerskih oficira u Inžinjerskom odelenju Divizije, Armije i Min. Vojske i Mornarice i Inžinjersko-Tehničkom Komitetu.

Rad ovih inžinjerskih oficira sastoji se u tehničkim pitanjima, koje predvidja „Pravilo o nadzoru i čuvanju vojno-državnih i pod zakup uzetih zgrada“ i „Uredba o podizanju, prepravci i opravci vojnih gradjevina, postrojenja i instalacija“ sa svima ostalim pripadajućim zvaničnim knjigama. I ako su sa ovime snabdevene sve komande, jedinice i ustanove bez obzira na rod oružja ili struke, pa po istima se i upravljaju, ipak se njihov rad svodi samo na izvršenje radova, dok razrada tih radova spada u delokrug rada inžinjerskih oficira po inžinjerskim odelenjima.

Ne dotičući se rada inžinjerskih oficira po inžinjerskim odelenjima na vodjenju jediničnih spiskova, trebovanjima spreme po raznim granama, što isto rade i inžinjerski oficiri u trupi, da vidimo, kakve stručne poslove vode i obavljaju inžinjerski oficiri po inžinjerskim odelenjima.

Za opravku krovova kakve zgrade treba isti pregledati. Da bi se umeo pregledati krov, treba imati znanja za ovo, pa onda predvideti sve što treba, a ovo sankcionisati u izradi predračuna. Da se sastavi predračun, treba opet poznavati svojstvo materijala, uslove kojima on treba da odgovara, cenu koštanja i t. d. Ovo je posao inžinjerskih odeljenja.

Da se podigne nova zgrada, sve gore rečeno važi i ovde.

Desio je se kvar u instalaciji parnog grejanja, bilo u kazanu ili ostaloj instalaciji,

treba da se izvrši opravka. Rad na svima prethodnim poslovima i samo izvodjenje rada spada u delokrug inžinjerskog odelenja.

U delokrug rada inžinjerskog odelenja spada i: uvodjenje električnog osvetlenja u koju zgradu, ili opravka već postojećeg; vodovod i kanalizacija; održavanje železničkog koloseka, kao i njihovo podizanje; zakup, otkup i prodaja zgrada i zemljišta; opravka i prepravka nužnika, peći za grejanje i pečenje hleba; čiščenje nužnika; nabavka, opravka i popravka sprava za gašenje požara i t. d., i t. d.

Sva ova mnogobrojna i ostala ne pobrojana pitanja izuskuju lica, koja su spremna, da bi ih mogla rešavati.

Istina, po inžinjerskim odelenjima, po nekim, ima stručnih lica, vojnih inžinjera, no oni su obično stručni samo po jednoj grani (vrsti) tehnike. Oni su obično ili gradjevinari ili arhitekte, dok se prema napred pobrojanim vrstama radova vidi, kako oni treba da su stručni i kao: mašinski, elektrotehnički, hidrotehnički i t. d. inžinjeri.

No recimo, da ih u svakom inžinjerskom odelenju i ima od svake grane tehnike, te rad ide savršenim tokom, ipak stoji jedan veliki znak pitanja, a on je, u kakvom se onda položaju nalazi lice, koje je nosilac toga inžinjerskog odelenja, kao njegov načelnik? Pošto ovaj načelnik nosi ne samo materijalnu, nego i moralnu odgovornost za pravilan rad, to bi on trebao, da je u isto vreme stručnjak po svima granama tehnike. Ovo već nije moguće, jer kada bi ovo bilo, onda nebi trebalo da postoje sve navedene vrste tehnike. Ali kada ovo nije moguće, onda je ipak potrebno, da taj načelnik kolikotoliko poznaje sve te vrste tehnike i to u toliko pre, što nijedno inžinjersko odelenje nema, a i ne može prema formaciji da ima sve vrste inžinjera. Ako ih ima, onoliko, koliko ih predvidja formacija, ti su inžinjeri obično stručni samo po jednoj grani tehnike, a medjutim se u svome radu neprestano sreću i sa ostalim granama, koje u praksi mogu samo relativno zadovoljavati.

Da bi se rad ma kakvog posla mogao organizovati, potrebno je taj posao poznavati bar u grubim linijama; uspešan rad pak traži specijalizaciju.

Kada je ovo tačno, onda je veoma jasno, da se načelnik inžinjerskog odelenja nalazi u jednom vrlo nezavidnom položaju. Sada, kada se ovome doda i to, da se za načelnika inžinjerskog odelenja obično i redovno odredjuje inžinjerski oficir, koji je, do momenta postavljanja na ovaj položaj, sav ili veći deo svoga službovanja proveo u trupi, onda je stvar u toliko jasnija.

Poslovi u inžinjerskom odeljenju ipak nisu tako komplikovani, da se nedaju shvatiti; no i pored svega ovoga, potrebno je izvesno vreme, da bi se ušlo u posao, kako bi se rad u njemu uspešno vodio.

Za načelnika inžinjerskih odelenja sada imamo lica sa raznim stupnjem obrazovanja, te je prirodno, da će onaj, koji je duže vremena proveo u školi, prirodno pre i shvatiti rad u inžinjerskom odelenju i obratno. Ako je koji načelnik inžinjerskog odelenja svršio kakvu stručnu tehničku školu, njemu će biti vrlo lako, da udje u posao, no ipak će mu trebati najmanje 5—6 meseci, da udje u tehniku vodjenja administracije, pošto je drugo škola, a drugo praksa.

Načelnik inžinjerskog odeljenja pak, koji nema nikakvu stručnu tehničku školu, trebaće mnogo više vremena, pa da udje u posao. Ovo će vreme opet zavisiti poglavito od stupnja obrazovanja dotičnog oficira.

Iz svega ovoga rasmatranja, koje ni u kome slučaju nije iscrpljeno, ističe sledeće:

1.) Specijaliziranje mladića za razne rodove oružja u Nižoj Školi Vojne Akademije i to u poslednjoj godini.

2.) a) u spremanju strojevog inžinjerskog oficira da se ide postupno, t. j. prema godinama provedenim u trupi, da se kreće i njegovo obrazovanje.

b) sprema inžinjerskog oficira kao komandira čete treba da počinje sa rešavanjem zadataka u obimu puka, a kao krajna granica njegove spreme treba da obuhvati rešavanje zadataka sa brigadom i jačim združenim odredom.

c) što se tiče obima spreme inžinjerskog oficira kao komandanta bataljona, isti treba da počinje sa umešnošću rešavanje zadataka sa brigadom i združenim odredom, a da se završi sa divizijom.

d) naposletku inžinjerski oficir kao komandant inžinjerije ili komande koga vida inžinjerije, treba da ima u vidu opštu spremu.

3.) Zbog raznovrsnosti vidova inžinjerije, kao i stručnosti svakog ponaosob vida inžinjerije neophodno je potrebna stalnost inžinjerskog oficira u dotičnom vidu inžinjerije. Dosadanju praksu, da se inžinjerski oficiri premeštaju iz jednog vida inžinjerije u drugi, treba ukinuti, jer će se samo na taj način

oficiri moći specijalizirati u jednom vidu, dok ako se produži sa dosadanjom praksom, neće se imati specijalista.

4.) Strojeve inžinjerske oficire ne odredjivati na službi po inžinjerskim odelenjima. Ako se ovo pak dogodi, onda takvog inžinjerskog oficira više ne vraćati u trupu, jer će isti za provedeno vreme u kancelariji, kao odstranjen od trupe, izgubiti vezu rada i napretka u njoj.

5.) Za rad u inžinjerskim odeljenjima naročito spremati oficire, koji će se i u buduće zvati „inžinjersko-tehnički"; za ovo pronaći najpodesniji način njihovog rekrutovanja i obrazovanja.

6.) Za načelnike inžinjerskih odelenja nikako ne odredjivati strojeve inžinjerske oficire, pa ovo još neposredno iz trupe, pošto oni ni u koliko nisu upoznati sa radom u ovima. Za načelnike inžinjerskih odelenja prvenstveno odredjivati oficire inžinjersko-tehničke struke, a ako ovih nema, onda uzeti one strojeve inžinjerske oficire, koji su na radu u inžinjerskom odelenju proveli najmanje 3 godine. Ovakav oficir neće doći onda u strahovito težak položaj sa svojim neznanjem i svojom neumešnošću, ne samo da vodi nego i da prati tok rada u svome odelenju, i da nosi pored materijalne još i moralnu odgovornost,

Božidar Živ. Putniković
Sarajevo inžinjerski potpukovnik.

Метод за постепено и систематско извођење обуке из noћне службе.

Начело: Ноћна дејства имају велику будућност; догађаји у светском рату *дефинитивно* су то потврдили. Сада се већ више о њиховој будућности неможе говорити, јер је моћ данашњег ватреног оружја тако силна и поразна, да ће се данас чешће него икада морати да употреби ноћ, те да се под њеним заклоном изврши оно што се на дану није могло извршити.

Ноћна помрчина чини, те у великој мери изчезавају баш најдрагоценија својства усавршеног модерног оружја. Ноћу је дејство пешачког оружја веома неизвесно, сем ако се не пуца тако рећи у месо, а после ма и најмањих покрета наступа опасност да се пуца и на своје трупе. Непријатељска снага, која се има пред собом, неможе да се оцени; управа, чак и на отвореном земљишту, постаје тешка, пренос заповести скоро немогуће.

Потребно је дакле, да више старешине могу рачунати на своје потчињене и бити сигурне, да ће они и сами моћи да изађу на крај са сваком тешкоћом. А сам војник тако обучен, да и ноћу буде тако исто поуздан колико и дању.

Важност ове обуке у толико је већа, што ноћна помрчина покривајући земљиште својим велом, изазива велику неизвесност, која јако утиче и на морал војника.

Обука треба да разбије овај страх и да војника сроди са свима околностима, које ноћ изазива.

Овај ће се резултат постићи само тако, ако се на обуку утроши довољно времена и труда тако, да војник може да се упозна са свима приликама и околностима, са којима се ноћу може срести, те да га више ништа не може да изненади. А за ово треба и овде као и код осталих грана наставе, да се обрати јача пажња на појединца, те да се сваки војник пре него што се уђе у саму примену ноћних радова, упозна и тако рећи *сроди са ноћи*, да уме да се *ноћи оријентује*, да се *креће*, да *распознаје* месне предмете, да му се *развија* пажња и опрезност.

Обуку саму поделити на припремну *наставу и ноћну службу.*

Припремну наставу треба поделити на пет вежби, које треба сматрати као основу обуци војника у ноћној служби, јер им је једини циљ да се војници упознају и потпуно сроде са свима околностима које ноћ изазива, и да се код њих почне развијати пажња и опрезност; па кад се већ буде прешло на обуку у самој ноћној служби да се више не сусрећемо сваки час са оним тешкоћама, на које се неминовно мора налазити с људима, којима је ноћу све ново, непознато и страшно.

Ако се војници помоћу ове наставе не спреме раније, постепено и систематски, поменуте тешкоће саме ће нас принудити да доцније на рачун главне наставе урадимо и оно што смо раније пропустили.

Од великога утрошка времена данас се више несме презати, ако смо начисто стим, да се резултат мора постићи. Чак шта више, ноћна служба треба да се врши и на рачун дневне, то јест, ако смо се ноћу дуже задржавали, војницима се може дати и дужи одмор тиме, што би се сутрашња настава доцније почела.

I.

Припремна настава.

Вежба 1. — Ова вежба на првом месту треба да тежи томе, да се код војника *разбије страх* и то јест да им се објасни.

Да нам помрчина и неизвесност у којој се налазимо само стога изгледа страшна, што се ми на то нисмо навикли, и да она и непријатељу смета стално исто колико и нама. Ово треба сваком згодном приликом понављати те да им се тако рећи у душу улије уверење, да ће ноћу као и дању, онај имати надмоћности, ко буде био куражнији, енергичнији и умешнији.

Затим треба објаснити војницима, да највеће тешкоће на које ноћу наилазимо долазе од мрака, због чега нам се земљиште појављује у другом облику; ноћу око друкчије види, а ухо друкчије чује. Због тога се ноћу често пута можемо тако изгубити, да више незнамо ни одкуда смо дошли, ни куда треба да идемо.

Да бисмо ипак били у стању да се и ноћу нађемо и да у сваком случају свој задатак извршимо, треба да умемо да се *оријентишемо* то јест, да по извесним знацима одредимо стране света: Север и Југ Исток и Запад. Кад то будемо урадили, онда ћемо насигурно знати, где смо и којим правцем треба да се крећемо, ако смо се сетили да још преко дана уочимо, како стоје једна према другој и према разним странама света поједине тачке и правци, који од нас воде непријатељу.

Затим треба прећи на обуку у оријентацији.

а) *Поларна Звезда.* — Она се налази у продужењу двеју задњих звезда Великих Кола (Велики Медвед) и од прилике на петогубом њиховом растојању, а чини врх руде Малих Кола (Малог Медведа). Она нам показује правац Севера.

Војници ће се лако научити да брзо уоче Поларну звезду, ако се само буду што чешће згодним приликама у овоме вежбали. Ово се вежбање може понављати и у касарни кад се смркне, док се не легне.

б) *Зорњача - Венус - Венера.* — Она се може лако распознати, јер је најлепша и највећа звезда на Небу, а има тако јаку, светло белу, трајну светлост, да ноћу знатну сенку бацају и они предмети што их она осветљава.

Она је у зору увек на истоку а у вече на западу. Ове су оријентације могуће само кад је небо ведро.

в) *Помоћу цркви - гробова.* — Ако нам на догледу буде какво гробље, онда се можемо оријентисати тиме, што је код православних цркава олтар окренут истоку а код католичких обратно, а главни улаз западу, код гробова су глава и крстача према западу, а ноге према истоку.

г) *Помоћу месеца.* — Ова је оријентација за просте војнике компликована, па се зато може показати само подофицирима, који требају да имају и прибелешку у своме бележнику.

МЕНЕ МЕСЕЦА	Где се месец налази		
	у вече	у поноћи	у јутру око 6 часова
Пун месец излази кад сунце залази, а залази кад сунце излази	На истоку	На југу	На западу
Последња четврт доцкан излази рогови у десно	·/·	На истоку	На југу
Нов месец не види се	Према западу	·/·	Према истоку
Прва четврт месец расте рогови у лево	На југу	На западу	·/·

д) *Помоћу влаге на грађевинама и маховине на стенама и дрветима.* — Зато што је сунце не греје, северна страна грађевина увек је највлажнија, северна страна дрвета и стена је јаче обрасла маховином.

е) *Помоћу мештана.* — Можемо се оријентисати, ако се будемо од њих обавештавали на којој се страни сунце рађа.

ж) *Помоћу маркантних тачака и пру-*

га. — Војници могу још преко дана, а сместа на коме се налазе да уоче поједине маркантне тачке и пруге (гребене, реке, јаруге) како оне стоје према странама света, да ће се према томе и ноћу лако моћи да нађу.

Вежба 2. — У првој је вежби већ поменуто војницима да се терен ноћу представља у другом облику, да ухо друкчије чује и да око друкчије види.

У овој лекцији та разлика треба да се проучи тако, да је војници уоче и да поједине земљишне предмете распознају и ноћу са истом лакоћом као и дању, а сем тога да и ухо довољно извежба.

Треба имати најмање две овакве вежбе на истом терену: једна по месечини, а друга по мрачној ноћи. Сем тога треба излазити на доста променљив терен, те да војник тако рећи просто и опита разлику између видљивости на гребенима или висовима и у подножјима њиховим.

Најбоље да се ова вежба изводи на терену на коме су људи већ радили дању, како би могли да упореде изглед терена ноћу с његовим изгледом дању, и да би се могли лакше оријентисати за време ових првих вежби.

Пре свега људима треба објаснити да се ноћу ухом морамо служити тако иста као и оком. Треба тражити од њих да нађу све маркантније и познатије предмете, као на пример: касарну, групу кућа, насељено место, стрелиште, циглану и т. д. и објаснити какву разлику уочавају у *изгледу и даљини.* Сем тога треба им обратити пажњу и на друге ситније предмете и показати им да на пр. ред прошћа може нам се представити као стрелци који стоје, ред камења или ситних џбунова као главе војника који леже, каква врзина као непријатељски развијени фронт и т. д. Затим треба послати једног војника (човека) на 100 метара с наређењем да тамо више пута отвори и затвори пушку и да опали један маневарски метак. Остали војници треба да умеју да кажу, у коме се је правцу чуо пуцањ. Ово исто треба да се понови на сваких 100 метара до даљине око 500 метара, на равном или лако променљивом терену. Са овим се може упутити још један војник са цигаром у устима, и да кресне коју жижицу, те да војници виде како се ноћу и најмања светлост *из далека види.*

По мирној ноћи звук упаљене жижице чује се на 200 метара, а њена се светлост види до 500 метара.

Ако се при отварању и затварању пушке са затварачем ради без пажње, његов се звук чује до 400 метара, а ако се обрати пажња и отварање и затварање пушке врши полако, звук се нечује на 50 метара. То исто важи и за порције и чутурице, ако се не наместе као што треба.

Овај други војник треба да искомандуие и неколико команди, те да војници уоче како се ноћу и команда јасно чује и на већој даљини.

Војницима овом приликом треба објаснити и то, да се по мирној ноћи марш једне пешадиске чете која не иде по такту, чује до 500 метара, а марш по такту на 600 метара, марш једног ескадрона у оду на 600 метара, у касу или у галопу до на 900 м. а поједини коњаници на 100—150 метара.

Топови и кола кад иду по тврдој подлози, чују се и преко 1000 метара. Али како се све ово војницима неможе очигледно показати, то се треба користити сваком згодном приликом, а нарочито за време одредних вежби и већих маневара. Сем тога помоћу појединих војника, које треба постепено удаљивати, као и помоћу појединих месних предмета, треба *одредити границе вида,* те да војници знају од прилике на коме се одстојању може шта видети, како по мрачној тако и по светлој ноћи.

Наставник после тога води своје људе у подножје виса или гребена, а на самом врху оставља једног човека који ће после извесног времена да силази. Војницима се том приликом уочава да се како човек тако и сваки други предмет боље види, када се пројектује у небо, него када се пројектује на какав мрачан нагиб, у исто време војницима треба обратити нарочиту пажњу и на то, да се и најмањи зраци месечеви одбијају од свију сјајних и добро очишћених делова оружја, порција или чутурица.

Кад се вежба буде свршила, онда при повратку, поделити људе у две групе и упутити сваку засебним правцем и на повољном удаљењу те да једна другу час види, а час невиди, како би војници том приликом могли да цене изглед друге групе и шум који она производи. Тога ради добро је да се једна група креће без икакве пажње, појединци са запаљеним цигарама и уз разговор, а друга веома

пажљиво и да добро притегне оружје и спрему те да буде што мање шума.

Кад се дође у касарну и обе групе састану, наставник треба да пита прво војнике из једне групе шта су видели и чули, па онда војнике из друге групе.

Разлику у одговорима треба да објасни, истичући важност пажљивости те да се исправи велики шум и не чује говор, и у опште да се недају никакви знаци по којима би се оделење могло да ода. Команде да су увек полугласне, како при кретању тако и при стајању. Почев са овом другом вежбом војници треба да су у ратној спреми.

Вежба 3. — У овој вежби треба војницима објаснити сва знања, која нам могу послужити да у рату како ноћу тако и дању изведемо извесне закључке на пример:

Држање становништва. — Ако смо у непријатељској земљи, па наиђемо на насељено место где је становништво у понашању дрско и безобзирно, то су скоро сигурни знаци да се противник приближује.

Ватре. — Оне издају место на коме се непријатељ налази, а по њиховом броју може се ценити и јачина његова.

Ларма и шум. — Лупа као пуцање бичева, рзање коња, дуже лајање паса у селу каквом, показује у опште пролаз трупа.

Трагови. — Трагови људски, од копита коњских или од точкова колских могу послужити да се по њима оцени правац у коме се непријатељске колоне крећу, као и њихов састав.

Напуштени биваци. — По њима се може познати јачина и **морално** стање трупа. Да би се војници учврстили у овим знацима треба их одвести близу каквог пута где је јачи саобраћај, или близу овога, па их вежбати *да слушају сваки шум који би се појавио*; наредити им да гласно казују све што чују, и поправити их у томе.

Затим их обучавати да прислоне ухо на земљу и да слушају и цене слабије и даљне звуке. Сем тога се могу послати на извесну даљину поједина оделења војника јача или слабија, с тим да се после крећу ка чети, а наставник ће *ценити финоћу слуха* појединих војника, који остају и слушају. Најзад поделити војнике на две групе, поставити их на извесном удаљењу једну од друге, па онда слати војнике наизменице од једне групе ка другој, докле се остали војници који се одмарају, труде да их открију у њиховом кретању.

Вежба 4. — За ову вежбу треба чету извести по доста мрачној ноћи на егзерциришту и његову непосредну близину. Ту вршити разна престројења, тражећи да се примене све оне смотрености о којима је већ говорено, ћутање, полугласно командовање, брзи покрети без трчања, удешавање ратне спреме а да се не чује звук, наизменично кретање и заустављање, и најзад треба нападе у развијеном фронту или густом стрељачком строју.

Ове нападе могу изводити поједини водови или поједине чете једна против друге. Док једна страна ради, било у овој или у којој претходној вежби, друга да се неопажено привуче и изврши јуриш. На тај ће се начин војницима очигледно преставити важност ноћне опрезе.

Ако је ноћ мало виднија може се вршити и *паљба из смакнутих стројева.* Почев са овом вежбом, војници ће увек носити *маневарску* муницију, те да се навикавају и да раде неупотребљавајући је без стварне потребе.

Пре почетка ове вежбе с војницима треба укратко поновити оно што им је дотле говорено, а тако исто у току самога рада користити се сваком згодном приликом, те да им се поједине околности што очигледније преставе.

Вежба 5. — Ова ће се вежба посветити *претходној обуци* војника у *извиђању и осматрању.*

Чету треба поделити у два вода и поставити их један према другоме. Један да образује мртву стражу и да постави што већи број стражарских оделења (или удвојених стражара). Други ће слати патроле, које ће се трудити да продру кроз линију стражара и да извиде противничку страну. Ако се буде имало времена, онда у средини вежбања скупити обадве стране и променити им улоге, а ако не, онда то извршити други пут.

За ову вежбу водови треба да буду одведени на своја места још за видела. Одстојање између њих да буде повољно, и да има доста разноликости.

При повратку сваког војника треба питати, куда је прошао, шта је видео, и како су му изгледали поједини предмети и нашта су личили. Ако се примети да

је неки био застрашен онда му то место дању показати и убедити га да су сва та ноћна страшила само гола уображења. У опште не пропустити ниједан догађај, а да се из њега не изведе поука одмах на лицу места, а и пред целом четом, кад се буде скупила.

За ову се лекцију може корисно употребити и овај начин.

Треба образовати два круга удвојених стражара А и Б у средини сваког круга налазе се официри и подофицири са остатком људи. Они који се пошаљу из А, труде се да продру у Б, и да отуд изађу, а да не буду виђени и обратно; они се тамо јављају официру, који њихов успех бележи и овде треба вршити смену, те да сви људи прођу кроз обадве службе.

Ова је вежба врло важна, јер се њоме развија опрезност, пажња и умешност сваког војника, па је зато на сваки начин треба поновити више пута. У овој вежби треба се користити сваком згодном приликом те да поједине групе од по два и више војника врше проматрање нарочито одређених тачака, висова, кућа, шумица, тезнаца, мостова и т. д. поседнутих такође са по два или више војника. Сем тога треба вршити извиђање друмова, путова, стаза и т. д. Ово се може извести тако, ако онај вод који шаље патроле, поседне на својој страни 2—3 згодна земљишна предмета, а онај други вод, који је образовао предстражу, да шаље патроле да их извиде, а потом да опишу дотични предмет и да јаве има ли тамо непријатеља и његову јачину. Ако једна патрола сретне другу непријатељску, да је узгред осмотри, па да о томе при повратку такође рапортује, али да избегава сукоб већ да иде право своме задатку.

За ову вежбу свака чета да бира место где ће имати довољно простора, како би се могао поставити што већи број стражара са довољно међупростора, те да би се сједне стране изазвала већа опрезност, а сдруге опет стране да пролаз не буде онемогућен. Како код ове вежбе тако и свију осталих где се ради двострано, једна страна треба да има свој нарочити знак.

Сматрам да би се успех ових пет вежби загарантовао само тако, ако би се овакав број часова сматрао као минимум. За прву вежбу један час, за другу два, за трећу два, за четврту један и за пету три часа. Свега девет часова. Сваки час ићи ће у прилог бољег успеха. Да би се све ово могло свршити потребно је да ова настава почне још у рекрутској школи те да се до четне школе заврши бар за три вежбе прве. У четној школи наставити одмах.

Чим се сврши ова претходна настава, одмах треба прећи на обуку у ноћној служби где спада: 1) Ноћно кретање, 2) Осигурање на маршу, 3) Осигурање на месту и 4) борба.

— Свршиће се. —

Косовска Митровица.

Пешад. потпуковник
Марко Вранешевић.

FEUILLETON

26. септембар 1915. године.

. . . . Непријатељ је био већ развио јаку артилериску ватру и почео да пребацује трупе на десну обалу Дунава.

Балон капетана Југовића, уз пркос силном бомбардовању, лелујао се у ваздуху и пратио сваки покрет на Дунаву. Смедерево је било запаљено ураганском ватром, а тресак тешких топова над Смедеревом проламао је ваздух и потресао живце јадном становништву, које није могло да избегне злој судбини...

Киша је лила; дан је био мрачан и суморан.Ваљда гори двадесет пети септембар није освануо... Тога дана по подне стигао сам са п.батаљоном у село Радинце. Имао сам ући у састав трупа, које ће бранити Смедерево.

Село је било оживело. Сељаци, жене, деца, мало и велико, све је било на улици. На блатњавом путу од села Липа развио се жив саобраћај. Проношени су рањеници; комора се ражњала, а коморџије су биле пуне разних вести са бојишта. Народ је нетремице слушао. Ордонанси су на својим уморним и каљавим коњима летели озбиљна и забринута лица.

Долазак полубатаљона узбунио је село. На лицу сељана видела се јасно радост: помоћ је ту, не треба се бојати.

— Ми смо Дринци, одговарали су војници на непрекидна запиткивања.

. . . . Известио сам команданта одбране Смедерева о своме доласку.

— Буди увек на телефону, наредио ми је командант, пуковник Стојановић и очекуј наређење.

. . . . Међутим приближавала се бурна ноћ. Киша није престајала. Непријатељ није прекидао ватру; изгледало је, да је све јача бивала.

Ноћ је одиста била бурна. У селу је све било на ногама; није се спавало. Војска је истина у селу, али је и непријатељ већ био ту, на нашој обали. Борба је вођена одлучна и крвава. Требало је сузбити навалу и вратити Немце преко Дунава.

Непријатељ је отварао све јачу артилериску ватру. Од Смедерева до села Шалинца дизао се пламени зид, а тресак топова слио се у једну непрекидну грмљавину, која се разлегала преко Годомина ка Морави и губила у даљину....

. . . . Био сем већ на телефону када се 26. септембра у 4.30 часа јави командант одбране Смедерева.

— Нареди, да ти људи буду спремни за полазак у 5 часова, заповеди пуковник Стојановић.

— Ми смо спремни, рекох му.

— „Онда се одмах крени ка Липама, а одатле на Годомин. Тамо ћеш наћи пуковника Пековића и јави му се. Са п.батаљоном ћеш извршити напад на немачке већ пребачене делове и гледаћеш на сваки начин, да их сузбијеш и прикујеш уз Дунав, док не стигне 5. пешадиски пук, који је већ на путу. Можда ће до твог доласка стићи и појачање, али не чекај, већ одмах пређи у напад, чим стигнеш".

Примио сам наређење и одмах сам пошао с п.батаљоном према Липама, да бих што пре стигао на Годомин.

Прошао сам кроз село Липе. Ретко сам могао угледати које лице. Домови напуштени; овде-онде виђа се стока или живина. Стоји и трза се при свакој експлозији. Све је било пусто и ни трага од оног живота, који ово богато и вредно село имађаше пре рата.

Стигао сам већ и на Годомин. На самом путу у реткој шумици нађох пуковника Пековића. Стоји сâм и ишчекиваше. Вероватно је био већ обавештен о мом доласку.

Јавим му се и нареди ми, да се одмах кренем у напад.

— „Немате никога пред собом од наших трупа, јер смо већ у борби с непријатељем, а ескадрон који је био на обали повукао се и биће лево од вас. Десно вам је само вод пољских топова капетана Нешића"-

Напомену ми, да очекује сваког часа долазак 5. пешад. пука, али се чуди, да га још нема. Приметих, да би било добро сачекати га; па јачом снагом извршити напад на Немце и бацити их на Дунав.

— Добро би било, рече, али имам наређење, да ви одмах нападнете чим стигнете.

Поздравих га; он ми пружи руку и пожеле срећу у борби.

Развих п.батаљон у стрелце. Поручника Ђорђевића послах с водом на источну ивицу шумице, да се појави Немцима с бока, а са п.батаљоном кренух се у напад.

На ивици шуме сударих се с Немцима. Изненађени силином налета окренуше назад. На путу Смедерево—село Шалинце прихватише их задњи делови и борба отпоче.

Непријатељ разви жестоку митраљеску ватру. Од силне митраљеске и пушчане ватре не могаше се око отворити. Артилерија страховито дејствоваше. Над главама прскаху шрапнели; гранате разорише сав терен. Нађосмо се у једном паклу, из којега не беше излаза.

Војници се борише као лавови. Ти силни људи са Симиног брда, Гучева, Биљега и Костајника, Белих вода, Липа итд. задаваше јада Немцима. Али се стрелци почеше проређивати. На чистини, без заклона, падаху стрелци од непријатељских митраљеза и шрапнела који се распрскаваху над самим главама ових храбрих бораца. Каплар Довијанић устаде и хтеде ми нешто рећи, али му зрно проби јуначке груди, и он се сроза на земљу.

Капетан 1. чете Војковић ми даваше знак с левог крила, да је нестало муниције. Наредник Јараковић на десном крилу разви борбу бомбама и направи крш међу Немцима. Са десног крила 1. чете ордонанс ми јави да нема муниције код 1. чете. Наредих напад бомбама.

Затрешташе бомбе на целој линији. Дим обави стрелце. Настаде борба у облацима дима.

Немци нису смели напред, јер је прскање бомбâ на целој линији давало страховити призор. Непријатељска артилерија не престајаше. Шрапнели су прскали над главама, а у позадини већ беше пренет јак бараж....

На један пут се створи преда мном у средини овог окршаја коњички капетан Заре Анђелковић на дивном у саму пену обученом и задиханом коњу. Обасут кишом непријатељских смртоносних зрна стајаше величанствен, неустрашими капетан Заре на своме помамном коњу и гледаше пркосно смрти у очи.

„Господине капетане, молим вас држите се још 10 минута, ево 5. пука иде вам у помоћ. Ја сам официр за везу из Дунавске дивизије и сад сам баш оставио 5. пук на путу“.

Ја немам више муниције, рекох му, а немамо ни ножева на пушкама; као што видите бијемо се бомбама; а непријатељ ме опколио и стеже ме нагло. Ако сте сигурни, да ће 5. пук стићи за 15 минута држаћу се бомбама.

Ево одмах, молим Вас, идем к њима да их пожурим, рече и ободе коња ка Липама.

. . . . А борба, тешка и очајна претвори се у прави пакао.

Јараковић се храбро држаше на десном крилу, а капетан Војковић снажно одбијаше бесну навалу Немаца. Обе чете беху достојне дивљења... И борба достиже врхунац...

. . . . Стиже 5. пук. Као лавови бацише се неустрашими Ваљевци на мрског непријатеља и

. . . . настаде клање.

По наређењу команданта одбране Смедерева повукох се с полубатаљоном на Удине.

На дан десетогодишњице желео сам, да освежим успомену на овај крвави дан, који беше почетак низа патњи, кроз које имађаше да прође наш народ и кога дана Дрински момци борећи се за слободу и част своје отаџбине оставише половину својих другова на равном годоминском пољу. — Слава им!

26. септембра 1925. г. Београд.

п пуковник
Драг. М. Ђелошевић

LA SERBIE TELLE QUELLE EST.

Lettre d'une française à ses compatriotes.

Nous ressevons l'émouvant appel suivant d'une compatriote mariée à un Serbe et qui veut nous faire connaitre la vérité sur la malheureuse Serbie. Nous publions ce document sans faire notres cependant, toutes, les appréciations de notre correspondante.

Connaissons nous le peuple Serbe?

Non, car si nous le connaissions notre âme française, fidéle à ses traditions d'humanité et de justice, pour tout ce qui est grand et noble, éléverait sa voix indignée contre l'étranglement systematique d'un peuple qui pendant des siécles lutta héroiquement pour son honneur, son indépendance, sa vie!

La Serbie fut au XIV siécle un grand empire qui sous le régne d'Etienne Douschan, le Charlemagne des Serbes faillit faire avorter la puissance ottomane. Bouclier de l'Europe elle succombe sous cette puissance à Kossovo en 1389, aprés avoir tenté d'arréter dans sa province de Bosnie, le pillage d'un corps de vingt mille Turcs.

La conquête de la Serbie.

La conquête de la Serbie dura plusieurs années, et ce pays qui avait eu une existence glorieuse, qui semblait appelé à de grandes destinées fut réduit en province de l'empire ottoman.

Depuis le Waterloo des temps anciens, la Serbie, dans laquelle étaient comprises la Bosnie et l'Herzégovine, subit, avec ces deux provinces, le joug de la Vieille-Turquie sans jamais s'y soumettre. Cinq siécles d'écrasement ne parviennent pas à étouffer le sentiment national Un soulévement incessant dégage le peuple Serbe du talon turc et l'année 1878 voit proclamer son indépendance.

Mais la joie n'était pas sans mélange, car les provinces de Bosnie et d'Herzégovine qui, en 1875, avaient doneé le signal de la révolte d'ou sortaient, a l'aide de la Russie notre alliée, l'indépendance de la Mére Patrie la création d'un état Bulgare la reconnaissance du Monténégro, pays fréres de la Serbie, reste toujours indépendant en dépit des luttes terribles et continuelles: la Serbie, la Bosnie et l'Herzégovine, promoteurs de ce mouvement libéral, obtenaient au congrés de Berlin l'ironique avantage de passer d'un joug qui serait aujourd'hui une liberté relative, grace à la régenération de la Turquie, à un autre joug plus orgueilleux, plus impitoyable qu'on déclarait et signait temporaire.

La Bosnie et l'Herzégovine.

Et ces deux malheureuses et héroiques provinces furent conduites de Charybe en Scylla par la main de fer de se chancelier Bismarck qui, aprés l'annexion de l'Elsace Lorraine venait de nous arracher, au milieu des douleurs et de l'épuisement de nos forces s'en allant jusqu'à l'évanouissement, la somme fantastique de cinq milliards.

L'alliée de l'Allemagne, le Mentor astucieux des races diverses, recut donc pour un temps, déterminé par le congrés de Berlin un nouveau pupille qui, honnête, brave et pur, a'avait qu'une aspiration se réunir à la Mére Patrie.

L'Autriche, chargée d'inculquer l'ordre à ces populations, bien nées et conscientes de leurs droits, qu'en avait fait sortir le plus sacré et le plus légitime des sentiments humains, se mit à l'oeuvre. Par la fermeture des écoles, refuges du developpament sentimental et intellectuel de la race serbe; par la suppression de la presse, organe de vérité sur une soi-disant mission civilisatrice en Bosnie et en Herzégovine; par l'emprisonnement et la réclusion de l'élément le plus distingué, avocats de la cause sainte, par la lourdeur toujours croissante des impôts qui en affamant le paysan serbes de Bosnie et de Herzégovine, permettait l'embellissement des routes, la constrution de caravansérails moderne, l'organisation de courses d'automobiles, de tirs à pigeons, pour la séduction et l'aveuglément des touristes qui leur besoin de confort satisfait, s'en retournaient en Occident chanter l'oeuvre de civilisation de l'Autriche en Bosnie et Herzégovine, sans se préoccuper que cette oeuvre se faisait dans les larmes, les sanglots, les avanies de toutes sortes. De cette maniére l'Autriche conduisait son oeuvre de spoliation, puis la trouvant terminée, contente d'elle-même, voulut se récompenser en ajoutant un autre fleuron à sa couronne.

Le maintien des traditions.

Et cela avec un grand geste d'actrice

consommée, drapée de son ambitieuse devise (Austriae est imperare orbi Universae), elle déchire et jette au vent, avec le traité de Berlin, dont les fragments vont souffleter l'Europe, le coeur, d'un peuple de héros qu'elle savait être son entrave dans sa convoitise macédonienne.

Quelle torture pour ces populations dont les vicissitudes lamentables n'avaient rien enlevé à leur espoir intense!

En vue de la réunion future, toutes les traditions avaient été conservées Bosniaques et Herzégoviniens, dignes fils de la Mére-Patrie, ne parlaient pas d'autres langues que la langue serbe: ils imploraient Dieu dans les mêmes dogmes, chantaient les mélopées que leur apprenaient les bardes, ces bardes serbe qui sur les grands chemins s'en allaient vieux et aveugles vieillis peut-être par cette évocation du passé dont ils étaient les éternels évocateurs; aveuglés sans doute par les larmes pu'ils versaient sans cesse sur les malheurs de la Patrie. Ils allaient, conduits par un enfant, symbole et espoir vivant du lendemain, et au seuil des chaumiéres, tirant du gousslet (instrument nacional) des accents simples et vibrante, ils disaient aux enfants, aux femmes, aux soeurs, les exploits héroiques et les espoirs mourants des péres, des époux, des fréres. Un Silence solennel et religieux enveloppait ces vieux bardes missionnaires du culte de la Patrie et la communion serbe se faisait...

Cependant que les nations à la devise (Droit du plus fort) dansaient une farandole éhontée ou s'échangeaient tour à tour des révérences, des baisers des corps à corps...

L'appel à la France...

Seule notre France dans son désir de vivre, dans sa nécessité d'expansion, n'avait pas exclu toute générosité. Son scepticisme; bien souvent faisait place à un besoin inhérent de chevalerie. Consciente de sa haute culture de son degré de civilisation raffinée, elle se dégageait des instincts par trop primitifs en méprisant et arrétant la voracité dans laquelle se delectaient les barbares.

Aussi voyait-on son épée au service de l'Amerique, de la Gréce, de la Turquie, de l'Italie; le génie de ses poétes éclater à l'agonie de la Hongrie, à l'ensevelissement de la Pologne; les idées de ses savants et philosophes aboutissaient à la proclamation des droits de l'homme!

Et à l'heure actuelle sa grande voix se ferait silencieuse. Elle détournerait les yeux du geste meurri, du regard éploré que lui jette un ami quelle s'est crée par sa magnanimité, un faible qui à appris à avoir confiance en son arbitrage souverain, pour les reporter vers la pieuvre monstrueuse qui étouffa les Tchéques, les Polonais at tant d'autres, et qui dans son immense orgueil, de concert avec son alliée et soeur, oserait pousser l'impudence jusqu'à tourner le stradisme de son regard sur notre belle France.

France, la quintessence de tous les raffinements deviendrait le plat sucré de cette gloutonnerie pangermaniste!

Alons donc, laissons les aberrations d'un moment, rejetons les diplomaties ineptes qui nous entraineraient à un suicide latent quand notre activité merveilleuse est encore si intense.

An nom de la consciense, donnons notre appui au vaillant peuple serbe à tous ceux qui le soutiennent. Gardons précieusement cette amitié modeste mais pas moins sincére.

En un mot, ne nous déshonorons pas en restant Français!

Gabrielle G. B.
de Stainvile - Goutovitch.

Вести из гарнизона.

БЕОГРАД

Повратак Њ. В. Краља са плавог Јадрана. — Њ. В. Краљ је завршио своје путовање по Далмацији у Сплиту, одакле је допутовао у Београд.

Њ. В. Краљ је био у Дубровнику, Сплиту, Шибенику и острвима одушевљено поздрављан од народа, који је искористио ову прилику да изрази своје осећаје за јединство и слободу и за државу.

Довршење Географског Института. — Војни Географски Институт подигнут је на самом градском бедему, према савској тераси Великог Калемегдана. Подигнут у стилу старе касарне—тврђаве, он својом масивном и интересантном архитектуром згодно украшава место, на коме се налази.

Пруга Београд—Обреновац. — Министар Саобраћаја потписао је решење о дефинитивној траси пруге уског колосека Београд—Обреновац која ће ићи овако: Београд—Чукарица—Умка, затим уз Умчански Поток, из кога се једним тунелом од километар и по прелази у Барајевски Поток а затим и у Обреновац. Овом пругом биће везане све пруге уског колосека из Западне Србије за Београд.

75-то годишњица Војне Академије. — 6./19. септембра ове године навршило се је 75 година, од како је установљена Војна Академија, која је одгајила, васпитала и дала Краљу и Отаџбини 3.600 новопроизведених официра свих родова војске, а пружила највише војничко образовање на Вишој Школи (која има ранг Ратне Академије) 570 официра.

Од официра, питомаца Војне Академије, погинули и од задобијених рана и болести помрли су у нашим ратовима за ослобођење и уједињене: њих 700.

75-то годишњица Војне Академије обележена је издавањем књиге „Споменица 75-то годишњице Војне Академије“ као и свечаном прославом 12. октобра тек. године, којом приликом било је свечано раздавање награда Њ. В. Краља и из фонда поч. мајора Милана Стефановића (који је погинуо 30-X-1914 на Дренском положају) најбољем слушаоцу Више Школе и питомцу Ниже Школе.

Краљеву награду добили су пешад. мајор Владимир Герба и новопроизведени артил. потпоручник Жарко П. Тодоровић.

Награду из фонда поч. мајора Стефановића добио је артилер. потпоручник Драгољуб Поповић.

1. октобра ове године унапређена је класа питомаца у чин. потпоручника. 70 њих добило артилерију; 15 коњицу; 36 инжињерију; 251 у пешадију.

Ове године свршило је 32 слушаоца-официра Вишу Школу Војне Академије, међу њима и чехословачки мајор Ј. Браун.

У Академији сада има две класе питомаца по 400 у класи.

У идућој години отпочеће зидање нове зграде Војне Академије на Бањици. Виша Школа остаје у Београду и вероватно прогласиће се Ђенералштабном Академијом.

Сада је Управник Војне Академије: Почасни Ађутант Њ. В. Краља, Дивизиски Ђенерал, Љубомир Покорни, који је о свечаности одржао пригодну академску беседу.

Помоћник за Нижу Школу је: Дивизиски Ђенерал Душан Пешић; Помоћник за Вишу Школу је: Бригадни Ђенерал Владимир Белић; Деловођа Академског Савета је Старији Ађутант: пешадиски пуковник Драгољуб Динић.

Професора на Вишој Школи има око 20, а на Нижој Школи око 40.

Слику Професорског и Академског савета доносимо у овом броју.

Путник.

БОКА КОТОРСКА

Боку Которску сачињавају насеља поред истоименог залива, који се у 4 крака дубоко увлачи у копно између Кривошија и Ловћена.

Сваки становник са поносом каже: „Ја сам Бокељ“. — Где год има најмањег простора за обделавање, ту је припета кућа, а стењаци су сви подзидани где год је људска нога могла да се припне, да засади коју маслину. Поред саме обале залива иде једини колски пут а поред пута као низ бисера поређане су куће које странац гледа незнајући да пролази из села у село, из вароши у варош.

Становници Боке некада славни морепловци, трговци, гусари, рибари, јунаци, сада живе само од рибе, зејтина и ку-

НАСТАВНО ОСОБЉЕ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ

О 75-то ГОДИШЊИЦИ.

пуса, „Бокешког купуса“ који расте врх човека и траје 5 година да својим лишћем исхрани човека, козу и магарца. Кад се у попарено лишће тог купуса стави која сува риба и још кад се прелије кашиком зејтина, то је највећи деликатес овог напаћеног народа.

Без путева, без воде, без земље, немајући начина да заради, Бокељ се сели у Америку или Аустралију, само да заслужи кору хлеба; али толико воли своју груду, да се већина ипак под старост враћа на своје запуштено огњиште, да ту остави своје измучене кости.

На најнеприступнијим местима подигли су цркве; где год погледаш, видиш цркву. — А празником кад забрује звона, заталасају и ваздух и море, сви су побожни, јер им све зависи од природе. Громови, град, ветрови, за час му спрже сав годишњи иметак.

Кап воде Бокељ неда да оде без циља, све то прикупља у цистерне да у летњим месецима може попити чашу воде.

Кад око Петровдана путник потражи воде, Бокељ му пружи чашу вина, пре но чашу воде.

Али поред све беде и патње народ је горд, охол, гостопримљив и врло одан Отаџбини и Јединству.

Бокељи су најбоље и разумели јединство. Католички поп иде и у православне куће и обратно, сви славе славу, сви носе бадњак, сва звона лупају кад умре католик као и православни. У католичким црквама служе свештеници на језику народном.

Војску необично воле, а Њ. В. Краља обожавају.

Боку Которску брани команда Боке Которске са седиштем у Херцег Новоме, комбинована од свих родова војске и струке сем коњице, али од свију родова војске артилерија обалска највише је заступљена по форовима и дуж целог фронта.

Ма да је ово најпасивнији крај наше државе, ипак се рачуна по нашој простој администрацији у III разред скупоће. Официри живе по форовима као у манастирима, недељама одвојени од света; за децу нема школа, нити има начина да набави себи све животне потребе.

Клавире, грамофоне, биоскопе, мебл, све што је од Аустрије остало сад га нема или је оглашено за излишно.

Ето таква Бока дочекала је Њ. В. Краља и Њ. В. Краљицу са многобројном свитом 24. септембра ове год.

Њ. В. Краљ, чим је од Будве аутом скренуо за Тиват, затресла се је земља од пуцња топова, јер је сваки фор и сваки ратни брод морао да испали по 31 метак.

Њ. В. Краљ нарочито је посветио пажњу морнарици и присуствовао је веџби свих наших ратних бродова, при маневровању, бацању мина, лансирању торпеда и гађању. 25. септембра обилазио је Хидроавијонску станицу и кад су авијатичари смело из Ангара јурили к мору, да се с мора дигну у ваздух, неочекивано Њ. В. Краљ обуче кожну пелерину и уђе у један хидроплан. Цела свита и министри остали су запањени, пратећи сваки покрет аероплана, док се Њ. В. Краљ, уз бурне усклике свију, није понова искрцао на истоме месту.

Пошто сувоземну војску познаје, то се само интересовао за топове 30·5 сантиметрове на трактерима, јер су то оруђа будућности.

Цела Бока била је окићена славолуцима, цвећем, ловоровим венцима, а на капијама је писало „Вековима те Бока чека“. А ноћи, ах 2 ноћи, две Венецијанске ноћи, или боље рећи две Бокешке ноћи 24. септембра у Тивту и 26. септембра у Котору превазишле су све очекивање.

На врховима брда ко на небу у пламену бљештела су слова, круне, усклици.

Дуж целе обале на сваки метар, на свима црквама, по свима кућама биле су буктиње.

На „Карађорђу“ (броду), бљештала је Карађорђева звезда као сунце, а стотине чамаца са музиком, декорисани разно, у венцима и лампијонима нечујно су окружавали „Карађорђа“. — У Котору је том приликом био ватромет, савршено устројен и изведен, и кад је ватромет у 22 часа 26-ог баш био у правом огњу, претстављајући „продор солунског фронта“, и кад је хиљадама Бокеља клицало Њ. В. Краљу и Краљици, Њ. Величанства појавила су се на највишем мосту, и отуда као с неба Њ. В. Краљ се заблагодарио народу, а брод се постепено са обале одмицао пут Дубровника.

Где је год био Њ. В. Краљ, делио је милостињу сиротињи и распитивао се о жељама народа.

Спиро Цветковић из Баошића предао је Њ. В. Краљу слику Њ. В. Књагиње Зорке, мајке Њ. В. Краља, кад јој је било 3 године, а Њ. В. Краљ за ту лепу успомену подарио му је златна дугмета са својим иницијалима.

*

Ето после свега тога Бока се вратила у свој обичајни живот, а ми официри смо и даље на стражи на првом бастиону наше одбране са запада, на нашем Јадрану, — чија се вода не пије, њоме се не гаси ни креч, њоме се не полева ни цвеће, ни пере веш, па чак се не заливају ни улице, јер је горка — отровна, јер је смешана од крви и суза овог напаћеног народа.

Тића.

КРАГУЈЕВАЦ

11. октобра ове год. откривен је овде споменик резервном капетану Драгољубу Лукићу, који је у току ратова 1912—1918 стекао седамнаест рана и који је погинуо при ослобођењу Крагујевца 1918 године. Последњи аустријски шрапнел 13. октобра 1918 покосио је капетана Лукића само неколико стотина метара далеко од Крагујевца, у који се победоносна српска војска враћала после три године. На војничким пушкама пренет је у варош, леш је преноћио у крагујевачкој саборној цркви а сутрадан је сахрањен највеличанственије.

Тек ове године крагујевачки пододбор резервних официра и ратника успео је, да, из својих скромних средстава, и прилозима добрих људи, подигне споменик капетану Лукићу, на гробљу, на месту где почива. Споменик представља високу гранитну стену, као оличење снаге и јунаштва. При врху стене је мали крст а испод њега је утиснут бронзани лик Драгољуба Лукића у униформи пешадијског капетана. Испод лика је натпис:

„Своме ратном другу рез. капетану I кл. Драгољубу Лукићу славно погинулом за отаџбину.

Пододбор резервних официра и ратника у Крагујевцу“.

У име цркве говорио је окружни прота г. Д. Стевановић, који је познавао Д. Лукића још од колевке и сахранио га 1918. у Крагујевцу, а у име резервних официра одржао је један ванредно леп говор професор г. Милоје Павловић.

КЊИЖЕВНОСТ

Фелдмаршал Конрад фон Хецендорф: **Из мога службовања. — Aus meiner Dienstzeit.** — 1923. IV. Свеска. Издање Никола. Беч—Минхен; од ђенерала *фон Кула.*

(Сршетак)

II.

Врло тешко је решити питање, да ли је на северном војишту била оправдана *офанзива против Руса.* Конрад категорички брани ту офанзиву и ако је један део снаге, потребних за њу, пре тога упутио на Балкан. Доиста није требало помишљати на дубоко продирање у Русију при несразмери снага. Пошто је Румунија отпала, биле су потребне и нарочито срећне околности, да се са самим аустроугарским снагама постигне решавајући успех. По Конрадовом мишљењу било је важно, да се руска надмоћност само веже и у надирању спречи, док у Француској не буде пало жељено решење и док се не буду могле на исток транспортовати одређене немачке снаге. Заједно са овим снагама могла се „борба у великом стилу“ водити против Русије.

Али да би везао руску војску, Конрад је држао да је нужна офанзива. Руси би победили иначе немачке трупе у Источној Пруској, а потом би се са целом снагом могли окренути против Аустријанаца и могли би им припремити Седан или Мугден или маршовати на Берлин. Они би били у ситуацији, да пређу Вислу у Руској Пољској, да потисну Аустријанце, сконцентрисане у Галицији, и да их потисну под незгодним околностима. Благовременим нападом надао се Конрад, да Русе туче пре довршене концентрације.

Извођење напада било је замишљено на овај начин. I. и IV. армија требале су

са доњег Сана између Висле и Буга надирати у северном правцу, док је III. армија у околини Лвова заштићавала овај покрет према истоку, а II. армија југоисточно од Лвова према Збручу. Да су I. и IV. армија постигле „довољно велики успех“, а њиме и слободу покрета, то би омогућило да се да одлучан удар непријатељу, који је до тог тренутка, како изгледа, продро у Источну Галицију у правцу Лвова.

Конрад се брани од неповољне критике његове офанзиве и фактички мора се признати, да је његов смели нападни дух био добар. Без сумње Конрад има право, да се „чистом пасивном дефанзивом“ задатак није могао решити, и да је било искључено, „да се догађаји очекују на линији: Сан—Дњестар“. Али да је испланирана офанзива била до крајности тешка, то је ван сваке сумње. Због самог географског положаја Галиције, напредовање северу између Буга и Висле излагало је великој опасности свој бок при нападу из Волиније и Подолије и обратно. Граф Шлифен објаснио је једном у односу на такву операцију из Галиције, да ништа није теже, него ексцентрично напредовање из централног положаја против непријатеља, који у луку обавија ово напредовање.

И ако су опште користи офанзиве по себи врло важне, ипак се мора поставити питање, да ли није бољи припремни положај у Галицији, не „од чисто пасивне дефанзиве“, већ у духу „стратегије испада“. Није требало претпостављати, да би се обзиром на такав припремни положај Руси усудили да пређу Вислу ради продирања у Шлезију или Аустрију. Руси су фактички, као што сад знамо из објављене књиге ондашњег Начелника оперативног оделења Руске Врховне Команде, разумели свој задатак, да најпре туку аустроугарску војску, која је стајала на боку руском продирању у Немачку, а то су и Французи неизоставно и хитно тражили. „Само потпун пораз, — који би претрпеле аустроугарске снаге — дозволио би руским армијама, да без велике опасности са масом својих трупа продру у Немачку.

Али фелдмаршал Конрад објашњава, — и то је црвени конац који се провлачи кроз целу књигу, — да се његов план операција у главном оснива на *утврђеним споразумима са Немачком*, по којима су Немци сигурно требали Аустријанцима знатно олакшати и брзо их и снажно потпомоћи.

По утврђеним споразумима Немачка је обећала, да против Русије, осим ландверског корпуса у Шлезији, постави једну армију од 12 до 14 дивизија у Источној Пруској и да је ускоро појача са још 5 дивизија. Ова је армија офанзивом преко Нарева у правцу ка Сједлице требала да потпомогне Аустроугарску офанзиву ка Лублину. Немачка Врховна Команда рачунала је, да ће у Француској до 22. мобилизациског дана пасти решење и да ће за „6 недеља од почетка операција Француску потпуно победити или бар толико, да ће главне немачке снаге моћи транспортовати на исток“. На другом месту Конрад означава 40. мобилизациски дан као дан „кад је немачка Врховна Команда сигурно предвиђала велико победоносно решење у Француској“.

Обадва обећања Немачка није одржала. Немачка офанзива ка Сједлице „изостала је, ма да је требала бити по усменом споразуму, а то је Конрад и писмено поновио и молио за офанзиву“. Немачка операција водила је, „не бринући се за нашу ситуацију, споредном циљу да очисти Источну Пруску“. Због тога је аустроугарска војска имала да носи сву тежину руске надмоћности и да офанзива није успела. Армиска немачка команда у Источној Пруској потпуно је занемарила велики циљ.

9. септембра, 40. мобилизациског дана, била је „немачка ситуација поражавајућа“. Пораз на Марни спречио је Немце, да одређене снаге пошаљу на исток.

Са овим Конрад изриче два тешка прекора. На ове прекоре има да се примети ово.

Конрадова излагања о упућивању немачких главних снага на исток, чим буде пало решење против Француске, слажу се у опште са Молткеовим ранијим изјавама. Само Молтке није никад „сигурно навео одређено време за упућивање, већ је у свом писму од 24. XII. 1909. г. изрично нагласио, да су ово само „општи податци“, и да је овде немогуће поставити ни прорачуне вероватноће.

Да је Конрад при преговорима, које је водио са Молткеом поводом босанске кризе, тражио немачку офанзиву преко Нарева ка Сједлице као претпоставку аустриске офанзиве између Висле и Буга, —

тачно је. Молтке је тада нагласио велику тешкоћу, да се са слабим снагама, сконцентрисаним у Источној Пруској, напада преко Нарева, али је на наваљивање Конрадово изјавио 19. марта 1909. г. „да он неће оклевати да напада. Ваша екселенција може се ослонити на ово обећање, о коме је зрело размишљено". У 1913. год. немачка обећања су много општије држана. По Конрадовом излагању начелник оперативног оделења Главног Ђенералштаба граф Валдерзе уверавао је у јануару 1913. г., да је по плану офанзива са десним крилом ка Варшави и да се пошаљу 4—6 резервних дивизија на исток. И Молтке је говорио Конраду у септембру 1913. само уопште, да је у намери офанзива против Русије.

Граф Штиркги, који је у почетку рата био аустроугарски делегат у немачкој Врховној Команди и при свом поласку из Беча био обавештен о плану операција, каже такође, да са офанзивом немачке VIII. армије ка Сједлице треба рачунати. Ако напротив ову армију у Источној Пруској нападну врло јаке снаге, то је везивање ових јаких снага од велике користи за аустроугарске операције. То одговара садржини писма, које је Молтке 2. августа 1914. г. послао Конраду. Главни задатак команданта VIII. армије био је, да веже јаке руске снаге и тиме олакша Аустријанцима. Не успе ли јака руска офанзива, то ће немачка источна војска „продирати у Русију у правцу, који ће највише олакшати аустроугарској војсци". Буду ли Руси рано надирали са врло јаким снагама против Источне Пруске, то би се лако везале ове снаге и олакшала би се победа аустроугарске војске.

То је било једино правилно гледиште, и Конрад, који је имао врло јасан стратегиски поглед, није могао ништа више очекивати. И из његових излагања излази, да је за време развоја у августу 1914. г. сигурно рачунао са концентрацијом врло јаких руских снага против Немачке. И поред тога Конрад је мислио, да се од обећаних 12—14 немачких дивизија могу 3—5 у околини Инстербурга бранити против руског наступања са Њемена, а да би 7—11 дивизија могле надирати ка Сједлице. Да је немачка источна армија била јака само 9 дивизија, колико их је фактички и било у почетку операција, по Конрадовом мишљењу биле би довољне 3 дивизије за одбрану на истоку против Њеменске армије и да 6 дивизија могу „преко руске Наревске армије" надирати ка Сједлице. Овај удар био је погодан и после битке код Таненберга.

Остаје да се каже, да је таква операција била искључена. Но она није могла бити у изгледу у августу 1914. Командант VIII армије ђенерал фон Притвиц, скренуо је пажњу 18. августа Конраду изрично на то, да му је наступањем врло јаког непријатеља против Источне Пруске задатак одређен, да најпре са овим обрачуна. Операција против Нарева је, и иначе, са $4^1/_2$ корпуса неизводљива. Молтке је 4. септембра јавио, да је и после победе код Таненберга искључено наступање у Пољску, док армија Рененкампфова стоји у Источној Пруској за леђима VIII. армије.

Конрадов прекор, да је Немачка у операцијама у Источној Пруској имала у виду само чишћење ове провинције, јесте испад за највеће жаљење. Сам граф Штиргки је, у једном писму од 10. септембра Конраду, оправдао немачку Врховну Команду и навео да је Наревска офанзива изостала због тога „што је немогуће", а не због тога „што се неће".

Према овоме, Конрад је пре почетка своје офанзиве био потпуно на чисто, да не може нико рачунати на немачку офанзиву у правцу Сједлице. Из Конрадове књиге добија се утисак, да је врло често поновљено да је Наревска офанзива изостала и да то треба да извини неуспех аустриске операције.

Офанзива је почела успешним наступањем I. и IV. армије између Висле и Буга ка Лублину и Холму у северном и североисточном правцу. Борба I. армије код Красника била је успешна, док је IV. армија код Комарова изборила велику победу. Али се Конрад на наваљивање III. армије преварио, што је такође оставио слободне руке у надирању ка Злоцзову у источном правцу, док је она првобитно у околини Лвова имала да обезбеђује офанзиву I. и IV. армије на десном боку према истоку. На тај начин покрети аустроугарске војске ишли су ексцентрично у свима правцима. III. армија напала је на врло јаке руске снаге и била је одбачена ка Лвову. II. армија, која се требала расподелити југоисточно од Лвова, није се могла благовремено сконцентрисати због њеног претходног развоја против Србије. Десни бок аустроугарске војске био је удубљен.

Ђенерал фон Конрад стајао је пред тешком одлуком. Да ли се требао повући

иза Сана и борбу одуговлачити, док се главне немачке снаге не пренесу на источно војиште? Био је почетак септембра. Са западног војишта долазили су немачки извештаји о победи и давали су наду на брзу помоћ. Конрад је изабрао смелије решење. IV. армија оставила је да потученог непријатеља гони само слаба група надвојводе Јосифа Фердинанда, која је у исто време имала да заштићава десни бок I. армије. Главнина IV. армије груписала се према југу и хтела је, ангажујући се у борбу, да олакша III. армији, али су њу саму напале свеже руске снаге, због чега је морала да прави фронт североистоку а да се фронтално туче поред III. армије. Борба код Лвова испала је повољно за Аустријанце. Али и против групе надвојводе Јосифа Фердинанда поновио је непријатељ наступање. Група је доказала да није дорасла за свој двоструки задатак: обезбеђење позадине IV. армије и обезбеђење бока I. армије. Она није могла издржати дотле док се не реши борба код Лвова. I. армија, такође јако нападнута, није имала обезбеђен свој десни бок.

Исход битке код Лвова — Раваруска био је решен 11. септембра. Аустроугарска војска повукла се иза Сана, команданти III. и IV. армије, ђенерали Брудерман и Ауфенберг, смењени су са својих положаја због учињених погрешака.

Из кратког описа догађаја јасно излазе разлози за неуспех офанзиве. Конрад, који је хтео непријатеља да напада, пре но што је сконцентрисан, није ни сам све своје снаге сконцентрисао и нападао је ексцентрично у свима правцима. И поред овога мора се признати смелост извођења операција и Конрадов офанзивни дух. Он је у битци зацело управљао а није пустио да ствари теку, као што их је немачка Врховна Команда пустила у битци на Марни. Повијање IV. армије к југу била је смела помоћ. Конрад се упорно борио за победу, док није нестало сваког изгледа.

*

У првом делу овог приказа поменуто је о аустроугарским армијама против Србије. Њихов развој и дејства против српске војске у 1914. год. од велике су поуке за студију нашег рата против Аустроугарске. Слажемо се са погледима ђенерала фон Кула, да аустроугарска војска није требала да предузима офанзиву против Србије, а кад ју је већ предузела, онда није требала да изабере главни правац операција преко Дрине, већ је требала главном снагом нападати преко Дунава, — долином Мораве. Па како је у издању Главног Ђенералштаба изашао „Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига прва, 1914. г. „*Церска битка*", то ће читалац и овог чланка и Церске битке моћи боље разумети операције неких дивизија II. аустроугарске армије против наше II. армије.

По немачком извору,
Милош Ђ. Станковић
пуковник

Споменица 75-то годишњице Војне Академије. 1850—1925.

Садржај:

I.) „Артилериска Школа и Војна Академија" (Историја постанка и развој Војне Академије од 1850—1925. године). (Артилериски пуковник Војин Максимовић.) —

II.) „Настава" (Бригадни ђенерал Владимир Белић.)

III.) „Дисциплина и администрација". (Пуковник Стојан Милорадовић.) —

IV.) „На бранику Отаџбине". (Редовни професор Милан Костић.) —

V.) „На олтар Отаџбине". (Потпуковник Душан Панић.) —

VI.) „Признање" (Потпуковник Драгиша Пандуровић.)

VII.) „Управитељи". (Пуковник Богољуб Динић.)

VIII.) „Професори и учитељи". (Редовни професор Миливоје Сретеновић.) —

IX.) „Дисциплинско особље". (Пуковник Глигорије Јовановић.) —

X.) „Административно особље". (Пуковнйк Драгомир Сарић.)

Ове године се навршава седамдесет пет година, од како је Војна Академија установљена.

Ова наша једина и највиша војна школа оставила је за собом видног и позитивног трага. Доказа о томе налазимо у резултатима наших ратова. То је и разлог, те би требало прикупити податке, из којих би се могла саградити историја Војне Академије.

Имајући на уму, да су нам многи подаци у току последњих ратова пропали, услед чега су изгубљени и многи трагови о животу Војне Академије, Управа ове школе желела је, да податке који су се још могли наћи, прикупи и сачува од заборава у виду „*Споменице седамдесетпетогодишњице Војне Академије*".

Живот и рад Војне Академије изражен је у животу и раду официра, који су из ње изашли, њих је више од 4000. Живот и рад тих официра резултирао је у успешним ратовима нашега доба, те се слободно може рећи, да је и наша Војна

Академија имала виднога удела у стварању наше данашње увеличане Отаџбине. „Споменица“ је желела да остане трага и о томе, који су официри за време ових седамдесет пет година из Војне Академије изашли. Стога је и њихова имена у њу унела.

Подаци о томе, који су официри погинули и умрли за време наших последњих ратова прикупљају се још у нашем Министарству Војске и Морнарице. Али се не зна за многе од тих официра, да ли су из Војне Акадамије, и ако су — из које класе. Стога је и њих Споменица обухватила сем изузетка ако је које име случајно изостављено, а које је *такође заслужило да не буде заборављено.*

У одељак „На Олтар Отаџбине“, „Споменица“ је унела официре не само који су погинули, већ и оне, који су умрли за време наших последњих ратова и после њих до штампања ове књиге.

Регириструјући појаву ове пригодне и лепо опремљене Споменице на дан скромне и тихе прославе наше Војне Академије, која је један од најмоћнијих фактора како на просветном пољу тако и у државном а највише у војном погледу, прва и највећа нам је дужност да кажемо хвала и слава светлим жртвама, које је одгојила и васпитала Војна Академија, те је на пољу части пала за Краља и Отаџбину: Слава им!

Хвала и Војној Академији за њен труд, изванредан успех и будући напредак на јачању и уздизању наше војске а напосе Војне Академије. **D.**

Стратегија. — *По предавањима на Вишој Школи Војне Академије од Дивизиског Ђенерала Љубомира М. Марића.*

Дело је обрађено према искуствима из светскога рата и проткано највећим делом примерима из наших ратова.

Садржина је:

I *Део — Општи појмови.*

1. О рату: дефиниција, оправданост, узроци, циљеви, трајања рата и ратна средства;

2. Стратегија као део ратне вештине: ратне вештине и њена подела, дефиниције стратегије и тактике; Стратегија наука или вештина; Историја Стратегије т. ј. еволуција стратегиских начела; елементи; карактер; системи; начин изучавања и подела Стратегије;

3. Стратегија и политика.

II *Део. — Припреме за рат.*

Општи основи, организација војске, великих тела и командовања; мобилизација: војна и цивилна (саобраћај, привредно-економска, индустриска, санитетска и финансиска); концентрација; стратегиски развој; стратегиске основице и њихово уређење; израда ратних планова.

III *Део. — Вођење рата.*

Општа расматрања; извођење операција; I операциски планови; II операциски правци; III марш — маневри: IV битка; V гоњење; VI отступање; VII неизменичност између офанзиве и дефанзиве. узроци и последице тога; VIII споредна дејства; IX специјални видови стратегиских операција:

1 Планинска војна; 2. Рововска војна; 3. Операције на великим рекама; 4. Поморски рат и његова веза са операцијама на суву; и 5. Речне флотиле и њена улога у рату.

Књига има око 40 штампаних табака. Слике у засебном атласу.

Начелник Главног Ђенералштаба, прећашњи Министар Војске и Морнарице (који је законодавац Закона о Устројству Војске и Морнарице 1923. год. Армиски Ђенарал г. Петар Пешић дао је о овом делу ову оцену:

„Начела Стратегије су стална и непроменљива, која може научити и знати сваки војник, па ипак да не уме послужити се са тим знањем, да добије Рат; јер није довољно знати стратегиска начела, већ треба и имати вештине у њиховој примени сообразно: војној снази, земљишту, времену и осталим владајућим приликама. Па је зато стратегија вештина а не наука, те је зато стратег не само зналац, већ и војник обдарен умом и моћи да уме примењивати стратегиска начела саобразно ратним приликама и својом вештином тући непријатеља и добити Рат.

Али и ако је Стратегија вештина, она има и свој научни — технички — део, који мора сваки стратег добро знати, темељно и критички простудирати начин примене стратегиских начела у разним епохама у прошлим ратовима, дакле знати и критички проучити Историју Ратова.

Ђенерал г. Марић разредио је врло добро научни — технички — део Стратегије.

Његове дефиниције су тачне, теорија примене стратегиских начела је јасна, историски примери изабрани су добро; све је у овој Стратегији написано зналачки, те зато налазим да је његова Стратегија врло добра и да може послужити врло корисно свима официрима наше војске као и да је одличан уџбеник за Слушаоце Војне Академије.

Радујем се појави једног оваког доброг дела, те га топло препоручујем свима, који се интересују за Ратну Вештину“.

Појава овог дела је један значајан догађај у нашој војној литератури.

Писац дела је Професор Стратегије Више Школе Војне Академије и Начелник Оперативног Оделења Главног Ђенералштаба, и као такав у таквој функцији израдио је ово дело које је добро дошло, како слушаоцима Више Школе Војне Академије, приправницима за Ђенералштабну струку, тако и официрима који

полажу испит мајорски. А иста књига треба да је на столу сваког официра, ко сматра да је дорастао да чита и разуме ово изванредно дело.

Војни Весник благодари писцу на труду и честита му на успеху, јер је ово дело обогатило нашу поратну књижевност.

D.

Vojna obaveza, prava i dužnosti djaka i rezervnih oficira. Sastavio pešad. potpukovnik Karlo K. Blaha. 1925. god. Cena 20 dinara.—

Osećajući potrebu, koja se svakodnevno ukazuje kako kod vojnih okruga, tako i kod rezervnih oficira i djaka sviju rodova Vojske i Mornarice, prikupio je pisac sve zakonske odredbe kao i sva naredjenja i objašnjenja, koja se odnose na sve djake i rezervne oficire naše Vojske.

Knjiga sadržaje 4 dela i to: I Deo: Opšti pojmovi. II Deo: Vojna služba djaka, III Deo: Dužnosti i prava rezervnih oficira i IV Deo: Prilozi. Svi ovi delovi sastavljeni su onim redom, kojim se redjaju dužnosti djaka i rezervnih oficira od dana njihovog rekrutovanja do svršetka vojne obaveze, a naročita je prednost knjige, da je u tekstu svakoj tački dodat onaj član Zakona o ustrojstvu Vojske i Mornarice ili ono naredjenje ili objašnjenje Gospodina Ministra Vojske i Mornarice, kojim je odnosna odredba Zakona objašnjena.

Knjiga je štampana latinicom. Pored sadržaja, koji se nalazi na početku knjige, dodat je na kraju knjige vrlo praktično azbučni registar, pomoću kojega može čitaoc odmah naći sve što traži.

Ova knjiga poslužiće vrlo dobro ne samo svima djacima i rezervnim oficirima, nego i aktivnim oficirima naše Vojske, kako u komandama vojnih okruga, tako i u svima drugim komandama i ustanovama naše Vojske, stoga ju najtoplije preporučamo.

Knjiga se može nabaviti kod samog pisca, Zagreb, Vojni Okrug.

B. Š.

Алманах „Јадранске Страже“ за 1925. год. Графички Институт „Народна мисао“ А. Д., Београд, Добрачина 47.—

Садржај: Увод. — Одбрана. — Повест и Географија. — Поморство. — Привреда. — Култура. —

Ова је књига један прилог у одбрани великих тековина нашег народа. Наша прошлост позива нас да бранимо и чувамо ово благо, којим можемо да се поносимо пред читавим светом. Странице ове књиге испуњене су великом љубављу и искреним одушевљењем за нашим Приморјем, које нам говори о моћи, величини и лепоти плавог Јадранског мора.

Књига је лепо успела, сама се препоручује, нарочито за имућне читаонице, библиотеке и књижнице, јер стаје 150 динара. —

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

НЕМАЧКА.

ВЕЛИКИ ЈЕСЕЊИ МАНЕВРИ. — Обавиће се у околини Бебра преко Ерфурта до Вајмара, на коме ће учествовати све средњенемачке трупе „државне одбране“ („рајхсвера“). Два ескадрона 16. коњичког пука (Хофгајсмар) кренуће се по свршетку маневра у Ерфурт, као у свој стални гарнизон. Осим тога, по свршеном маневру отићи ће још неке јединице и штабови у ново одређене им гарнизоне.

ХИНДЕНБУРГОВ ГОВОР. — На честитке „државне одбране“, које је министар Др. Геслер у пратњи ђенерала фон Секта и адмирала Ценкера са начелницима штабова поднео председнику државе маршалу Фон Хинденбургу, одговорио је овај: „Туга и понос испуњују моје старо војничко срце, ако у вама господо, поздравим заступнике данашње немачке одбранбене силе. Не треба да вам кажем, са коликим сам унутрашњим учешћем у годинама моје мирне повучености пратио тежак и одани рад, који сте под најтежим приликама радили. Са поносним задовољством смете гледати на ваше дело. Мала немачка одбранбена снага данас се усправила, ван страначких борби и политичких мишљења. Њу ће носити осећај обавезе према великој традицији наше старе народне војске. Нека нам и у будуће успе, да из немачке државне одбране створите јак инструменат часне воље за миром, који она сама треба да буде. У моју помоћ као вашег Врховног заповедника, можете у овим тежњама бити увек сигурни“.

КАЗНЕ ЗА ДВОБОЈ У ВОЈСЦИ. — У одбору већине немачке народне скупштине била је решена

много строжија казна дуела (двобоја) у војсци, него што је до сада била. Одбор је усвојио предлог центрума, по коме се двобој међу војницима казни лишењем слободе не мање од шест месеца. Изазивање и претпоставка изазивања на двобој казни се са два месеца до једне године. Даље ће се претпостављени, који покушава да наведе свога подчињеног на двобој казнити лишењем слободе до шест месеца.

АУСТРИЈА.

ЧЕСТИТАЊЕ ХИНДЕНБУРГУ. — Приликом избора маршала Фон Хинденбурга за председника немачке државе, одлучио је главни одбор савеза аустријских официра и војних чиновника да преда, у име савеза, маршалу најсрдачније честитање. Аустријски војни изасланик у Берлину, пуковник Макс Ниснер умољен је да преда ову писмену честитку, и он му је предао у аудијенцији 18. јуна ове године. Хинденбург је био врло пријатно дирнут овом пажњом и најсрдачније је заблагодарио. Том приликом врло топло и са пуно хвале говорио је о сјајним делима пређашње аустроугарске војске. Тим поводом распитивао се Хинденбург и о неким највишим аустроугарским командантима, са којима је заједно радио. Преко пуковника Ниснера и савеза послао је маршал Хинденбург свима аустриским колегама своју најтоплију благодарност и најсрдачније поздраве.

— Ово јасно илуструје, без даљег коментара, садање везе Аустрије са Немачком.

РУМУНИЈА.

ЗАЈЕДНИЧКИ ЂЕНЕРАЛШТАБ МАЛЕ АНТАНТЕ — Француски „Матен" доноси из Букурешта, да су све државе Мале Антанте пристале, да се устроји заједнички ђенералштаб у случају рата. О појединостима стратегиског централног органа имало се третирати у августу у Букурешту.

ПОЉСКА.

ДИРЕКТИВЕ ЗА МОРНАРИЦУ. — Одобрене су директиве за даљу изградњу морнарице и за заједнички рад са француском поморском мисијом.

ПРОПАСТ ТОРПЕДЊАЧЕ. — Највећа пољска торпедњаче у (Данцигу) Гданском одлетела је у ваздух.

ВЕЛИКИ МАНЕВРИ. — Новине доносе, да су се ове године у августу обавили велики маневри у околини Броди-а и Радцивилова.

МАЂАРСКА.

ПРЕТРЕС ВОЈНОГ БУЏЕТА. — Финансиски одбор маџарске народне скупштине претресао је у јануару ове године буџет министарства народне обране. Том приликом држао је министар војске гроф Сцаки подужи говор, у којем описује односе у мађарској војсци и скреће пажњу на то, да је мађарска влада потпуно спровела разоружање према Тријанонском уговору о миру. На закључку рекао је министар: Истина је, да је наша војна ситуација врло жалосна због уговора о миру. Али морам да скренем пажњу на ову чињеницу, да један народ, који може дићи бар 600.000 људи способних за војску, један народ, који је вековима навикнут да отаџбину, ако то мора бити, брани и по цену свог живота, да ће овај народ увек наћи пута и начина да брани отаџбину од сваког неправедног напада.

МЕКСИКО.

КУПОВИНА ОРУЖЈА. — Министар војске Серано, који се бави у Европи, добио је налог за велике куповине оружја за војску. Серано, који ће посетити и Немачку, хоће да наоружа војску једнообразно помоћу довољних куповина, а нарочито пешадију са једним моделом пушке.

ШВЕДСКА.

ПРОТИВ СМАЊИВАЊА ВОЈСКЕ. — Ђенерал Тингстен изјаснио се против смањивања војске у Шведској, о коме је „Ратник" донео у свесци за мај ове год. Разлог му је, што се војно политичка ситуација јако погоршала од 1914., те постоји већа опасност за рат. Швеђани у Финској изразили су се против смањивања војске, чија је потребна јачина одржавала мир преко сто година.

РУСИЈА.

НОВА БОРНА КОЛА. — У Москви су пробана нова тешка борна кола. Супротно другим тешким моделима, ова борна кола су нарочито велика. Наоружана су са два топа од 7.5 см. и 4 митраљеза. Значајно је, да су кола сигурна против отровног гаса, ради чега се налази апарат са кисеоником. Осматрање је кроз перископ. Пре свега је оклоп ванредно јак, који треба да штити чак против пуног зрна до 10 см. калибра. Налазе се два мотора, од којих је један предвиђен као резерва, ако се други онеспособи за погон. Брзина износи по равном земљишту до 40 км. на час. Пењање и окретање су нарочито добри. Посада: командир, 1 заступник, 2 шофера, 4 топовска и 6 митраљеских послужиоца и 1 осматрач. Сад се налази 8 оваквих борних кола, која су подељена на 2 опитне чете по 4 кола. Осим тога конструисана су једна лака борна кола, слична француском Реноловом типу. Са Фијат мотором од 45 коњских снага она достижу брзину од 6 до 12 км. на час. Наоружана су с једним митраљезом (систем Максим) и са једним брзометним топом 37 мм., који је усађен у оклопну кулу; за овај топ носи се муниција 250 метака. Оклоп је дебео 13 до

16 мм.; и патос је оклопљен са 6.5 мм. дебелим челиком. Дужина износи 4.1 м., ширина 1.75 м. и висина са кулом 2,25 м.

Оцена. Овде су двоја нова борна кола, која показују велики напредак у развитку борних кола. Види се, да се проблем гасног осигурања борних кола употребом кисеоника и перископа за осигурање може сматрати као решен. Да је при јаком оклопу брзина тешких борних кола тако велика, изгледа сад још сумњиво. Лаки тип је бољи од француских Реноловић борних кола, пошто је наоружање јаче а брзина је већа.

ВАЗДУХОПЛОВНИ ПРОГРАМ. — Министар војске Фрунце изјавио је, да Русија мора своју ваздушну флоту тако развити, да се равна са иностранством. Ваздухопловни програм за 1925. предвиђа набавку 1030 летелица, од којих ће се 500 израдити у Русији. Отворена је ваздушна линија Симферопољ—Харков.

ЛИЧНЕ ПРОМЕНЕ НА ВИШИМ ВОЈНИМ ПОЛОЖАЈИМА. — Троцки је између 1922.—1923. учинио највеће напоре, да црвеној војсци да војничку вредност и био је принуђен, да нарочито команде и штабове до 50% додели прећашњим царским официрима, што су му његови непријатељи уписивали у тешку грешку. Последник Троцког, комесар за војску Фрунце, ставио је пак себи у задатак, да црвену војску „очисти од нежељених елемената", па су због тога настале многе промене у давању виших официрских положаја у војсци. Смењивање царских официра већ је почело и строго се продужава. Тако су одмах смењени начелних ђенералштаба Лебедјев и његов ађутант Гарф, исто тако Брусилов, на чије је место дошао командант коњице Будјени, који је истина енергичан, али као прећашњи подофицир нема спреме за више командовање. Заједно са тим иде преобраћање највишег револуционог ратног савета (скраћено: Ревојенсовјет), који је до сад био само саветодавни положај народног комесаријата за војску. Сад ће он имати и саветодавни положај и с друге стране положај као нека Врховна команда са пресудним утицајем у озбиљним војним питањима. Положај Врховног Команданта оружане снаге укида се, а највиша места заузимају чланови председништва Ревојенсовјета. Тако Камењев, прећашњи Врховни командант, постаје генерални инспектор војске, Уншихт главни интендант и Бубнов шеф политичке управе војске.

ИТАЛИЈА.

ЈАЧИНА ВАЗДУШНИХ ЕСКАДРИЛА. — По изјавама Мусолинија сад Италија има 82 аеропланске ескадриле са 882 летелице. Са летелицама у резерви, које су на оправци или у конструкцији, има свега 2166 летелице. За пет година земља мора имати 180 ескадрила и 6 ваздушних лађа. Са буџетом 1924.—1925. има да се одржава 60 ескадрила и да се може мислити на формирање 30 ескадрила. Запремина ваздушних лађа мора се повећати и грађанско ваздухопловство ближе привести постављеном идеалу. За ваздухопловство образује се засебно министарство, за директора је изабрат и постављен ђенерал Понцани а за начелника ђенералштаба ваздухопловства ђенерал Прандони. Ваздушна флота треба да се формира у 12 јединица, у које ћеући и колонијалне ваздушне снаге.

Саопштио
Милош Ђ. Станковић
пуковник.

Исправка.

У 10. свесци испод слике на 10. страни треба да стоји:
Вице-Адмирал Драгутин Прица, почасни Ађутант Њ. В. Краља, командант Морнарице.

Издавачи: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Уредник: пуковник у пензији Димитрије Булић, Крагујевац.

Нова Штампарија „Шумадија" А. Јовановића — Крагујевац, Београдска 54.

Војни весник — Vojni vjesnik — Vojaški vestnik

Месечни часопис за војску и књижевност

Mesečni časopis za vojsku i književnost

РЕДАКЦИЈА: Београд — Крагујевац.

Адреса: В. Весник, Крагујевац.

АДМИНИСТРАЦИЈА и ПОШТА: Крагујевац.

ПРЕТПЛАТА:
Годишње . . . . Дин. 60
За пола године . . . . . „ 30
За иностранство:
Годишње . . . . „ 70

ОГЛАСИ:
Цела страна . . . . Дин. 200
1/2 стране . . . . „ 100
1/4 стране . . . . „ 50
1/8 стране . . . . „ 25
Војним писцима 25% попуста за књижевне огласе.

Број 12. Крагујевац, децембар 1925. Година V.

О будућем рату

— Војно-популарно предавање. —

Деструктивни елеменат у човеку, који је јасно изражен код детета, код одраслог човека није угушен, већ само прикривен и згодном приликом избија на површину. Такву прилику у велико пружа рат. Тај деструктивни елеменат у рату може скоро несметано да се развије и достиже кулминацију у освајачким ратовима, особито у старо доба а и сада у борбама између дивљих племена. Тај нагон за уништавањем и разоравањем испољава се у последње време у јачој мери и код цивилизованих народа. Обично се правда потребом, да се непријатељ што брже онеспособи.

Последња велика европска драма показала је, да и мали народи могу дати врло јак и дуготрајан отпор много надмоћнијем непријатељу, ако се боре за велики идеал — као што је био случај код нашег народа, који се борио за своје огњиште.

Још у старо доба Јулије Цезар, Камбиз, Рамзес и друге знамените војсковође прибегавали су радикалном средству за брзо довршење рата. Напали су не само на непријатељску војску, већ и на цело племе, заробљавајући све живо. На тај начин деморалисани непријатељ, давао је обично слаб отпор. Јулије Цезар је особито вешто искоришћавао тај психолошки моменат у Галији.

Пошто је чување огњишта и породице један од најјачих импулса за одбрану према непријатељу, то ће и тежња непријатељева у будућим ратовима да иде на то, да нападима на дубоку позадину брзо поколеба морал трупа, да уништи живу снагу народну и да на тај начин убрза крај рату.

Ово нам намеће питање, која су та средства, која дозвољавају напад на дубоку позадину у пркос добро опремљене војске, која је одушевљена за одбрану земље и која је посела границу.

Та су средства многобројна. До сада су уведена у борбу: аероплани, велике ваздушне лађе, хемиски отрови, гвоздене стрелице, експлозиви, запаљиве материје, топови са великим дометом итд. Још је у зачетку употреба електрицитета, ма да се и у томе правцу живо ради и ма да нас баш овде чекају велика изненађења.

Као најзгоднији пример за напад тим средствима служиће нам следећи пример препада на једну незаштићену варош.

Односи двеју суседних држава су били нешто затегнути, али нико није у престоници једне од тих држава озбиљно помишљао на блиски рат. Мислило се, да ће се несугласице моћи изравњати дипломатском акцијом.

Поноћ је била превалила; пун месец је бледом светлошћу обасјавао варош и небо. У главним улицама још доста света који се расхлађује пред кафанама.

Далеко на хоризонту неки шетачи приметише један мали густ, црн облак, који се великом брзином приближавао. Док расправише о том облаку, чуше и потмули шум из њега, који је личио на зујање електричних мотора у некој фабрици. Убрзо видеше неких 10 аероплана, који

изгледа беху испред тог чудног облака. Муњевитом брзином аероплани и облак постадоше већи и почеше да надлећу варош. Преплашени гледаоци почеше журно да бегају својим кућама. Облак се међутим све више спуштао. Из грдног црног облака, који се на висини око 1000 метара ширио над вароши, почеше да се спуштају многобројне светле тачкице, које падаху на улице и куће. У исто време чуо се учестани потмули тресак и овде онде падоше на калдрму и на кровове кућне округласта црна тела, величине повећег пивског бурета. Ова тела прснуше при додиру са калдрмом у више комада и из њих је куљао сиво-зелени дим, који се брзо ширио на све стране, покривајући својим густим велом све до висине 5—6 метара. Овај дим је продирао кроз подрумска окна, кроз прозоре, кроз врата великом брзином, потиснувши ваздух у вис својом већом специфичном тежином. Преплашени, из сна пробуђени становници почеше да се појаве на улицама и на прозорима. Но како је до кога допирао дим, он је почео да се хвата рукама за гушу, да се пољуља и после врло кратког времена пао је на земљу; неколико грчевитих покрета тела и све је било свршено. Преплашени људи и животиње јурнуше у куће, једни у подруме, други на горње спратове, трећи се чак попеше на кровове. Они у приземним одајама и у подрумима брзо подлегоше страшном диму, који је све више куљао из распрснутих црних тела, налик на бурад. Они на крововима и у оним улицама, које дим није захватио, беху још горе среће. Мале светле тачке још једнако падаху у великом броју и како је се која од ових звездица пустила на одело, дрво или други какав предмет, који је у опште могао да гори, одмах се запалио, те су несретни људи личили на живе буктиње. Други, који су избегли ову опасност, овде онде падоше као маљем ударени по главу. Један од бегунаца, чији је друг тако пао, сагао се, да му помогне. Са ужасом је видео, да је теме пробушено јаком, дугачком гвозденом иглом, коју није могао извући.

У то време почеше да пуцају и топови из оближњег утврђења. Ватра шрапнелска и гранатска била је управљена на облак и на оно неколико аероплана, који су били видљиви. Али ова топовска паљба развила је тек прави пакао. Из облака синуше многобројни пламенови, грдна грмљавина проломи облак. Страшан тресак великих бомби чу се свуда по вароши. Куће почеше да се руше као при земљотресу. Муњевитом брзином из облака појавише се неколико беличастих, блиставих чудовишта, налик на мале цепелине и устремише се на утврђење. За трен ока оно је било замотано у густ дим и ускоро затим престадоше његови топови да пуцају.

При томе два од ових чудовишта се случајно у лету сукобише и падоше на земљу између утврђења и вароши. Како се је известан број бегунаца ипак срећно извукао из пакла, који је владао у вароши, то једна група бегунаца наиђе и на те пале ваздушне лађе. Нису биле, изгледа много оштећене. Када смелији дођоше ближе, изненада из невидљивих отвора тих лађа почео је да куља сиво-зелени дим и под заштитом његовом из лађа излете неколико људи, обучени као гњурачи. Народ се даде у бесомучно бегство.

Међутим у вароши, која се била претворила у море пламена, експлозије почеше да престају а исто тако и јаук људи.*

* Ипак је хиљадама бегунаца испало за руком, да се докопају околине вароши. Али ваздушне лађе се сада у великом броју појавише из облака. Било их је више од стотину. Спустише се ниже над групе бегунаца. Ситна роса, налик на густу маглу паде на бегунце, који се у дивљем страху разбегоше на све стране. Али велики број је у том бегству пао на земљу, стао се грчити и превртати на земљи и лагано један по један умре.

Сутра дан варош је још горела; дим је још покривао улице и ужасно мртвило завладало је у вароши. Војна управа, у највећој журби послала је оделења пионира, снабдевена маскама разног система. Пионири се опрезно приближише вароши. Они који су били снабдевени маскама, које су хемиским и механичким путем пречишћавале ваздух пре удисавања били су позади а напред су ишли пионири, снабдевени маскама, које су носиоца херметички одвајале од спољне атмосфере а дисање је бивало помоћу кисеоника. Ови су се несметано кретали по диму. Други пак, који су ишли за њима, брзо осетише стезање у гуши и несвестицу. Неки су још имали снаге, да се повуку ван опасне зоне, други падоше. Њих брзо изнесоше ван вароши. Али је било узалудно, један по један брзо умре.

Једна одважна група пионира, предвођена официрима и лекарима, који су сви били снабдевени маскама са кисеоником, непробојним оделом и добрим рукавицама, проби се брзо до центра вароши. Гомила лешева свуда по улицама у свима могућим положајима, већином са згрченим удовима и телом спречаваше им пут. У кућама, које нису биле срушене бомбама и пламеном, иста слика. У горњим спратовима по који жив становник, изнурен страхом и жеђу, јер воде није било; водоводне цеви су биле разорене експлозијама. Њима је поручено да не силазе у доње спратове и да ће им се дотурити маске са кисеоником, помоћу којих би могли да напусте варош. Особито им је препоручено, да не једу успут јело и не пију воду, јер све је било

НАШ ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ

АЛЕКСАНДАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ IV

(рођен 4./16. децембра 1888. године на Цетињу)

Врховни Заповедник све земаљске и поморске војне силе

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, — уједињене 1. децембра 1918.

За непуни сахат једна лепа, мирна варош била је највећим делом уништена.

Намеће нам се питање, 1) да ли овај опис одговара стварности или је фантастичан и 2) чиме је ово могло да се спречи.

Ми ћемо прво да испитамо могућност предњих претпоставки.

Применом је доказано, да гвоздене стрелице, бацане из висине 1000 мет. својом замајном снагом могу да пробију лобањске кости и да се дубоко зарију у мозак, што може да изазове брзу смрт. Челичне ваздушне лађе и данас постоје. Данас се не пуне више водоником због опасности експлозије, већ хелијумом, који није тако много тежи од водоника, а не запали се ни при бомбардовању нити од грома. Данас постоје већ аероплани од челика и аероплани гигантских размера, од којих сваки може да понесе 3000 кгр. материјала, било у виду експлозива или компримираног гаса односно других хемиских супстанца. Брзина аероплана из дана у дан расте, што с једне стране омогућава успешан препад а с друге стране отежава успешно гађање ових огромних птица, које лете већом брзином од оријент-експреса.

Метални содијум и бели фосфор запале се на ваздуху; бели фосфор врло се тешко угаси, кад гори.

Хемиска индустрија данас израђује врло многе супстанце у виду течности или гаса или у чврстом стању, који су у стању да у најкраћем времену уништавају сваки живи организам, ако само долазе у додир са њим. До скора више су се хемичари служили елементима и једињењима анорганским; сада преовлађује тежња за продукцијом органских, често пута врло сложених органских једињења, чиме и расте могућност варијације истих и број хемиских отрова. Има сада тако страшних отрова, да неколико капи, метнутих на кожу, могу већ да доведу у опасност живот дотичне животиње. Мало веће количине могу да убијају и човека. У опште, могу сви гасови да униште човечији организам, ако се у атмосфери налазе у довољној концентрацији т. ј. ако у ваздуху нема више довољно кисеоника за дисање. При томе ти гасови могу да буду сасвим индиферентни т. ј. без икаквог шкодљивог дејства по организам. Они исто тако угуше човека, као кад би му се запушили нос и уста. На пр. угљена киселина, коју ми при дисању непрестано издвајамо, може да угуши човека, ако њена концентрација у околном ваздуху прелази 4%.

Колико је та чињеница важна при избору заштитних средстава, видећемо доцније.

О разорном дејству великих бомби, бачених из аероплана и ваздушних лађа не треба овде ни да се говори; то је довољно познато.

У ранијем опису напада на варош чули смо, да су аероплани били скривени у великом црном облаку, који је онемогућио успешно гађање. Аероплани, који су летели испред облака, произвели су тај дим, који је куљао из великих судова, обешених на задњем делу тих аероплана. У рату често је употребљаван дим за прикривање напада. И овде је играо исту улогу.

У одговору на друго питање, о одбрани од таквих напада морамо већ бити мало опширнији.

Видели смо, да је ватра топовска била без великог дејства. Две ваздушне лађе пале су, али случајно, сударом, а не погођени хитцима. Шрапнелска ватра у опште је била без дејства, а оно неколико граната, на брзину и без одређене мете испаљених, није могло да омета напад. Ту видимо скоро потпуно одсудство т. зв. колективне заштите т. ј. заштите целине. Заштиту целине врши држава својим средствима за разлику од индивидуалне заштите т. ј. заштите појединачне односно оног лица, које је у даном случају изложено опасности. Увек ће остати најјача заштита колективна. Друштво може боље да се одбрани од појединаца. Најефикаснија пак одбрана по војној доктрини је напад. Напад ваздушних лађа и аероплана одбија се у ваздуху истим средствима.

Увек спремна јака ваздушна флота моћно је оруђе и за напад и за одбрану. Када непријатељ зна, да и противник располаже истим средствима као и он, размислиће се добро пре но што отпочне непријатељства.

Да би се имале многобројне ваздушне лађе и аероплани, морају да се подижу фабрике за грађење истих, исто тако као

загађено и отровано пакленим димом. Тако је у току дана постепено било евакуисано 5—600 људи, жена и деце. То је све, што је остало од живља једне велике, веселе вароши поред оно неколико хиљада бегунаца, који се сретно спасоше. Пљачке по вароши није било, јер мародери, који су се упутили били вароши, сви су подлегли диму.

и хемиске фабрике. Ове фабрике израђиваће за време мира моторе и аероплане, који ће се употребити за пренос путника и материјала као и жељезнице, а неће стајати у војним хангарима неупотребљени као што и локомотиве и вагони служе за време мира и рата.

Француска је у почетку рата имала свега 120 употребљивих аероплана, од којих је Галијени за одбрану Париза имао на расположењу свега 9. Да су Французи имали у почетку рата 15000 аероплана, зацело не би дошло до битке на Марни, јер Немци не би ни могли да продру дотле. Да су европске силе извукле науке из прошлог рата, види се из журног грађења великог броја аероплана. То је моћно оруђе будућности. Оно ће заменити рововску војну.

Заштита појединаца постизава се на разне начине.

Најбоља заштита од бомбардовања вароши је евакуација становништва и расељавање истог по околини у даном моменту. То је тешко изводљиво. Човек воли чопорски систем т. ј. заједницу, он не воли да напусти своје огњиште па ни за краће време. Бомбардовање Београда је лепа илустрација за ово. Велики број Београђана, упркос свакодневном бомбардовању није хтео да напушта варош и претпостављао је несигурну заштиту подрумског свода сигурној заштити сеоске колибе.

Али у будућем рату подрум ће бити најопасније боравиште. Отровни гасови, тежи од ваздука, првенствено ће да покуљају у подруме. И као што се пре бегало у подруме и у позадину, у будуће потражиће се склониште у висини и на фронту.

Но и против отровних хемиских супстанца, било течних, било гасних, човечији ум, јак у измишљавању разорних средстава, нашао је и средства одбране. Отровне супстанце дејствују преко органа за дисање и кроз кожу. Против тога човек је пронашао маске и заштитно одело. Ми се данас смејемо простим маскама из прве периоде рата, будуће поколење смејаће се несавршености данашњих заштитних мера.

Принцип заштитне маске састоји се у томе, да ваздуху, односно кисеонику дозвољава приступ у плућа, а хемиске отрове задржава било простим филтровањем, било везивањем отрова помоћу хемиске реакције. Велики број модела је у току рата конструисан и усавршаван упоредо са напретком хемиске војне. Али и најбоља маска не вреди, ако у ваздуху више нема довољно кисеоника за дисање. С тога је најбоља маска увек она, која човека сасвим изолује од спољне атмосфере. И такве маске су још пре европског рата пронађене и употребљаване у рудокопима. Такве маске су везане са цилиндром, у коме се налази згуснут кисеоник. Помоћу вентила пушта се кисеоник постепено у маску, при дисању се утроши, а влага и угљена киселина кроз други вентил избацују се. Када се ова маска комбинује непробојним оделом а сама маска споља импрегнира таквом материјом да не може да сагори, онда имамо потпуну заштиту од свију могућих отрова.

Маске, које се оснивају на принципу неутрализације и филтровања отрова, немају будућности, јер се непрестано проналазе нови отрови, против којих хемиске материје у маскама нису увек ефикасне.

Да би се маска у случају опасности могла правилно и корисно да употреби, мора да се познаје њен механизам и начин употребе. Од правилног и брзог намештања маске зависи живот и здравље нападнутог. С тога маска и њена употреба не смеју бити тајна појединаца; сваки мора да уме руковати маском. Цео народ треба да буде упознат са тим. У селима близу фронта Французи су целокупно становништво снабдевали маскама. Деца пошавши у школу, метнула су маске на лице.

Оно што треба да буде строга тајна, то су она хемиска средства, која ми сами израђујемо за напад у случају наметнутог нам рата. Да би пак могли да израдимо велики број маски и хемиских отрова, ми морамо да имамо јако развијену индустрију, првенствено хемиске фабрике. Хемиске фабрике за време мира служиће економском и културном напретку народном а у случају рата из горе наведених разлога неопходно су потребне.

Стара римска пословица „si vis pacem, para bellum“ — ако хоћеш мир, спремâј рат — веома подесно може да се примени за идућу периоду.

Хемиске фабрике су и неопходно потребне за израду разних лекова и серума. Врло лако може да се деси, да ће непријатељ у идућем рату као савезнике да употребљава и бактерије, бацајући културе опасних клица из аероплана на вароши и села у циљу изазивања епидемија. Треба да будемо начисто са тим, да ће идући рат бити још немилосрднији од прошлих.

Свако дозвољено и недозвољено средство употребиће се у нападу и одбрани. Баш тај рат помоћу бактерија много је опаснији но што се мисли. Пегави и трбушни тиф, маларија и грип уништили су више људских живота но пушка и топ.

Број разних клица, које могу да изазивају епидемије, ограничен је и познат. Ми знамо против већине од истих да се заштитимо пелцовањем.

Али за имунизирање великих маса потребне су велике количине свеже вакцине. Хемиске фабрике у земљи могу брзо да се адоптирају и за фабрикацију вакцине. А лабораторије тих хемиских фабрика могу корисно да се употребе као места за испитивање хемиских отрова и као школа за хемичаре и лекаре у тој врсти борбе.

Једна велика државна лабораторија, којом рукује државна комисија, састављена од стручњака за хемиску војну имала би да испита сва средства за одбрану не само војске, већ целог народа. Само непозната опасност је страшна, позната је већ у пола савладана.

Идућу периоду развитка рата видећемо потпуно у знаку хемиске војне. Али ја сматрам и хемиску војну као прелазну периоду у вештини ратовања. И поред свију њених ужаса она неће моћи да натера човечанство на одржавање трајног мира. Главни, управо решавајући фактор за неуспех хемиске војне биће у немогућности, да се једновремено велике просторије покрију и потопе гасом. Изгледа ми, да ће завршна периода у вештини ратовања бити периода електричне војне.

Ко је пажљиво пратио огромни напредак електрицитета у последњим годинама, неће бити на погрешном путу, ако замишља, да ће се помоћу Hertz-ових таласа једном доћи дотле, да ће се велике количине електричних таласа концентрисати бежичним путем на жељеним местима, врло удаљеним и на тај начин да се спречи дејство ватреног оружја. А можда није ни далек дан, када ће се моћи помоћу бежичних таласа на великим одстојањима дејствовати на човечији организам тако, да се укочи функција живаца.

Тада ће тек настати прави и вечити мир, јер ће рат бити немогућан.

Тек онда ће се моћи радити спокојно и безбрижно на постизавању највећих идеала човечанства.

Београд. Сан. пуковник,
Д-р Александар Марковић.

Метод за постепено и систематско извођење обуке из ноћне службе.

— Свршетак —

II.

Ноћна служба

А — *Ноћна кретања*

1. Далеко од непријатеља

Да сакријемо своје покрете и кад смо далеко од непријатеља, бићемо приморани да се крећемо ноћи.

Због веома великих замора, које изазива свако ноћно кретање, од првенствене је важности да се марш тако организује, да се може вршити под најповољнијим условима рада и правилности, те да се умор сведе на најмању меру.

Међутим очевидно је, ово што рекосмо спада у област виших команданта и самосталних јединица. Па како чета и батаљон, на које се овај метод поглавито односи, у овим приликама махом раде у саставу већих јединица, то ћу изложити само оно, што треба да се ради у кругу њиховом, те да се снага људска очува.

Код ноћних маршева треба да се постигне сједне стране *ред и економија снаге*, а зато је опет потребно, да се предузму потребне мере, те да се отклони све што би снагу људи бескорисно ломило. За време самога кретања треба одржавати највећи ред, старајући се да се поједини делови не одвајају, него да сваки војник увек осећа своје другове. Ни под којим изговором недопуштити да се поједини војници олвајају из строја. Официри стално да пазе на ред да своја места никако не напуштају. Кретање да се врши умерено и кораком, остојања између чета и батаљона одржавати, јер су нагомилавања и застајкивања ноћу чешћа него дању. Трупу која маршује треба свремена на време зауставити, да се одмори и прикупи.

Нарочито ово треба чинити кад се маршује по неудесном и врлетном земљишту. За време ових одмора војници никако несмеју излазити из строја да легну, јер ће одмах заспати. Пушење — ако није јача несмотреност, треба или ноћу допустити, јер ће их оно донекле одржавати у будном и свесном стању.

За обуку војника и овом ноћном кретању треба вршити у вези са каквим тактичким задатком.

2. Близу непријатеља

Ноћно маршевање у близини непријатеља може се извршити у веома разним намерама: 1. да се још преко ноћи дође до каквог положаја или земљишног предмета, те да се поседне и заузме за одбрану. 2. да се изврши ноћу и у тајности наступни марш ка положају од кога смо ми још подаље а који је непријатељ посео и који смо ми преко дан и ноћу извиђали. 3. да се трупе под заклоном ноћи, без губитака што ближе приведу тачци за напад. 4. да се нападају и изненаде непријатељске предстраже. 5. да се непријатељ изненади ноћу на главном положају и да се опише. 6. оступање, те да се измакне испред победоносног или сувише јаког непријатеља. 7. енергично гоњење непријатеља који бежи и т. д.

У осталом ма каква била намера кретања, извесно је да овде треба избегавати не само застајкивања и нагомилавања као изворе нереда и замора, него и сваки шум, или ма какав знак, који би могао да открије марш. Треба се дакле строго придржавати свију напомена у претходном одељку. Добро је да војници пре поласка једу што год, а како се обично незна где ће се и кад одморити, треба да имају штогод и код себе, те да се доцније прихвате; чутурице да су пуне водом, пре самог поласка напоменути, да је строго забрањено пушити, дозивати и гласно разговарати. Опрема да се тако намести, да не производи никакав шум.

Командовање да буде само полугласно и помоћу пиштаљке. Трупе треба увек кретати по путевима, а изван пута само онда, кад је јака месечина, или кад је терен чист и отворен.

3. Осигурање

а) *Наступни марш.* — Ноћу се ка непријатељу маршује с потпуном намером и пошто су се прикупила сва обавештења о земљишту и непријатељском распореду. Извиђање је ноћу тако тешко, те је много боље да у напред знамо шта хоћемо и да смо тврдо решени да без уздржавања нападнемо на непријатеља, ако га сретнемо.

Бивак или кантонман треба напустити у највећој тајности, не казујући у почетку ником циљ рада, али кад је задатак већ близу своме извршењу, онда је баш на против веома корисно да се свима људима покаже шта треба да се постигне, и да им се означи једна тачка, на којој би се прикупили на случај неуспеха, а коју је лако наћи. Људе који нису сигурни, коње који ржу и делове спреме који сувише светле оставити назад.

Ако смо морали да узмемо вођу, што ће се често дешавати, он треба да маршује код предњег оделења.

Одстојања између појединих делова претходнице умањена бар *за половину;* ово у толико више у колико је ноћ мрачнија.

Није потребно да претходница образује све своје делове. Савезници да буду близу један другом, те да се негубе из вида, а може их бити и у већем броју.

Код самосталне чете, ако се у претходници буде истакао цео вод, он ће се заклонити само једном патролом; међутим у много случајева, на испресецаном земљишпу у веома јакој помрчини, и кад је непријатељ сасвим близу, биће корисно да чета за своје осигурање и не шаље ништа више *сем једне патроле*, која може бити ојачана на 5—10 војника. Чета у претходници батаљона, или као прихватница неке јаче колоне, такође ће се често пута задовољити само једном патролом.

Али у сваком случају биће потребно да са патролом иде један официр, који ће бити у стању да се према прилици брзо одлучи.

Патрола треба да се креће са стране пута, како би била у сенци дрвета и нагиба. Ако месец осветљава једну страну пута а другу не, онда се цела патрола креће неосветљеном страном.

Патрола се креће брзо, задржавајући се од прилике сваких пет минута да прислушкује, па чим чује иза себе трупе, оделење (односно чету) поново полази. Ако неко од њих чује штогод, обрати пажњу целој патроли уговореним знаком.

Ако им се учини да су већ пред непријатељем, они треба добро да се увере о истинитости тога, па потом да се при-

крију и осматрају док од њих један оде да јави. Ако непријатељ управља каква питања, *патрола ако има наде да га превари она му одговара* с неколико речи на његовом језику, у противном стара се да се уклони без одговора.

За предње оделење такође је корисно да се креће са стране пута. Људи треба до узимају пуна растојања и одстојања, те да не буде гурања. Официр који га води треба да буде на челу.

Предње се оделење креће живим кораком, не водећи рачуна о томе каквом се брзином креће патрола, пошто њено одстојање варира према томе, да ли се креће или је застала. Оно се са патролом везује савезницима, који дају једини знак „стој или напред“. На знак „Стој“ командир предњег оделења треба да оде код патроле, те да им сам оцени ситуацију.

Остали део чете (3 вода) иде за предњим оделењем (односно патролом) на даљини 100—150 метара, крећући се са стране пута и везује се за њега савезницима. Командир је на челу, а наредник чете на зачељу.

Поред тога исто се умањују видљивости и шум колоне, који она производи, или и друга једна корист од кретања са стране пута.

Ако непријатељ открије кретање и отвори ватру, највероватније је да ће да анфилира баш сам пут. Зато и јесте корисно да се сам пут остави празан кад год са стране нема препрека те се може угодно кретати.

У случају поступне неизвесности може се наступати и у скоковима. На сваком земљишту трупу треба прикрити, па онда послати патроле.

Војника треба убедити да је ноћу пуцање у опште штетно и да је оно увек, а нарочито за време кретања, најсигурније срество да нас ода непријатељу. Пуцати треба само у случају неопходне потребе за личну одбрану, па треба да јави да је непријатењ ту.

б) *Одступни марш.* — Односно самог распореда заштитнице, важи исто што и за претходницу; што већа прикупљеност и што мањи број ситних делова. Самостална чета или батаљон имали би одговарајућу претходницу.

Остојања између појединих делова заштитнице треба да буду мало већа него у наступном маршу, али сви делови треба да су помоћу савезника брижљиво везани, те да увек одрже контакт и да никако не ризикују да се изгубе.

У сваком случају, улога се заштитнице, овде више него игде своди на улогу пожртвовања, и како официри који јој командују, тако и људи који је састављају, не треба да забораве да од њиховог отпора — пожртвовања — зависи спас трупе коју заштићавају.

Најбољи је начин *да се непријатељ расхлади,* ако се у почетку покаже сувише наметљив, да се поставе једна за другом неколико заседа. После једног или два плотуна треба напасти бајонетом, док непријатељ не попусти, па се онда повући и на другом месту исто поновити. Неколико водова биће за то довољно, ако је само место добро изабрато (пролаз кроз шуму, при прелазу моста, улази или излази из села).

в) *Бочни марш.* — У мрачној ноћи и на непознатом земљишту, једна патрола — добар вођа — путовођа, која може бити јака 5—10 људи, биће довољно да заштити бок чете. Ако је марш дужи а унапред су нам познате поједине тачке са којих се може заклонити марш колоне, онда тамо треба слати усамљене патроле, које осматрају дотичне тачке док колона не прође, а потом се прикључују зачељу.

Ако је земљиште познато и отворено, а ноћ довољно видна, чета ће истурити један вод за бочно осигурање, а он ће опет од своје стране истурити једну бочну патролу и једну патролу претходницу. Батаљон би истурио једну чету у побочницу, а она би се осигурала као и самостална чета.

Одстојања смањена као и у наступном маршу.

Сва смакнута оделења у бочном осигурању треба да се крећу путевима — а ако је земљиште отворено онда ван. Патроле такође треба да се крећу путевима или јасно обележеним гребенима; ако тога нема онда не треба да се удаљује од колоне *преко границе вида.*

г) *Осигурање на месту.* — Да би се људи потпуно учврстили у раду у ноћној престражарској служби, а са претпоставком да је чета обучена у дневној престражарској служби и припремној настави — треба извести још ова вежбања:

1. Вежба. — Чета да образује једну прихватницу са свима осталим деловима и то на 1½—2 часа пре ноћи, да се за ноћну службу изврши промена места. Непријатељ да буде маркиран слабим оделењем, колико да стражари што више буду на опрези.

2. Вежба. — Да буде иста као и претходна, али стим да две чете образују прихватнице једна према другој. У овом случају може се претпоставити да је један бок наслоњен на другу прихватницу, а други да је слободан те да се на њему проуче случаји, који могу наступити на ненаслоњеном боку једне престражарске линије.

3. Вежба. — Долазак на лице места ноћу, са задатком да чета изврши осигурање неке трупе на преноћишту. И у овом случају могу радити две чете једна против друге.

У току ове три вежбе поновиће се све оно што је дању рађено у служби осигурања: постављање и смена појединих делова предстраже, дужности и владање на стражарском месту, мртвој стражи и прихватници, дочекивање патрола, парламентара и бегунаца, мештана, пропуштање кроз стражарски низ, поступак при појави непријатељских патрола или оделења, постављање и дужности специјалних (са нарочитим задатком) стража и т. д.

Сем тога, треба покушати да једна страна с патролама зароби једног или више стражара супротне стране и обратно, или да оделење једне стране изненади коју мртву стражу друге стране.

И најзад у последњој вежби може се извршити напад на предстражу, скупљајући и водити једну страну против друге.

Командирима је стављено на вољу, да коју од ових вежби и понове.

За трећу вежбу треба имати на уму и ово: кад се ноћу стигне на непознати терен, биће скоро немогућно да се предстража потпуно развије са својим свима деловима па ма то близина непријатеља категорички захтева. Једини увек употребљиви поступак састоји се у томе, да се на свима путевима у опасним правцима, истакну мртве страже, јачине према опасности која прети и важности правца који треба де се чува.

Свака мртва стража може имати по једно стражарско место на самом путу, а ван пута само ако има месечине, или је терен неиспресецан и откривен.

Испред мртвих стража треба слати и патроле.

Иза мртвих стража налази се прихватница на главном путу који пролази кроз сектор њој додељен.

Кад су већ путеви заузети, онда можемо бити сигурни, да нам се никаква јача непријатељска трупа неможе приближити невиђена, пошто се ни сама од њих неможе удаљавати. Али се ипак треба бојати да какво мање оделење, које добро познаје терен не упадне у бивак и произведе неред и узбуну. Због тога треба места прихватница и резерва предстражарских чувати са већим бројем бивачких спољних стража.

На могућност одржавања везе у оваквом случају треба обратити нарочиту пажњу. Ако би на пример цео један батаљон био одређен на предстражу, онда би добро било да се пре свега сав доведе на место резерве. Прихватнице ће се одатле послати праћене са по једним подофициром, који ће имати задатак да добро упозна њихова места. У опште треба учинити све што се може, те да сваки зна где је непријатељ, где су суседна оделења и где воде путеви који се чувају. То није увек лака ствар.

У случају напада сви предстражарски делови треба да се одупиру с највећим пожртвовањем, те да се непријатељ задржи и трупи која се осигурава дâ времена да стане под оружје, они не треба никад да забораве велики принцип: *„Погини али спаси своје другове“.*

Ово је једна истина, која важи како за дан тако и за ноћ, али је то ноћу много потребније, јер је људима који спавају, потребно и много времена, да се за борбу спреме.

У осталом, ноћу се не треба ни плашити јачег ангажовања, јер и непријатељ незна са ким има посла, и боји се какве замке.

д) Што се тиче поступка у обуци у ноћној борби напада и одбрани о томе се говори и у ратној служби.

Кос. Митровица.

Пешад. потпуковник
Марко Вранешевић.

Крокирање.

О крокирању учи се по школама, има доста и разних упута, али ипак, та вештина не иде баш тако глатко нашим официрима, нарочито садањих генерација. Рекосмо вештина, јер крокирање је одиста вештина. Зато они, којима је природа дала то преимућство, никако не разуму обичне смртне, како да незнају тако просте ствари!

Онако, као што немузикални људи са муком или чак и никако не могу да разуму музику, тако исто и људи који немају способности преставке терена на хартију са муком то чине.

Али, као што се може, истина са јаком вољом, донекле да савлада разумевање музике, исто тако се може савладати и вештина крокирања.

Пре него што пређемо на упут, како треба учити вештину крокирања, да прво поставимо питање: да ли је официрима то крокирање тако потребно и баш тако важно, да се са њиме морамо толико мучити?

Чује се: „дајте нам тачне карте, па нам не треба крокирање?! Е, баш то није тачно.

Свака карта, она је тачна само за извесно време. Јер ни природа, ни људи не мирују, јер непрестано раде и утичу на промену свега онога, што је на површини земљиној, па чак и на промену самога рељефа земљине коре. Даље, карта је само у границама своје размере потпуна и пошто се карте раде у ситнијој размери, то ће она за сваку крупнију размеру бити непотпуна. Дакле временом и најтачније карте могу постати нетачне, а у погледу културе: путева, железница, мостова, шуме и т. сл. и непотпуне. И било с овог или с оног гледишта, појављује се врло често потреба, нарочито за време рата, да се извесна просторија искрокира од официра нестручњака, за извесно ограничено време и са средствима, која се имају на расположењу.

Значи, и кад би имали, као што ћемо у скорој будућности имати, најтачније карте, ипак за извесне цељи морамо тражити кроки. Јер је кроки крупније размере и тиме са више детаља и преставља слику садашњости, те према томе потпунији и подеснији за извршење и објашњење разних тактичких и фортификациских задатака. И још крокирањем се учимо, да лако разумемо теренске облике и престављајући те облике на хартију ми се учимо, да лако схватамо рељеф гледајући његову слику на карти, а тиме се учимо да лакше читамо карту, која је вечити пратилац официра. И с обзиром на све то, крокирање је једна важна грана војног знања и као таква остаће стално и у будуће. И увек ће се тражити од официра, да зна крокирати, без обзира, да ли имамо тачну карту или не. Свакако, да је боље имати тачну карту, пошто таква карта увеличавањем може знатно да олакша израду крокиа.

Кроки је француска реч и значи скица. Но, ми под крокијем разумемо тачнију скицу; оно што је на терену рађено са приближном тачношћу. А под скицом разумемо оно, што би се израдило само у главним потезима, без размере, више по причању или по сећању; када се нема времена или могућности, да се крокира. Н. пр. при каквом насилном извиђању или у непосредној близини непријатеља.

Од крокиа се тражи, да је: тачан, потпун, јасан и брзо израђен. Значи, треба да је приближно тачно израђен; да је унето све што се на терену налази и све то, да је јасно и у складу уцртано. Даље, од крокиа се тражи још и да је брзо израђен. Јер употреба крокиа је моментална и чим та потреба прође, онда је кроки без вредности.

О крокирању има разних упута и нису рђави, али изнећемо и наше гледиште, које је стечено дугогодишњим искуством, а које заступамо и при извођењу практичних радова из премеравања и крокирања са питомцима Војне Академије.

Ка крокирању, том најпростијем начину премеравања, треба ићи постепеним путем. Прво треба научити тачно инструментално премеравање. Где се слика земљишта добије инструментом; мерењем даљина и висинских разлика одређују се коте, на основу којих се формира слика земљишта. За ово инструментално премеравање по-

стоје тачна правила и обрасци и кад се науче и схвати суштина рада, моћи ће сваки да премерава. Разлика ће бити у брзини и у лепоти самога цртежа, иначе у тачности неће бити никакве разлике.

Сва премеравања у главноме састоје се из две главне радње: из снимања хоризонталне пројекције свих теренских објеката и природних и вештачких као: река, потока, обала морских и језерских, железница, путева, културе, насељених места и т. д. и из снимања рељефа: узвишења и удубљења са свима детаљима и нијансама. Ове радње код тачног инструменталног премеравања врше се инструментом. Те према томе ово премеравање, даје нам могућности, да размишљамо о морфолошким теренским облицима, гледаћи их у природи и одмах и њихову пројекцију — слику, коју смо сами инструментом добили. Тим непрестаним студирањем и престављањем облика, наше се око и рука акомодирају и навикавају на узајаман и складан рад, да око разуме и схати облик, а да то рука цртежом на хартију пренесе.

Када се савладало тачно инструментално премеравање, треба прећи на полуинструментално премеравање.

Ово полуинструментално премеравање ради се готово у свему по правилима инструменталног премеравања. Разликује се само у инструментима са којима се ради и од начина како се премерава. Код овога премеравања немамо инструменте за тачно мерење даљина, већ само неке лакше инструменте за мерење висине као: гледачу, анероид или неки висиномер. Мерење даљина т. ј. одређивања тачака врши се пресецањем „унапред“ и „уназад“ или одкорачавањем или просто оценом од ока, те ће цео рад око хоризонталне пројекције тачака бити остављен нама. И његова тачност зависиће од наше умешности у оцени даљине. Док висине добијамо инструментом и оне ће због тога бити тачније.

Дакле, код овог начина премеравања ми уносимо прилично своје способности. Јер одређивање узајамног положаја тачака односно снимање хоризонталне пројекције свих теренских објеката зависно је од наше способности оцене одстојања. И ако се само покаже добра воља овим начином премеравања може се добити приближно тачна карта.

Тек сада се може прећи на крокирање, где морамо сами без инструмената или само са неким справама, да изводимо обе главне радње: и снимање хоризонталне пројекције теренских објеката и снимање рељефа.

Ово смо изнели као најбољи пут за обуку у крокирању, али, пошто многи немају могућности, да иду овим путем, да раде прво тачно инструментално премеравање, па полуинструментално и онда крокирање, то ћемо показати један пречи и згоднији пут. А овај оставимо за школе, јер само школе имају средстава и могућности да овако раде.

Из досадањег се види, да је главно код премеравања па и код крокирања онај оруги део радње: снимање рељефа. Снимање рељефа у многоме је зависно од разумевања морфолошких облика, због чега се и тражи, да их око разуме и схвата, а рука да их на хартију преноси. Да се ово постигне, треба теренске облике моделисати са карте, па са модела, независно од карте, представљати их на хартију по хоризонталној пројекцији. А ово није неизводљиво. Свака команда, свака војна установа, па чак и сваки официр може да набави један прост сандук и мало ситног песка. Па увек, кад год се има времена израдити са карте рељеф на песку, затим са рељефа кроки. У почетку исте размере просто одмеравајући одстојања између тачака. Затим у умањеној размери. Прво лакших и простијих партија, па затим тежих и тежих. После неколико вежбања увидеће се, да се сада карта другим очима гледа, да се она сада уме да чита у пуном смислу те речи. И да се на терену лакше сналази и да га боље разуме. После овога крокирање ће ићи знатно лакше.

Рекли смо, да су код премеравања главне две радње: снимање хоризонталне пројекције свих теренских одбјеката и снимање рељефа. Обе ове радње изводе се одређивањем стајних и детаљних тачака. Стајне тачке, то су оне, на којима са инструментом стојимо и са којих одређујемо детељне тачке. Детаљне тачке су оне које одређују геометриску слику објеката и рељеф терена.

Од одређивања стајних тачака зависи тачност рада. Грешка код детаљних тачака није тако осетна, јер се она локализује и није од штете за даљи рад, док код стајних тачака грешка се преноси и на детаљне тачке, па и на следеће стајне

тачке, ако се са ње буду одредиле. Од детаљних тачака зависи рељеф терена и зато треба бирати и узимати све оне тачке и линије које најбоље карактеришу тај терен. То су тачке на разним узвишењима: косе гребени, седла и т. д. па тачке на разним депресијама теренским као по: долинама, рекама, речицама, потоцима, увалама, вртачама и т. д. И у колико се боље уоче те тачке, које ће нам својим котама омогућити представку рељефа, у толико ће та представка имати више верности и живота. У томе се састоји сва вештина премеравања на којим принципима базира и крокирање.

Крокирање помоћу карте.

Крокирање може бити: а) помоћу карте и б) без карте.

У првом случају, крокирање помоћу карте, увелича се карта, коју на расположењу имамо, на жељену размеру. Ово увеличавање изврши се помоћу пантографа или простије помоћу квадратића. Овако увеличаном картом, која у главном има све и то служи као основа, иде се на терен и врши се реамбулирање т. ј. проверава се оно што се на карти налази и допуњава оно чега на карти нема. При овоме раду главно је одређивање стајних тачака. Оне се одређују пресецањем „у напред“ или „у назад“. Стане се на једну тачку за коју смо сигурни да нам је та тачка позната т. ј. да је тачно знамо где је на карти. Помоћу те тачке и других изврши се оријентација карте. Визирањем на разне тачке повлачимо визуре, а са друге стајне тачке радимо то исто и сада пресецамо раније визуре. На тај начин тачно одређујемо положај тачака, које нам могу да послуже за стајне тачке и за тачке са којих пресецањем „у назад“ можемо да одредимо нове стајне тачке. Пресецање „у назад“ врши се: кад се карта оријентише бусолом, па визира на три околне тачке и са њих повуче визура у назад. Пресек тих визура даће стајну тачку. Овај пресек трију визура неће бити једна тачка, већ троугао, то је тако звани грешни троугао. Но за ове радове довољно је тачно, ако се узме за тачку, тачка тежишта троугла.

Стајне тачке могу се одређивати најлакше визирањем и мерењем даљине полигоним влаком (ходом). Пође се од једне познате стајне тачке, па визира на следећу стајну тачку, коју желимо да одредимо. До ње се измери даљина просто одкорачавањем па претвори у метре и по размери пренесе по визури, и то је стајна тачка. Са ове нове одређује се исто, тако друга, са друге трећа и т. д., скрећући лево или десно по вољи, како то терен изискује, све тако, док се не дође на полазну тачку и тиме полигон затвори. Са једне тачке овог полигона пође се и прави други полигон, па трећи и тако док се цела просторија не покрије мрежом полигона. За полигоне најбоље је узимати путеве, а у недостатку њих произвољно по терену према потреби дуж карактерних линија: развођа и депресија.

Пошто је одређивање стајних тачака важно за крокирање, то ћемо начин одређивања поновити.

Стајне тачке се одређују: пресецањем у напред; пресецањем у назад; и полигонским путем визирањем и мерењем даљине. Са ових стајних тачака одређују се детаљне тачке и то визирањем и оценом одстојања од ока. По визури преноси се оцењено одстојање по размери крокиа.

Са стајних тачака треба визирати и повлачити визуре увек на све околне видне предмете као: цркве, фабрике, усамљене куће, усамљено дрвеће и т. сл. па са следећих стајних тачака пресецати. То је тај начин одређивање тачака пресецањем „у напред“, којим се начином одређују тачке најтачније.

Крокирање са справама.

Крокирање се може да ради са справама и без справа. Ово последње назива се кроки од ока (á la vue).

Најнужније справе за крокирање са справама су: лаки сто за крокирање (таблица на троношцу), гледача, по могућству гледача за мерење висина (т. з. алхидада нивелатрис или француска гледача), бусола и анероид.

Ово крокирање са справама ближило би се полуинструменталном премеравању. И ако би се имало довољно времена за рад, могла би се извршити и мала графичка тријангулација, која би се развила помоћу измерене основице.

Око средине просторије на подесном месту, које је приближно равно неиспресецано, изабере се место за мерење основице. У дужини од 5—600 метара, а ако имамо какву челичну пантлику за мерење основице, можемо узети дужину основице

и до 800 метара, измери се основица, ради контроле два пута: право и обратно и узме средње аритметичко.

Та основица пренесе се на хартију и са крајева њених почне визирање и повлачење визура на разне видне и уочљиве предмете, као: цркве, фабрике, усамљене куће, усамљено дрвеће, крстове, споменике, истакнуте врхове, гребене и т. д. Прво са једне основичне тачке, пошто се претходно сто оријентише по основичиној линији и обележи по бусоли магнетни меридијан, изврши визирање и повлачење визура. Па онда се иде на другу основичину тачку и са ње по извршеној оријентацији визира на исте и друге предмете и претходне визуре пресецају. Пресеци визура одређују дотичне тачке.

Са овако одређених тачака може се такође визирати на друге тачке, које се са њих виде, те се тако може да развије читава мрежа графичке тријангулације по целој просторији, која се крокира.

Ове тачке графичке тријангулације служе сада као основне стајне тачке и са њих полигонским влаком — ходом визирањем и мерењем даљине одређују друге стајне тачке. Ове полигоне рекли смо треба водити путевима, а где њих нема, онда и ван комуникација дуж карактерних линија: гребенима, косама и разним депресијама. Тачке полигона одређују се визирањем и мерењем даљине одкорачавањем, а висине њихове мере се или гледачом за мерење висина или анероидом. Ове полигонске стајне тачке могу се одређивати још и „скоковима". Када се од једне стајне тачке навизира на следећу и одкорача до ње, ту се не стане, већ се она прескаче, па од ње у напред узме следећа, трећа тачка до које се, од друге, одстојање такође одкорача. Код ове треће тачке сто се оријентише по бусоли и навизира на другу тачку и од те прескочене тачке повуче визура у назад. По тој визури пренесе откорачено одстојање од прескочене до треће тачке и добија се та трећа тачка.

Одређујући стајне тачке дуж полигона, било по првом начину, било по другом „скоковима", одмах се врши и деталисање — уцртавање детаља. Детаљ се уцртава на основу одређених детаљних тачака. Дуж полигона лево и десно за неколико стотина метара одређују се детаљне тачке, било за одређивање хоризонталне пројекције каквих теренских објеката, било за исцртавање рељефа. Ове детаљне тачке одређују се или пресецањем „у напред" или просто од ока, а висине справама.

И кад се тако цела просторија искрокира полигонским појасевима скоро нешто више од по 1000 метара ширине, тиме ће бити обухваћена већ цела просторија. А оне мале празнине, које би се појавиле лако их је искрокирати са помоћних стајних тачака.

Крокирање од ока, без справа.

За крокирање без справа, од ока треба да имамо: блок са милиметарском хартијом, плајвазе у боји, бусолу и један лењирчић.

И код ове врсте крокирања суштина рада је иста, као и код крокирања са справама. Само што справе замењују око. За оријентисање служимо се бусолом, коју по могућству треба причврстити на блоку. Визирање се врши од ока помоћу лењирчића или плајваса (оловке). Даљине по полигону за стајне тачке откорачавају се, а за детаљне тачке цене се од ока. Крокирање се врши и овде по полигонима са зоном од неколико стотина метара лево и десно.

Кроки само извесне дужине какве комуникације назива се итенерером. Итенерер се ради како је напред речено за полигоне. Полигоналним начином, стајући на сваку стајну тачку или у „скоковима" прескачући сваку другу. Мерење растојања од тачке до тачке полигона корацима, а блок се оријентише бусолом. Само код прве почетне стајне тачке, која се узима одмах при почетку пута, блок

се претходно оријентише по правцу и просторији пута, па се онда обележи магнетни меридијан односно правац север — југ. И по тој оријентацији доцније се врши оријентисање бусолом. Прва стајна тачка, она је произвољна и преноси се на блок обично при дну и по средини блока.

Детаљи на неколико стотина метара лево и десно од пута обично до 500—600 метара снимају се од ока т. ј. тачно одређујући правац и ценећи одстојање па по томе тачно уцрта. Рељеф се црта сасвим од ока и хоризонтале се повлаче произвољно. Оне служе само да даду приближан појам о рељефу, а не и висину.

Као што се из свега овога види, принцип рада код крокирања је исти, као и код премеравања. Извршење зависи од способности, умешности и довитљивости крокера.

Уз сваки кроки пише се и легенда са детаљним описом свега онога, што се из крокиа не види.

Земун. Геодет. пуковник,
Јос. Ђорђевић

Usavršavanje i stručna nastava oficira u nekim evropskim vojskama.

FRANCUSKA. — I posle novih zakona o starešinama i brojnim stanjima, u njoj ipak postoje ove škole i kursevi:

1. Primenjene (aplikacione) škole (jedna za svaki rod vojske). U njima najpre novonaimenovani oficir usavršava tehničko i taktičko znanje svog roda vojske. One postoje: u Somiru za konjicu (škola traje jednu godinu), u Fonteneblu za one artileriske oficire, koji su izašli iz politehnike (traje dve godine), u Poatjeu za artileriske oficire koji su izašli iz podoficirskih škola (traje jednu godinu) i u Versaju za inžinjerske oficire (traje dve godine). Oficiri vazduhoplovne trupe apsolviraju — za dve godine — svoju primenjenu školu u „nastavnom centru“ u Avoru (za osmatrače), u pilotskoj školi u Istru, u „tehničkom centru“ u Bordou ili u „centru tehničkih studija“ u Versaju. Osim toga, postoje još primenjene škole u Versaju za borna kola (traje jednu godinu), u Somiru sa veterinu (traje jednu godinu) i najposle u Parizu u bolnici Val de Grasa za sanitet i apotekare (traje jednu godinu).

2. Centri usavršavanja. — U njima se oficiri obučavaju tehničkim novostima i taktičkom primenom. Ove škole ustrojavaju u svom rodu vojske kurseve za potporučnike i poručnike, dok za kapetane i više oficire, koji stoje pred unapređenjem, takvi kursevi postoje delom u „centru“ njihovog roda vojske. U njima se teoriska nastava dopunjava praktičnim radovima na vežbalištima i streljištima. Kursevi traju četiri do devet meseci za potporučnike i poručnike, a dva meseca za kapetane i više oficire. Za đenerale predviđeni su informativni kursevi od 40 dana.

Tu spadaju:

a) Praktični kursevi gađanja, po jedan za pešadiju, artileriju protivaeroplansku artileriju i letače.

b) Škole specijalnosti sa ciljem, da se i u vojsci ostvari princip podele rada, prema sposobnosti i naklonosti individua. Tu dolaze:

Škole za fizičko vaspitanje u Žoenvil-de-Ponu sa tromesečnim kursevima za više oficire i jednomesečnim za kapetane.

Pešadiska opitna komisija u Šalonu (četvoromesečni kurs),

Pirotehnička škola u Buržu, koja u dvomesečnom kursu sprema pešadiske, u tromesečnom artileriske oficire za municiske oficire, a u šestomesečnom kursu artileriske oficire za pirotehničare,

Oružna fabrika u Sen-Etjenu, koja u tromesečnom kursu sprema pešadiske oficire za oružne,

„Centar studija“ za borna kola, koji u jednogodišnjem tehničkom kursu sprema specijaliste,

Škola u Somiru, u kojoj se oficiri u petomesečnom kursu spremaju za specijaliste za automitraljeze,

„Centar automobilske nastave“ u Fonteneblu, koji u devetomesečnom kursu sprema oficire za specijaliste u automobilstvu, dok se za više oficire drže 40-dnevni informativni kursovi,

Škola u Fonteneblu sa dvomesečnim primenjenim kursovima za fotografiju i elektricitet,

Artileriska škola u Poatje, koja u 20-dnevnim kursovima specijalizira artileriske oficire u savremenim pomoćnim sredstvima svog roda vojske,

Protivaeroplanska škola gađanja, sa četvoromesečnim kursom, zatim 15-dnevni in-

formativni kursovi za više oficire i dvomesečni kursovi za reflektorske specijaliste,

„Centar aeronautičkih studija", koji u tromesečnom kursu sprema specijaliste u vazdušnoj fotografiji,

„Centar studija za veze i prenose zapovesti i izveštaja" u Versaju sa četvoromesečnim kursom za veze i 20-dnevnim informativnim kursom slušaoce ratne škole i načelnike diviziskih đeneralštabova,

„Centar studija planinskog rata" u Briansonu, odnosno Grenoblu, sa tromesečnim kursom (svake godine) za vođenje planinskog rata (dva kursa za više oficire, jedan za kapetane),

„Centar studija borbenog gasa", koji je tek pre kratkog vremena ustrojen na mesto kursova, koji su ranije držati u Obervilije-u,

Najzad, kod raznih vazduhoplovnih pukova ustrojavaju se tri i po mesečni kursovi za oficire, koji se obučavaju za aeroplanske osmatrače.

c) „Škole za usavršavanje" za rezervne oficire (jedna ili dve na armisku oblast, sa podgrupama po rodovima vojske, odnosno strukama).

3. Viši vojni nastavni zavodi. a) Viša ratna škola. Ona sprema đeneralštabne oficire. Od slušaoca traže se vojna i opšta prethodna znanja, za čiju su spremu potrebne dve godine; tako traže se: savremena istorija, geografija, političko, upravno i međunarodno pravo, ekonomska politika, dalje znanja u naučnim strukama, koja se primenjuju u vojsci. Od vojnih znanja traže se: taktika i nastava gađanja raznih rodova vojske, poznavanje savremenog ratnog materijala, najzad izrada jednog taktičkog zadatka u obimu jedne divizije. Konkurenti moraju biti ocenjeni vrlo dobro, treba da imaju najmanje pet godina oficirske službe i da su u godinama starosti između 25—39 godina. Po uspešnom svršetku ratne škole mora oficir izdržati dvogodišnje probno službovanje u jednoj višoj komandi. Učenja na samoj školi traju dve godine i usavršavaju se vežbanjima kod drugih rodova vojske (ne kod vazdušnih trupa) i viših komanada.

b) „Centar visokih vojnih studija" (pod upravom komandanta ratne škole). U njemu studira izvestan broj brigadnih đenerala i pukovnika, koji su uzeti u izgled za naročite položaje; kurs traje šest meseca.

c) „Centar taktičkih artileriskih studija" u Mecu, održava u godini tri dvomesečna kursa sa đenerale i pukovnike svih rodova vojske, naročito artilerije. Nekoliko viših oficira za đeneralštabne poslove pridaju se tim kursovima.

d) Intendantska škola u Parizu, traje dve godine.

e) Više tehničke škole (uopšte jedna za svaki rod vojske).

ITALIJA. — Za usavršavanje oficira postoje:

1. Primenjene škole, i to po jedna za pešadiju (Parma), konjicu (Pinjerolo) i za artileriju i inžinjeriju (Turin). One služe uopšte za usavršavanje znanja dotičnog roda vojske a od svetskog rata upotrebljavaju se kao škole za usavršavanje oficira pomenutih rodova vojske.

2. Céntralne škole, koje pod zajedničkom komandom (Čivitavekia), spajaju po jednu takvu školu za pešadiju (Čivitavekia), artileriju (Bračano) i inžinjeriju (Manciana). Dalje postoji jedna centralna škola za fizičko vaspitanje u Rimu (Farnezina). Na školi za fizičko vaspitanje obavljaju se poslednjih godina tromesečni kursevi, ali se namerava, da se ustroje slični teoriski i praktični kursevi kod divizija, kao i kod mornarice, karabinijera, it.d. Na prvom kursu učestvuju i oni kapetani, koji će izvoditi fizičko vaspitanje kod divizija.

U centralnim školama rodova vojske oficiri se u pojedinim kursevima upoznavaju sa najsavremenijim tekovinama njihova roda vojske i najnovijim borbenim načelima i obučavaju se što potpunije u svom rodu vojske.

3. Ratna škola (Turin). Ona treba da usposobi svršene slušaoce za položaje komandanta bataljona pa na više, a u isto vreme da pripremi oficire za đeneralštabnu službu. Uslovi konkurenata određuju se svake godine. 1922. god. primani su kapetani, koji su u tom činu proveli najmanje četiri godine, kao i majori i potpukovnici koji su molili za prijem. Oni moraju uspešno svršiti sve propisane kurseve za usavršavanje i primenu i od svih pretpostavljenih i jedne naročite komisije (koja je za ovu cilj odredjena) za prijem biti dobro ocenjeni. Sad škola traje 3 godine (ranije je trajala 2 godine) i predviđen je pismeni i usmeni prijemni ispit. Pismeni ispit, koji se polaže kod korpusne komande, obuhvata: opšte znanje (za izradu zadatka daje se 8 časova), upotreba nižih jedinica raznih rodova vojske (za izradu 6 časova), francuski jezik (3 časa). Usmeni ispit obuhvata: opšte znanje (o pismeno raspravljanoj temi), upotreba nižih jedinica rodova vojske, ekonomska politika; javno, upravno i međunarodno pra-

vo; geografiju, francuski jezik i jedan od ovih jezika (nemački, engleski, srpsko-hrvatski ili slovenački). Svršeni slušaoci, koji se uzimaju u obzir za đeneralštabne poslove, podvrgavaju se još jednom ispitu pod predsedništvom načelnika glavnog đeneralštaba.

ČEHOSLOVAČKA. — Za usavršavanje oficira određene su:

Primenjene škole za aktivne oficire, traju od 1. oktobra do 31. jula za: pešadiju, artileriju i konjicu i od 1. decembra do 31. jula za inžinjerske oficire.

Informativni kursovi, i to za đenerale i više oficire u Pragu (nalaze se pri ratnoj školi), za kapetane u Milovicu (za pešadiju), za komandire u Milovicu (traje jedan mesec), za pešadiske potporučnike i poručnike u Milovcu i Kašavi (traje tri meseca).

Praktični kurs za službu veze za pešadiju (traje 10 dana) u Milovicu.

Mitraljeski kurs u Milovicu.

Informativni autokurs (traje tri meseca).

Informativni kurs za više artileriske oficire u Olmicu (traje jedan mesec),

Informativni autokurs za đeneralštabne oficire (traje 16 dana).

Informativni kurs za službu veze za artileriju u Olmicu.

Kurs za protivaeroplansku artileriju (traje tri meseca).

Pilotski kurs u Egeru (traje jednu godinu).

Informativni kurs za više inžinjerske oficire u Lajtmericu (traje $4^1/_2$ meseca).

Kurs za službu veze svih rodova vojske u Kutenbergu (dva meseca, dvadeset dana traje praktični kurs u Milovicu).

Tehnički kurs za službu veze za đeneralštabne oficire u Kutenbergu (traje 16 dana).

Druge škole i kursevi su: Dopunski kurs za one pešadiske oficire, koji ni za vreme rata, ni docnije (legionari) nisu absolvirali vojno obrazovanje u Milovicu (traje $10^1/_2$ meseca); tehnička artileriska škola u Pilzenu, artileriski oficirski dopunski kurs u Olmicu (šest meseca); artileriska škola gađanja u Olmicu, u kojoj se nastava izvodi svake godine u dve serije: od 1. januara do 30. marta i od 1. aprila do 29. juna; potom učestvuju svih 60 slušalaca zajedno u praktičnom tečaju gađanja; gasni kurs u Olmicu (traje 3 nedelje); autokurs za artileriske oficire u Firhofenu kod Olmica; jahački institut u Gedingu (20 slušalaca, traje 10 meseca); za vazduhoplovce: izviđački kurs u Egeru (5 meseca), vazdušnotehnički kurs u Egeru (2 meseca) i kurs za artileriske oficire za nastavu gađanja u vazdušnoj odbrani u Egeru (2 meseca), najzad vozarska škola za vozarsku službu u Bratislavi (Presburgu) (2 meseca) i škola za telesno vaspitanje (petomesečni kurs, sprema učitelje gimnastike i borenja).

V i š e š k o l e. Ratna škola u Pragu (francuski nastavnici, u 1924. god. pozvata su 33 konkurenata na pismeni ispit, sama škola ima 45 siušalaca). Uslovi prijema slični su kao i u Francuskoj ratnoj školi. Intendantska škola postoji u Pragu; u njoj se nalaze kursovi za oficire profijantske, obmundirovne, garnizonske i računske (blagajničke) grane.

RUMUNIJA. — Osim specijalnih kursova za oficire, kao: mitraljeski, pilotski i gasni kursovi i t. d., koji su važni samo za spremu pojedinih oficira kao specijalista, postoji od opštih kursova samo jedan informativni kurs za kapetane. On traje tri meseca i svaki kapetan treba jednom da ga svrši. Kurs treba ove oficire da upozna sa načelima savremene strategije i taktike. Za popunu đeneralštaba dolaze u obzir oficiri, koji u Bukureštu svrše ratnu školu. R a t n a š k o l a traje dve godine. Primaju se poručnici ili mlađi kapetani koji su uspešno položili ispit (oko 40 prima se godišnje). Do pre kratkog vremena bili su francuski oficiri kao nastavnici na ratnoj školi, a sad su isključivo rumunski oficiri. Za vreme studiranja vrše se dva đeneralštabna putovanja, a na kraju druge godine polaže se završni ispit. Uspešno svršeni slušaoci uzimaju se u đeneralštab a pre toga dodeljuju se u neki drugi rod vojske a ne onaj, iz kojega su izišli; posle ove trupne službe upotrebljuju se na đeneralštabnim položajima. Đeneralštabni oficiri imaju, pre svakog unapređenja, da polože ispit; pre unapređenja za đenerala treba da posećuju višenedeljni kurs.

ŠVAJCARSKA. — Saobrazno svojstvu miliciske vojske moraju se i oficiri, većinom van vremena svoje slušbe u vojsci, usavršavati privatnom studijom. Ipak su predviđene vojne škole i kursevi.

Novounapređeni potporučnici imaju najpre da posete rekrutnu školu. Pošto su u školi ili u kursu dobili svedodžbu da ispunjavaju uslove za viši čin, moraju svršiti još: Centralnu školu (koja traje 30 dana) oni potporučnici koji su uzeti u izgled za unapređenje za kapetane; rekrutsku školu u položaju kao komandiri osnovne jedinice moraju svršiti oni poručnici, koji su uzeti u izgled za unapređenje; drugu centralnu školu koja traje 50 dana moraju svršiti kapetani sa uslovima za unapređenje.

Dalje postoje ove škole: za pešadiju, škola gađanja za poručnike, traje 18 dana; kurs

gađanja za kapetane traje 11 dana, tehnički kurs za inžinjerske radove i signalnu službu traje 11 dana, tehnički kurs za kapetane (po brigadama, svake četvrt godine) traje 7 dana. Za konjicu: taktički kurs za kapetane traje 11 dana. Za artileriju: kursevi gađanja za potporučnike i poručnike poljske i brdske artilerije traju 14 dana, za kapetane takođe 14 dana. Taktički kursevi za kapetane traju 11 dana, za kapetane i komandire parka 7 dana. Za inžinjeriju: kurs za potporučnike i poručnike traje 18 dana, za kapetane 11 dana, za inžinjer-oficire 18 dana i za stručne radove 11 dana. Za gradsku artileriju: kurs gađanja traje 14 dana, taktički kursevi za novounapređene ili gradskoj artileriji novo dodeljene oficire traju 18, a za kapetane 11 dana. Slični kursevi postoje još i za oficire pojedinih, pomoćnih službi.

Vojna sekcija savezne tehničke velike škole (u Cirihu) ima zadatak da, obzirom na prilike u Švajcarskoj, aktivnim oficirima da priliku, da prošire i prodube svoja vojna znanja; ona služi za spremu oficira instruktora boračkih rodova vojske (za njihov nastavnički poziv). Kurs za redovne studente vojne sekcije obuhvata jedno za drugim tri semestra. Za redovnog studenta prima se onaj koji ima diplomu švajcarskog oficira i svedodžbu, kojom mu se dopušta stupanje, kao redovnog studenta, na univerzitet ili tehničku veliku školu. Pri vanrednoj sposobnosti može se odstupiti od ovoga. Kao slušaoci predavanja na opštem odelenju (slobodne struke) mogu se primiti švajcarski oficiri i studenti švajcarske velike škole.

Đeneralštabne škole: U ove škole mogu se, pored đeneralštabnih oficira, odkomandovati i trupni oficiri. Postoje tri đeneralštabne škole: Prva, za buduće đeneralštabne oficire, traje 70 dana; škole se drže u dva puta; druga, za kapetane traje 42 dana; treća za oficire, koji su posećivali prvu i drugu đeneralštabnu školu, traje 21 dan.

Đeneralštabni oficiri na službi u komandnim štabovima učestvuju u vežbanjima ovih štabova. Đeneralštabni oficiri pozivaju se u škole i kursove raznih rodova vojske. Železnički oficiri imaju da izdrže kurs od 20 dana i po potrebi pozivaju se na radove u đeneralštabno odeljenje ili u specijalne kursove.

Beograd. Miloš Đ. Stanković
pukovnik.

Хемиско оружје.

И поред свију изнетих незгода*) Немци су ипак примењивали гасне облаке у разној борбеној ситуацији све до 1917. год. Они данас тврде да су гасним таласима хтели само да замарају и досађују непријатељу.

Одмах при употреби хлора у борби немачки су хемичари дали, тако рећи, у дан тачну прогнозу, кад могу они бити нападнути од Савезника хемиским оружјем. Због овога је у немачким трупама спремана приправност и начин одбране, као што ћемо доцније видети.

Појава опасног и смртоносног хемиског оружја на ратишту затекла је француску хемиску индустрију у врло жалосном стању; може се слободно рећи, да је у овоме питању била борба кепеца са џином. Французи са својим Савезницима беху потпуно неспремни. Они нису имали ни хемикалија, ни апарата за бацање гасова ни гасних граната, а најопасније беше што нису знали којим их гасовима непријатељ туче. У први мах се нису могли бранити, јер не имађаху маске против новог оружја. Због тога се створи код Савезника читава моћна организација новога рода оружја. Потреба је заповедала и постадоше хемиске трупе. Грчевитом брзином мобилисаше Савезници хемичаре, апотекаре, фабриканте, метеорологе, лиферанте, потребан број лекара, фармацајте, раднике и друго особље. Задатак је овим трупама био, да у први мах пронађу и створе што пре средства и начин одбране борца од хемиских отрова, а упоредо са тим и ново хемиско оружје, како би се истом мером одговорило непријатељу.

Хемиске трупе Савезника хваташе отрове гасних облака на фронту нарочито подешеним справама. Ухваћене гасове достављаше најбржим путем стручним хемичарима, који у лабораторијама ду-

*) Види чланак у Војном Веснику, Јули 1925. Писац задржава сва права.

боке позадине испитиваху таласе смрти. Ратни се отрови проучаваху са хемиског, физиолошког, одбранбеног и физичког гледишта. Поред овога анализиране су нераспрснуте немачке гранате и маске код заробљеника. Све је ово рађено врло живо, неуморно и тачно, јер непријатељ није чекао, а хемиско оружје доноси на фронту велике штете.

Нова француска јединица радила је неуморно без смене са заносним патриотизмом и пожртвовањем. Резултат је постигнут и за неколико недеља шаље се на фронт по 30.000 комада дневно заштитних завоја и по 40.000 нарочитих џакчића за одбрану од новог оружја. Цео се посао обављаше са 12.000 радника дневно.

Као год што су Французи решили брзо питање одбране истом љубављу и пожртвовањем решише и питање напада. Истина је то био за Французе огромно тежак задатак, јер њихова хемиска индустрија пре светског рата беше врло слаба. У Француској се није тада производио ни течан хлор (Cl) ни бром (Br) нити многобројна друга једињења нарочито органског порекла. Производња сумпорне киселине (H_2SO_4) једва задовољаваше потребу за израду белог барута и других експлозивних материја. Па их ипак све то није збунило. Они се челичном енергијом бацише на посао и силним умним напрезањем њихових хемичара са другим стручњацима решише ово питање. Прво, да живо раде на изради новог оружја из сировине, која им је у земљи при руци. И друго, да још живље довлаче нову хемиску сировину. У том размишљању они обратише пажњу на три услова.

1. Да се хемикалије могу лако технички производити и да нису скупе,

2. Да имају карактеристичне и потребне особине за напад.

3. Да се могу одржати дуже без опасности сабијене у гранатама, ручним бомбама и гасним минама.

Овако спремљено хемиско оружје захтева специјалну техничку израду и нова оруђа за бацање мина као и нарочиту тактичку примену. Прво оруђе за бацање хемиских мина створише Енглези септембра 1915. године. То беху просте гвоздене цеви са проширеним и подешеним дном у које се смешта прво барут, па лимена боца од 12—15 литара отровне материје. Читава серија таквих боца пали се електрично и баца отрове до 1000 метара. Немци су то одмах примили, цеви изолучили и повећали домет на 3 км.

Месеца јуна 1915. год. Французи већ имадоше на фронту ручне бомбе напуњене течним е т и л - б р о м - а ц е т а т о м, који проузрокује боцкање, печење и бол у очима са јаким сузењем. У исто време радило се и на пуњењу граната са х л о р - а ц е т о н о м (CH_2 Cl CO CH_3), а нарочита партија граната мањег калибра беше спремљена са загушљивим гасом т е т р а - х л о р - у г љ е н с у л ф и д о м (CS Cl_4). Техничка је производња овога загушљивца доста лака. Дејством гасовитог хлора на угљен-дисулфид (CS_2) постаје отровни гас којим су пуњене гранате.

Французи су са тако спремљеним хемиским оружјем почели обухватни напад 25. септ. 1915. г. у Шампањи заједно са Енглезима, који су дејствовали од Араса. Немачке трупе први пут осетише хемиско оружје, почеше да се гуше, створи се паника онако исто, као што то беше пре пет месеца код савезника 22. априла. Енглеске трупе употребише при овоме нападу чист бели фосфор (P), који лако гори на ваздуху и прелази у густ бели дим (P_2O_5). Он у довољној густини угушује жива бића. Нешто доцније употребише и Французи фосфор. Из овога напада Немци извукоше поуку о гасној дисциплини и одмах заведоше код трупа омирисавање и вежбе са новим оружјем. Тако се у самом току рата развијаху према потребама разноврсни прописи, наређења и упути за напад и одбрану хемиским оружјем код Немаца и Савезника. Т а к т и ч к а н а ч е л а п р и л а - г о ђ а в а х у с е п р е м а д е ј с в т у, п р о - с т о р у и в р е м е н у н о в о г о р у ж ј а.

Французи успеше да унесу забуну и страх у немачке трупе својим отровним гранатама спремљеним на брзу руку. Немци препричаваху опасно дејство француских гасова и као што то обично у ратовима бива, испредоше се читаве бајке чак у дубокој позадини и по целој Немачкој. У ствари, они су имали више поуке како у будуће да се чувају, него што је била штета од првог напада француског хемиског оружја. То су и Французи одмах увидели, те се због тога концем 1915. год. јављају на фронту француске гранате постављене оловом и пуњене сузавцима ј о д а ц е т о н о м (CH_2J — CO — CH_3) и б е н з и л - б р о м и д о м

($C_6H_5 — CH_2Br$).[1]) Поред овога истовремено су испитивани сузавци хлоро-нитробензил ($C_6H_4 <^{CH_2Cl}_{NO_2}$) и бензил-јодид ($C_5H_5 CH_2J$), али се ове хемикалије не појавише на фронту као хемиско орује.

За ово време до конца 1915. год. Немци тукоше Савезнике јуна месеца течним и и загушљивим „бромом“ (Br) — т. зв. „K-Stoff“, сузавцем бензил бромидом ($C_6H_5CH_2B$) т. зв. „T.-Stoff“. Месеца јула сузавцем и загушљивцем бром-ацетоном (CH_3-CO-CH_2Br) —т. зв. „B. Stoff“. Месеца августа загушљивцем метил-хлор-сулфатом ($SO_2 <^{Cl}_{OCH_3}$), загушљивцем и сузавцем бромометил-етил-кетоном (CH_3-CO-CHBr-CH_3) — т. зв. „Bu - Stoff“ и по француским писцима течним загушљивцем хлорним-метил-етром хлорисане мрављe киселине[2]) (Cl-COOCH_2Cl). Дејство је последњег загушљивца приближно дејству француског фосгена ($COCl_2$), као што ћемо мало доцније видети. Немци су овим бојним отровима гонили Савезнике на непрестано усавршавање маске, јер је сваки од њих имао карактеристично дејство на борце и ако беху под маском. Но и поред свега отровног дејства немачког хемиског оружја, ипак не беше велике штете код Савезника нити какав велики ратни успех Немаца. Једина незгода за отровно дејство немачког хемиског оружја јавља се сад у разређивању бојних отрова експлозијом неких граната. Французи су то осетили својом кожом на фронту и неуморним радом израдише нови тип граната пољског топа. У пројектима беше сабијена хемикалија за себе, а експлозивна смеса[3]) само толико, да би се граната отворила и испунила збивени отров. Пошто детонација беше слаба, то су Немци брзо навлачили маске чим приметише овакве слабе експлозије граната. Појава оваквих граната пољског топа на бојном пољу чини засебни и најдужи период ратовања хемиским оружјем.

Београд.

Драгиша Марјановић
резервни потпуковник
проф. Војне Академије

[1]) Примењен и за вежбање својих трупа у омирисавању ратних отрова.

[2]) По француском: хлороформиат хлорометил.

[3]) 20 гр. пикринске киселине.

Трахом и његова штетна последица по наставу.

Приликом придоласка овогодишњих рекрута запажена је опет једна немила појава, а то је очна болест „trachom“.

То истина није ове године први пут запажено, али број оболелих на трахому је већи него ли је прошле године био.

У почетку је се мислило болест као свака друга болест, дошла је некривњом онога, који ју имаде, па га треба као привремено или стално неспособног отпустити кући. Али у ствари није то тако невина појава, као што се то мисли.

Та болест код већине придошлих рекрута изазвана је или на уметни начин (самоосакаћење) или је намерно занемарена, како би се на тај начин избегло служење у кадру.

На трахому болују највише војници из Војводине и Срема, а то такорећи из традиције, јер су се на исти начин њихова браћа и очеви извлачили од служења у војсци у бившој Аустро-Угарској, али само са том изменом што су пре боловали од те очне болести Срби, а сада Мађари.

Сви такови рекрути са трахомом отпуштају се већином својим кућама као привремено или стално неспособни, већ према стадију болести, а тиме се постизава то, да ће их на годину бити још више трахомаша, јер су увидели, да та болест „упаљује“.

Како сам горе навео број на трахому оболелих је из године у годину све већи, а може достићи, ако се не предузму целисходне мере и такове размере, да око 30—40 од сто рекрута из појединих војних округа буде неспособно за служење у кадру. Ова моја тврдња базира се на доказаним фактима као н. пр.: у бившим

аустро-угарским војним окрузима из којих су се рекрутовали 29., 70. пешад. пук и 28. домобрански пук био је у год. 1913., 1914. па током рата толики број трахомаша, да су се морали стварати посебни трахомашки батаљони, како би се избегло на тај начин осетљивом мањку ефектива код поменутих пукова, а који је изнашао 30, 40 па чак до 50 од сто целокупног бројног стања.

Ако се према томе код нас не предузму благовремено противмере, то ће број трахомаша све више расти, а тиме смањиваће се предвиђени број рекрута појединих воj. округа на штету наставе, а према томе и бојне готовости наше војске.

Колико је писцу овога чланка познато већ су пали разни предлози за уклањање ове непогоде, али чини се, да се томе питању није поклонила она важност, која му стварно припада.

Трахом даде се, ако не искоренити, а оно бар број оболелих смањити на више начина, један начин био би следећи: Чим се приликом рекрутовања или пријема рекрута на поједином рекруту установи трахом у првом или другом стадију треба га упутити у грађанску болницу и тамо подврћи присилном лечењу под потребном контролом и то на трошак болесников, тиме, да се по оздрављењу одмах опет упути у кадар; други начин био би следећи: да се по армиским областима установе трахомашке станице, где би се војници лечили, али уједно вршили и обуку, наравно одвојено од других војника и са нарочитим мерама предострожности против раширења заразе, јер је та болест прилепчива. Код тога долазе у обзир само они, који болују на трахому почетног или другог стадија, док они са трахомом последњег стадија су неизлечиви или бар у догледно време неизлечиви, те се морају отпустити својим кућама.

Горе наведеним чињеницама хтели смо да меродавним факторима скренемо пажњу на ту појаву, а која штетно делује и на наставу војске и на њен морал.

Ваљево.

Пешад. мајор,
Иван С. Томашевић

FEUILLETON

Епизода из нашег рата (1912. г.)

— Пешадиски мајор **Обрен М. Томић***) —

За време боја на Бакарном Гумну 24. октобра 1912. године, редов-кадровац митраљеског оделења 17. пешадиског пука Раденко Боловић учинио је следеће похвално дело:

Као ордонанс код командира одељења, редов Боловић добио је наређење, које је имао да пренесе командиру одељенске резерве која се налазила на триста метара позади у заклону. Терен преко кога се редов Боловић имао кретати био је раван и откривен, те се и Боловић морао откривено кретати, ма да је то било у зони бліске и јаке турске артилериске ватре. Овај покрет редова Боловића приметиле су и турске топџије, јер су одмах директно управиле топовску ватру на њега. Гранате су падале једна за другом и обасипале простор који је редов Боловић требао да прође. Но, на срећу његову, ниједна од оних које падоше у његову непосредну близину није експлодирала, те Боловић остаде потпуно здрав и читав. Али то падање граната око њега и детонација оних зрна која су се распрскавала далеко од њега нимало

*) *Уредништво Војног Весника,* да би дало прилике и писцима и читаоцима да поједине чланке имају и књижевно обрађене, то благодарећи предусретљивости господина Милоја Сретеновића, професора Војне Академије и књижевника, ова је епизода изашла под његовом редакцијом.

не збунише редова Боловића. Он остаде хладан и присебан, дохвативши једино свој карабин на „готовс“, што је посматраоцима изгледало као да се хтео дуелирати са турском артилеријом.

Овакво држање редова Боловића није остало незапажено од његових другова митраљезаца, као и од самог стрељачког строја, који су такође били обасути јаком артилериском ватром. Весели и радосни смех настаде код његових другова, кроз који се рађало ведро и шаљиво коментарисање Боловићева геста, без обзира на противничку артилериску ватру, у чије слабо и ништавно дејство наши војници беху већ очигледно убеђени. Све је то у моралном погледу веома повољно утицало на војнике, те је редов Боловић за овакво своје држање, међу првима у оделењу, прикачио био на своје груди „Медаљу за храброст“, коју је, по општем мишљењу његових другова и надлежних претпостављених старешина, потпуно заслужио.

Из питомачког живота.

Недеља по подне. Леп јесењи дан, пун познога сунца које се прелива по лишћу опалом са дрвећа из нашега парка. Данас је можда последњи леп дан ове јесени; после ће заређати досадне ситне кише, сув, по мало прохладан ветар, тмурни облаци искитиће небо и биће мрачно, досадно, тужно... После ведрог расположења преко лета, сама јесен доноси сету и суморност. А и како да не би било суморно — куда год погледам тужна слика: горе, облаци се јуре небом а киша у ситним капљицама пада, стално, дан и ноћ, а у стању је да држи тако по неколико дана; око себе, све оне жалосне остатке лета обавила маглуштина, по земљи блато, барице и изгажено полутруло лишће прилепљено за земљу и каљаво... Врло тужно... Сета долази сама.

Али зато сада, док су овако помало лепи, управо красни дани нарочито недеље. лепо је бити у вароши. Шетати улицама пуним младог насмејаног света, измешати се с њим и изгубити се. Или још боље, лутати по околини, већ оронулој и скрханој природи, по Кошутњаку и Топчидеру... Заборавити мало на завод.

Него ништа од свега тога. Већ је два сата, време да се да̂ збор за варош за добре питомце, т. ј. за оне који немају казне.... Као за пркос, сунце још јаче засја. Изађе један од оних лепих сунчаних дана какви се јављају по неки пут у средини зиме, после дугог рђавог времена. У ваздуху је била тишина; све је улевало ведро расположење.

Поднаредник Владисављевић имао је казну за данас. Да не би гледао како му се другови спремају за варош, кад изби знак „збор“, упути се у парк па седе на једну од старих клупа, и замисли се.... „Нисам баш збиља крив за ову казну.... апсолутно сасвим сам случајно окренуо главу за време команде „мирно“... није баш морао да ме казни... Него ме одељенски старешина не воли... Али показаћу ја да умем бити и добар... На пример, чуваћу се да не грешим; да за месец дана не идем никако на рапорт... Сви греше, добијају казну, а ја увек исправан.. Чудиће се „он“ и просто ће му бити криво што ме нема на рапорту... Он ме не воли“...

„Па — мислио је журно даље — нисам сад баш добар ђак. Али ћу почети озбиљно да учим... Радим увек, на часовима сам озбиљан и увек предмет знам... Прозове ме рецимо наставник из... Балистике. Моји другови већ унапред убеђени да не знам и да ћу говорити којешта, спремни да ми се кришом смеју — али ја излазим журно на таблу, креду у руке и чекам... ...„Хајде, како оно беше та и та формула“... (пита наставник). „Ја се мало замислим, па почнем из основе са потребним уводом, из које је формуле та изашла, с којом је још у вези... и само прште креда. Сви се чуде. Наставник задовољан, смеши се и пита даље А другови зинули од чуда! ...„Е браво, Владисављевићу! (говори му расположен наставник). Идите на место, ево вам десет... Најбољи одговор, господо, до сада из мога предмета... (обраћа се друговима). Одлазим гордо на место, никога не гледам. Наставник одмах то говори са „оделењским“, хвали ме и обојица се сложили да сам се поправио и да сам сад међу најбољима... и да се од мене може нешто очекивати... Па

онда недељни редовни излаз, каква казна! Примећујем да ме сви гледају са извесном симпатијом... Да, даље, из другог рецимо предмета (машта му је радила журно). Пита професор Математике: ко зна? Сви ћуте! Они поред мене говоре ми да изађем... Излазим и решим све, као воду... Испити, ништа! Из сваког предмета одлично. Кад се сабрао ранг у II-гој години, ја међу првих десет"...

Како се већ био загрејао и брзо дисао, устаде и пође да се прошета по парку. Али би му жао да прекине мисли и одмах седе на супротну клупу. „Јес, јес'... тако ћу ја... Читаћу много. Кажу да човек који много чита и у опште много умно ради, постаје у лицу лепши, загонетнији, симпатичан. Право гледа и слободно говори са сваким; не збуњује се и говори тачно, јасно, дивно... Па кад одем на одсуство, ах, збиља (ту се раздрагано запита) шта ће помислити? Просто ме неће познати... Леп, елегантан, покрети отмени, говор паметан, очи и цео израз лица интелигентан... Од дугог умног рада и читања нешто на челу... занимљиво, привлачно. Лаковане чизме, гаранс чакшире, мундир, све припијено уз тело као саливено... Сви гледају за мном"...

. . . „На забави ја стојим замишљен у једном углу сале са друговима, док остали играју. Све колегинице (бивше) гледају на нашу страну и нешто говоре, па опет гледају... Г-ђица Дара највише... Ја и даље озбиљно говорим и тек по који пут погледам тамо... Кад остадох сам (другови отишли да играју) Дара се упути овамо, приђе некако неспретно и бојажљиво, као пита за неког свог рођака што је самном... а у ствари можда га и нема... Она је најлепша од свих колегиница и многи су се трудили да јој се допадну. Мене ће сигурно попреко гледати.., Дара, види јој се по очима: заљубљена, пита једва чујно, скоро шапуће... пита, а ја озбиљно одговарам, паметно; она слуша пажљиво сваку моју реч... Видим до срца јој допире"...

„Пошло се кући са забаве (он се на клупи нестрпљиво окретао) — већ сумрак. Вече. Тихо, пролетно вече, пуно мириса од расцветалог дрвећа поред пута... Ваздух топал... а поред мене иде Дара. Замолила да је отпратим кући, баш ја! Идемо кроз парк, тамо јој је кућа... У парку дивно... Од сенки великих борова тамне се стазе и клупе. Месец полако плови по небу, па мало тек сијне и опет зарони у црн облак... Овамо доле све мирише, тишина... Дара се примакла и корача уза ме тихо, опрезно и као да би ми нешто имала рећи... па не сме... Погледам је крадимице: очи јој велике, сјаје као два дијаманта; лице мило, бело као мермер; трепавице дугачке спуштене и чине на лицу сенку... груди јој узбуђено дишу... Предложим да седнемо, она пристане. Клупа у тамној сенци од велике липе, сами нас двоје. Ја увек озбиљан и само јој милујем топлу, меку руку... ћутимо... Одједном Дара ми стеже јаче руку и паде на груди... очи затворила, уста мало отворена, топал дах... пољубисмо се... дуго смо се љубили". . Ту Владисављевић скочи с клупе и пође, правећи дуге кораке, по парку.

— — — — — — — — — — — —

Кад је доцније ушао у учионицу, сусрео се са некако озбиљно-забринутим погледима другова. Одмах није знао шта је и чудио се, али кад је видео ту дежурног официра, би му јасно да није био на збору „кажњених" који је био за време његових размишљања. У то га дочека и деж. официр питањем где је био? „Доле у парку..., г. капетане". И то изговори некако несигурно и бојажљиво као да је стварно нешто скривио. Доказивање није примљено. „Он сигурно не зна о чему сам ја мислио и нашто сам се одлучио"... и би му необично и криво што се са њим тако безобзирно поступа, после оних лепих идеала и зарицања. „Мислиће они и друкчије о мени"...

Живорад Љ. Вукосављевић
Пит. II. год. Војне Академије.

КЊИЖЕВНОСТ

Одбрана Вардарске и Качаничке комуникације 1915. год. — Ник. Пејчић, пешад. пуковник у пензији. Критичка расматрања поводом књиге Војводе г. Петра Бојовића: „Одбрана Косовога Поља и заштита одступнице Српске Војске преко Албаније и Црне Горе 1915. године". — Београд, штампарија „Златибор". — Година и цене нису назначене.

Обилна књига, писана то се мора рећи са потребним познавањем предмета, са документацијом, дубљим улажењем у догађаје јер је и сâм он непосредни учесник њихов био као командант једног пука, са тежњом и старајући се да остане непристрасан у оцени догађаја колико је то већ у његовом случају могуће.

Све то даје јој вредност и значај да ће је будући радник на историји наших ратова и догађаја оног времена морати у обзир узети.

Ми желећи дати овде кратак приказ само можемо књигу расматрати једино као историски прилог за рат 1915. године. У томе се само историски и може говорити. Удаљујући се све више по времену од описаних догађаја друкчије и не може: када личности губе свој значај већ остаје да се дела начелно претресају, догађаји цене и да се на основу њих у позитивном и негативном смислу као поуке и потребна искуства извлаче.

Читајући књигу, прегледавши је целу добија се утисак да је употребљен обилан материјал, али приличпо развучен, несређен. То је један недостатак неоспорно. Писац износи своје погледе на одбрану коју је требало предузети т. ј. одбрану Вардарске и Качаничке комуникације помоћу скопске Црне Горе. Наш је утисак да су његова разлагања умесна и добра. Види се зрело резоновање, улажење у целокупан тадањи план наше одбране и операције на том војишту. Али неоспорно и природно је то што се сад после знатно по времену доцније од догађаја много потпуније о операцијама може судити него у своје време кад се због стицаја прилика друкчије решење доносило; кад су околности управо гониле на друкчије поступке него што сада теориски изгледа да је требало радити. Умесно је мислимо овде дотаћи се разлике између теориског разлагања и оног што се стварно десило, односно, ово се дешава у свима ратовима. Јер кад је требало у критичним часовима одлучно радити, кад је непријатељ своју вољу наметао, наваљивао са јаким снагама и претио заузевши важне тачке чијим је заузимањем и Скопљу претио, ни ђенерал г. Бојовић, који је нашао стање онакво, какво се верно оцртава и износи баш и у овој књизи, са деморалисаним трупама, палим моралом уз учестала бегства војника регрутованих из новоослобођених крајева, којима су знатно наши пукови на тој територији били попуњени, није се умео на боље решење одлучити но што је урадио. Јер како се може оспоравати искусном, опробаном војсковођи и теориски спремном да не познаје ратне принципе и да их не уме применити.

У миру далеко од праве стварности (па ма како да се тежи мир учинити верном сликом рата што је апсолутно немогуће) и при бољим околностима са прибраношћу коју не ремети ништа неоспорно ће се наћи боље решење, бољи, потпунији план саставити. Али у рату, познато је и није ништа ново речено, мора се и са мање савршенства али брже решења да доносе, ствара и ради. Не само то него и што би се могло радити како ратни принципи налажу често услед других јачих прилика, недостатака разне врсте, оскудице, немогуће је.

Сама собом се читаоцу и сваком који је у довољној мери упознат с недавним догађајима те године једна ствар намеће, важнија од свију а која је доминирала свим осталим, то је општа наша тадања војничка ситуација. Она је била заиста за нас претешка. Северно под навалом немачких и аустро-угарских трупа са Дунава и Саве, немање тако потребне и очекиване везе са нашим савезницима од Солуна, на долажење њихове помоћи све то управо дало је, изазвало и створило ово да се наша ситуација према вероломном источном непријатељу и суседу, Бугарима, погорша. И шта би је онда могло спасти? Једино у довољној мери довољно свежих трупа, даље за раније израђен план кога би се још од отпочињања непријатељства требало придржавати. И тек онда извесно је да се не би дошло

до тог те да се те трупе у Јужној Србији повлаче деморалисане и растројене. Овако морало је наступити све оно што је било. Ми не дајемо и не износимо, сматрамо, ништа ново. Износимо искрено рефлексије које су нам се наметале читајући ову књигу, надовезујући на мисли раније изазване поводом других већ написа о томе као у првом реду књиге војводе г. Бојовића и књиге г. ђенерала Драг. Милутиновића: Поводом одбране Косовога поља.

*

Ми видимо, осећамо, јер дубок утисак књига оставља, све околности, сву атмосферу у којој се радило мучне и кобне 1915. године, видимо сав онај сплет крупнијих и ситних догађаја који су изазивајући један други довели до нашег општет пораза и повлачења. И на све то баца и још колико светлости и ова књига, свакако изазвана због личног случаја њеног писца. Писана је зато, а то се примећује, и тоном који било како да се прикрива избија овде онде. И зато ће се о овој години имати да чују још доста учесника истакнутијих који су имали важније улоге чији ће све прилози ићи и припомоћи циљу: расветљавању, објашњавању многих како за нашу историју тако и војну науку потребних питања.

*

Читалац ће већ запазити наш ред мисли и то што се не задржавамо, не улазимо у оцену пишчевих излагања стратегиско-тактичке природе, већ више укупно расматрајући догађаје на том делу војишта, јер је по нашем мишљењу ово друго већег значаја и важности. И сам суд уочио је разлоге због којих је могло све наступити и што је наступило а што је долазило од општих узрока, тешке ситуације и несређености. А заметак наше несређености, пометености а све услед недовољне војне спреме у сваком погледу на овом војишту 1915. године. Зар није он долазио од преварене наде у очекивању помоћи од стране савезника, како већ горе споменусмо, која није дошла? Да се́ је на време знало и да се могло претпоставити да ће овако наступити онда би се предузеле потребне мере те да се Скопље, скопска Црна Гора уреде и у фортификациском смислу и иначе. Овако је, разуме се, наступило критично стање за нашу војску што је разуме се довело до катастрофе. Зато упоређења распореда и плана како износи војвода г. Бојовић и пуковник г. Пејчић у својим књигама даће војнику од струке могућност да види, упозна и створи управо јасну, потпуну слику себи о стању како је те годиие било. Једно ће друго, несумњиво допуњавати. Књига почињући са општом стратегиском ситуацијом, бројним, материјалним и моралним стањем трупа, прелазећи на стратегиске непријатељске и наше циљеве, прегледајући по периодима рад, дајући на крају закључке, упуштајући се детаљно у извођење операција а задржавајући се засебно на борбама 9. октобра код Скопља и даље по времену прелазећи на развој догађаја уз објашњење потребе поседања скопске Црне Горе, критично расматрање и оцену разних операциских праваца од непријатељске стране к нама завршава са одбраном Качаничког теснаца.

Писац је тако заиста обухватио много материјала у овој својој књизи од неких двеста четрдесет и пет страна збијеног, ситног текста велике осмине.

И не желећи нарочито поједине одељке истицати ипак кад се пажљиво читају дају утисак и стварају убеђење да је писац књигу замислио на широј основи, да јој је поклонио и времена и воље да свако питање свестрано обради и са разлозима га снабде. Тако одељак распоред по групама неоспорно је важан одељак као синтеза пишчевих ранијих излагања у сравњењу са распоредом који је стварно био 1915. год., одељак где се озбиљној критици излаже рад г. војводе Бојовића. Ту се истиче највећа важност скопске Црне Горе за одбрану што није учињено и што је по пишчевом мишљењу припомогло да се Скопље брзо изгуби и испусти. Раду Моравске Дивизије првога позива, њеном операциском правцу, упућеној ка Приштини те због тога и узалудном и бесциљном губитку времена посвећено је, као још и многим свакако важним и интересантним питањима из операција тог доба, довољно пажње. На свему том заслуживало би ради поуке, извлачење потребних принципа да се стручна критика више задржи. Једном речи узети су у обзир сви узроци наших пораза и у процену, као и потребну студију. Њима је посвећено и пажње и простора у књизи. Будућем нашем историчару, јер је њему у првом реду књига и намењена, добро ће држимо доћи и ова књига као и остали

ранији и будући прилози од учесника. Објективност, озбиљност морају само бити обележје, карактеристика сваког таквог написа који има претензије да послужи као материјал и основа за историју.

Ми прелазимо преко појединих места на којима се доста опширно писац задржавао скидајући или бацајући на друге оптужбе за оно што је се после напуштања Скопља дешавало. То по нашем мишљењу колико иде у прилог, објашњавању појединих момената тог доба не спада у овај приказ. А извесно да ће лица ту додирнута од своје стране дати жељена објашњења. Уз толика поглавља где је дат и изнет обилан материјал писац се у поговору поново осврће резимирајући што је раније казао. Ове онде се по којим накнадним податком допуњавајући употпуњава што је напред рекао. И желећи да каже све што му на срцу лежи и што сматра да треба да се чује од његове стране оправдано, објашњиво да и стил даје тај утисак задиханости. Сам тон одаје то ма како да се објективност, хладноћа желела задржати. Схваћено тако заиста писцу се не би могло замерити и има се тако разумети.

Морамо споменути и то да је књига на нас учинила утисак као да уз овако обилан материјал и документацију распоред сам није изведен онако како би можда требало т. ј. да је концизније, збијеније па и прегледније писана чиме би и утисак био јачи.

Књига заслужује да буде приказана. Ми се нисмо упуштали у подробнију анализу свега што она садржи. То ће она свакако изазвати још кога од учасника који ће се појавити својим прилогом да би се још боље расветлила та година, а вероватно је да ће се и лица, спомената, наведена у књизи осетити овим изазвана да своју реч кажу. И то ће ићи само у прилог пружања што обилнијих докумената будућем историчару наших најновијих ратова.

Ђ. Ћирић, пуковник.

Војвода Радомир Путник. (Из збирке великих људи). Написао пуковник Жив. Ј. Ранковић. Издање И. Ђ. Ђурђевића, Београд—Сарајево.

Војвода Радомир Путник представља у „Збирци великих људи“ а у групи „Велики Војници“ нашега народа и нашега времена једну веома маркантну личност.

Његов живот и рад изнети свакако је одвећ потребно и чини нашу националну дужност, јер он као и остали великани нашега народа и времена изазива велико интересовање, не само за војнике, по професији и за савременике, већ и служи за светао пример и подстрек за нараштаје, који наилазе, како треба служити своме Народу и својој Отаџбини.

Путник се истиче као личност знаменита и заслужна, чија се велика вредност показала и високи војнички дар испољио не само у миру у улози професора Војне Академије, начелника Главног Ђенералштаба и Министра Војног; већ и у рату у улози начелника Штаба Врховне Команде — када је Србија под његовим руководством добила победу над Турцима 1912./13. год., строго казнила мучко издајство Бугара 1913. год., победила моћну и силну Аустроугарску 1914. год. и када се је Српска Војска повукла из своје земље 1915. год.

Путник је стекао као војвода омиљено и популарно име нашег народног војсковође, јер је под његовим руководством као начелника Штаба Врховне Команде „Освећено Косово Кумановом“ и „Спрана љага са Сливнице Брегалницом“. Он је у данима среће и поноса наше Отаџбине, у ратовима за Ослобођење и Уједињење, нарочито наше браће под Турцима, изазвао култ неумрлог и срећног војсковође, коме је Српска Епопеја поклонила велику љубав. Њега су српски војници опевали и о њему су у своје време веома похвално писали страни дописници и новинари.

Путник, који се сматрао као: веома тих, миран, повучен и врло обазрив човек, који ништа не оставља непредвиђено, истиче се, као пример.

Живот и рад Војводе Радомира Путника износи се у следећем:

1. Предговор, 2. Посвета, 3. Велики Војници, 4. Војвода Радомир Путник, 5. I. Путник као човек, 6. II. Путник као војник, 7. I. Рад у миру. 1, Потчињени, 2. Наставник, 3. Начелник Главног Ђенералштаба, 4. Министар Војни. 8. Рад у рату 1. Командант бригаде, 2. Начелник Штаба дивизије, 3. Начелник Штаба Врховне Команде, 9. Закључак,

Цена је Дин. 20.— Дело је писано лако, бираним стилом од нашег познатог сарадника, књижевника и ратника пуковника Жив. Ј. Ранковића.

D.

Техника превођења и евиденције кадроваца и обвезника. Саставио потпуковник Антон М. Петринчић. Нова штампарија „Шумадија“ А. Јовановића, Крагујевац, Београдска 54. — 1925. године. Цена 20 динара.

Садржај: Увод. Рад код општинске власти. Рад официра за послове на рекрутовању. Рад у кадровској команди. Рад руковаоца документалног јединичног списка. Рад руковаоца документалних спискова претеклих обвезника Рад официра за послове на регистру. Рад официра за послове на комори. Рад официра за моб-послове и статистику.

Важност војних округа у организацији сваке војске је од прворласне и еминентне важности. Функција истих нарочито у регрутовању и припреми за мобилизацију јесте кључ вредности једне армаде по ратну готовост а нарочито концентрацију њених војних сила Да се изведе као што треба мобилизација, тај први корак ратоводства дотичне државе, од кога зависе и даље војне успешне операције јесте: да се мобилизација што боље изврши, да не буде застоја, забуне, пометње, уписивање обвезника на два места, непопуњених јединица са комором, не распоређених обавезника, потребно је да је превођење у војним окрузима извршено прецизно, са пуном воље, умешности и оданости овом супарном послу. Правило о превођењу као и друга заиста дају потребне прописе о овоме, али ова књига га је допунила и разјаснила, те ко рукује и ради овим правилом треба да има и ову књигу.

Наш вредни писац потрудио се да уђе до ситница у посао војних округа, који врло добро познаје, те је сво стечено искуство изнео у овој корисној књизи, израђеној у виду концизног потсетника.

Књигу је прегледао и одобрио Господин Министар Војске, а била је и на оцени у Главном Ђенералштабу који ју је препоручио да се штампа, те да олакша посао официрима који раде не само по војним окрузима, него и по осталим јединицама и штабовима.

Књига је обрађена зналачки, савесно и веома пажљиво, те служи на част писцу, који је дошао на ову идеју да нам пружи ову лепу књигу.

Штампарска техничка израда је модерна и врло добра.

Обраћамо пажњу наших читалаца на ову књигу, топло је препоручујући. D.

Календар Народне Одбране за просту 1926. годину. (Уредник професор Велибор Јонић).

Са пробраним садржајем, лепим илустрацијама, у укусној спољној опреми изашао је недавно Календар Народне Одбране. Намењен широким редовима наше читалачке публике, нашег народа садржај књиге је такав да ће она, надамо се и уверени смо, бити дочекана како само заслужује.

Треба само прегледати изобиље чланака који су донети, видети разноврсност питања која се у њима претресају и износе, начин како су разрађена, обраду, стил, па се уверити колико је уређивачки одбор успео са овим календаром. Заступљени су наши скоро сви најбољи писци, нарочито они што раде и баве се питањима народног образовања. Поклоњена је пажња свима савремении проблемима који ће и официре, као народне васпитаче, вође морати, да занимају и интересују. У том календару они ће наћи доста народног штива које ће и својим војницима моћи препоручити. Зато књига треба да се нађе у свима официрским и подофицирским библиотекама, да се чита и из ње извлаче лепе, корисне и плодоносне поуке за живот. Нарочито од сваког интереса су податци у чланку: Реч Народне Одбране. Ð.

Шта је Маћедонија? Написао пуковник Панта Ј. Радосављевић. Штампарија М. Карића, Београд, Краљев Трг 25. — 1925. год.

Садржај: Предговор. Постоје ли Маћедонци као засебан народ. После пропасти Бугарске и Србије до 1876. године. После српско-турског рата 1876—78. године. После прве појаве српских четника. Неколико дана четовања. После прогласа хуријета (устава) у Турској 1908. године до данас.

Приказујући ову књижицу, чији је писац сам био ускок-комита, обраћамо пажњу наших питомаца на исту. Писац је са познавањем обрадио ову тему, још увек интересантну и актуелну. О Јужној Србији издало је и Професорско Друштво пригодну свеску Просветног Гласника, што само сведочи, да сви ми треба да се старамо не само да познамо, већ и да порадимо, на бољитку и напретку наше царске постојбине, Цар Душанове Македоније. D.

Вести из гарнизона.

КОСОВСКА МИТРОВИЦА.

Варош пуна природних лепота, подесна за живот и веома симпатичан гарнизон. Она је на простору где се историска Ситница улива у Ибар, а Ибар је дели на два дела; она је на самом завршетку Косовске равнице, по којој су расејане насељеничке куће, које ће некада постати читава села и варошице. Косовска Митровица је испод поносног Звечана, међу чијим је зидинама Стеван Дечански проводио дане црне као камен, од кога су тврде зидине града Звечана сазидане, лишен очног вида.

Касарне су у самој вароши, супротно од Звечана, а на платоу, који не дозвољава да се из центра вароши види светла пруга Ситнице и траг пруге нормалног колосека: Скопље — Косов. Митровица, која пролази славно Косово, оно Косово, које је запајало наше генерације, да у прошлим ратовима преставе наш народ, као један од најхрабријих народа.

Околина Митровице је брежуљкаста и необично пријатна оку. Нарочито погодна за извођење ратне службе и излете.

Официрски Дом је у самом кругу касарне или изнад највећег хотела „Балкан“, јер су касарне на плато-у, а одмах од овога настаје главна улица, која се протеже до подножја Звечана.

По спољашности, домска зграда ни десети део не преставља унутрашњост дома: угодна сала за играње, позорница и добар намештај, припада као заслуга вредне Управе.

Башта Дома, такође је добра са летњом позорницом и кугланом, која окупља око себе њене љубимце.

У Дому се често приређују забаве, које су врло добро посећене. У месецу јулу гостовали су и чланови Скопског Народног Позоришта.

Косовска Митровица је најбољи гарнизон у јужним крајевима наше Отаџбине после Скопља. У погледу природних лепота предњачи донекле и Скопљу

Од Косовске Митровице саобраћа се сувим за Пећ, Нови Пазар и Краљево пошто железница не постоји. Услед овога има више сопственика Фордових аутомобила, који — нарочито увече — дају јој изглед отмене вароши. Жељезничка станица је удаљена од вароши нешто мање од два километара.

Када се вечерњи сутон спусти над Митровицом, онда се могу осетити све њене природне лепоте и чари. Настане ли вечерња тишина, када шетачи напусте осветљене улице, чује се опојни шум Ибра а дневну жегу замени хладна ноћ, као хладни поветарац, који долази са Звечана. Столови испред кафана — који захватају половину улице — постепено се празне, док на градском сату избија једанаест...

Међу сурим зидинама поносног Звечана, као да сија некаква светлост!..

Из касарне стражарево: „Стој“, разлеже се у ноћи, исто онако, као што се је разлегао глас стражара пре петстотина тридесет и шест година.

Д. Марковић.

Личне вести.

Наш уредник г. Димитрије Ђ. Булић, пуковник у пензији, венчао се 25. октобра ове године са г-ђом Станом поч. Ђоке Крњевића, административног капетана, а г-ђица Цана Д. Булићева наставница Крагујевачке Женске гимназије, венчала се са г. Бошком А. Јовановићем, инжињером из Београда. — Честитамо најсрдачније!

НОВОСТИ И БЕЛЕШКЕ

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ЧАСОПИСУ ПОДОФИЦИРСКОМ. — До сада небројено пута покретано је питање како да се нађе начин за што успешнији рад у погледу васпитања подофицирског кадра. Ова су питања покренута од наших претпостављених старешина који врло добро познају подофицирску душу и његову моћ. Далеко сам од помисли да побијам истину њиховог писања на овоме месту, јер све оно што су они изнели служи нам за родитељски савет и поуке ка бољем и напреднијем раду нашег подофицирског кадра за добро Отаџбине и народа.

Све поуке и савети знамо да потичу из срца које је запојено љубављу према нашој Отаџбини па следствено томе и према нама, њиховим млађима који смо зато, да им у сваком погледу пружимо помоћи колико год више можемо. Моћ подофицирског кадра је велика, али још нико није показао ту своју моћ у оној мери колико је има. Разлога за ово има више, но ми ћемо се сада задржати само на најглавнијим који нам озбиљно сметају, и да потражимо начина да их отклонимо.

Данашњи наш подофицирски кадар састављен је од оних младића који су за време минулих ратова, када им је најпотребнији био родитељски надзор, остали без истога. За време самога рата, ма какву основу за бољим животом да су имали ти младићи, морали су осетити последице рата. Долазак у додир са разним елементима, нису имали толико снаге да противстану свима штетним манирима које су им спремали и силом наметнули разни сусрети са оним особама, које су свој живот подвргли најстрашнијим искушењима, т. ј. презрењу њихове најближе околине. Под утицајем тих и тако покварених створова у људском облику, наши младићи ишли су све даље тим погрешним путем.

По повратку њихових родитеља, — а многи нису ни то дочекали — било им је тешко прилагодити се ономе што се од њих тражи. Кућевни живот онакав, какав су захтевали њихови родитељи или старатељи, био им је тежак и неподношљив. Сада је код таквих младића настало оно „игра судбином“.

Одмах у почетку 1919. године видимо како већина тих младића траже склоништа од родитељског „прогањања“ на све стране, али већина њих ступа као питомци подофицирслих школа. Ови последњи имали су још и жељу да буду будни чувари онога што им очеви и њихова старија браћа донеше Они су ту жељу најбоље испољили у њиховом раду до данас. Али и од ових младића, који своју жељу за војском показаше, има изузетака јер они не осташе у оној целини верни своме позиву. Многи од њих по одслужењу свога обавезног рока враћали су се тамо одакле су и дошли, т. ј. својим кућама, па да се после извесног времена опет врате са јачим уверењем, да све оно што уради у војсци, урадио је и себи и целом свом народу. Они пак подофицири који осташе верни своме позиву и који остају вечито, наставише свој започети рад и свакога дана виде очигледне користи од истога. Њихове заслуге не остају незапажене, већ се сваки према своме раду одликује и награђује.

Потребно нам је и овди, као и при сваком другом раду, да се сетимо живота и рада наших предратних подофицира који су сви до једнога официри и то виши официри који заузимају положаје командантске, и који и дан дањи своју службу врше са исто толико ревности, ако не и више, као и првих дана њиховог ступања у школу када су били у најлепшим годинама свога века. Сетимо се њиховог рада и живота па ћемо брзо увидети разлику између њиховог и нашег живота и рада. Када добро сагледамо ту разлику, ми се чисто понижени питамо: зашто и наш живот није онако уредан и плодан као што је то био живот наших подофицира пре рата?... Зашто?

Као одговор на ово питање могло би се употребити више начина, али увек треба сачувати довољно искрености. Ја ћу овде исто тако бити искрен и отворен, ма да сам уверен, да ће се већина мојих другова наћи и увређени, јер ће их ово мање више открити, али се ипак надам да ће ме бар у будућности разумети, те ме тада поштедети од осуђивања.

Наш данашњи подофицирски кадар има једну велику, али лако поправиву ману. Та његова мана састоји се у томе, што већина подофицира све своје науке чека да исцрпи из предавања његових старешина било њему лично, било пак војницима на часу обуке. Ово се по самом себи да оценити као недовољно за једнога подофицира који ужива глас старешине код својих војника (част изузетцима али који су врло ретки). Јер ако подофицир буде чекао да чује своју дужност на часу теорије код војника, значи да неће ништа више знати од оног свог војника којега му официр остави после часа да га допуни у знањима или бар да га пропита о ономе што је тога часа предавано. Многи подофицири претерују у своме хвалисању, како су они из школе донели довољно знања за његов положај на коме је. Све оно знање које подофицир донесе из школе може једино да му служи као правило по коме треба да продужи изучавање своје дужности. Многи такви подофицири по доласку из школе остављају своја правила и као довољно начитани желе да своје знање пренесу на војнике које је добио под своју команду.

Подофицир по доласку у трупу, добивањем већег положаја, него што је имао у школи, добива и одговорност у оноликој мери колико то његовом положају припада. Ту одговорност сваки не уме да разуме и он сматра да је и његово кретање по кругу ограничено, а ако се још томе придода и честа контрола командира чете или водника на часовима обуке, онда нам је јасно зашто подофицир изгледа тако комично по доласку у трупу. Али уједно и видимо и његову велику грешку што је своја правила занемарио.

Подофицир ако жели да ужива у правом смислу глас подофицира, мора и дужан је непрекидно да ради и то смишљено да ради. Да би подофицир одговорио верно своме позиву мора непрекидно учити и радити, јер ништа се још није могло једанпут научити па да се то кроз цео живот зна, а да се више никад не понови учење. Читањем правила добива се војничко знање и с тога подофицир мора провести исто толико времена са књигом у руци када нема обуке, колико проведе са пушком за време обуке. Али и читање које се врши без икаквог циља или не улазећи у суштину тога што се чита, не доноси никакве користи. Један подофицир за време своје службе у првој години по доласку у трупу, може прочитати сва могућа правила, али то читање неће му донета жељене користи ако он то читање врши сам затворен у своју собу или канцеларију. Најлепше изучавање правила пружа се подофицирима у својим читаоницама које данас има сваки пук или засебно деташовани батаљон. Ту у друштву својих старијих или млађих другова подофицир прочита један део или 4—5 страна једнога правила, па пропитујући се са својим друговима и тражећи нека објашњења, добива јасну слику онога што је прочитао и на тај начин сигурније и правилније схваћа своју дужност. Оне ствари које се са критиком пропрате сигурније су и боље се памте, него прочитани редови из књиге који су сви до једнога по форми једнаки.

Овакав рад подофицира на изучавању своје дужности користан је и ако се овако буде практиковало, неће се дати могућност војницима, да своје подофицире као старешине подцењују у знањима и њиховој моћи.

Поред читања, подофицир би требао имати и своје радове, који ће га категорисати и давати му најбољу квалификацију његовога рада. На тај начин подофицир би натерао себе на озбиљнији рад и тиме самим доносио оне користи коју од њега у свакоме моменту тражи Краљ, Отаџбина и Народ.

Пре рата наши су подофицири давали од себе много више него што то ми данас чинимо, и зато они заслужују да их свуда и на сваком месту помињемо као пример. Подофицири пре рата радили су на своме усавршавању много више и ако нису имали све ове удобности које ми данас имамо и које ћемо имати, јер се на сваком кораку подофициру излази у сусрет и ради се на томе да подофицирски живот буде што лакши и сношљивији. Од тог њиховог рада црпели су неизмерне користи како за време подофицирског живота тако још више данас уживају глас одличних и врло храбрих официра наше војске. Њихов месечни часопис „Узданица“ свакога пута доносио је по више чланака и то таквих чланака, да су се већина официра у неверици питали: да ли је могуће да је тај и тај подофицир могао тако правилно расправљати питање које је се односило на боље и напредније усавршавање наше војске за време мира и за време рата. То је било пре рата када је подофицирски кадар био ограничен на изучавање правила и рада на усавршавању само по својим собама, где му је наравно и војник својим присуством сметао, а данас када подофицир има много боље удобности, тих часова нема.

Ја верујем, да би и данас имало већина подофицира који би започели овакав рад какав су имали подофицири пре рата, али треба наћи начина. Овде ћу изнети тај начин, што и јесте циљ овога чланка, а исто тако изнећу и могућности за остварење, као и његове потребе.

Министарство Војске и Морнарице у својој властитој штампарији уређује и издаје „Војнички Гласник“ који је намењен за војску. Овај часопис радо је примљен код војника, а исти има врло научних ствари и за подофицира. Али мислим да би много корисније било за васпитање подофицира, као и за њихов рад, покретање једног часописа који би служио за расправљање подофицирских дужности и да они на њему сарађују, јер би се на тај начин подофицирима пружила могућност бољег рада, а и сам пак рад морао би бити смишљенији.

Официри имају свој месечни часопис „Ратник“ из кога црпе много више знања него ма из ког другог правила, пошто сва питања која се износе у том часопису, морају бити потпуно разрађена тако да се могу врло лако разумети.

Подофицирима неби могли препоручити „Ратник“ из разлога што тај часопис већином служи за расправљање оних наука, која подофициру као десетару и нареднику чете не могу довољно користити. Ово долази отуда што се у „Ратнику“ не критикује рад десетара или у опште подофицира, већ само виших команданата, а подофицир ако би приступио изучавању тога, забацио би оно што му је најпотребније и што га одликује вршећи своју дужност.

С тога сматрам, да је покретање једног подофицирског часописа у данашње време постала прека потреба. На овај начин би се сви подофицири спојили у једну целину у којој треба да буду јаки и несавладљиви. Рад сва три рода војске у погледу наставе различит је, али у ствари сви имају један ти задатак за време рата. За време рата сва три

рода морају дати све од себе те да се постигне оно што се жели, т. ј. Ослобођење још неослобођене браће.

Да би војници из сва три рода војске могли имати сигурно поверење један у другога потребно је да се они за време мира потпуно упознају. Јер познавањем свога друга и његове дужности војник за време рата неће никад осетити самоћу. Храбриће га помоћ коју ће му пружити или друг са мора или пак из ваздуха и обратно, они на мору надаће се помоћи својих другова који су на копну и који будним оком прате узвишени рад својих другова на мору. Овај пак у ваздуху увек ће знати шта треба да уради па да својим друговима улије наду у победу.

Ово упознавање и данас се врши на часовима теорије и у сваком даном случају, али ово упознавање врше само официри, што свакако није довољно, те да војник добије и основне појмове рада осталих родова војске. Ако би се дала могућност и подофицирима, да и они у том погледу помогну своје старешине, значи да би много одмакли од овога што данас имамо. А да подофицир добије ту могућност најкориснији је начин покретање подофицирског часописа, на коме би сарађивали подофицири војске, морнарице и ваздухопловства. Када подофицир добије на овај начин јасну слику рада својих другова, што је више него сигурно, да ће на овај начин добити, он би се тада трудио да својим војницима у десетини детаљније објасни рад тих осталих родова војске, пошто је он дуже време уз војника него што то може бити официр. А у другом случају, увек би у томе погледу могао веома корисно послужити официрима — наставницима — као помагач, јер и он познавајући довољно цео рад, корисно би утицао на војнике својим пропитивањем и попуњавањем онога што војник није могао запамтити на томе часу.

Овакав један часопис који би био у претплати 5 динара, с обзиром на број подофицира који има наша наоружана сила, морао би излазити без икакве друге помоћи и на тај начин би се пружила врло корисна прилика подофицирима да раде на своме усавршавању, а војни буџети не би ништа били повећани. Према горе изнетом немогу да нађем никакву препреку која би стајала на путу ка остварењу предњега предлога.

На подофицирима стоји, да ово правилно схвате, а не треба губити наде на успех, јер наше претпостављене старешине готове су у свако доба помоћи користан рад својих подофицира и путем савета и поука упућивати на правилан и користан рад, те да се подофицир одужи своме позиву онако како то од њега његова част и народ тражи и очекује.

Само здружени у једну целину неуморним радом можемо показати своју моћ и Отаџбини се одужити онако како она очекује од својих синова.

Београд. **Михајло С. Сапунџић**
наредник.

Примедба Уредништва. Због тога што у нашој војсци не постоји један подофицирски лист, Војни Весник је писао: О значају подофицирског кадра, О умном раду подофицира, О подофицирском Дому и т. д., а и у будуће чиниће то, те да својим читаоцима подофицирима пружи потребну лектиру. И остали чланци о настави у нашем листу веома су погодни за подофицире.

НОВА АЛБАНСКА ДРЖАВА. — У Тирани 16. октобра ове године на својој заједничкој седници парламенат и сенат једногласно је усвојио предлог владе о ограничењу између Арбанске Републике и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. По томе предлогу припао је нашој Држави спорни терен код Врмоше и Св. Наум, а Арбанији део терена дуж границе, који је такође био у спору.

Свршено је, дакле, то важно питање, које је ометало добре односе између две суседне земље; питање које је заједнички непријатељ надувао и преко мере његове вредности да би га искористио кад му се укаже прилика.

* * *

Арбанија је независна уставна република са председником републике Арбанцем, кога народ из своје средине бира на седам година (члан 69. и 70. земаљскога устава) Парламентаризам је дводомног система, има 18 сенатора и 52 народна посланика. У Арбанији има 850.000 становника, од којих је 580.000 муслимана, 180.000 православних и 90.000 католика. Земља је демократска без племства (чл. 108. устава), без званичне религије (чл. 5. устава), са загарантованом слободом речи и штампе (чл. 128. устава). Земља са обавезним основним школовањем и обавезном службом у војсци. Чл. 129. Устава гарантује грађанима личну и имовну безбедност

Арбанија је подељена на девет округа — префектура и 35 срезова — подпрефектуре. Има четири државне гимназије, једну пољопривредну школу, 380 основних школа, у свима наставни језик арбански; има 45 среских и окружних лекара, има своју редовну војску доста добро снабдевену и око 6.000 жандарма за одржавање реда. Све чиновништво уредно прима своју плату. Овогодишњи буџет износи: расходи двадесет милиона златних франака — око 250.000.000 динара, а приход седамнаест златних франака. Подижу се колски путови: Скадар—Пуки—Призрен, Елбасан—Корча; Тирана—Кроја. Зида се велики бетонски мост на реци Мати,, а већ је дат у саобраћај велики бетонски мост код Шијака, који је коштао државу преко три милиона динара. Род је ове године добар, особито у средњој и јужној Арбанији.

Садашњи поглавар земље Ахмед Зогу, чија влада има апсолутну већину у парламенту и сенату, увео је изврсан ред у земљи, коју је до његовог доласка разносио ветар револуције.

15. септембра ове године састао се парламенат и сенат у свој редован сазив. Због унутрашњег склопа група у парламенту 20. септембра ове године ондашња влада дала је оставку да ју замени нова после осам дана кризе. У нову владу ушли су: г. др. Тутулани из Берата као министар правде и заступник министра иностраних дела; г. Муса Јука из Скадра министар пољопривреде и грађевина и заступник министра унутрашњих дела; г. Сулејман Старова из Подградеца министар финансије. 28. септембра преставила се нова влада скупштини са својим програмом рада. Криза владе трајала је само осам дана, завршена је потпуно парламентарно. Влада има апсолутну већину, на окупу је и скупштина и сенат а раде свакодневно на бољитку своје мале државе још неразвијене по свима гранама њеног унутрашњег богаства.

Само је желети да Албанска Влада настане да чланови Косовског Комитета и Качаци, који узнемиравају наше становништво, не налазе скровиште у Албанији, — пример са Окружним Начелником Блажићем и Протом Милошевићем.

Некролог.

† Др. Тодор Љ. Павловић

пешадиски пуковник

7. новембра браћа, пријатељи и другови одали су 10-годишњу посмртну пошту пуковнику Тодору Љ. Павловићу. Прекјуче смо ту пошту одали мајору војводи Воји Танкосићу. Сутра ћемо је одати трећем, четвртом и тако редом, јер нам је настала десетогодишњица оних дана, који су обележени смрћу и сузама.

Један од многих знаних и незнаних великана је и Др. Тодор Љ. Павловић. Пре 10 година, при повлачењу кроз Албанију, он је на челу свога пука погинуо баш онда, кад је напунио 39 година живота. Но Тодор Павловић није постао само кроз смрт велики. Он је још за живота био једна велика, једна маркантна фигура војничкога интелектуалца. По школи је припадао 27. класи Војне Академије, оној класи која је официрски чин добила 1897. године.

Кад је завршио Вишу Школу и ђенералштабну припрему, Павловић је као капетан био послат у Париз где се уписао за слушаоца Високе Социолошке Школе, и положио докторат, сјајно бранећи своју штампану тезу „Друштвена еволуција и војска“.

Вратив се у Отаџбину са новим знањима и проширеним видокругом, млади доктор се сав предао послу. Све до 1912. године он је био професор у Војној Академији. Радећи на својој стручној књижевности, он је написао масу чланака у „Ратнику“ и „Делу“. Издао је и две засебне књиге: „О војној дисциплини“ и „Психологију борбе“. Са својим класним другом покојним Мирком Ротовићем издавао је лист „Војску“.

Кад је плануо рат 1912. године, онда је овај официр партиота склопио књигу, истргао мач из корица и као командант батаљона на Једрену, Ретким Буквама, Мерђезу и Чупиноме брду оправдао наде које су у њега полагане.

У великоме рату он је командовао петим прекобројним пуком. На Церу је допао славе и тешких рана. А по оздрављењу примио је команду над трећим пуком другога позива, са којим је уписао неколико лепих редака у историју Колубарске битке.

При повлачењу у 1915. години је јуначки задржао Бугаре код Лесковца, те да би омогућио одступање наше војске. Али је затим 19. новембра 1915. године, кад је наступио на албанско тле, погинуо услед арнаутскога неверства.

Покојни Др. Павловић био је један од оних идеалиста, који су били убеђени у долазак Новога Доба. И он је са многим дивним синовима пао за стварање тога Новога Доба.

Слава му!... П.

Издавачи: Михајло Динић, Крагујевац, и Мартин Петринчић, Зидани Мост и наследници.
Уредник: пуковник у пензији Димитрије Булић, Крагујевац.
Нова Штампарија „Шумадија“ А. Јовановића — Крагујевац, Београдска 54.

12 Bde

[illegible]